

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBRI DECEM ET OCTO.

APVD SEB. GRYPHIVM LVGD.
M. D. LII.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XIIII.

*

OST *emensos insuperabilis expeditionis euentus, languentibus partium animis, quas periculorum uarietas fregerat & laborum, nondum tubarũ cessante clangore, uel milite locato per stationum hiberna, fortunæ sæuientis procellæ tempestates alias rebus infudere cõmunibus, per multa illa & dira facinora Cæsaris Galli, qui ex squalore nimio miseriarum, ætatis adultæ primitijs, ad principale culmen insperato cultu prouectus, ultra terminos potestatis delatæ procurrens, asperitate nimia cuncta fœdabat. Propinquitate enim regiæ stirpis, gentilitateq; etiãnum Constantini nominis efferebatur in fastus, si plus ualuisset, ausurus hostilia in autorẽ suæ felicitatis, ut uidebatur: cuius acerbitati uxor graue accesserat incentiuũ, germanitate Augusti turgida supra modum, quam Anniballiano regi fratris filio antehac Constantinus*

iunxerat pater: Megæra quædam mortalis, inflammatrix sæuientis adsidue, humani cruoris auida nihil mitius quā maritus: qui paulatim eruditiores facti processu temporis ad nocendum, per clandestinos uersutosq; rumigerulos, compertis leuiter addere quædam male suetos, falsa & placentia sibi dicētes, affectati regni, uel artium nefandarum calumnias insontibus adfingebant. Eminuit autem inter humilia, supergressa iam potentia fines mediocrium delictorū, nefanda Clematij cuiusdam Alexandrini nobilis mors repentina: cuius socrus commisceri sibi generum flagrans, eius amore non impetrato, ut ferebatur, per palatij pseudothyrum introducta, oblato pretioso reginæ monili id assequuta est, ut ad Honoratū, tum comitē orientis, formula missa, letali odio scelere nullo contactus idem Clematius, nec hiscere nec loqui permissus, occideretur. Post hoc impie perpetratum quod in alijs quoq; iam timebatur, tanquam licentia crudelitati indulta, per suspicionum nebulas æstimati quidam noxij damnabantur: quorum pars necati, alij puniti bonorum mulctatione, actiq; laribus suis extorres, nullo sibi relicto præter querelas & lacrymas, stipe collatitia uictitabant: & ciuili iustoq; imperio ad uoluntatem conuerso cruentam, claudebantur opulentæ domus & claræ. Nec uox accusatoris ulla, licet subditi, in his

malorum

malorum quærebatur aceruis, ut saltem specie tenus crimina præscriptis legum cōmitterentur, quod aliquoties fecere principes sæui. sed quicquid Cæsaris implacabilitati sedisset, id uelut fas iusq; perpensum cōfestim urgebatur impleri. Excogitatum est super his, ut homines quidam ignoti, uilitate ipsa parum cauēdi, ad colligendos rumores per Antiochiæ latera cuncta destinarētur, relaturi quæ audirēt. hi peragrāter & dissimulanter honoratorum circulis adsistendo, peruadendoq; diuites domos egentium habitu, quicquid noscere poterant uel audire, latenter intromissi per posticas in regiam nuntiabant: id obseruantes conspiratione concordi, ut fingerent quædā, & cognita duplicarent in peius: laudes uerò supprimerent Cæsaris, quas inuitis compluribus formido malorum impendētium exprimebat. Et interdum acciderat, ut si quid in penetrali secreto, nullo citeriore eius uitæ ministro præsente, paterfamiliâs uxori susurrasset in aurē, uelut Amphiarao referente, aut Martio, quondam uatibus inclytis, postridie disceret imperator. Ideoq; etiam parietes arcanorum soli conscij timebantur. Adolescebat autem obstinatum propositum erga hæc & similia multa scrutādi, stimulos admouente regina, quæ abrupta è mariti fortuna stridebat in exitium præceps: cum eum potius lenitate fœminea ad ue-

ritatis humanitatisq; uiã reducere utilia sua-
dendo deberet, ut in Gordianorum actibus fa
ctitasse Maximini truculenti illius impera-
toris retulimus coniugem. Nouo deniq; perni-
ciosoq; exemplo idem Gallus ausus est inire
flagitium graue, quod Romæ cum ultimo dede
core tentasse aliquando dicitur Gallienus: &
adhibitis paucis clàm ferro succinctis, uesperi
per tabernas palabatur & compita, quæritan
do Græco sermone, cuius erat impendio gna-
rus, quid de Cæsare quisq; sentiret. & hæc con
fidenter agebat in urbe, ubi pernoctantiũ lu-
minum claritudo dierum solet imitari fulgo-
rem. Postremo agnitus sæpe, iamq; si prodis-
set, conspicuum fore se contẽplans, nõ nisi luce
palàm egrediens ad agenda quæ putabat se-
ria, cernebatur. Et hæc quidẽ medullitus mul
tis gemẽtibus agebantur. Thalassius uerò ea
tẽpestate præfectus prætorio, præsens ipse quo-
que arrogantis ingenij, cõsiderans incitationẽ
eius ad multorũ augeri discrimina, nõ matu-
ritate uel consilijs mitigabat, ut aliquoties cel
sæ potestates iras principũ mollinerũt: sed ad-
uersando iurgãdoq; cũ parũ cõgrueret, ad ra-
biẽ euibrabat eũ, Augustũ actus eius exagge
rando creberrime docens, idq; incertũ qua mẽ
te, ne lateret affectans. quib9 mox Cæsar acrius
efferatus, uelut cõtumaciæ quoddã uexillũ al-
tius erigẽs, sine respectu salutis alienæ uel suæ,
ad uer

ad uerrenda suppoſita inſtar rapidi fluminis irreuocabili impetu ferebatur. Nec ſanè hæc pernicies ſola orientē diuerſis cladibus affligebat. Nãq; & Iſauri, quibus uſitatū eſt ſæpe pacari, ſæpeq; inopinis excurſibus cūcta miſcere, ex latrociniis occultis & raris, alente impunitate adoſcētē in peius audaciā, ad bella grauia proruperunt: diu quidē perduelles ſpiritus irrequietis motibus erigētes, hac tamē indignitate perciti uehemēter, ut iactabāt: quod eorū quidā capti conſortes apud Iconiū Piſidiæ oppidū in amphitheatrali ſpectaculo feris prædatricibus obiecti ſunt, præter morem. Atq; ut Tullius ait, ut etiā feræ monitæ plerunq; ad eū locū ubi aliquando paſtæ ſunt, reuertūtur: ita omnes inſtar turbinis digreſſi montibus impeditis & arduis, loca petiuere mari cōfinia: per quæ in latebroſis ſeſe cōuallibus occultātes, cū appeteret nox, luna etiā tum cornuta, ideoq; nondū ſolido ſplendore fulgēte, nauticos obſeruabant. quos cū in ſomnū ſentirent effuſos, per ancoralia quadrupedo gradu repentes, ſeſeq; ſuſpēſis paſſibus iniectātes in ſcaphas, eiſdem nihil opinātibus abſiſtebāt: & incēdente auiditate ſæuitiā, ne cedentiū quidē ulli parcēdo, obtruncatis omnibus, merces opimas uel utiles nullis repugnātibus auertebāt: hæcq; non diu ſunt ꝑpetrata. Cognitis enim uiatorū cæſorū funerib⁹, nemo deinde ad has ſtatiões appulit na

uē: sed ut Scironis prærupta letalia declinātes, littoribus Cyprijs cōtigui nauigabāt, quà Isau riæ scopulis sunt cōtrouersa. Procedēte igitur mox tēpore cū aduectitiū nihil inueniretur, re licta ora maritima in Lycaoniā adnexā Isau riæ, se cōtulerūt: ibiq; densis inter obsidētium itinera prætēturis, prouincialiū et uiatorū opi bus pascebantur. Excitauit hic ardor milites per municipia plurima quæ ijsdē cōterminant dispositos et castella: & quisq; serpētes latius pro uiribus repellere moliēs, nūc globis cōser-tos, aliquoties et dispersos, multitudine supera batur ingēti: quæ nata et educata inter editos recuruosq; ambitus montiū, eos ut loca plana persultat & mollia, mißilibus obuios eminus lacessens, et ululatu truci perterrens. Coactiq; aliquoties nostri pedites ad eos persequendos scādere cliuos sublimes, etiāsi lapsantibus plā tis fruteta prēsando uel dumos ad uertices ue-nerint summos, inter arcta tamē et inuia nul-las acies explicare permißi, nec firmare nisu ualido gressus, hoste discursatore rupiū abscisa uoluēte superne, periculose per ꝓna discedūt: aut ex neceßitate ultima fortiter dimicantes. ruinis pōderū immaniū cōsternūtur. Quāobrē circūspecta cautela obseruatū est deinceps, & cum edita mōtiū petere cœperint grassatores, loci iniquitate milites cedūt. Vbi autē in pla nicie potuerint reperiri, quod cōtingit aßidue,

nec

nec exertare lacertos, nec crispare permißi te la, quæ uehunt bina uel terna, pecudũ ritu incertiũ trucidãtur. Metuẽtes igitur ijdẽ latrones Lycaoniã magna parte cãpestrẽ, cũ se impares nostris fore cõgreßione stataria documẽtis frequentibus scirent, tramitibus deuijs petiuere Pamphyliã, diu quidẽ intactã, sed timore populationũ & cædiũ, milite per omnia diffuso propinqua, magnis undiq; præsidijs cõmunitã. Raptim igitur properantes, ut motus sui rumorem celeritate nimia præuenirẽt, uigore corporum ac leuitate confisi, per flexuosas semitas ad summitates collium tardius euadebant. Et cum superatis difficultatibus arduis, ad supercilia uenissent fluuij Melanis alti et uerticosi, qui pro muro tuetur accolas circũfusos, urgẽte nocte adulta tẽporeq; quieuere paulisper lucẽ opperientes. Arbitrabantur enim nullo impedimẽte trãsgreßi inopino accursu opposita quæque uastare: sed ĩcassum labores pertulere grauißimos. Nam sole orto, magnitudine angusti gurgitis & profundi à transitu arcebãtur: & dum piscatorios quærunt lenũculos, uel innare temere contextis ratibus parant, effusæ legiones, quæ hyemabãt tunc apud Sidenistẽ, impetu occurrere ueloci: & signis prope ripã locatis ad manus cõminus conserẽdas, densas scutorum cõpages scitẽtißime præstruebant: ausos quoq; aliquos fiducia nandi, uel cauatis arbo-

rum truncis amnem permeare latenter, facillime trucidarunt. Vnde tentatis ad discrimen ultimum artibus multum, cum nihil impetraretur, pauore uiq; repellente extrusi, & quò tenderent ambigentes, uenêre prope oppidum Laranda: ibi uictu recreati & quiete, postquam abierat timor, uicos opulentos adorti, equestrium adiumento cohortium, quæ casu propinquabant, nec resistere planicie porrecta conati digreßi sunt: retroq; concedentes, omne iuuentutis robur relictum in sedibus acciuerunt. Et quoniam inedia graui adflictabantur, locum petiuere Paleas nomine, uergentem in mare, ualido muro firmatum: ubi conduntur nunc usque commeatus, distribui militibus omne latus Isauriæ defendentibus adsueti. Circunstetere igitur hoc munimentum per triduũ & trinoctiũ: & cum neq; accliuitas ipsa sine discrimine adiri letali, nec cuniculis quicquam geri posset, nec procedebat ullum obsidionale commentum, mœsti excedunt, postremo ira subeunte maiora uiribus aggressuri. Proinde concepta rabie sæuiore, quam desperatio incendebat & fames, amplificatis uiribus ardore incohibili in excidium urbium matris Seleuciæ efferebantur, quã comes tuebatur Castritius, tresq; legiões bellicis sudoribus induratæ. Horum aduentum prædocti speculationibus fidis rectores militum, tes-

sera

ſera data ſolenni, armatos omnes celeri eduxere procurſu: & agiliter præterito Calicadni fluminis ponte, cuius undarũ magnitudo murorum alluit turres, in ſpeciem locauere pugnandi. Neq; tamen exiliuit quiſquam, nec permiſſus eſt congredi. Formidabatur enim flagrans ueſania manus, & ſuperior numero, & ruitura ſine reſpectu ſalutis in ferrum. Viſo itaq; exercitu procul, auditoq́; liticinum cãtu, repreſſo gradu parumper ſtetere prædones: exertanteſq́; minaces gladios poſtea lentius incedebant: quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans, haſtisq́; feriens ſcuta, qui habitus iram pugnantium cõcitat & dolorem, proximo iam geſtu terrebat. Sed eum in certamen alacriter conſurgentem reuocauere ductores, rati intempeſtiuum anceps ſubire certamen, cum haud longe muri diſtarent, quorum tutela ſecuritas poterat in ſolido locari cunctorum. hac icti perſuaſione, reducti intra mœnia bellatores, obſeratis undiq; portarum aditibus, propugnaculis inſiſtebant & pinnis, congeſta undiq; ſaxa telaq́; habentes in promptu, ut ſi quis ſeſe proripuiſſet ulterius, multitudine miſsilium ſterneretur & lapidum. Illud tamen clauſos uehementer angebat, quòd captis nauigijs, quæ frumenta uehebant per flumen, Iſauri quidẽ alimentorum copijs adfluebant; ipſi uerò ſolutarum

rum

rum rerum cibos iam consumendo, inediæ propinquantis ærumnas exitialeis horrebãt. Hæc ubi latius fama uulgasset, missæque relationes adsiduæ Gallum Cæsarem permouissent, quoniam magister equitum longius ea tempestate distinebatur, iussus Comes oriẽtis Nebridius, cõtractis undiq; militaribus copiis ad eximendam periculo ciuitatem amplam & opportunam, studio properabat ingenti: quo cognito abscessere latrones, nulla re amplius memorabili gesta, dispersiq;, ut solent, auia montium petiere celsorum. Eò adducta re per Isauriam, rege Persarum bellis finitimis illigato, repellenteq; à conlimitijs suis ferocissimas gentes, quæ mẽte quadã uersabili hostiliter eũ sæpe incessunt, & in nos arma mouentem aliquoties iuuant, Nohodares quidam nomine è numero optimatum, incursare Mesopotamiam quoties copia dederit ordinatus, explorabat nostra solicite, si reperisset usquam locum ui subita perrupturus. Et quia Mesopotamiæ tractus omnes crebro inquietari sueti, prætenturis & stationibus seruabantur agrarijs. leuorsum flexo itinere Osdruenæ subsederat, æstimans partes, nonũ parumq; aliquãdo tentatum cõmentum adgressus: quod si impetrasset, fulminis modo cuncta uastaret. Erat autem quod agitabat huiusmodi: Batne municipiũ in Anthemusia condit

conditum Macedonum manu priscorum, ab Euphrate flumine breui spatio disparatur, refertum mercatoribus opulentis: ubi annua solennitate prope Septembris initium ad nundinas magna promiscuæ fortunæ conuenit multitudo, ad cõmercanda quæ Indi mittunt & Seres, aliaq; plurima uehi terra mariq; cõsueta. Hanc regionẽ præstitutis celebritati diebus inuadere parans dux antè dictus, per solitudines Aboræq; amnis herbidas ripas, suorum indicio proditus, qui admißi flagitij metu exagitati ad præsidia discurrere Romana, absq; ullo egressus effectu, deinde tabescebat immmobilis. Saraceni tamen nec amici nobis unquam, nec hostes optandi, ultro citroq; discursantes, quicquid inueniri poterat, momento temporis parui uastabant, miluorum rapaci uitæ similes: qui si prædam dispexerint celsius, uolatu rapiunt celeri, aut si impetrarint, non immorantur. Super quorum moribus licet in actibus principis Marci, & postea aliquoties meminerim retulisse, tamen nunc quoq; pauca de ijsdem expediam carptim. Apud has gentes, quarum exordiẽs initium ab Aßyrijs ad Nili cataractas porrigitur & confinia Blemyarum, omnes pari sorte sunt bellatores, seminudi, coloratis sagulis pube tenus amicti, equorum adiumento pernicium, graciliumq; camelorum per diuersa reptantes in tranquillis uel turbi-

dis

dis rebus: nec eorum quiſquam aliquado ſtiuam apprehendit, uel arborem colit, aut arua ſubigendo quæritant uictum: ſed errant ſemper per ſpatia longe lateq́; diſtenta, ſine lare, ſine ſedibus fixis aut legibus: nec idem perferunt diutius cœlum, aut tractus unius ſoli illis unquam placet. uita eſt illis ſemper in fuga, uxoresq́; mercenariæ conductæ ad tẽpus ex pacto: atq; ut ſit ſpecies matrimonij, dotis nomine futura coniunx haſtam & tabernaculum offert marito, poſt ſtatum diem ſi id elegerit diſceſſura: & incredibile eſt, quo ardore apud eos in Venerem uterq; ſoluitur ſexus. Ita autem quoad uixerint, late palantur, ut alibi mulier nubat, in loco pariat alio, liberosq́; procul deducat, nulla copia quieſcendi permiſſa. Victus uniuerſis caro ferina eſt, lactisq́; abundans copia qua ſuſtentantur, & herbæ multiplices, & ſi quæ alites capi per aucupium poſſint, & pleroſq; nos uidimus frumenti uſum & uini penitus ignorantes. Hactenus de natione pernicioſa: nunc ad textum propoſitum reuertamur. Dum hæc in Oriente aguntur, Arelate hyemem agens Conſtãtius, poſt theatrales ludos atq; Circẽſes ambitioſo editos apparatu, ad diem ſextum idus Octob. qui imperij eius annum triceſimum terminabat, inſolentia pondera grauius librans, ſi quid dubium deferebatur aut falſum, pro liquido accipiens

&

& comperto, inter alia excarnificatum Gerontium Magnentianæ comitem partis, exulari mœrore multauit. Vtq; ægrũ corpus quassari etiã leuibus solet offensis, ita animus eius angustus & tener, quicquid increpuisset, ad salutis suæ dispendium existimans factum, aut cogitatum, insontium cædibus fecit uictoriam luctuosam. Si quis enim militarium uel honoratorum, aut nobilis inter suos, rumore tenus esset insimulatus fouisse partes hostiles, iniecto onere catenarum in modum beluæ trahebatur: & inimico urgẽte, uel nullo, quasi sufficiẽte hoc solo quòd nominatus esset, aut delatus, aut postulatus, capite uel mulctatione bonorum, aut insulari solitudine damnabatur. Accendebant eius asperitatem iactata uulgo crimina, quibus imminui amplitudo imperij dicebatur: & iracundiæ suspicionem proximorum cruentæ blanditiæ, exaggerantium, incidentia, & dolere impendio simulantium, si principis perditur uita, à cuius salute uelut filo pendere statum orbis terrarum fictis uocibus exclamabant. Ideoq; fertur, neminem aliquando ob hæc uel similia pœnæ addictum, oblato de more elogio reuocari iussisse, quod inexorabiles quoque principes factitarunt: & exitiale hoc uitium, quod in alijs nonnunquam intepescit, in illo ætatis progressu efferuescebat, obstinatum eius propositum accendente adulatorum

cohor

cohorte. Inter quos Paulus eminebat notarius, ortus in Hispania, glabro quidem sub uultu latens, odorandi uias periculorum occultas perquam sagax. is in Britanniam missus ut militares quosdam perduceret ausos conspirasse Magnentio, cum reniti non possent, his licentius supergressus fluminis modo fortunis complurium sese repentinus infudit. & ferebatur per strages multiplices ac ruinas, uinculis membra ingenuorum adfligens, & quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando à ueritate longe discreta. unde admissum est facinus impium, quod Constantij temporibus notam inusserat sempiternam. Martinus regens illas prouincias pro præfecto, ærumnas innocentium grauiter gemens, sæpeq; obsecrans ut ab omni culpa immunibus parceretur, cum non impetraret, minabatur se discessurum: ut saltem id metuens perquisitor maleuolus, tandem desineret quieti coalitos homines in aperta pericula prolectare. Per hoc minui studium suum existimans Paulus, ut erat in complicandis negocijs artifex dirus, unde & Catena inditum est cognomentum, uicarium ipsum eos quibus parserat adhuc defensantem, ad sortem periculorum communium traxit. Et instabat ut eum quoque cum tribunis & alijs pluribus ad comitatum imperatoris uinctum perduceret:

rct:

ret: quo percitus ille exitio urgente, abrepto ferro eundem adoritur Paulum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, iam districtum mucronem in proprium latus impegit: Hocq; deformi genere mortis excessit è uita iustissimus, remora ausus miserabiles casus leuare multorum. Quibus ita sceleste patratis, Paulus cruore perfusus, reuersus est ad principis castra, multos coopertos penè catenis adducens, in squalorem deiectos atq; mœstitiam: quorum aduentu intendebantur eculei, uncosq; parabat carnifex & tormenta. & ex ijs proscripti sunt plures, actiq; in exilium alij: nonnullos gladij consumpsere pœnales. Nec enim quisquam facile meminit sub Constantio, ubi susurro tenus hæc mouebantur, quenquam absolutum. Inter hæc Orphitus præfecti potestate regebat Vrbem æternam ultra modum delatæ dignitatis sese efferens insolenter: uir quidem prudens, & forensium negotiorum oppido gnarus, sed splendore liberalium doctrinarum minus quàm nobilem decuerat institutus: quo administrante seditiones sunt concitatæ graues ob inopiam uini. huius auidis usibus uulgus intentum ad motus asperos excitatur & crebros. Et quoniam mirari posse quosdam peregrinos existimo hæc lecturos, forsitan si cōtigerit: quamobrem cum oratio ad ea monstranda deflexerit,

xerit, quæ Romæ gererentur. nihil præter seditiones narratur, & tabernas & uilitates harum similes alias: summatim causas præstringam, nusquam à ueritate sponte propria digressurus. Tẽpore quo primis auspicijs in mundanum fulgorem surgeret uictura dum erunt homines Roma, ut augeretur sublimibus incrementis fœdere pacis æternæ, uirtus conuenit, atque fortuna, plerunque dißidentes: quarum si altera defuisset, ad perfectam non uenerat summitatem. eius populus ab incunabulis primis adusque pueritiæ tempus extremum, quod annis circumcluditur ferè trecentis, circummurana pertulit bella: deinde ætatem ingressus adultam, post multiplices bellorum ærumnas, alpes trascendit & fretum: in iuuenem erectus & uirum ex omni plaga, quam orbis ambit immensus, reportauit laureæ triumphos. Iamq; uergens in senium, & nomine solo aliquoties uincens, ad tranquilliora uitæ discesßit. Ideo Vrbs uenerabilis post superbas efferatarum gentium ceruices oppressas, latasq; leges, fundamenta libertatis & retinacula sempiterna, uelut frugi parens, & prudens, & diues, Cæsaribus tanquam liberis suis regenda patrimonij iura permisit. & olim, licet otiosæ sint tribus, pacatæq; centuriæ, & nulla suffragiorum certamina, sed Pompiliani redierit securitas

temp

temporis: per omnes tamen quotquot sunt partes terrarum, ut domina suspicitur & regina, & ubique patrum reuerenda cum autoritate canicies, populiq; Romani nomen circumspectum & uerendum. Sed læditur hic cœtuum magnificus splendor leuitate paucorum incondita, ubi nati sint non reputantium, sed tanquam indulta licentia uitijs, ad errores lapsorum & lasciuiam. ut enim Simonides Lyricus docet, beate perfecta ratione uicturo ante alia patriam esse cõuenit gloriosam. Ex his quidam æternitati se commendari posse per statuas æstimantes, eas ardenter adsectant, quasi plus præmij ex figmentis æreis sensibus carentibus adepturi, quàm ex conscientia honeste recteq; factorum: easq; auro curant imbracteari, quod Acilio Glabrioni delatum est primo, cum consilijs armisq; regem superasset Antiochum. Quam autem sit pulchrum exigua hæc spernentem & minima, ad ascensus ueræ gloriæ tendere longos & arduos, ut memorat uates Ascræus, Censorius Cato monstrauit. qui interrogatus quamobrem inter multos nobiles statuam non haberet, Malo, inquit, ambigere bonos, quamobrem id non meruerim: quàm quod est grauius, cur impetrauerim mussitare. Alij summum decus in carrucis solito altioribus, & ambitioso uestium cultu po-

nentes, sudant sub ponderibus lacernarum, quas in colli exerta singulis ipsis adnectant, nimia subtegminum tenuitate peruia, filis exitantes crebris à locis omnibus, maximeq; sinistra: ut longioris fimbriæ tunicæ perspicua luceant uarietate liciorum, effigiatæ in species animalium multiformes. Alij nullo quærente, uultus seueritate adsimulata, patrimonia sua in immensum extollunt, cultorũ (ut putãt) feracium multiplicantes annuos fructus, quæ à primo ad ultimum solem se abunde iactitant posſidere: ignorantes profecto maiores suos, per quos ista magnitudo Romana porrigitur, non diuitijs eluxisse: sed per bella sæuiſsima, nec opibus, nec uictu, nec indumentorum uilitate à gregarijs militibus discrepantes, opposita cuncta superasse uirtute. Hinc ex collatitia stipe Valerius humatur ille Publicola: & subsidijs amicorum mariti inops cum liberis uxor alitur Reguli: dotatur ex ærario filia Scipionis, cum nobilitas florem adultæ uirginis, diuturnam absentiam pauperis erubesceret patris. At nunc si ad aliquem bene nummatum tumentemq; loculis honestus aduena salutatum introieris, primitus tanquam exoptatus susciperis, & interrogatus multa, coactusq; mentiri, miraris nunquam antea uisus, summatem uirum tenuem te sic enixius obseruantem: ut pœniteat

hæc

hæc bona tanquam præcipua non uidisse ante decennium. Romanaq́; affabilitate confisus, cum eadem postridie feceris ut incognitus hæres & repentinus, hortatore illo hesterna die mirando, qui sis uel unde uenias diutius ambigente. Agnitus uerò tandem, & adscitus in amicitiam, si te salutandi adsiduitate dederis triennio indiscretus, & per totidem defueris, reuerteris ad paria perferenda: nec ubi esses interrogatus, & num è medio discesseris, ætatem omnem frustra in stipite conteres submittendo. Cum autem interuallata temporibus conuiuia longa & noxia cœperint apparari, uel distributio solennium sportularum, anxia deliberatione tractatur, an exceptis his quibus uicissitudo debetur, peregrinum inuitari conueniet: & si digesto plene consilio id placuerit geri, is adhibetur qui pro domibus excubat aurigarum, aut artem tesserariam profitetur, aut secretiora quædam se nosse confingit. Homines enim eruditos & sobrios ut infaustos & inutiles uitant quoque: accedente quòd & nomenclatores adsueti hæc & talia uenditare mercede accepta, cœnis quosdam & prandijs inserũt subdititios ignobiles & obscuros. Mensarum enim uoragines, & uarias uoluptatum illecebras, ne longius progrediar, prætermitto: illuc transiturus, quod quidam per am-

pla ſpacia urbis, ſubuerſasq́; ſilices, ſine periculi metu properanter equos uelut publicos ſignatis, quod dicitur, calceis agitant, familiarium agmina tanquam prædatorios globos poſt terga trahentes, ne Sannione quidem, ut ait Comicus, domi relicto. quo comitatu matronæ complures opertis capitibus & basternis per latera ciuitatis cuncta diſcurrunt, utq́; præliorum periti rectores primo cateruas denſas opponũt & fortes, deinde leues armaturas, poſt iaculatores, ultimasq́; ſubſidiales acies, ſi fors adegerit, inuaſuras: ita præpoſitis urbanæ familiæ ſuſpenſæ digerentibus ſolicite, quos inſignes faciunt. uirgæ dextris aptatæ, uelut teſſera data caſtrenſi iuxta uehiculi frontem omne textrinum incedit: huic atratum coquinæ adiungitur miniſterium, deinde totum promiſcue ſeruitium, cum otioſæ plebis de uicinitate coniunctis, poſtrema multitudo ſpadonum à ſenibus in pueros deſinens, coloris obluridi, diſtortaq́; liniamentorum compage deformis: ut quaqua inceſſerit quiſquam cernens mutilorum hominum agmina, deteſtetur memoriam Semiramidis reginæ illius ueteris, quæ teneros mares caſtrauit omnium prima, uelut uim iniectans naturæ, eandemq́; inſtituto curſu retorquens, quæ inter ipſa oriundi crepundia per primigenios ſeminis fontes tacita quodammodo

lege

lege uias propagandæ posteritatis ostendit. Quod cum ita sit, paucæ domus studiorum serijs cultibus antea celebratæ, nunc ludibrijs ignauiæ torrentes exundant, perflabili sono uocali tinnitu fidium resultantes. denique pro philosopho cantor, & in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: & bibliothecis sepulcrorum ritu in perpetuum clausis organa fabricant ut hydraulica, & lyræ ad speciem carpentorum ingentes, tibiasq; & histrionici gestus instrumenta non leuia. Postremo ad id indignitatis est uentum, ut cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe præcipites, sectatoribus disciplinarum liberalium impendio paucis sine respiratione ulla extrusis, tenerentur mimarum asseclæ ueri, quiúe id simularunt ad tempus: & tria milia saltatricum ne interpellata quidem cũ choris totidemq; remanerent magistris. Et licet quocunque oculos flexeris, fœminas adfatim multas spectare cirratas, quibus si nupsissent per ætatem ter iam nixus poterat suppetere liberorum, adusque tædium pedibus pauimenta terentes, iactari uolubilibus gyris, dum exprimunt innumera simulacra quæ finxere fabulæ theatrales. Illud autem non dubitatur, quòd cum esset aliquando uirtutum omnium domicilium Roma ingenuos ad-

uenas plerique nobilium (ut Homerici baccarum suauitate Lotophagi) humanitatis multiformibus officijs retentabant. Nunc uerò inanes flatus quorundam, uile esse quicquid extra urbis pomœrium nascitur æstimant, præter orbos & cœlibes: nec credi potest, qua obsequiorum diuersitate coluntur homines sine liberis Romæ. Et quoniam apud eos ut in capite mundi morborum acerbitates celsius dominantur, ad quos uel sedandos omnis professio medendi torpescit: excogitatum est adminiculum sospitale, ne quis amicum perferentē similia uideat. additunq́; est cautionibus paucis, remedium aliud satis ualidum: ut famulos percontatū missos, quemadmodū ualeant noti hac ægritudine conligati, non ante recipiant domū quàm lauacro purgauerint corpus. Ita etiam alienis oculis uisa metuitur labes. Sed tamen hæc cum ita tutius obseruentur, quidam uigore artuū imminuto rogati ad nuptias, ubi aurum dexteris manibus cauatis offertur, impigre uel usq; Spoletium pergunt. Hæc nobiliū instituta. Ex turba uerò imæ sortis & pauperrimæ in tabernis aliqui pernoctāt uinarijs: nonnulli uelabris umbraculorum theatralium latent, quæ, Campanam imitatus lasciuiam Catulus in ædilitate sua suspendit omnium primus: aut pugnaciter aleis certant, turpi sono fragosis naribus introrsum reducto spiritu

conc

concrepantes: aut quod est studiorum omnium maximum, ab ortu ad uesperam sole fatiscunt uel pluuijs, præmia aurigarum equorum'que præcipua uel delicta scrutantes. Et est admodum mirum, uidere plebem innumeram mentibus ardore quodam infuso, cum dimicationum curulium euentu pendentem. hæc similiaq; memorabile nihil uel serium agi Romæ permittunt. ergo redeundum ad textum. Latius iam dissimulata licentia onerosus bonis omnibus Cæsar, nullum post hæc adhibens modum, Orientis latera cuncta uexabat, nec honoratis parcens, nec urbium primatibus, nec plebeis. denique Antiochiæ ordinis uerendi duces sub uno elogio iussit occidi, ideo efferatus, quòd ei celebrari uilitatem intempestiuam urgenti, cum impenderet inopia grauius rationabili responderunt. & perissent ad unũ, ni Comes Orientis tunc Honoratus fixa constantia restitisset. Erat autem diritatis eius hoc quoq; indicium, nec obscurum, nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in circo sex uel septem aliquoties uetitis certaminibus pugilum uicissim se concidentiũ, perfusorũq; sanguine specie ut lucratus ingentia lætabatur. Accendebat super his incitatũ propositum ad nocendum aliqua mulier uilis, quæ ad palatium ut poposcerat intromissa, insidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus ob-

ſcuriſsimis: quam Conſtantina exultans, ut in tuto iam locata mariti ſalute, muneratam, uehiculoq́; impoſitam, per regiæ ianuas emiſit in publicum, ut iis illecebris alios quoque ad indicanda proliceret paria uel maiora. Poſt hæc Gallus Hierapolim profecturus, ut expeditioni ſpecie tenus adeſſet, Antiochenſi plebi ſuppliciter obſecranti, ut inediæ diſpelleret metũ, quæ per multas difficilesq́; cauſas affore iam ſperabatur, non (ut mos eſt principibus quorũ diffuſa poteſtas localibus ſubinde medetur ærumnis) diſponi quicquam ſtatuit, uel ex prouinciis alimenta transferri conterminis: ſed conſularem Syriæ Theophilum propè adſtantem, ultima metuenti multitudini dedit, aſsidue replicãdo, quòd inuito rectore nullus egere poterit uictu. Auxerunt hæc uulgi ſordidioris audaciam. Et cum ingraueſceret penuria commeatuum, fames & furor, impulſu Eubuli cuiuſdam inter ſuos clari, domum ambitioſam ignibus ſubditis inflãmauit: rectoremq́; ut ſibi iudicio imperiali addictum calcibus inceſſens, & pugnis conculcans, ſeminecem laniatu miſerando diſcerpſit. Poſt cuius lacrymoſum interitum in unius exitio quiſq; imaginem periculi ſui conſiderans, documento recenti ſimilia formidabat. Eodem tempore Serenianus ex Duce, cuius ignauia populatam in Phœnice Cœlen antè retulimus, pulſatæ maieſtatis

imp

imperij reus iure pustulatus à lege, incertum qua potuit suffragatione absolui: aperte conuictus, familiarem suum cum pileo, quo caput operiebat, incantato uetitis artibus, ad templum misisse fatidicum: quæritatum expresse an ei firmum portenderetur imperium, ut cupiebat. & iunctum duplexq́; ijsdem diebus acciderat malum, quòd & Theophilum insontē atrox intercepit casus, & Serenianus dignus execratione cunctorum, innoxius modo nō reclamante publico uigore discessit. Hæc subinde Constantius audiens. & quædam referente Thalassio doctus, quem mouisse iam compererat, lege communi, scribens ad Cæsarem blandius adiumenta paulatim illi subtraxit, sollicitari se simulans, ne quod militare otium ferè tumultuosum in eius perniciem conspiraret, solisq́; scholis iussit esse cōtentum palatinis, & protectorum cum scutarijs & gentilibus: & mandabat Domitiano ex Comite Largitionum præfecto, ut cum in Syriam uenerit, Gallum, quem crebro acceperat ad Italiam properare, blande hortaretur & uerecunde. Qui cū uenisset ob hæc festinatis itineribus Antiochiam, præstrictis palatij ianuis, contempto Cæsare, quem uideri decuerat, ad prætorium cum pompa solenni perrexit: morbosq́; diu causatus, nec regiam introijt, nec processit in publicum: sed abditus multa in eius

molis

moliebatur exitium, addens quædam relationibus superuacua, quæ subinde dimittebat ad principem. Rogatus ad ultimum, admissusq; in consistorium, ambage nulla prægressa inconsiderate & leuiter: proficiscere, inquit, ut præceptum est Cæsar, sciens quòd si cessaueris, & tuas & palatij tui auferre iubeo propediem annonas. Hocq; solo contumaciter dicto, subiratus abscessit, nec in conspectum eius postea uenit sæpius accersitus. hinc ille commotus, ut iniusta perferens & indigna, præfecti custodiam protectoribus mandauerat fidis. Quo comperto Montius tunc quæstor, asper quidē, sed ad lenitatem propensior, consulens in commune, aduocatos Palatinarum primos scholarum alloquutus est mollius, dicens, nec decere hæc fieri, nec prodesse: addens'que uoces obiurgatorio sono, quòd si id placeret, post statuas Constantini deiectas, super adimenda uita præfecto conueniet securius cogitari. His cognitis, Gallus ut serpens appetitus telo uel saxo, iam'que spes extremas operiens, & succurrens saluti suæ quauis ratione colligi omnes iußit armatos: & cum starent attoniti, districta dentium acie stridens, Adeste, inquit, uiri fortes mihi periclitanti uobiscum, Montius nos tumore inusitato quodam & nouo, ut rebelles & maiestati recalcitrantes Augustæ, per hæc quæ strepit

incus

incusat: iratus nimirum, quòd contumacem præfectum, quid rerum ordo postulat ignorare dißimulantem, formidine tenus iusserim custodiri. Nihil morati post hæc militares, auidi sæpe turbarum, adorti sunt Mōtium primum, qui diuertebat in proximo, leui corpore senē, atque morbosum: & hirsutis resticulis cruribus eius innexis, diuaricatum sine spiramento ullo adusque prætorium traxere præfecti. Et eodem impetu Domitianum præcipitem per scalas itidem funibus cōstrinxerunt: eosq; coniunctos per ampla spatia ciuitatis acri raptauere discursu. iamq; artuum & membrorum diuulsa compage superscandentes corpora mortuorum, ad ultimam truncata deformitatem, uelut exaturati mox abiecerunt in flumen. Incenderat autem audaces usque ad insaniam homines ad hæc quæ nefariis egere conatibus, Luscus quidam curator urbis subito uisus: cumq; eo Sthenelaus baiulorum præcentor, ad expediendum quod orsi sunt incitans uocibus crebris, qui haud longe postea ideo uiuus exustus est. Et quia Montius inter dilaniantium manus spiritum efflaturus, Epigonum & Eusebium, nec profeßionem, nec dignitatem ostendens, aliquoties increpabat: qui sint hi, magna quærebatur industria. & nequid intepesceret, Epigonus è Lycia philosophus ducitur, & Eusebius è Mysia

ſia pietatis cognomento concitatus orator: cum quæſtor non hos, ſed tribunos fabricarum inſimulaſſet, promittentes armorum ſi noua res agitari cœpiſſent. Iiſdem diebus Apollinaris Domitiani gener, paulò antè agens palatij Cæſaris curam, ad Meſopotamiam miſſus à ſocero, per militares numeros immodice ſcrutabatur, an quædam altiora meditantis iam Galli ſecreta ſuſceperint ſcripta. qui compertis Antiochiæ geſtis, per minorem Armeniam lapſus, Conſtantinopolim petijt, exindeq; per protectores retractus artiſsime tenebatur. quæ dum ita ſtruuntur, indicatum eſt apud Tyrum indumentum regale textum occulte, incertum quo locante, uel cuius uſibus apparatum. Ideo rector prouinciæ tunc pater Apollinaris, eiuſdem nominis, ut conſcius ductus eſt. alijq; congregati ſunt ex diuerſis ciuitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus urgebantur. Iamq; lituis cladum concrepantibus internarum non celate ut antea turbidum ſæuiebat ingenium à ueri conſideratione detortum: & nullo impoſitorum uel compoſitorum fidem ſolenniter inquirente, nec diſcerpente à ſocietate noxiorum inſontes, uelut exturbatũ è iudicijs fas omne diſceſsit: & cauſarũ legitima ſilẽte defenſione, carnifex rapinarũ ſequeſter, & obductio capitũ, & bonorum ubiq; mulctatio uerſabatur per orien-

tales prouincias: quas recensere puto nunc opportunum, absque Mesopotamia digesta cum bella Parthica dicerentur, & Aegypto, quam necessario aliud reieci ad tempus. Superatis Tauri montis uerticibus, qui ad solis ortũ sublimius attolluntur, Cilicia spacijs porrigitur late distentis, diues bonis omnibus terra: eiusq; lateri dextro adnexa Isauria, pari sorte uberi palmite uiret & frugibus multis. quam mediam nauigabile flumen Calicadnus interscindit. Et hanc quidem praeter oppida multa, duae ciuitates exornant, Seleucia opus Seleuci regis, & Claudiopolis, quam deduxit coloniam Claudius Caesar: Isauria enim ante hac moenium potens, olim subuersa ut rebellatrix internecina, aegrè uestigia claritudinis pristinae monstrat admodum pauca: Ciliciam uerò, quae Cydno amne exultat, Tarsus nobilitat, urbs perspicabilis: hanc condidisse Perseus memoratur, Iouis filius & Danaes, uel certè ex Aethiopia profectus, Sandan quidã nomine, uir opulentus & nobilis, & Anazarbus autoris uocabulum referens: & Mopsuestia, uatis illius domicilium Mopsi, quem a cõmilitio Argonautarũ cum aureo uellere direpto reducem & errore abstractũ, delatũ ad Africae littus mors repentina consumpsit: & ex eo cespite punico tecti manes eius Heroici, dolorũ uarietati medentur plerunq; so-

spita

spitales. Hæ duæ prouinciæ bello quondam piratico cateruis mixtæ prædonum, à Seruilio proconsule missæ sub iugũ, factæ sunt uectigales. Et hæ quidem regiones uelut in prominenti terrarum lingua positæ, ab orbe eo mõte Amano disparantur. Orientis uerò limes in longum protẽtus & rectũ, ab Euphratis fluminis ripis adusq; supercilia porrigitur Nili, leua Saracenis cõterminans gentibus, dextra pelagi fragoribus patens: quam plagam Nicator Seleucus occupatam auxit magnum in modum, cum post Alexandri Macedonis obitũ successorio iure teneret regna Persidis, efficaciæ impetrabilis rex, ut indicat cognomentum. Abusus enim multitudine hominum, quam tranquillis in rebus diutius rexit, ex agrestib. habitaculis urbes construxit multis opibus firmas & uiribus: quarum ad præsens pleræq; licet Græcis nominibus appellentur, quæ iisdem ad arbitrium imposita sunt conditoris, primigenia tamen nomina non admittunt, quæ eis Assyria lingua institutores ueteres indiderunt. Et prima post Osdroenã, quam (ut dictum est) ab hac descriptione discreuimus, Comagena nunc Euphratensis clementer adsurgit, Hierapoli, uetere Nino & Samosata ciuitatibus amplis illustris. dein Syria per spatiosam interpatet diffusa planiciẽ. hãc nobilitat Antiochia mũdo cognita ciuitas, cui non

certauerit alia aducctitijs ita adfluere copijs & internis, & Laodicea, & Apamia, itidemq; Seleucia, inde à primis auspicijs florentißimæ. Post hãc accliuis Libano monti Phœnice regio plena gratiarum & uenustatis, urbibus decorata magnis & pulchris: in quibus amœnitate celebritateq; nominum Tyrus excellit, Sidon et Berytus, ijsdemq; pares, Emissa, & Damascus, seculis conditæ priscis. Has autem prouincias, quas Orontes ambiens amnis, imosq; pedes Caßij montis illius celsi prætermeans, funditur in Parthenium mare, Cn. Pompeius superato Tigrane, regnis Armeniorum abstractas ditioni Romanæ cõiunxit. Vltima Syriarum est Palæstina, per interualla magna protenta, cultis abundans terris & nitidis, & ciuitates habẽs quasdam egregias, nullam nulli cedentem, sed sibi uicißim uelut ad perpendiculum æmulas: Cæsaream, quã ad honorẽ Octauiani principis exædificauit Herodes, & Eleutheropolim, & Neapolim, itidemq; Ascalonem, Gazam & Iuliam, æuo superiore extructas. In his tractibus nauigerum nusquam uisitur flumen, & in locis plurimis aquæ suapte natura calentes emergunt, ad usus aptæ multiplicium medelarũ. Verùm has quoq; regiones pari sorte Põpeius Iudæis domitis, & Hierosolymis captis, in prouinciarum speciem rectori delata iurisdictione

c forma

formauit. Huic Arabia est conserta, ex alio latere Nabatæis contigua, opima uarietate commerciorum, castrisq́; oppleta ualidis & castellis, quæ ad repellendos gentium uicinarum excursus, solicitudo peruigil ueterum per opportunos saltus erexit & cautos. Hæc quoque ciuitates habet inter oppida quædam ingentes, Bostram & Gerazam atque Philadelphiam, murorum firmitate cautissimas. Hanc prouinciæ imposito nomine, rectoreq́; attributo, obtemperare legibus nostris Traianus compulit imperator. incolarum tumore sæpe contuso, cum glorioso marte Mediam urgeret & Parthos. Cyprum itidem insulam procul à continenti discretam & portuosam, inter municipia crebra urbes duæ faciunt claram, Salamis & Paphus: altera Iouis delubris, altera Veneris templo insignis, tanta autem tamq́; multiplici fertilitate abundat rerum omnium eadem Cyprus, ut nullius externi indigẽs adminiculi, indigenis uiribus, à fundamento ipso carinæ ad supremos usque carbasos ædificet onerariam nauem, omnibusq́; armamentis instructam mari committat. nec piget dicere, auide magis hanc insulam populum Romanum inuasisse quàm iuste. Ptolemæo enim rege fœderato nobis et socio, ob ærarij nostri angustias iusso sine ulla culpa proscribi, ideoq́; hausto ueneno uoluntaria mor-

te deleto, & tributaria facta est, & uelut hostiles eius exuuiæ classi impositæ, in urbem aduectæ sunt per Catonem. Nunc repetetur ordo gestorum. Inter has ruinarum uarietates, à Nisibi quam tuebatur accitus, cui nos obsecuturos iunxerat imperiale præceptum, dispicere litis exitialis semina cogebatur, abnuens & reclamans adulatorum oblatrantibus turmis, bellicosus sanè milesq; semper & militum ductor, sed forensibus iurgijs longe discretus: qui metu sui discriminis anxius, cum accusatores quæsitoresq; subdititios sibi consociatos ex ijsdem foueis cerneret emergentes. quæ clam palámue agitabantur, occultis Constantium literis edocebat, implorans subsidia, quorum metu tumor notissimus Cæsaris exhalaret. Sed cautela nimia in peiores hæserat plagas, ut narrabimus postea, æmulis consarcinantibus insidias graues apud Constantium cætera mediũ principem, sed si quid auribus eius huiusmodi quiuis infudisset ignotus acerbum & implacabilem & in hoc causarum titulo dissimilem sui. proinde die funestis interrogationibus præstituto, imaginarius iudex equitum resedit magister, adhibitis alijs iam quæ essent agẽda prædoctis: et assistebãt hincinde notarij. quid quæsitũ esset, quid'ue responsum, cursim ad Cæsarem perferentes. cuius imperio trucis tum à stimulis reginæ,

exertantis aurem subinde per auleum, nec diluere obiecta permißi, nec defensi perîere complures. Primû igitur omniû statuûtur Epigonus & Eusebius, ob nominû gentilitatem oppreßi. Prædiximus enim Môtium sub ipso uiuêdi termino his uocabulis appellatos fabricarum culpasse tribunos, ut adminicula futuræ ultioni pollicitos. & Epigonus quidê amictu tenus philosophus, ut apparuit, prece frustra tentata, sulcatis lateribus, mortisq; metu admoto, turpi confeßione cogitatorum socium, quæ nulla erant, fuisse firmauit, cû nec uidisset quicquam nec audisset, penitus expers forensium rerum: Eusebius uerò obiecta fidentius negans, suspensus in eodem gradu cunctatus est, latrocinium illud esse non iudicium clamans. Cumq; pertinacius ut legum gnarus accusatorem flagitaret atque solennia, doctus id Cæsar, libertatemq; superbiam ratus, tanquam obtrectatorem audacem excarnificari præcepit. qui ita euisceratus ut cruciatibus membra deessent, implorans cœlo iustitiam, toruum renidens fundato pectore mansit immobilis, nec se incusare nec quenquam alium passus: & tandem nec confessus nec confutatus, cum abiecto consorte pœnali est morte inulctatus. & ducebatur intrepidus temporum iniquitati insultans, imitatus Zenonem illum ueterem Stoicum, qui ut mêtiretur quædam,

dam, laceratus diutius, auulsam sedibus linguam suam cũ cruẽto sputamine in oculos interrogantis Cyprij regis impegit. Post hæc indumentum regale quærebatur: & ministris fucandæ purpuræ tortis confeßisq; pectoralem tuniculam sine manicis textam, Maras quidam nomine inductus est (ut appellant Christiani) diaconus: cuius prolatæ literæ scriptæ Græco sermone ad Tyrij textrini præpositum, celerari speciem perurgebat: quam autem non indicabat. deniq; etiam idem usq; ad discrimen uitæ uexatus, nihil fateri compulsus est. Quæstione igitur per multiplices dilatata fortunas, cum ambigerentur quædam, nonnulla leuius actitata constaret, post multorum clades Apollinares ambo pater & filius in exilium acti, cum ad locum Crateras nomine peruenissent, uillam scilicet suam quæ ab Antiochia uicesimo & quarto disiungitur lapide, ut mandatum est, fractis cruribus occiduntur. Post quorum necem nihilo lenius ferociens Gallus, ut leo cadaueribus pastus, multa huiusmodi scrutabatur: quæ singula narrare non refert, ne professionis modum, quod euitandum est, excedamus. Hæc dum Oriens diu perferret, cœli reserato tepore, Constantius consulatu suo septies & Cæsaris iterum egressus Arelate Valentiam petit, in Gundomadũ et Vadomariũ fratres Alemã-

norum reges arma moturus, quorum crebris excursibus uastabantur confines limitibus terræ Gallorum. Dumq; ibi diu moratur, cōmeatus opperiens, quorũ translationẽ ex Aquitania uerni imbres solito crebriores prohibebant, auctiq; torrentes, Arculanus aduenit protector domesticus, Hermogenis ex magistro equitum filius, apud Constantinopolim, ut supra retulimus, populari quondã turbela discerpti: quo uerißime referente quæ Gallus egerat, damnis super præteritis mœrens, & futurorũ timore suspensus, angorem animi quãdiu potuit emendabat. Miles tamen interea omnis apud Cabillona collectus, morarum impatiens sæuiebat, hoc iritatior, quòd nec subsidia uiuendi suppeterent, alimẽtis nondum ex usu translatis. Vnde Rufinus ea tẽpestate præfectus prætorio, ad discrimen trusus est ultimum. ire enim ipse compellebatur ad militem, quem exagitabat inopia simul & feritas, & alioquin coalito more in ordinarias dignitates asperum semper & sæuum, ut satisfaceret atq; monstraret, quã ob causam annonæ conuectio sit impedita. quod opera consulta cogitabatur astute, ut hoc insidiarum genere Galli periret auunculus, ne eum ut præpotens acueret ad fiduciam exitiosa cœptantem. Verùm nauata est opera diligens. Eusebius præpositus cubiculi missus est Cabillona aurum secum
perferens

perferens, quo per turbulentos seditionum concitatores occultius distributo, & tumor consenuit militum. & salus est in tuto locata praefecti. Deinde cibo abunde perlato, castra die praedicto sunt mota. Emensis itaque difficultatibus multis, & niue obrutis callibus pluribus. ubi prope Rauracum uentum est ad supercilia fluminis Rheni, resistente multitudine Alemanna, pontem suspendere nauium compage Romani ui nimia uetabantur, ritu grandinis undique conuolantibus telis: & cum id impoßibile uideretur, imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capesseret ambigebat. Ecce autem ex improuiso index quidam regionum gnarus aduenit, & mercede accepta uadosum locum nocte monstrauit, unde superari potuit flumen. et potuisset aliorsum intentis hostibus, ni pauci ex eadē gente, quibus erat honoratioris militiae cura commissa, populares suos haec per nuntios docuissent occultos, ut quidam existimabant. Infamabat autem haec suspicio Latinum domesticorum comitem, & Agilonem tribunum stabuli, atq; Scudilonem scutariorum rectorem, qui tunc ut dextris suis gestantes Remp. colebantur. At Barbari suscepto pro instantium rerū ratione cōsilio, dirimētibus forte auspicijs uel cōgredi prohibētibus, autoritate sacrorum mollito rigore, quo fidentius resistebāt, opti-

mates misêre delictorum ueniam petituros et pacem. Tentis igitur regis utriusq; legatis & negotio rectius diu pensato, cum pacem oporteret tribui, quæ iustis conditionibus petebatur, eamq́; ex re tum fore sententiarum uia concinens approbasset, aduocato in concionem exercitu, imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali aßistens, circundatus potestatum cœtu celsarum, ad hunc disseruit modum: Nemo quæso miretur, si post exudatos labores itinerum longos, congestosq́; affatim commeatus, fiducia uestri ductante Barbaricos pagos aduentans, uelut mutato repente consilio ad placidiora diuerti. Pro suo enim loco & animo quisque uestrum reputans, id inuenit uerum, quod miles ubiq; licet membris ugentibus firmus, se solum uitamq́; propriam circunspicit & defendit: Imperator uerò officiorum, dum æquus omnibus alienæ custos salutis, nihil non ad sui spectare tutelam rationes populorum cognoscit, & remedia cuncta quæ status negotiorum admittit, arripere debet alacriter secunda numinis uoluntate delata. Vt in breue igitur conferam, & ostendam qua ex causa omnes uos simul adesse uolui, cōmilitones mei fidißimi: accipite æquis auribus, quæ succinctius explicabo. Veritatis enim sermo est simplex. Arduos uestræ gloriæ gradus, quos fama per plagarum quoque accolas

extre

extremarum diffundit, excellenter accrescens, Alemannorum reges & populi formidantes, per oratores quos uidetis summissis ceruicibus concessionem præteritorum poscunt & pacem: quam ut cunctator & cautus utiliumq; monitor, si uestra uoluntas adest, tribui debere censeo, multa contemplans: Primo ut Martis ambigua declinentur, dein ut auxiliatores pro aduersarijs asciscamus, quod pollicentur: tum autem, ut incruenti mitigemus ferociæ flatus perniciosos sæpe prouincijs: postremo id reputantes, quod non ille hostis uincitur solus, qui cadit in acie, pondere armorum oppressus, & uirium: sed multo tutius etiam tuba tacente, sub iugo mittitur uoluntarius, qui sentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in supplices animos deesse. In summa, tanquam arbitros uos quid suadetis opperior, ut princeps tranquillus temperanter adhibere modū allapsa felicitate decernens. Non enim inertiæ, sed modestiæ humanitatiq; (mihi credite) hoc quod recte consultum est adsignabitur. Mox ut dicta finierat, multitudo omnis ad quæ imperator uoluit promptior, laudato cōsilio, consensit in pacem, ea ratione maxime percita, quòd norat expeditionibus crebris, fortunam eius in malis tantum ciuilibus uigilasse: cum autem bella mouerentur externa, accidisse plerunq; luctuosa.

Icto post hæc fœdere gentium ritu, perfectaq́; solennitate, imperator Mediolanum ad hyberna discessit, ubi curarum abiectus ponderibus alijs, tanquam nodum & odium difficillimum Cæsarem conuellere nisu ualido cogitabat: eiq́; deliberanti cum proximis clandestinis colloquijs & nocturnis, qua ui, quibus'ue commentis id fieret, antequam effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia. acciri mollioribus scriptis per simulationem tractatus publici, minis abiectis, eundem placuerat Gallum, ut auxilio destitutus, sine ullo interiret obstaculo. Huic sententiæ uersabilium adulatorum refragantibus globis, inter quos erat Arbetio ad insidiandum acer & flagrans, & Eusebius tunc præpositus cubiculi, effusior ad nocendum, id occurrebat, Cæsare discedente Vrsicinum in oriente perniciose relinquendum, si nullus esset qui prohiberet altiora meditaturum. Iisdemq́; residui regij accessere spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adolescebat, inter ministeria uitæ secretioris per arcanos susurros nutrimēta fictis criminibus subserentes: qui ponderibus inuidiæ grauioris uirum fortißimum opprimebant, subolescere imperio adultos eius filios musitantes, decore corporum fauorabiles & ætate, per multiplicem armaturæ scientiam agilitatem'que membrorum

rum inter quotidiana præludia exercitos, consulto cõsilio cognitos. Gallũ suopte ingenio trucẽ, per suppositos quosdã ad sæua facinora ideo animatum, ut eo digna omnium ordinum detestatione exoso, ad magistri equitum liberos principatus insignia transferantur. Cum hæc taliaq; solicitas eius aures euerberarẽt, expositas semper huiusmodi rumoribus & patentes, uario animo tumescente, consilio tandem dato optimum factu elegit: & Vrsicinum primum ad se uenire summo cum honore mandauit, ea specie, ut pro rerum tunc urgentium captu disponeretur concordi consilio, quibus uirium incrementis Parthicarum gentium arma minantium impetus frangerentur. Et ne quid suspicaretur aduersi uenturus, uicarius eius, dum redit, Prosper missus est comes: acceptisq; literis, & copia rei uehicularia data, Mediolanum itineribus properauit magnis. Restabatur ut Cæsar post hæc properaret accitus, & abstergendæ causa suspicionis, sororem suam, eius uxorem, Constantius ad se tandem desideratam uenire multis fictisq; blanditijs hortabatur. Quæ licet ambigeret, metuens sæpe cruentum, spe tamen quod eum lenire poterat ut germanum, profecta, cum Bithyniam introisset, in statione quæ Cænos Gallicanos appellatur, absumpta est ui febrium repentina. Cuius

post

post obitum maritus contemplans cecidisse fiduciam, qua se fultum existimabat, anxia cogitatione quid moliretur hærebat. Inter res enim impeditas & turbidas, ad hoc unũ mentem sollicitam dirigebat, quòd Constantius cũcta ad suam sententiam conferens, nec satisfactionem suscipiet aliquam, nec erratis ignoscet: sed ut erat in propinquitatis perniciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens, si cepisset incautum morte mulctaret. Eò necessitatis adductus, ultimaq; ni uigilasset opperiens, principem locum si qua patuisset copia adfectabat: sed perfidia proximorum ratione bifaria deserebatur, quod eum ut truculentum horrebant & leuem, quodq; altiorem Constantij fortunam in discordijs ciuilibus formidabant. Inter has curarum moles immensas, imperatoris scripta suscipiebat adsidua, monentis orantisq; ut ad se ueniret, & mẽte monstrantis obliqua, rẽp. nec posse diuidi, nec debere, sed pro uiribus quenq; ei ferre suppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans uastitatem: quibus subserebat non adeo uetus exemplum, quòd Diocletiano & eius collegæ, ut apparitores Cæsares, non resides, sed ultro citroq; discurrentes obtemperabant: & in Syria Augusti uehiculum irascentis per spatium mille passus ferè pedes antegressus est Galerius purpuratus. Aduenit post multos

Scud

Scudilo scutariorum tribunus, uelamēto subagrestis ingenij persuasionis opifex callidus. qui eum adulabili sermone serijs admixto, solus omnium proficisci pellexit, uultu adsimulato sæpius replicando quòd flagrantibus uotis eum uidere frater cuperet patruelis, quod per impudentiam gestum est remissurus ut mitis & clemens: participemq; eum suæ maiestatis adscitum, ut futurum laborum quoq; socium, quos Arctoæ prouinciæ diu fessæ poscebant. Utq; solent manum iniectantibus fatis hebetari sensus hominum & obtundi, his illecebris ad meliorum expectationem erectus, egressusq; Antiochia numine læuo ductante, prorsus ire tendebat de fumo, ut prouerbium loquitur uetus, ad flammam: & ingressus Constantinopolim tanquam in rebus prosperis & securis editis equestribus ludis, capiti Coracis aurigæ imposuit coronam ut uictoris. Quo cognito Constantius ultra mortalem modum exarsit: ac ne quo casu idem Gallus de futuris incertus, agitare quædam conducentia saluti suæ per itinera conaretur, remoti sunt omnes de industria milites agentes in ciuitatibus peruijs. Eoq; tempore Taurus quæstor ad Armeniam missus, confidenter nec appellato eo nec uiso transiuit. Uenere tamen aliqui iussu imperatoris administrationum specie diuersarum, eundem ne commouere se posset,

set,

ſet, ne'ue tentaret aliquid occulte cuſtodituri. inter quos Leontius erat, poſtea urbi præfectus, ut quæſtor, & Lucillianus quaſi domeſticorum comes, & ſcutariorum tribunus nomine Bainobaudes. Emenſis itaq; longis interuallis & planis, cum Adrianopolim introiſſet urbem Hemimontanam Vſcudumam ante hac appellatam, feſſasq́; labore diebus duodecim recreans uires, comperit Thebeas legiones in uicinis oppidis hyemantes, conſortes ſuos miſiſſe quoſdã eum ut remaneret promiſsis fidis hortaturos & firmis, fiducia ſui abunde per ſtationes locat confines: ſed obſeruante cura peruigili proximorum, nullam dicendi uel audiendi quæ ferebant furari potuit facultatem. Inde alijs ſuper alias urgẽtibus literis exire, & decẽ uehiculis publicis, ut præceptum eſt, uſus, relicto palatio omni, præter paucos thori miniſtros & menſæ, quos adiunxerat ſecum, ſqualore concretus celerare gradum compellebatur adigentibus multis, temeritati ſuæ ſubinde flebiliter imprecatus, quæ eum iam deſpectum & uilem arbitrio ſubdiderat infirmorum. Inter hæc tamen per inducias naturæ conquieſcentis, ſauciabantur eius ſenſus circumſtridentium terrore laruarum: interfectorumq; cateruæ, Domitiano & Mõtio præuijs correptum eum, ut exiſtimabat in ſomnis, uncis furialibus obiectabant. Solutis

enim

enim corporeis nexibus, animus semper uigens motibus indefessis, & cogitationibus subiectus & curis, quæ mortalium solicitant mentes. colligit uisa nocturna, quas phantasias nos appellamus. Pandente itaque uiam fatorum sorte tristissima, qua præstitutum erat eum uita & imperio spoliari, itineribus interiectis per mutationem iumentorum emensis, uenit Petobionem oppidum Noricorum: ubi reseratæ sunt insidiarum latebræ omnes, & Barbatio repente apparuit comes, qui sub eo domesticis præfuit, cum Apodemio agente in rebus, milites ducens, quos beneficijs suis oppigneratos elegerat imperator, certus nec præmijs nec miseratione ulla posse deflecti. Iamq; non adumbratis fallacijs res agebatur: sed qua palatium est extra muros, armatis omnes circumsedit. Ingressusq; obscuro iam die, ablatis regijs indumentis, Cæsarem tunica texit & paludamento communi, eum post hæc nihil passurum uelut mandato principis iurandi crebritate confirmans: & statim, inquit, exurge: & inopinum carpento priuato impositum, ad Istriam duxit prope opidum Polam, ubi quondam peremptum Constantini filium accepimus Crispum. Et cum ibi seruaretur artissime terrore propinquantis exitus iam præsepultus, accurrit Eusebius cubili tunc præpositus, Pentadius'que notarius,

rius, & Mellobaudes armaturarum tribunus, iussu imperatoris compulsuri eum singillatim docere quam ob causam quemq; apud Antiochiam necatorum iusserat trucidari. Ad quæ Adrasteo pallore perfusus hactenus uoluit loqui, quod plerosq; incitante coniuge iugulauerit Constãtina, ignorans profecto Alexandrum Magnum urgenti matri ut occideret quendam insontem, & dictitanti spe impetrandi postea quæ uellet, cum se per nouẽ menses utero portasse prægnantem, ita respondisse prudenter, Aliam parens optima posce mercedẽ, hominis enim salus beneficio nullo pensatur. Quo comperto, irreuocabili ira princeps percitus & dolore, fiduciam omnem fundandæ securitatis in eodem posuit abolendo. Et misso Sereniano, quem in crimẽ maiestatis uocatum præstigijs quibusdam absolutum esse monstrauimus, Pentadio quinctiam notario, & Apodemio agente in rebus, eum capitali supplicio destinauit: & ita colligatis manibus in modum noxij cuiusdam latronis ceruice abscissa, ereptaq; uultus & capitis dignitate, cadauer est relictum informe, paulo ante urbibus & prouincijs formidatum. Sed uigilauit utrobique superni numinis æquitas. Nam & Gallum obitu oppressit crudeli, & non diu postea ambo cruciabili morte absumpti sunt, qui eum licet nocentem, blandius palpant

pantes periurijs aduſq; plagas perduxere letales: quorum Scudilo diſtillatione iecoris pulmones uomitans interijt: Barbatio, qui in eum diu falſa compoſuerat crimina, cum ex magiſterio peditum altius niti quorundam ſuſurris incuſaretur, damnatus, extincti per fallacias Cæſaris manibus anima in ludibrioſo obitu parentauit. Hæc & huiuſmodi quædam innumerabilia ultrix facinorum impiorum, bonorumq́; præmiatrix aliquoties operatur Adraſtia, atque utinam ſemper, quam uocabulo duplici etiam Nemeſim appellamus: Ius quoddam ſublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo ſuperpoſitum, uel ut definiunt alij, ſubſtantialis tutela generali potentia partilibus præſidens fatis: quam theologi ueteres fingentes iuſtitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradunt omnia deſpectare terrena. Hæc ut regina cauſarum, & arbitra rerum, hæc diſceptatrix, urnam ſortium temperat, accidentium uices alternans: uoluntatumq́; noſtrarum exorſa interdum alio quàm quò contendebant exitu terminans, multiplices actus permutando conuoluit. Eademq́; neceſsitatis inſolubili retinaculo mortalitatis uinciens faſtus tumentes incaſſum, & incrementorum detrimentorumq́; momenta uerſans, ut nouit, nunc erectas mentium ceruices

ces opprimit & encruat. nunc bonos ab imo sufcitans ad bene uiuendū extollit. Pinnas autē ideo illi fabulosa uetustas aptauit, ut adesse uelocitate uolucri cunctis existimetur: & prætendere gubernaculum dedit, eiq; subdidit rotam, ut uniuersitatem regere per elemēta discurrens omnia non ignoretur. Hoc immaturo interitu ipse quoq; sui pertæsus, excessit è uita ætatis anno nono atq; uigesimo, cum quadriēnio imperasset, natus apud Thuscos in Massa Veternensi patre Constantio, Constantini fratre imperatoris, matreq; Galla sorore Ruffini & Cerealis, quos trabeæ consulares nobilitarunt, & præfecturæ prouinciarum, forma conspicuus bona, decente filo corporis, membrorumq; recta compage, flauo capillo, & molli barba, licet recens emergente lanugine teneras per genas, ita tamen ut maturius autoritas eminerct, tantum à temperatis moribus Iuliani differens fratris, quantum inter Vespasiani filios fuit Domitianū & Titū. Adsumptus autem in amplissimum fortunæ fastigium, uersabileis eius motus expertus est, qui ludunt mortalitatem: nunc euehētes quosdam in sidera, nunc ad Cocyti profunda mergentes. cuius rei cum innumera sint exempla, pauca tactu summo transcurram. Hæc fortuna mutabilis & inconstans fecit Agathoclem Siculum ex figulo regem, & Dionysium gen-

tium

tium quondam terrorem Corinthi literario ludo præfecit. Hæc Adramitenũ Andriscum in fullonia natum ob psendo Philippi nomen euexit: & Persei legitimum filium artem ferrariam ob quærendum docuit uictum. Eadem Mancinum post imperium Numantinis, summa atrocitate Veturium & Claudium Corsis substrauit, feritati Carthaginis Regulum: istius iniquitate Pompeius post quæsitum Magni ex rerum gestarum amplitudine cognomentum, ad spadonum libidinem in Aegypto trucidatur. Et Eunus quidam ergastularius seruus ductauit in Sicilia fugitiuos. Quam splendido loco multi nati, eadem rerum domina conniuente, Viriati genua sunt amplexi uel Sparthaci? quot capita, quæ horruere gentes, functi carnifices absciderunt? Alter in uincula ducitur, alter insperatæ præficitur potestati, alius à summo culmine dignitatis excutitur. Quæ omnia si scire quisquam uelit quàm uaria sunt, & adsidua, arenarum numerum idem iam desipiens, & montium pondera scrutari poterit.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XV.

TCVNQVE potuimus uerita tem scrutari, quæq; uidere non licuit per ætatem, uel perplexè interrogando uersatos in medio scire, narrauimus ordine casuum exposito diuersorum: residua quæ sequuturus aperiet textus, pro uirium captu limatius absoluemus, nihil obtrectatores longi, ut putãt, operis formidantes. Tunc enim laudanda est breuitas, cum moras rumpens intempestiuas, nihil subtrahit cognitioni iustorũ. Nondũ apud Noricum exuto penitus Gallo, Apodemius quoad uixerat igneus turbarũ incẽtor, raptos eius calceos uehens equorũ permutatione ueloci, ut nimietate cogẽdi quosdã extingueret, præcursorius index Mediolanum aduenit: ingressusq; regiam ante pedes proiecit Constãtij, uelut spolia regis occisi Parthorũ. & perlato nuncio repẽtino, docente rem insperatam & arduam ad sentẽtiam totam facilitate completam, hi qui summam aulam tenebant omni placendi studio in adulationem ex more collato, uirtutem felicitatemq; imperatoris extollebant in cœlũ: cuius nutu in modum gregariorum militum, licet diuersis

diuersis tẽporibus, duo exauctorati sunt principes, Veteranio nimirum & Gallus. Quo ille studio blanditiarũ exquisito sublatus, immunemq; se deinde fore ab omni mortalitatis incõmodo fidenter existimãs, confestim à iustitia declinauit ita intẽperanter, ut æternitatẽ eam aliquoties assereret, & ipse dictando scribendoq; propria manu orbis totius se dominũ appellaret: quod dicẽtibus alijs, indignãter admodum ferre deberet is, qui ad æmulationẽ ciuilium principum uitã formare moresq; suos, ut prædicabat, diligentia laborabat enixa. Nãq; etiamsi mundorũ infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante Magnus somniabat Alexãder, id reputasset legẽs uel audiẽs, quòd (ut docent mathematici continẽtes) ambitus terræ totius quæ nobis uidetur immẽsa, ad magnitudinẽ uniuersitatis instar breuis obtinet pũcti. Iamq; post horrendã deleti Cæsaris cladem, sonante periculorum iudicialium tuba, in crimen læsæ maiestatis arcessebatur Vrsicinus, adolescẽte magis magisq; cõtra eius salutẽ liuore omnibus bonis infesto. Hac enim superabatur difficultate, quòd ad suscipiendas defensiones æquas & probabiles imperatoris aures occlusæ, patebãt susurris insidiantium clandestinis: qui Cõstantij nomine per orientis tractus omnes abolito, antedictũ ducem domi forisq; desiderari, ut formidolosum Persicæ

genti fingebant. Sed cõtra accidentia uir magnanimus stabat immobilis, ne se proijceret abiectius cauens, parum tuto loco innocentiam stare medullitus gemens, hocq; uno tristior, quòd amici ante hæc frequentes ad potiores desciuerant, ut ad successores officiorũ more poscente solent trãsire lictores. Impugnabat autem eum per fictæ benignitatis illecebras collega, & uirum fortem propalàm sæpe appellans Arbetio, ad inne tendas letales insidias uitæ simplici perquam callens, & ea tẽpestate nimium potens. Vt enim subterraneus serpens foramen subsidens occultum, adsultu subito singulos transitores obseruans incessit: ita ille addens etiam potestati lædendi militiæ munus, nec læsus aliquãdo nec lacessitus, inexplebili quodam lædendi proposito conscictiam polluebat. Cogitur paucis arcanorum præfectis conscijs latenter cum imperatore sententiã retegere. sederat, ut nocte uentura procul à conspectu militarium raptus Vrsicinus indemnatus occideretur, ut quondã Domitius Corbulo dicitur cæsus in colluuione illa Neroniani seculi, prouinciarũ fidus defensor et cautus: quibus ita cõpositis cum ad hoc destinati prædictũ tẽpus opperirentur, cõsilio in lenitudinem flexo, facinus impium ad deliberationem secundam differri præceptum est. Indeq; ad Iulianum recẽs perductũ calumniarũ uertitur machina,

memo

memorabilem postea principem, gemino crimine ut iniquitas æstimabat implicitū: quòd à Marcelli fundo in Cappadocia posito ad Asiam demigrarat liberalium desiderio doctrinarū, & per Constantinopolim transeuntem uiderat fratrem. qui cum obiecta dilueret, ostenderetq; neutrum sine iussu fecisse, nefando adsentatorū cœtu urgente periisset, ni aspiratione superni numinis, Eusebia suffragante regina ductus ad Comū oppidum, Mediolano uicinū, ibiq; paulisper moratus, pro colēdi ingenij causa, ut cupidine flagrauit, ad Græciam ire permissus esset. Nec defuere deinceps ex his emergentia casibus, quæ displiceret secundis auibus contigisse, dum punirentur ex iure, uel tanquā irrita diffluebant & uana. sed accidebat nonnunquā ut opulenti pulsantes præsidia potiorū, ijsdemq; tanquā ederæ celsis arboribus adhærentes, absolutionē precijs mercarentur immēsis. tenues uerò, quibus exiguæ res erant ad tuendā salutem aut nullæ, damnabātur abrupte. Ideoq; & ueritas mendacijs uelabatur, & ualuere pro ueris aliquoties falsa. Perductus est ijsdem diebus & Gorgonius, cui erat thalami Cæsariani cura cōmissa: cūq; eum ausorum fuisse participem concitoremq; interdum ex confesso pateret, cōspiratione spadonum, instituta concinnatis mendacijs obumbrata, periculo euolutus abscessit. Hæc dum

Mediolani aguntur, militarium cateruæ ab Oriente perductæ sunt Aquileiam, cum aulicis pluribus, membris inter catenas fluentibus spiritũ trahentes exiguũ, uiuendiq; moras per ærumnas detestati multiplices. Arcessebãtur enim ministri fuisse Galli ferocientis, perq; eos Domitianus discerptus credebatur, & Montius, & alij post eos acti in exitium præceps, ad quos audiendos Arbora missus est, & Eusebius cubiculi tunc præpositus, ambo inconsideratæ iactantiæ, iniusti pariter & cruenti: qui nulla perspicacitate sine innocentium sontiũq; differentia, alios uerberibus uel tormentis adflictos exulari pœna damnarunt, quosdam ad infimam trusere militiã, residuos capitalibus addixere supplicijs. Impletisq; funerum bustis, reuersi uelut ouantes gesta retulerunt ad principẽ, erga hæc & similia palàm obstinatũ & grauem. Vehementius hinc & deinde Constantius, quasi præscriptum fatorũ ordinem conuulsurus, recluso pectore patebàt insidiantibus multis: unde rumorum aucupes subito extitere complures, honorum uertices ipsos ferinis morsibus adpetentes: postea q; pauperes & diuites indiscrete, non ut Cybiratæ illi Verrini tribunal unius legati lambentes, sed reipub. membra totius per incidẽtia mala uexantes. Inter quos facile Paulus & Mercurius eminebant: hic origine Persa

ſa, ille natus in Dacia: notarius hic, ille miniſter triclinij rationalis. Et Paulo quidem, ut relatum eſt ſupra, Catenæ inditum eſt cognomentum, eo quòd in complicandis calumniarũ nexibus erat indiſſolubilis, tetra uenena ſcrẽs, varieq; diſperdens, ut in colluctationibus calce tenere quidam ſolent artifices palæſtritæ. Mercurius ſolenniorum appellatus Comes, quòd ut clàm mordax canis interno uitio ſummiſſus, agitans caudam epulis cœtibusq; ſe crebris inſerens, ſi per quietem quiſquã, ubi fuſius natura uagatur, uidiſſe aliquid amico narraſſet, id uenenatis artibus coloratum in peius. patulis imperatoris auribus infundebat: & ob hoc homo tanquã inexplicabili obnoxius culpæ, graui mole criminis pulſabatur. Hæc augente uulgatius fama, tantum aberat ut proderet quiſquam uiſa nocturna, ut ægrè homines dormiſſe ſeſe præſentibus faterentur externis: mœrebantq; docti quidam quòd apud Atlanteos nati non eſſent, ubi memorantur ſomnia non uideri: quod unde eueniat, rerum ſcientiſsimis relinquamus. Inter has quæſtionum ſuppliciorumq; ſpecies diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorum pericula ex uerborum inanitate progreſſa. In prouincia Africani Pannoniæ ſecundæ rectoris, apud Sirmium poculis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adeſſe nullum exiſtimantes,

licenter imperium præsens ut molestißimum incusabant: è quibus alij optatam permutationem temporum aduentare ueluti è præsagijs affirmabant: nonnulli maiorum auguria sibi portendi incogitabili dementia promittebant. E quorum, numero Gaudentius magnis in rebus mente præcipiti stolidus, rem ut seriã detulerat ad Rufinum Apparitionis præfecturæ prætorianæ tunc principem, ultimorum semper auidum hominem, & coalita prauitate famosum. qui confestim quasi pinnis alatus ad comitatum principis aduolauit: eumq; ad suspiciones huiusmodi mollem & penetrabilẽ ita acriter inflammauit, ut sine deliberatione ulla Africanus, & omnes letalis mensæ participes iuberentur sublimes tolli. Quo facto delator functus, uetita ex more humano ualidius cupiens, biennio id quod agebat, ut postularat, continuare præceptus est. Missus igitur ad eos corripiendos Teutomeres protector domesticus cum collega, onustos omnes catenis, ut mandatum est, perducebat. Sed ubi uentum est Aquileiam, Marinus ex Campiductore eo tempore uacans, autor perniciosi sermonis, & alioquin natura feruentis, in taberna relictus, dum parantur itineri necessaria, lateri cultrum casu repertum impegit, statimq; extractis uitalibus interijt. Residui ducti Mediolanum, excruciati'que tormentis.

& con

& confeßi ui quæstionis, inter epulas petulanter se quædam loquutos: iußi sunt retineri pœnalibus claustris sub absolutionis aliqua spe, licet incerta. Protectores uerò pronunciati uertere solum exilio, ut Marino ijsdem cõscijs mori permisso, ueniam Arbetione meruere precante. Re hoc modo finita, paulò pòst & Lentiensibus Alemannicis pagis indictum est bellum, collimitia sæpe Romana latius irrumpentibus. ad quem procinctum imperator egressus, in Rhetias camposq; uenit Caninos: & digestis diu consilijs, id uisum est honestum & utile omnibus, ut eò cũ militis parte Arbetio Magister equitum, cum ualidiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiæ pergeret, protinus Barbaris congressuris: cuius loci figuram breuiter, quantum ratio patitur, designabo. Inter montium celsorum anfractus impulsu immani Rhenus discurrens extenditur per Lepontios, perq; deciduas cataractas inclinatione perniciter funditur ut Nilus, torrente ab ortu protinus primogenio copijs aquarum proprijs irruenti cursu simplici. Iamq; adiutus niuibus liquatis ac solutis, altaq; diuortia riparum adradens, lacum inuadit rotundum & uastum, quem Brigantiam accola Rhetus appellat, perq; quadringenta & sexaginta stadia longum, pariq; penè spatio latè diffusum, horrore syluarum squalentiũ

inac

inaccessum.(nisi quà uetus illa Romana uirtus & sobria iter composuit latum,) Barbaris & natura locorum & cœli inclementia refragante. Hanc ergo paludem spumosis strepẽdo uerticibus amnis irrũpens, & undarũ quietem permeans pigram, mediã uelut finali intersecat libramento: & tanquã elementũ perenni discordia separatum, nec aucto, nec imminuto agmine quod intulit, uocabulo & uiribus absoluitur integris, nec contagia deinde ulla perpetiens, oceani gurgitibus intimatur. Quodq́; est impendio mirum, nec stagnũ aquarum rapido transcursu mouetur, nec limosa subluuie tardatur properans flumen, & confusum misceri non potest corpus: quod ni ita agi ipse doceret aspectus, nulla ui credebatur posse discerni. Sic Alphæus oriens in Arcadia, cupidine fontis Aretusæ captus, scindens Ionium mare, ut fabulæ ferunt, adusq; amatæ confinia progreditur. Arbetio qui aduentus Barbarorum nunciarent non expectans dum adessent, licet sciret aspera orsa bellorum, in occultas delatus insidias, ueluti immobilis malo repentino perculsus est. interea uisi è latebris hostes exiliunt, & sine aliqua intermissione quicquid offendi poterat, telorum genere multiplici configebant. Nec enim resistere nostrorum quisquã potuit, nec aliud uitæ subsidium, nisi discessu sperare ueloci. Quocirca uulne-

rib

ribus declinandis intenti, incomposito agmine milites huc & illuc dispalantes terga ferienda dederunt. Plerique tamen per angustas semitas sparsi, periculoq́; præsidio tenebrosæ noctis extracti, reuolata iam luce reintegratis uiribus agmini quisque proprio sese consociauit. In quo casu ita tristi & inopino abundans numerus armatorum, & tribuni desiderati sunt decem: ob quæ Alemanni sublatis animis, ferocius incidentes quotidie prope munimenta Romana, adimente matutina nebula lucem, strictis mucronibus discurrebant, frendendo minas tumidas intentantes. Egreßiq́; repente scutarij, cum obiectu turmarum hostilium repercußi stetissent, omnes suos conspirantibus animis ciebant ad pugnam. Verùm cum plerosq; recentis ærumnæ documenta terrerent, & in tuto fore reliqua credens hæreret Arbetio, tres simul exiluere tribuni, Arintheus agens uicem armaturarū rectoris, & Seniauchus qui equestrem turmā comitum tuebatur, & Bappo ducens promotos, cū cōmißis sibi à principe. Vrgebat causa cōmunis uelut propria, uim cunctis arcentibus ueterū exemplo accolarū fluminis: hostibusq́; superfusi non iusto prælio, sed discursionibus prædatorijs, uniuersos in fugam cogere fœdißimam, qui dispersi laxatis ordinibus, dum'que elabi properant impediti, corpora nudantes

int

intecta, gladiorum hastarumq; densis ictibus truncabantur. multiq; cum equis interfecti, iacentes etiam tum eorum dorsis uidebantur innixi, quo uiso omnes è castris effusi, qui prodire in prælium cum socijs ambigebant, cauendi immemores proterebant barbarā plebem, nisi quos fuga exemerat morti, calcantes cadauerum strues, perfusi sanie peremptorum. Hoc'que exitu prælio terminato, imperator Mediolanum ad hyberna ouans reuertit & lætus, Exoritur iam hinc rebus adflictis haud dispari prouinciarum malo, calamitatum turbo nouarum, destructurus omnia simul, ni fortuna moderatrix humanorum casuum, motum euentu celeri consummasset impendio formidatum. Cum diuturna incuria Galliæ cædes acerbas rapinasq; & incendia Barbaris licenter grassantibus nullo iuuante perferrent, Siluanus pedestris militiæ rector iratus, & efficax ad hæc corrigenda, primum ipsis superuenit, Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, ut absenti æmulo, quem quietū superesse adhuc grauabatur, periculosæ molis onus impingeret. actuarius sarcinalium principis iumentorum, commendatitias ab eo petierat ad amicos, ut quasi familiaris eiusdem esset notissimus. Hoc impetrato cum ille nihil suspicans simpliciter præstitisset, seruabat epistolas, ut perniciosum

aliq

aliquid in tempore moliretur. Memorato itaque duce Gallias ex repub. discursante Barbarosq́; propellente, iam sibi diffidentes & trepidantes, idem Dynamius inquietius agẽs ut uersutus & in fallendo exercitatus, fraudem comminiscitur impiam, subornatore & conscio, ut iactauere rumores incerti, Lampadio præfecto, & Eusebio ex comite rei priuatæ, cui cognomentum erat inditum Mattiocopa, atq; Aedesio ex Magistro memoriæ, quos ad consulatũ ut amicos iunctißimos idẽ curarat subrogari præfectus: & peniculo serie literarum absterſa, sola incolumi relicta subscriptione, alter multum à uero illo dissonans superscribitur textus: uelut Siluano rogante uerbis obliquis, oranteq́; amicos agẽtes intra palatiũ, uel priuatos, inter quos & Thuscus erat Albinus, aliiq́; plures, ut se altiora cœptantẽ, & propediem solium principis aditurum iuuarent. hunc fascem ad arbitrium figmenti cõmisit, uitam pulsaturus insontis. Dynamius præfectus est ut hæc pro imperatore scrutaretur. Hæc & similia cum astu texeret, consistorium solus ingressus intimum, captato tempore uincire sperans peruigilem salutis imperatoriæ custodem. Lectaq́; in consistorio astu callido cõsarcinata materia, tribuni iussi sunt custodiri, & de prouinciis duci priuati, quorũ epistolæ nomina designabant. Confestim'que iniq

iniquitate rei percitus Malarichus Gentiliũ rector, collegis adhibitis strepebat immaniter, circumueniri homines dicatos imperio per factiones & dolos minime debere proclamans: petebatq; ut ipse relictis obsidum loco necessitudinibus suis, Mallobaude Armaturarum tribuno spondente quòd remearet uelocius, iuberetur ire ducturus Siluanum aggredi nihil tale conatum, quale insidiatores acerrimi cõcitarunt: uel contrà se paria promittẽte Mallobaudem orabat properare permitti, hæc quæ ipse pollicitus est impleturum. Testabatur enim id se proculdubio scire, quòd si quis mitteretur externus suopte ingenio Siluanus etiã nulla re perterrente timidior, composita fortè turbaret. Et quanquam utilia moneret & necessaria, uentis tamen loquebatur incassum. Nanque Arbetione autore, Apodemius ad eum uocandum cum literis mittitur, inimicus bonorum omnium diuturnus & grauis: qui incidens principi in Gallijs, dißidens à mandatis conuentis, quæ proficiscenti sunt data, nec uiso Siluano, nec oblatis scriptis ut ueniret admonito remansit: adscito'que rationali quasi proscripti iam'que necandi magistri peditum, clientes & seruos hostili tumore uexabat. Inter hæc tamẽ dum præsentia Siluani speratur. & Apodemius quieta perturbat, Dynamius ut argumento ualidiore

imp

impie structorum assereret fidem, compositas literas, his concinentes quas obtulerat principi per praefectum, ad tribunum miserat fabricae Cremonensis nomine Siluani & Malarichi, à quibus ut arcanorum conscius monebatur parare propere cuncta. Qui cum haec legisset, haerens & ambigens diu quidnam id esset (nec enim meminerat secum aliquando super negotio ullo interiore hos quorum literas acceperat colloquutos) epistolas ipsas per baiulum qui portarat, iuncto milite ad Malarichum misit, obsecrans ut doceret apertè quae uellet, non ita perplexè: nec enim intellexisse firmabat, ut subagrestem & simplicem, quid significatum esset obscurius. Haec Malarichus subito nactus, etiam tũc squalens & moestus, suamq; & popularis Siluani uicem grauiter ingemiscens, adhibitis Francis, quorum ea tempestate in palatio multitudo florebat, erectius iam loquebatur: tumultuabaturq;, factis insidijs, retectaq; iam fallacia, per quam ex confesso salus eorum appetebatur. Hisq; cognitis statuit imperator, dispicientibus consistorianis & militaribus uniuersis in negotium praeterinquiri. Cumq; iudices fastidissent, Florentius Nigriniani filius, agens tunc pro Magistro officiorũ, contẽplans diligentius scripta, apicumq; pristinorũ reliquias quasdam reperiens, animaduertit, tum factum

ex priore textu interpollato longe aliū quàm dictarat Siluanus, ex libidine consarcinatæ falsitatis adscriptum. Proinde fallaciarum nube discussa, imperator doctus gesta relatione fideli, abrogata potestate, præfectum statui sub quæstione præcipit, sed absolutus est enixa conspiratione multorum: suspensus autem Eusebius ex comite priuatarum, se conscio hæc dixerat concitata. Aedesius enim nescisse quid actum sit pertinaci inficiatione contendens abijt innoxius, & ita finito negotio, omnes sunt absoluti, quos exhiberi delatio compulit criminis. Dynamius uerò ut præclaris artibus illustratus, cum correctoris dignitate abijt, necnon corrigere iussus est Thuscus reliquam principis creduli militiam. Agens inter hæc apud Agrippinam Siluanus, aßiduis'que suorum compertis nuntijs, quæ Apodemius in labem suarum ageret fortunarum, & sciens animum tenerum uersabilis principis in dicta causa, timens ne absens & indemnatus perageretur reus, in difficultate positus maxima, barbaricæ se fidei committere cogitabat. Sed Laniogaiso uetante, tunc tribuno, quem dum militaret candidatus, solum adfuisse morituro Constanti suprà scripsimus, docenteq; Francos unde oriebatur interfecturos eum, aut accepto præmio proditurus, nihil tutū ex præsentibus ratus,

in consi

in consilia cogebatur extrema: & sensim cum principiorum uerticibus secretius collocutus, ijsdemq; magnitudine promissæ mercedis annisis, cultu purpureo, Draconum & uexillorum insignibus ad tempus abstracto, ad culmen imperiale surrexit. Dumq; hæc aguntur in Gallijs, ad occasum inclinato iam die, perfertur Mediolanum insperabilis nũtius, aperte Siluanum demonstrans, dum ex Magistro peditum altius nititur, solicitato exercitu ad Augustum culmen euectum. Hac mole casus inopini Constantio icto, quasi fulmine fati, primates consilio secunda uigilia conuocato properarunt omnes in regiam. Cum'que nulli ad eligendum quid agi deberet, mens suppetere posset aut lingua, summißis uerbis fit Vrsicini mentio ut consilijs rei bellicæ præstantißimi, frustraq; graui iniuria laceßiti. & per Admißionum magistrum, qui mos est honoratior, accito eodem, ingresso consistorium offertur purpura: atque ita ante principis pedes supplicem statuerunt, externorum regum ritu, cum semper antea ad similitudinem iudicum salutatos principes legerimus. Ita is qui paulo antea cũ insectatione maleuola, Orientis uorago, inuadendæq; summæ rei per filios adfectator compellabatur: tunc dux prudentißimus & Constantini Magni fuerat commilito, solusq; ad extinguendum probis

quidem, sed insidiosis rationibus petebatur. Diligens enim opera nauabatur Siluanũ extingui, ut fortissimum perduellem: aut si secus accidisset, Vrsicinum exulceratum iam penitus aboleri, ne superesset scrupulus impendio formidandus. Igitur cum de profectione celeranda disponeretur, propulsationem obiectorum criminum eundem ducem parantem praegressus oratione leni prohibet imperator, non id esse memorans tempus, ut controuersa defensio causae susciperetur, cum uicissim restitui in pristinam concordiam partes necessitas subigeret urgentium rerum, antequam cresceret mollienda. Habita igitur deliberatione multiplici, potissimum tractabatur, quo cõmento Siluanus gesta etiam tum imperatorem ignorare existimaret, probabili argumento ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis scriptis, ut accepto Vrsicino successore, cum potestate rediret intacta. Post haec ita digesta protinus iubetur exire tribunus: & protectores domesticos decem, ut postularat, ad iuuandas necessitates publicas secum duxit. Inter quos ego quoque eram cum Veriano collega, residui omnes propinqui & familiares. Iamq; cum egressum solum, de se metu quisq; per longa spatia deducebat. Et quanquam ut estiarij obijceremur intractabilibus feris, perpendentes tamen hoc bonum habere tri-

stia

stia praecedentia, quòd in locis suis secunda substituunt, mirabamur illam sentētiam Tullianam ex aeternis ueritatis ipsius adytis promulgatam, quae est talis: Et quanquam optatißimum est perpetuo fortunam quàm florentißimam permanere, illa tamen qualitas uitae non tantum habet sensum, quantum cum ex saeuis & perditis rebus ad meliorem statum fortuna reuocatur. Festinamus itaque itineribus magnis, ut ambitiosus Magister armorum ante allapsum per Italicos de tyrannide ullum rumorem in suspectis finibus appareret. Verùm cursim nos properantes erratica quaedam anteuolans prodiderat fama: & Agrippinam ingreßi inuenimus cuncta nostris conatibus altiora. Nanque conuena undique multitudine trepide coepta fundante, coactisq; copijs multis, pro statu rei praesentis id aptius uidebatur, ut ad imperatoris nouelli, per ludibriosa auspicia uirium accessus firmantis, sensum ac uoluntatem dux flebilis ueteretur: quo uarijs assentandi figmentis in mollius urgente securitate, nihil metuens hostile deciperetur. Cuius rei finis arduus uidebatur. Erat enim cautius obseruandum ut appetitus opportunitati obtēperarent, nec praecurrentes eam, nec deserentes: qui si eluxissent intempestiue, constabat nos omnes sub elogio uno morte mulctandos. susceptus

tamen idem dux leniter, adactusq; inclinan-te negotio ipso ceruices adorare sollẽniter antehelantem celsius purpuram, specialius colebatur, et intimus facilitate aditus, honoreq; mensæ regalis adeo antepositus alijs, ut iam secretius de rerum summa cõsultaretur. Aegrè ferebat Siluanus ad consulatũ potestatesq; sublimes elatis indignis, se & Vrsicinum solos post exudatos magnos pro rep. labores & crebros, ita fuisse despectos, ut ipse quidem per quæstiones familiarium sub disceptatione ignobili crudeliter agitatus, cõmisisse in maiestatem arcesseretur: alter uerò ab Oriente raptus, odijs inimicorum adduceretur: & hoc aßidue clàm querebatur & palàm. Terrebant nos tamen cum dicerentur hæc & similia, circunfrementia undiq; murmura causantis inopiam militis, & rapida celeritate ardentis angustias Alpium perrumpere Cottiarum. In hoc æstu mentis ancipiti, ad effectum tendens consilium occulta scrutabamur indagine: sederatq; tandem, mutatis præ timore sæpe sententijs, ut quæsitis magna industria cautis ministris, obstricto religionum consecratione colloquio, Brachati solicitarentur atque Cornuti, fluxioris fidei & ubertate mercedis ad momentum omne uersabiles. Firmato itaque négotio, per sequestres quosdam gregarios obscuritate ipsa ad id patrandum idoneos, præmiorum expe-

ctatione

pectatione accensos, solis ortu iam rutilo subitus armatorum globus erumpit: atq; ut solet in dubijs rebus, audentior caesis custodibus regia penetrata Siluanum extractum aedicula, quò exanimatus confugerat, ad conuenticulum ritus Christiani tendentem, densis gladiorum ictibus trucidant. ita dux haud exilium meritorum hoc genere oppetit mortis, metu calumniarum, quibus factione iniquorum irretitus est absens, ut tueri posset salutem ad praesidia progressus extrema. Licet enim ob tempestiuam illam cum Armaturis proditionem ante Mursense praelium, obligatum gratia retineret Constantium, ut dubium tamen & mutabilem uerebatur: licet patris quoq; Bonitij praetenderet fortia facta, Franci quidem, sed pro Constantini partibus in bello ciuili acriter contra Licinianos saepe uersati. Euenerat autem antequam huiusmodi aliquid agitaretur in Gallijs, ut Romae in Circo maximo populus, incertum ratione quadã percitus an praesagio, Siluanus deuictus est magnis uocibus exclamaret. Igitur Siluano Agrippinae, ut relatum est, interfecto, inaestimabili gaudio re cognita, princeps insolentia coalitus & tumore, hoc quoq; felicitatis suae prosperis cursibus adsignabat: eo more, quo semper oderat fortiter facientes, ut quondam Domitianus, superare tamen quacunq; arte

contraria cupiebat. Tantumq; abfuit laudare industrie gesta, ut etiam quædam scriberet de Gallicanis intercepta thesauris, quos nemo attigerat. Idq; scrutari iusserat artius, interrogato Remigio etiam tum rationario Apparitionis armorum magistri, cui multo postea Valentiniani temporibus laqueus uitam in causa Tripolitanæ legatiõis rupit. Post quæ ita completa, Constantius ut iam cælo contiguus, casibusq; imperaturus humanis, magniloquentia fastuq; sufflabatur adulatorũ: quos augebat ipse, spernendo proijciẽdoq; id genus parum callentes: ut Crœsum legimus ideo regno suo Solonem expulisse præcipitem, quia blandiri nesciebat: Et Dionysium intentasse poëtæ Philoxeno mortem, cum eum recitãtem proprios uersus absurdos & inconcinnos laudantibus cunctis solus audiret immobilis: quæ res perniciosa uitiorum est altrix. ea demum enim laus grata esse potestati debet excelsæ, cum interdum & uituperationi secus gestorum pateat locus. Iamq; post securitatẽ quæstiones agitabantur de more, ex uinculis catenisq; plures ut noxij plectebantur. Exurgebat enim efferuens lætitia Paulus, tartareus ille delator, ad uenenatas artes suas licentius exercendas: & inquirentibus in negotiũ consistorianis atq; militaribus, ut præceptum est, Proculus admouetur eculeo, Siluani domesticus,

eus, homo gracilis & morbosus, metuentibus cunctis, ne ui nimia tormentorum leui corpore fatigato reos atrocium criminũ promiscue citari faceret multos: uerum contra quàm sperátum est contigit. Memor enim somnij quo uetitus erat per quietem, ut ipse firmauit, pulsare quenquam insontem, usque ad confinia mortis uexatus, nec nominauit, nec prodidit aliquem: sed adserebat factum Siluani constanter, id eum cogitasse quod inijt, non cupiditate, sed necessitate compulsum, argumento euidenti demonstrans. Causam enim probabilem ponebat in medio, multorum testimonijs claram, quòd die quinto antequam insulas susciperet principatus, donatum stipendio militem Constantij nomine adloquutus est, fortis esset & fidus. Vnde apparebat, quòd si præsumere fortunæ superioris insignia conaretur, auri tam graue pondus expenderet ut suum. Post hunc damnatorum sorte Pœmenius raptus ad supplicium interijt: qui (ut suprà retulimus) cum Treuiri ciuitatem Cæsari clausissent Decentio, ad defendendam plebem electus est. Tum Asclepiodotus, & Lutto, & Maudio Comites interempti sunt, alijq; plures. Hæc & similia perplexe temporis obstinatione scrutante, dum has exitiorum cõmunium clades suscitat turbo feralis, Vrbem æternã Leontius regẽs, multa spectati iudicis do-

cumenta præbebat, in audiendo celer, in disceptando iustißimus, natura beneuolus, licet autoritatis causa seruãdæ acer quibusdam uidebatur, & inclinatior ad amandũ. Prima igitur ars seditionis in eum concitandæ uilißima fuit & leuis. Philoromum enim aurigam rapi preceptũ, sequuta plebs omnis uelut defensura proprium pignus, terribili impetu præfectum incessebat ut timidũ: sed ille stabilis et erectus immißis apparitoribus correptos aliquot uexatosq; tormentis, nec strepente ullo, nec obsistente, insulari pœna mulctauit. Diebusq; paucis sequutis cum itidẽ plebs excita calore quo cõsueuit, uini causando inopiam, ad Septizonium conuenisset, celebrem locum, ubi operis ambitiosi Nymphæum Marcus cõdidit imperator: illuc de industria pergens præfectus ab omni toga apparitioneq; rogabatur enixius, ne in multitudinem se arrogantem immitteret, & minacẽ ex cõmotione pristina sæuientẽ: difficilisq; ad pauorem recti tetendit, adeo ut eum obsequentium pars desereret, licet in periculum festinantem abruptum. Insidens itaq; uehiculo cum speciosa fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantium undique cunctorum ueluti serpentium uultus, perpessus'que multa dici probrosa, agnitum quendam inter alios eminentem, uasti corporis, rutiliq; capilli, interrogauit an ipse esset Petrus Valuo

meres

meret ut audierat cognomēto: eumq́;, cum esse sono respondisset obiurgatorio, ut seditiosorum antesignanum olim sibi compertum, reclamantibus multis, post terga manibus uinctis suspendi praecepit. Quo uiso sublimi, tribuliumq́; adiumentum nequicquam implorante, uulgus omne paulò antè confertum per uaria urbis membra diffusum ita euanuit, ut turbarum acerrimus concitor tanquam in iudiciali secreto exaratis lateribus ad Picenum eijceretur: ubi postea ausus eripere uirginis non obscuræ pudorem, Patruini consulari sententia supplicio ob id capitali addictus. Hoc administrante Leontio, Liberius Christianæ legis antistes à Constantio ad comitatum mitti præceptus est, tanquam imperatoris iussis & plurimorum sui consortium decretis obsistens, in re quam breui textu percurram. Athanasium episcopum eo tempore apud Alexandriam ultra professionem altius se efferentem, sciscitariq; conatum externa, ut prodidere rumores adsidui, coetus in unum quæsitus eiusdem loci multorum (synodus ut appellant) remouit à sacramento quod obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum sortium fidem, quæue augurales portenderent alites, scientissime callens, aliquoties prædixisse futura. Super his intendebantur ei alia quoque à proposito legis abhorrentia, cui præsidebat. Hunc per subscri-

ptio

ptionem abijcere ſede ſacerdotali, paria ſentiens cæteris iubente principe Liberius monitus perſeueranter renitebatur, nec uiſum hominem, nec auditum damnare nefas ultimum ſæpe exclamans, apertè ſcilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athanaſio ſemper infeſtus, licet ſciret impletum, tamen autoritate qua potiuntur æternæ Vrbis epiſcopi, firmari deſiderio nitebatur ardenti. quo non impetrato, Liberius ægre populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna diffi cultate noctis medio potuit aſportari. Et hæc quidem Romæ, ut oſtendit textus ſuperior, agebantur. Conſtantium uerò exagitabāt aßidui nuntij, deploratas iam Gallias indicātes. nullo renitente ad internicionē barbaris uaſtantibus uniuerſa: æſtuansq; diu qua ui propulſaret erumnas, ipſe in Italia reſidens, ut cupiebat (periculoſum enim exiſtimabat ſe in partem contrudere longe dimotam) reperit tandē conſilium rectum: & Iulianum patruelem fratrem haud ita dudum ab Achaia cōtractum accitu. etiam tum palliatum, in ſocietatem imperij adſciſcere cogitabat. Id ubi urgente malorum impendentium mole eſt confeſſus proximis, ſuccumbere tot neceßitatibus tamq; crebris unū ſe, quod nunquā fecerat, aperte demōſtrans: illi in adſentationē nimiā eruditi infatuabant hominē, nihil eſſe ita aſperum dictitantes,

tantes, quod præpotens eius uirtus, fortunaq; tam uicina sideribus non superaret ex more. Addebantq;, noxarum conscientia stimulante complures, deinceps caueri debere Cæsaris nomen, replicantes gesta sub Gallo. quîs adnitentibus obstinate, opponebat se sola regina, incertũ migrationem ad longinqua pertimescẽs, an pro natiua prudentia consulens in cõmune, omnibusq; memorans anteponi debere propinquum. Post multaq; per deliberationes ambiguas actitata, stetit fixa sententia: abiectisq; disputationibus irritis, ad imperium placuit Iulianum adsumere. Cum uenisset accitus prædicto die, aduocato omni quod aderat cõmilitio, tribunali ad altiorem suggestum erecto, quod aquilæ circundederunt & signa. Augustus inscendens, cumq; manu retinens dextera, hæc sermone placido perorauit: Adsistimus apud uos optimi reip. defensores, causæ communi uno penè omniũ spiritu uindicãdæ, quam acturus tanquam apud æquos iudices succinctius edocebo. Post interitum rebellium tyrannorum, quos ad hæc tentanda quos mouerũt rabies egit & furor, uelut impijs eorum manibus Romano sanguine parentantes, insultant Barbari Gallias rupta limitum pace, hac animati fiducia, quòd nos per disiunctissimas terras arduæ necessitates adstringunt. Huic igitur malo ultra opposita iam

profer

proserpenti, dum patitur tempus si occurrerit nostri uestriq; consulti suffragium, & colla superbarum gentium detumescet, & imperij fines erunt intacti. Restat ut rerum spem, quam gero, secundo roboretis effectu. Iulianum hunc fratrem meum patruelem, ut nostis, uerecundia, quæ nobis ita ut necesßitudine charus est recte spectatum, iamq; elucentis industriæ iuuenem, in Cæsaris adhibere potestatem exopto, cœptis si uidentur utilia etiam uestra concesßione firmandis. Dicere super his plura conantem interpellans concio lenius prohibebat, arbitrium summi Iouis id esse, non mentis humanæ: uelut præscia uenturi prædicans. Stansq; imperator immobilis, dum silerent, residua fidentius explicauit. Quia igitur uestrum quoq; fauorem adesse fremitus indicat lætus, adolescens uigoris tranquilli, cuius temperati more imitandi sunt potius quàm prædicandi, ad honorem properatum exurgat: cuius præclaram indolem bonis artibus institutam hoc ipso plene uideor exposuisse quòd elegi. Ego eum præsente nutu dei cælestis amictu principali uelabo. Dixit: Moxq; indutum auita purpura Iulianum, & Cæsarem cum exercitus gaudio declaratum, his alloquitur contractiore uultu submœstum: Recepisti primæuus originis tuæ splendidum florem, amantisßime mihi omnium frater: aucta gloria

mea

mea confiteor, qui iustus in deferenda superiori potestate nobilitati mihi propinquæ, quàm ipsa potestate uideor esse sublimis. Adsto igitur laborum, periculorumq; particeps, & tutelam ministerij suscipe Galliarum, omni beneficentia partes leuaturus adflictas: & si hostibus congredi sit necesse, fixo gradu consiste inter signiferos ipsos, audendi in tempore consideratus hortator, pugnantes accendens praeundo cautißime, turbatosq; subsidijs fulciens, modeste increpans desides, uerißimus testis adfuturus industrijs & ignauis. Proin urgente rei magnitudine, perge uir fortis ducturus uiros itidem fortes. aderimus nobis uicißim amoris robusta constantia, militabimus simul, unà orbem pacatum, deus modo uelit quod oramus, pari moderatione pietateq; recturi. Mecum ubiq; uideberis præsens, & ego tibi quodcunq; acturo non deero. ad summa mihi propera socijs omnium uotis, uelut aßignatam tibi ab ipsa rep. stationem cura peruigili defensurus. Nemo post hæc finita reticuit: sed militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidentes, quod est prosperitatis indicium plenum (nam contrà cum hostis clypei feriuntur, iræ documentum est & doloris) immane quo quantoq; gaudio præter paucos Augusti probauere iudicium: Cæsaremq; admiratione digna suscipiebãt imperato

ratorij muricis fulgore flagrantem: cuius oculos cum uenustate terribiles, uultumq; excitatius gratum, multum diuq; contuentes, qui futurus sit colligebant, uelut scrutatis ueteribus libris, quorum lectio per corporum signa pandit animarum interna. Eumq; ut potiori reuerentia seruaretur, nec supra modum laudabāt, nec infra quam decebat: atq; ideo censorū uoces sunt æstimatæ, non militū. susceptus deniq; ad consessum uehiculi, receptusq; in regiam, hūc uersum ex Homerico carmine susurrabat, ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιά. Hæc die octauo Iduum Nouemb. gesta sunt, cum Arbetionem consulē annus haberet & Lollianum. deinde diebus paucis Helena uirgine Constantij sorore, eidem Cæsari coniugali fœdere copulata, paratusq; uniuersis, quæ maturitas proficiscendi poscebat, comitatu paruo suscepto, Calēd. Decemb. egressus est: deductusq; ab Augusto adusq; locum duabus columnis insignem, qui Laumellum interiacet & Ticinum, itineribus rectis Taurinos peruenit. ubi nuncio percellitur graui, qui nuper in comitatum Augusti perlatus, de industria silebatur, ne parata diffluerent. Indicabat autem, Coloniam Agrippinam ampli nominis urbem in secunda Germania, pertinaci Barbarorum obsidione reseratam & magnis uiribus deletam. Quo mœrore percul-

sus

sus uelut primo aduentantium malorum auspicio, murmurans querulis uocibus sæpe audiebatur: nihil se plus adsecutum, quàm ut occupatior interiret. Cumq; Viennam uenisset, ingredientem optatum quidem & imperatorem honorifice susceptura omnis ætas concurrebat & dignitas: proculq; uisum plebs uniuersa cũ uicinitate finitima imperatorem clementem appellans & faustum, præuia consonis laudibus celebrabat, auidius pompam regiam in principe legitimo cernens: communiumq; remedium ærumnarum in eius locabat aduentu, salutarem quendam Genium adfulsisse cõclamans, nec secius arbitrata. Tunc anus quædam orbata luminibus, cũ percõtando qui'nã esset ingressus, Iulianum Cæsarem comperisset, exclamauit, hunc deorum templa reparaturum. Proinde quoniam, ut Mantuanus uates prædixit excelsus. Maius opus moueo, maiorq; mihi rerum nascitur ordo, Galliarum tractus & situm ostendere puto nunc tempestiuum, ne inter procinctus urgentes præliorumq; uarios casus ignota quibusdam expediens, imitari uidear desides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quæ licuit parari securius, inter fluctus resarcire coactos & tempestates. Ambigẽtes super origine prima Gallorũ scriptores ueteres, notitiam reliquere negotij semiplenam: sed postea Timagenes & dil gẽtia

f Græ

Græcus & lingua, quæ diu sunt ignorata, collegit ex multiplicibus libris: cuius fidem seculi obscuritate dimota, eadem distincte docebimus & aperte. Aborigines primos in his regionibus quidam uisos esse firmarũt Celtas, nomine regis amabilis, & matris eius uocabulo Galatas dictos: ita enim Gallos sermo Græcus appellat. Alij Doriẽses, antiquiorẽ sequutos Herculem, oceani locos inhabitasse confines. Drasidæ memorant reuera fuisse populi partem indigenam. Sed alios quoq; ab insulis extimis confluxisse & tractibus transrhenanis, crebritate bellorum, & alluuione feruidi maris sedibus suis expulsos. Aiunt quidam, paucos post excidium Troiæ, fugitãtes Græcos ubiq; dispersos, loca hæc occupasse, tunc uacua. Regionum autem incolæ id magis omnibus adseuerant, quod etiam nos legimus in monumẽtis eorum incisum: Amphitryonis filiũ Herculem ad Geryonis & Taurisci sæuorũ tyrannorum perniciem festinasse, quorũ alter Hispanias, alter Gallias infestabat: superatisq; ambobus coisse cum generosis fœminis, suscepisseq; liberos plures, & eos partes quibus imperitabant, suis nominibus appellaße. A Phocæa uerò Asiaticus populus Harpali inclementiam uitans Cyri regis præfecti, Italiam nauigio petijt. Cuius pars in Lucania Veliam, alia condidit in Viennensi Maßiliam. dein

secutis ætatibus oppida aucta uirium copia, instituere non pauca: sed declinanda uarietas sæpe satietati coniuncta. Per hæc loci hominibus paulatim excultis uiguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, & Eubages, & Druidas. & Bardi quidē fortia uirorum illustrium facta heroicis composita uersibus cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt: Eubages uerò scrutantes summa & sublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingenijs celsiores, ut autoritas Pythagoræ decreuit, sodalitijs astricti consortijs, quæstionibus occultarum rerum altarūq; erecti sunt, & despectantes humana pronuntiarunt animas immortales. hanc Galliarū plagam ob suggestus montium arduos, & horrore niuali semper obductos, orbis residui incolis ante hac penè ignotam, nisi quà litoribus est uicina, munimina claudunt undique natura uelut arte circundata. & à latere quidem australi Tyrrheno alluitur & Gallico mari: qua cœleste suspicit plaustrum, à feris gentibus fluentis distinguitur Rheni: ubi occidentali subiecta est sideri, oceano, & altitudine Pirenei, unde ad solis ortus attollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum: quas rex Cottius perdomitis Gallijs, solus in angustijs latens, inuiaq; locorum asperitate confisus, lenito tandem timore in amicitiam Octauiani re-

ceptus principis, molibus magnis extruxit ad uicem memorabilis, muneris compẽdiarias & uiãtibus opportunas. medias inter alias Alpes uetustas, super quibus comperta paulò postea referemus. In his Alpibus Cottijs, quarum initium à Segusione oppido est, præcelsum erigitur iugum, nulli ferè sine discrimine penetrabile. Est enim è Gallijs uenientibus prona humilitate deuexum, pendentium saxorum altrinsecus uisu terribile præsertim uerno tempore: cùm liquente gelu, niuibusq; solutis flatu calidiore uentorum, per diruptas utrinq; angustias, & lacunas pruinarum congerie latebrosas, descẽdẽtes cunctãtibus plãtis homines & iumenta procidunt & carpenta: idq; remediũ ad arcẽdum exitiũ repertum solum, quod pleraq; uehicula uastis funibus illigata, ponè cohibẽte uirorum uel boum nisu ualido, uix gressu reptante paulo tutius deuoluũtur. Et hæc, ut diximus, anni uerno cõtingunt. Hyeme uerò humus crustata frigoribus & tãquam leuigata, ideoq; labilis incessum præcipitãtẽ impellit, & patulæ ualles per spatia plana glacie perfidæ uorant nonnunquam transeuntes. ob quæ locorum callidi, eminentes ligneos stylos per cautiora loca defigunt, ut corũ series uiatorẽ ducat innoxiũ: qui si niuibus operti latuerint, montanis defluentibus riuis euersi, agrestibus præuijs difficile peruaduntur.

tur. Asummitate autem huius Italici cliui planicies adusq; statione nomine Martis, per septem extenditur milia: & hinc alia celsitu do erectior, ægreq; superabilis ad Matronæ porrigitur uertice, cuius uocabulum casus fœminæ nobilis dedit. Vnde decliue quide iter, sed expeditius adusq; castellu Virgantia patet. Huius sepulcrum reguli, quem itinera stru xisse retulimus, Segusione est mœnibus proximu: manesq; eius ratione gemina religione co luntur: quòd iusto moderamine rexerat suos: & ascitus in societate rei Romanæ, quietem genti præstitit sempiterna. Et licet hæc, quam diximus, uia media sit, & compendiaria, magisq; celebris, tamen etiam aliæ multo antea temporibus sunt constructæ diuersis. primam Thebanus Hercules ad Geryonem extinguendu, ut relatum est, & Tauriscu lenius gradiēs. prope maritimas composuit Alpes. Hicq; harum nomen indidit: Monœci similiter arcem & portum ad perennem sui memoria consecrauit. Deinde emensis postea seculis multis, hac ex causa sunt Alpes excogitatæ Pœninæ. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio Sagūtinis memorabilibus ærumnis & fide, pertinaci destinatione Afrorum obsessis, iturus auxilio in Hispaniam, traduxit onustam manu ualida classem. sed ciuitate potiore Marte deleta, Annibalem assequi nequiens,

triduo antè transito Rhodano ad Italiæ partes contendentem, nauigatione ueloci intercurso spatio maris haud longo, digressurum montibus apud Genuam obseruabat Liguriæ oppidum, ut cum eo si copiam fors dedisset, uiarum asperitate fatigato decerneret in planicie. consulens tamen rei communi, Cn. Scipionem fratrem ire monuit in Hispanias, ut Hasdrubalem exinde similiter erupturum arceret. quæ Annibal doctus à perfugis, ut erat expeditæ mentis & callidæ, Taurinis ducentibus accolis per Tricastinos & oram Vocontiorum extremã ad saltus Tricorios uenit. Indeq; exorsus, aliud iter antehac insuperabile fecit, excisaq; rupe in immensum elata, quam cremando ui magna flammarum acetoq; infuso dissoluit, per Druentiã flumen gurgitibus uagis intortum regiones occupauit Hetruscas. Hactenus super Alpibus, nunc ad restantia ueniamus. Temporibus priscis cum laterent hæ partes ut barbaræ, tripartitæ fuisse creduntur, in Celtas eosdẽ Gallos diuisæ, & Aquitanos, & Belgas, lingua, institutis, legibusq; discrepantes. & Gallos quidẽ, qui sunt Celtæ, ab Aquitanis Garumna disterminat flumen, à Pirenæis oriens collibus, postq; oppida multa transcursa in oceano delitescens. A Belgis uerò eandem gentem Matrona discindit & Sequana, amnes magnitudinis geminæ: qui fluentes per

Lugd

Lugdunensem, post circunclausum ambitu insulari Parisiorum castellum, Lutetiam nomine, consociatim meant, meantesq; protinus prope castra Constantia funduntur in mare. Horũ omnium apud ueteres Belgæ dicebãtur esse fortißimi, ea propter quod ab humaniore cultu longe discreti, nec aduẽtitijs effœminati delicijs, diu cũ Transrhenanis certauere Germanis. Aquitani enim, ad quorum littora ut proxima placidaq; merces aduentitiæ conuehuntur, moribus ad mollitiẽ lapsis, facile in ditionem uenere Romanam. Regebantur autem Galliæ omnes, iam inde ut crebritate bellorũ urgenti cessere Iulio dictatori, potestate in partes diuisa quatuor. quarum Narbonensis una, Viennensem intra se continebat, & Lugdunensem: altera Aquitanis præerat uniuersis. superiorem & inferiorem Germaniam, Belgasq; duæ iurisdictiones ijsdem rexere temporibus. At nunc numerantur prouinciæ per omnem ambitum Galliarum: secunda Germania, prima ab occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita, ciuitatibus amplis & copiosis. Dein prima Germania, ubi præter alia municipia Magontiacum est, & Vangiones & Nemetes, & Argentoratus barbaricis cladibus nota. Post has Belgica prima Mediomatricos prætendit, & Treuiros domiciliũ principum clarum. Huic adnexa est

secũda Belgica,qua Ambiani sunt, urbs inter alias eminens, & Cathelauni & Remi. apud Sequanos Bisontios uidimus,& Rauracos,alijs potiores oppidis multis. Lugdunensem primam Lugdunus ornat,& Cabillones, & Senones,& Biturigæ,& mœnium Augustoduni magnitudo uetusta. Secundam enim Lugdunensem Rothomagi,& Turini Mediolanũ ostendunt: & Tricastini, Alpes Graiæ & Pœninæ, exceptis obscurioribus habẽt & Auenticum,desertam quidem ciuitatem, sed non ignobilem quondam,ut ædificia semiruta nunc quoque demonstrant. Hæ prouinciæ,urbesq; sunt splẽdidæ Galliarũ. In Aquitania, quæ Pirenæos montes & eam partem spectat oceani,quæ pertinet ad Hispanos, prima prouincia est Aquitanica,amplitudine ciuitatũ admodũ culta: omissis alijs multis, Burdegala,& Auerni excellunt,& Santones,& Pictaui. Nouem populos Ausci commendant, & Vasatæ. In Narbonensi clusa est Narbona , & Tolosa,quæ principatum urbium tenent. Viennensis ciuitatum exultat decore multarum quibus potiores sunt Vienna ipsa, & Arelate , & Valentia: quibus Massilia iungitur , cuius societate & uiribus in discriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam. His propè Salluuij sunt , & Nicea, & Antipolis,insulæq; Stœchades. Et quoniã ad

has

has partes opere contexto peruenimus, silere super Rhodano maximi nominis flumine incongruũ est, & absurdum. A Pœninis Alpibus effusiore copia fontium Rhodanus fluẽs, & procliui impetu ad planiora digrediens, proprio agmine ripas occultat, & paludi sese ingurgitat nomine Lemano, eamq; intermeãs nusquam aquis miscetur externis: sed altrinsecus summitates undæ præterlabens segniores, quæritans exitus uiam sibi impetu ueloci molitur. Vnde sine iactura rerum per densa paludium fertur, & Sequanos, longeq; progressus Viẽnensem latere sinistro perstringit, dextro Lugdunensem: & emensus spatia fluctuosa, Ararim, quem Sauconnam appellant, inter Germaniam primam fluentem, suum in nomen ascit. qui locus exordium est Galliarum. Exinde non millenis passibus, sed leucis itinera metiũtur, ubi auctus Rhodanus aquis aduenis locupletior, uehit grandissimas naues, uentorum flatu iactari sæpius adsuetas. finitusq; inter ualles, quas ei natura præscripsit, spumeus Gallico mari concorporatur per patulum sinum, quem uocant Adgradus, ab Arelate octauo decimo fermè lapide disparatum. Sit satis de situ locorum. nunc figuras & mores hominum designabo. Celsioris staturæ & candidi penè Galli sunt omnes, & rutili, luminumq; toruitate terribiles, auidi iur-

giorum, & sublatius insolescentes. Nec enim eorum quenquam adhibita uxore rixantem, multo fortiore & glauca, peregrinorum ferre poterit globus: tum maxime cum illa inflata ceruice suffrendens, ponderans'que niueas ulnas & uastas, admixtis calcibus emittere cœperit pugnos, ut catapultas tortilibus neruis excussas, metuendæ uoces complurium, & minaces placatorum iuxta & irascentium: tersi tamen pari diligentia cuncti & mundi, nec in tractibus illis, maximeq; apud Aquitaniam, poterit uideri, uel fœmina licet perquàm pauper, ut alibi, frustis squalere pannorum. Ad militandum omnis ætas aptissima: & pari pectoris robore senex ad procinctum ducitur, & adultus gelu duratis artubus, & labore assiduo multa contempturus & formidanda: nec eorum aliquando quisquam, ut in Italia, munus Martium pertimescens pollicem sibi præcidit, quos localiter murcos appellant. Vini auidum genus, affectans ad uini similitudinem multiplices potus: & inter eos humiles quidam obtusis ebrietate continua sensibus, quam furoris uoluntariam speciem esse Catoniana sententia definiuit, raptantur discursibus uagis: ut uerum illud uideatur, quod ait defendens Fonteiũ Tullius, Gallos post hæc dilutius esse poturos, quòd illi uenenũ esse arbitrabantur. Hæ regiones, præcipue quæ confines

Ital

Italicis, paulatim leuius odere sub imperium uenire Romanum: primo tentatæ per Fuluiū, deinde prælijs paruis quassatæ per Sextium, ad ultimum per Fabium Maximum domitæ, cui negotij plenius effectus, asperiore Allobrogū gente deuicta, hoc indidit cognomentum. nam omnes Gallias, nisi quæ paludibus inuiæ fuere, ut Sallustio docetur autore, post decennalis belli mutuas clades Cæsar societati nostræ fœderibus iunxit æternis. Euectus sum longius, sed remeabo tandem ad cœpta. Domitiano crudeli morte consumpto, Musonianus successor Orientē prætoriani regebat potestate præfecti, facundia sermonis utriusq; clarus: unde sublimius quàm sperabatur eluxit. Constantinus enim cū limatius superstitionū quæreret sectas, Manichæorū & similiū, nec interpres inueniretur idoneus, hunc sibi cōmendatū ut sufficientem elegit: quē officio functū perite, Musonianū uoluit appellari, ante Strategū dictitatū: & ex eo percursis honorū gradib' multis, ascendit ad præfecturā, prudens alias, tolerabilisq; prouincijs, & mitis & blandus, sed ex qualibet occasione, maximeq; ex cōtrouersis litibus, quod nefandū est, & in totum lucrandi auiditate sordescens: ut inter alia multa euidenter apparuit in quæstionibus agitatis super morte Theophili Syriæ consularis, ob proditionem Cæsaris Galli impetu plebis promi-

scuæ

ſcuæ diſcerpti: ubi damnatis pauperibus, quos cum hæc agerentur peregre conſtabat fuiſſe, au tores d'ri facinoris exuti patrimonijs abſoluti ſunt diuites. Hunc Proſper adæquabat, pro ma giſtro equitum agente etiam tum in Gallijs mi litem regens, abiecte ignauus, & , ut ait Comicus, arte deſpecta furtorum rapiens propalàm. quis concordantibus, mutuaq́; cõmercia uiciſsim ſibi conciliando locupletatis, Perſici duces uicini fluminibus rege in ultimis terrarũ ſuarum terminis occupato, per prædatorios globos noſtra uexabant, nunc Armeniam, ali quoties Meſopotamiam confidentius incurſantes, Romanis ductoribus ad colligendas obeuntium exuuias occupatis.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XVI.

HAEC per orbem Romanum fatorum ordine cõtexto uerſante Cæſar apud Viennam in collegium faſtorum à conſule octies Auguſto adſcitus, urgente gennino uigore, pugnarũ fragores cædesq́; barbaricas ſomniabat, colligere prıuonciæ fragmenta iam parans, ſi adfuiſſet flatu tandem ſecundo. Quia igitur res magnæ, quas per Gallias uirtute felicitateq́;

correxit, multis ueterum factis fortibus præstans, singula serie progrediente mõstrabo, instrumenta omnia mediocris ingenij, si suffecerint commoturus. Quicquid autem narrabitur, quod non falsitas arguta concinnat, sed fides integra rerum absoluit, documentis euidentibus fulta, ad laudatiuam penè materiem pertinebit. Videtur enim lex quædam uitæ melioris hunc iuuenẽ à mobilibus cunis adusque spiritũ comitata supremum. nãque incrementis uelocibus ita domi forisq; colluxit, ut prudentia Vespasiani filius Titus alter æstimaretur: bellorum gloriosis cursibus Traiani simillimus, clemẽs ut Antoninus, rectæ perfectæq; rationis indagine congruens Marco, ad cuius æmulationem actus affingebat & mores. Et quoniam, ut Tulliana docet autoritas, Omniũ magnarum artium sicut arborum altitudo nos delectat, radices stirpesq; non item: sic præclaræ huius indolis rudimenta tunc multis obnubilantibus tegebantur, quæ anteferri gestis eius postea multis & miris hac ratione deberẽt, quòd adolescẽs primæuus ut Erichtheus in secessu Mineruæ nutritus, ex academiæ quietis umbraculis nõ è militari tabernaculo in puluerem martium tractus, strata Germania, pacatisq; rigentis Rheni motibus, cruenta spirantium regum hic sanguinem fudit, alibi manibus catenas affixit. Agens itaq; ne-

got

gotiosam hyemem apud oppidum antè dictū inter rumores qui uolitabant aßidui, comperit Augustuduni ciuitatis antiquæ muros spatiosi quidem ambitus, sed carie uetustatis inualidos, barbarorum impetu repentino insessos, torpente præsentium militum manu ueteranos concursatione peruigili defendisse, ut solet abrupta sæpe discrimina salutis ultima desperatio propulsare. Nihil itaque remittētibus curis, ancillari adulatione posthabita, qua eum proximi ad amœnitatē flectebant & luxum, satis omnibus cōparatis VIII. Cal. Iulias Augustudunū peruenit, uelut dux diuturnus, uiribus eminēs & cōsilijs, per diuersa palantes barbaros, ubi dedisset fors copiā, aggressurus. Habita itaq; deliberatione, adsistentibus locorū peritis quònam iter eligeretur ut tutū, multa ultro citroq; dicebantur, alijs per Arborosam, quibusdam per sedes Leucorum iri debere firmātibus. sed cū subsererent quidā, Siluanū pauloante magistrū peditum, per cōpendiosas uias, uerū suspectas, quia tenebris multis umbrantur, cū VIII. auxiliariū milibus ægrè transisse, fidentius Cæsar audaciam uiri fortis imitari magnopere nitebatur cunctis uiribus. Et ne qua interueniret mora, adhibitis cataphractis solis, & balistarijs, parū ad tuendū rectorē idoneis, percurso eodē itinere Autosidorū peruenit: ubi breui, sicut solebat

bat, otio cum milite recreatus, ad Tricasinos tendebat: & barbaros in se cateruatim ruentes, partim cũ timeret ut ampliores confertis latebris obseruabat, alios occupatis habilibus locis decursu facili proterens, nõnullos pauore traditos cepit, residuos in curã celeritatis omne quod poterant cõferentes, quia sequi non ualebat grauitate præpeditus armorũ, innocuos abire perpessus est. Proinde certiori iam spe ad resistendũ ingruẽtibus cõfirmatus, per multa discrimina uenerat Tricassas adeo insperatus, ut eo portas penè pulsante, diffusæ multitudinis barbaræ metu aditus urbis non sine anxia panderetur ambage: & paulisper moratus dum fatigato cõsulit militi, ciuitatem Remos nihil prolatandũ existimans petit: ubi in unũ congregatum exercitum Vesuntij iusserat opperiri præsentiam suam: cui præsidebat Vrsicini successor Marcellus, & ipse Vrsicinus adusque expeditionis finem agere præceptus ijsdem in locis. Post uariatas itaq; sententias plures, cum placuisset per decem pagos Alemannam adgredi plebem, densatis agminibus tendebat illuc solito alacrior miles: & quia dies humectus & decolor uel contiguũ eripiebat aspectum, iuuante locorum gnaritate, hostes tramite obliquo dicurso post Cæsaris terga, legiones duas arma cogentes adorti penè deleuerant, ni subitò concitus clamor sociorũ

anxi

auxilia coegisset. Hinc & deinde nec itinera nec flumina transire posse sine insidijs putans, erat prouidus & cunctator, quod præcipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre solet exercitibus & salutem. Audiens itaque Argentoratum, Brotomagum, Tabernas, Salisonem, Nemetas, & Vangionas, & Maguntiaticum ciuitates barbaros poßidentes, territoria eorum habitare (nam ipsa oppida ut circundata retibus lustra declinant) primam omnium Brotomagum occupauit: ei que iam aduentanti Germanorum manus pugnã intentans occurrit. Cũq; in bicornem figuram acie diuisa collato pede res agi cœpisset, exitioq; hostes urgerentur ancipiti, captis nõnullis, alijs in ipso prælij furore truncatis, residui discessere celeritatis præsidio tecti. Nullo itaque posthac repugnãte, ad recuperandã ire placuit Agrippinã, ante Cæsaris in Gallias aduentum excisam: per quos tractus nec ciuitas ulla uisitur, nec castellũ: nisi quod apud Confluẽtes, locũ ita cognominatũ, ubi amnis Mosella cõfunditur Rheno, Rigodulũ oppidũ est, & una propè ipsam Coloniam turris. Igitur Agrippinã ingressus, nõ antè motus est exinde, quàm Francorũ regibus furore mitescente perterritis, pacẽ reip. firmaret interim profuturã & urbem reciperet munitißimã. quibus uincẽdi primitijs lætus per Treueros hyematurus

turus

turus apud Senonas oppidum tūc oportunum abscesſit. ubi bellorū inundantium molem humeris suis, quod dicitur, uehens scindebatur in multiplices curas: ut milites qui à solitis desciuere præsidijs, reducerentur ad loca suspecta, & conspiratas gentes in noxam Romani nominis disiectaret, ac præuideret ne alimēta deessent exercitui per uaria discursuro. Hæc solicitè perpensantem, hostilis aggreditur multitudo oppidi capiundi spe in maius accensa: ideo confitentes, quòd nec Scutarios adesse prodentibus perfugis didicerant, nec Gentiles, per municipia distributos, ut commodius uescerentur. Clausa ergo urbe, murorumq́; intuta parte firmata, ipse cum armatis diu noctuq́; inter propugnacula uisebatur & pinnas, ita exundante substridens, cum erumpere sæpe conatus, paucitate præsentis manus impediretur. post tricesimum deniq; diem abiere barbari tristes, inaniter stulteq́; cogitasse ciuitatis obsidium musitantes. & quod indignitati rerum est adsignandum, periclitanti Cæsari distulit suppetias ferre Marcellus magister equitum agens in stationibus proximis: cum etiam si ciuitas absq; principe uexaretur, opposita multitudine malis obsidionalibus expediri deberet. Hoc metu solutus efficacisſimus Cæsar, prouidebat constanti solicitudine ut militum diuturno labori quies suc-

cederet aliqua, licet breuis, ad recrandas tamen sufficiens uires, quanquam ultima squalentes inopia terræ sæpe uastatæ exigua quædam uictui congrua suggerebant. Verùm hoc quoq; diligentia curato peruigili, affusa lætiore spe prosperorum sublato animo ad exequenda plurima consurgebat. Primum igitur factuq́; difficile temperantiam ipse sibi indixit atq; retinuit, tanquam astrictus sumptuarijs legibus uiueret, quas ex Rhetris Lycurgi, id est Axonibus, Romam translatas diuq́; obseruatas, & senescentes paulatim reparauit Sylla dictator, reputans ex prædictis Democriti, quòd ambitiosam mensam fortuna, parcā uirtus apponit. Id enim etiam Tusculanus Cato prudenter definiens, cui Censorij cognomētum castior uita indidit: Cultus magna, inquit, cura tibi, magna uirtutis incuria. deniq; cum legeret libellum aßidue, quem Constantius ut priuignum ad studium mittens, manu sua conscripserat, prælicenter disponens quid in conuiuio Cæsaris impendi deberet, phasianum, & uuluam, & sumen exigi uetuit & inferri, munificis militis uili & fortuito cibo contentus. Hinc contigebat ut noctes ad officia diuideret tripartita, quietis, & publicæ rei, & musarum, quod iactitasse Alexandrum legimus Magnum, sed multo hic fortius. Ille nanque ænea concha supposita, brachio extra cubile

proten

protento pilam tenebat argenteam, ut cũ neruorum rigorem sopor laxasset infusus, gestaminis lapsi tinnitus abrumperet somnum. Iulianus uerò absq; instrumẽto quoties uoluit euigilauit: & nocte dimidiata semper exurgens, non è plumis uel stragulis sericis ambiguo fulgore nitẽtibus, sed ex tapete, & ξυσίρα, quam uulgaris simplicitas Susurnam appellat, occulte Mercurio supplicabat, quem mundi uelociorem sensum esse, motum mentium suscitantem, theologicæ prodidere doctrinæ: atque in tanto rerum defectu explorate curabat. post quæ ut ardua & seria terminata ad procudendum ingenium uertebatur: & incredibile quo & quanto ardore rerum principalium notitiam celsam indagãs, & quasi pabula quædam animo ad sublimiora scandenti conquirens, per omnia philosophiæ membra prudenter disputando currebat. Sed tamen cum hæc effecte plenéq; colligeret, nec humiliora despexit, poëticam mediocriter, & rhetoricam (ut ostendit orationum epistolarumq; eius cum grauitate comitas incorrupta) & nostrarum externarumq; rerũ historiam multiformẽ. super his aderat Latine quoq; disserendi sufficiens sermo. Sic itaq; uerũ est, quod scriptores uarij memorãt, Cyrũ regẽ, & Simonidẽ lyricũ, & Hippiam Eleum sophistarum acerrimum ideo ualuisse memoria, quòd epotis quibusdam

remedijs id impetrarunt, credendum est hunc etiam tum adultum totum memoriæ dolium, si usquam reperiri potuit, exhausisse. Et hæc quidem pudicitiæ uirtutumq; sunt signa nocturna. De his uerò quæ ornate dixit & facete, quæ'ue in apparatu uel in ipsis egit congreßibus præliorum, aut in re ciuili, magnanimitate correxit & libertate, suo quæq; loco singula demonstrabuntur. Cum exercere præludia disciplinæ castrensis philosophus cogeretur ut princeps, artemq; modulatius incedendi per Pyrricham concinentibus disceret fistulis, uetus illud prouerbium, Clitellæ boui impositæ sunt, planè non est nostrum onus, Platonem crebro nominãs exclamat. Inductis quadam solennitate agentibus in rebus in consistorium ut aurum acciperent, inter alios quidam ex eorum consortio, non, ut moris est, expansa chlamyde, sed utraq; manu cauata suscepit. & imperator: Rapere, inquit, non accipere sciunt Agentes in rebus. Audito à parentibus uirgines raptas, eũ qui uiolarat, conuictum relegari decreuit. Hisq; indigna pati querentibus, quòd non sit morte mulctatus, responderat: Hactenus incusent iura clementiam, sed imperatorem mitißimi animi legibus præstare cæteris decet. Egressurum eum ad expeditionẽ plures interpellabant, ut læsi, quos audiẽdos prouinciarum rectoribus commendab

mendabat. Et reuersus, quid egerint singuli quærens, delictorum uindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad ultimũ exceptus uictorijs, per quas cadentes sæpe incolumi cõtumacia barbaros fudit, quòd profuerit anhelantibus extrema penuria Gallijs, hinc maxime claret: quòd primitus partes eas ingressus, pro capitibus singulis tributi nomine uicenos quinos aureos reperit flagitari: discedens uerò septenos tantum munera uniuersa cõplentes: ob quæ tanquam solem sibi serenum post squalentes tenebras affulsisse cũ alacritate & tripudijs lætabantur. Deniq; id cũ ad usq; imperij finem & uitæ scimus utiliter obseruasse, ne per indulgentias quas appellãt, tributariæ rei concederet reliqua. Norat enim hoc facto se aliquid locupletibus additurũ, cum constet ubiq; pauperes ĩter ipsa dictorũ exordia soluere uniuersa sine laxamento cõpelli. Inter has tamen regendi moderandiq; uias, bonis principibus æmulandas, barbarica rabies exarserat in maius: utq; bestiæ custodũ negligentia raptu uiuere solitæ, ne his quidẽ remotis & appositis fortioribus abscesserunt, sed tumescẽtes inedia sine respectu salutis armenta uel greges incursant: Ita etiã illi, cunctis quæ diripuere cõsumptis, fame urgente agebant aliquoties prædas, interdum antequã contingerent aliquid oppetebant. Hæc per cũ annũ spe dubia, euentu ta-

men secundo, per Gallias agebantur. In comitatu uerò Augusti circulatrabat Arbetionē inuidia, uelut summa mox adepturū, decora cultus imperatorij præstruxisse: īstabatq; ei strepēs immania comes Verißimus nomine, arguens coràm, quòd à gregario ad magnū militiæ culmē euectus, hoc quoq; non contētus ut paruo, locū appeteret principalem sed specialiter eū insectabatur Dorus quidā ex medico scutariorū, quē niceteriorū cēturiorē sub Magnentio Romæ prouectum, retulimus accusasse Adelphium urbi præfectū ut altiora cœptantem. Cumq; res in inquisitionē ueniret, necessarijsq; negotio tentis, obiectorū probatio speraretur, tanquā per satyram subito cubicularijs suffragātibus, ut loquebatur pertinax rumor, et uinculis sunt exutæ psonæ, quæ stringebātur ut consciæ, & Dorus euanuit, & Verißimus illico tacuit, uelut aulæo deposito scenæ. Iisdē diebus adlapsorū ore Constantius doctus, obsesso apud Senonas Cæsari auxiliū non tulisse Marcellum, cū sacramento solutū abire iußit in larē: qui tanquam iniuria graui perculsus, quædā in Iulianū moliebatur, auribus Augusti cōfisus in omne parentibus crimē. Ideoq; cum discederet, Eutherius præpositus cubiculi mittitur statim post eum, si quid finxerit cōuicturus. Verùm ille hoc nesciēs, mox uenit Mediolanum strepens & tumultuans, ut erat uanidicus:

nidicus: & amenti proprior, admissus in consistorium, Iulianum ut procacem insimulat. iamq; ad euagandũ altius, ualidiores sibi pinnas aptare. Ita enim cum motu quodã corporis loquebatur ingenti. Hæc eo fingente licentius, Eutherius ut postulauit inductus, iussusq; loqui quod uellet, uerecunde & modice docet uelari ueritatem mendacijs. Magistro enim armorum (ut credebatur) cessante cõsulto, industria uigili Cæsarem diu obsessum apud Senonas barbaros repulisse: apparitoremq; fidũ autori suo, quoad uixerit fore obligata ceruice sua spõdebat. Res monuit super hoc eodẽ Eutherio pauca subscrere, forsitan non credenda, ea re, quòd si Numa Pompilius, uel Socrates bona quædam dicerent de spadone dictisq; religionum adderent fidem, à ueritate desciuisse arguerentur. Sed inter uepres rosæ nascuntur, & inter feras nonnullæ mitescunt. Itaq; carptim præcipua quæ sunt comperta monstrabo. Natus in Armenia sanguine libero, captusq; à finitimis hostibus, etiam tum paruulus abstractus, geminis Romanis mercatoribus uenundatus, ad palatium Constantini deducitur, ubi paulatim arte curaq; rationem recte uiuendi solertiam'que ostendebat, literis quantum tali fortunæ satis esse poterat eruditus, cogitandi inueniendiq; dubia & scrupulosa acumine nimio præstans,

immensum quantum memoria uigens, benefaciendi auidus, plenusq; iusti consilijq; quē si Constans imperator olim ex adulto spectasset, pluraq; tanquā maturū audiret honesta suadentem & recta, nulla, uel uenia certe digna peccasset. Is præpositus cubiculi etiam Iulianum aliquoties corrigebat, Asiaticis coalitū moribus, ideoq; leuem. Deniq; digressus ad otium, ascitusq; postea in palatium, semper sobrius, & in primis consistens, ita fidē cōtinētiamq; uirtutes coluit amplas, ut nec prodidisse aliquādo arcanum, nisi tuendæ causa alienæ salutis, nec exarsisse cupidine plus habendi arcesseretur ut cæteri. Vnde factū est, ut subinde Romam secedens, ibiq; fixo domicilio cōsenescēs, comitem circumferens conscientiā bonam, colatur à cunctis ordinibus, et ametur, cū soleāt id genus homines post partas ex iniquitate diuitias, latebras captare secretas, ut lucifugæ uitantes multitudinis læsæ conspectus. Cui spadonum ueterū hunc cōparare debeam, antiquitatem replicando cōpluries inuenire nō potui. Fuerunt enim apud ueteres, licet oppidò pauci fideles & frugi, sed ob quædā uitia maculosi: inter præcipua enim quæ eorum quisq; studio possederat uel ingenio, aut rapax, aut feritate contentior fuit, aut propensior ad lædendū, uel diligentibus nimiū blandus, aut potētiæ fastu superbior: ex omni latere autem ita peritum,

neq;

neq; legisse me, neq; audisse confiteor, ætatis nostræ testimonio locupleti confisus. Verùm si fortè scrupulosus quidā lector antiquitatum, Menophilum Mithridatis Pontici regis eunuchū nobis opponat. hoc monitu recordetur, nihil super eo relatum, præter id solum, quòd in supremo discrimine gloriose mōstrauit. Ingenti prælio superatus à Romanis et Pompeio rex prædictus, fugiensq; ad regna Colchorum auita, filiam nomine Direptin uexatā asperitate morborum in castello Sinhorio huic Menophilo cōmissam reliquit: qui uirginem omni remediorum solatio plenè curatam patri tutißime seruans, cum à Manlio Prisco imperatoris legato munimentū quo claudebatur obsideri cœpisset, defensoresq; eius deditionē meditantes sentiret, ueritus ne parentis opprobrio puella nubilis captiua superesset & uiolata, interfecta illa mox gladiū in uiscera sua cōpegit. Nunc redeam unde diuerti. Superato (ut dixi) Marcello, euersaq; Serdica, unde oriebatur, in castris Augusti per simulationē tuendæ maiestatis imperatoriæ multa & nefanda perpetrabantur. Nam si quis super occētu sorícis uel occursu mustelæ, uel similis signi gratia consuluisset quenquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem, quod medicinæ quoq; admittit autoritas, reus unde non poterat opinari delatus, ra-

ptusq́; in iudicium pœnaliter interibat. Per id tempus fertur, fuisse uirum quendam nomine Danum, quem terrore tenus uxor rerum leuium incusarat, certum an incertũ reum non libet affirmare, indefensum inde Rufinus cluscrat: quo indicante quædam cognita per Gaudentium Agentem in rebus consularẽ Pannoniæ tunc Africanum, cum retulissent præfectum apparitionis præfectura prætoriana, Dum etiam princeps ob deuotionem bis ut loquebantur, iactantius uersabilẽ fœminã post nefandum concubitũ periculosam in fraudem illexit: suasitq́; consarcinatis mendacijs læsæ maiestatis arcessere maritum insontem, & fingere quòd uelamen purpureum à Diocletiani sepulcro furatus, quibusdam conscijs occultabat. Hisq́; ad multorum exitium ita formatis, ipse spe potiorum ad imperatoris peruolat castra, excitaturus calumnias cõsuetas. req́; compertaiubetur Mauortius tunc præfectus prætorio, uir sublimis constantiæ, crimen acri inquisitione spectare, iuncto ad audiendi societatem Vrsulo Largitionum comite, seueritatis itidem non improbandæ. Exaggerato itaq; negotio ad arbitrium temporum, cum nihil post tormenta multorum inueniretur, iudicesq́; hærerent ambigui, tandem ueritas respirauit oppressa, & in abrupto necessitatis mulier Rufinum totius machinæ confitetur autorem, nec

adulterij

adulterij fœditate suppressa, statimq; legibus contemptis, multa ultro citroq; discussa, tandem ordo & iustitia ambos sentẽtia damnauere letali. Quo cognito Constantius fremens, & tanquam uindicem salutis suæ lugens extinctum, missis equitibus citis, Vrsulum redire ad comitatũ minaciter iussit. & is spretis qui prohibebant, perrupit intrepidus: ingressusq; consistorium, ore & pectore libero docuit gesta, atq; fiducia linguis adulatorum occlusis, & præfectum & se discrimine graui subtraxit. Tunc illud apud Aquitanos euenit, quod latior fama uulgarat. Veterator quidam ad lautum conuiuium rogatus & mundum, qualia sunt in his regionibus plurima, cum uidisset linteorum thoralium par, duos clauos ita latissimos, ut sibi uicissim arte ministrantium cohærerent, mensamq; operimentis paribus tectam, anteriorem chlamydis partem utraq; manu uehens, intrinsecus structuram omnem ut amictus adornauerat, principalesq; res patrimonium diues euertit. Malignitate simili quidam agens in rebus in Hispania, ad cœnam itidem inuitatus, cum inferentes uespertina lumina pueros exclamasse audisset ex usu Vincamus, interpretatus atrociter deleuit nobilem domum. Hæc taliaq; ideo magis magis'que crescebant, quòd Constantius impendio timidus semper se feriri sperabat, ut

Diony

Dionysius tyrannus illæ Siciliæ: qui ob hoc idem uitium & tonstrices docuit filias, ne cui alieno ora committeret leuiganda: ædemq; breuem ubi cubitare sueuerat, alta circundedit fossa, eamq; ponte solubili superstrauit: cuius desiectos asseres & axiculos secum in somnum abiens tranferebat, eosdemq; compaginabat lucis initio processurus. Inflabant itidem has malorum ciuilium buccinas potentes in regia, ea re, ut damnatorũ petita bona suis accorporarent, essetq; materia per uicinitates eorum late grassandi. Nanq; ut documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus omnium Constantinus. sed eos medullis prouinciarum saginauit Constantius. Sub hoc enim ordinum singulorum autores infinita cupidine diuitiarum arserunt sine iustitiæ distinctione uel recti, inter ordinarios iudices Rufinus primus præfectus prætorio, & inter militares equitum magister Arbetio, præpositusq; cubiculi, & Vrsicinus equestris ordinu præfectus: quæstor & in urbe Anitius, qui in regiam æmulationem posteritate tendens, satiari nunquam potuit cum possessione multo maiore. At Persæ in Oriente per furta & latrocinia potius quàm, ut solebant ante, per concursatorias pugnas hominũ prædas agitabant & pecorum, quîs nonnunquam lucrabantur ut repentini, aliquoties superati

multitudine militum amittebant. Interdum nihil prospicere prorsus quod poterat rapi permittebantur. Musonianus tamen præfectus prætorio, multis (ut antè diximus, bonis artibus eruditus, sed uenalis, & flecti à ueritate pecunia facilis, per emissarios quosdam fallendi perstringendiq; gnaros Persarum sciscitabatur cõsilia, assumpto in deliberationes huiusmodi Caßiano Mesopotamiæ duce, stipendijs & discriminibus indurato diuersis: qui cum fide concinente speculatorum aperte cognoscerent, Saporem in extremis regni limitibus suorum sanguine fuso multiplici ægrè propulsare gentes infestas, tamen Saporem ducem parti nostræ contiguum, occultis per ignotos milites tentauere colloquijs, ut si copiam fors dedisset, suaderet regi per literas pacem tandem aliquando cum principe Romano firmare, ut hoc facto latere ab omni securus perduelles adbellaret aßiduos. Paruit tamen Sapor, hisq; fretus refert ad regem, quòd bellis acerbißimis Constantius implicatus pacem postulat precariam. Dumq; ad Chionitas & Halanos hæc scripta mittuntur. in quorum cõfinijs agebat hyemem Sapor, tempus intercessit longum. Hæc dum per Eoas partes & Gallias pro captu temporum disponuntur, Constantius cõcluso Iani templo, stratisq; hostibus cunctis, Romam gestiebat uisere, post Magnentij exitium

tium absq; nomine ex sanguine Romano triũphaturus. Nec enim gentem ullam bella cientem per se superauit, aut uictam fortitudine suorum comperit ducum, uel addidit quædam imperio, aut usquam in necessitatibus summis primus, uel inter primos est uisus: sed ut pompam nimis extentam, rigentiaq; auro uexilla, & pulchritudinẽ stipatorum ostenderet agẽti tranquillius populo, hæc uel simile quicquam uidere nec speranti unquam nec optanti: ignorans fortasse, quosdam ueterum principum in pace quidem lictoribus fuisse contentos: ubi uerò præliorum ardor nihil perpeti poterat segne, aliũ anhelanter auido statu uentorum lenũculo se cõmisisse piscãtis, aliũ ad Deciorum exempla uouisse pro rep. spiritũ, alium hostilia castra per semetipsum cum militibus infimis explorasse: diuersis deniq; actibus inclaruisse magnificis, ut gloriosas suas res posteritati celebri memoria commendarent. Vt igitur multa quæq; consumpta sunt in apparatu regio, pro meritis cuilibet munera reddita, secunda Orphiti præfectura transcurso Ocriculo elatus honoribus magnis, stipatusq; agminibus formidandis, tanquam acie ducebatur instructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Cumq; urbi propinquaret, senatus officia, reuerendasq; patritiæ stirpis effigies ore sereno contemplans,

non

non ut Cyneas ille Pyrrhi legatus in unum coactam multitudinem regum, sed asylū mundi totius adesse æstimabat. Vnde cum se uertisset ad plebem, stupebat qua celeritate omne quod ubique est hominum genus confluxerit Romam: & tanquam Euphratem armorum specie territurus, aut Rhenum, altrinsecus præeuntibus signis, insidebat aureo solus ipse carpento fulgenti claritudine lapidum uariorum. Quo micante lux quædam misceri uidebatur, alternumq́; potestatis gressus multiplices alios purpureis subtegminibus texti circundedere dracones, hastarum aureis gemmatisq́; summitatibus illigati, hiatu uasto perflatiles, & ideo uelut ira perciti sibilantes, caudarumq́; uolumina relinquentes in uentum. Et incedebat hincinde ordo geminus armatorum, clypeatus atq; cristatus, corusco lumine radians, nitidis loricis indutus, sparsiq́; cataphracti equites, quos clibanarios dictitant Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes simulacra, nō uiros: quos laminarū circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut quocunque artus necessitas commouisset, uestitus congrueret iunctura cohærenter aptata. Augustus itaq; faustis uocibus appellatus, uocum lituorumq́; intonante fragore cohorruit, ta-

lem se, tamq; immobilem, qualis in prouincijs suis uisebatur, ostendens. Nam & corpus perhumile curuabat portas ingrediens celsas, & uelut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextra uultum, nec leua flectebat, tanquam figmentum hominis, non cum rota concuteret nutans, nec spuens, aut os aut nasum tergens uel fricans, manum'ue agitans est uisus unquam. Quæ licet affectabat, erant tamen hæc & alia quædam in cætera uita patientiæ non mediocris indicia, ut existimari dabatur, uni illi concessa. Quòd autẽ per omne tempus imperij, nec in consessum uehiculi quẽquam suscepit, nec in trabea socium priuatum adsciuit, ut facere principes consueuere, & similia multa, quæ elatus in arduum superciliũ tãquam leges æquissimas obseruauit, prætereo, memor ea me retulisse cum incidissent. Proinde Romam ingressus, imperij uirtutũq; omniũ larem, cum uenisset ad Rostra, perspectissimum priscæ potentiæ forum obstupuit: perq; omne latus quò se oculi contulissent, miraculorum densitate præstrictus, alloquutus nobilitatẽ in curia, populumq; pro tribunali, in palatiũ receptus fauore multiplici, lætitia fruebatur optata: & sæpe cum equestres ederet ludos, dicacitate plebis oblectabatur, nec superbæ, nec à libertate coalita desciscentis, reuerenter modum ipse quoq; debitum seruans. Non enim

ut

ut per ciuitates alias ad arbitrium ſuum certamina finiri patiebatur: ſed ut mos eſt, uarijs caſibus permittebat. Deinde intra ſeptẽ montium culmina, per accliuitates planiciemq́; poſita urbis membra colluſtrans & ſuburbana, quicquid erat primũ, id eminere inter alia cuncta ſperabat: Iouis Tarpei delubra, quantum terrenis diuina præcellũt, lauacra in modum prouinciarũ extructa, amphitheatri molem ſolidatam lapidis Tiburtini compage, ad cuius ſummitatem ægrè uiſio humana conſcẽdit: Pantheon uelut regionem teretem ſpecioſa celſitudine fornicatam, elatosq́; uertice ſcãſili ſuggeſtus conſulum & priorum principum imitamenta portantes, & urbis templum, forumq́; Pacis, & Põpeij theatrũ, & Odæum, & ſtadiũ, aliaq́; inter hæc decora Vrbis æternæ. Verum cum ad Traiani forum ueniſſet, ſingularem ſub omni cœlo ſtructurã, ut opinamur, etiam numinum aſſenſione mirabilẽ, hærebat attonitus per giganteos contextus circumferẽs mentem, nec relatu effabiles, nec rurſus mortalibus appetendos. Omni itaq; ſpe huiuſmodi quicquam conãdi depulſa, Traiani equum ſolum locatum in atrij medio, qui ipſum principem uehit, imitari ſe uelle dicebat, & poſſe. Cui propè aſtans regalis Hormiſda, cuius è Perſide diſceſſum ſuprà monſtrauimus, reſpondit geſtu gẽtili: Ante, inquit, imperator ſtabulum

bulum tale condi iubeto, si uales: equus quem fabricare disponis, ita late succedat, ut iste quẽ uidemus. Is ipse interrogatus quid de Roma sentiret, id tantũ sibi placuisse aiebat, quod didicisset ibi quoq; homines mori. Multis igitur cum stupore uisis horrendo imperator, de fama querebatur ut inualida uel maligna, quòd augens omnia semper in maius, erga hæc explicanda quæ Romæ sunt obsolescit: deliberansq; diu quid ageret, urbis addere statuit ornamentis, ut in proximo circo erigeret obeliscũ, cuius originem formamq; loco condecenti monstrabo. Inter hæc Helenæ sorori Constantij, Iuliani coniugi Cæsaris Romam adfectionis specie ductæ, regina tunc insidiabatur Eusebia, ipsa quoad uixerat sterilis: quæsitumq; uenenum bibere per fraudẽ illexit, ut quotiescũq; concepisset, immaturũ abijceret partũ. Nam & pridem in Gallijs cum marẽ genuisset infantem, hoc perdidit dolo: quòd obstetrix corrupta mercede, mox natũ præsecto plusquam conuenerat umbilico necauit: tanta tãq; diligẽs opera nauabatur, ne fortissimi uiri soboles appareret. Cupiens itaq; Augustissima omniũ sede morari diutius imperator, ut otio puriore frueretur & uoluptate, assiduis nuncijs terrebatur & certis, indicantibus Sueuos Retias incursare, Quadosq; Valeriam, & Sarmatas, latrocinandi peritissimum genus, superiorem Mœsiam

ſiam & ſecundam populari Pannoniam. quibus percitus, XXX poſtquam ingreſſus eſt die, IIII. Cal. Iunias ab urbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum feſtinauit. Vnde miſſo in locum Marcelli Seuero, bellorum uſu & maturitate firmato, Vrſicinũ ad ſe uenire præcepit. Et ille literis gratãter acceptis, Sirmiũ uenit, comitantibus ſocijs: libratusq́; diu ſuper pace conſilijs, quam fundari poſſe cum Perſis Muſonianus retulerat, in Orientem cum magiſterij remittitur poteſtate: prouectis è conſortio noſtro ad regendos milites natu maioribus adoleſcentes eum ſequi iubemur quicquid pro rep. mandauerit impleturi. At Cæſar exacta apud Senonas hyeme turbulenta, Auguſto nouies, ſeq́; iterum COSS. Germanicis undiq; circunfrementibus minis, ſecundis ominibus motus Remos properauit, alacrior magisq́; lætus quòd exercitũ regebat Seuerus, nec diſcors, nec arrogans, ſed longa militiæ frugalitate compertus, & eum recta præeuntẽ ſequuturus ut ductorẽ morigerum miles. Parte alia Barbatio poſt Siluani interitum promotus ad peditum magiſterium, ex Italia iuſſu principis cum XXV. milibus armatorum Rauracos uenit. cogitatum eſt enim, ſoliciteq́; præſtructum ut ſæuientes ultra ſolitum Alemanni, uagantesq́; fuſius, multitudine geminata noſtrorum forcipis ſpecie truſi in anguſtias cæderentur.

Dum hæc tamen rite dispoſita celerantur, læti barbari ad tempeſtiua furta ſolertes, inter utriuſq; exercitus caſtra occultè trãgreßi, inuaſere Lugdunum incautã: eamq; populatam niſu auido concremaſſent, ni clauſis aditibus irrepercußi, quicquid extra oppidum potuit inueniri uaſtaſſent. Qua clade cognita, agili ſtudio Cæſar mißis cuneis tribus equitum expeditorum & fortium, tria obſeruauit itinera, ſciens per ea erupturos proculdubio graſſatores. nec quod deſtinauerat, irritũ fuit. Cunctis enim qui per eos tramites exiere trũcatis, receptaq; præda omni intacta, hi ſolum innoxij abſoluti ſunt, qui per uallũ Barbationis tranſiere ſecuri: ideo labi permißi, quòd Bainobaudes rribunus & Valentinianus poſtea imperator cum equeſtribus turmis quas regebant ad exequendum id ordinati, à Cella tribuno ſcutariorum, qui Barbationi ſociatus uenerat ad procinctũ, iter obſeruare ſunt uetiti, unde redituros didicere Germanos. Quo non contẽtus magiſter peditum ignauus, & gloriarũ Iuliani peruicax obtrectator, ſciens ſe id contra utilitatẽ Romanam iußiſſe (hoc enim cum argueretur, Cella confeſſus eſt) relatione fefellit Conſtantiũ: finxitq; hos eoſdẽ tribunos ad ſolicitandos milites quos duxerat, per ſpeciem ueniſſe negocij publici: qua cauſa abrogata poteſtate ad lares rediere priuati. Iiſdẽ diebus exer

citum

citum aduentu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles uias, & suapte natura cliuosas & incommeabiles, clausere solerter arboribus immensi roboris cæsis. Alij occupatis insulis sparsis crebro per flumen Rhenum, ululantes lugubre conuitijs & Romanos incessebant & Cæsarem, qui grauiori motu animi percitus, ad corripiendos aliquos septem à Barbatione petierat naues, ex his quas uelut trāsiturus amnem, ad compaginandos parauerat pontes: qui ne quid per eum impetraretur, omnes incendit. Doctus deniq; exploratorum delatione recens captorum, æstate iam torrida fluuium uado posse transiri, hortatus auxiliares uelites cum Bainobaude Cornutorum tribuno misit, facinus memorabile si iuuisset fors, patraturos. qui nunc incedendo per breuia, aliquoties scutis in modum alueorum suppositis, nando ad insulam uenere propinquam: egressiq; promiscue uirilis & muliebris sexus sine ætatis ullo discrimine trucidabāt ut pecudes: nactiq; uacuas lyntres, per eas licet uacillantes euecti, huiusmodi loca plurima perruperunt: & ubi satietas cædendi cepit opimitate prædarum onusti, cuius partem ui fluminis amiserunt, rediere omnes incolumes. Hocq; comperto residui Germani, ut infido præsidio insularum relicto, ad ulteriora necessitudi-

nes & fruges opesq; barbaricas contulerunt. Conuersus hinc Iulianus ad reparandas Tres tabernas, munimentū ita cognominatū, haud ita dudū obstinatione subuersum hostili: quo ædificato constabat ad intima Galliarum ut consueuerāt adire Germanos arceri: & opus spe celerius consummauit, & uictum defensoribus ibi locandis ex barbaricis meßibus non sine discriminis metu collectum militis manu condidit in usus anni totius. Nec sanè hoc solo contentus, sibi quoq; uiginti dierū alimenta parata collegit. Libētius enim bellatores quæsito dextris proprijs utebantur, admodū indignati quoniam ex cōmeatu qui eis recens aduectus est, ideo nihil sumere potuerunt, quòd partem eius Barbatio cū transiret iuxta superbe præsumpsit, residuū quod superfuit, congestum in aceruum exußit: quæ utrum ut uanus gerebat & demens, an mandato principis confidenter nefanda multa tētabat, id temporis latuit: Illud tamen rumore tenus ubique iactabatur, quòd Iulianus non leuaturus incommoda Galliarū electus est, sed ut posit per bella deleri sæuißima, rudis etiam tum ut æstimabatur, ac ne ad sonitū quidem duraturus armorum. Dū castrorum opera mature consurgunt, militisq; pars stationes prætendit agrarias, alia frumenta insidiarum metu colligit caute, multitudo barbarica rumorum nimia uelocitate præuersa

sa

ſa, Barbationem cum exercitu quem regebat (ut dictum eſt) Gallico uallo diſcretum, impetu repentino aggreſſa, ſequensq́; fugientes adusq; Rauracos, & ultra quoad potuit, rapta ſarcinarum & iumẽtorum cũ calonibus parte maxima, redit ad ſua. Et ille tanquã expeditione euentu proſpero terminata, milite diſperſo per ſtationes hybernas ad comitatum imperatoris reuertit, crimen compoſiturus in Cæſarem, ut ſolebat, grauiter ſemper inceſſens. quo diſpalato fœdo terrore, Alemannorum reges Chonodomarius & Veſtralpus, Vrius quinetiam & Vrſicinus cum Serapione & Suomario & Hortario, in unum robore uirium ſuarũ omni collecto, concedere propè urbem Argentoratum, extrema metuentem Cæſarẽ arbitrati retroceſſiſſe, cum ille etiam perficiendi munimenti ſtudio ſtringeretur. erexit antẽ confidentiam caput altius adtollentem ſcutarius perfuga: qui commiſſi criminis metuens pœnam, tranſgreſſus ad eos poſt ducis fugati diſceſſum, armatorum tredecim milia tantum remanſiſſe cum Iuliano docebat. Is enim numerus ſequebatur, barbara feritate certaminũ rabiem undique concitante cuius aſſeueratione eadem ſubinde replicantis. ad maiora ſtimulati fiducia, miſſis legatis ſatis pro imperio Cæſari mandauerunt, ut terris abſcederet uirtute ſibi quæſitis & ferro. qui ignarus pauendi

di, nec ira, nec dolore perculsus, sed fastus barbaricos ridēs, retētus legatis adusq; perfectum opus castrorū, in codē gradu constantiæ stetit immobilis. Agitabat autē miscebatq; omnia sine modo, ubiq; sese diffunditans, & princeps audendi periculosa rex Chonodomarius, ardua subrigens supercilia, ut sæpe secundis rebus elatus. Nam & Decentium Cæsarem superauit æquo marte congressus, & ciuitates erutas multas uastauit & opulentas, licentiusq; diu nullo refragante Gallias persultauit. Ad cuius roborandam fiduciā recens quoq; fuga ducis accesßit, numero præstātis & uiribus. Alemanni enim scutorum insignia contuentes, norant eos milites permisisse paucis suorum latronibus terram, quorum metu aliquotics cum gradum conferrent, amißis pluribus abiere dispersi. quæ anxie ferebat solicitus Cæsar, quod trudente ipsa neceßitate digressus periculis, cum paucis licet fortibus, populosis gentibus occurrere cogebatur. Iamq; solis radijs rutilātibus, tubarūq; concinēte clangore pedestres copiæ lentis inceßibus educuntur, earūq; lateri equestres coniunctæ sunt turmæ, inter quas cataphracti erant & sagittarij, formidabile genus armatorum. Et quoniam à loco unde Romana promota sunt signa, adusque uallum barbaricum quarta leuca signabatur & decima, id est unum & X X. millia passuum, utilitati

tati securitatiq́; recte consulens Cæsar, reuocatis præcursoribus iam antè egreßis, indictaq́; solitis uocibus quiete, cuneatim circumsistentes alloquitur genuina placiditate sermonis: Vrget ratio salutis tuendæ communis, ut parcißime dicam, non iacentis animi Cæsarem uos hortari, & orare commilitones mei, ut adulta robustaq́; uirtute confisi, cautiorem uiam potius eligamus ad toleranda uel ad depellenda quæ sperantur, quàm præproperam & ancipitem. ut enim in periculis uirtutem impigram esse conuenit & audacem, ita cum res postulat regibilem & consultam. Quod igitur censeo, si arbitrium affuerit uestrum, iustaq́; sustinet indignatio, paucis absoluã. Iam dies in meridiem uergit, laßitudine nos itineris fatigatos scrupulosi tramites excipient & obscuri, nox senescente luna nullis sideribus adiuuanda, terræ protinus æstu flagrantes, nullis aquarum subsidijs fultæ: quas si dederit quisquam commode posse transire, ruentibus hostium examinibus post otium cibiq́; refectionem & potus, quid nos agimus, quo uigore inedia, siti, laboreq́; membris marcentibus occurramus? Ergo quoniam negotijs difficillimis sæpe dispositio tempestiua prospexit, & statum nutantium rerum recto consilio in bonam partem accepto aliquoties diuina remedia repararunt, hic quæso uallo fossaq́; cir-

cundati, diuisis uigilijs quiescamus: somnoq; & uictu congruis potiri pro tempore, pace dei sit dictum, triumphaturas aquilas & uexilla uictricia, primo lucis moueamus exordio. Nec finiri perpeßi quæ dicebantur, stridore dentium infrendentes, ardoremq; pugnandi hastis illidendo scuta monstrantes, in hostem se duci iam conspicuum exorabant, cælitis dei fauore fiduciaq; sui, & fortunati rectoris expertis uirtutibus freti: atque ut exitus docuit, salutaris quidam Genius præsens ad dimicandum eos, dum adesse potuit, incitabat: Accessit huic alacritati plenus celsarum potestatū assensus, maximeq; Florentij præfecti prætorio, periculose quidem, sed ratione secunda pugnandum esse consentientibus, dum instarent barbari conglobati: qui si deflexissent, motum militis in seditiones natiuo calore propensioris ferri non posse aiebat, extortam sibi uictoriam, ut putauit, non sine ultimorum conatu grauiter toleraturi. Addiderat autem fiduciam nostris consideratio gemina: recordantibus quòd anno nuper emenso Romanis per transrhenana spatia fusius uolitantibus, nec uisus est quisquam laris sui defensor, nec obuius stetit: sed concæde arborum densa undiq; semitis clausis, sidere urente brumali ægrè uixere barbari longius amandati: quodq; imperatore terras eorum ingresso, nec resistere ausi,

nec

nec apparere, pacem impetrarunt suppliciter obsecrantes. Sed nullus mutatam rationem temporis aduertebat, quòd tūc tripartito exitio premebantur: Imperatore urgente per Retias, Cæsare proximo nusquam elabi permittēte, finitimis quos hostes fecere discordiæ, modo non occipitia conculcantibus hinc indeq; cinctorum. Posteà uerò pace data, discesserat imperator: & sedata iurgiorum materia, uicinæ gentes iam concordabant: & turpißimus ducis Romani digressus ferociam natura conceptam auxit in maius. Alio itidem modo res est aggrauata Romana ex negocio tali. Regij duo fratres uinculo pacis astricti, quam anno præterito impetrauerant à Constantio, nec tumultuare, nec commoueri sunt ausi. Sed paulò postea uno ex his Gundomado, qui potior erat fideiq; firmioris, per insidias interēpto, omnis eius populus cū nostris hostibus cōspirauit: & confestim Vadomarij plebs, ut asserebant, agminibus bella cientium barbarorum sese coniunxit. Cunctis igitur summis infimisq; approbantibus tunc opportune congrediendum, nec de rigore animorum quicquam remittentibus, exclamauit subito signifer: Perge felicißime omnium Cæsar, quò te fortuna prosperior ducit, tandem per te uirtutem & consilia militaria sentimus. I præuius ut faustus antesignanus & fortis, experieris quid miles

sub

ſub conſpectu bellicoſi ductoris, teſtisq; indiuidui gerendorum, modo adſit ſupernum numen, ijs rebus efficiet excitatus. His auditis, cum nullæ laxarentur induciæ, promotus exercitus propè collem aduenit, molliter editum, opertum ſegetibus iam maturis, à ſupercilijs Rheni haud longo interuallo diſtantem. è cuius ſummitate ſpeculatores hoſtium tres equites exciti, ſubito nunciaturi Romanũ exercitum aduentare, feſtinarunt ad ſua: unus uerò pedes, qui ſequi non potuit, captus agilitate noſtrorũ indicauit, per triduum & trinoctium flumen tranſiſſe Germanos. Quos cum iam propè denſantes ſemet in cuneos noſtrorum conſpexere ductores, ſteterunt ueſtigijs fixis, antepilanis haſtatisq; & ordinum primis uelut inſolubili muro fundatis: & pari cautela hoſtes ſtetere cunctati. Cumq; ita ut antedictus docuerat perfuga, equitatum omnem à dextero latere ſibi uidiſſet oppoſitũ, quicquid apud eos per equeſtres copias præpollebat, in leuo cornu locauere confertum. Iiſdemq; ſparſim pedites miſcuere diſcurſatores & leues, profecto ratione tuta poſcente. Norant enim licet prudentem ex equo bellatorem cum clibanario noſtro congreſſum, frena retinentem & ſcutum, haſta una manu uibrata, tegminibus ferreis abſcondito bellatori nocere non poſſe. Peditem uerò inter ipſos diſcriminum

uertices, cum nihil caueri solet præter id quod occurrit: humi occulte reptantem latere forato iumenti incautum rectorem præcipitem agere, leui negotio trucidandum. Hoc itaq; disposito, dextrum sui latus struxere clandestinis insidijs & obscuris. Ductabant autem populos omnes pugnaces & sæuos Chonodomarius & Serapio, potestate excelsiores ante alios reges. Et Chonodomarius quidē nefarius belli totius incentor, cuius uertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu sinistrum audax & fidens ingenti robore lacertorum, ubi ardor prælij sperabatur, immanis equo spumante sublimior erectus in iaculum formidandæ uastitatis, armorumq; nitore conspicuus, antea strenuus & miles, & utilis præter cæteros ductor. Latus uerò dextrū Serapio agebat, etiā tum adultæ lanuginis iuuenis, efficacia præcurrens ætatem, Mederici fratris Chonodomarij filius, hominis quoad uixerat perfidißimi, ideo sic appellatus, quòd pater eius diu obsidatus pignore tentus in Gallijs, doctusq; Græca quædam arcana, hunc filium suum Agenarichum genitali uocabulo dictitatum, ad Serapionis transtulit nomen. Hos sequebantur potestate proximi reges numero quinq;, regalesq; decem, & optimatum series magna, armatorum millia triginta & quinque, ex uarijs nationibus partim mercede, partim pa-

cto

cto uicißitudinis reddendæ quæsita. Iamq; toruum increpantibus tubis, Seuerus dux Romanum aciem dirigens læuam, cum propè fossas armatorum refertas uenisset, unde dispositum erat ut abditi repente exorti cuncta turbarent, stetit impauidus: suspectiorq; de obscuris, nec referre gradum, nec ulterius ire tentauit. Quo uiso, animosus contra labores maximos Cæsar, ducentis equitib. septus, ardor negotij flagitabat, agmina peditum impetu ueloci discurrēs, uerbis hortabatur. Et cum alloqui pariter omnes, nec longitudo spatiorum extenta, nec in unū coactæ multitudinis pmitteret crebritas: & alioquin uitabat grauioris inuidiæ pōdus, ne uideretur id affectasse quod sibi soli deberi Augustus existimabat: cautior sui hostiū tela præteruolans, his & similibus notos pariter & ignotos ad faciendum accendebat. Aduenit ô socij iustum pugnandi iam tempus, olim exoptatum mihi uobiscum, quod antehac arcessentes arma inquietis motibus poscebatis. Item cum ad alios post signanos in acie locatos extrema uenisset: En, inquit, commilitones, diu speratus præsto est dies, compellens nos omnes elotis pristinis maculis Romanæ maiestati reddere proprium decus. Hi sunt barbari, quos rabies, & immodicus furor ad perniciem rerum suarum coëgit occurrere nostris uiribus opprimendos. Alios

item

item bellandi usu diutino callentes aptius ordinans, his exhortationibus adiuuabat: Exurgamus uiri fortes, propellamus fortitudine congrua, illisa nostris partibus probra, quæ contemplans Cæsaris nomen cunctando suscepi. Quoscunque autem pugnæ signum inconsulte poscentes, rupturos'que imperium irrequietis motibus præuideret: Quæso, inquit, ne hostes uertendos in fugam sequentes auidius futuræ uictoriæ gloriam uioletis, neu quis ante necessitatem ultimam cedat. Nam fugituros proculdubio deseram, hostium terga cæsuris adero indiscretus, si hoc pensatione moderata fiat & cauta. Hæc alia'que in eundem modum sæpius replicando, maiorem exercitus partem primæ barbarorum opposuit fronti: & subito Alemannorum peditum fremitus indignationi mixtus auditus est, unanimi conspiratione uociferantium, relictis equis secum oportere uersari regales: ne si quid contigisset aduersum, deserta miserabili plebe facilem discedendi copiam reperirent. Hoc comperto, Chonodomarius iumento actutum desiluit, & secuti eum residui idem facere nihil morati: nec enim eorum quisquam ambigebat partem suam fore uictricem. Dato igitur æneatorum occentu solenniter signo ad pugnandum, utrinque magnis concursum est uiribus. Propilabantur missilia, & propcran

ran

rantes cito quàm considerato cursu Germani, tela'que dextris explicantes, inuolauere nostrorum equitum turmas frendentes immania: eorum'que ultra solitum sæuientium comæ fluentes horrebant, & elucebat quidam furor ex oculis: quos contra pertinax miles scutorum obijcibus uertices tegens, eiectansq; gladios uel tela concrispans mortem minantia perterrebat. Cumq; in ipso præliorum articulo eques se fortiter conturmaret, & muniret latera sua firmius pedes frontem artißimis conserens parmis, erigebantur craßi pulueris nubes: uarijq; fuere discursus, nunc resistentibus, nunc cedentibus nostris: & obnixi genibus quidam barbari peritißimi bellatores hostem propellere laborabant, sed destinatione nimia dextræ dextris miscebantur, & umbo trudebat umbonem: cælumq; exultantium cadentiumq; resonabat uocibus magnis. & cum cornu sinistrum altius gradiens, urgentium tot agmina Germanorum ui nimia propulisset, iretq; in barbaros fremens, equites nostri cornu tenentes dextrum, præter spem incondite discesserunt. dumq; primi fugientium postremos impediunt, gremio legionum protecti, fixerunt integrato prælio gradum. hoc autem exinde acciderat, quòd dum ordinum restituitur series, cataphracti equites uiso rectore suo leniter uulnerato, &

con

consorte quodam per ceruicem equi labentis pondere armorum oppresso, dilapsi quâ quisq; poterat, peditesq; calcando cuncta turbassent, ni conferti illi sibiq; uicißim innixi stetissent immobiles. Igitur cum equites nihil præter fugæ circumspectantes præsidia, uidisset longius Cæsar, concito equo eos uelut repagulum quoddam cohibuit. Quo agnito purpureum signum Draconis summitati hastæ longioris aptatum, uelut senectutis pendẽtis exuuias, stetit unius turmæ tribunus, & pallore timoris perculsus, ad aciẽ integrandam recurrit. Vtq; in rebus amat fieri dubijs, eosdem lenius increpans Cæsar: Quò, inquit, cedimus uiri fortißimi? an ignoratis fugam, quæ salutem nunquam reperit, irriti conatus stultitiam indicare? redeamus ad nostros, saltẽ gloriæ futuri participes, si eos pro Rep. dimicantes relinquimus inconsulte. Hæc reuerenter dicendo, reduxit omnes ad munia subeunda bellandi, imitatus ueterem Syllam: qui cum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie prælio fatigabatur ardenti, relictus à militibus cũctis, cucurrit in ordinem primum: raptoq; & coniecto uexillo in partem hostilem: Ite, dixerat, socij periculorum electi, & scitantibus ubi relictus sum imperator, respondete nihil fallentes, solus in Bœotia pro omnibus nobis cum dispendio sanguinis sui decernens. Proinde Ale-

i manni

manni pulsis disiectisq; equitibus nostris, primam aciem peditum incesserunt, eam abiecta resistenti animositate pulsuri. sed postquam cominus uentum est, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim & Brachati usu praeliorum diuturno firmati excipiunt eos, iam gestiurientes barritum ciere uel maximum: qui clamor ipso feruore certaminum à tenui susurro exoriens, paulatimq; adolescens, ritu extollitur fluctuum cautibus illisorũ: iaculorum deinde stridentium crebritate hincinde conuolante, puluis aequali motu assurgens, & prospectum eripiens, arma armis, corpora corporibus obtrudebat. sed uiolentia ira'que incompositi barbari in modum exarsere flammarum, nexamq; scutorum compagem, quae nostros in modum testudinis tuebatur, scindebant ictibus gladiorum aßiduis. Quo cognito, opitulatum conturmalibus suis celeri cursu Bataui uenere cum regibus formidabilis manus, extremae neceßitatis articulo circumuẽtos, si iuuisset sors, ereptura: toruumq; canentibus claßicis, adultis uiribus certabatur. Verùm Alemanni bellum acriter ineuntes, altius anhelabant, uelut quodam furoris affectu opposita omnia deleturi. Spicula tamẽ ueruta'q; mißilia non cessabant, ferreae'que arundines fundebantur: quanquam etiam cominus mucro feriebat contra mucronem, &

loricae

loricæ gladijs findebantur, & uulnerati nondum effuso cruore ad audendum consurgebant. Pares enim quodammodo coiuere cum paribus, Alemanni robusti & celsiores, milites usu nimio dociles: illi feri & turbidi, hi quieti & cauti: animis isti fidentes, grandißimis illi corporibus freti. Resurgebat tamen aliquoties armorum pondere pulsus loco Romanus, lassatisq; impressu genibus læuum reflectens poplitem Barbarus subsidebat, hostem ultro lacessens, quod indicium est obstinationis extremæ. Exiliuit itaq; subito ardẽs optimatium globus, inter quos decernebãt & reges, & sequente uulgo ante alios agmina nostrorũ interrupit, & iter sibi aperiẽdo adusq; primanorum legionem peruenit locatam in medio: quæ confirmatio Castra prætoria dictitatur. ubi densior & ordinibus frequens miles instar turrium fixa firmitate consistens, prælium maiore spiritu repetiuit: & uulneribus declinandis intentus, seq; in modum mirmillonis operiens, hostium latera quæ nudabat ira flagrantior, districtus gladijs perforabat. At illi prodigere uitam pro uictoria contendentes, tentabant agminis nostri laxare compagem: sed continuata serie peremptorum, quos Romanus iam fidẽtior strauit, succedebant barbari superstites interfectis: auditoq; occũbentiũ gemitu crebro, pauore perfusi

torpebant. Feßi deniq; tot ærumnis, & ad solam deinceps strenui fugam, per diuersos tramites toto celeritatis gradu festinabant: ut è medijs sæuientis pelagi fluctibus quocunque auexerit uentus eijci nautici properant. uictores, quod uoti magis quàm spei fuisse fatebitur quilibet tunc præsens, adorant propitiati numinis arbitrium. inclemens & secans terga cedentium miles, cum interdum flexis ensibus feriendi non suppeterent instrumenta. ipsis barbaris tela eorum uitalibus immergebat: nec quisquam uulnerantium sanguine iram expleuit, nec satiauit cæde multiplici dexterã, uel miseratus supplicantem absceßit. Iacebant itaq; plurimi transfixi letaliter, remedia mortis compendio postulantes: alij semineces labente iam spiritu, lucis usuram oculis morientibus inquirebant: quorundam capita discissa trabalibus telis, & pendentia iugulis cohærebant: pars per lutosum & lubricum solum in sociorum cruore lapsi, intactis ferro corporibus aceruis super ruentium obruti necabãtur. quæ ubi satis euenere prosperrime, ualidius instante uictore, acumina densis ictibus hebescebant, splendentesq; galeæ sub pedibus uoluebantur, & scuta ultimo demq; trudente discrimine barbari, cum elati cadauerum aggeres exitus impedirent, subsidia fluminis petiuere, quæ sola restabant eorum terga iam perstringentis.

gentis & quia cursu ab armis concito fugientes miles indefessus urgebat, quidam nandi peritia eximi se posse discriminibus arbitrati, animas fluctibus cõmiserunt. Qua causa celeri corde futura praeuidens Caesar, cum tribunis & ducibus, clamore obiurgatorio prohibebat, ne hostem auidius sequens nostrorũ quisquam se gurgitibus committeret uerticosis. Vnde id obseruatum est, ut marginibus insistentes con foderent telorum uarietate Germanos: quorum si quem morti uelocitas subtraxisset, iacti corporis pondere ad ima fluminis subsidebat. & uelut in quodam theatrali spectaculo auleis miranda monstrantibus, multa licebat sine metu uidere: nandi strenuis quosdam nescios adhaerere, fluitantes alios cum expediti uiribus linquerentur ut stipites, & uelut luctante amnis uiolentia uorari quosdam fluctibus inuolutos, nonnullos clypeis uectos, praeruptas undarum occursantium moles obliquatis meatibus declinantes, ad ripas ulteriores post multa discrimina peruenere. spumans denique cruore Barbarico decolor alueus insueta stupebat argumenta. Dum haec aguntur, rex Chonodomarius reperta copia discedendi, lapsus per funerum strues cum satellitibus paucis celeritate rapida properabat ad castra, quae prope Tribuncos & Concordiam munimenta Romana fixit intrepidus, ut ascensis nauigijs, du

dam paratus ad casus ancipites, in secretis secessibus euaderet. Et quia non nisi Rheno transito ad territoria sua poterat peruenire, uultum ne agnosceretur operiens, sensim retulit pedem. Cumq; propinquaret iam ripis, lacunam palustribus aquis interfusam circumgrediens, ut transiret, calcata mollitie glutinosa, equo est euolutus: & confestim licet obeso corpore grauior, ad subsidiũ uicini collis euasit. quem agnitum (nec enim potuit celari qui fuerat, fortunæ prioris magnitudine proditus) statim anhelo cursu cohors cum tribuno secuta, armis circundatum aggerem nemorosum cautius obsidebat, perrumpere uerita ne fraude latenti inter ramorum tenebras exciperetur occultas. Quibus uisis compulsus ad ultimos metus, ultro se dedit, solus egressus: comitesq́; eius ducenti numero, & tres amici iunctissimi, flagitium arbitrati post regem uiuere, uel pro rege non mori, si ita tulerit casus, tradidere se uinciendos. Vtq; natiuo more sunt barbari humiles in aduersis, disparesq́; in secundis, seruus alienæ uoluntatis trahebatur pallore confusus, claudente noxarum conscientia linguam, immensum quantum ab eo differens, qui post feros lugubresq; terrores cineribus Galliarũ insultans, multa minabatur & sæua. quibus ita fauore superni numinis terminatis, post exactum iam diem occinente li-

ticine,

ticine, reuocatus inuictissimus miles prope supercilia Rheni tendebat, scutorumq; ordine multiplicato uallatus, uictu fruebatur & somno. Ceciderunt autem in hac pugna Romani quidẽ CCXLIII. rectores uerò quatuor, Bainobaudes cornutorum tribunus, ad æquè Laipso, & Innocentius cataphractarios ducens, & uacans quidam tribunus, cuius non suppetit nomen: ex Alemannis uerò sex milia corporum sunt inuenta in campo constrata, & inæstimabiles mortuorum aceruí per undas fluminis ferebantur. Tunc Iulianus, ut erat fortuna sui spectatior, meritisq; magis quàm imperio potens, Augustus acclamatione cõcordi totius exercitus appellatus, ut agentes petulantius milites increpabat, id se nec sperare, nec adipisci uelle iurando confirmãs. Et ut augeret euentus secundi lætitiam, concilio Chonodomarium iussit offerri: qui primo curuatus, deinde humi suppliciter fusus, gentiliq; pace ueniam poscens, bono animo esse est iussus. Et diebus postea paucis ductus ad comitatum imperatoris, missusq; exinde Romã, in castris peregrinis, quæ in monte sunt Cælio, morbo ueterni consumptus est. His tot ac talibus prospero peractis euẽtu, in palatio Cõstantij quidam Iulianũ culpantes, ut princeps ipse delectaretur, Victoriam siue Victorinum ideo nominabant, quòd uerecunde referens quo-

ticis imperaret, superatos indicabat sæpe Germanos. Interq́; exaggerationem inanium laudum, ostentationemq́; aperte lucentium inflabant ex usu imperatorem suopte ingenio nimium, quicquid per omnem terræ ambitum agebatur felicibus auspicijs eius adsignantes. Quo circa magniloquentia elatus adulatorum, tunc & deinde edictis propositis arroganter satis multa mentiebatur, se solum cum gestis non adfuisset, & dimicasse & uicisse, & supplices reges gentium erexisse aliquoties scribens: & si uerbi gratia, eo agente tunc in Italia dux quidam egisset fortiter contra Persas nulla eius mentione per textum longißimum facta, laureatas literas ad prouinciarū signa mittebat, se īter primores uersatum cum odiosa sui iactatione significans. Extant denique eius edicta in tabularijs principis publicis condigne scriptis, memoria delata narrandi, extollendiq́; semet in cœlum Argentorato cum pugnaretur mansione quadragesima disparatus, describens prælium, aciem ordinasse, & stetisse inter signiferos, & Barbaros fugasse præcipites, sibiq́; oblatum falso indicat Chonodomarium: proh rerum indignitas, super Iuliani gloriosis actibus conticescens, quos sepelierat penitus, ni fama res maximas uel obumbrantibus plurimis silere nesciret.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XVII.

HAC rerum quam iam digeßimus uarietate ita conclusa, Martius iuuenis, Rheno post Argentoratensem pugnam otiose fluente securus, soliciiusq; ne diræ uolucres consumerent corpora peremptorum, sine discretione cunctos humari mandauit: absolutisq; legatis, quos ante certamen superba quædam portasse prædiximus, ad Tres tabernas reuertit. Vnde cum captiuis omnibus prædam Mediomatricos, seruandam ad reditum usq; suum, duci præcepit: & petiturus ipse Moguntiacum, ut ponte compacto transgressus in suis requireret Barbaros, cum nullum reliquisset in nostris, refragante uetabatur exercitu: uerum facundia iucunditateq; sermonum allectum, in uoluntatem traduxerat suam. Amor enim post documenta flagrantior, sequi libenter hortatus est omnis operæ conturmalem, autoritate magnificum ducem, plus laboris indicere sibi quàm militi, sicut perspicue contigit, assuetum. Moxq; ut ad locum prædictum est uentum, flumine pontibus constratis transmisso, occupauere terras hostiles. At barbari præ-

stricti negotij magnitudine, qui se in trãquillo positos ocio, tunc parum inquietari posse, sperabant, aliorum exitio quid fortunis suis immineret anxie cogitantes simulata pacis petitione, ut primæ uertiginis impetũ declinarent, miserũt legatos cũ uerbis cõpositis, quæ denũtiarent concordem fœderum firmitatem: incertumq; quo consilio aut instituto mutata uoluntate per alios cursu celeri uenire cõpulsos, acerrimum nostris minati sunt bellum, ni eorũ regionibus excessissent. Quibus clara fide cõpertis, Cæsar prima noctis quiete nauigijs modicis & uelocibus octingẽtos imposuit milites: eorum uiginti sursum uersus decurso egressi, quicquid inuenire potuerint, ferro uiolarent & flammis. quo ita disposito, solis primo exortu uisis per montium uertices barbaris, ad celsiora ducebatur alacrior miles: nemineq; inuento, hoc siquidem opinati discessere, confestim eminus ingentis fumi uolumina uisebantur, indicantia nostros perruptas populari terras hostiles. Quæ res Germanorum perculit animos, atque desertis insidijs, quas per arta loca & latebrosa struxerãt nostris, trans Menum nomine fluuium ad opitulandum suis necessitudinibus auolarũt. Vt enim rebus amat fieri dubijs & turbatis, hinc equitum nostrorum accursu, inde nauigijs uectorum militum impetu repentino perterrefacti, cedendi

dendi subsidium uelox locorum inuenere prudentes: quorum digressu miles libere gradiens, opulentas pecore uillas & frugibus rapiebat nulli parcendo. Extractisq; captiuis, domicilia cuncta curatius ritu Romano constructa, flammis subditis exurebat. Emensisq; æstimatione decimi lapidis, cum prope syluam uenisset squalorem tenebrarum horrendam, stetit diu cunctando, indicio perfugæ edoctus, per subterranea quædam occulta fossasq; multifidas latere plurimos, ubi habile uisum fuerit erepturos. Ausi tamen omnes accedere fidentissime, ilicibus incisis & fraxinis, roboreq; obiecto magno semitas inuenere constratas. Ideoq; gradientes cautius retro, non nisi per anfractus longos & asperos ultra progredi posse, uix indignationem capientibus animis, aduertebant. Et quoniam aëris urente sæuitia, cum discriminibus ultimis laborabatur incassum, æquinoctio quippe autumnali exacto, per eos tractus superfusæ niues oppleuere montes simul & campos, opus arreptum est memorabile. Et dum nullus obsisteret, munimentum quod in Alemannorum solo conditum Traianus suo nomine uoluit appellari, dudum uiolentius oppugnatum, tumultuario studio reparatum est: locatis'que ibi pro tempore defensoribus, ex Barbarorum uisceribus alimenta congesta sunt. quæ

illi maturata ad suam perniciem contemplantes, metuq; rei peractæ uolucriter congregati, precibus & humilitate suprema petiere missis oratoribus pacem: quam Cæsar omni consiliorum uia firmata causatus uerisimilia plurima, per decem mensium tribuit interuallum: id nimirum solerti colligens mente, quòd castra supra quàm optari potuit occupata, sine obstaculo tormentis muralibus, & apparatu deberent ualido communiri. hac fiducia tres immanissimi reges uenerunt, tandem aliquando iã trepidi, ex his qui misere uictis apud Argentoratum auxilia, iurantes conceptis ritu patrio uerbis nihil inquietum acturos, sed fœdera ad præstitutum usq; diem, quia id nostris placuerat, cum munimento seruaturos intacto, frugesq́; portaturos humeris, si defuisse sibi docuerint defensores: quod utrunq; metu perfidiam frenãte fecerunt, hoc memorabili bello, comparando quidem Punicis & Teutonicis, sed dispendio rei Romanæ peracto leuissimo, ut faustus Cæsar exultabat & felix. crediq; obtrectatoribus potuit, ideo fortiter eum ubiq; fecisse fingentibus, quòd oppetere dimicando gloriose magis optabat, quàm damnatorum sorte, sicut sperabant, ut frater Gallus occidi, ni pari proposito post excessum quoque Constantij actibus mirandis inclaruisset. quibus ut in tali re compositis firmiter, ad sedes

reuer

reuertens hybernas, sudorum reliquias reperit tales. Remos Seuerus Magister equitum per Agrippinam petens & Iuliacum, Francorũ ualidißimos cuneos in sexcẽtis uelitibus, ut postea claruit, uacua præsidijs loca uastãtes offendit: ac opportunitate in scelus audaciã erigente, quòd Cæsare in Alemannorũ secceßibus occupato, nulloq; uetante, expleri se posse prædarum opimitate sunt arbitrati: sed metu iam reuersi exercitus, munimẽtis duobus, quæ olim exinanita sunt occupatis, se quoad fieri poterat, tuebantur. Hac Iulianus rei nouitate perculsus, & conijciens quorsum erumperet, si ijsdem transisset intactis, retento milite circumuallare disposuit Castellum oppidum, quod Mosa fluuius præterlãbit, & adusq; quartum & quinquagesimum diem, Decembri scilicet & Ianuario mense obsidionales tractæ sunt moræ, destinatis barbarorum animis incredibili pertinacia reluctatis. Tunc pertimescens solertißimus Cæsar, ne obseruata nocte illuni, barbari geluuinctum amnem peruaderẽt, quotidie à sole in uesperã flexo ad usq; lucis principium lusorijs nauibus discurrentes flumen ultro citroq; milites ordinauit, ut crustis pruinarum diffractis, nullus ad erumpendi copiam facile preueniret. Hocq; commento, inedia, & uigilijs, & desperatione postrema lassati sponte se propria dederunt: statimq; ad comitatum

tum Augusti sunt missi. ad quos eximendos periculo multitudo Francorum egressa, cum captos cōperisset & asportatos, nihil amplius ausa repedauit ad sua castra. hisq; perfectis acturus hyemē reuertit Parisios Cæsar. Quia igitur plurimæ gentes ui maiore collaturæ capita sperabantur, dolum bellorum coniectans sobrius rector, magnis curarum molibus stringebatur. Dumq; per inducias licet negotiosas & breues, ærumnosis possessorum damnis mederi posse credebat, tributi ratiocinia dispensauit. Cūq; Florentius præfectus prætorio cuncta permensus, ut contēdebat, quidquid in capitatione deesset ex conquisitis se supplere firmaret, talium gnarus, animam prius amittere, quàm hoc sinere fieri memorabat. Norat enim huiusmodi prouisionum, imò euersionum, ut uerius dixerim, insanabilia uulnera sæpe ad ultimam egestatem prouincias contraxisse: quæ res, ut docebitur postea, penitus euertit Illyricum. Ob quæ præfecto prætorio ferre non posse clamantes, se repente factum infidum, cui Augustus summam commiserit rerum: Iulianus cum sedatus leniens, scrupulose computando & uere, docuit, non sufficere solum, uerumetiam exuberare capitationis calculum ad commeatuum necessarios apparatus. Nihilominus tamen diu postea indictionale augmentum oblatum sibi nec recitare nec subnotare

tare

tare perpeſſus, humi proiecit. literisq; Auguſti monitus ex relatione præfecti, non agere ita perplexe, ut uideretur parum Florētio credi, reſcripſit, gratandum eſſe, ſi prouincialis hincinde uaſtatus, ſaltem ſolennia præbeat necdum incrementa, quæ nulla ſupplicia egenis poſſent hominibus extorquere. Factumq; eſt tunc & deinde unius animi firmitate, ut præter ſolita nemo Gallis quicquam exprimere conaretur Camelaſij nomine iniquè. Inuſitato exemplo id petendo Cæſar impetrauerat à præfecto, ut ſecundæ Belgicæ multiformibus malis oppreſſæ diſpoſitio ſibi committeretur, ea uidelicet lege, ut nec præfectianus, nec præſidialis apparitor ad ſoluendum quenquam urgeret. Quo leuati ſolatio cuncti, quos in curam æs alienum ſeparat ſuam, nec interpellati ante præſtitutum tempus debita contulerunt. Inter hæc recreandarum exordia Galliarum adminiſtrante ſecundā adhuc Orphito præfecturam, obeliſcus Romæ in circo erectus eſt maximo. Super quo nunc quia tempeſtiuum eſt, pauca diſcurram. Vrbem priſcis ſeculis conditam ambitioſa mœnium ſtrue, & portarum centum quondam aditibus celebrem hecatompylos Thebas inſtitutores ex facto cognominarunt, cuius uocabulo prouincia nunc uſque Thebais appellatur. Hanc

inter

inter exordia pă dĕtis se late Carthaginis, improuiso excursu duces oppressere Pœnorum: posteaq; reparatam Persarum rex ille Cambyses, quoad uixerat alieni cupidus & immanis, Aegypto perrupta aggressus est, ut opes exinde raperet inuidendas, ne deorum quidem donarijs parcens. qui dum inter prædatores turbulenter concursat, laxitate præpeditus indumentorum concidit pronus: ac suomet pugione, quem aptatum femori dextro gestabat, subita ui ruinæ nudato uulneratus penè letaliter interisset. Longe autem postea Cornelius Gallus, Octauiano res tenente Romanas Aegypti procurator, exhausit ciuitatem plurimis interceptis: reuersusq; cum furtorum arcesseretur, & depopulatæ prouinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium spectandum dederat imperator, stricto incubuit ferro. Is est, si recte existimo, Gallus poëtá, quem flens quodammodo in postrema Bucolicorum parte Vergilius carmine leni decantat. In hac urbe inter labra ingentia, diuersasq; moles figmenta Aegyptiorum numinum exprimentes, obeliscos uidimus plures, aliosq; iacentes & comminutos, quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut prosperitatibus summarum rerum elati, montium uenis uel apud extremos orbis incolas perscrutatis excisos erectosq;, dijs superis in religione

gione

gione dicarunt. Est autem obeliscus, asperrimus lapis in figuram metæ cuiusdam, sensim ad proceritatem consurgens excelsam, utq; radium imitetur, gracilescens paulisper, specie quadrata in uerticem productus angustum, manu leuigatus artificis. formarum autem innumeras notas, hieroglyphicas appellatas, quas ei undiq; uidemus incisas, initialis sapientiæ uetus insigniuit autoritas, Volucrum enim ferarumq;, etiam alieni mundi, genera multa sculpentes, ad æui quoq; sequentis ætates imperatorum uulgatius peruenie̅te memoria, promissa uel soluta regum uota monstrabant. Non enim ut nunc literarum numerus præstitutus & facilis exprimit quicquid humana mens concipere potest, ita prisci quoque scriptitarunt Aegyptij: sed singulæ literæ singulis nominibus seruiebant, & uerbis nonnunquam significabant integros sensus. Cuius rei scientiæ in his interim sit duobus exemplum. per uulturem naturæ uocabulum pandunt: quia mares nullos posse inter has alites inueniri rationes memorant physicæ: perq; speciem apis mella conficientis indicant regem, moderatori cum iucunditate aculeos quoque innasci debere his signis ostendentes, & similia plurima. Et quia sufflantes adulatores ex more Constantium, id sine modo strepebant: quòd cum Octauianus Augustus

k *obeli*

obeliscos duos ab Heliopolitana ciuitate trãstulisset Aegyptia, quorum unus in circo maximo, alter in campo locatus est Martio: hunc recens aduectum difficultate magnitudinis territus, nec contrectare ausus est, nec mouere: discant qui ignorant, ueterem principem translatis aliquibus hunc intactum ideo præterisse, quòd deo Soli speciali munere dedicatus, fixusq; intra ambitiosi templi delubra, quæ contingi non poterant, tanquam apex omnium eminebat. Verùm Constantinus id parui ducens, auulsam hanc molem sedibus suis, nihilq; committere in religionem recte existimans, si ablatum uno templo miraculũ Romæ sacraret, id est, in templo mundi totius, iacere diu perpessus est, dum translationi pararentur utilia. Quo conuecto per alueum Nili, proiectoq; Alexandriæ, nauis amplitudinis antehac inusitatæ ædificata est sub trecentis remigibus agitanda. Quibus ita prouisis, digressoq; uita principe memorato, urgens effectus intepuit: tandemq; sero impositus naui per maria fluentaq; Tibridis uelut pauentis, ne quod pene ignotus miserat Nilus, ipse parũ sub emeatus sui discrimine mœnibus alumnis inferret, defertur in uicũ Alexandri, tertio lapide ab urbe sciunctum: unde chamulcis impositus, tractusq; lenius per Ostiensem portam, piscinamq; publicam circo

illatus eſt maximo. Sola poſt hæc reſtabat erectio, quæ uix aut ne uix quidē ſperabatur poſſe compleri: erectisq; uſq; periculum altis trabibus, ut machinarū cerneres nemus, innectuntur uaſti funes & longi, ad ſpeciem multiplicium liciorum cælum denſitate nimia ſubtexentes: quibus colligatus mons ipſe effigiatus ſcriptilibus elementis, paulatimq; id per arduum inane protentus, diuq; penſilis hominum millibus multis tanquam molendarias rotantibus metas, cauea locatur in media, eiq; ſphæra ſuperponitur ahena, aureis laminis nitens: qua confeſtim ut ignis diuini contacta, ideoq; ſublata, facis imitamentum in figura æreum, itidem auro imbracteatum, uelut abundanti flamma canentis. Secutæq; ætates alios tranſtulerunt: quorum unus in Vaticano, alter in hortis Salluſtij, duo in Auguſti monumento erecti ſunt. Qui autem notarum textus obeliſco inciſus eſt ueteri, quem uidemus in circo, Hermapionis librum ſequuti interpretatum literis ſubiecimus Græcis:

Ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ νοτίου διερμηνευμένα ἔχει στίχος πρῶτος. Τάδε ἐστὶν ἃ βασιλεῖ Ῥαμεστῇ δεδωρήμεθα, ὃν πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύων ἥλιος φιλεῖ καὶ ἀπόλλων. κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς ἥρωνος θεογέννητος κτίστης τῆς οἰκουμένης, ὃν ἥλιος προέκρινεν, ἄλκιμος ἄρεως βασιλεὺς Ῥαμέστης. ᾧ πᾶσα ὑπο-

τίταντι ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς ῥαμέστης ἡλίου παῖς αἰωνόβιος. Στίχος δεύτερος. Ἀπόλλων κρατερὸς, ὁ ἑστὼς ἐπ᾽ ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος. ὁ ἀγλαοποιήσας ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν ἡλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμμένους, ὃν ἥλιος φιλεῖ. Τρίτος στίχος. Ἀπόλλων κρατερὸς ἡλίου παῖς παμφεγγὴς, ὃν ἥλιος προέκρινεν καὶ ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν ἄμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. ἀπόλλων κρατερὸς υἱὸς ἥρωνος βασιλεὺς οἰκουμένης ῥαμέστης, ὃς ἐφύλαξεν αἴγυπτον τοῦ ἄλλου ἔθνους νικήσας. ὃν ἥλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοὶ, δεσπότης οἰκουμένης ῥαμέστης αἰωνόβιος. Ἄλλος στίχος δεύτερος. Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, ὧν ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν ἡλίου πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος. Τρίτος στίχος. Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ ῥαμέστῃ βασιλεῖ δεδώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν. ὃν ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων καὶ ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν

δια

διὰ τὸν ἄρεα. βασιλεὺς παγχαρὴς ἡλίου παῖς καὶ ὑπὸ ἡλίου φιλούμενος. Ἀφηλιώτης πρῶτος στίχος. Ὁ ἀφ' ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος ἀπόλλων ἱερατορὸς, ἥρωνος ὑὸς, ὃν ἥλιος ἠγώγησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν ἥλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν ἄρεα βασιλεύς, ὃν ἄμμων φιλεῖ. καὶ ὁ παμφέγγης συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα. & reliqua. Datiano & Cereali COSS. *cum uniuersa per Gallias studio cautiore disponerentur, formidoq; præteritorũ barbaricos hebetaret excursus, rex Persarũ in cõfinijs agẽs adhuc gentium extimarũ, iamq; cum Chionitis & Halanis omniũ acerrimis bellatoribus pignore icto societatis, rediturus ad sua, tũ Saporis scripta suscepit, pacem Romanum principem nuntiantis poscere precatiuam. Ideoq; nõ nisi infirmato imperij robore tentari talia suspicatus, latius semet extentans pacis amplectitur nomen, & conditiones proposuit graues: missoq; cum muneribus Narseo quodã legato, literas ad Constantium dedit, nusquã à genuino fastu declinãs, quarũ hunc fuisse accepimus sensum: Rex regũ Sapor particeps siderũ, frater Solis & Lunæ Constãtio Cæsari fratri meo salutẽ plurimam dico: Gaudeo tandemq; mihi placet ad optimam te uiam reuertisse, & incorruptum æquitatis agnouisse suffragium, rebus ipsis expertum pertinax alieni cupiditas*

quas aliquoties ediderit strages. Quia igitur ueritatis oratio soluta esse debet & libera, & celsiores fortunas idem loqui decet atq; sentire, propositum meum in pauca conferam, reminiscens hæc quæ dicturus sum, me sæpius replicasse. Adusq; Strymona flumen, & Macedonicos fines tenuisse maiores meos, antiquitates quoq; uestræ testantur: hæc me conuenit flagitare (ne sit arrogans quod affirmo) splendore uirtutumq; insignium serie uetustis regibus antistantem. Sed ubiq; mihi cordi est recordatio, cui coalitus ab adolescẽtia prima, nihil unquam pœnitendum admisi. Ideoq; Armeniã recuperare cũ Mesopotamia debeo, auo meo composita fraude præreptã. Illud apud nos nunquam acceptũ fuit. quod adseritis uos exultantes, nullo discrimine uirtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorũ euctus. Postremo si morẽ gerere suadenti uolueris recte, cõtemne partẽ exiguã semper luctificam & cruentam, ut cætera regas securus: ac prudenter reputans, medelarũ quoq; artifices urere nonnunquam & secare, & partes corporum amputare, ut reliquis uti liceat integris. hocq; bestias factitare: quæ cum aduertant cur maximopere capiantur, illud propria sponte amittũt, ut uiuere deinde posint impauidæ. Id sanè pronuntio, quòd si hæc mea legatio redierit irrita, post tempus hyemalis quietis exemptum,

uiri

uiribus totis accinctus, fortuna conditionumq; æquitate spem successus secundi fundante, uenire quoad ratio siuerit festinabo. His literis diu libratis, recto pectore (quod dicitur) consideratéq; responsum est hoc modo: Victor terra marîq; Constantius semper Augustus fratri meo Sapori regi salutem plurimam dico: Sospitati quidem tuæ gratulor, ut futurus, si uelis, amicus: cupiditatem uerò semper indeflexam fusiusq; uagantē uehementer insimulo. Mesopotamiam poscis ut tuam, perindeq; Armeniam: & suades integro corpore adimere mēbra quædam, ut eius salus deinde locetur in solido: quod refutandum est potius quàm ulla consensione firmandum. Accipe igitur ueritatem non obtectam præstigijs, sed perspicuā, nullisq; minis inanibus perterrendam. Præfectus prætorio meus opinatus aggredi negotium publicæ utilitati conducens, cum duce tuo per quosdam ignobiles me inconsulto, sermones conseruit super pace. Non refutamus hanc nec repellimus, adsit modo cum decore & honestate, nihil pudori nostro præcreptura uel maiestati. Est enim absonum & indecēs, cum gestarum rerum ordine explicatæ sint au res, quas inuidiæ nobis multipliciter incluserunt, cum deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quæ contracti in Orientales angustias diu seruabi-

mus illibata. Cessent autem quæso formidines, quæ nobis intentantur ex more: cum ambigi nequeat, non inertia nos sed modestia, pugnas interdum excepisse potius quàm intulisse: & nostra quoties lacessimur fortissimo beneuolentiæ spiritu defensare, id experiendo legendoq; scientes, in prælijs quibusdam raro rem titubasse Romanam, in summa uerò bellorum nunquam ad deteriora prolapsam. Hanc legationem nullo impetrato remissam (nec enim effrenatæ regis cupiditati responderi amplius quicquam potuit) post paucissimos dies secutus est Prosper comes, & Spectatus tribunus & notarius, itemq; Eustachius Musoniano suggerente philosopho, ut opifex suadendi, imperatoris scripta perferentes & munera, enisuri apparatum interim Saporis arte quadam suspendere, ut suprà humanum modum prouinciæ munirentur Arctoæ. Inter quæ ita ambigua Iuthungi Alemannorum pars Italicis conterminans tractibus, obliti pacis & fœderum, quæ adepti sunt obsecrando, Rhetias turbulente uastabant, adeo ut etiam oppidorum tentarent obsidia præter solitum. Ad quos repellendos cum ualida manu missus Barbatio in locum Siluani peditum promotus magister, ignauus, sed uerbis effusior, alacritate militum uehementer erecta, prostrauit acerrime multos, ita ut exigua portio,

quæ periculi metu se dedit in fugam, ægrè dilapsa res suas non sine lacrymis reuiseret & lamentis. Huic pugnæ Neuita postea consul equestris præpositus turmæ, & adfuisse, & fortiter fecisse firmatur. Iisdem diebus terræmotus horrendi per Macedoniam, Asiamq́;, & Pontum adsiduis pulsibus oppida multa concusserunt & montes. inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades, Bithyniæ urbium matris, cuius ruinarum euentum uere breuiterq́; absoluam. Primo lucis exortu ad diem nonum Cal. Septemb. concreti nubium globi nigrantium, lætam pauloante cæli speciem confuderunt: & amandato solis splendore, nec cōtigua uel apposita cernebantur, ita oculorum obtutu præstricto, humo inuolutus crassæ caliginis squalor insedit. Dein uelut numine summo fatales contorquente manubias, uentosq́; ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus, & elisi littoris fragor: hæcq́; secuti typhones atque presteres cum horrifico tremore terrarum ciuitatem & suburbana funditus euerterunt. Et quoniam accliuitate collium ædes pleræque uehebantur, aliæ super alias concidebant reclangentibus cunctis sonitu ruinarum immenso. Interim clamoribus uariјs ex-

celsa culmina resultabant, quæritantium coniugium liberos'que, & si quid necessitudinis arcte constringit. Post horam denique secundam, multo ante tertiam, aër iam sudus & liquidus latentes retexit funereas strages. Nonnulli enim superruentium ruderum ui nimia constipati, sub ipsis interiere ponderibus. Quidam collo tenus aggeribus obruti, cum superesse possent si qui iuuissent, auxiliorum inopia necabantur. Alij lignorum extantium acuminibus fixi pendebant. Vno ictu cæsi complures paulo ante homines, tunc promiscuæ strages cadauerum cernebãtur. Quosdam domorum inclinata fastigia intrinsecus ferebant intactos, angore & inedia consumendos: Inter quos Aristænetus affectatam regens diœcesim, curans uicaria potestate, quam Constantius ad honorem uxoris Eusebiæ Pietatis cognominarat, animam hoc casu cruciatam diutius exhalauit. Alij subita magnitudine oppressi, ijsdem adhuc molibus conteguntur. Collisis quidam capitibus, uel humeris præsectis aut cruribus, inter uitæ mortisq; confinia, aliorum adiumenta paria perferentium implorantes cum obtestatione magna deserebantur. & superesse potuit ædi tum sacrarum & priuatarum hominum'que pars maior, ni palantes abrupti flammarum ardores per quinquaginta dies & noctes,

quis

quicquid consumi poterat, exusßissent. Adesse tempus existimo pauca dicere, quæ de terræ pulsibus coniectura ueteres collegerunt. Ad ipsius enim ueritatis arcana non modo hæc nostra uulgaris inscitia, sed ne sempiterna quidem lucubrationibus longis nondum exhausta physicorum ingenia penetrarunt. Vnde & in ritualibus & pontificijs obtemperantibus sacerdotijs, cautum, ne alio deo pro alio nominato, cum qui eorum terram concutiat sit in abstruso, piacula committantur. Accidunt autem, ut opiniones æstimant, inter quas Aristoteles æstuat & laborat, aut in cauernis minutis terrarum, quas syringas appellamus, impulsu crebriori aquis undabundis: aut certe, ut Anaxagoras affirmat, uentorũ ui subeuntium ima terrarum: qui cum soliditatibus concrustatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes soli cõuibrant, quas subrepserint humidi. Vnde plerunque obseruatur, terra tremente, uentorum apud nos spiramina nulla sentiri, quòd in ultimis secessibus occupantur. Anaximander ait, arescentem nimia æstuum siccitate, aut post madores imbrium terram rimas pandere grandiores, quas penetrat supernus aër uiolentus & nimius, ac per eas uehementi spiritu quassatam cieri proprijs sedibus. Qua de causa terrores huiusmodi uaporatis temporibus, aut nimia

aqua

aquarum cælestium superfusione contingunt. Ideoq; Neptunum humentis substantiæ potestatem, Ennosigæon & Sisichthona poëtæ ueteres & Theologi nuncupauerunt. Fiunt autem terrarum motus modis quatuor: aut enim brasmatiæ sunt, qui humum intus suscitantes, sursum propellunt immanißimas moles, ut in Asia Delos emersit, & Hiera, & Anaphe, & Rhodus Ophiusa, & Pelagia prioribus seculis dictitata, aureo quondam imbri perfusa, & Eleusin in Bæotia, & apud Tyrrhenos Vulcani, insulæq; plures: aut climatiæ, qui limes ruentes & obliqui, urbes ædificia montesq; complanant: aut chasmatiæ, qui grãdiori motu patefactis subito uoratrinis terrarum partes absorbent: ut in Atlantico mari, Europæo orbe potior insula, & in Criseo sinu Helice & Bura, & in Ciminia Italiæ parte oppidum Succiniense profundo hiatu absorpta æternis tenebris occultantur. Inter hæc tria genera terræ motuum Mycematiæ sonitu audiuntur minatorio, cum dissolutis elementa compagibus ultro adsiliunt, uel relabuntur considentibus terris. Tũc enim necesse est uelut taurinis reboare mugitibus fragores fremitusq; terrenos. Sed hinc ad exorsa. At Cæsar hyemem apud Parisios agens. Alemannos præuenire studio maturabat ingenti, nondum in unum coactos, sed ad insa-

niam

niam post Argentoratum audaces omnes & saeuos: operiensq; Iulium mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur. Nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania aestatis remissione solutis frigoribus & pruinis ueheretur annona. Sed ut est difficultatum penè omnium diligens ratio uictrix, multa mente uersans & uaria. id tantum reperit solum, ut anni maturitate non expectata, barbaris occurreret insperatus, firmato'que consilio XX. dierum frumentum ex eo quod erat in sedibus consumendum, ad usus diuturnitatem excoctum, buccellatum, ut uulgo appellant, humeris imposuit libentium militum: hocq; subsidio fretus, secundis ut antè auspicijs profectus est, intra mensem quintum uel sextum duas expeditiones consummari posse urgentes & necessarias arbitratus. Quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos uidelicet quos consuetudo Salios appellauit, ausos olim in Romano solo apud Toxiãdriam locum habitacula sibi figere prælicenter. Cui cũ Tungros uenisset, occurrit legatio prædictorũ, opinantium reperiri imperatorem etiam tum in hybernis, pacem sub hac lege pretendens, ut quiescentes eos tanquàm in suis nec lacesseret quisquã, nec uexaret. Hos legatos, negotio plene digesto, oppositaque conditionum perplexitate, ut in

ijsd

iisdem tractibus moraturus dum redeunt, mu neratos absoluit. Dicto'que citius sequutus profectos, Seuero duce misso, per ripam subito cunctos adgressus, tanquam fulminis turbo perculsit. iamq; precantes potius quàm resistentes, in opportunam clementiæ partem effectu uictoriæ flexo, dedentes se cum opibus liberisq; suscepit. Chamauos itidem ausos similia adortus, eadem celeritate partim cecidit, partim acriter repugnantes, uiuosq; captos compegit in uincula: alios præcipiti fuga trepidãtes, ad sua ne militem spatio longo defatigaret, abire interim permisit innocuos: quorum legatis, paulo postea missis precatum consultumq; rebus suis, humi prostratis sub obtutibus eius pacem hoc tribuit pacto, ut ad sua redirent incolumes. Cunctis igitur ex uoto currentibus, studio peruigili properans modis omnibus utilitatem fundare prouinciarum, munimenta tria recta serie superciliis imposita fluminis Mosæ, subuersa dudum obstinatione Barbarica, reparare pro tempore cogitabat: & illico sunt instaurata procinctu paulisper omisso, atq; ut consilium prudens celeritas faceret tutum, ex annona decem dierum & septem, quam in expeditionem pergẽs uehebat ceruicibus miles, portionem subtractam in iisdem condidit castris, sperans ex Chamauorum segetibus id suppleri posse quod

abla

ablatum est. Longe autem aliter accidit. Frugibus enim nondum etiam maturis, miles expensis quæ portauit, nusquam reperiēs uictus, extrema militans Iulianum compellationibus incessebat & probris, Asianum appellans Græculum, & fallacem, & specie sapientiæ stolidum. Vtq; inueniri solent quidam inter armatos uerborum uolubilitate conspicui, hæc & similia multa strepebant: Quo trahimur spe meliorum abolita, olim quidē dura & perpessu asperrima per niues tolerantes & acumina crudelium pruinarū? sed nunc, proh nefas, cum ultimis hostium fatis instamus, fame ignauissimo mortis genere tabescentes. & ne quis nos turbarum existimet concitores, pro uita loqui sola testamur, non aurum, neq; argentum petentes, quæ olim nec contrectare potuimus, nec uidere, ita nobis negata uelut contra remp. tot suscepisse labores & pericula cō futatis. Et erat ratio iusta querelarum. Inter tot enim rerum probabiliū cursus articulosq; necessitatum ancipites, sudoribus Gallicanis miles exhaustus nec donatiuum meruit nec stipendium, iam inde ut Iulianus illò est missus, ea re, quòd nec ipsi quod daret suppetere poterat usquam, nec Constantius erogari more solito permittebat. Hocq; exinde claruit, fraude potius quàm tenacitate committi, quòd cū idem Cæsar petenti ex usu gregario cuidam ut

bar

barbas detonderet. dedisset aliquid uile, contu meliosis calumnijs appetitus est à Gaudentio tunc notario ad explorandos eius actus diu morato per Gallias, quem postea ipse interfici iussit, ut loco monstrabitur competenti. Lenito tandem tumultu non sine blanditiarum genere uario, contextoq; nauali ponte Rheno transito, terris Alemannorum calcatis, Seuerus magister equitum bellicosus ante hæc & industrius repēte cōmarcuit. Et qui sæpe uniuersos ad fortiter faciendū hortabatur & singulos, tunc dissuasor pugnandi contemptus uidebatur & timidus, mortē fortasse metuēs aduentantem: ut in Tagetis Tusci libris legitur, Veiouis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec maiores aliquos possint audire fragores. & iter ignauiter egerat præter solitum, ut ductores uiarum præeuntes alacri gradu ultima minitando terreret, ni omnes conspirantes in unum se loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes autoritatem, nusquam deinde sunt progreßi. Inter has tamen moras Alemannorum rex Suomarius ultro cum suis improuisus occurrit, ferox antè sæuiens'que in damna Romana, & tum lucrum existimans insperatum, si propria retinere permitteretur. Et quia uultus incessusq; supplicem indicabat, susceptus, bonoq; animo esse iussus & placido, nihil

hil arbitrio suo relinquens, pacem genibus curuatus orabat. Et eam cum concessione præteritorum sub hac meruit lege, ut captiuos redderet nostros, & quoties sit necesse militibus alimenta præberet, susceptorum uilium more securitatem accipiens pro illatis: quam si non ostendisset in tempore, sciret se rursus ea defatigandum. Quod ita recte dispositum, est impræpedite completum. Hortarij nomine petendus erat regis alterius pagus, & quia nihil uidebatur deesse præter ductores, Nestic.e tribuno scutariorum, & Charitoni uiro fortitudinis miræ, imperauerat Cæsar, ut magna quæsitum industria comprehensumq; offerrent sibi captiuum: & correptus uelociter adolescens ducitur Alemannus, pacto obtinendæ salutis pollicitus itinera se monstraturum. Hoc prægresso sequutus exercitus celsarum arborum obsistenti concæde ire protinus uetabatur. Verùm per circuitus longos & flexuosos uentum est tandem ad loca: & ira quisq; percitus armatorum urebat agros, pecora diripiebat & homines, resistentesq; sine ulla parsimonia contruncabat. His malis perculsus rex, cum multiplices regiones, uicorumq; reliquias cerneret exustorum, ultimas fortunarum iacturas adesse iam contemplatus, orauit ipse quoque ueniam, facturum se imperanda iurandi execratione restituere uniuersos promisit: id

enim cura agebatur impensiore: detentusq; plurimis, reddidit paucos. Quo cognito ad indignationem iustam Iulianus erectus, cum munerandus uenisset ex more, quatuor comites eius, quorum ope & fide maxime nitebatur, non antè absoluit, dum omnes rediere captiui. Ad colloquium tamen accitus à Cæsare, trementibus oculis adorato, uictorisq; superatus aspectu, cōditione difficili premebatur: hac scilicet: ut quoniā cōsentaneum erat, post tot secundos euentus, ciuitates quoque reparari ui Barbarorum excisas, carpenta & materias ex opibus suis suorumq; præberet. & hoc pollicitus, imprecatusq;, si perfidū quicquā egisset, luenda sibi cruore supplicia, ad propria remeare permissus est. Annonam enim transferre, ita ut Suomarius, ea re compelli non potuit, quòd ad internicionem regione eius uastata nihil inuenire poterat quod daretur. Ita reges illi tumentes quondam immaniter, rapinisq; ditescere adsueti nostrorum, Romanæ potētiæ iugo subdidere colla iam domita, & uelut inter tributarios nati & educati, obsecūdabāt imperio ingrauate. Quibus hoc modo peractis, disperso per stationes milite, consueta ad hyberna regressus est Cæsar. Hæc cum in comitatu Constantij subinde noscerentur (erat enim necesse tanquam Cæsarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam)

omnes

omnes qui plus poterant in palatio, adulandi professores iam docti, recte consulta prosperéq; completa uertebant in deridiculum: talia sine modo strepentes insulse, In odium uenit cum uictorijs suis capella, non homo: ut hirsutum Iulianum carpentes, appellantesq; loquacem talpam, & purpuratam simiam, & literionem Græcum: & his congruentia plurima, atq; uernacula principi resonantes, audire hæc taliaq; gestienti, uirtutes eius obruere uerbis impudentibus conabantur, ut segnem incessentes, & timidum, & umbratilem, gestaq; secus uerbis comptioribus exornantem: quod non tunc primitus accidit. namq;, ut solet amplissima gloria obiecta esse semper inuidiæ, legimus in ueteres quoq; magnificos duces uitia criminaq;, etiamsi inueniri non poterant, finxisse malignitatem spectatissimis actibus eorum offensam: ut Cimonem Milciadis filium insimulatum incesti, qui prope Eurimedonta Pamphylium flumen Persarum populum deleuit innumerum: coegit'que gentem insolentia regis elatam, obsecrare suppliciter pacem: Aemilianum itidem Scipionem, ut somniculosum æmulorum incusari malenolentia, cuius impenetrabili uigilantia obstinatæ in perniciem Romæ duæ sunt potentissimæ urbes excisæ. necnon etiam in Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes,

l 2 cum

cum nihil unde uituperari deberet, inueniretur, duo hæc obseruauerũt ludibriosa & irrita: quòd genuino quodam more caput digito uno scalpebat: quodq; aliquandiu tegendi ulceris causa deformis, fasciola candida crus colligabat: quorum alterum factitare ut dissolutum, alterum ut nouarum rerum cupidum adserebant, nihil interesse oblatrantes argumẽto subfrigido, quam partem corporis redimiret regiæ maiestatis insigni, in eum uirum, quo nec fortior, nec cautior quisquam patriæ fuit. ut documẽta præclara testatur. Dum hæc ita aguntur, Romæ Artemius curans uicariam præfecturã pro Basso quoq; agebat. qui recens promotus urbi præfectus, fatali decesserat sorte. Cuius administratio seditiones perpessa est turbulentas, nec memorabile quicquam habuit, quod narrari sit dignum. Augusto inter hæc quiescenti per hyemem apud Sirmium, indicabant nuntij graues & crebri, permixtos Sarmatas & Quados, uicinitate & similitudine morũ armaturæq; concordes, Pannonias Mœsiarumq; alterã cuneis incursare dispersis. quibus ad latrocinia magis quàm aperto habilibus Marti, hastæ sunt longiores, & loricæ ex cornibus rasis & leuigatis, plumarum speciem linteis indumentis innexæ: equorumq; plurimi ex usu castrati, ne aut fœminarum uisu exagitati raptentur, aut in subsidijs ferocientes

tes prodant hinnitu densiore uectores. & per spatia discurrunt amplissima sequentes alios, uel ipsi terga uertentes insidendo uelocibus equis & morigeris, trahẽtesq; singulos, interdum & binos, uti permutatio uires foueat iumentorum, uigorq; otio integretur alterno. Aequinoctio itaq; temporis uerni confecto, imperator coacta militum ualida manu, ductu lenioris fortunæ profectus, cum ad locum aptissimum peruenisset, flumen Istrum exundantem pruinarum iam resoluta congerie, super nauium foros ponte contexto transgressus, populandis Barbarorum incubuit terris: qui itinere festinato præuenti, cateruasq; bellatoris exercitus iugulis suis imminere cernentes, quem nondum per anni tempus colligi posse rebantur, nec spirare ausi, nec stare, sed uitantes exitium insperatum semet omnes effuderunt in fugam. Stratisq; plurimis, quorum gressus uinxerat timor, ij quos exemit celeritas morti, inter latebrosas conualles montium occultati, uidebant patriam ferro pereuntem: quam uindicassent profecto, si uigore quo discesserant, restitissent. Gerebantur hæc in ea parte Sarmatiæ, quæ secundam prospectat Pannoniam, pariq; fortitudine cõtra Valeriam opes Barbaricas ferendo rapiendoq; occurrentia militaris turbo uastabat. Cuius cladis immensitate permoti, posthabito consilio latendi ar-

mati petendæ specie pacis agmine tripertito, agentes securius nostros aggredi cogitarunt: ut nec expedire tela, nec uim uulnerum declinare, nec, quod est in rebus artißimis ultimum, uerti posset in fugam. Aderant autem ilico Sarmatis periculorum Quadi participes, qui noxarum sæpe socij fuerant indiscreti: sed ne eos quidem prompta iuuit audacia in discrimina ruentes aperta. Cæsis enim compluribus, pars quæ potuit superesse, per notos calles euasit: quo euentu uires & animos incitante, iunctus densius cuneis ad Quadorum regna properabat exercitus. qui ex præterito casu impendentia formidantes, rogaturi suppliciter pacem, fidentes ad principis uenere conspectum. Ergo hæc & similia lenituris, dicto'que die statuendis conditionibus, Zizais quoq; etiam tum regalis haud parui corporis iuuenis, ordines Sarmatarum more certaminis instruxit ad preces: Visoq; imperatore abiectis armis pectore toto procubuit exanimis stratus: & amisso uocis officio præ timore, tum cum orare deberet, maiorem misericordiam mouit, conatus aliquoties, parumq; impediente singultu permissus explicare quæ poscebat. Recreatus deniq; tandem, iussusq; exurgere, genibus nixus usu linguæ recuperato, concessionẽ delictorum sibi tribui supplicauit & ueniam. eoq; ad precandũ admissa multitudo,

cuius

cuius ora formido muta cludebat, periculo adhuc præstãtioris ambiguo, ubi ille solo iussus attolli, orandi signum expectantibus diu monstrauit, omnes clypeis telisq; proiectis manus precibus dederunt, plura excogitantes ut uincerent humilitate supplicandi regalem. duxerat potior cũ cæteris armatis etiã Rumonem, & Zinafrum, & Fragiledũ subregulos, plurimosq; optimates cũ impetrandi spe similia petituros. Qui, licet elati gaudio salutis indultæ, conditionum sarcina compensare inimicè facta pollicebantur, seq; cum facultatibus & liberis & coniugibus terrarumq; suarum ambitu Romanæ potẽtiæ libenter offerre. præualuit tamen æquitati iuncta benignitas: iussiq; obtinere sedes impauidi, nostros reddidere captiuos. Duxeruntq; obsides postulatos, & obedire præceptis deinde promptissime spoponderunt. Hortante hoc exemplo clementiæ, aduolarunt regales cum suis omnibus Arabarius & Vsafer, inter optimates excellentes agminum gentilium duces quorũ alter transiugitanorum Quadorum parti, alter quibusdam Sarmatis præerat, locorum confinijs & feritate iunctissimus. quorum plebem arcu t imperator, ne ferre fœdera simulans, in arma repente consurgeret. discreto consortio, pro Sarmatis obsecrantes iussi paulisper abscedere, dum Arabarij & Quadorum negotium

gotium spectaretur. Qui cum eorum ritu oblati, stantes curuatis corporibus, facinora grauia purgare non possent, ultimæ sortis infortunia metuentes, dederunt obsides imperatos, nunquã antea pignora fœderis exhibere compulsi. His ex æquo bonoq; compositis, Vsafer in preces admissus est: Arabario pertinaciter obstrepente, firmanteq;, pacem quam ipse meruit, ei quoq; debere proficere, ut participi, licet inferiori, & obtemperare suis imperijs consueto. Verùm quæstione discussa, aliena potestate eripi Sarmatæ iußi ut semper Romanorum clientes, offerre obsides quietis uincula conseruandæ gratanter amplexi sunt. Ingerebat autem se post hæc maximus numerus cateruarum confluentium nationum & regum, suspendi à iugulis suis gladios obsecrantium, postquam Arabarium impune compererant abscesßisse, & pari modo ipsi quoq; adepti pacem quam poscebant, accitos ex intimis regni procerum filios obsidatus sorte opinione celerius obtulerunt: itidemq; captiuos, ut placuerat, nostros, quos haud minori gemitu perdidere quàm suos. Quibus ordinatis, trãslata est in Sarmatas cura, miseratione dignos potius quàm simultate: quibus incredibile quantum prosperitatis hæc attulit causa, ut uerum illud æstimaretur, quod opinatur quidam, fatum uinci princ.pis potestate, uel fieri. Potentes olim

olim ignobiles erant huius indigenæ regni. sed coniuratio clandestina seruos armauit in facinus: atq; ut barbaris esse omne ius in uiribus adsueuit, uicerunt dominos ferocia pares, & numero præminentes. qui confundente metu consilia, ad Victobalos discretos longius cõfugerunt, obsequi defensoribus ut in malis optabile, quàm seruire suis mancipijs arbitrati, quæ deplorantes post impetratam ueniam recepti in fidem, poscebant præsidia libertati: eoq; iniquitate rei permotus, inspectante omni exercitu conuocatos alloquutus uerbis mollioribus imperator, nulli nisi sibi ducibusq; Romanis parere præcepit. Atq; ut restitutio libertatis haberet dignitatis augmentum, Zizaim regẽ ijsdem præfecit conspicuæ fortunæ, tum insignibus aptum profecto, ut res docuit, & fidelem. nec discedere quisquam post hæc gloriosa gesta permissus est, antequam (ut placuerat) remearent nostri captiui. His in barbarico gestis, Bregetionem castra commota sunt: ut etiã ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium tractus lacrymæ uel sanguis extingueret. quorum regalis Vitrodorus Viduarij filius regis & Agilimũdus subregulus, alijq; optimates, & iudices uarijs populis præsidentes: uiso exercitu in gremio regni soliq; genitalis, sub greßibus iacuere militũ, et adepti ueniam iussa fecerũt: sobolemq; suã obsidatus pignore

ut obsequuturi conditionibus impositis tradiderunt: eductisq; mucronibus, quos pro numinibus colunt, iurauere se permansuros in fide. His (ut narratum est) secundo finitis euentu, ad Limigantes Sarmatas seruos ocyus signa trãsferri utilitas publica flagitabat, quos erat admodum nefas impune multa et nefaria perpetrasse. Nam uelut obliti priorũ, tunc erũpentibus liberis, ipsi quoq; tẽpus aptiss.mũ nacti, limitẽ perrupere Romanum, ad hanc solã fraudem dominis suis hostibusq; concordes. deliberatũ est tamẽ id quoq; lenius uindicari, quàm criminũ magnitudo poscebat. hactenus ultione porrecta, ut ad longinqua translati amitterent copiã nostra uexandi: quos pericula formidare monebat scelerum consciẽtia diutius cõmissorum. Ideoq; in se pugnæ molem suspicati uertendã dolos parabant, & ferrum & preces. Verùm aspectu primo exercitus tanquam fulminis ictu perculsi, ultimaq; cogitantes, uitã precati, tributũ annuum, delectumq; ualidæ iuuentutis, & seruitium spoponderũt: annuere parati, si iuberẽtur, aliorsum migrare, ut gestibus indicabãt & uultibus, locorum confisi præsidio, ubi lares post exactos inde dominos fixere securi. Has enim terras Parthiscus irruens obliquatis meatibus Istro miscetur. Sed dum solus licentius fluit, spatia longa & lata sensim præterlabens, & ea coarctans prope

propè exitum in angustias, accolas ab impetu Romanorũ alueo Danubij defendit, à barbaricis uerò excursibus suo tutos præstat obstaculo: ubi pleraq; humidioris soli natura & incrementis fluminum redundantia, stagnosa & referta salicibus, ideoq; inuia, nisi perquam gnaris: & super his insularem anfractum aditu Parthisci penè contiguũ amnis potior ambiens, terræ consortio separauit. Hortante igitur principe, cum genuino fastu ad citeriorem uenere fluminis ripã, ut exitus docuit, non iussa facturi, sed ne uiderentur militis præsentiam formidasse: stabantq; cõtumaciter, ideoq; propinquasse monstrãtes, ut iubenda repudiarent. quæ imperator accidere posse contemplans, in agmina plurima clàm distributo exercitu, celeritate uolucri migrantes intra suorum acies clausit. Stansq; in aggere celsiore cum paucis, & stipatorũ præsidio tectus, eos ne ferocirent, lenius admonebat. sed fluctuantes ambiguitate mentium in diuersa rapiebantur, & furori mixta uersutia tẽtabant cum precibus præliũ: uicinumq; sibi in nocturnos parãtes excursum proiecere consulto longius scuta, ut ad ea recuperanda sensim progressi, sine ullo fraudis indicio spatia furarentur. Iamq; uergente in uesperum die, cum moras rumpere lux moneret, incedens erectis uexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur. qui conferti, aciéq;

acieq; densiore contracta, aduersus ipsum principem stantem (ut dictum est) altius omnem impetum contulerant, cum oculis incessentibus & uocibus truculentis. Cuius furoris amentiam exercitus ira ferre non potuit, eosq; imperatori, ut dictum est, acriter imminentes, desinente in angustum fronte, quem habitum caput porci simplicitas militaris appellat, impetu disiecit ardenti: & dextra pedites cateruas peditum obtruncabant, equites laeua equitum se turmis agilibus infuderunt. Cohors praetoria ex aduerso Augustum cautius stipans, resistentium pectora, moxq; terga fugientium caedebat: & cadentes insuperabili contumacia barbari non tam mortem dolore, quàm nostrorum laetitiam horrendo stridore monstrabant: & iacentes absque mortuis plurimi succisis poplitibus, ideoq; adempto fugiendi subsidio, alij dexteris amputatis, nonnulli ferro quidem intacti, sed superruentium collisi ponderibus, cruciatus alto silentio perferebant: nec eorum quisquam inter diuersa supplicia ueniam petijt, aut ferrum proiecit, aut exorauit celerem mortem, sed arma iugiter retinentes, licet adflicti, minus criminis aestimabant alienis uiribus quã conscientiae suae iudicio uinci mussantesq; audiebantur interdum, fortunae non meriti fuisse quod euenit. ita in semihorae

currie

curriculo discrimine præliorum emēso, tot procubuere subito barbari, ut pugnā fuisse sola uictoria declararet. Vix dum populis hostilibus stratis, gregatim peremptorum necessitudines ducebantur humilibus extractæ tugurijs, ætatis sexusq; promiscui: & fastu uitæ prioris abolito, ad infimitatem obsequiorum uenere seruilium: & exiguo temporis interuallo decurso, cæsorum aggeres, & captiuorū agmina cernebantur. Incitante itaq; feruore certaminum, fructuq; uincendi, consurrectum est in perniciem eorum, qui deserucre prælia, uel in tugurijs latitantes occultabantur. hos cum ad loca uenisset auidus barbarici sanguinis miles, disiectis culmis leuibus obtruncabat: nec quēquam casa uel trabibus compacta firmissimis periculo mortis extraxit. deniq; cum inflammarentur omnia, non ullusq; latere iam posset, cunctis uitæ præsidijs circuncisis, aut obstinate igni peribat absumptus, aut incendium uitans, egressus uno supplicio declinato, ferro sternebatur hostili. fugientes tamen aliqui tela incendiorumq; magnitudinē, amnis uicini se cōmisere gurgitibus, peritia nandi ripas ulteriores occupare posse sperātes: quorum pleriq; submersi necatiq; sunt, alij iaculis periere confixi: adeo ut abunde cruore diffuso meatus fluminis spumaret tumens: ita per elementum utrūq; armata uincentiū ira uirtusq; deleuit.

leuit. Placuerat igitur post hunc rerum ordinem cunctis adimi spem omnes uitæq; solatiũ: & post lares incensos, raptasq; familias, nauigia iussa sunt colligi, ad indagandos quos à nostrorum acie ulterior discreuerat ripa: statimq; ne alacritas intepesceret pugnatorum, impositi lyntribus per abdita ducti uelites expediti occuparunt latibula Sarmatarum: quos repentinus fefellit aspectus, gẽtiles lembos & nota remigia conspicantes. Vbi uerò procul micantibus telis: quod uerebantur, propinquare senserunt, ad suffragia locorum palustrium se cõtulerunt: eosq; secutus infestius miles cæsis plurimis ibi uictoriã reperit, ubi nec caute posse consistere, nec audere aliquid credebatur. Post absumptos penè diffusos Amicẽses, petiti sunt sine mora Picenses, ita ex regionibus appellati conterminis: quos tutiores fecere sociorum ærumnæ, rumorum assiduitate compertæ. ad quos opprimendos (erat enim arduũ sequi per diuersa sparsos imprudentia uiarum arcẽte) Taifalorũ auxiliũ, & liberorũ adæquè Sarmatarum adsumptum est. Cumq; auxiliorum agmina locorum ratio separaret, tractus contiguos Mœsiæ sibi miles elegit, Taifali proxima suis sedibus obtinebant, liberi terras occupauerant è regione sibi oppositas. Limigantes territi recentibus subactorum exemplis & prostratorum, diu hæsitabant ambiguis men-

tibus

tibus, utrū oppeterent an rogarent, cū utriusq; rei suppeterent documēta non leuia. Vicit tamen ad ultimum cœtu seniorum urgente, dedendi se cōsilium, uariæq; palmæ uictoriarum: accesßit eorum quoq; supplicatio, qui armis libertatem inuaserant: & reliqui eorum cum precibus, ut superatos & imbelles dominos aspernati, fortioribus uisis inclinauere ceruices. Accepta itaq; publica fide, & deserto montium propugnaculo, ad castra Romana cōuolauit eorum pars maior, diffusa per spatia ampla camporum, cum parentibus, & natis, atq; coniugibus, opumq; uilitate, quam eis celeritatis ratio furari permisit. & qui animas amittere potius quam cogi solum uertere putabantur, dum licentem amentiam libertatem existimarent, parere imperijs, & sedes alias suscipere sunt adsensi, tranquillas & fidas: ut nec bellis uexari, nec mutari seditionibus possint. Iisdēq; ex sententia, ut credebatur, acceptis, quieuere paulisper, pòst feritate natiua in exitiabile scelus erecti, ut cōgruo docebitur textu. Hoc rerū prospero currēte successu, tutela Illyrico cōpetens gemina est ratione firmata: cuius negotij duplicē magnitudinē imperator adgressus, utraq; perfecit. Exules populos, licet mobilitate suspectos, acturos tamen paulo uerecundius, tandē reductos in auitis sedibus collocauit. Iisdēq; ad gratiæ cumulū, nō ignobilem

bilem quempiam regem, sed quem ipsi antea sibi præfecere, regalẽ imposuit, bonis animi corporisq; præstãtem. Tali textu recte factorum Constantius iam metuẽnte sublimior, militariq; consensu secundo Sarmaticus appellatus ex uocabulo subactorum, iamq; discessurus, cõuocatis cohortibus, & centurijs, & manipulis omnibus, tribunal insistẽs, signisq; ambitus & aquilis, & agmine multipliciũ potestatum, his exercitum allocutus est ore omnium fauorabilis, ut solebat: Hortatur recordatio rerũ gloriose gestarum omni iucunditate uiris fortibus gratior, admodũ uerecunde replicare, quæ diuinitus delata sorte uincendi, & ante prælia, & in ipso correximus feruore pugnarum Ro. rei fidissimi defensores. Quid enim tam pulcrũ, tamq; posteritatis memoriæ iusta ratione mãdandum, quàm ut miles strenue factis, ductor prudenter consultis exultet? Persultabat Illyricum furor hostilis, absentiam nostram inanitate tumenti despiciens, dum Italos tueremur, & Gallos: uarijsq; discursibus uastabat extima limitum: nũc cauatis roboribus, aliquoties peragrans pedibus flumina, non congressibus, nec armis fretus, aut uiribus, sed latrocinijs assuetus occultis, astu & ludificãdi uarietate iã inde ab instituta gẽte, nostris quoq; maioribus formidatus: quæ lõgius disparati, quæ ferri poterant tulimus, leuiores iacturas efficacia du-

cum

cum uetari posse sperantes. ubi uerò per licentiam scandēs in maius, ad funestas prouinciarum clades erepsit & crebras, cōmunitis aditibus Reticis, tutelaq; peruigili Galliarū securitate fundata, terrore nullo relicto post terga uenimus in Pannoniā, ut placuit numini sempiterno labētia firmaturi: cunctisq; paratis, ut nostis, uere adulto egressi arripuimus negotiorum maximas moles: primum ne struendo textis compagibus pōti telorum officeret multitudo: quo opera leui perfecto, uisis terris hostilibus & calcatis, obstinatis ad mortem animis conatos resistere Sarmatas absq; nostrorum dispendio strauimus: pariq; petulantia ruentes in agmina nobilium legionū Quados Sarmatis adiumenta ferentes attriuimus. qui post ærumnosa dispendia inter discursus, & repugnandi minaces anhelitus, quid nostra ualeat uirtus experti, manus ad dimicādum aptatas, armorum abiecto munimine ponè terga uinxerunt: restareq; solam salutem contemplantes in precibus affusi sunt uestigijs Augusti clementis, cuius prælia sæpe compererant exitus habuisse felices. His sequestratis, Limigantes quoque fortitudine superauimus pari. interfectisq; pluribus, alios periculi declinatio adegit suffugia pet re latebrarum palustrium. Hisq; secundo finitis euentu, lenitatis tempus aderat tempestiuæ. Limigantes ad loca migrare com-

m puli

pulimus longe discreta, ne in perniciem nostrorum se commouere possent ulterius: & pepercimus plurimis: & Zizaim præfecimus liberis, dicatum nobis futurum & fidum, plus æstimantes creare quàm afferre barbaris regem: hoc decore augente solennitatem, quòd iisdem quoq; rector tributus, antehac electus est & acceptus. Quadruplex igitur præmium, quod unus procinctus absoluit, nos quæsiuimus & resp. primo ultione parta de grassatoribus noxiis. deinde quot uobis abūde sufficient ex hostibus captiuis. His enim uirtutem oportet esse contentam, quæ sudore quæsiuit & dexteris: nobis amplas facultates opū, quæ sunt magni thesauri, integra omnium patrimonia, nostri labores & fortitudo seruauerint. Hoc enim boni principis menti, hoc successibus congruit prosperis. Postremo ego quoq; hostilis uocabuli spoliū præ me fero, secundi Sarmatici cognomentū, quod uos unum idemq; sentientes mihi (ne sit arrogans dicere) merito tribuistis. Post hunc dicendi finē, concio omnis alacrior solito, aucta spe potiorum & lucri, uocibus festis in laudes imperatoris assurgens, demumq; ex usu testata, non posse Constantiū uinci, tentoria repetit læta. Et reductus imperator ad regiam, otioq; bidui recreatus, Sirmium cum pompa triumphali regressus est, & militares numeri destinatas remearunt sedes, Hisce iisdē diebus

Prosp

Prosper & Spectatus atq; Eustathius, legati ad Persas, ut suprà docuimus, missi, Ctesiphōta reuersum regē adiere, literas proferentes imperatoris & munera: poscebantq; rebus integris pacem, & mandatorū memores nusquam ab utilitate Ro. rei maiestateq; discedebant, amicitiæ fœdus sub hac lege firmari debere asseuerantes, ne super turbādo Armeniæ uel Mesopotamiæ statu quicquā moueretur. Diu igitur ibi morati, cum obstinatissimum regem, nisi harum regionum dominio sibi adiudicato obdurescentem ad suscipiendam cernerēt pacem, negotio redierunt infecto. Post quod idipsum conditionū robore pari impetraturi, Lucillianus missus comes, & Procopius tunc notarius, qui postea nodo quodam uiolente necessitatis astrictus, ad res consurrexit nouas.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XVIII.

HAEC *per orbis uarias partes uno eodemq; anno sunt gesta. At in Gallijs cū in meliore statu res esset, & Eusebiū atq; Hypatiū fratres sublimarent uocabula consulum, Iulianus contextis successibus clarus apud hyberna, sequestratis interim solicitudinibus bellicis, haud*

minore cura prouinciarum fortunis multa cõducentia disponebat, diligenter obseruans ne quem tributorum sarcina prægrauaret, ne'ue potentia premeret aliena, aut hi uersarentur in medio, quorum patrimonia publicæ clades augebant, uel iudicum quisquam ab æquitate deuiaret impune. Idq; ea re leui labore correxit, quod ipse iurgia dirimens, ubi causarum cogebat magnitudo uel personarum, erat indeclinabilis iustorum iniustorumq; distinctor. Et licet multa sint eius laudanda in huiusmodi controuersijs, unum tamen sufficiet poni, ad cuius similitudinem acta uel dicta sunt. Numerium Narbonensis paulò antè rectorem accusatum ut furem, inusitato censorio rigore pro tribunali palàm admißis uolẽtibus audiebat: qui cum inficiatione defenderet obiecta, nec posset in quoquam confutari, Delphidius orator accerrimus uehemẽter eum impugnãs, documẽtorũ inopia percitus exclamauit: Ecquis florentißime Cæsar nocens esse poterit usquam, si negare sufficeerit. Circa quem Iulianus prudenter motus extempore, Ecquis, ait, innocẽs esse poterit, si accusasse sufficiet? Et hæc quidem & huiusmodi multa, ciuilia. Egressurus autem ad procinctum urgentem, cum Alemannorum pagos aliquos esse reputaret hostiles, & ausuros immania, ni ipsi quoq; ad exterorũ sternerẽtur exempla, hærebat anxius qua

xi,

ui,qua celeritate,cum primum ratio copiã tribuisset, rumore præcurso terras eorũ inuaderet repentinus. Sedit tandem multa & uaria cogitanti id tentare, quod utile probauit euentus. Hariobaudem uacantem tribunũ fideifortitudinisq; notæ, nullo conscio legationis specie ad Hortarium miserat regem iam pacatũ,ut exinde facile ad collimitia progressus eorũ,in quos erant arma protinus commouenda,scitari posset quid molirentur,sermonis barbarici perquam gnarus:quo fidẽter ad hæc patranda digresso,ipse anni tempore opportuno, ad expeditionem undiq; milite conuocato profectus,id inter potissima mature duxit implendum,ut ante præliorũ feruorem ciuitates multo ante excisas introiret, receptasq; communiret:horrea quinetiã extrueret pro incensis,ubi condi posset annona à Britannis sueta transferri. Et utrunq; perfectum est spe omniũ citius.nam & horrea ueloci opere surrexerunt,alimentorumq; in iisdem satias condita: & ciuitates occupatæ sunt septem. Castra Herculis, Quadriburgum, Tricesimæ, Niuesio, Bonna, Antennacum, & Bingio:ubi læto quodam euentu etiam Florentius præfectus apparuit subito, partem militum ducens, & commeatuum perferens copiam sufficientem usibus longis. Post hæc imperata,restabat adigente necessitatum articulo receptarum urbiũ

mœnia reparari, nullo etiam tum interturbante: idq; claris indicijs apparet, ea tempestate utilitati publicæ metu barbaros obedisse, non rectoris amore. Romanis reges ex pacto superioris anni ædificijs habilia multa suis misere carpentis: & auxiliarij milites semper munia spernentes huiusmodi, ad obsequendi sedulitatem Iuliani blanditijs deflexi, quinquagenarias lõgioresq; materias uexere ceruicibus ingrauate, & fabricandi ministerijs opem maximam contulerunt. quæ dum diligenti maturantur effectu, Hariobaudes exploratis omnibus redijt, docuitq; comperta. Post cuius aduentum incitatis uiribus, omnes uenere Mogontiacum, ubi Florentio & Lupicino Seueri successore destinate certantibus, per pontem illic constitutum transiri debere, renitebatur firmißime Cæsar, asserens pacatorum terras non debere calcari, ne, ut sæpe contingit, per inciuilitatem multis occurrentia uastantis abrupte fœdera frangerentur. Alemanni tamen omnes, quos petebat exercitus, confine periculum cogitantes, Suomarium regem amicum nobis ex pactione præterita monuerunt minaciter, ut a transitu Romanos arceret. Eius enim pagi Rheni ripis ulterioribus adhærebant. Quo testante solum non posse, in unum coacta barbarica multitudo uenit propè Mogontiacum, prohibitura uiribus magnis

magnis exercitum, ne transmitterent flumen. Gemina itaq; ratione uisum est habile quod suaserat Cæsar, ne pacatorum terræ corrumperentur, ne'ue renitente pugnacissima gente, pons cum multorum discrimine iungeretur, in locum ad compaginandum pontem aptissimum. Quod hostes solertissime contemplati, per contrarias ripas leniter incedentes, ubi nostros figere tentoria procul cernebant, ipsi quoque noctes agebant exsomnes, custodientes peruigili studio ne transitus tentaretur. Verùm cum nostri locum aduentarent prouisum, uallo fossaq; quiete circundati, & accito Lupicino in consilium, Cæsar certis imperauit tribunis, ut trecentenos pararent cum sudibus milites expeditos, quid agi, quóue iri deberet penitus ignorantes. Et collecti nocte prouecta, impositiq; omnes, quos lusoriæ naues quadraginta, quæ tunc aderant solæ, ceperunt, decurrere iubentur per flumen adeo taciti, ut etiam remi suspenderentur, ne barbaros sonitus excitaret undarum: atque mentis agilitate & corporum, dum hostes nostrorum ignes obseruant, aduersas perrumpere limitis ripas. Dum hæc celerantur, Hortarius rex nobis antè fœderatus, non nouaturus quædam, sed amicus finitimis quoque suis, reges omnes & regales & regulos ad conuiuium corrogatos retinuit epulis adusque uigiliam tertiam more gentili

extentis: quos discedentes inde casu nostri ex improuiso adorti, nec interficere, nec corripere ullo modo potuerunt, tenebrarum equorumq; adiumento, quò dubius impetus trusit abreptos. lixas uerò uel seruos qui eos pedibus sequebantur, nisi quos exemit discrimine temporis obscuritas, occiderunt. Cognito denique Romanorũ transitu, qui tunc perq; expeditiones præteritas ibi leuamen sumere laborum opinabantur, ubi hostem contingeret inueniri, perculsi reges eorumq; populi, qui pontem ne strueretur studio seruabant intento, metu exhorrescentes diffuse uertuntur in pedes: & indomito furore sedato, necessitudines, opesq; suas transferre longius festinabant. Statimq; difficultate omni depulsa, ponte constrato, solicitarum gentium opinione præuenta, uisus in barbarico miles, per Hortarij regna transibat intacta. Vbi uerò terras infestorum etiam tum tetigit regum, urens omnia rapiensq; per medium rebellium solum grassabatur intrepidus. Postq; sepimenta fragilium penatium inflammata, & obtruncatam hominum multitudinem, uisosq; cadentes multos, aliosq; supplicãtes, cum uentum fuisset ad regionem cui Capellatij, uel Palas nomen est, ubi terminales lapides Alemannorum & Burgundorum confinia distinguebant, castra sunt posita: ea propter ut Macrianus & Hariobaudus germani

frat

fratres & reges susciperentur impauidi: qui propinquare sibi perniciem sentientes, uenerāt pacem anxijs animis precaturi. Post quos statim rex quoque Vadomarius uenit, cuius erat domicilium contra Rauracos, scriptisq; Constantij principis, quibus commendatus est, artius allegatis, leniter susceptus est, olim ab Augusto in clientelā rei Romanæ susceptus. & Macrianus quidem cū fratre inter aquilas admissus & signa, stupebat armorum uiriumq; uariū decus, uisa tunc primitus; proq; suis orabat. Vadomarius uerò nostris coalitus, utpote uicinus limiti, mirabatur quidem apparatū ambitiosi procinctus, sed uidisse se talia sæpe adolescentia meminerat prima. Libratis deniq; diu consilijs, concordi assensione cunctorū, Macriano quidem & Hariobaudo pax est attributa. Vadomario uerò, qui suā locaturus securitatem in tuto, & legationis nomine precator uenerat pro Vrio, & Vrcisino, & Versalpo regibus, pacē itidem obsecrans, interim responderi non poterat, ne ut sunt fluxioris fidei barbari, post abitum recordati nostrorū parum acquiescerent per alios impetratus. Sed cū ipsi quoq; missis legatis post messes incensas & hab tacula, captosq; plures & interfectos, ita supplicarent, tanquam ipsi hæc deliquissent in nostros, pacem conditionum similitudine meruerunt. Inter quas id sestinatū

m 5 est

est maxime, ut captiuos restituerent omnes, quos rapuerant excursibus crebris. Hæc dum in Gallijs cælestis corrigit cura, in comitatu Augusti turbo nouarum exoritur rerum, à primordijs leuibus ad luctus & lamenta progressus. in domo Barbationis pedestris militiæ tunc rectoris examen apes fecere perspicuum. Superq; hoc prodigiorũ gnaros sollicite cõsulẽti, discrimẽ magnũ portendi respõsum est, cõiectura uidelicet tali, quod hæ uolucres post cõpositas sedes, opesq; congestas, fumo pelluntur, & turbulento sonitu cymbalorũ. Huic uxor erat Assyria nomine, nec taciturna, nec prudens: quæ eo ad expeditionẽ profecto & multiplici metu suspenso, ob ea quæ meminerat sibi prædicta, præculsa uanitate mulieri, ancilla ascita notarũ perita, quam è patrimonio Siluani possederat, ad maritum scripsit intẽpestiue, ue lut flens, obtestansq; ne post obitũ Constantij propinquãtem, in imperiũ ipse ut sperabat admissus despecta se anteponeret Eusebiæ matrimonium, tunc reginæ decore corporis inter multas fœminas excellentis. Quibus literis occulte, quantum fieri potuit, missis, ancilla quæ domina dictante perscripserat, reuersis omnibus è procinctu, exemplum ferens ad Arbetionem noctis prima quiete confugit, auideq; suscepta, chartulam prodidit. Hoc que indicio ille confisus, ut erat ad criminandum

aptißimus, principi detulit: atque ex usu, nec mora ulla negotio tributa nec quiete Barbatio epistolam suscepisse confessus, & mulier scripsisse documento conuicta non leui, ceruicibus interiere præcisis. Hisq; punitis, quæstiones longe serpebant, uexatique multi nocentes sunt, & innocentes: Inter quos etiam Valentinus ex primicerio protectorum tribunus, ut conscius inter complures alios tortus aliquoties superuixit, penitus quid erat gestum ignorans. Ideoque ad iniuriæ periculiq; compensationem, ducis in Illyrico meruit potestatem. Erat autem idem Barbatio subagrestis arrogantisq; propositi, eare multis exosus, quòd & dum domesticos protectores sub Gallo regeret Cæsare, proditor erat & perfidus: & post eius excessum nobilioris militiæ statu elatus, in Iulianum itidem Cæsarem paria confingebat, crebroq; detestantibus bonis sub Augusti patulis auribus multa garriebat & sæua: ignorans profecto notum Aristotelis sapiens dictum, qui Callisthenem sectatorem & propinquũ suum ad regem Alexandrum mittens, ei sæpe mãdabat, ut quamrarißime & iucunde apud hominem loqueretur, uitæ potestatem & necis in acie linguæ portantem. Ne sit hoc mirum, homines prosutura discernere nonnunquam & decentia, quorum mentes cognatas cælestibus arbitramur

mur, animalia ratione carentia salutem suam interdum alto tueri silentio solent, ut exemplum est hoc perquàm notum: linquentes orientem grues ob calorem, plagamq́; petentes occiduam, cum montē penetrare cœperint Taurum aquilis abundantem, timentes fortißimas uolucres, rostra lapillis occludunt, ne eis eliciat uel neceßitas extrema clangorem: ijsdēq́; collibus agiliore uolatu transcursis proijciunt calculos, atque ita securius pergūt. Dum apud Sirmium hæc diligentia quæruntur impensa, orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Persidis ferarum gentium quas placarat adiumentis accinctus, augendiq́; regni cupiditate super homines flagrans arma uiresq́; parabat & commeatus, consilia tartareis manibus miscens, & præstigiatores omnes consulens de futuris: hisq́; satis collectis peruadere cūcta prima uerni temperie cogitabat. Et cum hæc primo rumores, deinde nuncij certi perferrent, omnesq́; suspensos aduentantium calamitatum complicaret magna formido, comitensis fabrica eandem incudem (ut dicitur) diu noctuq́; tundendo ad spadonum arbitrium, imperatori suspicanti ac timido intēdebat Vrsicinum, uelut uultus Gorgonei toruitatem: hæc sæpe talia'que replicans, quòd interempto Siluano, quasi penuria meliorum ad tuendas partes Eoas denuo missus,

altius

alius anhelabat. Hac autem assentandi nimia fœditate mercari complures nitebantur Eusebij fauorem, cubiculi tunc præpositi, apud quem (si uera dici debent) multa Constantius potuit, antedicti magistri equitũ salutem acriter impugnantis ratione bifaria: quod omniũ solus nec opis eius egebat ut cæteri, & domo sua non cederet Antiochiæ, quam molestissime flagitabat: qui ut coluber copia uirus exuberans, natorum multitudinem etiã tum ægrè serpentem excitans, ad nocendum emittebat cubicularios iam adultos: ut inter ministeria uitæ secretioris, gracilitate uocis semper puerilis & blandæ, apud principis aures nimium patulas, existimationem uiri fortis inuidia graui pulsarent: & breui iussa fecerunt. Horum & similium tædio iuuat ueterem laudare Domitianum, qui licet patri fratriq; dissimilis memoriam nominis sui inexpiabili detestatione perfudit, tamen receptissima inclaruit lege, qua minaciter interdixerat, ne intra terminos iurisdictionis Romanæ castraret quisquam puerum: quod ni contigisset, quis eorum ferret examina, quorum paucitas difficile toleratur? Actum est tamen cautius, ne ut fingebat, rursus accitus idem Vrsicinus metu cũcta turbaret, sed cum sors copiam detulisset, raperetur ad mortem. Hæc opperientibus illis, & ancipiti cogitatione districtis, nobis apud

Samo

Samosatam Comageni quondam regni clarissimam sedem parumper morantibus, repente noui motus rumoribus densis audiuntur & cõcretis, quos docebit orationis progrediens textus. Antoninus quidã ex mercatore opulẽto rationarius apparitor, Mesopotamiæ ducis tunc protector, exercitatus & prudens, perq; omnes illas notißimus terras, auiditate quorundã nexus ingentibus damnis, cum iurgãdo contra potentes se magis magisq; iniustius frangi contemplaretur, ad deferendam potentioribus gratiam qui spectabant negotium inclinatis, ne contra acumina calcitraret, flexit se in blanditias molliores: confessusq; debitũ per colludia in nomen fisci translatum, iamq; ausurus immania, rimabatur tectius reip. mẽbra totius: & utriusq; linguæ literas sciens, circa ratiocinia uersabatur, qui uel quarum uiriũ milites ubi agant, uel procinctus tẽpore quos tuerentur describens: itidem armorum & cõmeatuum copiæ, alia'que usui bello futura, an abunde suppetant, indefessa scitatione percontans. Et cum totius orientis didicisset interna, uirorũ stipendijq; parte maxima per Illyricum distributa, ubi distinebatur ex negocijs serijs imperator: adlapsuro iam præstituto die soluendæ pecuniæ, quã per syngrapham debere se confiteri ui metuq; cõpulsus est, cum omnibus se prospiceret undiq; periculis opprimendum,

dum,

dum, largitionum comite ad alterius gratiam infestius perurgente, fugam ad Persas cũ coniuge liberisq́; & omni uinculo charitatũ ingenti molimine conabatur, atq; ut lateret stationarios milites, fundum in Hiaspide, qui locus Trigridis fluentis adluitur pretio nõ magno mercatur. Hocq́; cõmento cum nullus causam ueniendi ad extremas Romani limitis partes, iam possessorem cum plurimis auderet exigere, per familiares fidos peritosq́; nandi occultis sæpe colloquijs cũ Sapore habitis, qui tractus omnes aduersos ducis potestate tunc tuebatur, & antea cognitus misso à Persicis castris auxilio uirorũ pernicium lembis impositus, cum omni pœnarum dulcedine nocte concubia transfretat, re contraria, specie Zopyri illius similis Babylonij proditoris. Rebus per Mesopotamiam in hunc statum deductis, Palatina cohors palinodiam in exitium concinens nostrum, inuenit tandẽ ansam nocendi fortissimo uiro, autore & incitatore cœtu spadonum: qui feri & auidi semper, carentesq́; necessitudinibus cæteris, diuitias solas ut filiolas iucundissimas amplectuntur. Stetitq́; sententia, ut Sabinianus uictus quidem senex & bene nummatus, sed imbellis & ignauus, & ab impetranda magisterij dignitate per obscuritatem adhuc longe discretus, præficiendus Eois partibus mitteretur, Vrsicinus uerò

cura

curaturus pedestrem militiam, & successurus Barbationi ad comitatum reuerteretur, quo præsens rerum nouarum auidus concitor, ut iactabant, à grauibus inimicis & metuendis incesseretur. Dum hæc in castris Constantij quasi per lustra aguntur & scenam & di ribitores nenundatæ subito potestatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad regis hyberna perductus auenter suscipitur: apicis nobilitatus autoritate, quo honore participantur mensæ regales, & meritorum apud Persas ad suadendum ferendasq; sententias in concionibus ora panduntur, nō contis, nec remulco (ut aiunt) id est, non flexiloquis ambag.bus, uel obscuris, sed uelificatione plena in remp. ferebatur: eundemq; incitans regē, ut quondā Maharbal lentitudinis increpans Annibalem, posse eum uincere, sed uictoria uti nescire, assidue prædicabat. eductus enim in medio, ut rerum omnium gnarus, auditorū nactus uigiles, sensus & aurium delinimenta captantes, nec laudantium, sed secundū Homericos Phæacas cum silentio admirantium, iam inde quadragesimi anni memoriam replicabat: post bellorum aßiduos casus, & maxime apud Hileiam & Singaram, ubi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum est, nostrorum copijs ingenti strage confoßis, quasi dirimente quodam medio feciali, Persas

sas nondum Aedessam, nec pontes Euphratis tetigisse uictores: quos armipotentia fretos successibusq; magnificis, ita dilatasse decuerat rem, eo maxime tempore, quo diuturnis bellorum ciuilium motibus sanguis utrinq; Romani roboris fundebatur. His ac talibus subinde inter epulas sobrius perfuga, ubi de apparatu bellorum & serijs rebus apud eos Graiorum more ueterum consultatur, regem incendebat ardentem, ut exacta hyeme statim arma fretus fortunæ suæ magnitudine concitaret, ipse quoq; in multis ac necessarijs operam suam fidenter promittens. Sub ijsdem ferè diebus Sabinianus adepta repentina potestate sufflatus, et Ciliciæ fines ingressus, decessori suo principis literas dedit hortantis, ut ad comitatum dignitate afficiēdus superiore citius properaret: eo necessitatum articulo, quo etiā si apud Thulen moraretur Vrsicinus, acciri eum magnitudo rerū ratione probabili flagitabat: utpote disciplinæ ueteris, & longo usu bellandi artis Persicæ scientissimum. quo rumore prouincijs percitis, ordines ciuitatum & populi decretis et acclamationibus densis, iniecta manu detinebant penes se publicum defensorem: memores quòd relictus ad sui tutelam, cū inerti & umbratili milite, nihil amiserat per decennium: simul metuentes saluti, quòd tempore dubio remoto illo aduenisse hominē com-

n *perer*

pererant inertißimum. Credimus, neque enim dubium est, per aërios tramites famam præpetem uolitare, cuius indicio hæc gesta pandēte, conciliorum apud Persas summa proponebatur: et multis ultro citroq; deliberatis placuit, Antonino suadente, ut Vrsicino procul amoto, despectoq; nouello duce, posthabitis ciuitatum perniciosis obsidijs, perrumperetur Euphrates, ireturq; prorsus: ut occupari poßint prouinciæ, fama celeritate præuenta, omnibus ante bellis (nisi temporibus Gallieni) intactæ, paceq; longißima locupletes, cuius rei prosperante deo ductorem cōmodißimum fore spondebat. Laudato firmatoq; concordi omnium uoluntate consilio, conuersisq; uniuersis ad ea quæ erant citius congerenda, commeatus, milites, arma, cæteraq; instrumenta quæ poscebat procinctus aduentans, perpetua hyeme parabantur. Nos interea paulisper cis Taurum morati, ex imperio ad partes Italiæ uenientes, festinantes prope flumen uenimus Hebrum, ex Odrysarum montibus decurrentem: ibiq; principis scripta suscepimus, iubentia omni causatione posthabita reuerti Mesopotamiam sine apparitione, nullam expeditionē curaturi periculosam, ad alium omni potestate translata: quod ideo per molestos formatores imperij struebatur, ut si Persæ frustra habiti redissent ad sua, ducis noui uirtuti facinus aßignaretur

egreg

egregium: si fortuna sequior ingruisset, Vrsicinus reus proditor Reip. deferretur. Agitati ita sine rationibus, diu contati, reuersiq; fastidij plenum Sabinianum inuenimus, hominem mediocris staturæ, & parui angustiq; animi, uix sine turpi metu sufficientem ad leuem conuiuij, nedum prælij strepitum perferendum: tamen quoniam speculatores apparatus omnes apud hostes feruere constanti adseueratione perfugis concinentibus affirmabant, oscitante homunculo Nisibin prope uenimus utilia paraturi, ne dißimulantes obsidium Persæ ciuitati superuenirẽt incautæ. Dumq; intra muros maturanda perurgerentur, fumus, micantesq; ignes aßidui à Tigride per castra Maurorum, & Sisara, & cõlimitia reliqua adusq; ciuitatem continui perlucebãt, solito crebriores erupisse hostium uastatorias manus superato flumine permonstrantes. qua causa ne occuparentur itinera, celeri cursu prægreßi, cum ad secundum lapidem uenissemus, liberali forma puerum Torquatũ, ut coniectabamus, octennem, in aggeris medio uidimus eiulantem, ingenui cuiusdam filium, ut aiebat, quem mater dum imminẽtium hostium terrore percita fugeret, impeditior trepidando reliquerat solum. Hunc dum imperatu ducis miserati commotiq;, impositum equo præ me ferens ad ciuitatem reduco, circũuallato murorum am-

bitu, prædatores latius uagabantur. Et quia me obsidionales ærumnæ terrebant, intra semiclausam posticam exposito puero, nostrorum agmen agilitate uolucri repetebam exanimis: nec multum fuit quin caperer. Nam cum Abdigidum quendam tribunum fugientem cum calone ala sequeretur hostilis, lapsoq; per fugam domino seruum deprehensum, cum ego rapido ictu transirem, interrogassent, quisnam præfectus sit iudex, audissentq; Vrsicinũ paulò antè urbem ingressum, montem Izalam petere, occiso indice minimum quæsiti, complures nos irrequietis cursibus sectabantur. Quos cum iumenti agilitate prægressus, apud Amudum munimentum infirmum dispersis per pabulum equis recubantes nostros securius inuenissem, porrecto extensius brachio, & summitatibus sagi contortis elatius, adesse hostes signo solito demonstrabam: iisdemq; iunctus impetu communi ferebar, equo iam fatiscente. Terrebat autem non pleniluniũ noctis, & planicies supina camporũ, nulla si occupasset artior casus latibula præbere sufficiens, ubi nec arbores, nec frutecta, nec quicquã præter herbas humiles uisebatur. Excogitatum est ergo, ut ardẽte superposita lampade, & circunligata ne rueret, iumentum solum quod eam uehebat, solutum sine rectore læuorsus ire permitteretur, cum nos ad mõtanos excessus dextera positos

positos tenderemus: ut prælucere sebalem facem duci lenius gradienti Persæ credentes, cum tenerent potißimum cursum: quod nisi fuisset præuisum, circũuenti & capti sub ditionem uenissemus hostilem. Hoc extracti periculo, cum ad nemorosum quendam locum uineis arbustisq́; pomiferis consitum, Meiacarire nomine uenissemus, cui fontes dedere uocabulum gelidi, lapsis accolis omnibus, solum in remoto secessu latentem inuenimus militem: qui oblatus duci, & locutus uaria præ timore, ideoq́; suspectus, adigente metu qui intentabatur, pandit rerum integram fidem: docetq́; quod apud Parisios natus in Gallijs, & equestri militans turma, uindictam quondam commißi facinoris timens, ad Persas abierat profugus: exindeq́; morum probitate spectata sortita coniuge, liberisq́; susceptis, speculatorem se missum ad nostra sæpe ueros nuntios reportasse. At nunc se à Sapore & Nohodareo optimatibus missum, qui cateruas ductauerant prædatorum, ad eos redire quæ didicerat perlaturum. Post hæc, adiectis quæ agi in parte diuersa norat, occiditur. Proinde curarum crescente sollicitudine, inde paßibus citis Amidam pro temporis copia uenimus, ciuitatem postea secutis cladibus inclytam. quò reuersis exploratoribus nostris, in uagina internis figuris notarum membranam reperi-

mus scriptam, à Procopio ad nos perferri mandatam, quem legatum ad Persas antea missum cum comite Luculliano, prædixi: hæc consulto obscurius indicantem, ne captus baiulis, sensuq; intellecto scriptorum, excitaretur materia funestißima: Amandatis procul Graiorum legatis, forsitan & necandis, rex longæuus non contentus Hellesponto, iunctis Granici & Rindaci pontibus, Asiam cum numerosis populis peruasurus adueniet, suopte ingenio irritabilis & asperrimus, autore & incensore Adriani quondam Romani principis successore: actum & conclamatum est, ni cauerit Græcia. qui textus significabat Persarum regem, transitis fluminibus Anzaba & Tigride, Antonino hortante dominium orientis affectare totius. His ob perplexitatem nimiam ægerrime lectis, cõsilium suscipitur prudens. Erat eo tempore satrapa Corduenæ, quæ obtemperabat potestati Persarum, Iouinianus nomine appellatus in solo Romano adolescens, nobiscum occulte sentiẽs. ea gratia, quod obsidatus sorte in Syria detentus, & dulcedine liberalium studiorum illectus, remeare ad nostra ardenti desiderio gestiebat. Ad hunc missus ego cum centurione quodam fidißimo, exploratius noscendi gratia quæ gerebantur, per auios montes angustiasq; præcipites ueni. Visusq; & agnitus,

comit

comiterq; susceptus, causam præsentiæ meæ uni illi confessus, adiuncto taciturno aliquo locorum perito, mittor ad præcelsas rupes exinde longe distantes: unde nisi oculorum deficeret acies, ad quinquagesimum usq; lapidem, quoduis etiam minutissimum apparebat. ibi morati integrum biduũ, cum sol tertius affulsisset, cernebamus terrarum omnes ambitus subiectos, quos horizontas appellamus, agminibus oppletos innumeris, & antegressum regem uestis claritudine rutilantem. Quem iuxta læuus incedebat Grumbates Chionitarũ rex, ætate quidem media, rugosisq; membris, sed mente quadam grandifica, multisq; uictoriarum insignibus nobilis: dextera rex Albanorum pari loco atq; honore sublimis: pòst duces uarij autoritate & potestatibus eminentes, quos ordinum omnium multitudo sequebatur, ex uicinarum gentium roboribus lecta, ad tolerandam rerũ asperitatẽ diuturnis casibus erudita. Quousq; nobis Doriscũ Thraciæ oppidũ: & agminatim intra cõsepta exercitus recensitos Græcia fabulosa narrabis? cũ nos cauti, uel ut uerius dixerim timidi, nihil exaggeremus, præter ea quæ fidei testimonia neq; dubia, neq; incerta monstrarũt. Postquã reges Nineue Adiabene ingẽti ciuitate trãsmissa, in medio pontis Anzabæ hostijs cæsis extisq; prosperantibus trãsiere lætissimi, coniectan

iectantes nos residuam plebem omnem ægrè penetrare post triduum posse, citius exinde ad satrapen reuersi quieuimus, hospitalibus officijs recreati. Vnde per loca itidem deserta & sola, magno necessitatis ducente solatio, celerius quàm potuit sperari reuersi, confirmauimus animos hæsitantium, unum è naualibus pontem transisse reges absque ulla circuitione perdoctos. Extemplo igitur equites citi mittuntur ad Caßianum Mesopotamiæ ducem, rectoremq; prouinciæ tunc Euphronium, compulsuri agrestes cum familijs & pecoribus uniuersis ad tutiora transire, & agiliter deseri Carras oppidum inualidis circundatum muris, super his campos omnes incendi, ne pabulorum suppeteret copia: & imperatis sine mora completis, iniecto igne, furentis elemēti uis maxima, frumenta omnia cum iam stipula flauenti turgerent, herbasq; pubentes ita contoruit, ut adusq; Euphratem ab ipsis marginibus Tigridis nihil uiride cerneretur. Tunc exustæ sunt feræ complures, maximeq; leones per ea loca sæuientes, immaniter consumi uel cæcari sueti paulatim hoc modo. Inter harundineta Mesopotamiæ fluminum & fruteta leones uagantur innumeri, clementia hyemis ibi mollißimæ semper innocui. At ubi solis radijs exarserit tempus, in regionibus æstu ambustis, uapore sideris & magnitudine culicum

agitans

agitantur, quorum examinibus per eas terras referta ſunt omnia. Et quoniam oculos quaſi humida & lucentia membra eædem appetũt uolucres, palpebrarum libramentis mordicus inſidentes, ijdem leones cruciati diutius, aut fluminibus merſi ſorbentur, ad quæ remedij cauſa confugiunt, aut amißis oculis, quos unguibus crebro lacerantes effodiunt, immanius efferceſcunt: quod ni fieret, uniuerſus oriens huiuſmodi beſtijs abundaret. Dum campi cremantur (ut dictum eſt) tribuni cum protectoribus mißi, citeriores ripas Euphratis caſtellis, & præacutis ſudibus, omniq; præſidiorum genere communiebant, tormenta quà non erat uoraginoſum, locis opportunis aptantes. Dum hæc celerãtur, Sabinianus inter rapienda momenta periculorum communium lectiſſimus moderator belli internecini, per Aedeſſena ſepulcra, quaſi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more uitæ remißioris fluxius agens, militari pyrrhicho ſonantibus modulis pro hiſtrionicis geſtibus in ſilentio ſummo delectabatur, ominoſo ſanè et incepto & in loco. Cum hæc & huiuſmodi factu dictuq; triſtia futuros pronuntiant motus, uitare optimum quenq; debere ſeculi progreßione diſcamus. Interea reges Niſibi pro ſtatione uili tranſmiſſa, incendijs arida nutrimentorum uarietate creſcentibus, fugitãtes inopiam pabuli,

 buli,

buli, sub montium pedibus per ualles gramineas incedebant. Cumq; Bebasen uillam uenissent, unde ad Cōstantiam usq; oppidū, quod centesimo lapide disparatur, arescunt omnia siti perpetua, nisi quòd in puteis aqua reperitur exilis, quid agerent diu contati, iamq; suorum duritiæ fiducia transituri, exploratore fido docente, cognoscunt Euphratem niuibus tabefactis inflatum, late fusis gurgitibus euagari, ideoq; uado nequaquam posse transiri. Conuertuntur ergo ad ea quæ amplectēda fortuita paret occasio, spe concepta præter opinionem exclusi, ac proposito pro abrupto rerum præsentium statu urgenti consilio, Antoninus dicere quid sentiat iussus, orditur, flecti iter suadens in dexterum latus, ut per longiorem circuitum, omnium rerum usu regionum feracium, & consideratione ea qua rectus pergeret hostis adhuc intactarum, castra duo præsidiaria Barzala & Laudias peterentur sese ductante: ubi tenuis fluuius propè originem & angustus, nullisq; adhuc aquis aduenis adolescens facile penetrari poterit ut uadosus. His auditis, laudatoq; suasore et iusso ducere quà norat, agmina cuncta ab instituto itinere conuersa per auium sequebātur. Quo certis speculationib⁹ cognito, nos disposuimus properare Samosata, ut superato exinde flumine, pōtiumq; apud Zeugma & Capersana iun

na iuncturis abscisis, hostiles impetus si iuuisset fors ulla repelleremus. Sed contigit atrox, & silentio omni dedecus obruendum. namq; duarum turmarum equites circiter septingenti ad subsidium Mesopotamiæ recens ex Illyrico mißi, encrues & timidi, præsidium per eos traductus agentes, nocturnasq́; pauentes insidias, ab aggeribus publicis uesperi quando custodiri magis omnes tramites conueniret, longius discedebant. Hocq́; obseruato, eos uino oppressos & somno, uiginti millia ferè Persarum Sapore & Nohodare ductantibus nullo prospiciente transgressa, post tumulos celsos uicinos Amidæ occultabantur armata. Moxq́; (ut dictum est) cum abituri Samosatam luce etiam tum dubia pergeremus, ab alta quadam specula radiantium armorum splendore præstricti, hosteisq́; adesse excitatius clamitātes, signo dato quod ad prælium solet hortari, restitimus conglobati, nec fugam capessere, cum essent iam in contuitu qui sectarentur, nec cōgredi cum hoste equitatu & numero præualente, metu indubitatæ mortis cautum existimantes. Deniq; ex ultima neceßitate manibus iam conferendis, cum quid agi oporteat cõtaremur, occidūtur quidam nostrorum temere procursantes: & urgente utraque parte, Antoninus ambitiose prægrediens agmina, ab Vrsicino agnitus, & obiurgatorio sono uo-

cis

cis increpitus, proditorq; & nefarius appellatus, sublata tiara quam capiti summo ferebat honoris insigne, dissiluit equo: curuatisq; membris humũ uultu pene contingẽs, salutauit patronum appellans & dominũ, manus post tergum connectens, quod apud Assyrios supplicis indicat formam: Et ignosce mihi, inquit, amplissime comes, necessitate non uoluntate ad hæc quæ noui scelesta prolapso, egêre me præcipitem flagitatores, ut nostri, quorum auaritiæ ne tua quidem excelsa illa fortuna propugnans miserijs meis potuit refragari. Simul hæc dicens, è medio prospectu abscessit non auersus: sed dum euanesceret, uerecunde retrogradiens, & pectus ostentans, quæ dum in curriculo semihoræ aguntur, post signani nostri qui tenebant editiora collis, exclamant, aliam cataphractorum multitudinem equitum ponè uisam, celeritate quammaxima propinquare. Atque ut in rebus solet afflictis, ambigentes cuinam deberet aut possit occurri, trudente pondere plebis immensæ, passim quà cuique proximum uidebatur, diffundimur uniuersi. Dumq; se quisque expedire discrimine magno conatur, sparsim disiecti hosti concursatori miscemur. Itaque spreta iam uiuendi cupiditate fortiter decernentes, ad ripas pellimur Tigridis alte excisas. Vnde quidam præcipites pulsi implicantibus armis
hæsę

hæserunt, ubi uadosius est amnis: alij lacunarum hausti uertigine uorabantur: nonnulli cum hoste congressi uario euentu certabant: quidam cuneorum densitate perterriti, petebant proximos Tauri montis excessus. Inter quos dux ipse agnitus, pugnatorumq; mole circundatus, cum Aiadaltha tribuno, caloneq; uno, equi celeritate ereptus abscessit. Mihi dum auius ab itinere comitum quid agerem circuspicio, Verennianus domesticus protector occurrit femur sagitta confixus: quam dum auellere obtestante collega conarer, cinctus undiq; antecedentibus Persis, ciuitatem petebam anhelo cursu rependo, ex eo latere quo incessebamur in arduo sitam, unoq; ascensu perangusto meabilem, quem scissis callibus molinæ ad calles artandas ædificatæ densius constringebant: Hic mixti cum Persis eodem ictu procurrentibus, ad superiora nobiscum, adusque ortum alterius solis immobiles stetimus, ita conferti, ut cæsorum cadauera multitudine fulta reperire ruendi spatium nusquam possent: utq; miles ante me quidam discriminato capite, quod in æquas partes ictus gladij fiderat ualidissimus, in stipitis modum undique coartatus hæreret, & licet multiplicia tela per tormentorum omnia genera uolarent è propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinquitas eximebat:

tand

tandemq; per posticam ingressus, refertam inueni confluente ex finitimis uirili & muliebri sexu. Nam & casu illis ipsis diebus in suburbanis peregrina commercia circumacto anno solita celebrare multitudo conuenarum augebat agrestium. Interea sonitu uario cuncta miscentur, partim amissos gementibus, alijs cum exitio saucijs, multis caritates diuersas, quas præ angustijs uidere non poterant, inuocantibus. hanc ciuitatem olim perquam breuem, Cæsar etiam tum Constantius ut accolæ suffugium poßint habere tutißimum, eo tempore quo Antoninupolim oppidũ aliud struxit, turribus circundedit amplis & mœnibus: locatoq; ibi conditorio muralium tormentorum, fecit hostibus formidatam, suoq; nomine uoluit appellari. Et latere quidem australi, geniculato Tigridis meatu subluitur propius emergentis. quà Euri opponitur flatibus Mesopotamiæ plana despectat. unde aquiloni obnoxia est, Nymphæo amni uicina, uerticibus Taurinis umbratur, gentes Transtigritanas dirimentibus & Armeniam. spiranti Zephyro controuersa Gumathenam contingit, regionem uberem & cultu iuxta fœcundam: in qua uicus est Abarne nomine, sospitalium aquarum lauacris calentibus notus. In ipso autem Amidæ meditullio sub arce fons diues exudat, potabilis quidem, sed uaporatis

æsti

æstibus nonnunquam fœtens. Cuius oppidi præsidio erat semper quinta Parthica legio destinata, cum indigenarum turma non contemnenda. Sed tunc ingruentem Persarum multitudinem sex legiones raptim percursis itineribus antegressæ, muris astitere firmissimis: Magnentiaci & Decentiaci, quos post consummatos ciuiles procinctus, ut fallaces & turbidos, ad orientem uenire compulit imperator, ubi nihil præter bella timetur externa: Et tricesimani Decimiq; Fortenses, & Superuentores atque Præuentores cum Aeliano iam comite, quos tyrones tum etiam nouellos hortante memorato adhuc protectore erupisse Singara, Persasq; fusos in somnum retulimus trucidasse complures. Aderat comitum quoq; sagittariorum pars maior, equestres uidelicet turmæ ita cognominatæ, ubi merent omnes ingenui Barbari armorum uiriumq; firmitudine inter alios eminētes. Hæc dum primi impetus turbo conatibus agitat insperatis, rex cum populo suo gentibusq; quas ductabat, à Bebase loco itinere flexo dextrorsus, ut monuerat Antoninus, per Horren & Meiacarire & Charcha ut transiturus Amidam, cum prope castella Romana uenisset, quorum unum Reman, alterum Busan appellatur, perfugarum indicio dicitur multorum opes illuc translatas seruari:

ut in

ut in munimentis præcelsis & fidis: additumq; est ibi cum supellectili preciosa inueniri fœminam pulcrũ cum filia paruula, Craugasij Nisibeni cuiusdam uxorem, municipali ordine, genere, fama, potentiaq; circumspecti. Auiditate itaque rapiendi aliena festinans, petit impetu fidenti castella: unde subita animi consternatione defensores armorũ uarietate præstricti, cunctos prodidere qui ad præsidia confugerunt, & digredi iußis, confestim claues obtulere portarum: patefactisq; aditibus, quicquid ibi congestum erat, eruitur: & productæ sunt attonitæ sonitu mulieres, et infantes matribus implicati, graues ærumnas inter initia tenerioris ætatis experti. Cumq; rex percontando cuius nam coniunx esset, Craugasij comperisset, u:m in se metuentem prope uenire permisit intrepidam, & uisam opertamq; absq; labra ipsa atro uelamine, certiore iam spe mariti recipiendi, & pudoris inuiolati mansuri benignius confirmauit. Audiens enim coniugem miro eius amore flagrare, hoc prænũo Nisibenam se proditionem mercari posse arbitrabatur. Inuentas tamen alias quoque uirgines Christiano ritu cultui diuino sacratas, custodiri intactas, & religioni seruire solito more nullo uetante præcepit: lenitudinem profecto in tempore simulans: ut omnes quos antehac diritate terrebat, sponte

ſponte ſua metu remoto uenirent, exemplis recentibus docti, humanitate eum & moribus iam placidis magnitudinem temperaſſe fortunæ.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XIX.

OC *miſeræ noſtrorum captiuitatis euentu rex lætus ſucceſſusq́; opperiens ſimiles, egreſſus exinde paulatimq́; incedens, Amidam die tertio uenit. Cumq́; primum aurora ſurgeret, uniuerſa quæ uideri poterant, armis ſtellantibus coruſcabant, ac ferreus equitatus campos oppleuit & colles. Inſidens autē equo, ante alios celſior ipſe præibat agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmentum inter ſtinctum lapillis pro diademate geſtans, multiplici uertice dignitatum & gentium diuerſarum comitatu ſublimis. Satisq́; eum conſtabat colloquio tenus defenſores mœnium tentaturū, aliorſum Antonini conſilio feſtinantem. Verùm cæleſte numen ut Romanæ rei totius ærumnas intra unius regionis concluderet ambitum, adegerat in immenſum ſe extollentem, credentēq́; quòd uiſo ſtatim obſeſſi omnes*

metu, examinati supplices uenirent in preces. Portis obequitabat, comitante cohorte regali: qui dum se prope confidentius inserit, ut etiam uultus eius posset aperte cognosci: sagittis missilibusq; ceteris ob decora petitus insignia corruisset, ni puluere iaculantium adimente conspectum, parte indumenti tragulæ ictu discissa, editurus postea strages innumeras euasisset. Hinc quasi in sacrilegos uiolati sæuiẽs templi, temeratumq; tot regum & gentium dominum prædicans, eruendæ urbis apparatu nisibus magnis instabat: & orantibus potissimis ducibus, ne profusius in iram à gloriosis desciscerct cœptis, lenissima eorum petitione placatus, postridie quoq; super deditione moneri decreuerat defensores. Ideoq; cum prima lux aduenisset, rex Chionitarum Grumbates fidenter operam nauaturus tendebat ad mœnia cum manu promptissima stipatorum. quem ubi uenientem iam telo fortè contiguum contemplator peritissimus aduertisset, contorta balista filium eius prima pubis adolescentem, lateri paterno hærentem thorace cum pectore perforato perfodit, proceritate & decore corporis æqualibus antestantem. Cuius occasu in fugam dilapsi populares eius omnes, moxq; ne raperetur ratione iusta regressi, numerosas gentes ad arma clamoribus dissonis concitarunt: quarum concursu ritu grandinis

dinis hincinde conuolantibus telis, atrox cõmittitur pugna: & post interneciua certamina adusque finem diei protenta, cum iam noctis esset initium, per aceruos cæsorum & scaturigines sanguinis ægre defensum caligine tenebrarum extrahitur corpus, ut apud Troiam quõdam super comite Thessali ducis exanime acies Marte acerrimo conflixerunt. quo funere regia mœsta & optimatibus uniuersis cum parente subita clade perculsis, indicto iustitio iuuenis nobilitate commendabilis & dilectus, ritu nationis propriæ lugebatur. Itaque ut armari solebat elatus in amplo quodam suggestu locatur & celso: circaq; cum lectuli x. sternuntur, figmenta uehentes hominum mortuorum, ita curate pollincta, ut & imagines essent corporibus similes iam sepultis: ac per dierum spatium septem uiri quidem omnes per cõtubernia & manipulos epulis indulgebant saltando & cantando tristia quædam genera næniarum regium iuuenem lamentantes. Fœminæ uerò miserabili planctu in primæuo flore succisam spem gentis solitis fletibus conclamabant, ut lacrymare cultrices Venereæ sæpe spectantur in solennibus Adonidis sacris, quod simulacrum aliquod esse frugum adultarum religiones mysticæ docent. Post incensum corpus, ossaq; in argenteam urnam contecta, quæ ad gen-

tem humo mandanda portari statuerat pater, agitata summa cōsiliorū placuerat busto urbis subuersæ expiare perempti iuuenis manes: nec enim Grumbates inulta unici pignoris umbra ire ultra patiebatur. biduoq; ad otium dato, ac missis abunde qui pacis modo patentes agros pingues cultosq; uastarent, quinquies ordine multiplicato scutorum cingitur ciuitas: ac tertiæ principio lucis corusci globi turmarum impleuerunt cuncta, quæ prospectus humanus potuit undique contueri: & sorte loca diuisa clementi gradu incedentes ordines occuparūt. Persæ omnes murorum ambitus obsidebant. Pars quæ orientem spectabat, Chionitis euenit, quà funestus nobis ceciderat adolescens: Vertæ meridiano lateri sunt destinati: tractum seruabant septentrionis Albani: occidentali portæ oppositi sunt Segestani, acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in arduum specie elephantorum agmina, rugosis horrenda corporibus leniter incedebant armatis onusta, ultra omnem diritatem tetri spectaculi formidanda, ut retulimus sæpe. Cernentes populos tam indimensos, ad orbis Romanæ incendium diu quæsitos, in nostrū conuersos exitium, salutis rata desperatione gloriosos uitæ exitus deinde curabamus, iamq; omnibus nobis optatos. A sole itaque orto usque diei ultimum acies immobiles stabant

ut

ut fixæ, nullo uariato uestigio, nec sonitu uel equorum audito hinnitu: eademq; figura digreßi qua uenerant, cibo recreati & somno, cum superesset exiguum noctis æneatorũ clangore ductante, urbem ut mox casuram terribili corona cinxerunt. Vixq; ibi Grumbates hastã infectam sanguine, ritu patrio, nostriq; more coniecerat fecialis, armis exercitus cõcrepans inuolat in muros: confestimq; lacrymabilis belli turba crudescit, rapido turmalium procursu in procinctum alacritate omni tendentium, & contra acri intentaq; occursatione nostrorum. Proinde diffractis capitibus multos hostium scorpionum iactu moles saxeæ colliserunt: alij traiecti sagittis, pars cõfixi tragulis humum corporibus obsternebant uulnerati: alij socios fuga præcipiti repetebant. Nec minores in ciuitate luctus aut mortes, sagittarum creberrima nube auras spissa multitudine obumbrante, tormentorumq; machinis, quæ direpta in Singara possederant. Persæ, uulnera inferentibus plura. nanque uiribus collectis propugnatores, omissa uicißim certamina repetentes, in maximo defendendi ardore saucij perniciose cadebant, aut laniati uoluendo stantes proxime subuertebant, aut certe spicula membris infixa uiuentes adhuc uellendi peritos quæritabant. ita strages stragibus implicitas, & ad extremum

usque diei productas, ne uespertinæ quidem hebetauerant tenebræ. ea re, quod obstinatione utrinque magna decernebatur. Agitatis itaq; sub onere armorum uigilijs, resultabant altrinsecus exortis clamoribus colles: nostris uirtutes Constantij Cæsaris extollentibus, ut domini rerum & mundi: Persis Saporem & Achemenem appellantibus & Artaxerxen, quod regibus imperans, & bellorũ uictor interpretatur. Ac priusquàm lux occiperet, signo per lituos dato, ad feruorem similium præliorum excitæ undique inæstimabiles copiæ in modum alitum ferebantur: unde longe & late prospici poterat, campis & conuallibus nihil præter arma micantia ferarum gentium demonstrantibus. Moxq; clamore sublato, cunctis temere prorumpentibus, telorum uis ingens uolabat è muris: utq; opinari dabatur, nulla frustra mittebantur inter hominum cadentia densitatem. Tot enim nos circumstantibus malis, non obtinendæ causa salutis, ut dixi, sed fortiter moriendi studio flagrabamus, & à diei principio adusque lucem obscuram neutrubi prælio inclinato, ferocius quàm consultius pugnabatur. Exurgebant enim terrentium clamores, ut præ alacritate consistere sine uulnere quisquã uix posset. Tandemq; nox finẽ cædibus fecit, & satias ærũnarum inducias partibus dederat longiores.

Ubi

Vbi enim quieſcendi nobis tempus eſt datum, exiguas quæ ſuperarent uires, continuus cum inſomnia labor abſumpſit, ſanguine & pallente expirantium facie perterrente, quibus ne ſuprema quidem humandi ſolatia tribui ſinebāt anguſtiæ ſpatiorum, intra ciuitatis ambitum non nimium amplæ legionibus ſeptem & promiſcua aduenarum ciuiumq; ſexus utriuſque plebe, & militibus alijs paucis aduſque numerum milium xx.*concitis incluſis. Medebatur ergo ſuis quiſque uulneribus pro poßibilitate, uel curantium copia. cum quidam grauiter ſaucij cruore exhauſto ſpiritus reluctantes efflarent: alij confoßi mucronibus proſtrati, animis in uentum ſolutis proijciebantur extincti: aliquorum foratis undiq; membris mederi periti uetabant, ne offenſionibus caßis animæ uexarentur adflictæ: nōnulli uellendis ſagittis in ancipiti curatione grauiora morte ſupplicia perferebant. Dum apud Amidam hac partium deſtinatione pugnatur, Vrſicinus mœrens quòd ex alterius pendebat arbitrio autoritatis, tunc in regendo milite potiorem Sabinianum etiam tum ſepulcris hærentem crebro monebat, ut compoſitis uelitaribus cunctis, per imos pedes montium occultis itineribus properarent: quo leuium armorum auxilio ſi qua fors iuuiſſet, ſtationibus interceptis, nocturnas hoſtium adgrederentur ex-*

cubias, quæ ingenti circuitu uallauerant mucros, aut laceßitionibus crebris occuparet obsidioni fortiter adhærentes. quibus Sabinianus renitebatur ut noxijs, palàm quidem literas imperiales prætendẽs, intacto ubique milite, quicquid geri potuiſſet, impleri debere aperte iubentes. clam uerò corde altißimo retinens ſæpe in comitatu ſibi mãdatum, ut anſam omnem adipiſcendæ laudis deceſſori ſuo ardenti ſtudio gloriæ circuncideret, etiam ex repub. proceſſuram. adeo uel cum exitio prouinciarum feſtinabatur, ne bellicoſus homo memorabilis alicuius facinoris autor nunciaretur aut ſocius. Ideoq; his attonitus malis, exploratores ad nos ſæpe mittendo, licet ob cuſtodias artas nullus facile oppidum poterat introire: & utilia agitando complura, nihil proficiens, uiſebatur ut leo magnitudine corporis & toruitate terribilis, incluſos intra retia catulos periculo ereptum ire non audens, unguibus ademptis & dentibus. Sed in ciuitate, ubi ſparſorum per uias cadauerum multitudo humandi officia ſuperaret, peſtilentia tot malis acceßit, uerminantium corporum lue tabifica, uaporatis æſtibus, varioq; plebis languore nutrita. quæ genera morborum unde oriri ſolent, breuiter explicabo. Nimietatem frigoris aut caloris, uel humoris, uel ſiccitatis, peſtilentias gignere philoſophi & illuſtres

med

medici tradiderunt. Vnde accolentes loca palustria uel humecta, tusses, ioculares casus & similia perferunt: contrà confines caloribus, tempore febriũ arescunt. sed quanto ignis materies cæteris efficacior, tanto ad perimendum celerior siccitas. Hinc cum decennali bello Græcia desudaret, ne peregrinus pœnas dissociati regalis matrimonij lucraretur, huius modi grassata pernicie telis Apollinis periere cõplures, qui sol æstimatur: atq;, ut Thucydides exponit, clades illa quæ in Pelopõnesiaci belli principijs Athenienses acerbo genere morbi uexauit, abusq; feruenti Aethiopiæ plaga paulatim proserpens, Atticam occupauit. Alijs placet, auras, ut solent aquæ, uitiatas fœtore cadauerum, uel similibus, salubritatis uiolare maximam partem: uel certè aëris permutationem subitam, ægritudines parere leuiores. Adfirmant etiam aliqui terrarum halitu densiore crassatum aëra, emittendis corporis spiraminibus resistentem necare nonnullos: qua causa animalia præter homines cætera iugiter prona, Homero autore, & experimentis deinceps multis, cum talis incesserit labes, ante nouimus interire. & prima species luis Pandemus appellatur, quæ efficit in aridioribus locis agentes caloribus crebris interpellari: secunda Epidemus, quo tempore ingruens aciem hebetat luminum, &

concitat periculosos humores: tertia Lœmodes, quæ itidem temporaria est, sed uolucri uelocitate letabilis. Hac exitiali peste quassati paucis intemperanti æstu consumptis, quos multitudo angebat, tandem nocte quæ diem consequuta est decimum, exiguis imbribus disiecto concreto spiritu & crassato, sospitas retenta est corporum firma. Verùm inter hæc inquies Persa uimineis ciuitatem pluteis circundabat, & erigi aggeres cœpti: turresq; fabricabantur frontibus ferratis excelsæ, quarum fastigijs balistæ locatæ sunt singulis, ut à propugnaculis propellerent defensores. leuia tamen per funditores & sagittarios prælia ne puncto quidem cessabant. Erant nobiscum duæ legiones Magnentiæ recens è Gallis ductæ (ut prædiximus) uirorum fortium & pernicium, ad planarios conflictus aptorum: ad eas uerò belli artes quibus stringebamur, non modo inhabiles, sed contrà nimij turbatores. qui cum neque machinis, neque in operum constructione iuuarent aliquem, stolidius erumpentes dimicantesq; fidentißime minuto numero reuertebant, tantum proficientes, quantum in publico (ut aiunt) incendio aqua unius hominis manu adgesta. Postremo obseratis portis, precantibusq; tribunis egredi nequeuntes frendebant ut bestiæ. Verùm sequutis diebus efficacia eorum eminuit, ut docebi

cebimus. In summoto loco partis meridianæ murorum, quæ despectat fluuium Tigrim, turris fuit in sublimitatem exurgens, sub qua hiabant rupes abscisæ, ut despici sine uertigine horrenda non possent: unde cauatis fornicibus subterraneis per radices montis scalæ adusque ciuitatis ducebant planiciem, quo ex amnis alueo haurirentur aquæ furtim, ut in omnibus per eas regiones munimentis quæ contingunt flumina uidimus, affabre politæ. per has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano transfuga quodam ductante, qui ad diuersam partem desciuerat, LXX. sagittarij Persæ ex agmine regio, arte fiduciaq; præstantes, silentio summoti loci defensi, subito singuli nocte media ad contignationem turris tertiam ascenderunt. ibiq; occultati, mane sago punici coloris elato, quod erat subeundæ indicium pugnæ, cum ex omni parte circumueniri urbem suis copijs inundantibus aduertissent, exinanitis proiectisq; ante pedes pharetris, clamosis ululatibus incendio tela summa peritia dispergebant. Moxq; acies omnes densæ petebant multo infestius quàm antea ciuitatem. Inter incertos nos & ancipites quibus occurri deberet, instantibus supra, an multitudini transcensu scalarum iam propugnacula ipsa prensanti, diuiditur opera: & translatæ leuiores quinque balistæ contra

turrim locantur. quæ ocius lignea tela funden-tes, nonnunquam binos forabant: è quibus pars grauiter uulnerati ruebant: alij machinarum metu stridentium præcipites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus hac celeritate con fectis, relatisq; ad loca sueta tormentis, paulo securius mœnia omnium concursu defendebantur. Et quoniam augebat curas militum scelestum facinus perfugæ, quasi decurrentes in planum, ita iaculantes diuersa mißilia lacertis fortibus incumbebant, ut Vertæ in meridiem degentes uulnerum acri repulsa disiecti lacrymantes complurium mortes tentoria repeterent metu. Aspirauit auram quandam salutis fortuna, innoxio die cum hostili clade emenso: cuius reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, posteræ lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quæ ziata capto castello ad hosticum ducebatur: ad quem locum ut capacißimum & munitum, spatio quippe X. stadiorum ambitur, promiscua confugerat multitudo. Nam etiam alia munimenta ijsdem diebus capta sunt & incensa, unde hominum milia extracta complura seruituti sequebantur: inter quos multi senecta infirmi, & mulieres iam grandæuæ cum ex uarijs deficerent causis, itineris longinquitate offensæ, abiecta uiuendi cupiditate, suris uel suffraginibus relinqueban

bātur exectis. Has miserabiles turmas Galli milites contuentes, rationabili quidem sed intempestiuo motu, conserendæ cum hostibus manus copiam sibi dari poscebant, mortem tribunis uetantibus primis'que ordinibus minitantes, si deinceps prohiberent. ut'que den tatæ in caueis bestiæ, tetro pedore acerbius efferatæ, euadendi spe repagulis uersabilibus illiduntur: ita gladijs portas cædebant, quas suprà diximus obseratas, admodum anxij ne urbe excisa ipsi quoque sine ullo specioso facinore deleantur, aut exuta periculis nihil egisse operæpretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licet antea sæpe egreßi, structores'que aggerum confoßis quibusdam impedire conati, paria pertulerunt. Inopes nos consilij, & quid opponi deberet sæuientibus ambigentes, id potißimum ægre ijsdem adsentientibus tandem elegimus. ut quoniam ultra ferri non poterant, paulisper morati custodias aggredi permitterentur hostiles, quæ non procul erant à coniectu locatæ telorum, ut eis perruptis pergerent prorsus. apparebat enim eos, si impetrassent, strages maximas edituros. Quæ dum parantur, per uaria certaminum genera defensabantur acriter muri, laboribus, & uigilijs, & tormentis ad mittenda undique saxa telaq; dispositis. duo tamen aggeres celsi

Per

Persarum peditum manu erecti, & expugnatio ciuitatis struebatur operibus lentis. contra quos nostrorum quoque impensiore cura moles excitabantur altissimæ, fastigio aduersæ celsitudinis æquatæ, propugnatorum uel nimia pondera duraturæ. Inter hæc Galli morarum impatientes, securibus gladijsq; succincti, patefacta sunt egressi postica, obseruata nocte squalida & interluni, orantes cæleste præsidium ut propitium adesset & libens, atque ipsum spiritum reprimentes. Cum prope uenissent conferti ualido cursu quibusdam stationarijs interfectis, exteriores castrorum uigiles, ut in nullo tali metu sopitos obtruncantes, superuenire ipsi regi, si prosperior illuxisset euentus, occulte meditabantur. Verùm audito ruentium sonitu gemituq; cæsorum discusso somno, excitatis multis, & ad arma pro se quoque clamitante, steterunt milites uestigijs fixis, progredi ultra non ausi: nec enim cautum deinde, expergefactis quos petebant insidiæ, in apertum properare discrimen. Cum iam undique frendentium cateruæ Persarum in prælia uenirent accensæ, contra Galli corporum robore audaciaq; quoad poterant inconcussis, gladijs secantes aduersos, parte suorum strata uel sagittarum undiq; uolantium crebritate confixa, cum unum in locum totam periculi

molem

nolem conuersam, & currētium hostium agmina aduertissent, nullo terga uertente euadere festinabant: & uelut repedantes sub modulis sensim extra uallum protrusi, cum manipulos confertius inuadentes sustinere non possent, tubarum perciti clangore castrensium discedebant: & resultantibus è ciuitate lituis multis portæ panduntur recepturæ nostros, si peruenire illuc usq; ualuissent: tormentorumq; machinæ stridebant sine iaculatione ulla telorum, ut stationibus præsidentes, post interemptos socios ponè agerentur, ignari urbis oppositi mœnibus nudatis ut uiri fortes susciperentur innoxij. Hacq; arte Galli portam propè cōfinia lucis introiere minuto numero, quidem perniciose, pars leuiter uulnerati, quadringentis ea nocte desideratis: qui non Rhesum nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, sed Persarum regem armatorum c. milibus circunseptum, ni obstitisset uiolentior casus, in ipsis tentorijs obtruncarant. horum campiductoribus ut fortium factorum antesignanis post ciuitatis excidium armatas statuas apud Aedessam in regione celebri locari iusserat imperator, quæ ad præsens seruantur intactæ. Retectis sequenti luce funeribus, cum inter cæsorum cadauera optimates inuenirentur & satrapæ, clamores dissoni fortunam aliam alibi cum lacrymis indicabant, luctus

ubi

ubique & indignatio regum audiebatur, arbitrantium per stationes muris obiectas irrupisse Romanos: inducijs'que ob hoc tridui datis adsensu communi, nos quoque spatium ad respirandum accepimus. Perculsæ deinde nouitate rei efferatæq; gentes, omissa omni cunctatione, operibus quoniam uis minime procedebat decernere iam censebant: & concito extremo belli ardore omnes oppetere gloriose iam properabant, aut ruina urbis animis litare cæsorum: iamq; apparatu cunctorum alacritate perfecto, exiliente lucifero, operum uariæ species cum turribus ferratis admouebantur: quorum in uerticibus celsis aptatæ balistæ propugnatores agitantes humilius disiectabant. & albescente iam die ferrea munimenta membrorum cælum omne subtexerunt: densatæ'que acies non inordinatim ut antea, sed tubarum sonitu leni ductante nullis procursantibus incedebant, machinarum opertæ tegminibus, cratesq; uimineas prætendentes. Cumq; propinquantes ad coniectum uenere telorum, oppositis scutis Persæ pedites sagittas tormentis excussas è muris ægrius euitantes laxarunt aciem: nulloq; penè iaculi genere inuanum cadente, etiam cataphracti hebetati & cedentes animos auxere nostrorū. Tamen quia hostiles balistæ ferratis impositæ turribus, in hu

in humiliora ex ſupernis ualentes, ut loco diſpari, ita euentu diſsimili noſtra multo cruore fœdabant, ingruente iam ueſpera cum requieſcerent partes, noctis ſpatium maius conſumptum eſt, ut excogitari poſsit, quid exitio ita atroci obiectaretur. & tandem multa uerſantibus ſedit nobis conſilium, quod tutius celeritas fecit, quatuor iiſdem baliſtis ſcorpiones opponi. qui dum trãslati è regione caute, quod artis eſt difficillimæ, collocantur, lux nobis aduenit mœſtiſsima, Perſarum manipulos formidatos oſtentans, adiectis elephantorũ agminibus, quorum ſtridore immanitateq́; corporum, nihil humanæ mentes terribilius cernũt. Cumq́; omni ex latere armorum & operũ beluarumq́; molibus urgeremur, per ſcorpionum fereas fundas è propugnaculis ſubinde rotundi lapides acti, diſſolutis turrium coagmentis, baliſtas earumq́; tortores ita fudere præcipites, ut quidam citra uulnerum noxas, alij obtriti magnitudine ponderum interirent: elephantis ui magna propulſis, quos flammis coniectis undiq; circum nexos, iam corporibus tactis, gradienteſq́; retrorſus, retinere magiſtri non poterant: poſtq́; exuſtis operibus nulla quies certaminibus data. rex enim ipſe Perſarum, qui nunquam adeſſe certaminibus cogitur, his turbinum infortunijs percitus, nouo & nuſquam antea cognito more præliatoris militis

ritu prosiluit in confertos: & quia conspectior tegentium multitudine procul speculantibus uisebatur, petitus crebritate telorum multis stipatoribus stratis abscessit, alternans regibiles acies: & ad extremum diei, nec morientium truci uiso, nec uulnerum territus. tandem tempus exiguum tribui quieti permisit. Verùm nocte prælia dirimente, somno per breue otium capto, nitescente iam luce ad potiunda sperata ira & dolore exundans, nec fas ullum præ oculis habiturus, gentes in nos excitabat. Cum'que crematis operibus, ut docueram, pugna per aggeres celsos muris proximos tentaretur, ex aggestis erectis intrinsecus, quantum facere niti'que poterant, nostri æquis uiribus per ardua resistebant. & diu cruentum prælium stetit, nec metu mortis quisquam ex aliqua parte à studio propugnandi remouebatur. eo'que producta contentione, cum sors partium euentu regeretur indeclinabili, diu laborata moles illa nostrorum uelut terræ quodam tremore quassata procubuit: & tanquam itinerario aggere uel superposito ponte complanatum spatium, quod inter murum congestamq; forinsecus struem hiabat, patefecit hostibus transitum, nullis obijcibus impeditum: & pars pleraque militum detectorum oppressa uel debilitata cassabat. Concursum

ſum eſt tamen undique ad propulſationem periculi tam abrupti: & feſtinandi ſtudio, alijs irretientibus alios, audacia hoſtium ipſo ſucceſſu creſcebat. Accitis igitur regis imperio prædatoribus uniuerſis, ſtrictoq; cominus ferro, cum ſanguis utrobique immenſis cædibus funderetur, repletæ ſunt corporibus foſſæ, latiorq; uia inde pandebatur: & concurſu copiarum ardentium ciuitate oppleta, cum omnis defendendi uel fugiendi ſpes eſſet abſciſa, pecorum ritu armati & imbelles ſine ſexus diſcrimine truncabantur. Itaq; ueſpera tenebrante, cum adhuc licet iniqua reluctante fortuna, multitudo noſtrorum manu conſerta diſtringeretur, in abſtruſa quadam parte oppidi cum duobus alijs latens obſcuræ præſidio noctis. poſtica per quam nihil ſeruabatur euado: & ſqualentum peritia locorum, comitumq; adiutus celeritate, ad decimum lapidem tandem perueni: in qua ſtatione lenius recreati, cum ire protinus pergeremus, & incedendi nimietate iam ſuperarer ut inſuetus ingenuus, offendi dirum aſpectu, ſed fatigato mihi laßitudine graui leuamen impendio tempeſtiuum. Fugaci equo nudo & infreni calonum quidam ſedens, ne labi poſſit, ex more habenam qua ductabatur ſiniſtra manu artius illigauit: moxq; decuſſus uinculi nodum abrumpere nequiens, per auia

ſaltusq; membratim diſcerptus, iumentum exhauſtum curſu, pondere cadaueris detinebat: cuius dorſualis comprehenſi ſeruitio uſus in tempore, cum iiſdem ſociis ad fontes ſulphureos aquarum ſuapte natura calentium ægrè perueni. Et quia per æſtum arida ſiti reptantes aquam diu quæritando, profundum penè uidimus puteum, & neque deſcendendi pro altitudine nec reſtium aderat copia, neceſsitate docente poſtrema indumenta lintea quibus tegebamur, in oblongos diſcidimus pannulos: unde explicato fune ingenti, centonem quem ſub galea unus ferebat è noſtris, ultimæ aptauimus ſummitati: qui per funem coniectus aquasq; hauriens ad peniculi modum, facile ſitim qua hauriebamur extinxit. unde citi ferebamur ad flumen Euphratem, ulteriorē ripam petituri per nauem quā transfretandi cauſa iumenta & homines in eo tractu diuturna conſuetudo locarat. Ecce autem Romanum agmen cum equeſtribus ſignis diſiectum eminus cernimus, quod perſequebatur multitudo Perſarum, incertum unde impetu tam repentino terga uiantum aggreſſa. Quo exemplo terrigenas illos non finibus terræ emerſos, ſed exuberanti pernicitate credimus natos: qui, quoniam inopini per uaria uiſebantur, Sparti uocitati, humo exiluiſſe, uetuſtate ut cætera fabuloſius

extol

extollente, sunt æstimati. Hoc malo conciti, cum omne iam esset in celeritate salutis præsidium, per dumeta & syluas montes petimus celsiores: exindeq; Melitinam minoris Armeniæ oppidum uenimus: nos repertum ducem comitati iam profecturum, Antiochiam reuisimus. Interea Sapor & Persæ quia tendere iam introrsus autumno præcipiti hœdorumq; sidere exorto prohibebantur, captiuos agentes & prædas remeare cogitabant ad sua. Inter hæc tamen funera direptionesq; ciuitatis excisæ, Æliano comite & tribunis, quorum efficacia diu defensa sunt mœnia stragesq; multiplicatæ Persarum, patibulis scelestè suffixis, Iacobus & Cesius numerarij apparitionis magistri equitum, alij'que protectores post terga uinctis manibus ducebantur: Transtigritanis, qui solicita quærebantur industria, nullo infimi summiq; discri mine ad unum omnibus contruncatis. Vxor uerò Graugasij, quæ retinens pudorem inuiolatum ut matrona nobilis colebatur, mœrebat uelut orbem alium sine marito uisura, quanquam sperabat documentis præsentibus altiora. In rem itaque consulens suam, & accidentia longe ante prospiciens, anxietate bifaria stringebatur, uiduitatem detestans, & nuptias. ideo familiarem suum per quàm fidum, regionumq; Mesopotamiæ gnarum, per Za-

P 5 grum

grum montem inter castella præsidiaria duo Miride & Lorne, introiturum Nisibin occulte dimisit, mandatis arcanisq; uitæ secretioris maritum exorans, ut auditis quæ contigerint, ueniret secum beate uicturus. quibus contentus expeditus uiator, per saltuosos tramites & fruteta Nisibin passibus citis ingressus, causatusq; se domina nusquam uisa, & forsitan interempta, data euadendi copia castris hostilibus abscessisse, & ideo ut uilis neglectus docet Craugasium gesta: moxq; accepta fide, quod si tuto licuerit, sequetur coniugem, libens euasit exoptatum mulieri nuntium ferens. quæ hoc cognito, per Saporem ducem supplicauerat regi, ut si daretur facultas antequam Romanis excederet finibus, in potestatem suam iuberet propitius maritum adsciscí. Præter spem itaque omnium digresso aduena repentino, qui postliminio reuersus statim sine ullius euanuit conscientia, perculsus suspicione dux Cassianus, præsidentesq; ibi proceres alij, minitantes ultima Craugasium incessebant, non sine eius uoluntate uel uenisse, uel abijsse hominem clamitantes. Qui uerò proditoris metuens crimen, impendioq; solicitus, ne transitione perfugæ uxor eius superesse doceretur, & tractari pijssime, per simulationem matrimonium alterius splendidæ uirginis adfectauit: & uelut paraturus necessa-

ria

ria conuiuio nuptiali, egressus ad uillam octauo lapide ab urbe distantem, concito cursu ad Persarum uastatorium globum quem didicerat aduentare, confugit: susceptusq; auenter, qui esset ex his cognitus quæ loquebatur, Sapori post diem traditur quintum, perq; cum regi, ablatis opibus & necessitudine omni recuperata cum coniuge, quam paucos per menses amiserat, secundi loci post Antoninum, ut ait Poëta præclarus, longo proximus interuallo. Ille enim ingenio & usu rerum diuturno firmatus, consilijs ualidis sufficiebat in cuncta quæ conabatur: hic natura simplicior, nominis tamen itidem peruulgati. Et hæc quidem haud diu postea contigerunt. Rex uerò licet securitatem referens uultu, exultansq; specie tenus urbis excidio uidebatur, profundo tamen animo grauiter æstuabat, reputans in obsidionalibus malis sæpe luctuosas se pertulisse iacturas, multoq; ampliores se ipsum populos perdidisse, quàm è nostris ceperat uiuos, uel certe per diuersas fuderat pugnas: ut apud Nisibin aliquoties euenit, & Singara: pariq; modo cum L X X. *tresq; dies Amidam multitudine circũsedisset armatorum,* X X X. *milia perdidit bellatorũ, quæ paulo postea per Discenẽ tribunũ & notariũ numerata sunt hac discretione facilius, quod nostrorum cadauera mox cæsorum fatiscunt*

& defluunt: adeo ut nullius mortui facies post quatriduum agnoscatur. Interfectorum uerò Persarum inarescunt in modum stipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec sanie perfusa madescant: quod uita parcior facit, & ubi nascũtur exustæ caloribus terræ. Dum hæc per uarios turbines in orientis extimo festinantur, difficultatem aduentantis inopiæ frumentorum urbs uerebatur Aeterna: uiq; minacissimæ plebis, famem ultimum malorum omnium expectantis, subinde Tertullus uexabatur ea tempestate præfectus irrationabiliter planè: nec enim per eum steterat, quo minus tempore congruo alimenta nauibus ueherentur, quas maris casus asperioris solito, uentorumq; procellæ reflantium, delatas in proximos sinus introire portum Augusti discriminum magnitudine perterrebant. Quo circa idem sæpe præfectus seditionibus agitatus, ac plebe iam sæuiente immanius, quàm urgebat impendens exitium, ab omni spe tuendæ salutis exclusus, ut existimabat, tumultuãte acriter populo, sed accidentia considerare sueto prudenter, obiecit paruulos filios: & lacrymans, en, inquit, ciues uestri, procul omen dij cælestes auertant, eadem perlaturi uobiscum, ni fortuna adfulserit lætior. Si itaque his abolitis, nihil triste accidere posse existimatis, præsto in potestate sum uestra. Qua miseratione

ratione uulgus ad clementiam suapte natura procliue lenitum conticuit, æquanimiter uenturam operiens sortem. Moxq́; diuini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuamq́; fore respondit, dum Tertullus apud ostia in æde sacrificat Castorum, tranquillitas mare molliuit: mutatoq́; in austrum placidum uento, uelificatione plena portum naues ingressæ, frumentis horrea refersserunt. Inter hæc ita ambiguum Constantium Sirmij etiam tum hyberna quiete curantem permouebant nuntij metuendi & graues, indicantes id quod tunc magnopere formidabat, Limigantes Sarmatas quos expulisse paternis auitisq́; sedibus dominos suos ante monstrauimus, paulatim posthabitis locis, quæ eis anno præterito utiliter sunt destinata, ne ut sunt uersabiles aliquid molirentur, regiones confines limitibus occupasse: uagariq́; licentius genuino more, ni pellerentur omnia turbaturos. quæ superbius incitanda propediem imperator dilato negotio credens, coacta undique multitudine militis ad bella promptissimi, nec dum adulto uere ad procinctum egressus est, gemina consideratione alacrior: quòd expletus prædarum opimitate exercitus, æstate nuper emensa, simili in spe fidenter in effectus animabatur prosperos: quodq́; Anatolio regente tunc per Illyricum præ-

fecturam, necessaria cuncta uel ante tempus coacta sine ullius dispendijs adfluebant. nec enim dispositionibus unquam alterius præfecturæ (ut inter omnes constat) ad præsens Arctoæ prouinciæ bonis omnibus floruerunt, correctione titubantium beneuola & solerti, uehiculariæ rei iacturis ingentibus, quæ clausere domus innumeras, & censuali professione speciosa fiducia releuata: indemnes'que deinde & innoxij earum incolæ partium querelarum sopitis materijs uiuerent, ni postea exquisitorum detestanda nomina titulorum, per offerentes suscipientesq; criminose in maius exaggerata, his propagari sibi nitentibus potestates, illis attenuatis omnium opibus se fore sperantibus tutos, adusque proscriptiones miserorumq; suspendia peruenerunt. Rem igitur emendaturus urgentem, profectus cum instrumentis ambitiosus imperator, ut dictum est, Valeriam uenit partem quondam Pannoniæ, sed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ, & institutam & ita cognominatam: sub pellibusq; exercitu diffuso, per Istri fluminis margines barbaros obseruabat, ante aduentum suum amicitiæ uelamento Pannoniam furtim uastandam inuadere hyemis durissimo cogitantes, cum necdum solutæ uernis caloribus niues amnem undiq; peruium faciunt, nostriq;

pruinis

pruinis subdiuales moras difficile tolerabant. Confestim itaque mißis ad Limigantes duobus tribunis cum interpretibus singulis, explorabat modestius percontādo, quam obrem relictis laribus post pacem & fœdera petentibus attributis ita palarentur uarij, limitesq́; contra interdicta pulsarent. qui uana quædam causantes & irrita pauore adigente mentiri, principem exorabant ueniam obsecrantes, ut simultate abolita, transmisso flumine ad eum uenire permitterentur, docturi quæ sustinerent incommoda: paratiq́; intra spatia orbis Romani, si id placuerit, terras suscipere longe discretas, ut diuturno otio inuoluti, & Quietem colentes tanquam salutarem deam, tributariorum onera subirēt & nomen. His post reditum tribunorum compertis, imperator exultans, ut negotio quod rebatur inexplicabile sine ullo puluere consummando, cunctos admisit, cupiditate plus habendi incensus: quam adulatorum cohors augebat, id sine modo strepentium, quod externis sopitis, & ubiq; pace composita, proletarios lucrabitur plures, & tyrocinia cogere poterit ualidißima: aurum quippe gratanter prouinciales corporibus dabunt, quæ spes rem Romanā aliquoties adgrauauit. Proinde uallo prope Acuníncū locato, celsoq́; aggere in speciē tribunalis erecto, naues uehentes quosdam

dam legionarios expeditos, alucum fluminis proximum ripis obseruare sunt iussæ, cum Innocentio quodam agrimensore huius autore consilij, ut si barbaros tumultuare sensissent, aliorsum intentos post terga peruaderent. Improuisiq; Limigantes licet properari sentirent, nihil tamen præceps fingentes stabant incurui, lõge alia quàm quæ gestu præferebant & uerbis altis mentibus perpensantes. Visoq; imperatore ex alto suggestu iam sermonem parante lenißimum, meditanteq; alloqui uelut morigeros iam futuros, quidam ex illis furore percitus truci, calceo suo in tribunal contorto, marha marha, quod est signum apud eos bellicum, exclamauit. cumq; secuta incondita multitudo uexillo elato repente barbarico, ululans ferum in ipsum principem ferebatur. Qui cum ex alto despiciens plena omnia discurrentis turbæ cum mißilibus uidisset, retectisq; gladijs & uerutis iam propinquam perniciem, externis mixtus & suis, ignotusq; dux esset an miles, quia neque cunctandi aderat tempus neque cessandi, equo ueloci impositus cursu effusso euasit. stipatores tamen pauci, dum ignis more inundantes conabantur arcere, interierunt, ponderibus superruentium solis adflicti: sellaq; regalis cum aureo puluinari, nullo uetante direpta est. Mox autem audito quòd ultimum penè tractus in exitium

in

in abrupto ſtaret adhuc imperator, antiquiſſimum omnium exercitus ratus eum iuuare (nondum enim exemptum periculis existimauit) ſalutis fastu fidentior, licet ob procurſionē ſubitam ſemitectus, ſonorum & Martium frendens, barbarorum mori obstinatorum cateruis ſemet immerſit. Et quia uirtute dedecus purgatura ardens copia nostrorum erupit, iras in hostem perfidum parans, obuia quæque obtruncabat ſine parſimonia uiuos cōculcans & ſemineces ac peremptos: & ante quàm exatiaret cædibus barbaricis manus, acerui constipati ſunt mortuorum. Vrgebantur enim rebelles, alijs trucidatis, alijs terrore diſiectis: quorum pars ſpem uitæ caßis precibus uſurpando, multiplicatis ictibus cædebantur. postq; deletos omnes, receptum canētibus lituis, nostri quoque licet rari uidebantur exanimes, quos impetus conculcauerat uehemens, aut furori reſistentes hostili, lateraq; nudantes intecta, ordo fatalis abſumpſit. Mors tamen eminuit inter alios Cellæ Scutariorum tribuni, qui inter confligendi exordia primum omnium in medios Sarmatarum globos ſe immiſit. poſt quæ tam ſæua, digestis pro ſecuritate, quæ limitum rationes monebant urgentes. Constantius Sirmium redit, ferens de hoste fallaci uindictam: & maturatis quæ neceßitates temporis poſcebant

inſtan

instantes, egressus exinde Constantinopolim petit: ut orienti iam proximus, cladibus apud Amudam mederetur acceptis, & reintegrato supplementis exercitu, impetus regis Persarum pari uirium robore cohiberet: quem cōstabat (ni cælestis ratio, impensiorq; repelleret cura multorum) Mesopotamia relicta post terga, per extenta spatia signa moturum. Inter has tamen solicitudines uelut ex recepto quodam antiquitus more, ad uicem bellorum ciuilium inflabant litui quædam colorata læsæ crimina maiestatis: quorum executor & administer sæpe dicendus ille notarius missus est Paulus: qui peritus artium cruentarum, ut lanista ex commercijs libitinæ uel ludi, ipse quoque ex equuleo, uel carnifice quæstum fructumq; captabat. ut enim erat obstinatum fixumq; eius propositum ad lædendum, ita nec furtis abstinuit, innocentibus exitiales causas adfingens, dum in calamitosis stipendijs uersaretur. Materiam autem in infinitum quæstionibus extentis dedit occasio uilis & parua. oppidum est Abydum in Thebaidis parte situm extrema. hic Besæ dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat, priscis circumiacentium regionum ceremonijs solitum coli. & quoniam quidam præsentes, pars per alios desideriorum indice missa scriptura supplicationibus

expr

expresse cōceptus consulta numinū scitabātur, chartulæ seu mēbranæ, cōtinentes quæ petebātur, post data quoque responsa interdum remanebant in fano. Ex his aliqua ad imperatorem maligne sunt missa: qui ut erat angusti pectoris, obsurdescens in alijs etiam nimium serijs, in hoc titulo ima, quod aiunt, auricula mollior, & suspicax, & munitus acri felle concaluit: statimq; ad orientem ocyus ire monuit Paulum, potestate delata, ut instar ducis rerum experientia clari, ad arbitrium suum audiri efficeret causas. Datumq; est negotium Modesto etiam tum per orientem comiti, apto ad hæc & similia. Hermogenes enim Ponticus ea tempestate præfectus prætorio, ut lenioris ingenij spernebatur. Perrexit ut præceptum est Paulus, funesti furoris & anhelitus plenus: dataq; calumnię indulgentia, plurimi ducebantur ab orbe propè terrarum iuxta nobiles & obscuri: quorum aliquos uinculorum adflixerunt nexus, alios claustra pœnalia consumpserunt. & electa est spectatrix suppliciorum feralium ciuitas Palæstina Scythopolis, gemina ratione uisa magis omnibus opportuna, quòd secretior, & inter Antiochiam Alexandriamq; media, unde multi plerunque ad crimina trahebantur. Ductus est itaq; inter primos Simplicius Philippi filius ex præfecto & consule, reus hac

grat

gratia postulatus, quòd super adipiscendo interrogasse dicebatur imperio: perq; elogium principis torqueri praeceptus, qui in his casibus nec peccatum aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam arcente, corpore immaculato fuga damnatus est. Dein Parnasius ex praefecto Aegypti, homo simplicium morum, eò deductus periculi ut pronunciaretur capitis reus, itidem pulsus est in exilium: saepe auditus multo antehac retulisse, quòd cum Patras Achaicum oppidum, ubi genitus habuit larem, impetrandae causa cuiusdam relinqueret potestatis, per quietem deducentia se habitus tragici figmenta uiderat multa. Andronicus pòst à studijs liberalibus & claritudine carminum notus, in iudicium introductus, cum secura mente nullis suspicionibus urgeretur, purgando semper & fidentius absolutus est. Demetrius item Cythras cognomento philosophus, grandaeuus quidem, sed corpore durus & animo, sacrificasse aliquoties confutatus inficiari non potuit, adserens propitiandi causa numinis haec à prima adolescentia factitasse, non tentandi subliminiora scrutatis: nec enim quenquam id nouerat adfectare. Diu itaq; adhaerens eculeo, cum fiducia graui fundatus nequaquam uarians eadem oraret intrepidus, Alexandriam unde oriebatur innoxius abire permissus est. Et hos

quidem

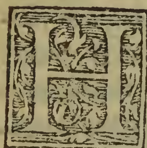
quidē aliosq; paucos æqua sors ueritatis adiutrix periculis exemit abrutis: criminibus uerò serpētibus latius per implicatos nexus sine fine distentos, quidam corporibus laniatis extinguebantur: alijs pœnis ulterioribus damnati sunt bonis ereptis, Paulo succētore fabularum crudelium, quas è promptuaria cella fallaciarum extulit nocendi specie, exitq; cōplures: cuius ex nutu (propè dixerim) pendebat incedentium omnium salus. Nam siqui remedia quartanæ, uel doloris alterius collo gestaret, siue per monumentum transisse uespere maleuolorum argueretur indicijs, ut ueneficus, sepulcrorumq; horrores, & errantium ibidem animarum ludibria colligens uana, pronuntiatus reus capitis interibat. & prorsus ita res agebatur, quasi Clarum, Dodonæas arbores, & effata Delphorum olim solennia in imperatoris exitium solicitauerint multi: unde blanditiarum tetra commenta Palatina cohors exquisite confingens, immunem cum fore malorum communium adserebat, fatum eius ingens semper & præsens in abolendis aduersa conantibus eluxisse, uocibus magnis exclamans. Et inquisitum in hæc negotia fortius, nemo qui quidē recte sapiat reprehendit. nec enim abnuimus salutem legitimi principis propugnatoris bonorum & defensoris, unde salus quæritur alijs, consociato studio

muniri debere cunctorum: cuius redimendæ causa ualidius ubi maiestas pulsata defenditur, à quæstionibus uel cruentis, nullam Corneliæ leges eximere fortunam. Sed exultare mœstis casibus effrenate non decet, ne uideantur licentia regi subiecti, non potestate. imitandus sit Tullius, cum parcere uel lædere potuisset, ut ipse adfirmat, ignoscendi quærens causas, non puniendi occasiones: quod iudicis lenti & considerati est proprium. Tunc apud Daphnen amœnum illud & ambitiosum Antiochiæ suburbanum, uisu relatuq; horrẽdum natum est monstrum, infans ore genuino, cum dẽtibus binis & barba, quatuorq; oculis, & breuissimis duabus auriculis: qui partus ita distortus præmonebat rempublicam in statum uerti deformem. nascuntur huiuscemodi sæpe portenta indicantia rerum uariarum euentus: quæ quoniam non expiantur, ut apud ueteres publice, inaudita prætereunt & incognita. His temporibus Isauri diu quieti, post gesta quæ superior continet textus, tentatumq; Seleuciæ ciuitatis obsidium, paulatim reuiuiscentes (ut solent uerno tempore foueis exilire serpentes) saltibus degressi scrupulosis & inuijs, consertiq; in cuneos densos, per furta & latrocinia finitimos adflictabant, & eò prætenturas militum ut montani fallentes, perq; rupes & dumeta ex usu facile discurrentes.

ad

ad quos ui uel ratione sedandos Lauritius adiecta comitis dignitate missus est rector, homo ciuilis prudentiæ, qui minis potius quàm acerbitate pleraque correxit: adeo, ut eo diu prouinciam obtinente, nihil accideret quod animaduersione dignum æstimaretur.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XX.

AEC *per Illyricum, perq́; orientem rerum series fuit. Consulatu uerò Constantij decies, terq́; Iuliani, in Britannijs cum Scotorum Pictorumq́; gentium ferarum excursu, rupta quiete, condicta loca limitibus uicina uastarentur, & implicaret formido prouincias præteritarum cladium congerie fessas, hyemẽ agẽs apud Parisios Cæsar, distractusq́; in solicitudines uarias, uerebatur ire subsidio trãsmarinis, ut retulimus antè fecisse Constantium, ne rectore uacuas relinqueret Gallias, Alemannis ad sæuitiã etiam tum incitatis, & bella. Mittere igitur ad hæc loca ad rationes componendas Lupicinum placuit, ea tempestate magistrũ armorum, bellicosum sanè, & castrẽsis rei*

peritum, sed supercilia erigentem ut cornua, & de tragico, quod aiunt, cothurno strepentem: super quo diu ambigebatur, auarus esset potius, an crudelis. Moto ergo uelitari auxilio, Herulis scilicet & Batauis, numerisq; Mœsicorũ pluribus, adulta hyeme dux antedictus Bononiam uenit: quæsitisq; nauigijs, & omni imposito milite, obseruato flatu secundo uentorũ, ad Rutupias sitas ex aduerso defertur, petitq; Lundinum: ut exinde suscepto pro rei qualitate consilio, festinaret ocyus ad procinctum. Quæ cum ita gerũtur, post Amidæ oppugnationem Vrsicinum ad commilitiũ principis & peditum magisterium reuersum (successisse enim eum Barbationi prædiximus) obtrectatores excipiunt: primo disseminantes mordaces susurros, dein propalàm ficta crimina subnectẽtes. quibus imperator adsensus, ex opinione pleraq; æstimans & insidiantibus patens, Arbetionem & Florentium officiorum magistrum quæsitores dederat, spectaturos quas ob res oppidum sit excisum. quibus apertas probabilesq; refutantibus causas, ueritisq; ne offenderetur Eusebius cubiculi tunc præpositus, si documenta suscepissent perspicue demonstrantia, Sabiniani pertinaci ignauia hæc accidisse, quæ contigerunt: à ueritate detorti, inania quædam, longeq; à negotio distãtia scrutabantur. Qua iniquitate percitus qui

audie

audiebat, Et ſi me, inquit, deſpicit imperator, negotij eſt tamen magnitudo, ut non niſi iudicio principis noſci poßit & uindicari: ſciat tamen uelut quodam præſagio, quod dum mœret ſuper his quæ apud Amidam geſta emendata didicit fide, dumq́; ad ſpadonum arbitrium trahitur, defenſandæ Meſopotamiæ proximo uere ne ipſe quidẽ cum exercitus robore omni opitulari poterit præſens. relatis adiectisq́; cũ interpretatione maligna compluribus, iratus ultra modum Conſtantius, nec diſcuſſo negotio, nec patefieri quæ ſcientiam eius latebant permißis, adpetitum calumnijs, depoſita militia digredi iuſsit ad otium, Agilone ad eius locum immodico ſaltu promoto ex gentilium ſcutariorum tribuno. Eodem tempore per Eoos tractus cœlum ſubtextum caligine cernebatur obſcura, & à primo auroræ exortu uſq; ad meridiem intermicabant iugiter ſtellæ. hisq́; terroribus accedebat, quod cum lux cæleſtis operiretur, è mundi conſpectu penitus luce abrepta, defeciſſe diutius ſolem pauidæ mentes hominum æſtimabant: primo attenuatum in lunæ corniculantis effigiem, deinde in ſpeciem auctum ſemeſtrem, poſteaq́; in integrum reſtitutum: quod aliàs non euenit ita perſpicue, niſi cum poſt inæquales curſus intermenſtruum lunæ ad idem reuocatur initium certis temporum interuallis: id eſt, cum

domicilio eiusdem signi tota reperitur luna sub sole liniamentis obiecta rectissimis, atq; in his paulisper consistit minutis quas geometrica ratio partes appellat. Ac, licet utriusq; sideris conuersiones & motus ut scrutatores caussarum intelligibilium aduerterant, in unum eundemq́; finem lunari cursu impleto, perenni distinctione conueniunt, tamen sol non semper his diebus obducitur, sed cum luna è regione uelut libramento quodam igneo orbi & aspectui nostro opponitur media, ad summam, tum sol occultatur splendore suppresso, cum ipse & lunaris globus astrorum omnium infimus parili comitatu obtinentes circulos proprios, saluaq́; ratione altitudinis interiectæ iunctim locati, ut scienter & decore Ptolemæus exponit, ad dimensiones uenerint, quos ἀναβιβάζοντὰς & καταβιβάζοντας ἐκλειπτικοὺς συνδέσμους, coagmenta uidelicet defectiua Græco dictitant sermone. Et si contigua iisdem iuncturis præstrinxerint spatia, dilutior erit defectus. Si uerò articulis ipsis inhæserint, qui coactius ascensus uinciunt & descensus, offunditur densioribus tenebris cœlum, ut crassato aëre: ne proxima quidem & adposita cernere queamus. Sol autem geminus ita uideri existimatur, si erecta celsius solito nubes, æternorumq́; ignium propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem

tan

tanquam è speculo puriore formauerit. Nunc ueniamus ad lunam. Apertum & euidentẽ ita demum sustinet luna defectum, cum pleno lumine rotunda, soliq; contraria, ab eius orbe centum octoginta partibus, id est, signo septimo disparatur. Et quanquam hoc per omne plenilunium semper eueniat, non semper deficit tamen. Sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata, & à cœlo totius pulchritudinis extima, nonnunquam ferienti se subserit luci, obiectu metæ noctis in conum desinentis angustum latet parumper, umbrarumq; nigrãtibus inuoluitur globis, si sol spheræ inferioris curuamine circumfusus, mole obsistente terrena, radijs eam suis illustrare non possit: quam nunquam habere proprium lumen opiniones uariæ collegerunt. Et cum ad idem signum æquis partibus soli concurrerit, obscuratur (ut dictum est) penitus hebetato candore, mene Græce synodos. nasci autem putatur cum parua declinatione uelut à perpendiculo super erectum gerit solem. Exortus uerò eius adhuc gracilescens primitus mortalitati uidetur, cũ ad secundum relicto sole migrauerit signum. Progressa itaque porrectius, iamq; abunde nitens cornutæ habitu Μηνοειδὴς est appellata. Cum autem sole longo cœperit interstitio summoueri, & ad quintum peruenerit signũ, radijs eius ad se conuersis, maius concipit lu-

men, & fit Græco sermone διχότομος, qua forma semiorbem ostendit. procedens deinde iam disiunctißimoq; signo arrepto figuram monstrat ἀμφικύρτον utrinq; prominentibus gibbis. E regione uerò cũ normaliter steterit, contrà lumine pleno fulgebit, domicilium septimi retinens signi. & in eodem tum etiam agens paululumq; progressa minuitur, quem habitum uocamus πανσέληνον: atque easdem formas repetit senescendo. traditurq; doctrina multiplici congruente, non nisi tempore intermenstrui deficere uisam usquam lunam. Quòd autem sólem nunc in æthere, nunc in mundo interiore cursare prædiximus, sciendũ est siderea corpora, quantum ad uniuersitatem pertinet, nec occidere, nec oriri: sed ita uideri nostris obtutibus constitutis in terra, spiritus cuiusdam interni motu suspensa, rerumq; magnitudini instar exigui subdita puncti, nunc cœlo infixas suspicere stellas, quarum ordo est sempiternus, aliquoties humana uisione languente discedere suis sedibus arbitrari. Verùm ad instituta iam reuertamur. Properantem Constantium orienti ferre suppetias turbando propediem excursibus Persicis, ut perfugæ concinentes exploratoribus indicabant, urebant Iuliani uirtutes quas per ora gentium diuersarum fama celebrior effundebat, magnorum eius laborum facto-

rum

rumq́; uehens adoreas celsas, post Alamanniæ quædam regna prostrata, receptaq́; oppida Gallicana ante direpta à barbaris & excisa, quos tributarios ipse fecit & uectigales. Ob hæc & similia percitus, metuensq́; ne augerentur in maius, stimulante (ut ferebatur) præfecto Florentio, Decentium tribunum & notarium misit, auxiliares exinde protinus abstracturum Herulos & Batauos, cumq́; petulantibus Celtas, & lectos ex numeris alijs trecentenos, hac specie iussos accelare, ut adesse poßint armis primo uere mouendis in Parthos: & super auxiliarijs quidem & trecentenis cogendis ocyus proficisci, Lupicinus conuentus est solus, transisse ad Britannias nondum compertus. De Scutarijs autem & Gentilibus excerpere quenque promptißimum, & ipse perducere Sintula iubetur, Cæsaris stabuli tunc tribunus. conticuit hisq́; acquieuerat Iulianus, potioris arbitrio cuncta concedens. Illud tamen nec dißimulare potuit, nec silere: ut illi nullas paterentur molestias, qui relictis laribus transrhenanis, sub hoc uenerant pacto, ne ducerentur ad partes unquam transalpinas: uerendum esse affirmans, ne uoluntarij barbari militares sæpe sub eiusmodi legibus adsueti trãsire ad nostra, hoc cognito deinceps arcerentur. Sed loquebatur incassum. Tribunus enim

parui querelas Cæsaris ducens, Augusti iussis obtemperabat: & lecta expeditiore manu, uigore corporumq; leuitate præstanti, cum iisdem profectus est, spe potiorum erectus. Et quia solicitus Cæsar, quid de residuis mitti præceptis agi deberet, perq; uarias curas animum uersans, attente negotium tractari oportere censebat, cum hinc barbara feritas, inde iussorum urgeret autoritas, maximeq; absentia magistri equitum faciente dubietatem, redire ad se præfectum hortatus est, olim Viennam specie annonæ parandæ digressum, ut se militari eximeret turba. Perpendebat enim ad relationem suam, quam olim putabatur misisse, abstrahendos à Galliarum defensione pugnaces numeros, barbarisq; iam formidatos. Qui cum suscepisset Cæsaris literas, monentis petentisq; ut uenire accelerarct, rempublicam consilijs iuuaturus, obstinatissime detrectabat: ea ratione pauore mente confusa, quòd aperta scripta significabant, ab imperatore nusquam disiungi debere præfectum in ardore terribilium rerum. adiectumq; est, quòd si procurare dissimulasset, ipse propria spōte proijceret insignia principatus, gloriosum esse existimans iussa morte oppetere, quàm prouinciarū interitum sibi assignari. sed uicit præfecti propositum pertinax, his quæ rationabiliter poscebantur parêre contentione maxima re-

luct

luctantis. Inter has tamen moras absentis Lupicini, motusq; militares tumentis præfecti, Iulianus, consiliorum adminiculo destitutus, ancipitiq; sententia fluctuans, id optimum factu existimans, uia solenni cunctos ex stationibus egressos, in quibus hyemabant, maturare disposuit. Hocq; comperto, apud Petulantium signa famosum quidam libellum humi proiecit occulte, inter alia multa etiam id continentem: Nos quidem ad orbis terrarum extrema ut noxij pellimur & damnati: charitates uerò nostræ Alemannis denuo seruient, quas captiuitate prima post internecíuas liberauimus pugnas. Quo textu ad comitatum perlato lectoq;, Iulianus contemplans rationabiles querelas, cum familijs eos ad orientem proficisci præcepit, clauularis cursus facultate permissa: & cum ambigeretur diutius qua pergerent uia, placuit notario suggerente Decentio, per Parisios homines trāsire, ubi morabatur adhuc Cæsar nusquam motus. Et ita factum est. Iisdemq; aduentantibus in suburbanis princeps occurrit, ex more laudans quos agnoscebat: factorumq; fortium singulos monens, animabat lenibus uerbis, ut ad Augustum alacri gradu pergerent, ubi potestas & ample patens & larga, præmia laborum adepturi dignissima. utq; honoratius procul abituros tractaret, ad conuiuium pro-

ceri

ceribus corrogatis, petere iure si quid in promptu esset edixit. qui liberaliter ita suscepti, dolore duplici suspensi discesserunt & mœsti, quòd eos fortuna quadam inclemens & moderato rectore & terris genitalibus di spararet. Hocq; angore impliciti, in statiua so lita recesserunt. nocte uerò cœptante in apertum erupere dißidium: incitatisq; animis, ut quenque insperata res afflictabat, ad tela con uertuntur & manus: fremituq; ingenti omnes petiuerant palatium, & spatijs eius ambitis, ne ad euadendi copiam quisquam perueniret, Augustum Iulianum horrendis clamoribus concrepabant, eum ad se prodire festinatius adigentes: expectareq; coacti, dum lux promicaret, tandem progredi compulerunt. Quo uiso iterata magnitudine soni Augustum appellauere consentione firmißima. & ille mente fundata uniuersis resistebat & singulis, nunc indignari semet ostendens, nunc manus tendens, oransq; & obsecrans, ne post multas felicißimasq; uictorias agatur aliquid indecorũ, ne'ue intempestiua temeritas & prolapsio discordiarum materias excitaret. Hæcq; adijciebat tandem sedatos leniter allocutus: Cesset ira, quæso, paulisper: absq; dissensione uel rerũ appetitu nouarum impetrabitur facile quod postulatis: quoniam dulcedo uos patriæ retinet, & insueta peregrinaq; metuitis loca, re-

dite

dite iam nunc ad ſedes. nihil uiſuri quia diſplicet tranſalpinum. hocq; apud Auguſtum capacem rationis & prudentiſsimum ego cõpetenti ſatisfactione purgabo. Conclamabatur poſt hæc ex omni parte, nihilominus uno pariq; ardore nitentibus uniuerſis: maximoq; cõtentionis fragore, probro & cõuicijs mixto, Cæſar aſſentire coactus eſt. Impoſitusq; ſcuto pedeſtri, & ſublatius eminens, populo ſilente Auguſtus renuntiatus, iubebatur diadema proferre: negansq; unquam ſe habuiſſe, uxoris colli uel capitis poſcebatur. Eoq; affirmante, primis auſpicijs non congruere aptari muliebri mundo, equi phalera quærebatur, uti congrua ornatus ſpeciem ſaltem obſcuram ſuperioris prætenderet poteſtatis. Sed cum id quoque turpe eſſe aſſeueraret, Maurus nomine quidã, poſtea comes, qui rem male geſsit apud Succorum anguſtias ſpeculantium, tunc haſtatus abſtractum ſibi torquem, quo ut draconarius utebatur, capiti Iuliani impoſuit confidenter: qui truſus ad neceſsitatem extremam, iamq; periculum præſens uitare nõ poſſe aduertens, ſi reniti perſeueraſſet, quinos omnibus aureos, argentiq; ſingula pondo promiſit. Hisq; geſtis haud minore quàm antea cura conſtrictus, futuraq; celeri prouidens corde, nec diadema geſtauit, nec procedere auſus eſt uſquam, nec agere ſeria quæ nimis

urge

urgebant. Sed cum ad latebras secessisset occultas accidentium uarietate perterritus Iulianus, aliquis palatij decurio, qui ordo est dignitatis, pleniore gradu signa Petulantium ingressus atque Celtarum, facinus indignum turbulente exclamat, pridie Augustum eorũ arbitrio declaratum clàm interemptũ. Hocq; comperto, milites quos ignota pari sollicitudine mouebant & nota, pars crispantes missilia, alij minitantes nudatis gladijs, diuerso uagoq; (ut in repentino solet) excursu occupauere uolucriter regiam: strepituq; immani excubitores perculsi, & tribuni, & domesticorum comes Excubitor nomine, ueritiq; uersabilem perfidiam militis, euanuere metu mortis subitæ dispalati. Viso tamen otio summo, quieti stetere paulisper armati: & interrogati quæ causa esset inconsulti motus & repentini, diu tacendo hæsitantes super salute principis, non antea discesserunt, quàm acciti in consistorium fulgentem cum Augusto habitu conspexissent. His tamen auditis, etiam illi quos antegressos retulimus duce Sintula, cum eo iam securi Parisios reuerterunt: edictoque ut futura luce cuncti conuenirent in campo, progressus princeps ambitiosius solito tribunal ascendit, signis aquilisq; circundatus & uexillis, septusq; totis armatarum cohortium globis. Cumq; interquieuisset paululum,

dum

dum alte contemplatur præsentium uultus, alacres omnes uisos & lætos quasi lituis uerbis (ut intelligi poßit) simplicibus incendebat. Res ardua poscit & flagitat propugnatores mei reiq́; publicæ fortes & fidi, qui mecum pro statu prouinciarum uitam sæpius obiecistis, quoniam Cæsarem uestrum firmo iudicio ad potestatum omnium culmen sustulistis, perstringere pauca summatim, ut remedia permutatæ rei iusta colligantur & cauta. Vixdum adolescens specie tenus purpuratus (ut nostis) uestræ tutelæ nutu cælesti commissus, nunquam à proposito recte uiuendi deiectus sum: uobiscum in omni labore perspicuus, cum dispersa gentium confidentia post ciuitatum excidia, peremptaq́; innumera hominum milia, pauca quæ semiintegra sunt relicta, cladis immensitas persultaret. & retexere superfluum puto quoties hyeme cruda, rigentiq́; cælo, quo tempore terræ ac maria opere Martio uacant, indomitos antea cum iactura uirium suarum repulimus Alemannos. Id sanè nec prætermitti est æquũ nec taceri, quòd cum prope Argentoratum illuxisset ille beatißimus dies, uehens quodammodo Gallis perpetuam libertatem, inter confertissima tela me discurrente, uos uigore usuq́; diuturnitate fundati, uelut incitatos torrentes hostes abruptius inundantes, superastis ferro

ferro proſtratos, uel fluminis profundo ſubmerſos, paucis relictis noſtrorum, quorum exequias honeſtauimus celebri potius laude, quàm luctu. Poſt quæ, opinor, tanta & talia nec poſteritatem tacituram de ueſtris in rempublicam meritis in gentibus cunctis, ſi plenè quem altiore faſtigio maieſtatis ornaſtis, uirtute grauitateq́; , ſi quid aduerſum ingruerit, defendatis. Vt autem rerum integer ordo ſeruetur, præmiaq́; uirorum fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio præripiat clandeſtina, id ſub reuerenda cōſilij ueſtri facie ſtatuo, ut neq; ciuilis quiſquā iudex, nec militiæ rector, alio quodā præter merita ſuffragāte ad potiorem ueniat gradū, nō ſine detrimento pudoris eo qui pro quolibet petere tentauerit diſceſſuro. Hac fiducia ſpei maioris animatus inferior miles, dignitatum iam diu expers & præmiorum, haſtis feriendo clypeos ſonitu aſſurgens ingenti, uno propemodum ore dictis fauebat & cœptis. ſtatimq́; ne turbandæ diſpoſitioni conſultæ tempus ſaltem breue concederetur, pro actuarijs obſecrauere Petulantes & Celtæ, recturi quas placuiſſet prouincias mitterentur: quo non impetrato abiere nec offenſi, nec triſtes. Nocte tamen quæ declarationis Auguſtæ præceſſerat diē, iunctioribus proximis retulerat imperator, per quietem aliquem uiſum, ut formari Genius

nius publicus sol t, hæc obiurgando dixisse: Olim Iuliane uestibulum ædium tuarum obseruo latenter, augere tuam gestiens dignitatem: & aliquoties tanquam repudiatus abscessi. sed si ne nunc quidem recipior, sententia concordante multorum, ibo dimissus & mœstus. Id tamen retineto imo corde, quòd tecum diutius non habitabo. Hæc dum per Gallias agerentur intente, truculentus rex ille Persarum, incentiuo Antonini aduentu Graugasij duplicato, ardore obtinendæ Mesopotamiæ flagrans, dum ageret cũ exercitu procul Constantius armis multiplicatis & uiribus transmisso solenniter Tigride, oppugnandam adoritur Singaram, milite usuiq; congruis omnibus, ut existimauere qui regionibus præerant, abunde munitam. Cuius propugnatores uiso hoste longissime, clausis ocyus portis, ingentibus animis per turres discurrebant, & minas, saxa tormentaq; bellica congerentes, cunctisq; præstructis stabant omnes armati, multitudinẽ parati propellere, si mœnia subire tentasset. Aduentans itaque rex, cum per optimates suos propius admissos, pacatiore colloquio flectere defensores ad suum non potuisset arbitrium, & diem integrum dedit: & matutinæ lucis exordio, signo per flammeum erecto uexillum, circumuaditur ciuitas à quibusdam uehentibus scalas, alijs componẽtibus

machinas, plerisq; obiectu uinearum pluteorumq; tectis, iter ad fundamenta parietum quærentibus subuertenda. Contra hæc oppidani superstantes propugnaculis celsis, lapidibus eminus telorumq; genere omni ad interiora ferocius se proripientes arcebant. & pugnabatur cuctu ancipiti diebus aliquot, hincinde multis amißis & uulneratis. postremo feruente certaminum mole, & propinquante iam uespera, inter machinas plures admotus aries robustißimus, orbiculatam turrim feriebat ictibus densis, unde reseratam urbem obsidio superiore docuimus. ad quam conuersa plebe, dimicabatur artißime: facesq; cum tedis ardentibus & malleolis ad exurendum imminens malum undiq; conuolabant, nec sagittarum crebritate nec glande hincinde cessante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recens structorum, madoréque etiam tum infirmum. dumq; adhuc ferro certatur & ignibus, turri collapsa cum patuisset iter in urbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disiecerat magnitudo, Persarum agmina undiq; ululabili clamore sublato, nullo cohibente cuncta oppidi membra compleuerunt: cæsisq; promiscue paucißimis, residui omnes mandato Saporis uiui comprehensi, ad regiones Persidis ultimas sunt

asporta

asportati. Tuebantur autem hanc ciuitatem legiones duæ: Prima Flauia, primaq́; Parthica, & indigenæ plures, cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum inclusorum: qui omnes, ut dixi, uinctis manibus ducebantur, nullo iuuante nostrorum. Nisibin enim sub pellibus agens pars maior exercitus custodiebat, interuallo perquam longo discretam, alioquin nunquam labenti Singaræ, uel temporibus priscis quisquam ferre auxilium potuit, aquarum penuria cunctis circumarentibus locis. Et licet ad præsciscendos aduersos subitosq́; motus, id munimentum opportune locauit antiquitas, dispendio tamen fuit rei Romanæ, cum defensorum iactura aliquoties interceptum. Exciso itaque oppido, rex Nisibin prudenti consilio uitans, memor nimirum quæ sæpius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis, Bezabden, quam Phænicham quoque institutores ueteres appellarunt, ui uel promissorum dulcedine illectus defensoribus retenturus, munimentum impendio ualidum in colle mediocriter edito positum, uergensq́; in margines Tigridis, atq; ubi loca suspecta sunt & humilia duplici muro uallatum: ad cuius tutelam tres legiones sunt deputatæ, secunda Flauia, secundaq́; Armeniaca, & Parthica itidem secunda, cũ sagittarijs pluribus Zabdicenis, in quo-

rum solo tunc nobis obtemperantium hoc est municipiũ positum. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium rex ipse sublimior cæteris castrorum ambitum circumcursans, prope labra ipsa fossarum uenit audentius: petitusq; balistarum ictibus certis & sagittarum densitate, opertura armorum in modum testudinis cõtextorum abscessit innoxius. Ira tamen tum sequestrata, caduceatoribus missis ex more clausos blandius hortabatur, ut uitæ speiq; consulturi obsidium deditione soluerent opportuna, reseratisq; portis egressi supplices, uictori gentiũ semet offerrent. quibus adire propius ausis defensores mœnium ideo pepercerunt, quòd cohærenter sibi iunctos duxerant ijsdem notos ingenuos Singaræ captos. Eorum enim miseratione telum nemo contorsit, nec super pace respondit. Deinde datis inducijs diei totius & noctis, ante alterius lucis initium Persarũ populus omnis adortus auide uallum, acriterq; minans ac fremens, ubi ad ipsa mœnia confidenter accessit, instabat ui magna resistentibus oppidanis. quare sauciabantur pleriq; Parthorum, quòd pars scalas uehentes, alij opponentes uimineas crates, ueluti cæci pergebãt introrsus, nec nostris innocuis. Sagittarum enim nymbi crebrius uolitantes, stantes confertius perforabant, partibusq; post solis occasum æqua iactura

ctura digreßis, appetente postridie luce, ardentius multo quàm antea pugnabatur, hinc-inde concinentibus turbis: nec minores strages utrobique uisæ sunt, ambobus obstinatissime colluctatis. Verùm secuto die otio communi assensu post ærumnas multiplices attributo, cum magnus terror circumsisteret muros, Persæq; paria formidarent, Christianæ legis antistes exire se uelle gestibus ostendebat & nutu: acceptaq; fide, quòd redire permitteretur incolumis, usque ad tentoria regis acceßit. ubi data copia dicendi quæ uellet, suadebat placido sermone discedere Persas ad sua, post communes partis utriusq; luctus formidari etiam maiores affirmans, forsitan aduenturos. Sed perstabat incassum hæc multaq; similia disserendo, efferata uesania regis obstante, non ante castrorum excidium digredi pertinaciter adiurantis. Perstrinxit tamen suspicio quædam episcopum, uana ut opinor, licet asseueratione uulgata multorum, quòd clandestino colloquio Saporem docuerat, quæ mœnium appeteret membra, ut fragilia intrinsecus & inualida. Hocq; exinde uerisimile uisum est, quòd postea in tuta loca carie'que nutantia cum exultatione magna, uelut regentibus penetralium callibus, contemplabiliter machinæ feriebant hostiles. Et quanquam angusti calles difficilio-

rem aditum dabant ad muros, aptatiq; arietes ægrè promouebantur manualium saxorum sagittarumq; metu arcente, nec balistæ tamen cessauere nec scorpiones, illæ tela torquentes, hi lapides crebros, qualiq; simul ardentes pice & bitumine illiti: quorum assiduitate per procliue labentium machinæ hærebant, uelut altis radicibus fixæ, easq; malleoli & faces iactæ destinatius exurebant. Sed cum hæc ita essent, caderentq; altrinsecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali situ & ingenti opere munitum oppidum ante brumale sidus excindere, rabiem regis non antè sedari credentes. Quo circa nec multa cruoris effusio, nec confixi mortiferis uulneribus plurimi cæteros ab audacia pauili reuocabant. Sed diu cum exitio decernentes, postremo periculis obiectauere semet abruptis: & agitantes arietes denso saxorum pondere molarium, fomentisq; ignium uarijs ire protinus uetabantur. Verùm unus aries residuis celsior, humectis taurinis opertus exuuijs, ideo'que minus casus flammeos pertimescens aut tela, antegressus omnes repsit nisibus magnis ad murum: uasto'que acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam euertit. qua sonitu lapsa ingēti, superstantes quoq; repentina ruina deiecti, diffractiq; uel obruti, mortibus interiere diuersis, et

insperа

insperatis: inuentoq́; tutiore ascensu armata irruit multitudo trepidis, deinde superatorum auribus ululantiũ undiq; Persarum intonante fragore, artius prælium intra muros exarsit, hostium nostrorum cateruis certantibus cominus, cum confertis inter se corporibus, hincindeq́; stricto mucrone nulli occurrẽtium parceretur: magna deniq; molle ancipiti diu exitio renitẽtes obsessi, postremo plebis immensæ ponderibus effusæ disiecti sunt. & post hæc iratorum hostium gladij, quicquid inueniri poterat concidebant, abreptiq́; sinibus matrum paruuli, ipsæ quoq; matres trucidabantur, nullo quid ageret respectante. Interea tamen funesta gens rapiendi cupidior, onusta spoliorum genere omni, captiuorumq́; examẽ maximum ducens, tentoria repetiuit exultans. Rex tamen gaudio insolenti elatus, diuq; desiderio capiendæ Phænicæ flagrãs munimenti perquam tempestiui, non antè discessit quàm labefactata murorum parte reparata firmissime, alimentisq́; affatim conditis, armatos ibi locaret insignes origine, belliq; artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amissionẽ castrorum ingentium ferentes ægrè Romani, ad eadem obsidenda uiribus magnis accingerentur. Latius se ꝓinde iactãs, additaq; spe quicquid aggredi posset adipiscendi, interceptis castellis alijs uilioribus, Virtam adoriri disposuit, mu-

nimentum ualde uetustum, ut ædificatum credatur à Macedone Alexandro, in extremo quidem Mesopotamiæ situm, sed muris uelut sinuosis circundatum & cornutis, instructioneq; uaria inaccessum. Quod cũ omni tentaret arte, nunc pollicitationibus defensores alliciens, nunc pœnas cruciabiles minitans, aliquoties struere aggeres parans, obsidionalesq; mouens machinas, multis acceptis uulneribus, quã illatis, omisso uano incœpto tandem abscesit. Hæc eo anno inter Tigrim gesta sunt, & Euphratem. Quæ cum frequentibus nuntijs didicisset Constantius, metuens expeditiones Parthicas, hyemem apud Constantinopolim agens, impensiore cura limitem instruebat cum omni apparatu bellorum. arma quoq; & tyrocinia cogens, legionesq; augens iuuentutis ualidæ supplementis, quarum statariæ pugnæ per orientales sæpius emicuere procinctus, auxilia super his Scytharum poscebat mercede uel gratia, ut adulto uere profectus è Thracijs loca suspecta protinus occuparet. Inter quæ Iulianus apud Parisios hybernis locatis, summa cœptorum quorsum euaderet pertimescens, erat anxius, nusquam assensurum Constantium factis multa uoluendo considerans, apud quem sordebat ut infimus & contemptus. Circumspectis itaq; trepidis rerum nouarum exordijs, legatos ad eum mittere

tere statuit gesta docturos, eisq; concinentes literas dedit, quid factum sit, quid'ue fieri oporteat deinceps monens apertius & demonstrans. quanquam eum hæc dudum comperisse opinabatur, relatu Decentij olim reuersi, & cubiculariorum recens de Gallijs regressorum, qui ad Cæsarem aliqua portauere solennia. Et quanquam non repugnanter, tamen nec arrogantibus uerbis quicquam scripsit, ne uideretur subito declinasse. Erat autem literarum sensus huiusmodi: Ego quidem propositi mei fidem, non minus moribus quàm fœderum pactis, quoad fuit, unum semper atque idem sentiens conseruaui, ut effectu multiplici claruit euidenter. Iamq; inde ut me creatum Cæsarem pugnarum horrendis fragoribus obiecisti, potestate delata contentus, currentium ex uoto prosperitatum nuntijs crebris, ut apparitor fidus, tuas aures impleui, nihil usquam periculis meis aßignans, cum documentis aßiduis constet diffusis permixtisq; paßim Germanis, in laboribus me semper uisum omnium primum, in refectione postremum. sed bona tua uenia dixerim, si quid nouatum est nunc, ut æstimas, in multis bellis & asperis ætatem sine fructu conterens miles, olim decretum impleuit fremens, secundiq; impatiens loci rectorem, cum nullas sibi uices à Cæsare diuturni sudoris & uictoria-

rum frequentium rependi posse contemplaretur, cuius iracundiæ, nec dignitatum augmenta nec annuum merentis stipendium, id quoque inopinum accessit: quòd ad partes orbis eoi postremas uenire iussi, homines assueti glacialibus terris, separandiq; liberis & coniugibus egentes trahebantur & nudi. Vnde solito sæuius efferati nocte in unum collecti palatium obsedere, Augustum Iulianum uocibus magnis appellantes & crebris. cohorrui fateor, & secessi: amandatusq; dum potui, salutem mussatione quæritabam & latebris. Cumq; nullæ darentur induciæ, libero pectoris muro, ut ita dixerim, septus, progressus ante conspectum omnium steti, molliri posse tumultum autoritate ratus, uel sermonibus blandis. exarsere mirum in modum, cousque prouecti, ut quoniam precibus uincere pertinaciam conabar, instanter mortem contiguis assultibus intentarent. Victus deniq;, mecumq; ipse contestans, quòd alter confosso me forsitan libens declarabitur princeps, assensus sum, uim lenire sperans armatam. Gestorum hic textus est, quem mente quæso accipito placida. Nec actum quicquam secus existimes, uel susurrantes perniciosa malignos admittas, ad compendia sua excitare secessiones principum assuetos: sed adulatione uitiorum altrice depulsa, excellentissimam uirtutum

omnium

ōmnium aduerte iustitiam: & conditionum æquitatem, quam propono, bona fide suscipito, cum animo disputans, hæc Romano statui prodesse, nobisq; qui charitate sanguinis, & fortunæ superioris culmine sociamur. Ignosce enim, quæ cum ratione poscuntur, non tam fieri cupio, quàm à te utilia probari & recta: auide tua præcepta deinde quoq; suscepturus, quæ necesse sit fieri. In compendium redigam breue: equos præbebo curules Hispanos, & miscendos Gentilibus atq; Scutarijs adolescētes lectos, quosdam cis Rhenum editam barbarorum progeniem, uel certe ex dedititijs qui ad nostra desciscunt. & hæc adusque exitum uitæ me spondeo, non modo grato animo, uerum cupido quoq; facturum. præfectos prætorio, æquitate & meritis notos, tua nobis dabit clementia: residuos ordinarios iudices, militiæq; moderatores promouēdos arbitrio meo concedi est consentaneum, itidemq; stipatores. Stultum enim cum ante caueri posit ne fiat, ad latus imperatoris adsciscì, quorum mores ignorantur & uoluntates. Hoc sanè sine ulla dubitatione firmauerim: tyrones ad peregrina & longinqua Galli mittere, diuturna perturbatione casibusq; uexati grauißimis, nec sponte sua poterunt nec coacti, ne consumpta penitus iuuentute affligantur, præterita recordantes ita desperatione pereunt

impen

impendentium. nec Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri cōueniet, cum adhuc nec barbarici ſint impetus intercluſi, & (ſi dici quod uerum eſt pateris) hæ prouinciæ malis iactatæ continuis, externis indigeant adiumentis & fortibus. Hæc hortando, ut æſtimo, ſalutariter ſcripſi poſcens & rogās. Scio enim, ſcio, ne quid ſublatius dicam cum imperio congruens, quas rerum acerbitates iam cōclamatas & perditas concordia uiciſſim ſibi cedentium principum, meliorē reuocauit in ſtatum: cum appareat maiorum exemplo noſtrorū, moderatores hæc & ſimilia cogitantes, fortunatè beateq; uiuēdi reperire quodammodo uiam, & ultimo tempori poſteritatiq; iucundam ſui memoriam commendare. His literis iunctas ſecretiores alias Conſtantio offerendas clanculo miſit, obiurgatorias & mordaces: quarum ſeriem nec ſcrutari licuit, nec ſi licuiſſet, proferre decebat in publicum. Ad id munus implendum electi ſunt uiri graues, Pentadius officiorum magiſter, & Eutherius cubiculi tunc præpoſitus, poſt oblatas literas relaturi nullo ſuppreſſo quæ uiderunt, & ſuper ordine futurorum fidenter acturi. Auxerat inter hæc ceptorum inuidiam Florentij fuga præfecti: qui uelut præſagiens concitandos motus ob militem ut ſermone tenus iactabatur accitum, conſulto diſceſſerat Viennam, alimentarie

riæ rei gratia diuelli causatus à Cæsare, quem sæpe tractatum asperius formidabat. Dein cum comperisset eum ad Augustum culmen euectum, exigua ac prope nulla uiuendi spe uersus in metũ, ut lõge disiunctus malis se quæ suspicabatur exemit: & necessitudine omni relicta digressus uenit ad Constantium itineribus lẽtis: utq́; se nulli obnoxiũ culpæ mõstraret, Iulianum ut perduellẽ multis criminibus appetebat. Cuius post abitũ bene Iulianus cogitans & prudenter, sciriq; uolens quòd præsenti pepercisset, charitates eius cum re familiari intacta publico cursus usu permisso ad orientem redire tutius imperauit, nec minore studio secuti legati hæc secum ferentes quæ prædiximus, intentiq́; ad uiandum, cum uenirent ad iudices celsiores, oblique tenebantur: morasq́; per Italiam & Illyricum perpessi diuturnas & graues, tandem transfretati Bosphorum, itineribusq́; lentis progressi apud Cæsaream Cappadociæ etiam tum degentem inuenere Constantium, Mazacam antehac nominatam, opportunam urbem & celebrem, sub Argei montis pedibus sitam. Qui intromissi, data potestate offerunt scripta. Hisq́; recitatis, ultra modum solitæ indignationis excanduit imperator. limisq́; oculis eos adusque metum contuens mortis, egredi iussit, nihil post hæc percontatus uel audire perpessus:

sus: perculsus tamen ardenter contatione stringebatur ambigua, utrum in Persas, an contra Iulianum moueri iuberet acies quibus fidebat: hæsitansq; diu perpensis consilijs, flexus est quorundam sententia utilia suadentium, & iter orientem uersus edixit. Statim tamen & legatos absoluit, & Leonam quæstorem suum in Gallias cum literis datis ad Iulianum pergere celeri statuit gradu, nihil nouatorum se asserens suscepisse, sed eum (si saluti suæ proximorumq; consulit) tumēti flatu deposito, intra Cæsaris se potestatem continere præcipiens. Vtq; id facile formido intentatorum efficeret, uelut magnis uiribus fretus, in locum Florentij præfectum prætorio Nebridium tum quæstorem eiusdem Cæsaris promouerat, & Felicem notarium officiorum magistrum, & quosdam alios. Gumoharium enim successorem Lupicini, antequàm sciretur huiusmodi quicquam, magistrum prouexit armorum. Ingressus itaque Parisios Leonas, susceptus ut honoratus & prudens, postridie principi progresso in campum cum multitudine armata pariter & plebeia, quam de industria cōuocarat, è tribunali ut emineret altius superstanti, scripta iubetur offerre. Replicatoq; uolumine edicti quod missum est, & legi ab exordio cœpto, cum uentum fuisset ad locum, id continentem quòd gesta omnia Constantius

impr

improbans, Cæsaris potestatem sufficere Iuliano censebat, exclamabat undiq; uocum terribilium sonus: Auguste Iuliane, ut prouincialis & miles, & reip. decreuit autoritas: recreatæ quidem, sed adhuc metuentis rediuiuos barbarorum excursus. Quibus auditis Leonas, cum Iuliani literis hæc eadem indicantibus reuertit incolumis: solusq; admissus est ad præfecturam Nebridius: id enim Cæsar quoq; scribens ex sententia sua fore aperte prædixit. Magistrum enim officiorum iampridem ipse Anatolium ordinauit, libellis antea respondentem, & quosdam alios, ut sibi utile uidebatur & tutum. Et quoniã, cum hæc ita procederent, timebatur Lupicinus, licet absens, agensq; etiam tum apud Britannos, homo superbæ mẽtis & turgidus: eratq; suspicio, quòd si hæc trans mare didicisset, nouarum rerũ materias excitaret: notarius Bononiam mittitur, obseruaturus solicite ne quisquã fretum oceani transire permitteretur. Quo uetito, reuersus Lupicinus antequam horum quicquam sciret, nullas ciere potuit turbas. Iulianus tamen iam celsiore fortuna militisq; fiducia lætior, ne intepesceret, ne'ue ut remissus argueretur & deses, legatis ad Constantium missis, in limitem Germaniæ secundæ est egressus: omniq; apparatu quem flagitabat instans negocium, communitus, Obtri-

censi

cēſi Moſæ oppido propinquabat. Rheno deinde traſmiſſo, regionem ſubito peruaſit Francorum, quos Atthuarios uocant, inquietorum hominum licentius etiam tum percurſantium extima Galliarū. quos adortus ſubito nihil metuentes hoſtile, nimium ſecuros, quòd ſcrupoſa uiarum difficultate arcente, nullum ad ſuos pagos introiſſe meminerant principem, ſuperauit negocio leui: captisq; plurimis & occiſis, orantibus alijs, qui ſuperfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodeſſe poſſeſſoribus finitimis arbitratus. unde reuerſus pari celeritate per flumen, præſidiaq; limitis explorans diligenter & corrigens, aduſque Rauracos uenit: locisq; recuperatis, quæ olim barbari intercepta retinebant ut propria, iiſdemq; pleniore cura firmatis, per Beſantionem, Viennam hycmaturus abſceſsit. Hic per Gallias erat ordo geſtorum: Quæ dum ita proſpere ſuccedunt & caute, Conſtantius accitum Arſacen Armeniæ regem, ſummaq; liberalitate ſuſceptum, præmonebat & hortabatur, ut nobis amicus eſſe perſeueraret & fidus: audiebat enim ſæpius cum tentatum à rege Perſarum fallacijs, & minis & dolis, ut Romanorum ſocietate poſthabita, ſuis rationibus iungeretur. Qui crebro adiurans animam prius poſſe amittere, quàm ſententiam, muneratus cum comitibus quos duxerat redijt. ad

regn

regnum, nihil ausus temerare postea promissorum, obligatus gratiarum multiplici nexu Constantio: inter quas illud potius excellebat, quod Olympiada Ablabij filiam praefecti quondam praetorio, ei copulauerat coniugem, sponsam fratris sui Constantis, quo dimisso à Cappadocia ipse per Melitinā minoris Armeniae oppidum, & Lacotena, & Samosata transmisso Euphrate Aedessam uenit. ibiq; dum agmina undiq; cōuenientiū militum, & rei cibariae abūdātes copias opperitur diu moratus, post aequinoctium egreditur autumnale, Amidā petens. Cuius cum prope uenisset mœnia, fauillis oppleta collustrans flebat cum gemitu, reputans quales miseranda ciuitas pertulerat clades. ibi tunc forte Vrsulus praesens, qui aerarium tuebatur, dolore percitus exclamauit: En quibus animis urbes à milite defenduntur, cui ut abundare stipendium posit, imperij opes iā fathiscūt? Quod dictū ita amarum militaris multitudo postea apud Chalcedona recordata, ad eius exitium consurrexit. Exinde cuneis cōsertis incedēs, cum Bezabdē aduētaret, fixis tētorijs, uallo fossarūq; altitudine circūseptis, obequitans castrorū ambitum longius, docebatur relatione multorum instaurata esse firmius loca, quae antehac iniuria corruperat uetustatis. & ne quid omitteret quod ante feruorem certaminum erat necessariò

præstruendum, uiris prudentibus missis conditione posita dupla, cogebat mœnium defensores redire ad suos, alienis sine cruore concessis, aut in ditionem uenire Romanam dignitatibus augendos & premijs. atque cum illi destinatione natiua reniterentur ut clare nati, periculisq; & laboribus in cuncta obsidioni congrua parabantur. Densis itaque ordinibus tum tubarum incitamentis latera oppidi cuncta adortus, alacris miles legionibus in testudines uarias conglobatis, paulatim tutò progrediens, subruere mœnia conabatur: & quia telorum omne genus in subeuntes effundebatur, nexu clypeorum soluto discessum est, in receptum canentibus signis. Laxatis deinde ad diem unum animis, tertia luce curiosius tecti elatis passim clamoribus ascensus undiq; tentabant. Et licet defensores obtentis cilicijs ne conspicerentur ab hostibus, latebant intrinsecus, tamen quoties flagitabat necessitas, lacertos fortiter exertantes, lapidibus subiectos incessebant & telis, & uimineæ crates cũ procederent confidenter, essentq; parietibus contiguæ, dolia desuper cadebant, molæ, & columnarum fragmenta: quorum ponderibus nimijs obruebantur pugnatores, hiatuq; uiolento disiectis operimentis cum periculis ultimis euadebant. Decimo itaque postquàm oppugnari cœptum est die, cum spes nostrorũ inferior

rior

rior cuncta mœrore compleret, transferri placuerat molem arietis magnam, quam Persæ quondam Antiochia pulsibus eius excisa relatam reliquerant apud Carras: quæ subito uisa, aptataq; fabrerrime, clausorum hebetauerat mentes adusque deditionis remedia penè prolapsas, ni resumptis uiribus opponenda minaci machinæ præparassent: nec temeritas post hæc cessauerat, nec consiliũ. nãq; dum instrueretur Aries uetustus, & dissolutus ut facile uehereturomni arte, omniq; uiriũ nixu, & propugnatorũ ui et firmitudine summa defensabãtur tormenta. nihilominus & lapidũ crebritas atq; fundarum ex utraque parte plurimos consumebant, & aggerum moles incrementis celeribus consurgebant: acriorq; indies adolescebat obsidio, multis nostrorum idcirco cadentibus, quòd decernentes sub imperatoris conspectu spe præmiorum, ut poßint facile qui essent agnosci nudantes galeis capita, sagittariorum hostilium peritia fundebantur. Proin dies & noctes intenti uigilijs, cautiores stantes utrobiq; faciebant. & Persæ aggerum altitudine iam in sublime porrecta, machinæq; ingentis horrore perculsi, quam minores quoq; sequebantur, omnes exurere ui maxima nitebantur: & aßidue malleolos atq; incẽdiaria tela torquentes laborabant incassum: ea re quòd humectis scortis & centonibus erant

opertæ materiæ plures, aliæ unctæ alumine diligenter, ut ignis per eas laberetur innoxius. Verùm has admouētes fortitudine magna Romani licet difficile defensabant tamen, & cupiditate potiūdi, oppidi, ne prompta quidem pericula contemnebant: & contrà propugnatores cum iam discussurus turrim oppositam aries maximus aduentaret, prominentem eius ferream frontem, quæ reuera formam effingit arietis, arte subtili illaqueatam altrinsecus lacinijs retinuere longis, ne retrogradiens resumeret uires, ne'ue ferire muros assultibus densis contemplabiliter posset, fundentes quoque feruentissimam picem: & diu promotæ machinæ stabant, saxa muralia perferentes, & tela. Iamq; aggeribus cumulatius excitatis, defensores ni uigilassent exitiū adfore iam sperantes, in audaciam ruere præcipitem: & repentino decursu portis effusi, primosq; adorti nostrorū, faces sitellasq; ferreas onustas ignibus in arietem magnis uiribus iaciebant. Verùm post ambiguam prælij uirtutē plurimi nihil impetrato intra mœnia repelluntur: moxq; ex aggeribus quos erexerant Romani, ijdem Persæ propugnaculis insistētes sagittis incessebantur, & fundis telisq; igniferis: quæ per tegumenta turriū uolitantia, paratis qui restinguerent, plerunq; irrita labebantur. Cūq; pauciores utrobiq; fierēt bellatores, & Persæ truderen

derentur ad ultima, ni potior ratio succurrisset, impensiore opera procursus tentabatur ex castris: & eruptione subita multitudinis facta, inter armatos qui portabant ignes ampliores prioribus ordinati, iaciebant corbes in materias ferreos plenos flammarum, & sarmenta, aliaq; ad ignes concipiendos aptissima. Et quia conspectum abstulerant fumi nigerrimæ nubes, clasico excitante, in pugnam, legiones procinctæ celeri gradu uenerunt: & subcrescente paulatim ardore bellandi, cum uentum fuisset ad manus, repente machinæ omnes effusis ignibus urebantur, præter maiorem: quam direptis restibus, quibus è muro iactis implicabatur, uirorũ fortiũ acrior nisus ægrè semiustã extraxit. At ubi nocturnæ tenebræ finẽ prælijs attulerũt, nõ in longũ miles quieuit: cibo enim exiguo refectus & somno, rectorum monitu excitus munitiones longe à muro dimouit, dimicare succinctius parãs per sublimes aggestus, qui iam consummati muris altius imminebant. utq; facile defensores mœnibus pellerẽtur, in ipsis aggerũ summitatibus binæ sunt locatæ balistæ, quarũ metu nc prospicere quidẽ posse hostium quisquã crederetur. His satis prouisis prope ipsum crepusculũ triplex acies nostrorũ instructa, conisq; galearũ minacius nutans, scalas uehentibus multis impetum conabatur in muros. iamq; resultãtibus

armis & tubis, uno pariq; ardore hinc inde pugnabatur audaci conflictu: latiusq; sese pãdente, Romani cum Persas occultari uiderent pauore impositorum aggeribus tormentorum, pulsabant turrim ariete: & cum ligonibus & dolabris & uectibus scalisq; appropinquabãt: utrinq; conuolante mißilium crebritate. afflictabant tamen multo uehementius Persas ictus uarij balistarum, tanquam per transennam à cliuis structilibus decurrẽtes. unde fortunas suas sitas in extremo iam cogitãtes, destinatam ruebant in mortẽ. & partiti munera dimicandi inter neceßitatis articulos, relictis qui mœnia tuerentur, reserata latenter postica strictis gladijs ualida manus erupit, ponè sequentibus alijs qui flammas occulte portabãt. Dumq; Romani nunc instant cedentibus, nũc ultro incessentes excipiunt, qui uehebant foculos repentes incurui prunas unius aggesti inseruere iuncturis, ramis arborum diuersarum, & iunco, & manipulis constructi cannarum: qui conceptis incendiorum aridis nutrimentis iam cremabantur, militibus cum intactis tormẽtis exinde periculose digreßis. Vt uerò certaminibus finem uespera dedit, partesq; discesserunt ad otium breue, imperator in uaria sese consilia diducens & uersans, cum excidio Phœnichæ diutius imminere necessariæ rationes urgerent, quod munimentum uelut in-

solub

ſolubile clauſtrum hoſtium excurſibus erat obiectum, & ſerum repelleret tempus, certaturus leuiter ibi ſtatuit immorari, alimentis deſtituendos forſitan cedere exiſtimans Perſas: quod ſecus atque rebatur euenit. Cũ enim remiſsius pugnaretur, humente cœlo undantes nubes cum tenebris aduenere minacibus: aßiduisq́; imbribus ita immaduerat ſolum, ut luti glutinoſa mollities per eas regiones pinguiſſimi ceſpitis omnia perturbaret, & ſuper his iugi fragore tonitrua fulguraq́; mentes hominum pauidas perterrebant. Accedebant arcus cæleſtis conſpectus aßidui: quæ ſpecies unde ita figurari ſoleat, expoſitio de reb. oſtẽdet: Halitus terræ calidiores & humoris ſpiramina conglobata in nubes, exindeq́; diſiecta in aſpergines paruas, ac radiorum fuſione ſplendida facta, ſupinantur uolubiliter cõtra ipſum igneum orbem, irimq́; conformant: ideoq́; ſpatioſo curuamine ſinuoſam: quod in noſtro panditur mundo, quem ſphæræ dimidiæ parti rationes phyſicæ ſuperponunt. cuius ſpecies quãtum mortalis oculus contuetur, prima lutea uiſitur, ſecunda flaueſcens uel fulua, punicea tertia, quarta purpurea, poſtrema ceruleo concreta & uiridi. hac autem mixta pulchritudine temperatur ideo, ut terrenæ exiſtimant mẽtes, quod prima eius pars dilutior cernitur, aëri concolor circumfuſo: ſequens fulua, id eſt

paulo excitatior quàm lutea: punicea tertia, quod solis obnoxia claritudini receptatione spiritus fulgores eius purissimos è regione deflorat. quarta ideo purpurat, quòd intermicante asperginum densitate per quas oritur, radiorum splendorem conspuens, ostendit aspectum flammeo propiorem: qui color quanto magis diffunditur, cōcedit in ceruleum & uirentem. Arbitrantur alij tunc iridis formam rebus apparere mundanis, cum altius dilata nubi crassæ radij solis infusi lucem iniecerint liquidam: quæ non reperiens exitum in se conglobata nimio splēdescit attritu: & proximos quidem albo colores à sole sublimiore decerpit: subuirides uerò à nubis similitudine superiectæ, ut in mari solet usu uenire, ubi candidæ sunt undæ quæ littoribus illiduntur, interiores sine ulla cōcretione ceruleæ. Et quoniam indicium est permutationis auræ (ut diximus) à sudore aëre nubium concitans globos, aut contra ex concreto immutans in serenam lætitiam cælum: ideo apud poëtas legimus sepæ Irim de cælo mitti, cum præsentiū rerum sit status mutatio. Suppetunt aliæ multæ opiniones & uariæ, quas dinumerare nunc est superuacuum, narratione redire unde digressa est festinante. His ac talibus imperator inter spem metumq; iactabatur, ingrauescente hyemis magnitudine, suspectisq; per anios tra

ctus insidijs: inter quæ etiam tumultum exasperati militis uerebatur. super his urebat eius anxiam mentem, quòd uelut patefacta ianua diuitis domus, irritus propositi reuerteretur. Quas ob res omisso uano incepto, hyematurus Antiochiæ redit in Syriã, ærumnosam perpessus æstatem & atrocem, diuq; deflendam. euenerat enim hoc, quasi fatali constellatione ita regente diuersos euentus, ut ipsum Constantium dimicantem cum Persis fortuna semper sequeretur afflictior: unde uincere saltem per duces optabat: quod aliquoties meminimus contigisse.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXI.

NTERCLVSO hac bellorũ difficili sorte Constantio trans flumen Euphratẽ, Iulianus agẽs apud Viennam, formandis in futura consilijs dies impendebat & noctes, quãtum opes patiebãtur angustæ, altius semet attollens: semperq; ambigens utrum Constantiũ modis omnibus alliceret in cõcordiam, an terroris incutiendi gratia lacesseret prior: quæ solicite reputans, utrumq; formidabat, & ami-

cum cruentum, & in ærumnis ciuilibus sæpe uictorem. maximeq; Galli fratris exemplum mentem eius anxiam suspendebat, quem inertia mixtæq; periurijs fraudes prodidere quorundam. Erigebat tamen aliquoties animum ad multa & urgentia, tutissimum ratus inimicum se ex confesso monstrare ei, cuius ex præteritis motus coniectabat ut prudens, ni per amicitias fictas insidijs falleretur occultis. Paruit igitur auditis quæ per Leonā Constantius scripserat: nulloq; arbitrio eius promotorum suscepto præter Nebridium, quinquēnalia Augustus iam edidit, & ambitioso diademate utebatur lapidum fulgore distincto: cum inter exordia principatus assumpta uili corona circundaretur xystarchæ similis purpurato. Inter quæ Helenæ coniugis defunctæ suprema miserat Romam, in suburbano uiæ Nomētanæ condenda, ubi uxor quoq; Galli quondā soror eius sepulta est Constantina. Accidebat autem, incendebatq; eius cupiditatem pacatis iam Gallis incessere ultro Cōstantiū: conijciēs cum per uaticinandi præsagia multa, quæ callebat, & somnia, è uita protinus excessurum. Et quoniam erudito & studioso cognitionū omnium principi, maleuoli prænoscendi futura prauas artes assignant, aduertendū est breuiter, unde sapiēti uiro hoc quoq; accidere poterit doctrinæ genus haud leue. Elementorū

om

lianus id metuens, nusquam à tutela discederet Galliarum. quibus ut dignum est credere obtẽperans Vadomarius hæc & similia perpetrabat, ad perstringendum fallendumq; miris modis ab ætatis primitijs callens, ut postea quoque ducatum per Phœnicem regens ostendit. Sed re ipsa conuictus abstinuit. Capto enim à stationarijs militibus notario, quem miserat ad Constantium, scrutatoq; si quid portaret, epistola eius reperta est: in qua præter alia multa id quoque scripserat: Cæsar tuus disciplinam non habet. Iulianum autem adsidue per literas dominum & Augustum appellabat & deum. Hæc ut erant periculosa & dubia Iulianus in exitiale malũ eruptura considerans, in unum omni cogitatione intenta, ui incautum rapere festinabat, ut securitatem suam prouinciarumq; locaret in tuto, & inijt consiliũ tale. Philagriũ notariũ, orientis postea comitẽ, ad eas miserat partes, cuius prudẽtiæ fidebat olim sibi cõpertæ: eiq; inter multa, quæ pro captu instantiũ rerũ erat acturus, signatã quoq; chartulã tradidit, mãdauitq;, ne aperiret uel recitaret, nisi Vadomario uiso cis Rhenũ. Perrexit Philagrius, ut præceptũ est: eoq; præsente, & negotijs astricto diuersis, transgressus Vadomarius flumen, ut nihil in profunda metuens pace, nihilq; secus gestorũ simulans scire, uiso præposito militũ ibi degẽ-

hementius, futuri conſcias reddit. Vnde Sybillæ crebro ſe dicunt ardere, torrente ui magna flammarũ. Multa ſignificant ſuper his crepitus uocũ, & occurrentia ſigna, tonitrua quinetiam & fulgura & fulmina, itidemq; ſiderũ ſulci. Somniorum autem rara fides, & indubitabilis foret, ni ratiocinantes coniectura falleretur. Interdumq;, ut Ariſtoteles affirmat, infixa ſunt & ſtabilia: cum animantis altius quieſcentis ocularis pupilla neutrobi inclinata rectiſsime cernit. & quia uanities aliquoties plebeia ſtrepit, hæc imperite muſſando, ſi eſſet præſentiendi notitia quædam, cur ille ſe caſurum in bello, uel alius hoc ſe paſsurum ignorauit aut illud: ſufficit dici, quod & grammaticus locutus interdum eſt barbare, & abſurde cecinit muſicus, & ignorauit remedium medicus: & non ideo nec grammatica, nec muſica, nec medicina ſubſiſtit. Vnde præclare hoc quoque, ut alia, Tullius: ſigna oſtendũtur ait à dijs rerum futurarum: in his ſi quis errauerit, non deorum natura, ſed hominũ coniectura peccauit. Ne igitur extra calcẽ, quod dicitur, ſermo decurrens lecturo faſtidium ferat, ad exclicãda proſpecta reuertamur. Cum apud Pariſios adhuc Cæſar Iulianus quatiens ſcutum uarijs motibus exerceretur in cãpo, axiculis quis orbis erat compaginatus in uanũ excuſſis, anſa remanſerat ſola: quam retinens ualida manu

ſtrin

ſtringebat. territisq; ut omine diro præſentibus cunctis, nemo, inquit, uereatur: habeo firmiter, quod tenebam. Item cum apud Viennã poſtea quieſceret ſobrius, hora media noctis imago quædam uiſa ſplendidior. hos ei uerſus heroos modo non uigilanti aperte dixit, eadẽ ſæpius replicando, quibus fretus nihil aſperum ſibi ſupereſſe exiſtimabat,

Ζεὺς ὅταν ἐκ πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
Παρθενικῆς δὲ κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
Εἰκοστῇ, βασιλεὺς κονστάντιος ἄσιδος αἴης
Τέρμα φίλου βιοτοῦ στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaque nihil interim de ſtatu rerum præſentium mutans, ſed animo tranquillo & quieto incidẽtia cuncta diſponens, paulatimq; ſeſe corroborans, ut dignitatis augmento uiriũ quoque congruerent incrementa. utque omnes nullo impediente ad ſui fauorem illiceret, adhærere cultui Chriſtiano fingebat, à quo iam pridem occulte deſciuerat, arcanorũ participibus paucis aruſpicinæ auguriijsq; intẽtus, & cæteris quæ deorum ſemper fecere cultores. Et ut hæc interim celarentur, feriarum die quem celebrantes menſe Ianuario Chriſtiani Epiphaniam dictitãt, progreſſus in eorum eccleſiam ſolenniter numine orato diſceſſit. Dum hæc ita aguntur, propinquante iam uere, nuncio percitus inopino, ad triſtitiã uerſus

sus est & mœrorem. Didicit enim Alemannos a pago Vadomarij exorsos, unde nihil post ictum fœdus sperabatur incommodum, uastare confines Retijs tractus: nihilq; sinere intentatum manus prædatorias fusius discurrentes. Quod ne dißimulatum rediuiuas bellorũ materias excitaret, Libinonẽ quendam comitem cum Celtis & Petulantibus misit hyemantibus secum, negotium ut poscebat ratio correcturum. Qui cum mature prope oppidum Sanctionem uenisset, longe uisus à barbaris, qui iam certamina meditantes sese per ualles abdiderant: hortatusq; milites licet numero impares, cupidine tamen pugnandi uehementius irritatos, aggreditur inconsulte Germanos: interq; dimicandi exordia ipse concidit omniũ primus: cuius interitu erecta barbarorum fiducia, Romanisq; ad ducis uindictam accensis, certamen committitur obstinatum: & urgente magnitudinis mole disiecti sunt nostri, occisis paucis, & uulneratis. Cum hoc Vadomario, & Gundomado eius fratre itidem rege, Constantius (ut iam relatum est) firmauerat pacem. Post quæ mortuo Gundomado, hunc sibi fore existimans fidum, secretorumq; taciturnum executorem, fecialem mandauerat, si famæ solius admittenda est fides: scribebatq; ut tanquam rupto concordiæ pacto, subinde collimitia sibi uicina uexaret: quo Iu-

lia

omnium spiritus, ut pote perennium corporũ, præsentienti motu semper & ubiq; uigens, ex his quæ per disciplinas uarias affectamus, participat nobiscũ munera diuinãdi: & substantiales potestates ritu diuerso placatæ, uelut ex perpetuis fontiũ uenis uaticina mortalitati suppeditant uerba, quibus numen præesse dicitur Themidis: quam ex eo quod fixa fatali lege decreta præscire fas sit in posterũ, quæ tethimena sermo Græcus appellat, ita cognominatã, in cubili solioq; Iouis uigoris uiuifici theologi ueteres collocarunt. Auguria & auspicia non uolucrum arbitrio futura nescientiũ colligũtur (nec enim hoc uel insipiens quisquã diceret) sed uolatus auium dirigit deus: ut rostrum sonans, aut præteruolans pinna turbido meatu uel leni futura præmonstret. Amat enim benignitas numinis, seu quòd merentur homines, seu quòd tangitur eorum affectione, his quoq; artibus prodere quæ impendẽt. Extis item pecudum attenti fatidicis, in species conuerti suetis innumeras, accidentia sciunt. Cuius disciplinæ Tages nomine quidã monstrator (ut fabulantur) in Hetruriæ partibus emersisse subito uisus è terra. Aperiunt nunc quoq; uentura cum æstuant hominum corda, sed loquuntur diuina. Sol enim (ut aiunt physici) mens mundi, nostras mentes ex sese uelut scintillas diffunditans, cum eas incenderit uehem

tium pauca locutus, ex more ultro semet, ut suspicionis nihil relinqueret abiturus, ad conuiuiū eius uenire promisit, ad quod erat etiā Philagrius inuitatus. Qui statim ingressus rege cōspecto imperatoris recordatus est uerba, causatusq; rem seriam & urgentem, ad diuersorium rediјt: scriptisq; lectis doctus quid agi conueniret, confestim reuersus discubuit inter cæteros. Finitisq; epulis Vadomarium fortiter apprehensum rectori militum arcte custodiendum apud signa commisit, textu lecto iussorū, comitibus eius ad sua redire compulsis, super quibus nihil fuerat imperatum. Exhibitus tamen idē rex ad principis castra, iamq; spe ueniæ omni præclusa, cum interceptū notarium, & quæ scripserat ad Constantium comperisset iam publicata, ne conuitio quidem tenus compellatus missus est ad Hispanias. Id enim studio curabatur ingenti, ne Iuliano discedente à Gallijs, immanißimus homo prouinciarum statum ægrè compositum licentius conturbaret. Hoc casu elatior Iulianus regis opinione citius intercepti, quem profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri disposuit, quos peremisse Libinonem comitem in congressu cum militibus docuimus paucis. Et ne rumor aduentus sui eos ad remotiora traduceret, superato Rheno noctis alto silentio, cum auxiliorum expedi

peditißimus globis, nihil metuentes huiusmodi circumuenit: excitatosq; hostilium fragore armorum, dum gladios circumspectant & tela, celeriter inuolauit, & quosdam occidit, orantes alios prędamq; offerentes dedititios cepit, reliquis qui remansere pacem precantibus dedit, quietem pollicitis firmam. Quæ dum mentibus aguntur erectis, coniectans quantas intestinæ cladis excitauerat moles, nihilq; tam conuenire conatibus subitis quàm celeritatem sagaci præuidens mente, professa palàm defectione se tutiorem fore existimauit: incertusq; de militum fide, placata ritu secretiore Bellona, claßico ad concionem exercitu conuocato, saxeo suggestu insistens, iamq; ut apparebat fidentior. Hæc clarius solito disserebat: Iamdudũ tacita deliberatione uos æstimo magni commilitones, rerum gestarum excitos amplitudine, hoc operiri consilium, ut euentus qui sperãtur perpendi poßint, & præcaueri. Plus enim audire quàm loqui militem decet actibus coalitum gloriosis: nec alium spectatæ æquitatis sentire rectorem, quàm eum qui & laudari digne potuerit & probari. Vt igitur quæ proposui abiectis absoluam, aduertite oro beneuole, quæ sermone breui percurrã: Arbitrio dei cælestis nobis inter ipsa iuuentæ rudimenta permixtus irruptiones Alemannorum aßiduas & Francorum, populan-

diq; ingẽm licentiam fregi: & uigore communi Romanis agminibus quoties libet Rhenum peruium feci, contra rumorum fremitus, gentiumq; ualidarum uiolentos excursus stando immobilis, uirtutis uestræ nimirum firmamento confisus. & hæc laborum quos exhausimus Galliæ spectatrices, post funera multa iacturasq; recreatæ diuturnas & graues, posteritati per ætatum examina commendabunt. At nunc cum autoritate uestri iudicij, rerumq; necessitate compulsus, ad augustum elatus sum culmen, deo uobisq; fautoribus, si fortuna cœptis adfuerit, altius affectabo maiora, id præ me ferẽs, quòd exercitui, cuius æquitas armorumq; inclaruit magnitudo, & domi moderatus uisus sum & tranquillus, & in crebritate bellorum contra conspiratas gentium copias consideratus & cautus. Vt igitur aduersa præueniamus mentium societate iunctissima, sequimini uiam, consiliumq; salutare (ut puto) cũ integritas rerũ intẽtioni nostræ uoluntatiq; respondeat: & dum maioribus uacant præsidijs regiones Illyricæ, impræpedito cursu tendentes, Daciarum interim fines extimos occupemus, exinde quid agi oporteat bonis successibus instruendi: utq; est mos fidentium ducum, iuramento quæso cõcordiam spondete mansuram & fidem, operam nauaturo sedulam & solitam, ne quid agatur inconsult

consultũ & segne, & producturo, si quis exegerit, incorruptam conscientiam meam, quòd nihil uoluntate præter ea quæ in commune conducunt, aggrediar aut tentabo. Illud sanè obtestor & rogo, obseruate ne impetu gliscentis ardoris in priuatorum damna quisquam uestrum exiliat, id cogitans, quòd ita nos illustrarunt hostium innumeræ strages, ut indemnitas prouinciarũ & salus, exemplis uirtutum peruulgatæ. Hoc sermone imperatoris uice alicuius oraculi comprobato, mota est incitatius concio: & rerum cupida nouandarum, unanimi consensu uoces horrendas immani scutorum fragore miscebat, magnum elatumq; ducem, & ut experta est, fortunatum domatorem gentium appellans & regum. iußiq; uniuersi in eius nomen iurare solenniter, gladijs ceruicibus suis admotis sub execrationibus diris uerbis iurauere conceptis, omnes pro eo casus quo ad uitam profuderint, si id neceßitas exegerit, perlaturos: quæ secuti rectores, omnesq; principis proximi, fidem simili religione firmarunt. Solus omnium licet proposito stabili, audacter tamen præfectus repugnauit Nebridius, iurisiurandi nexu contra Constantium nequaquã se constringi posse commemorans, cuius beneficijs obligatus erat crebris et multis. Quibus auditis cum stantes proprius milites acriter inflãmati eum

appeterent trucidandum, ad genua sua prolapsum imperator paludamento protexit: inde reuersus in regiam cum antegressum cum uidisset, supplicemq; iacentem orare, ut leuandi causa timoris ei porrigeret dexteram: Et quid ait præcipuum amicis seruabitur, si tu manum tetigeris meam? Sed hinc quò libet abi securus. Hocq; audito ille innoxius ad larem suum recesit in Thusciam. His Iulianus, ut poscebat negotij magnitudo, præstructis, expertus quid in rebus tumultuosis anteuersio ualeat & pregressus, per tesseram edicto itinere in Pannonias, castris promotis & signis, temere se fortunæ commisit ambiguæ. Replicare nunc conuenit tempora, & narrare summatim, quæ dum aguntur in Gallijs antedicta Constantius hyemans Antiochiæ, domi militiæq; perfecit. Inter complures alios honore cõspicuos adoraturi imperatorem peregre uenientem ordinantur etiam ex tribunis insignibus. Cum igitur à Mesopotamia reuersus Constantius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidam ex tribuno Paphlago, quem dudum sub Constante militantem discordiarum sæuisse causas inter priores fratres, suspiciones contiguæ ueritati pulsabant, ausus paulo petulantius stare, ut ipse quoque ad parile obsequium admittendus, agnitus est & prohibitus: strepentibusq; multis, &

intueri

intueri lucem ulterius non debere clamātibus, ut perduellem & obstinatū, Constantius circa hæc lenior solito: Desinite ait urgere hominem, ut existimo sontem, sed nondum aperte cōuictum: & mementote quòd si quid admisit huiusmodi, sub obtutibus meis conscientiæ ipsius sententia punietur, quam latere non poterit: & ita discessum est. Postridie ludis Circensibus idem ex aduerso imperatoris ubi consueuerat spectans, repentino clamore sublato, cūm certamen opinatū emitteretur, diffractis cancellis quibus unà cū pluribus incumbebat, cunctis cum eo inuanum excußis, læsisq; leuiter paucis, interna compage disrupta efflasse spiritum repertus est solus: unde Constantius futurorum quoq; præscius exultabat. Eodem tempore Faustinam nomine sortitus est coniugem, amissa iampridem Eusebia, cuius fratres erant Eusebius & Hypatius consulares, corporis morumq; pulcritudine pluribus antestante, & in culmine tam celso humana, cuius fauore iustißimo exemptum periculis declaratumq; Cæsarem retulimus Iulianum. Habita iisdem diebus etiam Florentij ratio, è Gallia nouitatis metu digreßi, & Anatolio recens mortuo præfecto prætorio per Illyricum, ad eius mittitur locum: cumq; Tauro itidem præfecto prætorio per Italiam amplißimi suscepit insignia magistratus: Parabant

rabãtur nihilominus externorũ atq; ciuilium instrumenta bellorũ, & augebatur turmarum equestrium numerus, pariq; studio supplementa legionibus scripta sunt, indictis per prouincias tyrocinijs: omnisq; ordo & professio uexabatur, uestem armaq; exhibens & tormenta, aurum quinctiam & argẽtum, multiplicesq; rei cibariæ copias, & diuersa genera iumentorum. Et quia Persarum rege ob difficultatem hyberni temporis ægre retruso, reserata cœli temperie ualidior impetus timebatur, ad Transtigritanos reges & satrapas legati cum muneribus missi sunt amplis, salutati cũctos & hortaturi nostra sentirent, nihil fallax tentarent uel fraudulentum: ante omnia tamen Arsaces & Meribanes, Armeniæ & Hiberiæ reges, cultu ambitioso indumẽtorũ emercabantur & multiformibus donis, dãna negotijs Romanis illaturi, si rebus etiam dubijs desciuissent ad Persas. Inter tot urgentia Hermogene defuncto, ad præfecturã promouetur Helpidius, ortus in Paphlagonia, aspectu uilis & lingua, sed simplicioris ingenij, incruentus & mitis: adeo ut cum ei coràm innocentem quendam torquere Constantius præcepisset, equo animo abrogari sibi potestatẽ oraret, hæcq; potioribus alijs ex sententia principis agenda permitti. Rigore itaq; instantiũ negotiorũ anceps Cõstantius quid capesseret ambigebat,

gebat, diu multumq; anxius utrum Iulianum peteret & longinqua, an Parthos repelleret iam transituros, ut minabantur, Euphratē: hærensq;, tandem cum ducibus cōmunicato sæpe consilio in id flexus est, ut finito propiore bello, uel certe mollito, nullo post terga relicto quem formidaret, Illyrijs perculsis & Italia, ut rebatur, Iulianū inter exordia ipsa cœptorum tanquam uenaticam prædā caperet: hoc enim ad leniendum suorum metū subinde prædicabat. tamen ne intepescere, aut omisisse belli uideretur aliud latus, aduentus sui terrorem ubiq; dispergens, ueritusq; ne Africa absente eo perrumperetur, ad omnes casus principibus opportuna, uelut finibus orientis egressus, per mare notarium misit Gaudentium, quem exploratorem actuum Iuliani per Gallias aliquandiu fuisse præstrinximus. Hunc enim obsequio celeri cuncta consideratione gemina efficere posse sperabat: quòd aduersam partem metueret offensam, et properabat nactus hanc opportunitatem commendari Constantio, quem credebat proculdubio fore uictorem: nemo enim omnium tunc ab hac constanti sententia discrepabat. Qui cū eò uenisset, mandatorum principis memor, per literas Cretione comite quid ageretur edocto, reliquisq; rectoribus, lecto undiq; milite fortiore. translatisq; ab utraq; Mauritania discursatoribus

expeditis, Aquitaniæ & Galliæ obiecta litora tuebatur arctißime. Neq; id consilium fefellit Constantium. Eo enim superstite nullus aduersorum illas tetigit terras, licet oram Siciliensem à Lilybæo protentam & Pachyno, multitudo seruabat armata, si patuisset facultas, ocyus transitura. His pro rerum ratione ut sibi prodesse existimabat Constantius, alijsq; minutis & leuioribus ordinatis, ducum nuntijs docebatur & literis, Persarum copias in unum coactas rege turgido præeunte iam prope margines tendere Tigridis, incertum quonam erumpere cogitantes. Quibus percitus, ut propius agens futuros poßit anteuenire conatus, quàm primum hybernis egressus, accito undiq; equitatu, peditum'que robore quo fidebat, per Capessanam Euphrate nauali ponte transcursò, Aedessam petit uberem cõmeatibus & munitam, ibi parumper opperiens dum exploratores aut perfugæ motum castrorum hostiliũ indicarent. Discedens inter hæc Iulianus à Rauracis, peractis quæ docuimus dudum, Sallustium præfectum promotũ remisit ĩ Gallias Germaniano iusso uicem tueri Nebridij: Itidemq; Neuitæ magisterium commisit armorum, Gumoarium proditorem antiquum timens, quem cum Scutarios regeret, latenter prodidisse Veteranionem suum principẽ audiebat: & Ionio quæsturam,

ſturã, cuius in actibus Magnentij meminimus & Mamertino largitiones curandas: & Dagalaiphũ præfecit domeſticis, aliosq; ex arbitrio ſuo militibus regẽdis appoſuit, quorũ merita norat et fidẽ. Profecturus itaq; per Martianas ſyluas, uiasq́; iunctas Iſtri fluminis ripis, inter ſubita uehementer incertus id uerebatur, ne contemptus ut comitantibus paucis multitudinem offenderet repugnantem. quod ne fieret, conſilio ſolerti præuidit: & agminibus diſtributis, per itinera Italiæ nota quoſdam properaturos cũ Iouino miſit & Iouio, alios per mediterranea Retiarum magiſtro equitum Neuitæ commiſſos, quo diffuſi per uaria opinionem numeri præberent immenſi, formidine'que cuncta complerent. Id enim & Alexander Magnus & deinde alij plures, negotio ita poſcente, periti fecere ductores. Mandabat tamen egreßis, ut tanquam hoſte protinus occurſuro tutius graderentur, ſtationesq́; nocturnas agerent & uigilias, ne improuiſo inuaderentur excurſu. Quibus ita ut uidebatur apte diſpoſitis, more quo tractus perruperat ſæpe barbaricos, contextis ſucceſſibus fidens porrectius ire pergebat. Cumq́; ad locum ueniſſet unde nauigari poſſe didicit flumen, lembis aſcenſis, quos opportune ſors dederat plurimos, per alucum quantum fieri potuit, ferebatur occulte: ideo latens, quod to-

leranter & fortiter nullius cibi ind gẽs mundioris, sed paucis contentus & uilibus, oppida fornisecus transibat incaute, imitatus egregium illud Cyri ueteris dictum: qui cum delatus ad hospitẽ interrogaretur ab eo quid ad conuiuium parari deberet, Panem responderat solum: sperare enim aiebat prope riuum cœnaturum. Fama uerò, quæ mille, ut aiunt, linguis rerum misere exaggerat fidem, per Illyricos omnes celebrior fundebatur, Iulianum strata per Gallias multitudine regum, & gentium numeroso exercitu, & successibus tumidum uarijs aduentare. quo rumore perculsus præfectus prætorio Taurus, ut hostem uitans externum mature discessit, uectusq; mutatione celeri cursus publici, transitis Alpibus Iulijs, eodem ictu Florentium itidem præfectum secum abduxit. Leuibus tamen indicijs super Iuliani motu Lucillianus percitus comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempestate castrensem, agens apud Sirmium, militesque congregans quos ex stationibus proprijs acciri celeritatis ratio permittebat, uenturo resistere cogitabat. Sed ille ut fax uel incensus malleolus uolucriter ad destinata festinans, cum uenisset Bononiam, à Sirmio milliario nono disparatam & decimo, senescente luna, ideoq; obscurante noctis maximã partem, è naui exilüit improuisè

prouisus: statimq; Dagalaiphum misit cum expeditis ad Lucillianum uocandum trahendumq; si reniteretur. Qui tum etiam quiescēs, cum strepitu excitus turbulento uidisset ignotorum hominum se circulo circumseptum, concepto negocio, & imperatorij nominis metu præstrictus, preceptis paruit inuitissimus: secutusq; alienum arbitrium magister equitum paulò antè superbus & ferox, iumentoq; impositus repentino, principi ut captiuus offertur ignobilis, oppressam terrore uix colligens mentem. Verùm cum primitus uisus, adorandæ purpuræ datam sibi copiam aduertisset, recreatus tandem suiq; securus: Incaute, inquit, imperator, & temere cum paucis alienis partibus te commisisti: Cui amarum Iulianus subridens, Hæc uerba prudentia serua, inquit, Constantio: maiestatis enim insigne non ut cōsiliario tibi, sed ut desinas pauere porrexi. Nihil deinde amoto Lucilliano differendum, nec agendum segne ratus, ut erat in rebus trepidis audax & confidentior, ciuitatem ut præsumebat dedititiam petens, citis passibus incedebat: eumq; suburbanis propinquantem amplis nimium'que protentis, militaris & omnis generis turba cum lumine multo, & floribus, uotisq; faustis, Augustum appellans & dominum, duxit in regiā. Vbi cūctu lætus & omine, firma

ta spe

ta ſpe uenturorum, quod ad exemplum urbium matris & populoſæ & celebris, per alias quoque ciuitates ut ſidus ſalutare ſuſciperetur, edicto poſtridie curuli certamine cum gaudio plebis, ubi lux excanduit tertia morarum impatiens percurſis aggeribus publicis, Succos nemine auſo reſiſtere præſidijs occupauit, ijſdemq; tuendis Neuitam præfecit ut fidum: cuius loci ſitum nunc conueniet oſtendi. Confertæ celſorum montium ſummitates Hæmi & Rhodopes, quorum alter ex ipſis Iſtri marginibus, alter ab Axij fluminis citeriori parte conſurgit, in anguſtias tumuloſis collibus deſinentes, per Illyrios interſcindunt et Thracas, hinc uicinæ mediterraneis Dacis & Serdicæ, inde Thracias deſpectantes & Philippopolim, ciuitates amplas & nobiles. & tanquam Natura in ditionem Romanam redigendas nationes circumſitas prænoſcente ita figuratæ conſulto, inter artos colles quondam hiantes obſcurius, ad magnitudinem ſplendorem'que poſtea rebus elatis patefactæ ſunt & carpentis: aditibusq; aliquoties clauſis magnorum ducum populorumq; repulere conatus. & pars quæ Illyricum ſpectat mollius edita, uelut incauta ſubinde ſuperatur. latus uerò è regione oppoſitum Thracijs, prona humilitate diruptum, hincq; & inde fragoſis tramitibus impeditū, difficile ſcanditur etiam

nullo

nullo uetante. Sub hac altitudine aggerũ utrobiq; spatiosa camporum planicies iacet, superior adusq; Iulias alpes extenta, inferior ita resupina & panda, ut nullis habitetur obstaculis adusq; fretum & Propontidem. His ut in re tali tamq; urgenti cõpositis, magistro equitum illic relicto, imperator reuertitur Næssum copiosum oppidum, quo inde expedite cuncta disponeret suis utilitatibus profutura. Vbi Victorem apud Sirmium uisum scriptorem historicum exinde uenire præceptum, Pannoniæ secundæ consularem præfecit, & honorauit ænea statua uirum sobrietatis gratia multilaudum, multo post Vrbi præfectum. Iamq; altius se extollens, & nunquam credẽs ad concordiam prouocari posse Constantium, orationem acrem & inuectiuam, probra quædam in eum explanantem & uitia, scripserat ad senatum. Quæ cum Tertullo administrante adhuc præfecturam recitarentur in curia, eminuit nobilitatis cum spetiosa fiducia benignitas grata. exclamatum est enim in unum cunctorum sententia congruente, Autori tuo reuerentiã rogamus. Tunc & memoriam Constantini, ut nouatoris turbatorisq; priscarum legum & moris antiquitus recepti, uexauit, eum aperte incusans, quòd barbaros omnium primus adusq; fasces auxerat & trabeas cõsulares, insulse nimirum & leuiter: qui cum uitare deberet id quod infestius

fistius

festius obiurgauit, breui postea Mamertinũ ad consulatum euexit nec uita, nec splendore, nec usu, nec gloria horũ cuiusquam similem. quibus magistratum detulerat amplißimum Constantinus: contrà inconsummatũ, & subaggrestem: & quod minus erat ferendũ, celsa in potestate crudelẽ. Hæc & talia cogitãti solicitoq; super maximis rebus & serijs nuntius metuẽdus intimatur & insperatus, ausa indicãs quorũdam immania impeditura cursus eius ardentes, ni uigilanter hæc quoq; antequam adolescerent hebetasset: quæ breuiter exponentur. Duas legiones Constãtiacas, addita una sagittariorum cohorte, quas inuenerat apud Sirmium, ut suspectæ adhuc fidei, per speciem neceßitatum urgentium misit in Gallias. quæ pigrius motæ, spatiaq; itinerum longa, & Germanos hostes truces & aßiduos formidantes, nouare quædã moliebãtur, autore & incitatore Nigrino, equitum turmæ tribuno in Mesopotamia genito: req; digesta per secreta colloquia, & alto roborata silentio, cum Aquileiam peruenissent, urbem situ & opibus murisq; circundatã ualidis, eam hostiliter repente clausere, iuuante indigena plebe tumultus horrorem, cui Constãtij nomen erat tum etiam amicum. & obseratis aditibus, turribusq; armatis & propugnaculis, futuræ concertationi præparabant utilia, interim soluti & liberi: hocq; facinore ita audaci

daci ad fauendum Constantij partibus ut superstitis Italicos incolas excitabant. Quibus Julianus acceptis, agens tunc apud Næssum, nihil à tergo timens aduersum, legensq; & audiēs hanc ciuitatem circumsessam quidem aliquoties, nunquam tamen excisam aut deditam, impensiore studio sibi sociare, uel fraude, uel diuersis adulationum generibus, antequam maius oriretur aliquid, properabat. Ideoq; Iouinum magistrum equitum uenientē per Alpes, Noricosq; ingressum, ad id quod exarserat quoquo modo corrigendū redire citius imperauit. Et ne quid deesset, milites omnes qui comitatum sequebantur aut signa, retineri iussit per idem oppidum transeuntes, pro uiribus laturos auxilium. Hisq; dispositis, ipse haud diu postea cognita morte Constantij, discursis Thracijs Constātinopolim introijt: ac sæpe doctus certius fore id obsidium quam uerendum, Immo ne cum comitibus alijs ad hoc destinato, remouit exinde Iouiū, alia quæ potiores flagitabant necessitates acturum, Ordine itaq; scutorum gemino Aquileia circumsepta concinētibus sententijs ducum, conueniens ulsum est ad deditionē allicere defensores minacium blandorumq; uarietate sermonum & multis ultro citroq; dictitatis, in immensum obstinatione gliscente, ex colloquio re infecta disceditur. Et quia nihil præter pugnam iam

specta

ſpectabatur, curatis utrobiq; cibis ſomnoq; corporibus, aurora iam ſurgẽte, concrepante ſonitu buccinorũ, partes accẽſæ in clades mutuas, ferocius magis quàm conſultius datis clamoribus ferebantur. Pluteos igitur præferentes oppugnatores, cratesq; denſius textas, ſenſim incedentes & caute murorũ ima ſuffodere ferramentorum multitudine conabantur, factus pleriq; uehentes ad menſurã mœnium ſcalas iamq; parietibus pene contigui: pars lapidibus uolutis in pronũ colliſi, pars confixi ſtridentibus iaculis retroq; gradiẽtes auerterunt ſecum omnes alios, metu ſimiliũ à propoſito pugnãdi detortos. Hoc primo cõgreſſu erecti in audaciã clauſi, aſſumpta fiducia meliorũ parui ducebãt reſtantia: mentibusq; fundatis & compoſitis, per opportuna torrentis indeſeſſo labore uigilias & cætera ſubſidia ſecuritatis implebant. Contrà munitores licet pauore diſcriminũ anxij, pudore tamen ne ſocordes uiderentur & ſegnes, ubi parũ uis procedebat Marte aperto tentata, ad inſtrumenta obſidionalium artium trãſtulerũt. Et quia nec arietibus admouẽdis, nec intentandis machinis, uel ut poßint forari cuniculi, inueniebatur uſquam habilis diſparatione breui ciuitatem Natiſone amni præterlabente, commentum excogitatum eſt cum ueteribus admirandum. Conſtructas ueloci ſtudio ligneas turres propugnaculis hoſtium celſiores

siores imposuere trigeminis nauibus ualide sibi connexis, quibus insistentes armati uno pariq; ardore prohibitores dispellere collatis ex propinquo uiribus nitebantur: subterq; expediti uelites è turrium cauernis egreßi, iniectis ponticlis quos ante compaginarant, transgredi festinarunt indiuiso negotio: ut dum uicißim mißilibus se petunt & saxis utrinque secus alte locati, hi qui transiere per pontes nullo interpellante ædificij parte conuulsa aditus in penetralia reserarent. Iterum summa cœpti prudentis aliorsum euasit. cum enim aduentarent iam turres, contortis malleolis madentibus pice, arundine quinetiam sarmentis ac uario fomite flammarũ incessebãtur. quæ quoniam incendio celeri ponderibusq; trepide superstantium inclinatæ prociderunt in flumen, armatorum aliqui per earum fastigia interibant, eminus confixi tormentis. Inter quæ destituti pedites post naualium sociorũ occasum obtriti sunt saxis immanibus, præter paucos, quos morti licet per impedita suffugia uelocitas exemerat pedum. Ad ultimum certamine producto in uesperam, datoq; signo receptui ex more ambo digreßi, diei residuum animis egere disparibus. Munitorum enim mœrores funera lugẽtium propria, prohibitores spe iam superandi inflammabant, licet ipsi quoq; paucos gemebant amissos. properabatur tamen

nihilominus: & quantum recreandis uiribus quiete & cibo satis fuit tributo per noctis integræ spatiũ, reparatur lucis exordio prælium incitamento turbarum. & quidam elatis super capita scutis, ut pugnaturi leuius, alij uehentes humeris ut antea scalas, feruentiq; impetu procurrẽtes, pectora multiformiũ telorum ictibus exponebant. alij ferratos portarũ obijces effringendos adorti, ultro ignibus petebantur uel saxis muralibus oppetebant. quidã fossas fidentius transire conati, repentinis eorum adsultibus qui erumpebant clanculo per posticas, ruentes incaute saucij discedebãt. Recursus enim ad mœnia tutior uallumq; antemuranum cespitibus fultum, insidiantes ab omni discrimine defendebat. Et quanquam prohibitores peritia bellorumq; artibus antestarẽt, quibus nihil præter mœnium supererat adiumentum: collectus tamen ex potioribus numerus miles diuturnas ferre nequiens moras, suburbana omnia circumibat diligenter inquirẽs, qua ui uel machinis poßit patefactam irrumpere ciuitatem. Quod ubi patrare non poterat magnitudine uetante difficultatum, obsideri remißius cœpta est: & excubijs stationibusq; relictis præsidiarij milites uastantes agros propinquos omnibus congruentibus abundabant, raptorum pleraq; contubernalibus suis impertientes: unde largiori potu saginisq;

admo

admodum distenti marcebant. His relatione communi consortiumq́; cognitis, Iulianus Cõstantinopoli etiam tum hybernans, solerti remedio turbatis consuluit rebus: moxq́; Agilonem magistrum peditum ea tempestate probe cognitũ miserat, ut uiso honoratißimo uiro, compertaq́; per eum morte Constantij solueretur obsidium. Inter quæ ne cessaret Aquileiæ oppugnatio, cum in reliquis opera consumerentur incassum, placuit resistenteis acriter ad deditionem siti compelli. & ubi aquarum ductibus intersectis nihilo minus celsiore fiducia repugnarent, flumen laboribus auertitur magnis, quod itidem frustra est factum. Attenuatis enim auidioribus bibendi subsidijs, hi quos temeritas clauserat, contenti putealibus aquis parce uixerunt. Quæ dum agitantur casibus antedictis, superuenit ut præceptum est Agilo: scutorumq́; densitate contectus, propè fidenter accesßit: multaq́; locutus & uera, quibus Constantij obitum firmatumq́; Iuliani docebat imperium, non sine conuicijs reputabatur ut fallax. nec ei quisquam credidit, gesta narranti, antequam pacta salute susceptus ad pugnaculum solus, fide religiosius reddita, ea quæ docuerat replicaret. His auditis ex diuturno angore portis reclusis omnes effusi suscepere læti pacificum ducem: se'que purgantes, Nigrinum totius furoris auto-

rem, paucosq; alios obtulerunt, eorum supplicio crimen læsæ maiestatis & urbis ærumnas expiari poscentes. Paucis deniq; pòst diebus explorarius spectato negotio, Mamertino tum iudicante præfecto prætorio, Nigrinus ut acerrimus belli instinctor exustus est uiuus. Romulus uerò post eum & Sabostius curiales conuicti sine respectu periculi studia seuisse discordiarum, pœnali consumpti sunt ferro. residui omnes abierant innoxij, quos in certaminum rabiem necessitas egerat, non uoluntas. Id enim æquitate pensata statuerat placabilis imperator & clemens: Et hæc quidem postea gesta sunt. Iulianus uerò agẽs etiam tum apud Næssum curis altioribus stringebatur, multa utrinq; pertimescẽs: formidabat enim ne clausorum militum apud Aquileiam repentino adsultu obseratis angustijs Alpium Iuliarũ, prouincias & adminicula perderet quæ exinde sperabat indies. Itidemq; opes orientis magnopere uerebatur, audiens dispersum per Thracias militem contra uim subitã cito coactũ aduentare Succorũ confinia comite Martiano ducente: sed tamen congrua instantium sollicitudinum mole ipse quoq; agitans efficaciter, Illyricum contrahebat exercitum, puluere coalitum Martio, promptumq; in certaminibus bellicoso iungi rectori: nec priuatorum utilitates in tempore afflagranti despiciens,
litesq;

litesq; audiens controuersas, maxime municipalium ordinum, ad quorum fauorem propensior iniuste plures muneribus publicis adnectebat. ibi Symmachum repertum & Maximum, senatores conspicuos à nobilitate legatos ad Constantium missos, exinde reuersos honorifice uidit: & potiore posthabito in locum Tertulli Maximum urbi præfecit Aeternæ ad Rufini Vulcatij gratiam, cuius sororis eum filium norat. hoc administrante, alimentaria res abundauit, & querelæ plebis excitari crebro solitæ cessauerunt. Tunc ut securitatē trepidis rebus afferret, & obedientium nutriret fiduciam, Mamertinum præfectum prætorio per Illyricum designauit consulem, & Neuitam: qui nuper, ut primum augendæ barbaricæ uilitatis autorem, immoderate notauerat Constantinum. His ac talibus inter spem metumq; noua negotia commouente, Constantius apud Aedessam exploratorum relationibus uarijs anxius, in rationes ducebatur ancipites, nunc ad concursatorias pugnas militem struens: nunc si copia patuisset, obsidione gemina Bezabden aggressurus, consultans prudenter, ne mox partes petiturus Arctoas, improtectum Mesopotamiæ relinqueret latus. Verùm cōsiliorum ambiguum retinebant multiplices moræ, tardante trans Tigridem rege dum mouere permitteret sacra. nam si permeato flumine

nullum qui resisteret inuenisset, absque difficultate penetraret Euphraten. alioquin ad ciuilia bella custodiens militem, timebat eum periculis obiectare circummuranis, firmitatem mœnium munimenti defensorumq; alacritatem expertus. ne quiesceret tamen, ne'ue contemneretur inertiæ, Arbetionem & Agilonem equestris'que militiæ ministros cum agminibus maximis properare coegit: non ut lacesserent Persas in prælia, sed prætenturis iuncturos citeriores Tigridis ripas, & speculaturos quonam rex eorum erũpe ret uiolentus. addebatq; monendo sæpius & scribendo, ut simulatq; multitudo transire cœpisset hostilis, referent citius pedem. dumq; cõ limitia iussa custodiunt duces, & occulta fallacißimæ gentis obseruantur, agens ipse cum parte ualidiori exercitus curabat urgentia, uelut propugnaturus oppida quæ tuebatur excursu. Speculatores uerò & transfugæ subinde uenientes repugnantia prodebant, ideo futurorũ incerti, quod apud Persas nemo consiliorum est conscius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentij quoque colitur numẽ. Accersebatur autem à memoratis ducibus imperâtor adsiduæ, orantibus ferri sibi suppetias. Testabantur enim se non nisi coactis in unum uiribus cunctis posse impetum regis ardentißimi sustinere. Quæ dum agũtur ita sol-
lici

licite, nuntij percrebuere certiſsimi: quorum clara fide compertum eſt, Iulianum Italiam & Illyricum curſu celeri prætergreſſum. clauſtra interim occupaſſe Succorũ, accita undiq; præſtolantem auxilia, ut multitudine ſtipatus armorum peruaderet Thracias. Quo cognito, mœrore offuſus Conſtantius ſolatio uno ſuſtẽtabatur, quòd inteſtinos ſemper ſuperauerat motus: re tamen magnam difficultatem ad capeſſendum conſilium adferente, delegit potiſsimum, ut uehiculis publicis impoſitũ, paulatim præmitteret militem imminenti caſus atrocitati uelocius occurſurum, Omniumq; conſenſu approbata ſententia, pergebant ut præceptum eſt expediti. Eiq; hæc diſponenti luce poſtera nuntiatur regem cum omni manu quam duxerat ad propria reuertiſſe, auſpicijs dirimentibus: lenitoq; metu, reuocatis omnibus præter eos quos conſuetudo præſidio Meſopotamiæ deſtinarat, reuerſus eſt Hierapolim. Sũma itaque cœptorum quorſum euaderet ambigens, cũ in unum exercitus conueniſſet, omnes centurias & manipulos & cohortes in concionem uocauit concinentibus tubis: oppletoq; multitudinis campo, ut eam ad firmanda promptius adigeret imperanda, tribunali celſo ſiſtens ſtipatoq; ſolito denſius, hæc proſequutus eſt ad ſerenitatis ſpeciem fiduciæ uultu formato. Solicitus ſemper, ne quid re leui uel uer-

bo committã inculpatæ parum congruens honestati, utq; cautus nauigandi magister, clauos pro fluctuum motu erigens uel inclinans, cõpellor nunc apud uos amantißimi uiri confiteri meos errores, quin potius (si dici liceat uerũ) humanitatem, quam credidi negotijs cõmunibus profuturam. Proinde ut facilius sciri poßit, quæ sit huius cõcilij cõuocandi materia, accipite quæso æquis auribus & secũdis. Gallum patruelem tẽpore quo cõfundendis rebus pertinaciter Magnentius inhærebat, quem obruere ueſtræ uirtutes, poteſtate Cæsaris sublimatum ad orientis præsidium misi. qui cum à iustitia per multa uisu relatuq; nefaria defecisset, arbitrio punitus est legum. atq; utinã hoc contenta esset inuidia, turbarum acerrima cõcitatrix: & angebat nos una, sed secura doloris præteriti recordatio. At nunc aliud accidit, ausim dicere præteritis mœstius, quod per fortitudinem nobis ingenitam, adiumenta cælestia coercebũt. Iulianus, quem dum circũfrementes Illyricum nationes exteras oppugnatis tuendis præfecimus Gallijs, leuiũ confidentia præliorum, quæ cum Germanis gesſit semermibus, ut uecors elatus, aſcitis in societatem superbam auxiliaribus paucis, feritate ſpeq; poſtrema ad perniciosam audaciã promptis, in noxã publicã conspirauit, æquitate calcata parente nutriceq; orbis Romani: quã tumen

mentes spiritus tanquam fauillas effecturam, deinde ut scelestę lętorū ultricem, & ipse expertus, & docente antiquitate facile credo. Quid igitur superest, nisi ut turbinibus excitis occurramus, subcrescentis rabiem belli antequā pubescat ualidius celeritatis remedijs oppressuri. nec enim dubiū fauore numinis summi pręsente, cuius perenni suffragio dānantur ingrati, ferrum impie pręparatū ad eorum interitum esse uertendum: qui non lacessiti, sed aucti beneficijs pluribus, ad insontium pericula surrexerunt. ut enim mea mens auguratur, iustitiaq; rectis consilijs adfutura promittit, spondeo quod si uentum fuerit cominus, ita pauore torpescent, ut nec oculorum uestrorum uibratę lucis ardorem, nec barritus sonū perferāt primum. Omnes post hęc dicta traxerat in sententiam suam: hastasq; uibrantes irati, post multa quę beneuole responderant, petebant se duci protinus in rebellem. Qua gratia in lętitiam imperator uersus ex metu, concione mox absoluta, Arbetionem ante alios faustum ad intestina bella sedanda ex anteactis iam sciens, iter suum pręire cum lancearijs, & Mattiarijs, & cateruis expeditorū pręcepit, & cum lętis itidem Gomoarium uenturis in Succorum angustias opponendum, ea re alijs antelatum, quod ut cōtemptus in Gallijs erat Iuliano infestus. In hoc rerum aduersarum

tumultu hærens eius fortuna iam & subsistens, aduentare casum uitæ difficilem, modo non loquentibus signis aperte mõstrabat. nãq; & nocturnis temporibus terrebatur, & nõdum penitus mersus in somnum umbrã uiderat patris obtulisse puchrum infantem: cumq; susceptum & locatũ in gremio suo, excussam sibi proiecisse longius sphæram, quam ipse dextera manu gestabat. Id autem permutatione͂ temporũ indicabat, licet interpretãtes placẽtia responderent. Post hæc confessus est conuictoribus proximis, quod tãquam desolatus secretũ aliquid uidere desierit, quod interdum adfuisse sibi squalidius æstimabat: & putabatur genius quidam tutelæ salutis appositus, cũ reliquisse mundo citius digressurũ. Ferũt enim theologi, in lucẽ editis hominibus cunctis, salua firmitate fatali, huiusmodi quædam uelut actus rectura numina sociari, admodum tamẽ paucißimis uisa quos multiplices auxere uirtutes. Idq; & oracula & autores docuerunt præclari. Inter quos est etiam Menander comicus, apud quem hi senarij duo leguntur:

Ἅπαντι δαίμων ἄνδρι τῷ γενομένῳ

Ἅπαντός ἐστι μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

Itidem ex sempiternis Homeri carminibus intelligi datur, non deos cælestes cum uiris fortibus colloquutos, ne adfuisse pugnantibus uel iuuisse, sed familiares genios cũ ijsdem uersa-

tos

tos: quorũ adminiculis præcipuis Pythagoras enituisse dicitur, & Socrates, Numaq; Pompilius, & superior Scipio: & ut quidam existimant, Marius & Octauianus, cui Augusti uocabulum delatum est primo: Hermesq; ter maximus, & Tyaneus Apollonius, atq; Plotinus, ausus quædam super hac re disserere mystica, alteq; monstrare, quibus primordijs hi genij animis connexi mortalium. quas tanquam gremijs suis susceptas tuentur, quoad licitum est, docentq; maiora, si senserint puras, & à colluuione peccandi immaculata corporis societate discretas. Ingressus itaq; Antiochiã festinando Constantius, ad motum certaminũ ciuilium ut solebat auide surrecturus, paratis omnibus exire properabat, immodice renitentibus plurimis murmure tenus: nec enim dissuadere palàm audebat quisquam uel uetare. Autumno iam senescente profectus, cum ad suburbanum uenisset disiunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente iam die, cadauer hominis interfecti dextra iacens capite auulso conspexit contra occiduum latus extensum: territusq; omine: finem parantibus fatis destinatius ipse tendebat: uenitq; Tarsum: ubi leuiore febri contactus, ratusq; itinerario motu imminutæ ualetudinis excuti posse discrimen, petijt per uias difficileis Mopsuestiam Ciliciæ ultimam hac pergentibus statio-

nem

nem, ſub Tauri montis radicibus poſitã: egrediq́; ſecuto die conatus, ui labente morbi grauitate detentus eſt, paulatimq́; urente calore nimio uenas, ut ne tangi quidem corpus eius poſsit in modum foculi feruens, cum uſus deficeret medelarum, ultimum ſpirans deflebat exitium: mentisq́; ſenſu tum etiã integro, ſucceſſorem ſuæ poteſtatis ſtatuiſſe dicitur Iulianum. Deinde anhelitu iam pulſatus letali cõticuit: diuq́; cum anima colluctatus iam diſceſſura, abijt è uita tertio Nonarum Octobrium, imperij uitæq́; anno quadrageſimo, & menſibus paucis. Poſt quæ ſupremis cum gemitu cõclamatis, excitisq́; lamentis & luctu, deliberabant locum obtinentes in aula regia primũ, quid agerent, quidúe moliri deberent, paucisq́; occulte ſuper eligendo imperatore tentatis, incitante ut ferebatur Euſebio, quẽ noxarũ conſciẽtia ſtimulabat, cũ nouãdis rebus imminẽs obſiſteret Iulianus, mittuntur ad eũ Theolaiphus & Aligildus, tunc comites, mortem indicantes propinqui, & oraturi ut mora omni depulſa ad obtinendum obtemperare ſibi paratum tenderet orientem. Fama tamen rumorq́; loquebatur, interim Conſtautium uoluntatem ordinaſſe poſtremam: in qua Iulianum, ut prædiximus, ſcripſit hæredem: & his quos diligebat, fidei commiſſa detulit & legata. Vxorem autem prægnantem reliquit:

unde

unde edita posthuma, eiusq; nomine appellata, cum adoleuisset, matrimonij iure copulata est Gratiano. Bonorum igitur uitiorumq; eius differentia uere seruata, præcipua prima conueniet expediri. Imperatoriæ autoritatis cothurnum ubique custodiens, popularitatem elato animo contemnebat & magno: ergo tribuendas celsiores dignitates impēdio parcus: nihil circa administrationum augmenta præter pauca nouari perpessus: nunquàm erigens cornua militaria. nec sub eo dux quisquam cum Clarißimatu prouectus est. erant enim, ut nos quoque meminimus, Perfectißimi, nec occurrebat magistro equitum prouinciæ rector: nec cōtingi ab eo ciuile negociū permittebat. sed cunctæ castrenses & ordinariæ potestates, ut honorum omnium apicem priscæ reuerentiæ more præfectos semper suspexere prætorianos. In conseruando milite nimium cautus, examinator meritorum nonnunquam scrupulosus. Palatinas dignitates uelus ex quodā tribuens perpendiculo: & sub eo nemo celsum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus est uel incognitus: sed qui post decennium officiorum magisterium, uel largitiones, uel simile quicquam esset recturus, apertißime noscebatur. Valdeq; raro contigerat, ut militarium aliquis ad ciuilia regenda transiret: contraq; non nisi puluere bellico indurati præficieb

ficiebantur armatis. Doctrinarum diligens adfectator. sed cum à rhetorica per ingenium desereretur obtusum, ad uersificandum transgressus, nihil operæpretium fecit. In uita parca & sobria edendi potandiq; moderatione ualetudinem ita retinuit firmam, ut raros colligeret morbos, sed eos non procul à uitæ periculis: id enim euenire corporibus à lasciuia dimotis & luxu, diuturna experimēta & probationes medendi monstrarunt. Somno contentus exiguo, cum id posceret tempus & ratio: perq; spatia ita longissima impēdio castus, ut nec mare ministro saltem suspicione tenus posset redargui, quod crimen etiam si non inuenit malignitas, fingit in summarum licentia potestatum. Equitandi & iaculandi, maximeq; perite dirigēdi sagittas, artiumq; armaturæ pedestris perquàm scientissimus. Quòd autem nec extersisse unquàm nares in publico, nec spuisse, nec trāstulisse in partem alterutram uultum aliquando, uisus est, nec pomorum quicquam quoad uixerat, gustauerit: ut dicta sæpius prætermitto. dinumeratis carptim bonis, quæ scire potuimus, nunc ad explanāda eius uitia ueniamus. Cum esset in negotijs alijs principibus medijs comparandus, si adfectatæ dominationis ansam quandam falsam reperisset aut leuem, hanc sine fine scrutando, fasq; eodem loco ducēs & nefas, Caligulæ & Domi-

mitiani & commodi immanitatem facile superabat: quorum æmulatus sæuitiam inter imperandi exordia, cunctos sanguine & genere se contingentes stirpitus interemit. Addebatur miserorum ærumnis, qui rei maiestatis imminutæ uel læsæ deferebantur, acerbitas eius, & iracundæ suspiciones, in huiusmodi cūcta distentæ: Et si quid tale increpuisset, in quæstiones acrius exurgens quàm ciuiliter, spectatores apponebat his litibus truces: mortemq; longius in puniendis quibusdam, si natura permitteret, conabatur extendi, in huiusmodi controuersiarū partibus etiā Gallieno ferocior. Ille enim perduellionū crebris uerisq; appetitus insidijs, Aureoli, & Posthumi, & Ingenui, & Valentis cognomento Thessalonici, aliorumq; plurium, mortem factura crimina aliquoties lenius uindicabat. Hic etiā facta uel dubia adigebat uideri certissima, ui tormētorum. Tumq; in eiusmodi titulis capitaliter oderat, cum maximè id ageret ut iustus æstimaretur & clemens. & tanquàm ex arida sylua uolantes scintillæ, flatu leni uentorū adusque discrimina uicorū agrestiū incohibili cursu perueniunt, ita ille quoque ex minimis causis malorū congeries excitabat, Marci illius dissimilis principis uerecūdi: qui cū ad imperiale culmen in Syria Cassius surrexisset, epistolarum fascem ab eo ad conscios missum

perl

perlatore capto sibi oblatum, illico signatum exuri præcepit, agens ádhuc in Illyrico, ne insidiatoribus cognitis inuitus quosdam habere posset offensos. Vtq; recte sentientes quidam arbitrabantur, uirtutis erat potius indicium magnæ, imperio eundem comitantium sine cruore ceßisse, quàm uindicasse tam inclementer: ut Tullius quoq; docet crudelitatis increpans Cæsarem in quadam ad nepotem epistola. Neque enim quicquam aliud est felicitas, inquit, nisi honestarum rerum prosperitas. uel ut alio modo definiam: Felicitas est fortuna, adiutrix consiliorũ bonorum: quibus qui non utitur, felix nullo pacto esse potest. Ergo in perditis impijsq́; consilijs quibus Cæsar usus erat, nulla potuit esse felicitas. feliciorq́; meo iudicio Camillus exulans, quàm temporibus ijsdem Manlius, etiam si id quod cupierat, regnare potuisset. Id Ephesius quoque Heraclitus adserens monet, & ab inertibus & ignauis, euentus uariãte fortuna, superatos aliquoties uiros fuisse præstantes. Illud uerò eminere inter præcipuas laudes, cum potestas in gradu, uelut sub iugũ missa nocendi sæuiendiq; cupiditate & irascendi, in arce uictoris animi tropheum erexit gloriosum. Vt autem in externis bellis hic princeps fuit saucius & adflictus, ita prospere succedentibus pugnis ciuilibus tumidus, & intestinis ulceribus reipub.

sanie

ſanie perfuſus horrenda: quo prauo propoſito magis quàm recto uel uſitato triumphales arcus ex clade prouinciarum ſumptibus magnis erexit in Gallijs & Pannonijs, titulis geſtorum adfixis ſe quoad ſtare poterunt monumenta lecturis. Vxoribus ac ſpadonum gracilentis uocibus & palatinis quibuſdã nimium quantum addictus, ad ſingula eius uerba plaudentibus, & quid ille aiat uel neget, ut aſſentiri poßint obſeruantibus. Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorũ ei, quàm pecuniæ conferentium. Hocq́; multis intolerantius uidebatur, quòd nec cauſam aliquando audiuit, nec prouinciarum indemnitati proſpexit, cum multiplicatis tributis & uectigalibus uexarentur. Eratq́; ſuper his adimere facilis quæ donabat, Chriſtianam religionem abſolutã & ſimplicem anili ſuperſtitione confundens: in qua ſcrutanda perplexius, quàm componenda grauius, excitauit diſtidia plurima, quæ progreſſa fuſius aluit concertatione uerborum: ut cateruis antiſtitum iumentis publicis ultro citroq́; diſcurrentibus per ſynodos quas appellant, dum ritum omnem ad ſuum trahere conantur arbitrium, rei uehiculariæ ſuccideret neruos. figura tali ſituq́; membrorũ: ſubniger, luce oculorum edita, cernensq́; acutum, molli capillo, raſis aßidue genis lucentibus ad de-

corem usq;,ad pubem ab ipsis colli cõfinijs longior, breuißimis cruribus & incuruis, unde saltu ualebat & cursu. Pollinctum igitur corpus defuncti, conditumq; in loculis, Iouinianus etiam tum protector domesticus, cum regia prosequi pompa Constantinopolim usque iussus est, prope neceßitudines eius humãdum: eiq; uehiculo insidenti, quod portabat reliquias, ut principibus solet, annonæ militaris offerebantur indicia, ut ipsi nominant proba, & animalia publica monstrabantur, & ex usu crebrescebant: occursusq;, & alia similia. eidem Iouiano imperium quidem, sed cassum & umbratile, ut ministro rerum funebrium portendebant.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXII.

VM hæc in diuersa parte terrarum fortunæ struunt uolubiles casus, Iulianus inter multa, quæ per Illyricum agitabat, exta rimabatur aßidue, auesq; suspiciens præscire festinabat accidentium finem: sed responsis ambiguis & obscuris hærebat futurorum incertus, Eiq; tandem aruspicinæ peritus Aprunculus Gallus orator, promotus rector postea Narbonensis,

sis, nuntiauit euentus, inspectu iecoris ut aiebat ipse prædoctus, quod operimento duplici uiderat tectum. Cumq; ille timeret ne cupiditati suæ congruentia fingerētur, atq; ideo mœstus, omē multo præsentius ipse conspexit, quod excessum Constantij clare monstrabat. Eodem enim puncto, quo idē obierat in Cilicia, lapso milite, qui se insessurum equo dextra manu erexit, humiq; prostrato, exclamauit ilico audientibus multis, cecidisse qui eum ad culmen extulerat celsum. Et quanquam hæc lætifica sciret, uelut fixa tamen firmitate consistens, intra terminos Daciæ se continebat, sic quoque plurima pertimescens. nec enim cautum ducebat coniecturis credere, forsitan in cōtrarium erupturis. Inter quæ tam suspensa aduenere subito missi ad eum legati, Theolaiphus atq; Aligildus, defunctum Constantium nuntiantes, addentesq; quod eum uoce suprema successorem suæ fecerit potestatis. Qua re cognita, post exemptos periculorum æstus, & bellicarum solicitudinum turbas, in immēsum elatus, iamq; uaticinijs credens, & celeritatem negotijs suis aliquoties profuisse expertus, edixit iter in Thracias: motisq; propere signis emensa decliuitate Succorū, Philippopolim petijt Eumolpiada ueterem, alacri gradu sequentibus quos duxerat cunctis. aduertebant enim imperium, quod ereptum ibant cum ultimo-

rum metu discriminum, præter spem ordinario iure concessum. Vtq; solet fama nouitates augere, properabat inde sublimior, ut quodam Triptolemi curru, quem ob rapidos circũgressus aëris serpentibus pinnigeris fabulosa uetustas imponit: perq; terras & maria formidatus, nullis obstantibus muris, Heracleam ingressus est Perinthum. Quo apud Constantinopolim mox comperto, effundebatur ætas omnis & sexus, tanquam demissum aliquem uisura de cælo. Exceptus igitur tertio Iduum Decemb. uerecundis senatus officijs, & popularium consonis plausibus, stipatusq; armatorum & togatorum agminibus, uelut acie ducebatur instructa: omnium oculis in eum non modo contuitu destinato, sed cum admiratione magna defixis. omini enim propius uidebatur, adultum adhuc iuuenem, exiguo corpore, factis præstantem ingentibus, post cruentos exitus regum & gentium, ab urbe in urbem inopina uelocitate transgressum, quaquà incederet accessione opum & uirium flammæ instar cũcta facilius occupasse: principatum deniq; deferente nutu cælesti absq; ulla publicæ rei suscepisse iactura. Breui deinde. Secundo Salustio promoto præfecto prætorio summam quæstionum agitandarum, ut fido commisit, Mamertino, & Arbetione, & Agilone atq; Neuita adiũctis, itidem Iouino magistro equitum

equitum per Illyricum recens prouecto. qui omnes transgreßi Chalcedona præsentibus Iouianorum Herculianorumq; principijs & tribunis causas uehementius æquo bonoq; spectauerũt, præter paucas, in quibus ueritas reos nocentißimos offerebat. & Palladium primum ex magistro officiorum in Britannos exterminarunt, suspicione tenus insimulatum, quædam in Gallum composuisse apud Constantium, dum sub eodem Cæsare officiorum esset magister. Dein Taurum ex præfecto prætorio in exilium egere Vercellum: cuius factum apud iudices iustorum iniustorumq; distinctores uideri potuit ueniæ plenum. Quid enim deliquit, si ortum turbinem ueritus ad tutelam principis sui confugit? & acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cũ id uoluminis publici contineret exordium: Consulatu Tauri & Florentij, inducto sub præconibus Tauro. Ad exitiũ itidem tale Pentadius trahebatur: cui id obiectum est, quòd à Constantio missus notis excepit, quæ propinquante pernicie super multis interrogatus responderat Gallus. Sed cum se iuste defenderet, tandem obijt innoxius. Iniquitate simili Florentius tunc magister officiorum, Nigriniani filius, cõtrusus est in insulam Dalmatiæ Boas. alter enim Florentius ex præfecto prætorio consul etiam tum, rerũ mutatione subita ter-

ritus cum coniuge periculis exemptus diu delituit, nec redire ante mortem potuit Iuliani, capitis crimine tamen damnatus est absens. Pari sorte Euagrius comes rei priuatæ, & Saturninus ex cura palatij, & Cyrinus ex notario, transportati sunt in exiliũ. Ursuli uerò necem largitionum comitis, ipsa mihi uidetur flesse iustitia, imperatorem arguens ut ingratum. Cum enim Cæsar in partes mitteretur occiduas omni tenacitate stringendus, nullaq; potestate militi quicquam donandi delata, ut pateret ad motus asperior exercitus, hic idem Ursulus datis literis ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quicquid posceret Cæsar, proculdubio iusserat dari. Quo extincto, cum maledictis execrationibusq; multorum se Iulianus sentiret expositum, impurgabile crimen excusari posse existimans, absque conscientia sua hominem affirmabat occisum, prætendens quòd cum militaris ira deleuit, memor quæ dixerat, ut ante retulimus, cum Amidã uidisset excisam. Ideoq; timidus uidebatur uel parum intelligens quid conueniret, cum Arbetionem semper ambiguum & prætumidũ his quæstionibus præfecisset, alijs specie tenus cum principijs legionum præsentibus, quẽ primum omnium saluti suæ nouerat obiectũ, ut decuit uictoriarum ciuilium participem futurum. Et quanquam hæc quæ retulimus, eius displicuere

fautorib

fautoribus, ſequentia tamen ſeueritatis recto uigore ſunt geſta. Apodemiũ enim ex agente in rebus, quem in Siluani necem & Galli effrenatius arſiſſe docuimus, Paulumq́; notarium cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, uiuos exuſtos, qui ſperari debuit, oppreßit euentus. Euſebium ſuper his, cui erat Conſtantiani thalami cura commiſſa, alte ſpirantem & dirum addixere pœnæ letali: quem ab ima ſorte aduſq; iubendum imperatori penè elatum, ideoq; intolerabilem, humanorum ſpectatrix Adraſtia, aurem (quod dicitur) uellens, monensq́; ut caſtigatius uiueret, reluctantem præcipitem tanquàm è rupe quadam egit excelſa. Conuerſus poſt hæc princeps ad Palatinos omnes omnino qui ſunt, quiq́; eſſe poſſunt, non ut philoſophus indagandæ ueritatis profeſſor. Laudari enim poterat, ſi ſaltem moderatos quoſdam licet paucos retinuiſſet, morum'que probitate compertos. Nam'que fatendum eſt pleramq́; eorum partem uitiorum omnium ſeminarium fuſius aluiſſe, ita ut rempub. inficerent cupiditatibus prauis: pluſq́; exemplis, quàm peccandi licentia læderent multos. Paſti enim ex his quidam templorum ſpolijs, & lucra ex omni odorantes occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati diuitiarũ ingentiũ, nec largiẽdi, nec rapiendi, nec abſumendi tenuere aliquẽ modum,

 aliena

aliena inuadere ſemper adſuefacti. Vnde fluxioris uitæ initia pullularunt, & periuria: & nullus existimationis reſpectus, demensq; ſuperbia fidem ſuam probroſis quæſtibus polluebat. Inter quæ eluuies & gurgites creuere prærupti conuiuiorum, & pro uictorialib. epulares triumphi: uſusq; abundantius ſerici, & textiles auctæ ſunt artes, & culinarum ſolicitior cura: & ambitioſa ornatarum domorum exquiſita ſunt ſpatia, quorum menſuram ſi in agris conſul Quintius poſſediſſet, amiſerat etiam poſt dictaturam gloriam paupertatis. quibus tam maculoſis acceſſere flagitia diſciplinæ caſtrenſis, cum miles cantilenas meditaretur pro iubilo molliores: & nõ ſaxum erat, ut antehac, armato cubile, ſed pluma & flexiles lectuli, & grauiora gladijs pocula. teſta enim bibere iam pudebat. et quærebãtur ædes marmoreæ, cum ſcriptũ ſit in antiquitatibus, Spartanum militem coërcitum acriter, quod procinctus tempore auſus ſit uideri ſub tecto. Adeo autem ferox erat in ſuos illis temporibus miles et rapax, ignauus uerò in hoſtes & fractus, ut per ambitionẽ otiumq; opibus partis, auri & lapillorum uarietates diſcerneret ſcientiſsime, contra quam recens memoria tradidit. Notum eſt enim, ſub Maximiano Cæſare uallo regis Perſarũ direpto, gregariũ quendam poſt ſacculũ Parthicum, in quo erãt margaritæ,

garitæ, repertum, proiectis imperitia gemmis, abiſſe pellis nitore ſolo contentum. Euenerat iiſdẽ diebus, ut ad demendũ imperatoris capillum tonſor uenire præceptus, introiret quidã ambitioſe ueſtitus. Quo uiſo, Iulianus obſtupuit, Ego, inquit, nõ rationalẽ iuſsi, ſed tonſorẽ acciri. interrogatus tamẽ ille, quid haberet ex arte cõpendij, uicenas diurnas reſpõdit annonas, totidemq; pabula iumentorũ (quæ uulgo dictitant capita) & annuum ſtipendiũ graue abſq; fructuoſis petitionibus multis. Vnde motus, omnes huiuſmodi cũ cocis ſimilibusq; alijs eadem accipere penè conſuetos, ut parum ſibi neceſſarios, data quò uelint eundi poteſtate, proiecit. Et quanquã à rudimẽtis pueritiæ primis inclinatior erat erga numinũ cultũ, paulatimq; adoleſcẽs deſiderio rei flagrabat multa metuens, tamẽ agitabat quædam ad id pertinentia, quantũ fieri poterat occultiſsime. Vbi uerò abolitis quæ uerebatur, adeſſe ſibi liberũ tempus faciundi quæ uellet aduertit, ſui pectoris patefecit arcana: & planè abſolutis decretis, aperiri templa, ariſq; hoſtias admoueri et reparari deorũ ſtatuit cultum. Vtq; diſpoſitorum roboraret effectum, diſsidẽtes Chriſtianorum antiſtites cum plebe diſciſſa in palatium intromiſſos monebat, ut ciuilibus diſcordijs conſopitis quiſq; nullo uetante religioni ſuæ ſeruiret intrepidus: quod agebat ideo obſtina-

re, ut dissensiones augente licentia nõ timeret unanimantem postea plebem, nullas infestas hominibus bestias ut sunt sibi feralibus plerisq; Christianorum expertus. sæpeq; dictitabat, audite me quem Alemanni audierunt & Frãci: imitari putans Marci principis ueteris dictum. sed parum aduertit hoc ab eo nimium discrepare. Ille enim cum Palæstinam transiret, Aegyptum petens, fœtentium Iudæorum & tumultuantium sæpe tædio percitus, dolenter dicitur exclamasse. ó Marcomãni, ó Quadi, ó Sarmatæ, tandem alios uobis inquietiores inueni. Per hoc idem tempus rumoribus exciti uarijs, Aegyptij uenere cõplures, genus hominum controuersum, & adsuetudine perplexius litigandi semper lætißimũ, maximeq; auidum multiplicatũ reposcere, si compulsori quicquã dederit, ut leuari debito posset, uel certe cõmodius per dilationem inferre quæ flagitantur, aut criminis uitandi formidine, diuites pecuniarum repetundarũ interrogare. Hi omnes densati in unum principem & præfectos prætorio graculorum more strepẽtes interpellabant incondite, modo non ante septuagesimum annum extorquẽtes quæ dedisse, iure uel secus plurimis affirmabant. Cumq; nihil aliud agi permitterent, edicto proposito, uniuersos iußit transire Chalcedona, pollicitus quod ipse quoque protinus ueniret, eorum negotia

gotia finiturus. Quibus transgreßis, mandatum est nauigiorum magistris ultro citro'que discurrentium, ne quis transfretare auderet Aegyptium, hocq; obseruato cura propensiore, euanuit pertinax calumniandi propositum, & omnes spe præsumpta frustrati redierunt in lares: unde uelut æquitate ipsa dictante, lex est promulgata, qua cauetur nullum interpellari suffragatorem super his, quæ eum recte constiterit accepisse. Allapso itaque Calendarum Ianuarium die, cum Mamertini & Neuitæ nomina suscepissent paginæ consulares, humilior princeps uisus est in officio pedibus gradiendo cum honoratis: quod laudabant alij, quidam ut affectatum & uille carpebant. Dein Mamertino ludos edente Circenses, manumittendis ex more inductis per admißionum proximum, ipse lege agi dixerat, ut solebat: statimq; admonitus iurisdictionem eo die ad alterum pertinere, ut errato obnoxiam Decembris auroram & ipse mutauit. Frequentabant inter hæc curiã aggere diuerso, diuersasq; occasiones multiplices ingerebant. Et cum die quodam causa eius spectandi uenisse nuntiatus esset ex Asia philosophus Maximus, exiliuit indecore: & qui esset oblitus, effuso cursu à uestibulo longe progressus, exosculatũ susceptumq; reuerenter secum induxit, per ostentatio-

nem

nem intempestiuam nimius captator inanis gloriæ uisus, præclariq; illius dicti immemor Tulliani, quo tales notando ita relatum est: Ipsi illi philosophi, etiam in his libris quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, ut in eo ipso quòd prædicationem nobilitatum despiciunt, prædicari de se ac se nominari uelint. Haud multo deinceps, duo agẽtes in rebus ex his qui proiecti sunt, eum adiere fidentius, promittentes latebras monstrare Florentij, si eis gradus militiæ redderetur: quos incessens delatoresq; appellans, addebat non esse imperatorium obliquis flecti indicijs ad retrahendum hominem mortis metu abscõditum, qui forte non diu latitare citra spem ueniæ permitteretur. Aderat his omnibus Prætextatus, præclaræ indolis grauitatisq; priscæ senator, ex negotio proprio forte repertus apud Constantinopolim, quem arbitrio suo Achaiæ proconsulari præfecerat potestate: nec tamen cum corrigendis ciuilibus ita diligenter instaret, omisit castrensia, rectores militibus diu exploratos adponens, urbes quinetiam per Thracias omnes cum munimentis reparans extimis, curansq; solicite ne arma uel indumenta, uel stipendium, uel alimenta deessent his, quos per supercilia Istri dispersos, excursibusq; barbarorum oppositos, agere uigilanter audiebat & fortiter.

Quæ

Quæ cum ita diuideret, nihil segnius agi permittens, suadentibus proximis ut aggrederetur propinquos Gotthos sæpe fallaces & perfidos, hostes quærere se meliores aiebat. Illis enim sufficere mercatores Galatas, per quos ubique sine conditionis discrimine uenundantur. Hæc eum curantem & talia commendabat externis nationibus fama, ut fortitudine, sobrietate, rei militaris scientia, uirtutumq; omnium incrementis excelsum, paulatimq; progrediens ambitum oppleuerat mundi. Proinde timore eius aduentus per finitimos longeq; distantes latius explicato, legationes undique solicite ad eum concurrebant: hinc Transtigritanis pacem obsecrãtibus & Armenijs: inde nationibus Indicis certatim cum donis optimates mittẽtibus ante tẽpus abusq; Indis & Serindis: ab Australi plaga ad famulandũ rei Romanæ semet offerẽtibus Mauris: ab aquilone & regionibus. Solis, per quas in mare Phasis accipitur, Bosphoranis alijsq; antehac ignotis legationes uehentibus supplices, ut annua complentes solennia intra terrarum genitalium terminos otiose uiuere sinerentur. Appositum est (ut existimo) tempus ad has partes nos occasione magni principis deuolutos super Thraciarũ extimis, situq; Põtici sinus uisa uel lecta quædam perspicua fide monstrare. Athos in Macedonia mons ille

præ

præcelsus nauibus quondam Medicis peruius, & Caphareus Euboicus scopulus, ubi Nauplius Palamedis pater classem cõcidit Argiuam, licet longo spatio controuersi à Thessalo mari distingunt Aegeum: quod paulatim fusius adolescens: dextra qua late protẽditur per Sporadas est insulosum atq; Cycladas, ideo sic appellatas, quòd omnes ambiunt Delõ patriã deorum insignem: læua Imbrum & Tenedum circumluens, & Lemnũ & Thasum, quando perflatur Lesbo illiditur uiolentius. Vnde gurgitibus refluis Apollinis Sminthÿ templum & Troada perstringit, & Ilium heroicis casibus clarum: efficitq; Melana sinum oppositum Zephyro: cuius apud principium Abdera uisitur Protogoræ domicilium & Democriti, cruentæq; Diomedis Thracÿ sedes, & cõualles per quas Hebrus sibi miscetur, & Maronea ac Aenus, qua diris auspicÿs cœpta moxq; relicta ad Ausoniã ueterem ductu numinum properauit Aeneas. Hinc gracilescẽs paulatim, & uelut naturali quodã cõmercio ruẽs in pontũ, eiusq; partem ad se iungẽs, in speciem Φ Græcæ literæ formatur: & Hellespõton à Rhodopa scindens, Cynossema, ubi sepulta creditur Hecuba, & Cœla præterlabitur & Seston & Callippolin: contrà per Achillis Aiacisq; sepulcra Dardanum contingit & Abydon, unde iunctis pontibus Xerxes maria pedibus
perag

peragrauit. dein Lampsacum Themistocli dono datam à rege Persarum, & Parion quam condidit Iasonis filius Parius. unde semiorbe turgescens altrinsecus, lataq; aperiens terrarum diuortia, circunfluis spatijs Propontidos respergit ex eo latere Cyzicum & Dindyma religiosa matris magnæ delubra, & Apamiam Ciumq;, & Astacum secuto tempore Nicomediam à rege cognominatam: qua in occasum procedit, Cherronesum pulsat & Aegos Potamus, in quo loco lapides casuros ex cœlo prædixit Anaxagoras, & Lysimachiam, & ciuitatem quam Hercules conditam Perinthum comitis sui memoriæ dedicauit. & ut effectæ plenæq; Φ literæ figura seruetur, in meditullio ipso rotunditatis Proconnesus insula est oblonga & Besbicus. post cuius summitatem in angustias rursus extenuatum, Europam & Bithyniam intercurrens, per Chaldedona, Chrysopolim & stationes transit obscuras. nam supercilia eius sinistra Athyras portus despectat & Selymbria, & Constantinopolis uetus Byzantium Atticorum colonia, & promontoriũ Ceras prælucentẽ nauibus uehens constructam celsius turrim, quapropter Pharos appellatur: & uetus inde fons Euripis prægelidus. Hoc modo fractum & participatione maris utriusque finitum, iamq; nitescens in equoream panditur faciem, quantum

potest

potest cadere sub aspectum late diffusum & longe. Omnis autem eius uelut insularis circuitus littorea nauigatio uiginti tribus dimensa milibus stadiorum, ut Eratosthenes affirmat, & Hecatæus, et Ptolemæus, alijq; huiusmodi cognitionum scientißimi scitatores, in speciem Scythici arcus neruo coagmẽtati geographiæ totius assensione formatur. Et quà sol oceano exurgit Eoo, paludibus clauditur Mæotidos: quà declinat in uesperum, Romanis prouincijs terminatur: unde suspicit sidus arctoum, homines alit linguis & moribus dispares. Latus eius austrinum molli deuexitate subductum. Per hæc amplißima spatia oppida sunt dispersa Græcorum: quæ cuncta ætatibus uarijs præter pauca, Atheniensium coloni cõdidere Milesij, inter Ionas alios in Asia per Nileum multo ante locati, Codri illius filium, qui se pro patria bello fertur Dorico deuouisse. Extremitates autem arcus utrinq; tenues duo exprimunt Bospori, è regione sibi oppositi, Thracius & Cimmericus: hac causa Bospori uocati, quòd per eos quondã Inachi filia mutata (ut poëtæ loquuntur) in bouem, ad mare Ionium permeauit. Dextrum igitur ad inflexionem Bospori Thracij excepit Bithynia latus, quam ueteres dixere Mygdoniam: in qua Thynia & Mariandena sunt regiones, & Amyci sæuicia Bebryces exempti uirtute

Pollu

Pollucis, remotaq́; ſtatio, in qua uolitātes minaciter harpyias Phineus uates horrebat: per quæ littora in ſinus oblōgos curuata Sangarius & Pſylis, Bizes, & Rhebas fluuij fundūtur in maria: quibus cōtrouerſæ extraneæ ſunt Symplegades, gemini ſcopuli in uertices undiq; porrecti diruptos, aſſueti priſcis ſeculis obuiā ſibi cum horrendo fragore colliſis molibus ferri, cedenteſq́; retrorſus acri aſſultu ad ea reuerti quæ pulſarant. per has ſaxorum dehiſcentium cōcurſantiumq́; crebritates, ſi etiam ales interuolaſſet, nulla celeritate pinnarum eripi poterat, quin interiret oppreſſa. hi ſcopuli cum eos Argo prima omnium nauis Colchos ad direptionem aurei properans uelleris, præteriſſet innoxia, immobiles turbine circūfracto ſtetere concorporati, ut eos aliquando fuiſſe diremptos nulli nunc conſpicantium credant, niſi ſuper hoc congruerent omnes priſcorum carminum cātus. Poſt Bithyniæ partem, prouinciæ Pontus & Paphlagonia protendūtur, in quibus Heraclea & Sinope & Polemonion & Amyſos amplæ ſunt ciuitates, & Tios & Amaſtris, omnes ab auſpicio, diligētia fundatæ Græcorum: & Ceraſus, unde aduexit huiuſmodi poma Lucullus, inſulæq́; arduæ Trapezunta & Pityunta continētes oppida non obſcura. Vltra hæc loca Acheruſiū ſpecus eſt, quod accolæ μυχοπόντιον appellāt,

& portus Acone, fluuij diuersi, Acheron, idemq; Arcadius & Iris & Tembrius, & iuxta Parthenius, omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermodoon his est proximus, ab Armonio defluens monte, & Themiscyreos interlabens lucos: ad quos Amazonas quondam migrare necessitas subegerat talis: Attritis damnorum assiduitare finitimis, Amazones ueteres quæ eos cruentis populabantur incursibus, altiora spirabãt: uiresq; suas circumspectantes hisq; propinqua, sæpius appetebant ualidiores raptæ præcipiti cupiditatis ardore: & perruptis nationibus plurimis manus Atheniensibus intulerunt: acriq; concertatione fusæ ac disiectæ, omnes nudatis equitatus sui lateribus corruere. Harum interitu cognito, residuæ imbelles domi relictæ, extrema perpessæ uicinitatis repensantis similia funestos impetus declinantes, ad pacatiorem sedem transiere Thermodoontis: quarum progenies lõge deinde propagata per numerosam sobolem, manu firmissima ad loca reuerterat genitalia, secuto tempore populis diuersarum originum formidabilis. Haud procul inde attollitur Carambis placidi collis cõtra septentrionem Elicen exurgens, cuius è regione est Criumetopon Tauricæ promontorium, duobus milibus & quingentis stadijs disparatum. Hocq; ex loco omnis ora maritima,

ma, cuius initium Halis est amnis, uelut longitudine lineali directa, nerui efficit speciem, duabus arcus summitatibus complicati. His regionibus Dahæ cõfines sunt acerrimi omniũ bellatores, & Chalybes per quos crutum & domitum est primitus ferrum. Post quos terras patentes Byzares obtinent, & Tapires, & Tibareni, & Mossynœci, & Macrones, & Philyres, populi nulla nobis assuetudine cogniti: à quibus breui spatio distant uirorum monimenta nobilium, quibus Sthelenus est humatus, & Idmon, & Typhis: primus Herculis socius Amazonico bello letaliter uulneratus, alter augur Argonautarum, tertius eiusdem nauis cautissimus rector. Prætercursis partibus memoratis. Alion antrum est, & fluenta Callichori ex facto cognominati: quod superatis post triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber reuersus, circa huius ripas uirides & opacas orgia pristina reparauit & choros. Trieterica huiusmodi sacra quidã existimant appellari. Post hæc confinia Camaritarũ pagi sunt celebres, & Phasis fremibũdis cursibus Colchos attingit, Aegyptiorum antiquam sobolem: ubi inter ciuitates alias Phasis est nomine fluuij dictitata, & Dioscurias nunc usque nota. cuius autores Amphitus & Telchius Spartani traduntur, aurigæ Castoris & Pollucis, à qui-

bus Heniochorum natio est instituta. Paulum ab his secernuntur Achæi: qui bello anteriore quodam apud Troiam consummato, non cum super Helena certaretur, ut autores prodidere nonnulli in Pontum reflantibus uentis errore delati, cunctisq; hostilibus stabilem domicilijs sedem nusquam reperientes, uerticibus montium insedere semper niualiũ: & horrore cœli districti, uictum sibi cum periculis rapto parare assuefacti sunt: atq; eo ultra omnẽ deinde forociam sæuierũt. Super Cercetis, qui ijsdẽ annexi sunt, nihil memoratu traditur dignum. Quorum post terga Cimmerici agitant incolæ Bosphori, ubi Milesiæ sunt ciuitates harumq; uelut mater omnium Panticapæũ: quam prætexit Hypanis fluuius genuinis intumescens aquis & externis. Itineribus hinc extensis, Amazones adusque Caspium mare porrectæ circuncolũt Tanain: qui inter Caucasias oriẽs rupes, per sinuosos labitur circũflexus, Asiaq; disterminans ab Europa in stagnis Mæoticis delitescit. huic Rha uicinus est amnis, in cuius supercilijs quædam uegetabilis eiusdem nominis gignitur radix, proficiens ad usus multiplices medelarum. Vltra Tanain panduntur in latitudinem Sauromatæ, per quos amnes fluunt perpetui, Maraccus & Rhombites & Theophanes & Totordanes. Licet alia quoque distans immanibus interuallis Sauromatarum

tarum prætenditur natio, littori iuncta quod Coracem suscipiens fluuium in æquor eiectat extremum. Propè palus est Mæotis amplissimi circumgressus: ex cuius uberrimis uenis per Patares angustias undarum magnitudo prorumpit in Pontum: cuius in dextro latere insulæ sunt Phanagorus & Hermonassa, studio constructæ Græcorum. Circa hæc stagna ultima extimaq́; plures habitant gentes, sermonum institutorumq́; uarietate dispariles: Iaxamatæ & Mæotæ & Iazyges, Roxolaniq́; & Alani & Melanchlænæ, & cum Gelonis Agathyrsi, apud quos adamantis est copia lapidis, aliiq́; ultra latentes, quòd sunt omnium penitissimi. Sed Mæotidos lateri læuo Cheronessus est propinqua, coloniarum plena Græcarum. Vnde quieti sunt homines & sedati, adhibentes uomeri curam, & prouentibus fructuariis uictitantes. A quibus per uaria regna diducti itineribus modicis Tauri dissociantur, inter quos immani diritate terribiles Arinchi, & Sinchi & Napæi, intendente sæuitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhospitali: & à contrario per cauillationem Pontus Euxinus appellatur, ut Euethen Græci dicimus stultum, & noctem Euphronen, & furias Eumenidas. Diis enim hostiis litãtes humanis & inmolãtes aduenas Dianæ, quæ apud eos dicitur Orsiloche, cæsorũ

capita fani parietibus præfigebant, uelut fortium perpetua monumenta facinorum. In hac Taurica, insula Leuce sine habitatoribus ullis Achilli est dedicata. In quam si fuerint quidam forte delati, uisis antiquitatis uestigijs temploq; & donarijs eidem heroi consecratis, uesperi repetunt naues: aiunt enim non sine discrimine uitæ illic quenquam pernoctare. Ibi & aquæ sunt, et cādidæ aues nascūtur halcyonibus similes: super quarū origine et Hellespontiacis prælijs suo tempore disseremus. Sunt autem quædam per Tauricam ciuitates: inter quas eminet Eupatoria, & Dandace, & Theodosia, & minores aliæ nullis humanis hostijs impiatæ. Hactenus arcus apex protendi existimatur. eius nūc residua leniter sinuata, subiectaq; ursæ cælesti adusque læuum Bosphori Thracij latus, ut ordo postulat, exequemur: id admonentes, quòd cum arcus omnium gentium flexis curuentur hastilibus, Scythici soli uel Parthici circunductis utrinque introrsus pandis & patulis cornibus effigiem lunæ decrescentis ostendunt, medietatem recta & rotunda regula diuidente. Ergo in ipso huius compagis exordio, ubi Riphæi deficiunt montes, habitant Arimaspi iusti homines, placiditateq; cogniti, quos amnes Chronius & Bisula præterfluunt: iuxtaq; Massagetæ, Alani, & Sarmatæ, alijq; complures obscuri:

quor

quorum nec uocabula nobis sunt nota, nec mores. Interiectu deinde non mediocri, Carcinites panditur sinus, eiusdemq; nominis fluuius, & religiosus per eas terras Triuiæ lucus. Dein Borysthenes à montibus oriens Neurorum primigenijs fontibus copiosus, concursuq; multorum amnium adolescens, mari præruptis undarum uerticibus intimatur: cuius in marginibus nemorosis Borysthenes est ciuitas, & Cephalonesus, & aræ Alexandro Magno, Cæsariq; Augusto sacratæ. Longo exinde interuallo penè est insula quam incolunt Sindi ignobiles, post heriles in Asia casus coniugijs potiti dominorum & rebus: quibus subiectũ gracile littus Achilleos uocant indigenæ dromon, exercitijs ducis quondam Thessali memorabilem. eiq; proxima est ciuitas Tyros colonia Phœnicum, quam præstringit fluuius Tyras. In medio autẽ spatio arcus, quod prolixæ rotunditatis esse prædiximus, quodq; expedito uiatori diebus conficitur quindecim, Europei sunt Alani, & Costobocæ, gentesq; Scytharum innumeræ, quæ porriguntur adusque terras sine cognito fine distentas: quarũ pars exigua frugibus alitur: residuæ omnes palantes per solicitudines uastas, nec stiuam aliquando, nec sementem expertas, sed squalentes & pruinosas, ferarum tetro ritu uescuntur; eiq; caritates & habitacula uilesq; su-

pellectiles plaustris impositæ sunt corticibus tectis: & cum placuerit sine obstaculo migrant, eadem carpenta quò libuerit conuoluentes. Cum autem ad alium portuosum ambitum fuerit uentum, qui arcus figuram determinat ultimam, Peuce prominet insula, quam circuncolunt Troglodytæ & Peucini minoresq; aliæ gentes, & Istros quondam potentissima ciuitas, & Tomi, & Apollonia, & Anchialos, & Odissos: aliæ prætereà multæ, quas litora continent Thraciarum. Amnis uerò Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Reticis, per latiorem orbem protentus, ac sexaginta nauigabiles penè recipiens fluuios, septem ostijs per hoc Scythicum litus erumpit in mare. quorum primum est Peuce insula suprà dicta, ut interpretata sunt uocabula Græco sermone, secundum Naracustoma, tertium Calonstoma, quartũ Pseudostoma. Nam Boreonstoma ac deinde Sthenostoma longè minora sunt cæteris: septimum ingens & palustri specie nigrum. Omnis autem circunfluo ambitu Pontus, & nebulosus est, & dulcior æquoribus cæteris, & uadosus: quòd concrescit aër ex humorum spiramine sæpe densatus, & irruentium undarum multitudine temperatur, & consurgit in breuia dorsuosa, limum globos'que aggerente multitudine circumuenientium fluentorum. Et

con

constat ab ultimis nostri finibus maris agminatim ad hunc secessum pariendi gratia petere pisces, ut aquarum suauitate salubrius fœtum educant, in receptaculis cauis quæ sunt ibi densißima, securi uoracium beluarum: nihil enim in Ponto huiusmodi aliquando est uisum, præter innoxios delphinas & paruos. Quicquid autem eiusdē pontici sinus Aquilone cæditur & pruinis, ita perstringitur gelu, ut nec amnium cursus subteruolui credantur, nec per infidum & labile solum gressus hominis poßit uel iumenti firmari, quod uitium nunquam mare syncerum, sed permixtum aquis amnicis tentat. Prolati aliquanto longius quàm sperabamus, pergamus ad reliqua. Accesserat aliud ad gaudiorum præsentium cumulum, diu quidem speratum, sed dilationum ambage multiplici tractum. Nunciatum est enim per Agilonem & Iouium postea quæstorem, Aquileiæ defensores longiore obsidij tædio, cognitoq; Constantij excessu, patefactis portis egressos, autores prodidisse turbarum: ijsdemq; uiuis exustis, ut supra relatum est, omnes conceßionem impetrasse delictorum & ueniam. At prosperis Iulianus elatior, ultra homines iam spirabat, periculis expertus aßiduis, quòd ei urbem Romanam placide iam regenti, uelut mundanam Cornucopiam fortuna gestans propitia,

cuncta gloriosa deferebat & prospera, antegressis uictoriarum titulis hæc quoq; adijciens quòd dum teneret imperium solus, nec motibus internis est concitus, nec barbarorum quisquam ultra suos exiliuit fines: & populi omnes auiditate semper insectandi præterita: ut damnosa & noxia, in laudes eius studijs miris accēdebantur. Omnibus igitur, quæ res diuersæ poscebant & tempora, perpensa deliberatione dispositus, & militibus orationibus crebris, stipendioq́; competenti ad ea expedienda incitanti promptius animatis, cunctorum fauore sublimis Antiochiam ire cōtendens, reliquit Constantinopolim incrementis maximis fultam: natus enim illic, diligebat eam ut genitalem patriam & colebat. Transgressus itaque fretum, prætercursa Chalcedona & Libyssa, ubi sepultus est Annibal Pœnus, inde Nicomediam uenit urbem antehac inclytam, ita magnis retro principum amplificatam impensis, ut ædium multitudine priuatarū & publicarum recte noscentibus regio quædam Vrbis æstimaretur æternæ. Cuius mœnia cum uidisset in fauillas miserabiles concidisse, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriori gradu pergebat ad regiam: hoc maxime ærumnis illacrymās, quòd ordo squalens occurrit populi nimium quantum antehac florentissimus: & agnoscebat

quos

quosdam ibidem ab Eusebio educatus episcopo, quem genere longius contingebat. hic quoque pari modo ad reparanda quæ terræ subuerterat tremor abunde præstitis plurimis, per Niceam uenit ad Gallogræciæ fines: unde dextrorsus itinere declinato, Peßinunta conuertit, uisurus uetusta matris magnæ delubra: A quo oppido bello Punico secundo, carmine Cumano monente, per Scipionem Nasicam simulacrum translatum est Romam. Cuius super aduentu in Italiam, pauca cum aliis huic materiæ congruentibus in actibus Commodi principis digeßimus per excessum: quãobrem autem hoc nomine oppidum sit appellatum, uariãt rerum scriptores. Quidam enim figmento deæ cælitus lapso, ἀπὸ τȣ̃ πεσεῖν, quod cadere nos dicimus, urbẽ asseruere cognominatam. Alij memorant Ilum Trois filium Dardaniæ regem, locum sic appellasse. Theopompus non Ilum id egisse, sed Midam affirmat, Phrygiæ quondam potentißimum regem. Venerato igitur numine, hostijsq; litato & uotis Ancyrã redit: cũq; exinde progredientem ulterius multitudo inquietabat, pars uiolenter erepta reddi sibi poscens, alij quærentes cõsortijs se curiarum addictos iniuste, nonnulli sine respectu periculi agentes adusq; rabiem, ut aduersarios suos læsæ maiestatis criminibus illigarẽt. Verùm ille iudicibus Caßijs tri-

stior

ſtior & Lycurgis, cauſarum momenta æquo iure perpendens, ſuum cuique tribuebat, nuſquam à uero abductus, acrius in calumniatores exurgens: quos oderat, multorum huiuſmodi petulantem ſæpe dementiam aduſque diſcrimen expertus, dum eſſet adhuc humilis & priuatus: exemplumq́; patientiæ eius in tali negotio, licet ſint alia plurima, id unum ſufficiet poni. Inimicum quidam ſuum, cum quo diſcordabat, aſperrime dixiſſe in maieſtatem turpulentius deferebat. Imperatoreq́; diſsimulante, eadem diebus continuis replicans, interrogatus ad ultimum, qui eſſet quem argueret, reſpōdit, municipem locupletem. Quo audito, princeps renitens, Quibus indicijs, ait, ad hoc peruenisti? Et ille purpureum, inquit, ſibi indumentū ex ſerico pallio parat. Iuſſusq́; poſt hæc ut uilis arduæ rei uilem incuſans abire tacitus & innoxius, nihilominus inſtabat. Quo tædio Iulianus defatigatus ad largitionum comitē uiſum propius. iube, inquit, periculoſo carritori pedum tegmina dari purpurea ad aduerſariū perferenda: quem ut datur intelligi, chlamydē huius coloris memorat ſibi conſarcinaſſe: ut ſciri poſsit, ſine uiribus maximis quid panNuli proficiant leues. ſed ut hæc laudanda & bonis moderatoribus æmulāda ita, illud amarum & notabile fuit, quòd ægrè ſub eo curialibus quiſquam appetitus, licet priuilegijs & ſtipen

ſtipēdiorum numero & originis penitus alienæ fortitudine communitus, obtinebat æquiſſimum: adeo ut plerique territi emercarentur moleſtias pretijs clandeſtinis. Itineribus itaque emenſis cum ad Pylas ueniſſet, qui locus Cappadocas diſcernit & Cilicas, oſculo ſuſceptum rectorem prouinciæ nomine Celſum, iam inde à ſtudijs cognitum Atticis, aſcitumq; in cōſeſſum uehiculi Tarſum ſecum induxit. At hinc uidere properans Antiochiam, orientis apicem pulchrum, uſus itineribus ſolitis uenit: urbiq; propinquans in ſpeciem alicuius numinis uotis excipitur, publicas miratus uoces multitudinis magnæ, ſalutare ſidus inluxiſſe Eois partibus adclamantis. Euenerat autem ijſdem diebus annuo curſu completo Adonia ritu ueteri celebrari, amato Veneris, ut fabulæ fingunt, apri dente ferali deleto, quod in adulto flore ſectarum eſt indicium frugum. & uiſum eſt triſte, quòd amplam urbem principum domicilium introeunte imperatore nunc primum, ululabiles undique planctus & lugubres ſonitus audiebantur. hic patientiæ eius, & lenitudinis documentum leue quidem apparuit, ſed mirandum. Thalaſſium quendam ex proximo libellorum inſidiatorē fratris oderat Galli. quo adorare adeſſeq; officio inter honoratos prohibito, aduerſarij cum quibus litigabat in foro, poſtridie turba congregata ſu-

per

perflua, adito imperatore. Thalaßius, clamitabant, inimicus pietatis tuæ nostra uiolenter eripuit. Et ille hac occasione hominem opprimi posse conijciens, Agnosco, respondit, quē dicitis offendisse me iusta de causa: & silere uos interim consentaneum est, dum mihi inimico potiori faciat satis. Mandauitq; aßidenti præfecto, ne audiretur eorum negotium antequàm ipse cum Thalaßio rediret in gratiam, quod breui euenit. Ibi hyemans ex sententia nullis interim uoluptatum potiebatur illecebris, quibus abundant Syriæ omnes: uerū per speciem quietis iudicialibus causis intentus, nō minus arduis quàm bellicis, distrahebatur multiformibus curis, exquisita docilitate librans, quibus modis suum cuiq; tribueret: iustisq; sententijs & improbi modicis coërcerentur supplicijs, & innocētes fortunis defenderētur intactis. Et quanquā in disceptādo aliquoties erat intēpestiuus, quid quisq; iurgantiū coleret tempore alieno interrogans, tamen nulla eius diffinitio litis à uero dissonans reperitur: nec argui unquā potuit ob religionē uel quodcunq; aliud ab æquitatis recto tramite deuiasse. iudicium enim hoc est optandum & rectum, ubi per uaria negotiorum examina, iustum id est & iniustū: à quo ille ne aberraret, tanquam scopulos cauebat abruptos. hoc autē adeo assequi potuit, quod leuitatem agnoscens com

commotioris ingenij sui, præfectis proximisq; permittebat, ut fidenter impetus suos aliorsus tendentes, ad quæ decebat monitu opportuno frenarent: monstrabatq; subinde, se dolere delictis, & gaudere correctione. Cumq; eum defensores causarum, ut conscium rationis perfectæ, plausibus maximis celebrarent, fertur, id dixisse permotus: gaudebam planeq; me efferebam, si ab his laudarer, quos & uituperare posse aduerterem, si quid secus factum sit aut dictum. Sufficiet autem pro multis, quæ clemẽter egit in litibus cognoscendis, hoc unũ ponere, nec abhorrens à proposito, nec absurdũ. Inducta in iudicium fœmina quædam, cum palatinũ aduersarium suum è numero protectorũ cinctum præter spem conspexisset, hoc factum insolens tumultuando querebatur. & imperator, Prosequere ait mulier, si quid te læsam existimas: hic enim sic cinctus est, ut expeditius per lutum incedat: parum nocere tuis partibus potest. & æstimabatur per hæc & similia, ut ipse dicebat assidue, uetus illa Iustitia, quam offensam uitijs hominum Aratus extollit in cælum, imperante eo reuersa ad terras, ni quædam suo ageret non legum arbitrio, erratisq; aliquoties obnubilaret gloriarũ multiplices cursus. Post multa enim etiam iura quædam correxit in melius, ambagibus circuncisis, indicantia liquide quid iuberent fieri, uel

ri, uel uetarent. Illud autem inclemens obruendum perenni silentio, quòd arcebat docere magistros rhetoricos & grammaticos, ritus Christiani cultores. Iisdem diebus Gaudentius ille notarius, quem opponendum per Africam missum supradiximus à Constantio: Iulianus quinetiam ex uicario, earundem partium nimius fautor, retracti sub uinculis morte periere pœnali. Tũc & Antemius ex duce Aegypti, Alexandrinis urgentibus atrocium criminum mole, supplicio capitali multatus est. Post quem Marcelli ex magistro equitum & peditum filius, ut iniectans imperio manus, publica deletus est morte. Romanus quinetiam & Vincentius, scutariorum scholæ primæ secundæq; tribuni, agitasse conuicti quædam suis uiribus altiora, acti sunt in exiliũ. Cumq; tempus interstetisset exiguum. Alexandrini Artemij comperto interitu, quem uerebantur ne cum potestate reuersus (id enim minatus est) multos læderet ut offensus, iram in Georgium uerterunt episcopum, uipereis, ut ita dixerim, morsibus ab eo sæpius appetiti. In fulio, natus ut ferebatur apud Epiphaniam Ciliciæ oppidum, auctusq; in damna complurium, contra utilitatẽ suam reiq; communis episcopus Alexandriæ est ordinatus, in ciuitate quæ suopte motu & ubi causæ non suppetũt seditionibus crebris agitatur & turbulen

lentis, ut oraculorum quoq; loquitur fides. His efferatis hominum mentibus, Georgius quoq; ipse graue accesserat incentiuum, apud patulas aures Constantij multos exinde incusans, ut eius recalcitrantes imperijs: professionisq; suæ oblitus, quæ nihil nisi iustum suadet & lene, ad delatorum ausa feralia desciscebat. & inter cætera dicebatur id quoque maligne docuisse Constantium, quòd in urbe prædicta ædificia cuncta solo cohærētia à conditore Alexandro magnitudine impēsarum publicarum extructa, emolimentis ærarij proficere debent ex iure. ad hæc mala id quoq; addiderat, unde paulò pòst trusus est in exitium præceps. Reuersus ex comitatu principis, cum transiret per speciosum Genij templum, multitudine stipatus ex more, flexis ad ædem ipsam luminibus. quin diu, inquit, sepulcrum hoc stabit? Quo audito uelut fulmine multi perculsi, metuentesq; ne illud quoque tentaret euertere, quicquid poterant, in eius perniciem clandestinis insidijs concitabant. Ecce autem repente perlato lætabili nuntio indicante extinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio insperato uocibus horrendis infrendens, Georgium petit: raptumq; diuersis mulctandi generibus proterens & conculcans diuaricatis pedibus. Cumq; eo Dracontius monetæ præpositus, & Diodorus quidam ueluti comes inie-

ctis per crura funibus simul exanimati sunt: ille quòd aram in moneta quam regebat recens locatam euertit: alter quòd dum ædificandæ præesset ecclesiæ, cirros puerorum licentius detondebat, id quoq; ad deorum cultum existimans pertinere quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadauera peremptorum camelis imposita uexit ad lacus: ijsdemq; subito igne crematis, cineres proiecit in mare, id metuens ut clamabat, ne collectis supremis, ædes illis extruerentur ut reliquis, qui deuiare à religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas adusq; gloriosam mortem intemerata fide progreßi, & nunc martyres appellantur. Poterantq; miserandi homines ad crudele supplicium ducti, Christianorum adiumento defendi, ni Georgij odio omnes indiscrete flagrassent. Hoc comperto, imperator ad uindicandum facinus nefandum erectus, iamque expediturus pœnas à noxijs ultimas, mitigatus est lenientibus proximis: missoq; edicto, acri oratione scelus detestabatur admissum, minatus extrema, si deinde tentatum fuerit aliquid quod iustitia uetet et leges. Inter hæc expeditionem parans in Persas, quam dudum animi robore conceperat celso, ad ultionem præteritorum uehementer elatus est, sciens & audiens gentem asperrimam per sexaginta ferme annos inußisse orienti cædium

dium & direptionum monumenta sæuißima, ad internecionem exercitibus nostris sæpe deletis. Vrebatur autem bellandi gemino desiderio: primo, quòd impatiens otij lituos somniabat & prælia: dein quòd in ætatis flore primæuo obiectus efferarum gentium armis, recentibus etiam tum regum precibus & regalium qui uinci magis posse quàm supplices manus tendere credebãtur, ornamẽtis illustrium gloriarum inserere Parthici cognomentum ardebat. Quæ maximis molibus festinari cernentes obtrectatores desides & maligni, unius corporis permutatione tot cieri turbas intempestiuas indignum & perniciosum esse strepebant, studium omne in differendo procinctu ponentes: & dictitabant his præsentibus, quos audita referre ad imperatorem posse rebantur, eum ni sedatius ageret, immodica rerum secundarum prosperitate, uelut luxuriantes ubertate nimia fruges, bonis suis protinus occasurum. Et hæc diu multum'que agitantes, frustra uirum circumlatrabant immobilem occultis iniurijs, ut Pygmæi uel Thiodamas agrestis homo Lydius Herculem. Ille tamẽ ut maioris præter cæteros spiritus, nihilo lentius magnitudinẽ expeditionis secum commentans, in præparandis congruis operam nauabat enixam. Hostiarum tamen sanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat,

tauros aliquoties immolando centenos, & innumeros uarij pecoris greges, ouesq; candidas terra quæsitas & mari: adeo ut indies penè singulos milites carnis distentiore sagina uictitãtes incultius, potusq; auiditate corrupti, humeris impositi transeuntium, per plateas ex publicis ædibus, ubi uindicandis potius quàm cedendis conuiuijs indulgebant, ad sua diuersoria portarẽtur, Petulantes ante omnes & Celtæ quorum ea tempestate confidentia creuerat ultra modum. Augebantur autem ceremoniarum ritus immodice, cum impensarum amplitudine antehac inusitata & graui: & quisq; cum impræpedite liceret scientiam uaticinandi professus, iuxta imperitus & docilis sine fine uel præstitutis ordinibus oraculorum permittebatur scitari responsa & extispicia nonnunquam futura pandentia: oscinumq; & auguriorum & ominum fides, si reperiri usquam posset, affectata uarietate quærebatur. Hæcq; dum ita procedũt more pacis, multorum curiosior Iulianus nouam consilij uiam ingressus est, uenas fatidicas Castalij recludere cogitans fontis: quem obstruxisse Cæsar dicitur Adrianus mole saxorum ingenti, ueritus ne ut ipse præcinẽtibus aquis capessendam rempub. comperit, etiam alij similia docerentur: ac statim circumhumata corpora statuit exinde transferri eo ritu, quo Athenienses

nienses insulam purgauerant Delon. Eodem tempore die XI. Calend. Nouemb. amplißimum Daphnæi Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus rex ille condidit iracundus & sæuus, & simulacrum in eo Olympiaci Iouis imitamenti æquiparans magnitudinem, subita ui flammarum exustum est. quo tam atroci casu repente consumpto, id adusq; imperatorem ira prouexit, ut quæstiones agitari iuberet solito acriores, & maiorem ecclesiam Antiochiæ claudi. Suspicabatur enim id Christianos egisse stimulatos inuidia, quòd idem templum inuiti uidebant ambitioso circundari peristylio. Ferebatur autem licet rumore leuißimo, hac ex causa conflagrasse delubrum: quòd Asclepiades philosophus, cuius in actibus Magmentij meminimus, cum uisendi gratia Iuliani ad id suburbanum uenisset, deæ Cælestis argenteum breue figmentum quocunq; ibat secum solitus afferre, ante pedes statuit simulacri sublimes, accensis'que cereis ex usu ceßit: unde medietate noctis emensa, cum nec adesse quisquam potuit nec iuuare, uolitantes scintillæ adhærescere materijs uetustißimis, ignes'que aridis nutrimentis crecti omne quicquid contingi potuit, licet ardua discretum celsitudine, concremarunt. Eo anno, sidere etiamtum instante brumali, aquarum inceßit inopia metuenda, ut &

riui cessarent quidã, et fontes antehac aquarũ copiosis pulsibus abundantes: sed in integrum postea restituti sunt. Et quarto nonas Decembres uergente ad uesperam die, reliqua Nicomedia collapsa est terræmotu, itidemq; Niceæ portio non mediocris. Quæ tametsi mœstitiam solicito incuterent principi, residua tamen non contemnebat urgentia, dum pugnandi tempus ei ueniret optatum. Inter præcipuo tamen & seria illud agere superfluum uidebatur, quòd nulla probabili ratione susceptæ popularitatis amore, uilitati studebat uenalium rerum, quæ nonnunquam secus quàm conuenit ordinata inopiam gignere solet & famem. & Antiochiensi ordine id tunc fieri, cum ille iuberet, non posse, aperte monstrante, nusquam à proposito declinabat, Galli similis fratris, licet incruentus. Quocirca in eos deinceps sæuiens, ut obtrectatores & contumaces, uolumen cõposuit inuectiuum, quod Antiochense uel Misopogonem appellauit, probra ciuitatis infensa mente dinumerans, addensq; ueritati complura: post quæ multa in se facete dicta comperiens, coactus dißimulare pro tempore, ira sufflabatur interna. Ridebatur enim ut Cercops, homo breuis, humeros extentans angustos, & barbam præ se ferens hircinam, grandiaq; incedens tanquam Oti frater & Ephialtis, quorum proceritatẽ Home-

rus

rius in immenſum tollit. Idemq; uictimarius pro ſacricola dicebatur ad crebritatem hoſtiarum alludentibus multis: & culpabatur hinc opportune, cum oſtentationis gratia uehens licēter pro ſacerdotibus ſacra, ſtipatusq; mulierculis lætabatur. Et quanquam his paribusq; de cauſis indignaretur, tacens tamen motumq; in animi retinens poteſtate ſolennia celebrabat. Denique præſtituto feriarum die Caſium montem aſcendit nemoroſum, & tereti ambitu in ſublime porrectum, unde ſecundis gallicinijs uidetur primi ſolis exortus. Cumq; Ioui faceret rem diuinam, repente conſpexit quendam humi proſtratum, ſupplici uoce uitam precantem & ueniam. Interrogantiq; ei qui eſſet, reſponſum eſt præſidalem eſſe Theodotum Hierapolitanum: qui profectum à ciuitate ſua Conſtantium inter honoratos deducens, adulando deformiter, tanquam futurum ſine dubietate uictorem orabat lacrymas fingens & gemitum, ut Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, ſpecie illa qua Magnentij circumlatum meminerat membrum. Quibus auditis, accepi olim, inquit, hoc dictum relatione multorum: ſed abi ſecurus ad lares, exutus omni metu clementia principis, qui ut prudens definiuit inimicorum minuere numerum, augereq; amicorum ſponte ſua contendit ac libens. Ex-

in ſacrorum perfecto ritu digreſſo, offeruntur rectoris Aegyptij ſcripta: Apim bouem operoſa quæſitum induſtria, tamen poſt tempus inueniri potuiſſe firmantis: quod ut earum regionum exiſtimant incolæ, fauſtum & ubertatem frugum, diuerſaq́; indicat bona. Super qua re pauca conueniet expediri. Inter animalia antiquis obſeruationibus conſecrata, Mneuis & Apis ſunt notiora: Mneuis Soli ſacratur, ſuper quo nihil dicitur memorabile, ſequens Lunæ. Eſt enim Apis bos diuerſis genitaliū notarū figuris expreſſus, maximeq́; omnium corniculatis lunæ ſpecie latere dextro inſignis: qui cum poſt uiuendi ſpatium præſtitutum ſacro fonte immerſus è uita abierit (nec enim ultra eum trahere licet ætatem, quàm ſecreta librorum præſcribit autoritas myſticorum: nec niſi ſemel ei in anno bos fœmina inuenta cum notis certis offertur) alter cum publico quæritur luctu: & ſi omnibus ſignis conſummatus reperiri potuerit, defertur Memphim urbem præſtantem præſentiaq́; numinis Aeſculapij claram. Cumq́; initiante antiſtitum numero centum, inductus in thalamum eſſe cœperit ſacer, coniecturis apertis ſigna rerum futurarum dicitur demonſtrare: & adeuntes quoſdam indicijs auerti uidetur obliquis, ut offerentem cibum aliquando Germanicum Cæſarē, ſicut lectum eſt, auerſatus portender

tenderat paulò pòst euentura. Strictim itaq; quoniã tempus uidetur hoc flagitare, res Aegyptiacæ tangantur, quarum notitiam in actibus Adriani & Seueri principũ digeßimus late, uiſa pleraq; narrantes, Aegyptiam gentem omnium uetuſtißimam, niſi quòd ſuper antiquitate certa cum Scythis, meridiali latere Syrtes maiores & Phycus promontorium, & Borium, & Garamãtes, nationesq́; uariæ claudunt: quà orientem è regione proſpicit, Elephantinam & Meroën urbes Aethiopum, & Catadupos rubrumq́; pelagus & Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus: ſeptẽtrioni oppoſita terrarum ſitu cohærent immenſo, unde exordium Aſia Syriarumq́; prouinciæ ſumunt: à ueſpera Ißiaco diſiungitur mari, quod quidam nominauere Partheniũ. Pauca itaq; ſuper Nilo (quem Aegyptum Homerus appellat) præſtringi conueniet, mox oſtendendis alijs, quæ ſunt in his regionibus admirãda. Origines fontium Nili, ut mihi quidem uideri ſolet, ſicut adhuc factum eſt, poſteræ quoque ignorabunt ætates. Verùm quoniam fabulantes poëtæ, uariantesq́; geographi in diuerſa latentem notitiam ſcindunt: opiniones eorum, ueritati confines (ut arbitror) expediã paucis. Affirmãt aliqui phyſicorum in ſubiectis ſeptentrioni ſpatijs, cum hyemes frigidæ cuncta conſtringunt,

magnitudines niuium cõgelascere: easq; postea ui flagrantis sideris resolutas fluxis humoribus nubes efficere grauidas, quæ in meridianam plagã Etesijs flantibus pulsæ expressæq; tepore nimio incrementa ubertim suggerere Nilo creduntur. Ex Aethiopicis imbribus, qui abundantes in tractibus illis per æstus torridos cadere memorantur, exundationes eius erigi anni temporibus asserunt alij præstitutis: quod utrunq; dissonare uidetur à ueritate. Imbres enim apud Aethiopas, aut non unquam, aut per interualla temporum longa cadere memorantur. Opinio est celebrior alia, quòd spirãtibus prodromis, perq; dies quadraginta & quinq; Etesiarũ cõtinuis flatib⁹ repellẽtib⁹ eius meatũ, uelocitate cohibita superfusis fluctib⁹ intumescit: & reluctante spiritu cõtrouerso adolescẽs in maius, hinc ui reuerberãte uẽtorũ, inde urgẽte cursu uenarũ perẽniũ, progrediẽs in sublime tegit omnia, et humo suppressa, per supina cãporũ speciẽ exhibet maris. Rex autẽ Iuba Punicorũ cõfisus textu librorũ à monte quodam oriri eũ exponit, qui situs in Mauritania despectat oceanum: hisq; indicijs hoc proditũ ait, quod pisces & herbæ, & beluæ similes per eas paludes gignũtur. Aethiopiæ autem partes prætermeans Nilus nominũ diuersitate decursa, quæ eum orbem peragranti nationes indidere complures, exundatione diu

ne ditißima ad cataractas, id est, præruptos scopulos uenit, è quibus præcipitans ruit potius quàm fluit. Vnde olim accolas usu auriũ fragore aßiduo diminuto, neceßitas uertere solum ad editiora coegit. exinde lenius means per ostia septem, quorum singula perpetuorum amnium usum & faciem præbent, nullis per Aegyptum aquis externis adiutus dilatatur. Et præter amnes plurimos ex alueo deriuatos autore, cadentesq; in suppares eius, septem nauigabiles sunt & undosi, quibus subiecta uocabula ueteres indiderunt: Heracleoticus, Sebenniticus, Bolbiticus, Pharniticus, Mendesius, Taniticus, & Pelusiacus. Oriens autem unde dictum est, propellitur à paludibus adusque cataractas, insulasq; efficit plures: quarum aliquæ ita porrectis aquis dicuntur extentæ ut singulas ægrè tertio die relinquat. Inter quas duæ sunt claræ, Meroë, & Delta à triquetræ literæ forma hoc uocabulo signatius appellata. Cum autem sol per cancri sidus cœperit uehi, augescens adusque transitũ eius in librã, diebusq; centum sublatius fluens, minuitur postea, & mitigatis ponderibus aquarũ nauibus antea peruius equitabiles cãpos ostẽdit. Abũde itaq; luxuriãs ita est noxius, ut infructuosus si uenerit parcior: gurgitũ enim nimietate humectãs diutius terras, culturas moratur agrorũ, paruitate aũt mi-

natur steriles segetes. Eumq; nemo aliquando extolli cubitis altius sexdecim possessor optauit. Et si inciderit moderatius, aliquoties iactæ sementes in loco pinguis cespitis cum augmento fere septuagesimo renascuntur: solusq; fluminũ auras nullas inspirat. exuberat Aegyptus etiã pecudibus multis, inter quas terrestres sunt & aquatiles: aliæq; humi & in humoribus uiuũt, unde amphibia nominãtur. & in aridis quidẽ capreoli uescũtur, et bucali & bisturnitatia omni deformitate ridicula, aliaq; mõstra quæ numerare nõ refert. Inter aquatiles autẽ bestias crocodilus ubique per eos tractus abũdat, exitiale quadrupes malum assuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillam superiorem commouens solam, ordine dentium pectinato, perniciosis morsibus quicquid tetigerit pertinaciter tenens, oua edens fœtus anserini similia, utq; armatus est unguibus, si haberet etiam pollices, ad euertendas quoque naues sufficeret uiribus magnis: ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus, noctibus quiescens per undas, diebus humi uescitur, confidentia cutis, quam ita ualidam gerit: ut eius tergo cataphracta uix tormentorum ictibus perforentur. & seuientes semper eædem fere, quasi pacto fœdere quodam castrensi, per septem ceremoniosos dies; mitescunt ab omni sæuitia desci-
scen

ſcentes, quibus ſacerdotes Memphi natales celebrant Apis. Præter eos autem qui fortuita pereunt morte, alij diſrumpuntur ſuffoſſis aluis mollibus certis ferarum dorſualibus cruſtis, quas delphinis ſimiles nutrit fluuius antedictus: alij exitio intereunt tali, Trochilos auicula breuis, dum eſcarum minutias captat, circa cubantem uolitans blande, gingiuasq; eius irritatius titillãdo peruenit aduſq; ipſam uiciniam gutturis. quod factum contuens hydrus ichneumonis genus, oris aditum penetrat alite præuia patefactum, & populato uentre uitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen crocodilus monſtrum fugacibus, ubi audacem ſenſerit timidiſsimũ, & in terra acutius cernens, per quatuor menſes hybernos nullo ueſci dicitur cibo. Hippopotami quoque generantur in illis partibus, ultra animalia cuncta ratione carentia ſagaciſsimi, ad ſpeciem equorum bifidas habentes ungulas, caudasq; breues: quorum ſolertiæ duo oſtẽdere documẽta ſufficiet. Inter arũdines celſas & ſqualentes nimia denſitate hæc belua cubilibus poſitis, otium peruigili ſtudio circunſpectat, laxataq; copia ad ſegetes depaſcendas egreditur. Cumq; iam cœperit redire diſtenta, auerſis ueſtigijs dinſtinguit tramites multos, ne unius plani itineris lineas inſidiatores ſecuti, repertum ſine difficultate confodiant. Itẽ cum aidi-

tate

tate nimia extuberato uentre pigrescit, super calamos recens exectos femora conuoluit & crura, ut pedibus uulneratis cruor egestu sagina distentum faciat leuem: & carnes saucias cœno oblinit, quandiu in cicatrices conueniant plagæ. Has monstruosas antehac raritates in beluis, in ædilitate Scauri uidit Romanus populus primitus, patris illius Scauri, quē defendens Tullius imperat Sardis, ut de familia nobili ipsi quoq; cum orbis terrarum autoritate sentirēt: & per ætates exinde plures sæpe huc docti, nunc inueniri nusquam possunt, ut coniectantes regionum incolæ dicunt, insectantis multitudinis tædio ad Blemmyas migrasse compulsi. inter Aegyptias alites, quarum uarietas nullo comprehendi numero potest, ibis sacra est & amabilis & innocua, ideo quod nidulis suis ad cibum suggerens oua serpētum, efficit ut rarescant mortiferæ pestes absumptæ. occurrunt eædem uolucres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis emergunt paludibus uenena malignantes: eosq; antequam finibus suis excedant, prælijs superatos aërijs uorant: quas aues per rostra edere fœtus accepimus. Serpentes quoq; Aegyptus alit innumeras: ultra omnem perniciem sæuientes basiliscos, & amphisbenas, & scytalas, & acontias, & dipsadas, & uiperas, aliasq; complures: quas omnes magnitudine & decore aspis

facile

facile supereminens, nunquam sponte sua fluẽta egreditur Nili. Multa in illis tractibus pretium est operæ maximũ legere, è quibus pauca conueniet explicari. Sunt therma lutra quæ Cythrus indigenæ uocant. Templa ubiq; molibus magnis extructa. Pyramides ad miracula septem prouectæ, quarum diuturnas surgendi difficultates scriptor Herodotus docet, ultra omnem omnino altitudinem, quæ humanis cõfici potest, erectæ sunt turres, ab imo latißimæ, in summitates acutißimas desinẽtes: quæ figura apud geometras ideo sic appellatur, quòd ad ignis speciem, τοῦ πυρὸς ut nos dicimus, extenuatur in conum: quarum magnitudo quoniam in celsitudinem nimiam scandens, gracilescit paulatim, umbras quoq; mechanica ratione consumit. Sunt & syringes subterranei quidam & flexuosi secessus, quos (ut fertur) periti rituum uetustorum aduentare diluuium præscij, metuentesq́; ne ceremoniarum obliteraretur memoria, penitus operosis digestos fodinis per loca diuersa struxerunt: & excisis parietibus uolucrum ferarumq; genera multa sculpserunt, & animalium species innumeras multas, quas hieroglyphicas literas appellarunt, Latinis ignorabiles. Dein Syene, in qua solstitij tempore, quo sol æstiuum austrinus cursum extendit, recta omnia ambientes radij excedere ipsis corporibus umbras

non

non sinunt. Inde si stipitem quisquam fixerit rectum, uel hominem aut arborẽ uiderit stantem, circa lineamentorum ipsas extremitates contẽplabitur umbras absumi: sicut apud Meroën Aethiopiæ partem æquinoctiali circulo proximam dicitur euenire, ubi per nonaginta dies umbræ nostris in contrarium cadunt, unde Antiscios eius incolas uocant. Quæ quoniam miracula multa sunt, opusculi nostri propositũ excedentia, ad ingenia celsa reijciamus, pauca super prouincijs narraturi. Tres prouincias Aegyptus fertur habuisse temporibus priscis, Aegyptum ipsam, & Thebaidam, & Libyã: quibus duas adiecit posteritas, ab Aegypto Augustamnicam, & Pentapolim à Libya sicciore disparatam. Igitur Thebais multas inter urbes clariores alijs Hermopolim habet & Copton, & Antinoon quam Adrianus in honorẽ Antinoi ephebi condidit sui, hecatõpylos enim Thebas nemo nõ nouit. In Augustamnica oppidũ Pellusium est nobile, quod Peleus Achillis pater dicitur cõdidisse, lustrari deorum monitu iussus in lacu, qui eiusdem ciuitatis alluit mœnia, cum post interfectum fratrem nomine Phocum horrendis furiarum imaginibus raptaretur, & Casium ubi Pompeij sepulcrum est Magni, & Ostracine, & Rhinocorura. In Pentapoli Libya Cyrene posita est urbs antiqua, sed deserta, quam Spar-

tanus condidit Battus, & Ptolemais, & Arſinoe eadem quæ Teuchira: & Darnis, & Berenice, quas Heſperidas appellant: in ſicciore uerò Libya Paretonion, & Cherecla, & Neapolis, inter municipia pauca & breuia. Aegyptus ipſa, quæ iam inde ut Romano imperio iuncta eſt, regitur à præfectis, exceptis minoribus multis, Athribi, & Oxyryncho, & Thmui, & Memphi maximis urbibus nitet. Alexandria enim uertex omniũ eſt ciuitatum, quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris altiſsimi, & architecti ſolertia Dinocratis, qui cũ ampla mœnia fundaret & pulchra, penuria calcis id momentum parum repertæ, omnes ambitus liniales farina reſperſit: quod ciuitatem pòſt alimentorum uberi copia circunfluere fortuito monſtrauit indicio. ibi auræ ſalubriter ſpirantes, aër tranquillus & clemẽs: atq; ut periculum docuit per uarias collectũ ætates, nullo penè die incolentes hanc ciuitatem ſolem ſerenum non uident. hoc littus ne fallacibus & inſidioſis acceſsibus affligeret ut antehac nauigantes diſcriminibus plurimis, excogitauit in portu Cleopatra turrim excelſam, quæ Pharos à loco ipſo cognominatur, prælucendi nauibus nocturna ſuggerens miniſteria: cum quondam ex Parthenio pelago uenientes aut Libyco, per pandas oras & uacuas montium nullas ſpe-

culas uel collium signa cernentes, harenarum inlisæ glutinosæ mollitiæ frangerentur. Hæc eadem regina heptastadium sicut uix credenda celeritate, ita magnitudine mira construxit, ob causam notam & necessariam. Insula Pharos, ubi Protea cum phocarum gregibus diuersarum Homerus fabulatur inflatius, à ciuitatis littore mille paßibus disparata, Rhodiorum erat obnoxia uectigali. Quod cum inde quidam nimium quãtum petituri uenissent, fœmina callida semper in fraudes, solennium specie feriarum ijsdem publicanis secum ad suburbana perductis, opus iusserat irrequietis laboribus consummari, & septem diebus totidem stadia molibus iactis in mare solo propinquanti terræ sunt uindicatæ. Quò cum uehiculo ingressa, errare ait Rhodios, insularum non continentis portorium flagitantes. His accedunt altis sublata fastigijs templa. Inter quæ eminet Serapium, quod licet minuatur exilitate uerborum, atrijs tamen columnarijs amplißimis, & spirantibus signorum figmentis, & reliqua operũ multitudine ita est exornatum, ut post capitolium, quo se uenerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitiosius cernat. In quo bibliothecæ fuerunt inæstimabiles, & loquitur monimentorum ueterum concinens fides, septingenta uoluminum millia, Ptolemæis regibus uigilijs

liis intentis composita, bello Alexandrino, dum diripitur ciuitas sub dictatore Cæsare conflagrasse. Canopus inde duodecimo disiungitur lapide: quem, ut priscæ memoriæ tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi cognominauit: hactenus impendio locus fanis & diuersoriis lætis extructus, auris & salutari temperamento perflabilis ita, ut extra mundum nostrum morari se quisquam arbitretur in illis tractibus agens, cum sæpe aprico spiritu immurmurantes audierit uentos. Sed Alexandria ipsa non sensim, ut aliæ urbes, sed inter initia prima aucta per spatiosos ambitus, internisq; seditionibus, diu aspere fatigata, ad ultimum multis post annis Aureliano imperium agente, ciuilibus iurgiis ad certamina internecina prolapsis, diruptisq; mœnibus, amisit regionum maximam partem, quæ Bruchion appellabatur, diuturnum præstantium hominum domicilium. Vnde Aristarchus grammaticæ rei doctrinis excellens, & Herodianus artiū minutissimus sciscitator, & Saccas Ammonius Plotini magister, aliiq; plurimi scriptores multorum in literis nobilium studiorum: inter quos Chalcenterus emicuit Didymus multiplicis scientiæ cœpti memorabilis: qui in illis sex libris, ubi nonnunquam imperfecte Tullium reprehendit, sillographos imitatus scriptores maledicos, iudicia do-

ctarum aurium incusat, ut immania fremētem leonem putidulis uocibus uanus catulus longius circumlatrans. Et quanquàm ueteres cum his quorum memini, floruere complures, tamen ne nunc quidem in eadem urbe doctrinæ uariæ silent: nam & disciplinarum magistri quodammodo spirant, & nudatur ibi geometrico radio quicquid reconditum latet, nondumq́; apud eos penitus exaruit musica, nec harmonia conticuit, & recalet apud quosdam adhuc licet atros consideratio mundani motus & siderum, doctiq́; sunt haud numero pauci: super his scientiam callent quæ fatorum uias ostendit. Medicinæ autem, cuius in hac uita nostra, nec parca nec sobria, desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur indies, ut licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandam artis autoritatem, si Alexandriæ se dixerit eruditum: & hæc quidem hactenus. Sed si intelligēdi diuini aditionē multiplicem, & præsensionum originem, mente uegeta quisquam uoluerit replicare, per mundum omnem inueniet mathemata huiusmodi ab Aegypto circumlata. hic primum homines longe ante alios ad uaria religionum incunabula (ut dicitur) peruenerunt, & initia prima sacrorum caute tuentur condita scribis arcanis. Hac institutus prudentia Pythagoras

goras colens secretius deos, quicquid dixit, aut uoluit, autoritatem esse instituit ratam, & femur suum aureum apud Olympiam sæpe monstrabat, & cum aquila colloquens subinde uisebatur. Hinc Anaxagoras lapides è cælo lapsuros, & putealem limum contrectans, tremores futuros prædixerat terræ. Et Solon sententijs adiutus Aegypti sacerdotum, latis iusto moderamine legibus, Romano quoque iuri maximum addidit firmamentum: ex his fontibus per sublimia gradiens sermonum amplitudine Iouis æmulus non uisa Aegypto militauit sapientia gloriosa. Homines autem Aegyptij plerique subfusculi sunt & atrati, magisq; mœstiores, gracilenti & aridi, ad singulos motus excandescentes, cõtrouersi, & reposcones acerrimi. Erubescit apud eos si quis non inficiando tributa, plurimas in corpore uibices ostendat: & nulla tormentorum uis inueniri adhuc potuit, quæ obduratum ullius pectus latrocinijs inuitum elicere potuit, ut nomẽ proprium dicat. Id autem notum est, ut annales ueteres monstrant, quod Aegyptus omnis sub amicis erat antea regibus: sed superatis apud Actium bello nauali Antonio & Cleopatra, prouinciæ nomen accepit, ab Octauiano Augusto possessa. Aridã Libyam supremo Apionis regis cõsecuti sumus arbitrio, Cyrenas cum residuis ciuitatibus Li-

byæ Pentapolcos Ptolemæi liberalitate suscepimus, euectus longius ad ordinem remeabo cœptorum.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXIII.

HAEC eo anno, ut prætereamus negotiorum minutias, agebantur per prouincias. Iulianus uerò iam ter consule ascito in collegio trabeæ Sallustio præfecto per Gallias, quater ipse amplissimum inierat magistratum: & uidebatur nouum adiunctum esse Augusto priuatum, quod post Diocletianum & Aristobulum nullus meminerat gestum. & licet accidentium uarietatē solicita mente præcipiens, multiplicatos expeditionis apparatus flagrāti studio perurgeret, diligētiæ tamen ubiq; diffidens, imperijq; sui memoriam magnitudine operum gestiens propagare, ambitiosum quōdam apud Hierosolymam templum, quod post multa & interneciua certamina obsidente Vespasiano posteaq; Tito ægrè est expugnatum, instaurare sumptibus cogitabat immodicis, negotiumq; maturandum Alypio dederat Antiochensi qui olim Britānias curauerat pro præfectis. Cum itaq; rei idem fortiter instaret Alypius, iuua

inuadretq; prouinciæ rector, metuendi globi flã marum prope fundamenta crebris assultibus erũpentes, fecere locum exustis aliquoties operantibus inaccessum: hocq; modo elemento destinatius repellente, cessauit inceptum. Iisdem diebus legatos ad se missos ab Vrbe æterna, clare natos meritisq; probabilis uitæ compertos imperator honoribus diuersis affecit: & Apronianum Romæ decreuit esse præfectũ, Octauianum proconsulem Africæ, Venusto Vicariam commisit Hispaniæ: Rufinũ Arabium comitem orientis in locum auunculi sui Iuliani recens defuncti prouexit. Quibus ut cõ uenerat ordinatis, terrebatur omine quodam (ut docuit exitus) præsentissimo. Felice enim largitionum comite profluuio sanguinis repẽte extincto, eumq; Comite Iuliano secuto, uulgus publicos contuens titulos, Felicem Iulianum Augustũq; pronunciabat. Præcesserat aliud seuũ. Namq; Calẽdis ipsis Ianuarÿs ascendente gradile Genÿ templũ è sacerdotũ consortio quidã cæteris diuturnior nullo pulsante repente concidit, animamq; insperato casu efflauit: quod astantes, incertum per imperitiã an adulandi cupiditate, memorabant consulũ seniori portendi, nimirũ Sallustio: sed ut apparuit nõ ætati, sed potestati maiori interitũ propinquare monstrabatur. Super his alia quoq; minora signa subinde, quod acciderat, ostedẽbant. In-

ter ipsa enim exordia procinctus Parthici disponendi nunciatum est Constātinopolim terræ pulsu uibratam: quod horum periti minus lætū esse pronuntiabant aliena peruadere molieti rectori. Ideoq; intēpestiuo conatu desistere suadebant: ita demū hæc & similia contēni oportere firmātes, cum irruentibus armis externis lex una sit & perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil renitente ui moris. Iisdem diebus nuntiatū est ei per literas, Romæ super hoc bello libros Sibyllæ consultos, ut iusserat, imperatorem eo anno discedere à limitibus suis aperto prohibuisse responso. Inter hæc tamen legationes gentium plurimarū, auxilia pollicentiū, liberaliter susceptæ remittebantur, speciosa fiducia principe respondente, nequaquā decere aduentitijs adiumentis rem uindicari Romanam, cuius opibus fouere conueniret amicos & socios, si auxilium eos adegerit necessitas implorare. Solum Arsacem monuerat Armeniæ regem, ut collectis copijs ualidis iubenda opperiretur, quò tēderet, quid deberet urgere, propere cogniturus. Proinde cum primam consultæ rationes copiā præbuissent, rumore præcurso hostiles occupare properans terras, nondum adulto uer emissa per militares numeros expeditionali tessera, cunctos transire iussit Euphratem. Quo comperto omnes euolant ex hybernis, transmissoq; ut

text

textus docebat scriptorum, dispersi per stationes uarias, aduentum principis expectabant. Ipse autem Antiochiam egressurus Heliopolitem quendam Alexandrum Syriacæ iurisdictioni præfecit, turbulentum & sæuum: dicebatq; non illum meruisse, sed Antiochiensibus auaris & contumeliosis huiusmodi iudicem conuenire. Cumq; eum profecturum deduceret multitudo promiscua, itum felicem reditumq; gloriosum exoptans, oransq; ut deinde placabilis esset & lenior, nondum ira quam ex compellationibus & probris conceperat emollita, loquebatur asperius, se eos asserens postea non uisurum. Disposuisse enim aiebat, hyemandi gratia per compendiariam uiã consummato procinctu, Tarsum Ciliciæ reuersurum: scripsisseq; ad Memorium præsidem, ut in eadem urbe cuncta sibi congrua pararentur: & hoc haud diu postea contigit. Corpus namq; eius illud relatum exequiarum humili pompa in suburbano sepultum est, ut ipse mandarat. Iamq; apricante cælo, tertio Nonas Martias profectus Hierapolim solitis itineribus uenit: ubi cum introiret ciuitatis capacissimæ portas, sinistra porticus subito lapsa, subter tendentes quinquaginta milites exceptis plurimis uulneratis tignorũ tegularumq; pondere magno collisit. Vnde contractis copijs omnibus, Mesopotamiam tam propere signa

commouit, ut fama de se nulla præuersa (id enim accuratius obseruarat) improuisus Assyrios occuparet. Deniq; cum exercitu, & Scytharum auxilijs Euphrate nauali ponte trāsmisso, uenit ad Batnas municipiū Osdroenæ, ibiq; illætabile portentum offendit. Cum enim calonum frequens multitudo ad suscipiendum consuete pabulum prope aceruum palearum stetisset impendio celsum (hoc enim modo per regiones illas tales species construuntur) rapientibus multis quassata congeries inclinata est, pariq; exitio quinquaginta obruit homines, mole maxima ruinarum. Mœstus exinde digressus uenit cursu propero Carras, antiquū oppidū, Crassorū & Romani exercitus ærūnis insigne: unde duæ ducentes Persidem uiæ Regiæ distinguuntur: leua per Adiabenam & Tigridem, dextera per Assyrios & Euphratem ibi moratus aliquot dies dum necessaria parat, & Lunæ quæ religiose per eos colitur tractus ritu locorum fert sacra, dicitur ante aras nullo arbitrorum admisso, occulte paludamentum purpureum propinquo suo tradidisse Procopio, mandassetq; arripere fidentius principatum, se interisse didicerit apud Parthos. Hic Iuliani quiescentis animus agitatus insomnijs euenturum triste aliquid præsagiebat. Quocirca & ipse, & uisorum interpretes præsentia contemplantes, diem secuturum

turum qui erat quartumdecimum Cal. Apriles obseruari debere pronuntiabant. uerùm ut compertum est postea, eadem nocte Palatini Apollinis templum, præfecturam regente Aproniano in urbe conflagrauit æterra: ubi ni multiplex iuuisset auxilium etiam Cumana carmina consumpserat magnitudo flammarũ. Postq; ita digesta agmina, & commeatus omnis generis disponendi, procursatorum aduentu anhelantium etiã tum indicatur, equestres hostium turmas uicino limite quodam perrupto auertisse subito prædas. cuius atrocitate mali perculsus ilico, ut ante cogitauerat, triginta milia lectorum militum eidem commisit Procopio, iuncto ad parilem potestatẽ Sebastiano comite ex duce Aegypti: iisdẽq; præcepit, ut intra Tigridem interim agerent, uigilanter omnia seruaturi, ne quid inopinum ex incauto latere oriretur, qualia multa sæpe dixerat euenisse: mandabatq; eis, ut si fieri potius posset, regi sociarentur Arsaci: cumq; eo per Corduenam, & Moxoenam Chiliocomo uberi Mediæ tractu, partibusq; aliis præstricto cursu uastatis, apud Assyrios adhuc agenti sibi accurrerent necessitatum articulis adfuturi. His ita ordinatis ipse exitu simulato per Tigrim, quod iter etiam rebus uariis de industria iusserat instrui, flexit dextrorsus: & quieta nocte emẽsa, mane iumentum,

quo

quo ueheretur ex uſu popoſcit: oblatusq; ei equus Babylonius nomine ictu torminis conſternatus, dum dolorum impatiens uoluitur, auro lapillisq; ornamenta diſtincta conſperſit. Quo oſtento lætior clamauit, plaudentibus proximis, Babylona humi procidiſſe ornamentis omnibus ſpoliatam: & pauliſper detentus, ut omen per hoſtias litando firmaret, Dauanam uenit caſtra præſidiaria, unde ortus Belias fluuius funditur in Euphratem hic corporibus cibo accurate refectis, poſtridie uentum eſt ad Calliniſum, munimentum robuſtum, cōmercandi opimitate gratiſsimum: ubi ad diem ſextum Cal. quo Romæ matri deorum pompa celebrantur annales, & carpentum quo uehitur ſimulacrum Almonis undis ablui perhibetur, ſacrorum ſolennitate priſco more completa, ſomno per otium capto exultans pernoctauit & lætus. Luce uerò ſequuta profectus exinde per ſupercilia riparum fluuialiū, aquis adoleſcentibus undique conuenis, cum armigera gradiens manu in ſtatione quadam ſub pellibus manſit: ubi Saracenorum reguli gentium genibus ſupplices nixi, oblata auri corona, tanquàm mundi nationumq; ſuarum dominum adorarunt ſuſcepti gratanter, ut adfutura bellorum adpoſiti. dumq; hos alloquitur, Xerxis illius potentiſsimi regis inſtar claſsis aduenit. tribuno Conſtantiano cum comite

Lucil

Lucilliano ductante, quæ latißimum flumen Euphratem artabat: in qua mille erant onerariæ naues ex diuersa trabe contextæ, commeatus abunde ferentes; & tela, & obsidionales machinas: quinquaginta aliæ bellatrices, totidemq́; ad compaginandos necessariæ pontes. Re ipsa admoneor breuiter quantum mediocre potest ingenium hæc instrumentorum genera ignorantibus circumscripta monstrare: & balistæ figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & uastum, in modum regulæ maioris extentum: cuius ex uolumine tereti quod in medio ars polita componit, quadratus eminet stylus extensus recto canalis angusti meatu cauatus, & hac multiplici chorda neruorum tortilium illigatus: eiq́; cochleæ duæ ligneæ coniunguntur aptißime, quarum prope unam adsistit artifex contemplabilis, & subtiliter adponit in temonis cauamine sagittam ligneam spiculo maiore conglutinatā: hocq́; facto hinc inde ualidi iuuenes uersant agiliter rotabilē flexum. cum ad extremitatem neruorum acumen uenerit summum, percita interno pulsu à balista ex oculis euolat, interdum nimio ardore scintillans: & euenit sæpius, ut antequàm telum cernatur, dolor letale uulnus agnoscat. Scorpionis autem, quem appellant nunc onagrū, huiusmodi forma est: Dolantur axes duo

quer

quernei uel ilicei, curuanturq́; mediocriter, ut prominere uideantur in gibbas, hiq́; in modũ serratoriæ machinæ conneCtuntur, ex utroque latere patentius perforati, quos inter per cauernas funes colligantur robusti, compagem ne dißiliat continentes. Ab hac medietate restium ligneus stylus exurgens obliquus, & in modum iugalis temonis erectus, ita neruorum modulis implicatur, ut altius tolli poßit, & inclinari: summitatiq́; eius unci ferrei copulantur. è quibus pendet stupea uel ferrea funda: cui ligno fulcimentum prosternitur ingens cilicium paleis confertum minutis, ualidis nexibus illigatum, & locatum super congestos cespites uel lateritios aggeres. Nam muro saxeo huiusmodi moles imposita disiectat quicquid inuenerit subter, concußione uiolenta nõ pondere. Cum igitur ad concertationem uentum fuerit, lapide rotundo fundæ imposito, quaterni altrinsecus iuuenes repagula quibus incorporati sunt funes explicantes, retrorsus stylum penes uncinum inclinant: itaque demũ sublimis adstans magister, claustrum quod totius operis continet uincula, reserat malleo forti percussum. unde absolutus ictu uolucri stylus, & mollitudine offensus cilicij, saxum contorquet quicquid incurrerit collisurum. Et tormentum quidem appellatur, quòd ex eo omnis explicatio torquetur. Scorpio autem

quon

quoniam aculeum desuper habet erectus: cui etiam onagri uocabulum indidit ætas nouella care, quòd asini feri cum uenatibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrãdo emittunt, ut perforent pectora sequentium, aut perfractis oßibus capita ipsa displodant. Hinc ad arietem uenimus. Eligitur abies uel ornus excelsa, cuius summitas duro ferro concluditur & prolixo, arietis efficiens promínulam speciem, quæ forma huic machinamento uocabulum indidit: & sic suspensa utrinque transuersis asseribus & ferratis quasi ex lance uinculis trabis alterius continetur: eãq; quantum mensuræ ratio patitur multitudo retro repellens, rursus ad obuia quæque rumpenda protrudit ictibus ualidißimis, instar adsurgentis & cadentis armati. Qua crebritate uelut reciproci fulminis impetu ædificijs scißis in rimas, concidunt structuræ laxatæ murorum. Hoc genere operis, si fuerit exerto uigore discussum, nudato uallo defensoribus solutisq; obsidijs ciuitates munitißimæ recluduntur. Pro his arietum machinamentis iam crebritate despectis conditur machina scriptoribus historicis nota, quam Helepolim Græci cognominant: cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius Rhodo alijsq; urbibus oppugnatis Poliorcetes est appellatus. Aedificatur autem hoc modo: Testudo

do compaginatur immanis axibus roborata longiſsimis, ferreisq; clauis aptata, & contegitur corijs bubulis uirgarumq; recenti textura, atque limo aſperguntur eius ſuprema, ut flammeos detractet & miſsiles caſus. Conſeruntur autem eius frontalibus triſulcæ cuſpides præacutæ ponderibus ferreis graues, qualia nobis pictores oſtendunt fulmina uel fictores, ut quicquid petierit aculeis exertis abrumpat. Hanc ita ualidam molem, rotis & funibus regens numeroſis intrinſecus miles languidiori murorum parti uiribus admouet concitis: & niſi deſuper propugnantium ualuerint uires, colliſis parietibus aditus patefacit ingentes. Malleoli autem teli genus figurantur hac ſpecie: Sagitta eſt cannea inter ſpiculum & arundinem multifido ferro coagmentata, quæ in muliebris coli formam, quo nentur lintea ſtamina, concauatur uentre ſubtiliter, & plurifariam patens atque in alueo ipſo ignem cum aliquo ſuſcipit alimento. Et ſic emiſſa lentius arcu inualido (ictu enim rapidiore extinguitur) ſi hæſerit uſquàm tenaciter cremat, aquisq; conſperſa acriores excitat æſtus incendiorũ, nec remedio ullo quàm ſuper iacto puluere conſopitur. Hactenus de inſtrumentis muralibus, è quibus pauca ſunt dicta. Nunc ad rerũ ordinẽ reuertamur. Adſcitis Saracenorum auxilijs, quæ animis obtulere

lere promptiſsimis, tendẽs imperator agili gra du Cercuſiũ, principio mẽſis Aprilis ingreſſus eſt munimentum tutiſsimum, & fabre po litũ: cuius mœnia Abora & Euphrates am biunt flumina, uelut ſpacium inſulare fingen tes. quod Diocletianus exiguum ante hac & ſuſpectum, muris turribusq; circundedit celſis, cum in ipſis barbarorum confinijs interiores limites ordinaret, ne uagarentur per Syriam Perſæ, ita ut paucis ante annis cum magnis prouinciarum contigerat damnis. Namq; cum Antiochiæ in alto ſilentio ſcenicis ludis mimus cum uxore immiſſus è medio ſumpta quædam imitaretur, populo uenuſtate attonito, cõiunx Niſi ſomnus eſt, inquit, en Perſæ, & retortis plebs uniuerſa ceruicibus, ex aceruãtia in ſe tela declinãs ſpargitur paſsim. ita ciuitate incenſa, & obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effuſius, incenſisq; locis finitimis & uaſtatis, onuſti præda hoſtes ad ſua remearunt innoxij, Mareade uiuo exuſto, qui eos ad ſuorum interitum ciuium duxerat inconſulte. Et hæc quidem Gallieni temporibus euenerunt. Iulianus uerò dum moratur apud Cercuſium, ut per naualem Aboræ pontem exercitus & omnes ſequelæ tranſiret, literas triſtes Salluſtij Galliarum præfecti ſuſcepit, orãtis ſuſpendi expeditionem in Parthos, obteſtantisq; ne ita intẽpeſtiue non-

B dum

dum pace numinum exorata irreuocabile subiret exitium: posthabito tamen suasore cautissimo, fidentius ultra tendebat, quoniam nulla uis humana uel uirtus meruisse unquam potuit, ut quod præscripsit fatalis ordo, non fiat. Statimq; transgressus, pontem auelli præcepit, ne qua militum ab agminibus proprijs reuertendi fiducia remaneret. Pari sorte hic quoque omen illætabile uisum est, apparitoris cuiusdam cadauer extentum carnificis manu deleti: quem præfectus Sallustius præsens in ea re supplicio capitali damnauerat, quod intra præstitutum diem alimentorum augmentum exhibere pollicitus, causa impediente frustratus est. Sed miserando homine trucidato postridie aduenit, ut ille promiserat, alia classis abunde uehens annonam. Profecti exinde Zaitam uenimus locum, qui olea arbor interpretatur. Hic Gordiani imperatoris longe conspicuũ uidimus tumulũ, cuius actus à pueritia prima exercituumq; felicißimos ductus, & insidiosum interitũ digeßimus tempore competenti. ubi cum pro ingenita pietate consecrato principi parentasset, pergeretq; ad Duram desertum oppidum, procul militarem cuneum conspicatus stetit immobilis: eiq; dubitanti quid ferrent, offertur ab eis immanißimi corporis leo, cum aciem peteret multiplici telorum iactu confossus. Quo omine uelut certiore iam

re iam spectaculi prosperioris elatus, exultantius incedebat. Sed incerto fato fortunæ aliorsum prorupit euentus. Obitus enim regis portendebatur: sed cuius, erat incertum. Nam & oracula dubia legimus, quæ non nisi casus discreuere postremi: ut fidem uaticinij Delphici, quæ post Alyn flumen transmissum maximum regnum disiecturum prædixerat Crœsum, & aliam quæ Atheniēsibus ad certandum contra Medos oblique destinauerat mare, sortemq; his posteriorem ueram quidem, sed non minus ambiguā: Aio te Aeacida Romanos uincere posse. Hetrusci tamen aruspices qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cum illis procinctum hūc sæpe arcentibus non crederetur, prolatis libris ritualibus ostendebant signum hoc esse prohibitorium, principiq; aliena licet iuste inuadenti contrarium. sed calcabantur philosophis refragantibus, quorum reuerenda tunc erat autoritas, errantium subinde, & in parum cognitis perseuerantium diu. etenim ut probabile argumentum ad fidem implendam scientiæ suæ id prætendebant, quòd & Maximiano antehac Cæsari cū Narse Persarū rege iam cōgressuro, itidē leo, & aper ingens trucidati simul oblati sunt, & superata gente discessit incolumis: illo minime contemplato, quòd aliena petenti portendebatur exitium, & Narses primus

Armeniam Romano iuri obnoxiam occuparat. Secuto itidẽ die, q erat VII. Idus April. sole uergente iam in occasum, ex parua nubecula subito aëre crassato usus adimitur lucis: & post minacem tonitruum crebritatem & fulgurum, Iouianus nomine miles de cælo tactus cum duobus equis concidit, quos potu satiatos à flumine reducebat. quo uiso harũ rerum interpretes accersit: interrogatiq; etiam id uetare procinctum fidentius adfirmabant, fulmen cõsiliarium esse monstrantes. Ita enim appellantur quæ dissuadent aliquid fieri uel suadent. Ideoq; hoc nimis cauendum, quod militem celsi nominis cum bellatorijs iumentis extinxit: & hoc modo contacta loca, nec intueri, nec calcari debere fulgurales pronuntiãt libri. Contra philosophi, candorem ignis sacri repente conspecti nihil significare aiebãt, sed esse acrioris spiritus cursum ex æthere aliqua uia ad inferiora detrusum: aut si exinde prænoscitur aliquid, incremẽta claritudinis imperatori portendi gloriosa cœptanti, cum constet flammas suapte natura nullo obstãte ab sublimia conuolare. Peracto igitur, ut ante dictum est, ponte cunctisq; transgressis, imperator antiquissimum omnium ratus est militem alloqui, sui rectorisq; fiducia properantem intrepide. signo itaq; per lituos dato, cum centuriæ omnes & cohortes & manipuli conuenissent,

nissent, ipse aggere glebali adsistens, coronaq; celsarum circundatus potestatum, talia ore se reno disseruit, fauorabilis studio concordi cunctorum. Contemplans maximis uiribus & alacritate uos uigere, fortissimi milites, concionari disposui, docturus ratione multiplici, non nunc primitus, ut maledici mussitant, Romanos penetrasse regna Persidis. Nanq;, ut Lucullum trãseam, uel Pompeium, qui per Albanos, & Massagethas, quos Alanos nunc appellamus, hac quoque natione perrupta uidit Caspios lacus, Ventidium nouimus Antonij legatum strages per hos tractus innumeras edidisse. Sed ut à uetustate discedam, hæc quæ tradidit recens memoria replicabo. Traianus & rursus Seuerus hinc sunt digressi uictores & trophæati: redissetq; pari splendore iunior Gordianus, cuius monumentum nunc uidimus honorare, apud Resainã superato fugatoq; rege Persarum, ni factione Philippi præfecti prætorio, scelestè iuuantibus paucis in hoc ubi sepultus est loco, uulnere impio cecidisset. Nec errauere diu manes eius inulti, quòd uelut clarente iustitia, omnes qui in eum conspirauere, cruciabilibus interiere supplicijs. & illos quidem uoluntas ad altiora propensior subire impulit facinora memoranda: nos uerò miseranda recens captarum urbium, & inultæ cæsorũ exercituũ umbræ, & dãno-

rum magnitudines, charorumq; amißiones ad hæc quæ proposuimus hortantur, ut solemur socios, ut medeamur præteritis, & honorata huius lateris securitate rep. quæ de nobis magnifice loquatur posteritas relinquamus, adero ubiq; uobis adiumento numinis sempiterni imperator, & antesignanus, & conturmalis omnibus secundis, ut reor. at si fortuna uersabilis in pugna me usquam fuderit, mihi uerò pro Romano orbe memet uouisse sufficiet, ut Curtij, Mutijq; ueteres, et clara prosapia Deciorum. Abolenda nobis natio molestißima, cuius in gladijs nondum nostræ propinquitatis exaruit cruor. Plures absumptæ sunt maioribus nostris ætates, ut interirent radicitus, quæ uexabant. Deuicta est perplexo & diuturno Marte Carthago: sed eā dum inclytus timuit superesse uictor, euertit funditus. Numantiam Scipio post multiplices casus obsidionis emensos, Fidenas, ne imperio subcrescerent æmulæ Roma subuertit: & Faliscos ita oppreßit, & Veios, ut suadere nobis laboret monumentorum ueterum fides, ut has ciuitates aliquando ualuisse credamus. Hæc ut antiquitatum peritus exposui: superest ut auiditate rapiēdi posthabita, quæ insidiatrix sæpe Romani militis fuit, quisq; agmini cohærens incedat, cum ad necesßitatem congrediendi fuerit uentum, signa propria sequuturus, sciens quòd si reman-

ſerit uſquam, exectis cruribus relinquetur. nihil enim præter dolos, & inſidias hoſtium uereor nimium callidorum. Ad ſummam polliceor uniuerſis, rebus poſt hæc proſpere mitigatis, abſq; omni prærogatiua principum, qui quod dixerint uel cenſuerint pro poteſtate autoritatis iuſtum eſſe exiſtimant, rationem recte conſultorum uel ſecus, ſi quis exegerit redditurum. Quo circa erigite iam nunc quæſo, erigite animos ueſtros multa præſumentes, bona & æquata ſorte nobiſcum quicquid occurrerit difficile ſubituri, & conie ctantes æquitati ſemper ſolere iungi uictoriam. Concluſa oratione ad hunc grauiſſimum finem, ductoris gloria prœliator miles exultans, ſpeq; in proſperum elatior, ſublatis altius ſcutis, nihil periculoſum fore uel arduum clamitabat, ſub imperatore plus ſibi laboris quàm gregarijs indicente. maxime omnium id numeri Gallicani fremitu lætiore monſtrabant: memores aliquoties eo ductante, per'que ordines diſcurrente, cadentes uidiſſe gentes aliquas, alias ſupplicantes. Res adegit huc prolapſa, ut in exceſſu celeri ſitum monſtrare Perſidis deſcriptoribus gentium curioſe digeſtum, è quibus ægrè uera dixere pauciſſimi. Quod autem erit paulo prolixior textus, ad ſcientiam proficiet plenam. Quiſquis enim adfectat nimiam breuitatem ubi narrantur inco-

gnita, non quid signatius explicet, sed quid debeat præteriri, scrutatur. Hoc regnum quondam exiguum, multisq; antea nominibus appellatum ob causas quas sæpe retulimus, cum apud Babylona Magnum fata rapuissent Alexandrum, in uocabulum Parthi concessit Arsacis obscure geniti, latronum inter adolescentiæ rudimenta ductoris, uerum paulatim in melius mutato proposito, clarorum contextu factorum aucti sublimius. Qui post multa gloriose & fortiter gesta, superato Nicatore Seleuco eiusdem Alexandri successore, cui uictoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum, præsidijsq; Macedonum pulsis ipse tranquillius agens, temperator obedientium fuit & arbiter lenis. Deniq; post finitima cuncta, ui, uel æquitatis cõsideratione uel metu subacta, ciuitatum & castrorum castellorumq; munimentis oppleta Perside, adsuefactaq; timori esse accolis omnibus, quos antea formidabat, ipse medium agens cursum ætatis, placida morte decessit. Certatimq; summatum & uulgi sententijs concinentibus, astris (ut ipsi existimant) ritus sui consecratione permixtus est omnium primus. Vnde ad id tempus reges eiusdem gentis prætumidi appellari se patiũtur Solis fratres & Lunæ: utq; imperatoribus nostris Augusta nuncupatio amabilis est & optata, ita regibus Parthicis abiectis

abiectis & ignobilibus antea incrementa dignitatum felicibus Arsacis auspicijs accessere uel maxima. quamobrem numinis cum uice uenerantur & colunt, eousq; propagatis honoribus, ut ad nostri memoriam non nisi Arsacides sit, quisquam in suscipiendo regno cunctis anteponatur: & in qualibet ciuili concertatione, quæ quotidie apud eos eueniunt, ut sacrilegium quisq; caueat, ne dextera sua Arsacidem arma gestantem feriat uel priuatum: satisq; constat hanc gentem regna, populis ui superatis compluribus, dilatasse adusq; Propontidem & Thracias: sed alte spirantium ducum superbia, licenter grassantium per longinqua, ærumnis maximis imminutam. Primo per Cyrum quem Bosphori fretum cum multitudine fabulosa transgressum, ad internicionem deleuit Tomyris regina Scytharum ultrix acerrima filiorum. Deinde cum Darius, posteaq; Xerxes Græciam elementorum usu mutato aggressi, cunctis penè copijs terra mariq; cōsumptis, uix ipsi tutum inuenere discessum: ut bella prætereamus Alexandrina & testamento nationem omnem in successoris unius iura translatam. Quibus peractis transcursisq; temporibus longis sub consulibus, & deinceps in potestatem Cæsarum redacta rep. nobiscum eæ nationes subinde dimicarunt, paribusq; momentis interdum, aliquoties superatæ,

peratæ, nonnunquam abiere uictrices. Nunc locorum situm quantum ratio sinit, carptim breuiterq; absoluam. Hæ regiones in amplitudines diffusæ longas & latas, ex omni latere insulosum & celebre Persicum ambiunt mare: cuius ostia adeo esse perhibentur angusta, ut ex Harmozonta Carmaniæ promontorio contra oppositum aliud promontorium, quod appellant incolæ Maces, sine impedimento cernatur. Quibus angustijs permeatis, cum latitudo patuerit nimis extensa, nauigatio adusq; urbem Teredona porrigitur, ubi post iacturas multiplices pelago miscetur Euphrates: omnisq; sinus dimensione littorea in numerum uiginti millium stadiorum, uelut spatio detornato finitur: cuius per oras omnes oppidorum est densitas & uicorum nauiumque crebri discursus. Ergo permeatis angustijs antedictis, uenitur ad Armeniæ sinum, orienti obiectum: interuallo Cantichus nomine panditur sinus Australis: haud procul inde alius quem uocant Chaliten, occiduo obnoxius sideri. Hinc præstrictis pluribus insulis, è quibus paucæ sunt notæ, Indorum mari iunguntur oceano, qui feruentem solis exortum suscipit omnium primus, ipse quoque nimium calens. Vt'que geographici styli formarunt hac specie distinguitur omnis circuitus antedictus. Ab Arctoo cardine adusq; Caspias

spias portas Cadusijs cõterminat & Scytharũ gentibus multis & Arimaspis hominibus luscis & feris: ab occidua plaga cõtingit Armenios, & Niphatem, & in Asia sitos Albanos, mare rubrũ, & Scenitas Arabas quos Saracenos posteritas appellauit: Mesopotamiam sub axe meridionali despectat: orienti à fronte contrarius, ad Gangen extenditur flumen, quod Indorum intersecans terras, in pelagus eiectatur australe. Sunt autem in omni Perside hæ regiones maximæ, quas uitaxæ, id est, magistri equitũ curãt, & reges & satrapæ: nam minores plurimas recẽsere difficile est & superfluum. Assyria, Susiana, Media, Persis, Parthia, Carmania maior, Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacæ, Scythia ultra Emodem montem, Serica, Aria, Paropamisadæ, Drangiana, Arachosia, & Gedrosia. Citra omnes propinqua est nobilis Assyria celebritate & magnitudine, & multiformi feracitate ditissima: quæ per populos pagosq; amplos diffusa quondã & copiosa, ad unũ cõcessit uocabulũ, & nũc omnis appellatur Assyria: ubi inter baccarum, uulgariũq; abundantiam frugum bitumen nascitur, prope lacum nomine Sosingiten, cuius aluco Tigris uoratus, fluensq; subterraneus percursis spatijs longis emergit. Hic & naphtha gignitur picea specie glutinosa, similis ipsa quoque bitumini

mini: cui etiam si auicula insederit breuis, præpedito uolatu submersa penitus euanescit. Et cum hoc liquoris ardere cœperit genus, nullum inueniet humana mens præter puluerem extinguendi commentum. In his pagis hiatus quoque conspicitur terræ, unde halitus letalis exurgens quodcunq; animal proxime steterit, odore graui consumit. Quæ lues oriens à profundo quodam puteo, cum os eius excesserit latum, antequam sublimius uagaretur terras circũsitas inhabitabiles acerbitate fecisset. Cuius simile foramẽ apud Hierapolim Phrygiæ antehac, ut adserunt aliqui, uidebatur: unde emergens itidem noxius spiritus perseueranti odore quicquid propè uenerat corrumpebat, absq; spadonibus solis: quod qua causa eueniat rationibus physicis permittatur. Apud Asbamei quoq; Iouis templum in Cappadocia, ubi amplißimus ille philosophus Apollonius traditur natus apud oppidum Tyana, stagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus seseq́; resorbens, nunquam extra margines intumescit. Iuxta hunc circuitum Adiabena est Assyria priscis tẽporibus uocitata, longaq́; assuetudine ad hoc translata uocabulũ ea re, quod inter Oenam & Tigridẽ sita nauigeros fluuios, adiri uado nunquã potuit: trãsire enim diauenin dicimus: Græci & ueteres quidẽ hoc arbitrãtur. Nos aũt didicimus,

mus, quòd in his terris amnes sunt duo perpetui, quos & transiuimus, Diauas & Adiauas, iuncti naualibus pontibus. Ideóq; intelligi Adiauenam cognominatam, ut à fluminibus maximis Aegyptus, Homero autore, & India, & Euphratẽsis antehac Commagena: itidemq́; Iberia ex Ibero, nũc Hispania, & à Bæti amne insignis prouincia Bætica. In hac Adiabena Ninus est ciuitas, quæ olim Persidis regna possederat, nomen Nini potentißimi regis quondam Semiramidis mariti declarãs, & Ecbatana, & Arbela, & Gaugamela, ubi Dariũ Alexander post discrimina uaria preliorum incitato Marte prostrauit. In omni autem Assyria multæ sunt urbes, inter quas Apamia eminet Mesene cognominata, & Teredon, & Apollonia, & Vologeßia, hisq; similes multæ. splendidißimæ uerò & peruulgatæ hæ solæ sunt tres: Babylõ, cuius mœnia bitumine Semiramis struxit, arcẽ enim antiquissimus rex condidit Belus: & Ctesiphon, quam Vardanes priscis tẽporibus instituit, posteaq; rex Pacorus incolarũ uiribus amplificatã & mœnibus, Græco indito nomine Persidis effecit specimen summum: post hanc Seleucia ambitiosum opus Nicanoris Seleuci. qua per duces Veri Cæsaris, ut antè retulimus, expulsata, auulsum sedibus simulacrum Chomei Apollinis, perlatumq́; Romam in æde Apollinis

pala

palatini deorum Antistites collocarunt. Fertur autem, quod post direptũ hoc idem figmentum incensa ciuitate: milites fanum scrutantes inuenere foramen angustum: quo reserato ut pretiosum aliquid inuenirent, ex adyto quodam concluso à Chaldæorũ arcanis labes primordialis exiliuit, quæ insanabilium ui concepta morborum eiusdẽ Veri & Marci Antonini temporibus ab ipsis Persarum finibus adusq; Rhenum & Gallias cuncta contagijs polluebat & mortibus. Hic prope Chaldæorum est regio altrix philosophiæ ueteris, ut memorant ipsi, apud quos ueridica uaticinandi fides eluxit. Perfluunt autem has easdem terras potiores ante alios amnes hi quos prædiximus, & Marsias & flumen regium, & Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus nauigabilis per omnes est riuos, insulasq; circunfluens, & arua cultorum industria diligentius rigans, uomeri & gignendis arbustis habilia facit. his tractibus Susiani iunguntur, apud quos non multa sunt oppida, inter alia tamen eminet Susa sæpe domicilium regum, & Arsiana, & Sela & Arecha, cætera breuia sunt & obscura. Fluuij uerò multi per hæc loca discurrunt, quibus præstantior Oates, & Harax, & Meseus, per arenosas angustias, quæ à rubro prohibent Caspium mare, æquoream multitudinem inundantes. At in

leua

læua Media confinis Hyrcano panditur ma-
ri: quam ante regnũ Cyri superioris, & incre-
menta Persidos, legimus Asiæ reginam to-
tius Assyrijs domitis: quorum plurimos pagos
in Atropatenæ uocabulum parmutatos belli
iure possedit, pugnatrix natio, & formidanda
post Parthos, quibus uincitur solis, regiones in-
habitans ad speciem quadratæ figuræ forma-
tas. harum terrarum incolæ omnes ad latitu-
dinem nimiam extenduntur, eisq; maximæ cel-
situdines imminent montium, quos Zagrum
& Orontem & Iasonium uocãt. Coroni quoq;
montis altißimi partem habitantes occiduam
frumentarijs agris adfluunt & uinarijs, pin-
gui fœcunditate lætißimi, fluminibus, fontiũq;
uenis liquidis locupletes. sunt apud eos prata
uirentia, fœtus equorum nobilium, quibus (ut
scriptores antiqui docent, nosq; uidimus)
incũtes prælia uiri summa ui uehi exultantes
solent, quos Neseos appellant. abundant æquè
ciuitatibus quibus Media, & uicis in mo-
dum oppidorum extructis, & multitudine
incolarum. utq; absolute dicatur, uberri-
mum est habitaculum regum. In his tracti-
bus magorum agri sunt fertiles: super quorum
secta studijsq;, quoniam huc incidimus, pau-
ca conueniet expediri. Magiam opinionum
insignium autor amplißimus Plato, Macha-
gistiam esse uerbo mystico docet, diuinorum
incor

incorruptißimum cultum, cui ſcientiæ ſeculis priſcis multa ex Chaldæorũ arcanis Bactrianus addidit Zoroaſtres: deinde Hyſtaſpes prudentißimus Darij pater, qui cum ſuperioris Indiæ ſecreta fidentius penetraret, ad nemoroſam quandam uenerat ſolitudinem, cuius tranquillis ſilentijs præcelſa Bracmanorum ingenia potiuntur: eorumq́; monitu rationes mundani motus & ſiderum, puroſq́; ſacrorum ritus quantum colligere potuit eruditus, ex his quæ didicit, aliqua ſenſibus magorum infudit: quæ illi cum diſciplinis præſentiendi futura per ſuam quiſq; progeniem poſteris ætatibus tradunt. Ex eo per ſecula multa ad præſens una eademq́; proſapia multitudo creata deorum cultibus dedicatur. Feruntq́; etiam, ſi iuſtum eſt credi, ignem cælitus lapſum apud ſe ſempiternis foculis cuſtodiri, cuius portionem exiguam ut fauſtam præiſſe quondam Aſiaticis regibus dicũt. Huius originis apud ueteres numerus erat exilis, eiusq́; myſterijs Perſicæ poteſtates in rebus faciendis diuinis ſolenniter utebantur. Eratq́; piaculum aras adire, uel hoſtiam contrectare, antequam magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcurſoria. Verùm aucti paulatim in amplitudinem gentis ſolidæ conceſſerunt & nomen: uillasq́; inhabitantes nulla murorum firmitudine communitas, & legibus ſuis uti permi

permißi, religionis respectu sunt honorati. Ex hoc magorum semine septem post mortẽ Cambysis regnum inisse Persidos, antiqui memorant libri, docentes eos Darij factione oppressos imperitandi initium equino hinnitu sortiti. In hac regione oleum conficitur medicum, quo illitum telum si emissum lentius laxiore arcu (nam ictu extinguitur rapido) hæserit usquam, tenaciter cremat: Et si aqua uoluerit abluere quisquam, æstus excitat acriores incendiorum. Nec remedio ullo quàm iactu pulueris consopitur. Paratur autem hoc modo: Oleum usus communis herba quadã infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem seruantes, & coalescens durant ex materia uenæ naturalis, similis oleo craßiori: quæ species gignitur apud Persas, quam (ut diximus) naphtam uocabulo appellauere gentili. Per hæc loca ciuitates dispersæ sunt plures, queis omnibus præstant Zombis, & Patigra, & Gazaca: inter quas opibus & magnitudine mœnium conspicuæ sunt Heraclia, & Arsacia, & Europos, & Cyropolis, & Echatana sub Iasonio monte in terris sitæ Syromedorum. Amnes has regiones prætereunt multi, quorum maximi sunt Choaspes, & Gyndes: & Amardus, & Charinda, & Cambyses, & Cyrus, cui magno & spatioso Cyrus ille superior rex amabilis, abolito uetere id uocabulum

 dedit,

dedit, cum ereptum ire regna Scythica destinaret, quod & fortis esset, ut ipse ferebatur, & uias sibi ut ille impetu ingenti molitus in Caspium dilabitur mare. Per tractus meridianos expansa, post hæc confinia, littoribus proxima Persis habitatur antiqua, minutis frugibus diues & palmite, aquarumq; copia iucundissima. Amnes quippe multi per eam in antedictum fluunt sinum: quorũ maximi sunt Vatrachites. Rogomanis, & Brisoana, atq; Bagrada. Oppida uerò mediterranea sunt ampliora: incertum enim qua ratione per oras maritimas nihil condiderunt insigne. Inter quæ Persepolis est clara, & Ardea: & Orobatis, atq; Tragonica. insulæ uerò uisuntur ibi tres tantum, Tibiana, & Phara, & Alexandria. His propinquant Parthi siti sub Aquilone, colẽtes niuales terras & pruinosas: quorũ regiones Choatres fluuius interscindit cæteris abũdantior. & hæc potiora residuis sunt oppida: Genonia, Charax, Apamia, Artacana, & Hecatompylos, à cuius finibus per Caspia littora adusq; portarum angustias stadia quadraginta numerantur & mille. feri sunt illic habitatores pagorum omnium, atq; pugnaces: mosq; ita certamina iuuant & bella, ut iudicetur inter alios omnes beatus: qui in prælio fuderit animam. excedentes enim è uita morte fortuita, conuitijs insectantur ut degeneres & igna

ignauos. quibus ab Orientali Australiq; plaga Arabes beati cõterminãt, ideo sic appellati, quòd frugibus iuxta et fœtibus & palmite odorũq; suauitate multiplici sunt locupletes: magnæq; eorum partes rubrum marè a latere dextro cõtingũt: læua Persico mari collimitãt: elementi utriusq; potiri bonis omnibus adsueti. ubi & stationes, & portus tranquilli sunt complures, & emporia densa, & diuersoria regum ambitiosa nimium & decora, aquarumq; suapte natura calentiũ saluberrimi fontes, & riuorum fluminumq; multitudo perspicua, sospitalisq; cœli temperies, ut recte spectãtibus nihil eis uideatur ad felicitatẽ deesse supremã. Ac licet abundet urbibus mediterraneis atq; maritimis, cãpisq; copiosis & uallibus, has tamẽ ciuitates habet eximias, Geapolim, & Nascum, & Barabã: itidemq; & Nagara, & Mephram, & Taphron, & Dioscuriada. Insulas autem complures habet per utrunq; proximas mare, quas dinumerare non refert. Insignior tamen alijs Turgana est, in qua Serapidis maximum esse dicitur templum. Post huius terminos ingẽtes, Carmania maior uerticibus celsis erigitur, adusque Indicum pertinens mare, fructuarijs arboreisq; fœtibus culta, sed obscurior Arabũ terris multo & minor, fluminibus tamen ipsa quoque non minus abundans, cespitisq; ubere iuxta fœ-

cunda. Amnes autem ſunt hic cæteris notiores Sagareus, & Saganis, & Hydriacus. Sunt etiam ciuitates, licet numero paucæ, uictu tamē & cultu perquam copioſæ. Inter quas nitet Carmana omnium mater & Ortopana, & Alexandria, & Hermupolis: Interius uerò pergenti occurrunt Hyrcani, quos eiuſdē nominis alluit mare: apud quos glebæ maxima auro micantes. ruris colendi cura eſt leuior: ſed ueſcuntur uenatibus, quorum uarietate immane quantum exuberant. ubi etiam tigridū milia multa cernuntur, feræq; beſtiæ plures: quæ cuiuſmodi ſolent capi commentis, dudum nos meminimus retuliſſe. nec ideo tamen ſtiuam ignorant, ſed ſeminibus tegūtur aliquæ partes, ubi ſolum eſt pinguius, nec arbuſta deſunt in locis habilibus ad plantandū, & marinis mercibus pleriq; ſuſtentantur. hic amnes duo peruulgati ſunt nominis, Oxus & Maxera, quos urgente inedia ſuperantes natatu aliquoties tigres, improuiſæ finitima populantur. habent etiam ciuitates inter municipia minora ualidas, duas quidem maritimas, Socunda & Saramænna: mediterraneas alias, Azmornam & Solen, & his nobiliorem Hyrcanam. Contra hanc agentem ſub Aquilone dicuntur Abij uerſari, genus pijſsimum, calcare cuncta mortalia conſuetum: quos (ut Homerus fabuloſius canit) Iupiter ab Idæis montibus contuetur,

tuetur. Cedes uicinas post Hyrcanos sortiti sunt Margiani, omnes penè collibus altis undiq; circũsepti, ideo à mari discreti. Et quanquam pleraq; sunt ibi deserta aquarum penuria, quædam tamen habent oppida, sed Iasonion, & Antiochia & Nisea, sunt alijs notiora. Proximos his limites possidẽt Bactriani natio antehac bellatrix & potentissima, Persisq; semper infesta, antequam circumsitos populos omnes ad ditionem gentilitatẽq; traherent nominis sui, quã rexere ueteribus seculis etiã Arsaci formidabiles reges. Eius plæraq; partes, ita ut Margiana, procul à littoribus sunt disparatæ, sed humi gignẽtiũ fertiles, & pecus quod illic per campestria loca uescitur & mõtana, mẽbris est magnis compactum & ualidis: ut indicio sunt cameli à Mithridate exinde perducti, & primitus in obsidione Cyzicena Romanis uisi. gẽtes ijsdẽ Bactrianis obediunt plures, quæ arua plana arant, & ad Italiæ speciẽ crebris fluminibus inundantur: è quibus Artamis & Zariaspes ante sibi consociati, itidemq; Ochus & Orgomanes iuncti cõuenis aquis, augẽt immania Oxi fluẽta. sunt et hic ciuitates quas omnes diuersi pstringũt, his cedentes ut melioribus. Cathra Charte & Alicodra, & Astacia, & Menapila, & Bactra ipsa, unde regnũ & uocabulũ nationis est institutum, sub imis montium pedibus quos

appellant Sogdios. inter quos amnes duo fluũt nauium capacissimi, Araxates & Dymas qui per iuga uallesq; præcipites in campestrẽ planiciem decurrentes, Oxiam nomine paludem efficiunt longè lateq; diffusam. Hic inter alia oppida celebrantur, Alexandria, & Tribatra, & Drepsa metropolis. His cõtigui sunt Sacæ natio fera, squalentia incolens loca, solo pecori fructuosa, ideo nec ciuitatibus culta: cui Ascanimia mons imminet, & Comedus. Præter quorum radices, & uicum quem Lithinon Pyrgon appellant, iter longissimum patet mercatoribus peruium ad Seras subinde commeantibus. Circa defectus & crepidines montium, quos Immauos & Tapurios uocãt, Scythæ sunt intra Persicos fines, Asianæ conterminі Sarmatis. Alanorumq; latus tangentes extremum. Qui uelut agentes quodam secessu coalitiq; solitudine per interualla dispersi sunt longa, adsueti uictu uili & paupertino. & gentes quidem uariæ hos incolunt tractus, quas nunc recensere aliò properans, superfluũ puto. Illud tamen sciendũ, inter has nationes penè ob asperitatem nimiam inaccessas, homines esse quosdã mites & pios. ut Iaxartæ sunt & Galactophagi, quorũ meminit uates Homerus in hoc uersu, γαλακτοφάγων ἀβίωντε δικαιοτάτων ἀνθρώπων. Interflumina uerò multa, quæ per has terras, uel
pot

potioribus iungit natura, uel lapsu pòst trahit in mare, Rymnus celebris est, & Iaxartes, & Talicus. Ciuitates autẽ nõ nisi tres solas habere noscũtur, Aspabota, & Cauriana, & Saga. Vltra hæc utriusq; Scythiæ loca, cõtra oriẽtalem plagam in orbis speciem consertæ celsorum aggerum summitates ambiunt Seras ubertate regionum & amplitudine circũspectos: ab occidentali latere Scythis adnexos, à septẽtrione & orientali niuosæ solitudini cohærentes, quà meridiẽ spectant adusq; Indiã porrectos & Gangem. Appellãtur autẽ ijdẽ montes, Aria, & Nazauicium, & Asmira, & Emodus, & Opurocarra. Hac itaq; planiciẽ, undiq; prona decliuitate præruptã, terrasq; lato situ distentas, duo famosi nominis flumina, Oechardes & Banthisis lentiore meatu percurrunt. & dispar est tractuũ diuersorũ ingeniũ: hic patulũ, alibi molli deuexitate subductũ. ideoq; satietate frugum, & pecoribus, & arbustis exuberant. incolũt autem fœcundissimã glebã uariæ gẽtes, è quibus Alitrophagi, & Carãbusi, & Sizyges, & Chardi Aquilonibus obiecti sunt & pruinis. Exortum uerò solis suspiciunt Rabannæ, & Asmiræ, & Essedones omniũ splendissimi: quibus Athare ab occidentali parte cohærent, & Asparatæ: Betæ uerò australi celsitudini montium acclinati, urbibus licet non multis, magnis ta-

men celebrantur & opulentis: inter quas maximæ, Asmira, & Essedō, & Asparata, & Pheræ, nitidæ sunt & notissimæ. agunt autem ipsi quietius Seres armorū semper & præliorum expertes, utq; hominibus sedatis & placidis est otium uoluptabile, nulli finitimorum molesti. cæli apud eos iucunda salubrisq; temperies, aëris facies munda, leniumq; uentorum commodissimus flatus, & abunde syluæ sublucidæ: à quibus arborum fœtus aquarum aspergínibus crebris, uelut quædam uellera mollientes, ex lanugine & liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt: nentesq; subtemina conficiunt sericum, ad usus antehac nobiliū, nunc etiam infimorum sine ulla discretione proficiens. Ipsi præter alios frugalissimi, pacatioris uitæ cultores, uitantes reliquorum mortaliū cœtus. Cumq; ad coëmenda fila, uel quædam alia fluuiū transierint aduenæ, nulla sermonū uice propositarum rerū pretia solis oculis æstimātur. Et ita sunt abstinentes, ut apud se tradentes gignentia, nihil ipsi cōparent aduectitiū. Ariani uiuūt post Seras. Boreæ obnoxij flatibus: quorum terras amnis uehendis sufficiens nauibus, Arias perfluit nomine, faciens lacū ingentē eodem uocabulo dictitatū. Abūdat autem hæc eadē Aria oppidis: inter quæ sunt celebres, Bitaxa, Orbitana, & Sotera, & Nisibis, & Alexandria, unde naui-

ganti ad Caspiũ mare quingenta stadia numerãtur & mille. his locis Paropanissadæ sunt proxim, Indos ab oriente, Caucasumq; ab occidentali latere prospectantes, ipsi quoq; montium defectibus acclinati: quos residuis omnibus maior Ortogordomaris interluit fluuius à Bactrianis exurgens. Habent autem etiã ciuitates aliquas: quibus clariores sunt, Gazaca, & Naulibus, & Orthospana, unde littorea nauigatio adusq; Mediæ fines portis proximos Caspijs stadiorũ sunt duo millia ducenta. Antedictis contigui sunt Drãgiani collibus cohærentes, Arabũ nomine ideo appellati, quòd inde exorti, interq; alia duobus municipijs exultantes, Prophthasia & Ariaspe, opulentis & claris. Post quos ex aduerso Arachosia uisitur, dextrum uergens in latus Indis obiecta: quã ab Indo fluuiorum maximo, unde regiones cognominatæ sunt, amnis multo minor exurgens aquarũ alluit amplitudine, efficitq; paludẽ Arachotoscrenẽ appellatã. hic quoq; ciuitates sunt inter alias uiles, Alexãdria, & Arbaca, & Choaspa. In penitißima parte Persidos Gedrosia est, dextra terminos continges Indorum, inter minores alios Artabio uberior flumine: ubi montes deficiunt Barbitani, quorũ ex pedibus imis emergentes alij fluuij Indo miscentur, amittẽtes nomina magnitudine potioris. ciuitates autem etiã hic

ſunt. inter ciuitates præter inſulas Sedratyra, & Gynæcon limen meliores reſiduis æſtimãtur. Ne igitur oræ maritimæ ſpatia alluentia Perſidis extremitates per minutias demonſtrantes, à propoſito longius aberremus, id ſufficiet dici: quòd mare prætentũ à Caſpijs montibus per Boreũ latus aduſq; memoratas anguſtias nouẽ miliũ ſtadiorũ: Auſtrale uerò ab oſtijs Nili fluminis aduſq; principia Carmanorũ, quatuordecim miliũ ſtadiorũ numero definitur. Per has nationes diſſonas & multiplices, hominũ quoq; diuerſitates ſunt ut locorum. Sed ut generaliter corpora deſcribamus & mores, graciles penè ſunt omnes, ſubnigri uel liuido colore pallẽtes, caprinis oculis torui, & ſupercilijs in ſemiorbiũ ſpeciẽ curuatis iunctisq́;, non indecoris barbis, capillisq́; prolixis hirſuti. omnes tamen promiſcue, uel inter epulas feſtosq́; dies gladijs cincti cernũtur. Quem Græcorum ueterum morẽ abieciſſe primos Athenienſes, Thucydides eſt autor ampliſsimus. Effuſius plerique ſoliti ſolui in Venerem, ægreq́; contenti multitudine pellicum, puerilium ſtuprorum expertes, pro opibus quiſq; adſciſcens matrimonia, plura uel pauca. Vnde apud eos per libidines uarias charitas diſperſa torpeſcit. munditias conuiuiorum & luxum, maximeq́; potandi auiditatẽ uitantes, ut luem. Nec apud eos extra regales

men

mensis hora est præstituta prandendi, sed uenter unicuique uelut solarium est, eoq; monente quod inciderit editur. nec quisquam post satietatem superfluos sibi ingerit cibos. immane quantum restricti & cauti, ut inter hostiles hortos gradientes nonnunquàm & uineta nec cupiant aliquid nec contingant, uenenorum & secretarum artium metu. Super his nec stando mingens, nec ad requisita naturæ secedens facile uisitur Persa, ita obseruantius hæc aliaq; pudenda declinat. Adeo autem dissoluti sunt, & artuum laxitate, uagoq; incessu iactitantes se, ut effœminatos existimes, cum sint acerrimi bellatores, sed magis artifices quàm fortes, eminusq; terribiles: abundantes inanibus uerbis insanumq; loquentes & ferum, magnidici, graues & tetri, minaces iuxta in aduersis rebus & prosperis, callidi, superbi, crudeles, uitæ necisq; potestatem & in seruos & in plebeios uindicantes obscuros: cutes uiuis hominibus detrahunt particulatim uel solidas: nec ministranti apud eos famulo mensæq; adstanti hiscere uel loqui licet uel spuere, ita rostratis pellibus, labra omnium uinciuntur. Leges apud eos impendio formidatæ. Inter quas diritate exuperant latæ contra ingratos, & desertores, & abominandæ aliæ per quas ob noxam unius omnis propinquitas perit. Ad iudicandum autem

usu

usu rerum spectati destinantur & integri, parum alienis consilijs indigentes: unde nostram consuetudinem rident, quæ interdum facũdos, iurisq; publici peritißimos post indoctorũ collocat terga. Nam quòd supercedere corio dãnati ob iniquitatem iudicis iudex alius cogebatur, aut finxit uetustas, aut olim recepta consuetudo cessauit. Militari cultu ac disciplina præludijsq; continuis rei castrensis & armaturæ, quàm sæpius formauimus, metuendi uel exercitibus maximis, equitatus uirtute confisi, ubi desudat nobilitas omnis & splendor. Pedites enim in speciem mirmillonum contecti, iussa faciunt ut calones. Sequiturq; semper hæc turba tanquàm addicta perenni seruitio, nec stipendijs aliquando fulta nec donis. & gentes plurimas præter eas quas abunde perdomuit, sub iugum hæc natio miserat, ita audax, & ad puluceres Martios erudita, ut bellis ciuilibus externisq; aßidue uexaretur. Indumentis plerique eorum ita operiuntur lumine colorum fulgentibus uario, ut licet sinus lateraq; dissuta relinquant flatibus agitari uentorum. inter calceos tamen, & uerticem nihil uideatur intectũ. armillis uti monilibusq; aureis, & gemmis, præcipue margaritis, quibus abundant adsuefacti post Indiam uictam, & Crœsum. Res statuit ut super ortu lapidis huius pauca succinctius explicentur. Apud Indos

dos & Persas margaritæ reperiuntur in testis marinis robustis & cãdidis, permixtione roris anni tempore præstituto conceptæ. Cupientes enim uelut coitum quendam humoris, ex lunari aspergine capiunt densius oscitando. Exindeq; grauidæ edunt minutas binas, aut ternas, uel uniones sic appellatas, quod eius terræ conchulæ singulas aliquoties pariũt, sed maiores. Idq; indicium est ætherea potius deriuatione, quam saginis pelagi hos oriri fœtus & uesci, quòd guttæ matutini roris ijsdem infusæ claros efficiunt lapillos & teretes: uespertini uerò fluxuosos contrà & rutilos, & maculosos interdum. Minima autem uel magna pro qualitate haustuum figurantur casibus uariatis. Concussæ uerò sæpißime metu fulgurum inanescunt, aut debilia pariunt, aut certe uitijs defluunt abortiuis. Capturas autẽ difficiles, & periculosas, & amplitudines pretiorum illa efficit ratio, quòd frequentari sueta littora propter piscantium insidias declinantes, ut quidam conijciunt, circa deuios scopulos, & marinorum canum receptacula delitescunt. Quod genus gemmæ etiam in Britannici seceßibus maris gigni legiq;, licet dignitate dispari, non ignoramus.

AMI

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXIIII.

OST exploratam alacritatem exercitus, uno pariq; ardore impenetrabilem principem superari non posse, usitato clamore testantis, Iulianus summæ rei finem imponendū maturius credens, extracta quiete nocturna itinerariū sonare lituos iubet: præstructisq; omnibus quæ difficultates arduæ belli poscebāt, cadente iam luce Assyrios fines ingressus, celso præter alios spiritu obequitans ordinibus, æmulatione sui cunctos ad officia fortitudinis incendebat. utq; doctor usu & docilitate firmatus, metuens ne per locorum insolentiā insidijs caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorsus est. Excursatores quidem quingētos & mille sensim præire disposuit, qui cautius gradientes ex utroq; latere, itidemq; à fronte, ne quis repentinus irrueret, prospectabant. Ipse uerò medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamētum, dextra legiones aliquas cum Neuita supercilia fluminis perstringere iußit Euphratis. Cornu uerò læuū cum equitum copijs Arintheo tradidit & Ormisdæ ducendum cōfertius per plana cam-

por

porum & mollia. Agmina uerò postrema Dagalaiphus cogebat & Victor, ultimusq; omnium Osdruenæ dux Secundinus. Deinde ut hostibus si erupissent usquam uel conspicantibus procul timorem multitudinis maioris incuteret, laxatis cuneis iumenta dilatauit & homines, ut decimo penè lapide postremi dispararentur à signiferis primis: quod arte mira sæpe fecisse Pyrrhus ille rex dicitur Epirotes, opportunis in locis castrametandi, armorumq; speciem diffundendi ex industria, uel attenuandi perquàm scientißimus. ut ubi nouisset plures æstimarentur, aut pauci. Sarcinas uerò & calones & apparitionem imbellem, impedimentorumq; genus omne inter utrunq; latus instituit procedentium ordinum ne qua ui subita raperētur, ut sæpe contingit, improtecta. Claßis autem licet per flumen ferebatur adsiduis flexibus tortuosum, nec residere, nec præcurrere sinebatur. Emenso itaq; itinere bidui prope ciuitatem uenimus Doram, desertā marginibus amnis impositam, In quo loco greges ceruorum plures inuenti sunt, quorum alij confixi mißilibus, alij ponderibus elisi remorum, ad satietatem omnes pauerunt: pars maxima natatu adsucta ueloci alueo penetrato incohibili cursu euasit ad solitudines notas. Exin itinere dierum quatuor leui peracto, uespera incedente cum expeditis mille impositis

ſitis nauibus, Lucillianus comes imperitia principis mittitur Anathan munimentum expugnaturus: quod ut pleraque alia circumluitur fluentis Euphratis: & nauibus, ut præceptum eſt, per opportuna diſperſis, obſidebatur inſula nebuloſa nocte obumbrante impetũ clandeſtinum. Sed poſtquàm uenit lux certa, aquatum quidam egreſſus, uiſis ſubito hoſtibus ululabili clamore ſublato excitos tumultuoſis uocibus propugnatores armauit. Et mox ſpecula quadam altiſsima explorato ſitu caſtrorum, quàm ocyſsime duarũ præſidio nauium amnem ſupermeat imperator, ponè ſequentibus nauigijs multis, quæ obſidionales machinas aduehebant. Iamq́; muris propinquans cum non abſque diſcriminibus multis conſideraret eſſe certandum, ſermone cum leni, tum aſpero & minaci hortabatur ad deditionem defenſores: qui ad colloquiũ petito Ormiſda, promiſsis eius & iuramẽtis illecti, multa ſibi de lenitudine Romana ſpõdebant. Denique præ ſe bouem coronatũ agentes, quod eſt apud eos ſuſceptæ pacis indicium, deſcendere ſuppliciter: & ſtatim omni munimento incenſo, Puſeus eius præfectus, dux Aegypti poſtea, honore tribunatus adfectus eſt. Reliqui uerò cum charitatibus ſuis & ſupellectile humiliore cultu ad Syriacã ciuitatẽ Chalcida trãſmiſsi ſunt. Inter hos miles quidam, cum Maxim

ximianus perrupisset quondam Persicos fines, in his locis ager relictus, prima tum etiam lanugine iuuenis, ut aiebat, uxores sortitus gentis ritu complures, cum numerosa sobole tunc senex, incuruus, exultans proditionisq; autor ducebatur ad nostra, testibus affirmans, & præscisse se olim, & prædixisse quòd centenario iam contiguus sepelietur in solo Romano. Post quæ Saraceni procursatores quosdam partis hostium obtulere lætissimo principi, & iterum ad agenda similia sunt remissi. Acciderat aliud postridie dirum. uentorum enim turbo exortus, pluresq; uertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, ut tabernacula multa conciderent, & supini plerique milites sternerentur uel proni, spiritu stabilitatem uestigij subuertente: nec minus eodem die aliud periculosum euenit. Amne enim repente extra margines euagato, mersæ sunt quædam frumentariæ naues, cataractis auulsis ad diffundẽdas reprimendasq; aquas rigare suetas opere saxeo structis: quod utrum per insidias an magnitudine acciderit fluentorum, sciri non potuit. Post præruptã incensamq; urbẽ omnium primam, & captiuos transmissos, certiore iam spe prouectus exercitus ad fiduciam, elatis uocibus in fauores principis consurgebat, affore sibi etiam deinde cælestem existimans curam: & quia per regiones ignotas de obscuris erat

suspectior cura, actus gentis & ludificādi uarietas timebatur. Ideo imperator nunc antesignanus, nunc agminibus cogendis insistens cum expeditis uelitibus, ne quid lateret abstrusum, fruteta squalida uallesq; scrutabatur, licentiores militum per longinqua discursus affabilitate natiua prohibendo uel minis: hostiles tamen agros omni frugum genere diuites cū segetibus & tugurijs inflammari permisit, ita demum cum usui necessaria abunde sibi quisq; collegisset: & hoc modo sauciabatur salus hostium nesciorum. Bellatores enim libenter quæsitis dextris proprijs utebātur, alia uirtutis suæ horrea reperisse existimantes, & læti quòd uitæ quoque subsidijs affluentes, alimenta seruabant quæ nauigijs uehebantur. hic uino grauis quidam temerarius miles. & ad ulteriorem ripam nullo urgente transgressus, in conspectu nostro ab hostibus, captus occisus est: quibus tali casu patratis, ad castra peruenimus nomine Thilutha, in medio fluminis sita, locum immenso quodam uertice tumescentem, & potestate naturæ uelut manu circūmseptum humana: cuius ad deditionem incolæ tentati mollius (ut decebat) quoniam asperitas edita uim superabat armorū, intempestiuam tunc defectionem esse firmabant. Sed hactenus responderūt, cum interiora occupauerint protinus gradientes Romani, se

quoq;

quoq; utpote regnorũ sequelas uictoribus accessuros. & post hæc prætermeantes ipsa mœnia, naues nostras cum uerecundia quiete spectabant immobiles. quo transito, cum ad munimentum aliud Achaiachalam nomine uenissemus fluminis circumitione uallatum, arduumq; trãscensu, confutati pari responso discessimus. Alia postridie castra ob muros inualidos derelicta prætereuntur incensa. Postera uerò & insequenti die stadijs ducentis emensis, uentum est ad locum Braxamalchas: unde amne transito milliario septimo disparata Diacira inuaditur, ciuitas habitatoribus uacua, frumento & salibus nitidis plena, in qua templum alti culminis arci uidimus superpositum: qua incensa, cæsisq; mulieribus paucis quæ repertæ sunt, traiecto fonte scatente bitumine, Ozogardanam occupauimus oppidũ, quod formidine aduenictis exercitus itidem deseruere cultores, in quo principis Traiani tribunal ostentabatur. Hac quoque exusta, biduo ad refectionem corporum dato, prope extremum noctis quæ secundum diem secuta est, Surena post regem apud Persas promeritæ dignitatis, & Malechus Podosaces nomine Phylarchus Saracenorũ Assanitarum, famosi nominis latro, omni sæuitia per nostros limites diu grassatus, structis Ormisdæ insidijs, quem ad speculandum exitu-

D 2 *rum*

rum incertum unde præsenserant, ideo sunt tentamento frustrati, quòd angusta fluminis interluuies & præalta transiri uado nõ potuit. & primo lucis exordio, cum essent hostes iam in contuitu, uisi tunc primitus, corusci galeis, & horrẽtes indutibus rigidis, milites in procinctum impetu ueloci tendentes, eos inuolauere fortissime. Et quamuis arcus ualidis uiribus flecterentur, & splendor ferri intermicans Romanorum metum augeret, ira tamen acuente uirtutem, clypeorum densitate contecti, ne poßint emittere coëgerunt. Animatus huiuscemodi primitijs miles, ad uicum Maceprac̄ta peruenit, in quo semiruta muri uestigia uidebantur: qui priscis temporibus in spatia longa protẽtus munire ab externis incursibus Aßyriam dicebatur. hinc pars fluminis scinditur largis aquarum agminibus, ducens ad tractus Babylonios interiores, usui agris futura, & ciuitatibus circumiectis, alia Naarmalcha nomine, quod fluuius regum interpretatur, Ctesiphonta prætermeat: cuius in exordio turris in modum Phari celsior surgit: hanc peditatus omnis pontibus caute digestis transiuit. Equites uerò cum iumentis armati clementiores gurgites fluminis obliquati trãsnarunt, alij multitudine subita petiti telorum hostilium, quos egreßi auxiliares ad cursuram leuißimi fugiẽtiumq; ceruicibus insistentes,

tes, laniatu auium prostrauerunt. Quo negotio itidem gloriose perfecto, ad ciuitatem Pyrisaboram uetum est, amplam & populosam, ambitu insulari circumuallatam. cuius obequitans mœnia imperator & situm obsidium omni cautela ceptabat, quasi sola formidine oppidanos à propugnādi studio submoturus. quibus per colloquia sæpe tentatus, cum nec promißis quisquam flecteretur nec minis, suscipitur oppugnandi exordium. & armatorum triplici corona circūdatis muris, die primo adusque noctis initium mißilibus certabatur. tum defensores animo præstantes & uiribus, per propugnacula cilicijs undiq; laxi⁹ pansis, quæ telorum impetus cohiberent, obtecti scutis uimine firmißimo textis, & crudorū tergorum densitate uestitis, ualidißime resistebant, ferrea nimirum facie omni: quia laminæ singulis membrorum liniamentis cohærenter aptatæ, fido operimento totam hominis speciem contegebant. Et aliquoties Ormisdæ & indigenæ & regalis colloquia petentes obnixe, propinquantem probris atq; conuitijs ut male fidum incessebant & desertorem: ac lenta cauillatione diei maxima parte excēpta, tenebrarum silentio primo multiformes admotæ sunt machinæ, cœptaq; altitudo complanari fossarum. quæ uixdum ambigua luce defensores intente contemplati, eo accedente quod angularū tur-

rim ictus forauit arietis uiolentior, relictis ciuitatis duplicibus muris continentē occupant arcem, asperi mōtis interrupta planicie superpositam: cuius medietas in sublime consurgēs, tereti ambitu Argolici scuti speciē ostendebat, nisi quòd à septentrione id quod rotunditati deerat, in Euphratis fluenta proiectæ cautes eminentius tuebantur: in qua excellebant minæ murorum, bitumine & coctilibus laterculis fabricatæ, quo ædificij genere nihil tutius esse constat. Iamq; ferocior miles peruasa urbe, quam uiderat uacuam, aduersus oppidanos ab arce multimoda tela fundentes acri cōtentione pugnabat. Cum enim ijdem prohibitores catapultis nostrorum urgerentur atq; balistis, ipsi quoq; ex edito arcus erigebāt, fortiter tensos: quibus panda utrinq; surgentia cornua ita lentius flectebantur, ut nerui digitorum actipulsibus uiolentis arundines ferratas emitterent, quæ corporibus illisæ contrarijs letaliter figebātur. Dimicabatur nihilominus utrobiq; saxorū manualiū nimbis: & neutrobi inclinato momento, prælium atrox à lucis ortu ad initium noctis destinatione magna protractum, pari sorte diremptū est. Proinde die secuto, cū certaretur asperrime, multiq; funderentur altrinsecus, & æquæ uires gesta librarent, imperator omnes aleæ casus inter mutuas clades experiri festinās, cuneatim stipatus, densatisq; clypeis

clypeis ab ictu sagittarũ defensus, ueloci saltu comitantibus prõptis prope portã uenit hostilem crasso ferro crustatam. Et licet saxis & glãde cæterisq; telis cum periculo salutis premeretur, fodicare tamen paratos ualuarum latera, ut aditũ patefacerent, uocibus increpãs crebris, nõ antè discessit, quã telorum cõgerie quæ superiaciebantur, se iam cerneret obruendũ. euasit cũ omnibus tamẽ, paucis leuius uulneratis, ipse innoxius uerecundo rubore perfusus. Legerat enim Aemilianũ Scipionẽ, cum historiarũ conditore Polybio Megalopolitano Arcade & triginta millibus portã Carthaginis impetu simili subfodisse. sed fides recepta scriptorũ ueterũ recens factũ defendit. Aemilian⁹ enim testudine lapidea tect⁹ successerat portã, sub qua tutus & latens, dũ moles saxeas detegunt hostes, urbem nudatã irrupit. Iulianus uerò locũ patentẽ ingressus, obũbrata cœli facie fragmẽtis montiũ & missilibus, ægrè inde repulsus abscessit. His raptim ac tumultuarie agitatis, cum operositas uinearum & aggerum impeditissima cæteris urgentibus cerneretur, machinam quæ cognominatur Helepolis, iussit expeditius fabricari, qua ut suprà docuimus rex usus Demetrius superatis oppidis pluribus Polyorcetes appellatus est. Ad hanc molem ingentem, superaturam celsarum turrium minas, prohibitores

oculorum acies intentius conferentes, itidemq; instantiam obsidentium perpensantes, subito uertuntur ad preces, circumfusi per turres ac mœnium ruinas: & fidem Romanam passis manibus protestantes, uitam cum uenia postulabant. Cumq; cessasse opera, & munitores nihil uiderent tentare ulterius, quod quietis erat indicium certum, copiam sibi dari conferendi sermonis cum Ormisda poscebant. Hocq; impetrato Mamersides præsidiorum præfectus demissus per funem, deductusq; ad imperatorem, ut obsecrauit uitam cum impunitate sibi cōsortibusq; suis, firmiter pacta redire est permissus. Gestisq; nūtiatis, plebs omnis utriusq; sexus ad sentētiam suā cunctis acceptis pace fœderata, cum religionum cōsecrationibus fidis patefactis egreditur portis, salutarem Genium affulsisse sibi clamitans Cæsarem magnum & lenem. Numerata sunt autem deditiiorum duo milia, & quingenti: nam cætera multitudo obsidium ante suspectans nauigijs paruis permeato amne decessit. In hac arce armorum alimentorumq; copia reperta est maxima: unde necessarijs sumptis, reliqua cū loco ipso exussere uictores. Postera die quàm hæc acta erant, perfertur ad imperatorem cibos per otium capientem nuntius grauis, Surenam Persicum ducem procursatorum partis nostræ tres turmas inopinum aggressum paucissimos

cißimos trucidasse: inter quos strato tribuno unum rapuisse uexillum, statimq; concitus ira immani, cum armigera manu festinatione ipsa tutißimus peruolauit: & grassatoribus fœda consternatione depulsis, residuos duos tribunos sacramento soluit, ut desides & ignauos: decem uerò milites ex his qui fugerant, exautoratos capitali addixit supplicio, secutus ueteres leges. Incensa deniq; urbe, ut memoratum est, constructo tribunali insistens, actis gratijs conuocato exercitu cunctos ad paria faciēda deinceps hortabatur: & argenteos nummos centenos uiritim pollicitus, cum ea parcitate promißi percitos tumultuare sensisset, ad indignationem plenam grauitatis erectus, En, inquit, Persæ circūfluentes rerum omnium copijs ditare nos poterit opimitas gentis, si unum spirantibus animis fortiter fecerimus. ex immēsis opibus egentißima est tandem, credite, Romana respublica, per eos, qui ut augerent diuitias, docuerunt principes auro quiete à Barbaris redempta redire. impetitum ærarium est, urbes exinanitæ, populatæ prouinciæ: mihi nec facultates, nec propinquitas generis suppetit, quamuis ortus sim nobilis, præter pectus omni liberum metu: nec pudebit imperatorem cuncta bona in animi cultu ponentem, profiteri paupertatem honestam. Nam & Fabritij familiari re pauperes rexere bella grauißima, gloria

gloria locupletes. Hæc nobis cuncta poterunt abundare, si imperterriti, deo meq́;, quantum humana ratio patitur, caute ductante mitius egeritis. sin resistitis, ad seditionum reuoluti dedecora pristinarum, pergite. ut imperatorem decet, ego solus confecto tantorum munerum cursu moriar stando, contempturus animam quam mihi febricula eripiet una: aut certe discedam, nec enim ita uixi, ut non possim aliquando esse priuatus: præq́; me fero & lætor ductores spectatissimos esse nobiscum, perfectos bellicarum omni genere doctrinarum. Hac modesta imperatoris oratione, inter secunda & aspera meante, miles pro tempore delinitus, assumpta cum meliorũ expectatione fiducia, regibilem se fore pollicitus & morigerum, cunctorum aspirante consensu, autoritatem eius sublimitatemq́; cordis extollebat in cælum: quod cum uere atq; ex animo dicitur, solet amor ex crepitu leui monstrari, repetitis post hæc tentoriis, pro copia rei præsentis uictu se recreauit & quiete nocturna. Animabat autem Iulianus exercitum, cum non per charitates, sed per inchoatam negotiorum magnitudinem deieraret assidue, Sic sub iugum mitteret Persas, Ita quassatum recrearet orbem Romanum: ut Traianus fertur aliquoties iurando dicta consueuisse firmare, Sic in prouinciarum speciem redactam uideam Daciam, sic

Sic pontibus Istrum & Euphratē superem. & similia plurima. Post hæc decursis millibus passuum quatuordecim, ad locum quendā uen tum est, arua aquis abundantibus fœcundantem: quo itinere nos ituros Persæ prædocti, sub latis cataractis undas euagari fusius permiserunt. Itaq; humo late stagnante, altero die militi requie data, imperator ipse progressus constratis ponticulis multis & utribus, sublicijsq; nauib9, itidē cōfectis palmarū trabibus, exercitū non sine difficultate traduxit. In his regionib9 agri sunt plures cōsiti uineis, uarioq; pomorū genere: ubi oriri arbores assuetæ palmarū; per spatia ampla adusq; Mesenen & mare pertinent magnū, instar ingentiū nemorum. & quaqua incesserit quisquā, termites et spadica cernit assidua, quorū ex fructu, mellis et uini cōficitur abundātia. et maritari palmæ ipsæ dicūtur, faciles q; sexus posse discerni. additur etiā, generare fœminas seminibus illitas marium, feruntq; eas amore mutuo delectari: hocq; inde clarere, quòd cōtra se uicissim nutātes, ne turgidis quidē flatib9 auertūtur. et si ex more fœmina maris non illita fuerit semine, abortus uitio fœtus amittit intēpestiuos. & si qua fœmina cuius arboris amore perculsa sit ignoretur, unguēto ipsius inficitur trūcus, et arbor alia naturaliter odoris dulcedinē cōcipit. hisq; indicijs uelut coeūdi quædā ꝓditur fides

qua

qua cibi copia satur exercitus plures prætergressus est insulas: & ubi formidabatur inopia, ibi timor saginæ grauis inceßit. Sagittariorum deniq; hostilium impetu latenter tentatus, neq; inultus, prope locũ uenit ubi pars maior Euphratis in riuos diffinditur multifidos. In hoc tractu ciuitas ob muros humiles ab incolis Iudæis deserta iratorum manu militum conflagrauit. Quibus actis pergebat ulterius imperator, placida ope numinis ut arbitrabatur, erectior. Cumq; Maiozamalcham uenisset, urbem magnam & ualidis circundatam mœnibus, tentoriis fixis prouidit solicite, ne castra repentino equitatus Persici turbarentur accursu: cuius fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus est formidata. & hoc disposito, stipatus uelitibus paucis, ipse quoq; pedes, ciuitatis situm diligẽti inquisitione exploraturus, in perniciosas præcipitatus insidias, ex ipso uitæ discrimine tandem emersit. Namq; per latẽtem oppidi portam Persæ decem armati digreßi, imaq; cliuorũ peruadentes poplitibus subsidendo, repẽtino impetu nostros aggreßi sunt. E quibus duo cõspectiorem habitu principem gladiis petiere destrictis: sed occurrit ictibus erectum latius scutum: quo contectus magna elataq; fiducia unius lateri ferrum infixit: alterum stipatores multiplicatis ictibus occiderunt. residuis, è quibus uulnerati

rati sunt aliqui, disiectus in fugam, spoliatisq; ambobus reducens incolumes socios cum exuuijs remeauit ad castra, omniũ lætitia magna susceptus. Sustulit ab hoste prostrato aureum colli monile Torquatus, fudit cõfidentissimum Gallum alitis propugnatione Valerius postea cognomento Coruinus: hacq; gloria posteritati sunt commendati: non inuidemus: accedat hoc quoq; monumentis ueteribus facinus pulchrũ. Constratis postridie pontibus exercituq; traiecto, & metatis alibi salubrius castris uallo duplici circunductis, quoniam (ut diximus) timebantur solitudines planæ, oppidi suscepit obsidium, periculosum fore existimans, si gradiens prorsus à tergo relinqueret quos timeret. Hæc dum magno molimine comparantur, Surena hostium dux, iumenta ad ortus quæ in lucis palmaribus uescebantur, à cohortibus nostris repulsorijs cum paucorum exitio habitus frustra discessit: & duarum incolæ ciuitatum, quas amnes amplexi faciunt insulas, pars sui fiducia trepidi ad Ctesiphontis mœnia se contulerunt: pars per syluarum densa. alij per paludes uicinas alueis arborum cauatarum inuecti, ad unicum auxilium & potissimum itineris longi quod supererat dilabuntur, ulteriora petituri terrarum. è quibus resistentes aliquos nostri milites trucidabant, ipsi quoque lintribus & cymbis per

uaria discurrentes: captiuos alios subinde perducebant. Id enim erat librata ratione dispositũ, ut dum copiæ pedestres muros oppugnant, equestres turmæ diuisæ per globos abigendis insisterent prædis. hocq; prouiso, nullo prouincialium damno miles uisceribus hostium pascebatur. Iamq; imperator muris duplicibus oppidum, ordine circundatum trino scutorum, spe patrandi incepti maximis uiribus oppugnabat. Sed ut erat necessarius appetitus, ita effectu res difficilima: nam accessus undique rupibus anfractu celsiore discessis, flexuosisq; excessibus ob periculum anceps adeundi copiam denegabat, maxime quoniam turres crebritate & altitudine formidandæ mõtem saxeum arcis naturaliter editum æquabant, & procliuis planicies flumini imminens propugnaculorum firmitate muniebatur. Accidebat his haud leuius malum, quòd lecta manus & copiosa quæ obsidebatur, nullis ad deditionem illecebris flectebatur, sed tanquam superatura uel deuota cineribus patriæ, resistebat aduersis. Iam ægrè retentabatur inferens se proteruius miles, & pugnam uel æquo campo iustoq; prælio poscens: cumq; receptui caneretur, aßiduè animosis hostem urgendi conatibus urebatur. uicit tamen nostrorum concilium contentionem uirium maximam: diuisisq; operibus, officia quisq; distributa capeßit ocyssime.

sime. Hinc etenim ardui suggestus erigebantur, inde fossarum altitudines alij complanabant: terrarum latibula concaua oblongis tramitibus alibi struebantur. locabant etiam artifices tormenta muralia in funestos sonitus proruptura. Et cuniculos quidem cum uineis Neuita & Dagalaiphus curabant. ineundis autem conflictibus & defendendis ab incẽdio uel eruptionibus machinis præerat imperator. Cumq; apparatu omni excindendæ urbis labore multiplici cõsummato pugna flagitaretur, Victor dux reuersus est adusque Ctesiphonta itineribus exploratis, nulla obstacula nuntiãs offendisse. Quo efferati gaudio milites omnes, elatiq; firmioribus animis ad certandum signum opperiebantur armati. Iamq; clangore Martio sonantibus tubis strepebant utrinque partes: & primi Romani hostem undiq; laminis ferreis in modum tenuis plumæ contectum, fidentẽq; quod tela rigentis ferri lapsibus impacta resiliebant, crebris procursationibus, & minaci murmure lacessebat: nonnunquam compage scutorum, qua uelut testitudine infigurabilium fornicum operiebantur aptißime, aßiduis motibus laxius dehiscente, cõtra Persæ muris obstinatius adhærentes, quantũ facere nitiq; poterant, claudere & frustrari exitiales impetus conabantur. Verùm ibi uimineas crates præ se ferentes oppugnatores iam

iam mœnia perurgerent, cum sagittarijs funditores, alij quinetiam saxa uoluentes ingentia, cum facibus & malleolis eos longius propulsabant: tũ aptatæ ligneis sagittis balistæ flexu, stridore torquebãtur, creberrima spicula funditantes, & scorpiones, quocunq; manus perite duxissent, rotundos lapides euibrabant. Iterum deinde ac sæpe geminatis congreßibus, æstus in meridiem crescens, efferuescente uaporatius sole, apparatu operum & studio prœliandi intentos cunctos reuocauerat fatigatos & sudore perfusos. eodem mentis proposito secuto quoq; die per uaria certaminum genera controuersæ partes dimicantes instanter, æquis manibus & pari fortuna discedũt. Verùm in omni discrimine armatis proximus princeps ciuitatis urgebat excidium, ne circa muros diu excubans omitteret maiora quæ tentabat. Sed in districtis neceßitatibus nihil tam leue est, quod non interdum etiam contra sperata rerum afferat momenta magnarum. Cum enim ita ut sæpe discessuræ partes leuius concertarent, abusiuo incusso ariete, qui paulò antè erat admotus, sternitur residuis omnibus altior turris latere coctili firmißime structa, cuius ruina muri contiguum latus secum immani fragore protraxit: ibi tum uarietate casuũ obsidentium labor, obseßorumq; industria, uicissim facinoribus speciosis inclaruit. Nihil enim

aspe

asperum, ira & dolore succēso militi uidebatur: nihil munitoribus erat pro salute currentibus metuendum aut dirum. Nam cum anceps pugna diutius feruens, sanguine utrinque multis cædibus fuso diei finisset occasu, tandem fatigationi consulitur. Dumq́; hæc luce agerētur ac palàm, nuntiatur imperatori peruigili cura distento, legionarios milites, quibus cuniculorum erant fodinæ mandatæ, cauatis tramitibus subterraneis sublicisq́; suspensis ima penetrasse fundamentorum, iam si ipse disposuerit euasuros. Cum itaq; noctis plerunq; processisset, æneatorum occentu signo dato progrediendi, ad pugnam & ad arma concursum est: & consulto murorum inuaduntur utrinq; frontes, ut dum propulsaturi pericula defensores ultro citroq́; discurrunt, ne proxima fodiētis audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinsecus obsistēte cunicularioru subita manus emergit: Quibus ita ut conuenerat ordinatis, & occupatis prohibitoribus, patefactisq́; latebris, euolat ex superius deuictorum numero miles, post quem Magnus tribunus, & Iouianus notarius: quos audax multitudo secuta, his prius confoßis quos in æde per quam in lucem prodierant inuenerunt, suspensis gradibus procedentes obtruncarunt uigiles omnes, ex usu moris gentici iustitiam felicitatemq́; regis sui canoris uocibus extollentes. Extimabatur

batur Mars ipse, si misceri hominibus numina maiestatis iura permittũt, affuisse castra Lucanorũ inuadẽti Luscino. hocq; ideo creditum est, quòd in cõgressu flagranti scalas uehẽs uisus formidãdæ uastitatis armatus, postridie cũ recẽseretur exercit⁹, præcipuo studio quæsit⁹, reperiri nõ potuit: cũ se ultro offerret, similes fuisset, memorabilis cõsci⁹ facti: sed ut tũc qui esset pulchri facinoris autor, penit⁹ est ignoratũ, ita nũc enituerũt, hi q̃ fecere fortißime, obsidionalibus coronis donati, et pro cõcione laudati ueterũ more. Tãdẽ nudata reseratis aditibus multis, lapsura inuaditur ciuitas: et sine sex⁹ discrimine uel ætatis, quicquid impetus reperit, potestas iratorũ absumpsit. alij exitij imminentis timore. cũ hinc ignis, inde mucrones urgerent, ultimum flentes è muris acti sua sponte præcipites, mẽbrisq; omnibus infirmati. morte funestiorẽ uitam paulisper dũ cæderẽtur egerũt. Extractus autẽ est uiu⁹ cũ satellitib⁹ LXXX. Nabdates præsidiorũ magister, quẽ oblatũ sibi cũ alijs seruari iußit intactũ serenus imperator & clemẽs. Diuisa itaq; perpẽsis meritis & laborib⁹ præda, ipse ut erat paruo cõtẽtus, multũ puerũ oblatũ sibi suscepit gesticulariũ, multa quæ callebat nutib⁹ uenustißimis explicantẽ, et trib⁹ aureis nũmis partæ uictoriæ præmiũ incũdũ ut existimabat et gratũ. Ex uirginib⁹ autẽ quæ speciosæ sunt captæ, ut in Perside, ubi fœminarũ pulchritudo excellit, nec cõtrectare

aliquã uoluit, nec uidere, Alexãdrũ imitatus & Africanũ, qui hæc declinabãt, ne frãgerẽtur cupiditate, qui se inuictos à laboribus ubiq; præstiterũt. Inter hæc certamina nostræ partis architectus, cuius nomẽ non suppetit, post machinã scorpionis forte aßistẽs, reuerberato lapide quẽ artifex titubanter aptauerat fundæ, obliso pectore supinatus profudit animã, disiecta cõpage mẽbrorũ, adeo ut ne signa quidem totius corporis noscerẽtur. Exin profecto Imperatori index nũtiauerat certus, circa muros subuersi oppidi fallaces foueas et obscuras, quales in tractib⁹ illis sunt plurimæ, subsedisse manũ insidiatricẽ latẽter, ut improuiso inde adorta agminis nostri terga feriret extrema: cõfestimq; ad extrahẽdã eã missi sunt cõpertæ fortitudinis pedites. q cũncq; peruadere foraminũ aditus, nec amãdatos int⁹ prolicere possent ad decernẽdũ, collectã stipulã & sarmẽta specuũ faucib⁹ aggesserũt. ũde fum⁹ angusti⁹ penetrãs, ideoq; spißior, quosdã uitalib⁹ obstructis necauit: alios igniũ afflat⁹ immixtus prodire ĩ perniciẽ coẽgit abruptã. et ita omnib⁹ incẽdio ferroq; cõsumptis, ad signa repedauit oci⁹ miles. Hoc modo ciuitas ampla et populosa uirtute roboris excisa Ro. in puluerem cõcidit & ruinas. Post quæ tam gloriosa transitis pontibus multorum amnium concursu continuatis, ad munimenta gemina uenimus, ædificijs cauatis extructa: Vbi Victorem comitem exercitus

præuium, à transitu fluminis regis filius progressus à Ctesiphonte cũ optimatibus & multitudine armata prohibere conatus, cateruis sequentium militum uisis abscesßit. Pergentes itaq; protinus ad Lucos uenimus, agrosq́; pube uariorum seminum lætos: ubi reperta regia Romano more ædificata, quoniam id placuerat, mansit intacta. Erat enim in hac eadẽ regione extentum spatium & rotundum, loricæ ambitu circunclausum, destinatas regijs uoluptatibus continens feras, ceruicibus iubatis leones, armisq́; hispidos apros, & ursos (ut sunt Persici) ultra omnem rabiem sæuientes, & alia lecta immania corpora bestiarũ, quas omnes diffractis portarũ obijcibus, equites nostri uenatorijs lanceis & misßilium multitudine confoderunt. quæ loca pingui situ & cultu, quibus Coche quam Seleuciã nominant, haud longius disparatur: ubi uallatis opere tumultuario castris, & exercitu omni per aquarum & pabuli opportuna biduo recreato, antegressus cum procursatoribus princeps, & ciuitatẽ desertam collustrans, sacro principe quondam excisam, in qua perpetuus fons stagnum ingens eiectat, in Tigridẽ defluens, corpora uidit suffixa patibulis multa necessariorum eius quem prodidisse ciuitatem Pyrisaboram retulimus suprà. hic & Nabdates uiuus exustus est, quẽ extractum cum LXXX. latebris expugnatæ docui

docui ciuitatis : eo quòd inter exordia obsidij cœpti clàm pollicitus prodere, dimicauit acerrime, adeptusq; ueniam insperatam, ad id proruperat insolētiæ, ut Ormisdā laceraret omnibus probris. Ita aliquantū progreßi, tristi percellimur facto. dum enim tres procursatorum cohortes expeditius cum cuneo Persico decertarent, quem patefactis subito portis profuderat ciuitas, proruptores alij ex contraria fluminis ripa iumenta nos sequentia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus intercipiunt & obtruncāt. unde profectus imperator iratus & frendens, iamq; regionibus Ctesiphontis propinquans, celsum castellum offendit & munitißimum: ad quod explorandum ausus accedere, obscurior ut ipse rebatur, cum paucis obequitans muros, pauloq; auidius intra iactum telorum repertus, latere non potuit: statimq; diuersorum mißilium nube exagitatus oppetisset tormento murali, ni uulnerato armigero qui lateri eius hærebat ipse scutorum densitate cōtectus, euitato magno discrimine disceßisset. Qua causa concitus immane munimentum disposuit obsidere, prohibitoribus acriter ad resistendum intentis: quod loco fidebant propemodum inaccesso, quodq; rex cum ambitiosis copijs paßibus citis incedens propediem affore credebatur. Iamq; uineis & residuis omnibus quæ poscebat obsidium

paratis, uigilia secunda præcipiti, cum nox casu tunc lunari splendore nitens, his qui propugnaculis insistebant aperte cuncta monstraret, repente in unum pondus coacta multitudo, patefactis subito portis erupit: cohortemq; nec opinantem adorta nostrorum cecidit complures, inter quos etiam tribunus peremptus, periculum propulsare conatus. Quæ dum ita aguntur, pari modo, ut antea, Persæ ex aduersa fluminis ripa partem adorti nostrorum, interfectis quibusdam, uiuos cepere nonnullos. & timore simul quia uenisse in maiorem numerum copiæ putabantur hostiles, egere tunc nostri segnius. sed ubi animis in audaciam restitutis, armisq; raptis inter tumultum, exercitus cantu concitus buccinarum, minaci murmure festinaret, eruptores perterriti reuerterunt intacti: & imperator ira graui permotus, reliquos ex ea cohorte qui abiecte sustinuerant impetum grassatorum, ad pedestrem compegit militiam, quæ onerosior est dignitatibus imminutis. flagrans post hæc ad eruendum castellum, ubi periclitatus est, operam conuertit & curá, nusquam ab antesignanis ipse digrediens, ut inter primos dimicás militi ad fortiter faciédum esset exemplo, spectator probatorq; gestorum. quo inter discriminū uertices diu multūq; uersato, uarietate munitionum atq; telorum, & conspiratione pugnatorum, idem castellum

incen

incenditur captum. Postq; consideratis asperitatibus antegestarum rerum & impendentium, requieuit exercitus labore nimio quassatus, multis uictui congruis affatim distributis. uallum tamen sudibus densis & fossarum altitudine cautius deinde struebatur, cum à uicina iam Ctesiphonte repentini excursus, & alia formidarentur occulta. Ventum est hinc ad fossile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis regum interpretatur, tunc aridum. Id antehac Traianus, posteaq; Seuerus egesto solo fodiri in modum canalis amplissimi, studio curauerat summo, ut aquis illuc ab Euphrate transfusis: naues ad Tigridem commigrarent: tutissimumq; ad omnia uisum est eadem loca purgari, quæ quondam similia Persæ timentes mole saxorũ obruere multorũ: hacq; ualle purgata, auulsis cataractis undarũ multitudine classis secura stadijs x x x. repulsa, in alueũ eiecta est Tigridis: & contextis illico põtibus transgressus exercitus iter Cochen uersus promouit. Vtq; lassitudini succederet quies opportuna, in agro concedimus opulẽto, arbustis & uitibus, & cupressorum uiriditate lætissimo: cuius in medio diuersorium opacũ est & amœnum, gentiles picturas per omnes ædium partes ostendens, regis bestias uenatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur uel fingitur aliud, præter uarias cædes & bel

bella. Proinde cunctis ex sententia terminatis, Augustus altius iam contra difficultates omnes incedens, tantumq; à fortuna sperans nondum efflicta, ut propius temeritatem multa crebro auderet, ualidiores naues ex his quæ alimenta portabant & machinas, deoneratas octogenis impleuit armatis: retentoq; secum classis robore firmiore, quam in tres diuiserat partes, unam cum Victore Comite quiete prima noctis emitti disposuit, ut flumine raptim transmisso ripæ occuparentur hostiles. quod cum acri metu territi duces concordi precatu fieri prohibere tentarent, neque destinationē flecterent principis, sublato uexillo, ut iussum est, euolant è conspectu quinq; subito naues: & cum ripas iam aduentarent, facibus & omni materia qua alitur ignis petitæ asiduis iactibus, cum militibus iam conflagrassent, ni ueloci frigore pectoris excitus imperator, signum sibi datum nostros, quòd margines iam tenerent, ut mandatum est erexisse proclamās, classem omnem properare citis remigijs adegisset. Quo facto & naues incolumes sunt receptæ, & residuus miles, quanquàm saxis & uarietate telorum ex edito uexaretur, post concertationem acerrimam, præaltas ripas & arduas supergressus stabat immobilis. Et miratur historia Rhodanum arma & loricam retinente Sertorio transnatatum, cum eo momento

mento

mento turbati quidam milites, ueritiq; ne remanerent post signum erectum, scutis quæ patula sunt & incurua proni firmius adhærentes, eaq; licet imperite regendo, per uoraginosum amnem uelocitatem comitati sint nauiũ. Contra hæc Persæ obiecerunt instructas cataphractorum equitum turmas, sic confertas, ut laminis aptati corporum flexus splendore præstringerent occursantes obtutus, operimentis scorteis equorum multitudine omni defensa: quorum in subsidijs locati manipuli peditum contecti scutis oblongis & curuis, quæ texta uimine & corijs crudis gestant, densius se cõmouebant. Post hos elephanti gradientium collium specie, motuq; immanium corporum propinquantibus exitium intentabant, documentis præteritis formidati. Hinc imperator cateruis peditum firmis medium inter acies spatium secundum Homericam dispositionem præstituit, ne locati priores, cedentesq; deformiter cunctos auerterent secum, aut postsignani pone omnes reiecti centurias, nullo retinente licentius uerterent terga, ipse cum leuis armaturæ auxilijs per prima postremaq; discurrens. Ergo ubi uicißim contiguas esse cernerent partes, cristatis galeis corusci Romani, uibrantesq; clypeos uelut pedis anapæsti præcinentibus modulis lenius procedebant: & præpilatis mißilibus per procuratores

principijs pugnæ tentatis excita undique humus rapido turbine portabatur. Et cum undique solito more conclamaretur, uirorumq; alacritatem sonantia claßica iuuarent, hastis & mucronibus strictis, hincinde cominus pugnabatur: sagittarum periculo miles erat immunis. quantum interiora festinatius occupabat. Inter quæ Iulianus pulsos fulcire subsidijs, incitareq; tardantes, quasi conturmalis strennuus properabat & rector. laxata itaque acies prima Persarum, leni & inconcito gradu calefactis armis retrorsus gradiens, propinquam urbem petebat: quam sequebatur miles itidem feßus in campis torridis adusque diei finem à lucis ortu decernens: eiusq; occipitijs pertinacius hærens omnem cum Tigrane & Surrena & Narse potißimis ducibus adusque Ctesiphontis muros egit præcipitē, auersorum feriens suras & terga. perrupissetq; ciuitatis aditus lapsorum agminibus mixtus, ni dux Victor nomine manibus erectis prohibuisset & uocibus, ipse humerum sagitta præstrictus, & timens ne intra mœnium ambitus rapidus miles inconsulte repertus, nullosq; inueniens exitus multitudinis pondere circūueniretur. Sonent Hectoreas poëtæ ueteres pugnas, fortitudinem Thessali ducis extollant, longæ loquantur ætates Sophanem & Aminiam & Callimachum, & Cynegirum, Medico

dicorũ in Græcia fulmina illa bellorum, non minus illo die quorundam ex nostris inclaruisse uirtutem omnium confeßione monstratur. Post timorem depositum, calcatasq; ruinas hostiliũ corporũ, iusto sanguine miles etiã tum cruentus ad imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat & gratias, quòd ubiq; ignoratus dux esset an miles magis, tum rem ita prospere gesserat, ut cæsis Persarum plus minusúe duobus milibus & quingentis, LXX. caderent soli nostrorũ. qui appellans plerosq; nominatim, quos stabili mente aliquid clarũ fecisse ipse arbiter prospexit, naualibus coronis donauit, ciuicis & castrẽsib⁹. Abũderatus post hæc prosperitates similes aduẽtare, cõplures hostias Marti parabat ultori: & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti uoluntate sua nouẽ procubuere triStißimi. decimus uerò qui diffractis uinculis lapsus, ægrè reductus est, mactatus ominosa signa monstrauit. Quibus uisis exclamauit indignatus acriter Iulianus, Iouemq; testatus est, nulla Marti iam sacra factarũ: nec resecrauit, celeri morte præreptus. Digesto itaq; consilio cum primatibus super Ctesiphontis obsidio, itum est in uoluntatem quorundam, facinus audax & importunum esse noscentium id aggredi: quòd & ciuitas suuipso inexpugnabili defendebatur, & cum

met

metuēda multitudine protinus rex affore credebatnr. Vicit sententia melior: cuius utilitate princeps solertißimus adprobata, Arintheum cum manu peditum expedita ad populandas regiones circūsitas misit, armentis lętas & frugibus, hostes pari persecuturum industria, quos dispalatos nuper densi tramites & latebræ texere notißimæ. sed ille auidæ semper ad ulteriora cupiditatis, paruihabitis uetantium dictis & increpitis optimatibus, quòd ob inertiam otijq; desideriū amitti suaderent propè iam parta regna Persidis: flumine læua relicto, infaustis ductoribus præuijs mediterraneas uias arripere cito proposuit gradu, & tanquàm funesta face Bellonæ subiectis ignibus exuri cunctas iusserat naues, præter minores duodecim, quas profuturas pāgendis pontibus disposuit uehi carpentis: idq; putabat utiliter ordinasse, ne relicta classis usui hostibus foret, aut certè, ut ab expeditionis primordio factū est, armatorū ferè uiginti milia in trahēdis occuparētur ijsdem nauibus & regendis. dein cū metuens sibi quisq; mussaret, monstraretq; perspicua ueritas, quòd repulsus forsitan ariditate uel altitudine montiū ad aquas redire non poterit miles, tortiq; perfugæ aperte faterentur se fefellisse, cōcursu maximo extingui iussæ sunt flāmæ. Et quoniā ignis auctus immaniter plerasq; consumpsit, duod

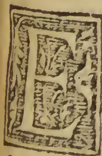
duodecim tantũmodo naues potuerunt intactæ seruari, quæ ut poßint custodiri discretæ sunt. Hoc casu classe cũ nõ oporteret abolita, Iulianus consociato fretus exercitu, cum armatorum nulli per diuersa distinerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimẽta affatim opulentis suggerẽtibus locis. Quo cognito, hostes ut inedia nos cruciarent, herbas cum adultis segetibus incenderunt: & conflagratione procedere uetiti, statiuis castris dum flammæ senescerent nitebamur: insultãtesq; nobis longius Persæ, nunc de industria se diffundebãt, aliquoties confertius resistentes: ut procul conspicantibus uiderentur aduenisse iam regis auxilia, ideoq; eos æstimaremus erupisse ad audaces excursus, & insolita tentamenta. Mœrebat tamen ob hæc imperator & miles, quòd nec contabulandi pontis erat facultas amißis nauibus temere, nec occurri poterat hostis aduenticij motibus, quem adesse coruscans nitor indicabat armorũ, arte pro singulis membris inflexus. Hisq; accidebat aliud haud exiguũ malũ: quòd adminicula quæ præstolabamur cũ Arsace & nostris ducibus, apparebant ob causas impedita prædictas. Has ob res ut solaretur anxios milites princeps, captiuos graciles suapte natura, ut omnes penè sunt Persæ, & macie iam confectos iußit in mediũ duci: nostrosq; respiciens, En, inquit, quos Martia

ista

ista pectora uiros existimant, deformes illuuie capellas & tetras, utq; crebri docuerunt euentus, antequã manus conferant, abiectis armis uertentes semet in fugam. Quibus dictis, remotisq; captiuis, super rerũ summa consultabatur. & multis ultro citroq; dictitatis, cum reuerti debere per loca quæ uenimus, plebs uociferaretur imprudẽs, resistebat intẽtius princeps, multis cũ eo nequaquàm fieri posse monstrantibus, per effusam planiciem pabulo absumpto & frugibus, uicorũq; reliquijs exustorum inopia squalẽtibus ultima: quodq; liquentibus iam brumæ pruinis omne immaduerat solũ, & raptis riparũ terminis aucti inhorruere torrentes. Ergo etiã ad difficultatẽ accedente negotij, quòd per eas terras uapore sideris calescentes, muscarũ & culicum multitudine referta sunt omnia, earũq; uolatu dies & astrorum noctu micantium facies obũbratur: cum nihil humani proficerent sensus, diu fluctuantes & dubij extructis aris cæsisq; hostijs consulta numinũ scitabamur: utrũ nos per Assyriam reuerti censerent, an præter radices montium lenius gradientes, Chiliocomũ prope Corduenam sitam ex improuiso uastare: quorum neutrũ extis inspectis confore dicebatur. sedit tamen sententia, ut omni spe meliorũ succisa Corduenam arriperemus: & XVI. Cal. Julias promotis iam signis, progresso iam lucis exordio,

dio, fumus uel uis quædam turbinata pulueris apparebat: ut opinari daretur asinorũ esse greges agrestiũ, quorum multitudo in tractibus est illis innumera, ideo simul incedens, ut constipatione densa feroces leonum frustraretur assultus. quidam arbitrabantur Sacenæ duces aductare, iam nostris rumoribus percitos, quòd imperator Ctesiphonta magnis uiribus oppugnaret: nonnulli Persas nouis motibus incubuisse firmabant. Ideo inter hæc ita ambigua, ne quid aduersum accideret reuocantibus agmina classicis, in ualle graminea prope riuũ, multiplicato scutorũ ordine in orbiculatã figuram metatis tutius quieuimus castris. nec enim adusq; uesperã aëre concreto discerni potuit, quidnam esset quod his squalidius uidebatur.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXV.

T hanc quidem noctẽ nullo siderum fulgore splendentem, ut solet, in arctis rebus & dubijs exegimus, nec sedere quoquã auso, nec flectere in quietem lumina præ timore. Vbi uerò primum dies inclaruit, radiantes loricæ niueus limbis circundatæ, ferrei & corrusci thoraces

races longe prospecti, adesse regis copias indicabant. Hocq; uiso accensum properantem congredi militem dirimente fluuio breui prohibuit imperator: & non procul à uallo ipso inter excursatores nostros & Persicos prælio acri conserto, Machameus cecidit, ductor unius agminis nostri: cui propugnaturus Maurus frater, dux postea Phœnices, cum germani trucidasset interfectorẽ, obuiũ quenq; perterrẽs, infirmatus & ipse humerũ telo, pallescentem morte propinqua Machameũ extrahere pugna uiribus ualuit magnis: & cũ fathiscerẽt uix tolerãda æstuũ magnitudine crebrisq; congreßibus partes, ad ultimũ hostiles turmæ graui sunt repulsa discussæ. Hinc recedẽtibus nobis longius, Saraceni nostrorũ metu peditũ repedare cõpulsi, paulo postea innexi Persarũ multitudine ocius irruebãt Romana impedimẽta rapturi. uerùm uiso imperatore ad alas subsidiarias reuerterunt. Qua ex regione profecti ad Hucumbrã nomine uillã peruenimus: ubi per biduũ omnibus ad usum congruis, & satietate quæsita frumenti, ultra spem recreati disceßimus: & confestim absq; his quæ tẽpus uehi permisit, reliqua flãmis exusta sunt. Postridie exercitu sedatius procedente, extremos qui eo die fortè cogendorũ agminũ officia sustinebãt, nec opinãtes Persæ adorti, negotio leui interfecissent, ni proximus equitatus noster

hoc

hoc ocius intellecto, per patulas ualles late diffusus, tantam molem discriminis uulneratis qui superuenerant repulisset. In hac cecidit pugna Adaces nobilis satrapa, legatus quondam ad Constantium principem missus, ac benigne susceptus: cuius exuuijs interfector Iuliano oblatus, remuneratus est ut dicebat. Eodem die Tertiacorum equestris numerus à legionibus incusatus est, quòd cum ipsæ hostium aduersas irrumperent acies, illi paulatim dilapsi, alacritatem penè totius minuissent exercitus. Vnde ad indignationem iustam imperator erectus, ademptis signis hastisq; diffractis, omnes eos qui fugisse arguebantur, inter impedimenta & sarcinas & captiuos agere iter imposuit, ductore eorum qui solus fortiter decertarat aliæ turmæ apposito, cuius tribunus turpiter prælium deseruisse conuincebatur. Abiecti sunt autem sacramento etiam alij quatuor ob flagitium simile uexillationum tribuni. hoc enim correctionis moderamine leniori impendentium consideratione difficultatum contentus est imperator. Progressi itaq; stadia L X X. attenuata rerum omnium copia, herbis frumentisq; crematis, ex flāmis ipsis raptas fruges & pabula, ut quisque uehere potuit cōseruauit. Hoc etiam loco relicto, cū ad tractum Maranga appellatum omnis uenisset exercitus, prope lucis confinia

immensa Persarum apparuit multitudo, cum Merene equestris magistro militiæ, filijsq; regis duobus, & optimatibus plurimis. Erant autem omnes cateruæ ferratæ, ita per singula membra densis laminis tectæ, ut iuncturæ rigentes compagibus artuum conuenirent: humanorumq; uultuum simulacra ita capitibus diligenter aptata, ut imbracteatis corporibus solidis, ibi tantũ incidentia tela possint hærere quà per cauernas minutas, & orbibus oculorum affixas parcius uisitur, uel per supremitates narium angusti spiritus emittuntur: quorum pars contis dimicatura stabat immobilis, ut retinaculis æreis fixã existimares: iuxtaq; sagittarij, cuius artis fiducia ab incunabilis ipsis gens præualuit maxima, tendebant diuaricatis brachijs flexiles arcus, ut nerui mammas perstringerent dextera, spicula sinistris manibus cohærerent: summaq; peritia digitorum pulsibus argutũ sonantes arundines euolabant, uulnera perniciosa portantes. Post hos elephantorum fulgentium formidandam speciem & truculentos hiatus uix mentes pauidæ perferebãt: ad quorum stridorem odoremq; & insuetum aspectum magis equi terrebantur: quibus insidentes magistri, manubriatos cultros dexteris manibus illigatos gestabant, acceptæ apud Nisibin memores cladis: & si ferociens animal uires exuperasset regentis,

ne re

ne reuersum per suos, ut tunc acciderat, collisam sterneret plebem, uertebram, quæ caput à ceruice disterminat, ictu maximo terebrabāt. exploratum est enim aliquando ab Hasdrubale Annibalis fratre, ita citius uitam huiusmodi adimi beluarum. Quibus non sine magno terrore perspectis, stipatus armatarum cohortium globis cum primatibus fidentißimus imperator, ut flagitabat maior uis & trucior, lunari acie, sinuatisq; lateribus occursuros hosti manipulos instruebat. Et ne sagittariorum procursus nostrorum cuneos disiectaret, illatis concitatius signis, spiculorum impetum fregit: datoq; ad decernendum solenniter signo, densati Romani pedites confertas hostium frontes nisu protruserunt acerrimo, & feruente certaminum mole, clypeorum sonitus & uirorum armorumq; lugubre sibilantium fragor, nihil perpetiens iam remissum, campos cruore & corporum strage contexit: effusius cadentibus Persis, quibus sæpe languidis in conflictu artius pes pede collatus grauiter obsistebat, pugnare fortiter eminus consuetis, & si inclinatas suorū copias senserint, cedendo in modum imbrium ponè uersus directis sagittis hostes à persequendi fiducia deterrere. Pulsis igitur pondere magnarū uiriū Parthis, miles solis cursu flammeo diu lassatus, signo in receptum dato, tentoria repetit, ad auden-

da deinceps maiora sublatus. In hoc prælio Persarum maior, ut dictum est, apparuit strages, nostrorum admodum leuis. eminuit tamen inter uarios certaminum casus Veteranionis mors uiri pugnacis, qui legionem Ziannorum regebat. Postq; triduo induciis destinato dum suo quisq; uulneri medetur uel proximi, commeatibus nos destitutos inedia cruciabat iam non ferenda: & quoniam frugibus exustis & pabulis homines in discrimen ultimum uenerant & iumenta, ex eo cibo quem animalia tribunorum uehebāt & Comitum, imæ quoq; militum plebi penitus indigenti pars distributa est magna. Et imperatori cui non cupediæ ciborum ex regio more, sed sub columellis tabernaculi parcius cœnaturo, pultis portio parabatur exigua, etiam munifici fastidienda gregario, quicquid ad ministeria parabatur, per contubernia paupertina sui securus egessit. Ipse autem ad solicitam suspensamq; quietem paulisper protractus, cum somno (ut solebat) depulso, ad æmulationē Cæsaris Iulij quadam sub pellibus scribentis, obscuræ noctis altitudine sententiis cuiusdam philosophi teneretur: uidit squalidius, ut confessus est proximis, speciem illam Genij publici, quam cum ad Augustum surgeret culmen conspexit in Galliis, uelata cum cornu copia per aulæa tristius discedentem. & quanquam ad momentum

tum hæsit stupore defixus, omni tamen superior metu, uentura decretis cælestibus commendabat: relictoq; humi strato cubili, adulta iam excitus nocte, numinibus per sacra depulsoria supplicans, flagrantissimam facem cadenti similem uisam, aëris parte sulcata euanuisse existimauit: horroreq; perfusus est, ne ita aperte minax Martis apparuerit sidus. Erat autem nitor igneus iste, quem diaissonta nos appellamus, nec cadens unquam, nec terram contingens. Corpora enim qui credit cælitus posse labi, profanus merito iudicatur & demens. Fit autem hic habitus modis compluribus, è quibus sufficiet pauca monstrare. Scintillas quidam putant ab æthereo candentes uigore, parumq; porrectius tendere sufficientes extingui, uel certe radiorum flammas iniectus nubibus densis acri scintillare contactu: aut cum lumen aliquod cohæserit nubi. Id enim in stellæ speciem figuratum, decurrit quidē dum uiribus ignium sustentatur: amplitudine uerò spatiorum exinanitum in æstum soluitur corpus, ad substantiam migrans cuius attritu incaluit nimio. Confestim itaq; ante lucis primitias Hetrusci aruspices accersiti, consulti quid astri species portenderet noua, uitandum esse cautissime responderunt, ne quid tunc tentaretur: ex Tarquitianis libris in titulò De rebus diuinis, id relatum esse demonstrantes, quòd

face in cœlo uisa committi prælium, uel simile quicquam non oporteat. quo etiam id inter multa alia spernente, orabant aruspices saltem aliquod horis profectionem differri. & ne hoc quidem sunt adepti, imperatore omni uaticinandi scientia reluctante: sed exorto iam die, promota sunt castra. hinc nos egressos, Persæ cum sæpe afflicti peditum stabilem pugnam horrerent, structis insidijs, occultè comitabantur, altrinsecus uiantes cateruas à celsis collibus explorando: ut id suspicans miles adusq; perpetuum diem nec uallum erigeret, nec sudibus se communiret. dumq́; teguntur firmiter latera, & exercitus pro locorum situ quadratis quidem sed laxis incedit agminibus, inuasa subito terga pone uersus arma cogentium principi indicatur, etiam tum inermi ad speculanda anteriora progresso. qua concitus clade, oblitus loricæ scuto inter tumultum adrepto properans ultimis ferre suppetias, reuocatur alio motu; qui etiā antesignanos, unde decesserat, paria perpeti nuntiabat. Quo dum sine respectu periculi sui redintegrare festinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias: ac sinistro cornu inclinato acriter superfusus, fœtoremq́; elephantorum impatienter tolerantibus nostris, contis & multiplicatis mißilibus decernebat. uerùm principe uolitante inter

prima discrimina præliorum, exiliuit nostra succinctior armatura, auersarumq; Persarum & beluarum suffragines concidebat & dorsa. Quos cum Iulianus cauendi immemor diffluxisse trepidos, elatis uociferando manibus aperte demonstrans, irasq; sequentium excitans audenter effunderet semet in pugnam, clamabant hincinde candidati quos disiecerat terror, ut fugientium molem tanquam ruinam male compositi culminis declinaret: & incertum subita equestris hasta cute brachij eius præstricta, costis perfossis hæsit in ima iecoris fibra. Quam dum auellere dextera manu conatur, acuto utrinq; ferro digitorum neruos sensit excisos: & prouolutus iumento, præsentiumq; ueloci concursu relatus in castra, medicinæ ministerijs fouebatur. moxq; ubi lenito paulisper dolore timere desijt, magno spiritu cōtra exitū certās, arma poscebat & equū: ut reuiso prælio suorum fiduciam repararet, ac uideretur sui securus alienæ salutis solicitudine uehementer astringi: eo uigore, licet in negotio dispari, quo Epaminundas ille dux inclytus letaliter apud Mantineam saucius & reuersus ex acie conquirebat solicite scutum: quod cum uidisset propius, latior ui uulneris interijt: et qui animam intrepidus amittebat, iacturam clypei formidauit. Sed cum uires parum sufficerēt uolūta-

ti, sanguinisq; profluuio uexaretur, mansit immobilis: ideo spe deinceps uiuendi absumpta, quod percontando Phrygiam appellari locum ubi ceciderat comperit. Hic enim obiturum se præscripta audierat sorte. Reducto ad tentoria principe, incredibile dictu est, quanto ardore miles ad uindictam ira & dolore feruentior inuolabat, hastas ad scuta concrepans, etiam mori si tulisset fors obstinatus. Et quãuis offundebatur oculis altitudo pulueris, & æstus calescens officeret alacritati membrorum, tamen uelut exautoratus, amisso ductore sine parsimonia ruebat in ferrum. Contrà animosius Persæ sagittarum uolantium crebritate conspectum solis rapiebant, oppositis elephantis: qui tardius gradientes magnitudine corporum cristarumq; horrore pauorem iumentis incutiebant & uiris. Concursus itaque armatorum & cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri, procul audiebatur, quandiu satietate uulnerum partibus fessis, nox diremit certamina iam tenebrosa. Quinquaginta tum Persarum optimates & satrapæ cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena & Nohodare potissimis ducibus interfectis. Obstupescat magniloquentia uetustatis diuersis in locis prælia XX. Marcelli: Siccium Dentatum adijciat ornatum militarium multitudine coronarum: miretur super his

his Sergium, qui uicies & ter uulneratus est in uarijs pugnis, ut fertur, cuius posteritatis ultimus Catilina claras gloriarum adoreas sempiternis maculis obumbrauit. Deformabat tamē tristitia lætiores euentus. Dum enim hæc post discessum ducis ubiq; aguntur, exercitus cornu dextro defatigato, & Anatolio interfecto, qui tunc erat Officiorum magister, Sallustius præfectus actus in exitiū præceps, & opera sui apparitoris ereptus, Phosphorio amisso consiliario qui ei aderat, casu euasit & fuga: quidamq; milites per multa discrimina occupato castelli uicini præsidio, post diem deniq; tertium iungi exercitui potuerūt. Quæ dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens circumstantes alloquutus est demissos & tristes: Aduenit ô socij nunc abeundi tempus è uita, impendio tempestiuum, quam reposcenti naturæ ut debitor bonæ fidei redditurus exulto, non, ut quidam opinantur, adflictus & mœrens, philosophorum sententia generali perdoctus, quantum corpore sit beatior animus, & contemplans quoties conditio melior à deteriore secernitur, lætādum esse potius quàm dolendum: illud quoq; aduertens, quòd etiam dij cælestes quibusdam pijssimis mortem tanquam summum præmium persoluerunt. Munus autem id mihi delatum optime scio, ne difficultatibus succūberē arduis, néue

me proijciam unquam aut prosternam, expertus quòd dolores omnes ut insultant ignauis, ita persistentibus cedunt. nec me gestorum pœnitet, aut grauis flagitij recordatio stringit, uel cum in umbra & angulis emendarer, uel post principatum susceptum: tanquam à cognatione cælitum defluentem, immaculatum (ut existimo) conseruaui, & ciuilia moderatius regens, & examinatis rationibus bella inferens & repellens: tametsi prosperitas simul utilitasq; consultorum non ubiq; concordent, quoniam cœptorum euentus superæ sibi uindicant potestates. Reputans autem iusti esse finem imperij, obedientium commodum & salutem, ad tranquilliora semper, ut nostis, propensior fui, licentiam omnem actibus meis exterminans, rerum corruptricem & morum: gaudensq́;, nedum sciens, ubicunq; uelut imperiosa parens consideratis periculis obiecit resp. steti fundatus, turbines calcare fortuitorum assuefactus. nec fateri pudebit, interiturum me ferro dudum didici, fide fatidica præcinente. Ideóque sempiternum ueneror numen, quòd non clandestinis insidijs, nec longa morborum asperitate, uel delicatorum fine decedo, sed in medio cursu florentium gloriarum hunc merui clarum è medio digressum. Aequo enim iudicio iuxtà timidus est & ignauus, qui cũ nõ oportet, mori desiderat:

&

& qui refugiat, cum sit opportunū. Hactenus loqui uigore uirium labente, sufficiat. Super imperatore uerò creando caute reticeo, ne per impudentiam dignum prætercam: aut nominatum quem habilem reor, antepoſito forſitan alio, in diſcrimē ultimum trudam: ut alumnus autem reip. frugi, opto bonum poſt me reperiri rectorem. Poſt hæc placide dicta, familiares opes iunctioribus uelut ſupremo diſtribuēs ſtudio, Anatolium quæſiuit Officiorum magiſtrum: quem cum beatum fuiſſe Salluſtius reſpondiſſet præfectus, intellexit occiſum: acriterq; amici caſum ingemuit, qui clate ante cōtempſerat ſuum. & flentes inter hæc omnes qui aderant, autoritate etiam tum integra increpat, humile eſſe cælo ſideribusq; conciliatum lugeri principem dicens Quibus ideo iam ſilentibus, ipſe cum Maximo & Priſco philoſophis ſuper animorum ſublimitate perplexius diſputās. hiante latius ſuffoßi lateris uulnere, & ſpiritum tumore cohibente uenarum, epota gelida aqua, quam petijt medio noctis horrore, uita facilius eſt abſolutus, anno ætatis altero & triceſimo: natus apud Conſtantinopolim, à pueritia uſq; parentis obitu deſtitutus Conſtantij, quem poſt fratris Conſtantini exceſſum inter complures alios turba conſumpſit imperij ſucceſſorum, & Baſilina matre, iam inde à maioribus nobili: uir profecto

heroi

heroicis connumerandus ingenijs, claritudine rerum & coalita maiestate conspicuus. Cum enim sint, ut sapientes definiunt, uirtutes quatuor præcipuæ, Temperantia, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, eisq; accidentes extrinsecus aliæ, scientia rei militaris, autoritas, felicitas atque liberalitas, intento studio coluit omnes ut singulas. Et primum ita inuiolata castitate enituit, ut post amissam coniugem, nihil unquam uenereum attingeret: illud aduertens quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragœdiarum scriptorem ætate grandæuum interrogatum, ecquid adhuc fœminis misceretur, negantem id adiecisse, quòd gauderet harum rerum amorem, ut rabiosum quendam effugisse dominum & crudelem. Item ut hoc propositum ualidius confirmaret, recolebat sæpe dictum lyrici Bacchilidis, quem legebat iucunde, id asserentis, quòd ut egregius pictor uultum speciosum effingit, ita pudicitia celsius consurgentem uitam exornat. quam labem in adulto robore iuuentutis ita caute uitauit, ut ne suspicione quidem tenus libidinis ullius, uel secretioris uitæ ministris incusaretur, ut sæpe contingit. Hoc autem temperantiæ genus immanis iuuit parsimonia ciborum & somni, quibus domi forisq; tenacius utebatur. namq; in pace eius mensarum tenuitas erat recte noscentibus admirãda, uelut ad pallium mox reuersu

uerſuri:per uarios autem procinctus ſtans interdum more militiæ cibum breuem uilemq́; ſumere uiſebatur. ubi uerò exigua dormiendi quiete recreaſſet corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat perſemetipſum uigiliarum uices & stationũ, poſt hæc ſeria ad arces confugiens doctrinarũ. & ſi nocturna lumina inter quæ lucubrabat, potuiſſent uoce ulla teſtari, profecto oſtenderent, inter hũc & quoſdam principes multum intereſſe, quem nouerant uoluptatibus ne ad neceſsitatẽ quidem indulſiſſe naturæ. Dein prudentiæ eius indicia fuere uel plurima, è quibus explicari ſufficiet pauca: armatæ rei ſcientiſsimus, & togatæ ciuilitati admodum ſtudens, tantum ſibi arrogans, quantum à contemptu & inſolẽtia diſtare exiſtimabat, uirtute ſenior quàm ætate, ſtudioſus cognitionũ omniũ, & indeclinabilis aliquoties iudex, cẽſor moribus regendis acerrimus, placidus opum contẽptor, mortalia cuncta deſpiciens, poſtremo id prædicabat, Turpe eſſe ſapienti cum habeat animũ captare laudes ex corpore. Quibus autẽ iuſtitiæ inclaruit bonis, multa ſignificant: primo, quòd erat pro rerum hominum diſtinctione ſine crudelitate terribilis: deinde quòd paucorũ diſcrimine uitia cohibebat, tum autẽ quòd minabatur ferro potius quàm utebatru. poſtremo, ut multa prætercam, conſtat cum in apertos aliquos inimicos

cos insidiatores suos ita consurrexisse mitissime, ut pœnarum asperitatem genuina lenitudine uestigaret. fortitudinem certaminum crebritas usus q; bellorum ostendit, & patientia frigorum immanium & feruoris quoq; corporis munus à milite, ab imperatore uerò animi poscitur. ipse trucem hostem ictu confecit, audacter congressus: ac nostros cedentes obiecto pectore suo aliquoties cohibuit solus: regnaq; furentium Germanorum excindēs, & in puluere uaporato Persidis, augebat fiduciam militis dimicans inter primos. Castrensium negotiorum scientiam plura declarant & nota, ciuitatum oppugnationes & castellorum, inter ipsos discriminum uertices acies figura multiformi compositæ, salubriter & caute castra metata, prætenturæ, stationesq; agrariæ totis rationibus ordinatæ. autoritas adeo ualuit, ut dilectus artißime dum timetur, ac si periculorum socius & laborum, & inter concertationes acerrimas animaduerti iuberet in desides, & Cæsar adhuc sine stipendio regeret militem feris oppositum gentibus, ut dudum est dictum, alloquutusq; tumentes armatos discessurum ad uitam minaretur priuatam, ni tumultuari desisterent. Denique id pro multis nosse sufficiet: exhortatum eum supplici concione militem Gallicanum pruinis adsuetum & Rheno, peragratis spatiïs regionum extentis, per te-

pentem

pentem Assyriam adusque confinia traxisse Medorum. Felicitas ita eminuit, ut ipsis quodammodo ceruicibus fortunæ aliquandiu bonæ gubernatricis euectus, uictoriosis cursibus difficultates superaret immẽsas. Et post quam ex occidua plaga digressus est, quoad fuit in terris, quieuere nationes omnes immobiles, ac si quodam caduceo leniente mundano. Liberalitatis eius testimonia plurima sunt & uerißima: inter quæ inducta sunt tributorum admodum leuia, coronarium indultum, remissa debita multa diuturnitate congesta, æquati fisci iurgia cum priuatis: uectigalia ciuitatibus restituta cum fundis, absq; his, quos uelut iure uendidere præteritæ potestates. Quodq; nunquam augendæ pecuniæ cupidus fuit, quã cautius apud dominos seruari existimabat, id aliquoties prædicans: Alexandrũ Magnum, ubi haberet thesauros interrogatum, apud amicos, beneuole respondisse. Digestis bonis quæ scire potuimus, nunc ad explicanda eius uitia ueniamus, licet dicta sunt carptim. Lentioris ingenij: uerùm hoc instituto rectißimo temperabat, emendari se cum deuiaret à fruge bona permittens. Linguæ fusioris & admodum raro silentis: præsagiorum sciscitationi nimiæ deditus, ut æquipararo uideretur in hac parte principem Adrianum: superstitiosus magis quàm sacrorum legitimus obseruator.

innu

innumeras sine parsimonia pecudes mactans, ut æstimaretur, si reuertisset de Parthis, boues iam defuturos: Marci illius similis Cæsaris, in quem id accepimus dictum, οἱ λευκοὶ βόες μάρκῳ τῷ καίσαρι ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα. Vulgi plausibus lætus, laudum etiam ex minimis rebus intemperans appetitor, popularitatis cupiditate cum indignis loqui sæpe adfectans. Veruntamē cum hæc essent, æstimari poterat, ut ipse aiebat, uetus illa iustitia quam offensam uitijs hominum Aratus extollit in cælum, eo imperante redisse rursus ad terras, ni quædam ad arbitrium agens interdum ostenderet se disimilem sui. namque & iura condidit non molesta, absolute quædam iubentia fieri uel arcentia, præter pauca. Inter quæ erat inclemens, quòd docere uetuit magistros rhetoricos & grammaticos Christianos, ni ne trāsirent à numinum cultu. Illud quoq; itidem parum ferendum, quòd municipalium ordinum cœtibus patiebatur iniuste quosdā adnecti, uel peregrinos, uel ab his consortijs priuilegijs aut origine longe discretos. Figura talis utiq; membrorum: mediocris erat staturæ, capillis tanquā pexisset mollibus, hirsuta barba in acutum desinente uestitus, uenustate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius angustias indicabāt, superciliјs decoris, & naso rectißimo, ore paulo maiore, labro inferiore diuiso,

diuiso, opima & incurua ceruice, humeris uastus & latis, ab ipso capite usque ad unguium summitates liniamentorum recta compage, unde uiribus ualebat & cursu. Et quoniam eum obtrectatores nouos bellorum tumultus ad perniciem rei communis insimulant concitasse, sciant docēte ueritate perspicue, non Iulianum, sed Constantium ardores Parthicos succendisse, cum Metrodori mendacijs auidius acquiescit (ut dudum retulimus plenè) uindictæ siti ad indignationem excitum: ubi nostri capti militares aliquoties numeri, urbes excisæ, rapta munimenta uel diruta, prouinciæ grauibus impensis exhaustæ, & ad effectum tendentibus minis cuncta petebantur à Persis adusq; Bithynos & littora Propontidis. at in Gallijs bellorum tenore gliscente, diffusis per nostra Germanis, iamq; Alpibus ad uastandam Italiam perrumpendis, multa & nefanda perpeßis hominibus nihil præter lacrymas supererat & terrores: ubi & præteritorum recordatio erat acerba, & expectatio tristior impendentium. Quæ omnia iuuenis iste ad occiduam plagam specie Cæsaris missus, regesq; pro mancipijs agitans ignobilibus cūcta penè mira dictu celeritate correxit. Itaq; ut Orientem pari studio recrearet, adortus est Persas, triumphum exinde relaturus & cognomentum, si consilijs eius & factis illustri-

 bus

bus decreta cælestia congruissent. Et cum scitu mus experimento, adeo quosdam ruere improuidos, ut bella interdum uicti, & naufragi repetat maria, & ad difficultates redeant quibus succubuere sæpissime, sunt qui reprehendant paria repetisse principem ubique uictorem? Nec fuit post hæc lamentis aut fletibus locus. Corpore enim curato pro copia rerum & temporis, ut ubi olim ipse statuerat conderetur: principio lucis sequutæ, quæ erat quintum Cal. Iulias, hostibus ex omni latere circumfusis, collecti duces exercitus, aduocatisq; legionum principijs & turmarum, super creando principe consultabant. Discissiq; studijs turbulentis, Arintheus & Victor, & è palatio Constantij residui de parte sua quendam habilem scrutabantur: contra Neuita & Dagalaiphus proceresq; Gallorum, uirum talem ex commilitio suo quæritabant. quæ dum ambiguntur, nulla uariante sententia, itum est uoluntate omnium ad Sallustium. eoq; causante morbos & senectutem honoratam, aliquis miles aduertens destinatius reluctantem, & quid ageretis ait, si id bellum uobis commisisset absens, ut sæpe factum est, imperator? non'ne posthabitis cæteris militem instantibus ærumnis eriperetis? id nunc agite: & si Mesopotamiam uidere licuerit, utriusq; exercitus cõsociata suffragia legitimum principem

cipem declarabunt. Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum pensatis sententijs, stimulantibus paucis, ut in rebus extremis est factum sæpe, Iouianus eligitur imperator: domesticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis. Erat enim Varroniani notissimi comitis filius, haud dudum post depositum militiæ munus ad tranquilliora uitæ digressi. Et confestim indumentis circundatus principalibus, subitoq; productus è tabernaculo per agmina iam discurrebat proficisci parantia. & quoniam acies adusq; lapidem quartum porrigebatur, antesignani clamare quosdam Iouianum audientes Augustum, eadem multo magis sonabant: gentilitate enim propè perciti nominis, quod una litera discernebat, Iulianum recreatum arbitrati sunt deduci magnis fauoribus ut solebat. uerùm cum incuruus ille uisus & longior aduentaret, suspicati quod acciderat, in lacrymas effusi sunt omnes atque luctum: quòd si grauis quidam æquitatis præuaricator in ultimo rerum spiritu factum criminatur improuide, nauticos idem iustius incusabit, amisso perito nauigandi magistro, sæuientibus flabris & mari, quòd clauos regendæ nauis cuilibet periculi socio commiserunt. his ita cæco quodam indicio fortunæ peractis, Iouianorum signifer quos Varronia

ronianus rexerat, dudum cum nouo dißidens principe, etiam tum priuato, ut patris eius obtrectator immoderatus, periculum ex inimico metuens iam communia supergresso, discessit ad Persas: ac data dicendi copia quæ sciret, docet Saporem iam propinquantem, extincto quem uerebatur, turbine concitato calonum ad umbram imperij Iouianum adhuc protectorem adscitum, inertem quendam & mollem. Hoc ille audito, quòd semper trepidus uotis expetebat, & inopina prosperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adiuncta his qui dimicauere nobiscum, celeri dispoſuit gradu agminis nostri inuadi terga. Postremumq; dum ultro citroq; ordinantur hostiæ pro Iouiano, extis inspectis pronunciatum, eum omnia perditurum, si intra uallum remansisset, ut cogitabat: superiorem uerò fore, profectum. proinde egredi iam cœptantes adoriuntur nos elephantis præuijs Persæ: ad quorum fremitum accessumq; terribilem equis inter initia turbatis & uiris, Iouiani & Herculani occisis beluis paucis, cataphractis equitibus acriter restiterunt. Deinde legiones Iouiorum atq; Victorum laborantibus suis ferentes auxilium, elephantes duos strauerunt cum hostium plebe non parua. & in læuo prælio uiri periere fortißimi, Iulianus & Macrobius & Maximus legionum tribuni, quæ tunc

primas

primas exercitus obtinebant. hisq́; sepultis ut rerum angustiæ permiserunt, prope confinia noctis, cum ad castellum Sumere nomine citis paßibus tenderemus, iacens Anatolij corpus est agnitum, quod tumultuaria opera terræ mandatum est. hic & milites sexaginta cum palatinis recepimus, quos in munimentū Vacatum confugisse retulimus. Sequuto inde die pro captu locorum aperta in ualle castra ponuntur, uelut murali ambitu circumclausa, præter unum exitum, eundemq́; patentem, undique in modum mucronum præacutis sudibus fixis. Hocq́; uiso, è saltibus nos hostes diuersitate telorum, ac uerbis turpibus incessebant, ut perfidos & lectißimi principis peremptores: audierant enim ipsis quoq; referentibus trāsfugis, rumore iactato, incerto Iulianum telo cecidisse Romano. Ausi denique inter hæc equitum cunei porta perrupta prætoria prope ipsum tabernaculum principis aduenire, occisis multis suorum & uulneratis, ui repulsi sunt magna. Egreßi exinde, proxima nocte Charcham occupauimus, locum ideo tutum quòd riparum aggeribus humana manu destructis, ne Saraceni deinceps Assyriam persultarent, nostorū agmina nullus ut antè uexabat. Cumq́; his Cal. Iulijs stadijs triginta confectis, ciuitatem nomine Duram aduentaremus, fatigatis iumentis, uecto-

res eorum nouißimi pedibus incedentes, à Saracena multitudine circũsepti protinus interissent, ni expeditiores turmæ nostrorum opem laborantibus attulissent. Hos autem Saracenos ideo patiebamur infestos, quòd salaria muneraq; plurima Iuliano ad similitudinem præteriti temporis accipere uetiti, questiq; apud eum, solum audierant, Imperatorem bellicosum & uigilãtem ferrum habere non aurum. In hoc loco Persarum obstinatione tritum est quadriduum. nam progredientes nos sequebãtur crebris lacessitionibus retrahentes: cum staremus ut pugnaturi, gradum sensim referentes moris diuturnis excruciabant. Iamq; (ut solent extrema metuentibus etiam ficta placere) fama circũlata, fines haud procul limitum esse nostrorũ, exercitus uociferans immodeste, dari sibi copiam transeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppositus cum rectoribus imperator, tumentemq; iam canis exortu sideris amnem ostendens, ne se periculosis committerent gurgitibus exorabat: nandi imperitos esse complures adserens, simulq; adijciẽs, hostiles manus hincinde margines superfusi fluminis occupasse. Sed cum hæc sæpe congeminando refragaretur in cassum, milesq; conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, edicit imperator ut sistatur agmen, & assueti nare Galli amnem primi

mi omnium penetrarent:ut ijs magnitudine fluentorum abreptis, residuorum pertinacia frangeretur, aut si id perfecissent innocui, transitus fidentior tentaretur. Electiq; sunt ad id negotium habiles, qui maxima præ cæteris flumina transmeare in regionibus genuinis à prima pueritia sunt instituti: & cum latendi copiam nocturna quies daret, tanquam è transenna simul emißi, specitius ripas occupauere contrarias: Persarumq; concultatis pluribus & truncatis, quos loca seruare dispositos, securitas placido uinxerat somno, efficacis audaciæ signum clatis manibus cõtortisq; spiculis ostendebant. hoc longe conspecto, ardens ad transitum miles ea mora tantũmodo tenebatur, quòd utribus è cæsorum animaliũ corijs coagmentare pontem architecti promittebant. Quæ dum uanis conatibus agitantur, rex Sapor & procul absens, & cum propè uenisset: exploratorum perfugarumq; ueris uocibus docebatur, fortia facta nostrorum, fœdas suorum strages, & elephantes quos nunquàm rex antè meminerat interfectos, exercitumq; Romanum cõtinuis laboribus induratum, post casum gloriosi rectoris non saluti suæ ut memorabat consulere, sed uindictæ, difficultatemq; rerum instantium aut uictoria summa aut morte memorabili finiturum, Ob quæ reputabat multa & formidanda: diffusum

abunde militem per prouinciales leui tessera colligi posse expertus, & sciens populum suũ post amissam maximam plebem ultimis terroribus deformatum, simul comperiens, in Mesopotamia relictum haud multo minorẽ exercitum. quæ super omnia hebetarunt eius anxiam mentem, uno pariq; natatu quingenti uiri transgressi tumidum flumen incolumes, custodibusq; confossis reliquos consortes suos ad similem fiduciam concitantes. Hæc inter cum neque pontes compaginari paterentur undæ torrentes, & absumptis omnibus quæ mandi poterant utilibus, exacto miserabiliter biduo, furebat inedia iraq; percitus miles, ferro properans quàm fame inanissimo genere mortis absumi. Erat tamen pro nobis æternũ dei cælestis numen: & Persæ præter sperata priores super fundanda pace oratores Surenam & optimatem alium mittunt, animos ipsi quoque despondentes, quos omnibus penè prælijs pars Romana superior grauius quassabat indies. conditiones autem ferebant difficiles & perplexas, fingentes humanorum respectu reliquias exercitus redire sincre clementissimum regem, quæ iubet si impleuerit cum primatibus Cæsar, Contra hos cum Sallustio præfecto mittitur Arintheus: & dum deliberatur examinatius quid fieri deberet, dies quatuor sunt euoluti inedia cruciabiles, & om

& omni supplicio tristiores. Quo temporis spatio antequã hi mitterentur si abusus princeps paulatim terris hostilibus excessisset, profecto uenisset ad præsidia Corduenæ, & uberis regionis & nostræ, ex eo loco in quo hæc agebantur centesimo lapide disparatæ. Petebat autem rex obstinatius, ut ipse aiebat, sua dudum à Maximiano erepta, ut docebat autem negotium, pro redemptione nostra, quinque regiones Transtigritanas: Arzanenam & Moxoenam & Zabdicenam, itidemq; Rehimenam, & Corduenam cum castellis quindecim, & Nisibim, & Singaram, & castra Maurorum, munimentũ perquàm opportunum. & cum pugnari decies expediret, ne horum quicquam dederetur, adulatorũ globus instabat timido principi, Procopij metuendum subserens nomen: cumq; adfirmans, nisi rediret, cognito Iuliani interitu cum intacto milite, quem regebat, nouas res nullo renitente facile moliturum. Hac perniciosa uerborum ille adsiduitate nimia succensus, sine contatione tradidit omnia quæ petebantur, difficile hoc adeptus ut Nisibis & Singara sine incolis transirent in iura Persarũ, à munimẽtis uerò alienandis reuerti ad nostra præsidia & Romana permitterentur. Quibus exitiale aliud accessit & impium, ne post hæc ita composita Arsaci poscenti cõtra Persas fer-

retur auxilium amico nobis semper & fido: quod ratione gemina cogitatum est: ut puniretur homo, qui Chiliocomum mandato uastauerat principis, & ut remaneret occasio per quam subinde licenter inuaderetur Armenia. unde postea contigit ut uiuus caperetur idem Arsaces, & Armeniæ maximum latus Medis cōterminans, & Artaxata, inter dissentiones & turbamenta raperent Parthi. Quo ignobili decreto firmato, ne quid committeretur per inducias contrariū pactis, obsidatus specie uiri celebres altrinsecus dantur, Neuita, & Victor ex parte nostrorum, & Mellobaudes, insignium numerorum tribuni: ex parte uerò diuersa Bineses è numero nobilium optimatum, tresq; alij satrapæ non obscuri. Fœderata ita pace annorum triginta, eaq; iurisiurandi religionibus consecrata, reuersi itineribus alijs, quoniam loca contigua flumini ut confragosa uitabantur & aspera, potus inopia premebamur & cibi. Et pax specie humanitatis indulta, in perniciem est uersa multorū: qui fame adusque spiritū lacerati postremum, ideoq; latenter progreßi, aut imperitia nandi gurgite fluminis absorbebātur: aut si undarum ui superata uenirēt ad ripas, à Saracenis, uel Persis, quos (ut diximus) paulo ante exturbauere Germani, cædebantur ut pecora, uel longius amandati sunt uenundandi. Vbi

uerò

uerò transeundi amnis aperte signum dedere buccinæ concrepantes, immane quo quantoq; ardore temere rapiẽdo momenta periculorum, semet quisque, reliquis omnibus anteponens uitare multa & terribilia festinabat: & pars cratibus temere textis iumẽta retinẽtes hinc-inde natantia, alij supersidentes utribus, quidã diuersa in necessitatis abrupto uersantes, undarum occursantium fluctus obliquis meatibus penetrabãt. Imperator ipse breuibus lẽbis, quos post exustam classem docuimus remansisse, cum paucis trãsuectus, eadem nauigia ultro citroq; discurrere statuit, dum omnes conueheremur. Tandemq; uniuersi præter mersos ad ulteriores uenimus margines, fauore superi numinis, discrimine per difficiles casus extracti. Dum nos pendentium ærumnarum opprimit timor, compertum est procursatorum indicio, Persas pontem iungere procul è nostro conspectu, ut post firmatam pacem & fœdera sopitis belli turbinibus, incuriosius gradientes ægros, & animalia peterent diu defatigata. uerùm cum se proditos aduertissent, à conatu nefario destiterunt. Hac etiam suspicione iam liberi, properantesq; itineribus magnis prope Hatram uenimus, uetus oppidum in media solitudine positum, olimq; desertum, quod eruendum adorti temporibus uarijs Traianus & Seuerus princ

principes bellicosi, cum exercitibus pène deleti sunt, ut in eorum actibus has quoque digeßimus partes. unde cognito per porrectam planiciem adusque lapidem septuagesimum in regionibus aridis nec aquam inueniri posse præter salsam & fœtidam, nec ad uictum aliquid nisi abrotanum & absinthium & dracontion aliaq; herbarum genera tristißima, uasa quæ portabātur, aquis impleta sunt dulcibus: & mactatis camelis iumentisq; alijs alimenta quæsita sunt licet noxia. Et uia sed dierum emensa, cum ne gramina quidem inuenirentur solatia neceßitatis extremæ, dux Mesopotamiæ Caßianus, & tribunus Mauricius pridem ob hoc missus, ad Vr nomine Persicum uenere castellum, cibos ferentes ex his, quos relictus cum Procopio & Sebastiano exercitus parcius uictitans conseruarat. Hinc Procopius alter notarius, & Memorius militaris tribunus, ad tractus Illyricos mittuntur & Galliarum, nuntiaturi Iuliani mortem, & Iouianum post eius obitum ad culmen Augustum euectum. quibus mandauerat princeps, ut Lucillianum socerum suū post depositum militiæ munus digressum ad otium, morantemq; eo tempore apud Sirmiū, oblatis magisterij equitum & peditum codicillis, quos ijsdem tradiderat, properare Mediolanum urgerent, res firmaturum an-
cip

cipites: & quod magis metuebatur, si casus quidam noui exurgerent opponendum. Quibus secretiores addiderat literas, Lucilianũ itidem monens, ut quosdam lectos exploratæ industriæ fideiq; duceret secum. adminiculis eorum usurus pro incidentium captu negotiorum. prudentiq; consilio Malarichum ex familiaribus negotijs agentẽ etiam tum in Italia, missis insignibus Iouiano iussit succedere armorum magistro per Gallias, gemina utilitate præspeculata: ut & dux meriti celsioris ideoq; suspectus abiret è medio, & homo inferioris spei ad sublimiora prouectus autoris sui nutantem adhuc statum studio fundaret ingenti. Iussum est autem ad implenda hæc perrectturis extollere seriem gestorum in melius, & rumores quaqua irent breues diffundere, concinentes procinctum Parthicum exitu prospero terminatum: additisq; festinando itineri noctibus, prouinciarum militiæq; rectoribus insinuare noui principis scripta, omniumq; sententijs occultius sciscitatis remeare uelociter cum responsis, ut comperto quid in longinquis agatur, principatus roborandi matura consilia quærantur & cauta. hos tabellarios fama prægrediens, index tristium casuum uelocissime per prouincias uolitabat: & gentes maximeq; omnium Nisibenos acerbo dolore perculsit, cum urbem

Sap

Sapori deditam comperissent: cuius iram metuebant & simultates, recolentes quæ assidue pertulerit funera eam sæpius oppugnare conatus. Constabat enim orbem eorum in ditionem potuisse transire Persidis, nisi hæc ciuitas habili situ & mœnium magnitudine restitisset. miseri tamen licet maiore uenturi pauore constringerentur; spe tamen sustentari potuerunt exigua: hac scilicet, quòd uel suopte motu, uel exoratus eorum precibus imperator eodem statu retinebit urbem, Orientis firmissimum claustrum. Dum gestorum seriem ubique rumores diffunditant uarij, in exercitu absumptis commeatibus paucis, quos aduectos prædiximus, in corpora sua necessitas erat humana uertẽda, ni iumẽtorum caro cæsorum aliquatenus perdurasset: unde effectum est ut & armorum pleraque proijcerentur & sarcinarum. Adeo enim atroci tabuimus fame, ut si usquam modius unus farinæ fuisset repertus (quod raro contigerat) aureis decem mutaretur ut minus. Profecti exinde Thisalphata uenimus, ubi Sebastianus atque Procopius cum tribunis principijsq; militum sibi ad tuendam Mesopotamiam commissorum, ut poscebat solennitas, occurrerunt, & sequebantur benigne suscepti. Post quæ itinere festinato Nisibi cuspide uisa extra urbem statiua castra posuit prin

princeps: rogatusq; enixe precante multiplici plebe, ut ingressus palatium more succederet principum, pertinaciter reluctatus est; erubescens agente se intra muros, urbem inexpugnabilẽ iratis hostibus tradi. Ibi tunc uespera tenebrãte, raptus à cœna Iouianus, primus inter notarios omnes, quem obsidione ciuitatis Maiozamalchæ per cuniculum docuimus euasisse cum alijs, ductusq; deuium ad locum, & præceps actus in puteũ siccum, obrutus est saxorum multitudine superiecta: hanc profecto ob causam, quòd Iuliano perempto, ipse quoq; nominatus à paucis ut imperio dignus, nec post creatum Iouianum egit modeste: sed susurrans super negotio quædam audiebatur, inuitabatq; ad conuiuia subinde militares. Postridie Bineses unus ex Persis, quem inter alios excellere diximus, mandata regis complere festinans, promissa flagitabat instanter: & principe permittente Romano ciuitatem ingressus, gentis suæ signum ab arce extulit, commigrationem è patria ciuibus nuncians luctuosam. & uertere solum extemplo omnes præcepti manus tendentes orabant, ne imponeretur sibi necessitas abscedendi, ad defendendos penates se solos sufficere sine alimentis publicis adfirmantes & milite, satis cõfisi ad futuram iustitiam pro genitali sede dimicaturis, ut experti sunt sæpe. Et sic quidẽ

sup

ſuppliciter ordo & populus precabatur, ſed uentis loquebatur incaſſum, imperatore, ut fingebat alia metuens, periurij piacula declinante. Tum Sabinus fortuna & genere inter municipes clarus, ore uolubili replicabat, Conſtantium immani crudeſcente bellorum materia ſuperatum à Perſis interdum, deductumq́; poſtremo per fugam cum paucis ad Hibitam ſtationem intutam, panis fruſto uixiſſe precario ab anu quadam agreſti porrecto, nihil tamen ad diem perdidiſſe ſupremum. Et Iouianum inter exordia principatus prouinciarum muro ceßiſſe, cuius obijſſe iam inde à uetuſtate innoxiæ permanſerunt. Cumq́; nihil promoueretur, iuriſiurandi religionem principe deſtinatius prætendente: cum oblatam ei coronam aliquandiu recuſans coactus denique ſuſcepiſſet, Siluanus quidam cauſarum defenſor confidentius exclamans, Ita, inquit, imperator à ciuitatibus reſiduis coroneris. Quo uerbo exaſperatus, intra triduum omnes iuſsit excedere mœnibus, deteſtantes rerum præſentium ſtatum. Appoſitis itaque compulſoribus, mortem ſi qui diſtulerint egredi minitantibus, mœnia permixta ſunt lamentis & luctu: & per omnia ciuitatis membra una uox cunctorum erat gementium, cum laceraret crines matrona exul fuganda laribus in quibus nata erat & educata, orbataq́; mater

mater liberis & coniuge uiduata, procul ab eorum manibus pelleretur: & turba flebilis postes penatum amplexa uel limina lacrymabat. exin uariæ complentur uiæ, qua quisq; poterat dilabentium: properando enim multi furabantur opes proprias quas uehi posse credebant, contempta reliqua supellectili pretiosa & multa: hanc enim relinquebant penuria iumentorum. Tu hoc loco fortuna orbis Romani merito incusaris, quæ difflantibus procellis remp. excussa regimenta perito rei gerendæ ductori consummando iuueni porrexisti: quem nullis ante actæ uitæ insignibus in huiusmodi negotijs cognitum, nec uituperari æquum nec laudari. Illud tamen ad medullas usque bonorum peruenit: quòd dum extimescit æmulum potestatis, dumq; in animo Gallias & Illyricum uersat, quosdam sæpe sublimiora cœptasse, famam aduentus sui præuenire festinans, indignum imperio facinus amictu periurij fugiendi commisit, Nisibi perdita: quæ iam inde à Mithridatici regni temporibus, ne Oriens à Persis occuparetur, uiribus restitit maximis. Nunquam enim ab urbis ortu inueniri potest, annalibus replicatis, ut arbitror, terrarum partes ullas nostrarum ab imperatore uel COS. hosti concessas: & ne ob recepta quidem quæ direpta sunt, uerùm ob amplificata regna triumphales glo-

rias fuisse delatas. Vnde P. Scipioni ob recuperatas Hispanias, Fuluio Capua post diuturna certamina superata, & Opimio post diuersos exitus præliorum, Fregellanis tunc interneciuis hostibus ad deditionem compulsis, triumphi sunt denegati. Id etiam memoriæ nos ueteres docent: in extremis casibus icta cum ductore fœdera postquam partes uerbis iurauere conceptis, repetitione bellorum ilico dissoluta: ut temporibus priscis apud furcas Caudinas sub iugum legionibus missis in Samnio, & per Albinum in Numidia sceleste pace cogitata, & autore turpiter pactionis festinatæ Mancino dedito Numantinis. Proinde extractis ciuibus, & urbe tradita, missoq; tribuno Constantio, qui munimenta præsidiaria cum regionibus Persicis optimatibus adsignaret, cum Iuliani supremis Procopius mittitur, ea ut superstes ille mandarat humaturus in suburbio Tarsensi. qui ad exequẽdum profectus, confestim corpore sepulto discessit, nec inueniri usquã potuit studio quæsitus ingenti, nisi quòd multo postea apud Constantinopolim uisus est subito purpuratus. His hoc modo peractis discursisq; itineribus, Antiochiam uenimus, ubi per continuos dies uelut offenso numine multa uisebantur & dira: quorum euentus fore luctificos, gnari rerum prodigialium præcinebant. nam & Maximiani statua

statua Cæsaris locata in uestibulo regiæ, amisit repente sphæram æream formatam in speciem poli quam gestabat: & cum horrendo stridore sonuerunt in consistorio trabes: & uisa sunt interdiu sidera cometarum, super quorum natura ratiocinãtes physici uariant. Quidam enim eos hoc nomine ideo existimant appellari, quòd per tortos ignes sparguntur crines, in unum stellis multiplicibus congregatis. Alij eos arbitrantur ex halitu sicciore terrarum ignescere, paulatim in sublimiora surgente. Quidam currentes radios solis, densiore nube obiecta digredi ad inferiora prohibitos, splendore infuso corpori crasso, lucem uelut stellis distinctam mortali conspectu monstrare. sedit quorundam opinioni, hanc speciem tunc apparere, cum tracta solito celsius nubes æternorum ignium uicinitate colluceat: uel certe stellas esse quasdam cæteris similes, quarum ortus obitusq; quibus sint temporibus præstituti, humanis mẽtibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanæ rationis sunt lecta: quæ digerere nũc uetat alior sum oratio properans. Moratum paulisper Antiochiæ principem, curarumq; diuersis ponderibus adflictum, excindi mira cupiditas agitabat. proinde nec iumento parcens, nec militi, flagranti hyeme inde profectus, signis, ut dictũ est, uetantibus plurimis, Tarsum urbem

Cilicum nobilem introÿt, cuius originem docuimus suprà. Exindeq; egredi nimium properans, exornari ſepulcrum ſtatuit Iuliani, in pomœrio ſitum itineris, quod ad Tauri montis anguſtias ducit: cuius ſuprema & cineres, ſi quid tunc iuſte conſuleret, non Cydnus uidere deberet, quamuis gratiſsimus amnis & liquidus: ſed ad perpetuandam gloriam recte factorum præterlaberetur Tiberis interſecans Vrbem æternam, Diuorumq; ueterum monumenta perſtringens. Inde Tarſo profectus extentis itineribus, uenit oppidum Cappadociæ Tyana: ubi ei reuerſi Procopius notarius & Memoridus tribunus occurrunt, geſtorumq; aperiunt textum, hinc ut ordo poſcebat exorſi, quòd Lucillianus Mediolanum ingreſſus cum Seniaucho et Valētiniano tribunis, quos duxerat ſecum, cognito quòd Malaricus recuſauit ſuſcipere magiſterium, effuſo curſu petierat Remos: & tanquam in alto gentis ſilentio, extra calcem, ut dicitur, procurrebat: & intempeſtiue parum etiā tum firmatis omnibus ex Ǽcturio ratiocinÿs ſcrutandis incubuit. qui fraudum conſcius & noxarum ad militaria ſigna confugit: finxitq; Iuliano ſuperſtite in res nouas quendam medium ſurrexiſſe. cuius fallacÿs turbo militaris acerrime concitus Lucillianum & Seniauchum occidit. Valentinianum enim paulo poſtea principem

trepid

trepidum, & quò confugeret ambigentē, Primitinus hospes tutius amandarat. His ita tristibus lætum aliud addebatur, missos à Iouino milites aduentare, quos Capita scholarum ordo castrensis appellat, nuntiantes æquo animo Iouiani imperium amplecti exercitum Gallicanum. Quibus compertis, Valentiniano qui cum his redierat regenda scutariorum secunda committitur schola, & Vitalianus consortio domesticorum iungitur, Herulorum è numero miles, qui multo postea auctus Comitis dignitate male rē per Illyricum gessit, confestimq; mittitur in Gallias Arintheus, ferens literas ad Iouinum, ut constanter ageret suum obtinens locum: eiq; mandatum est, ut animaduerteretur in concitorem tumultus, auctoresq; seditionis ad comitatum uincti transmitterentur. Post quæ ut uidebatur expedire disposita, apud Aspuna Galatiæ municipium breue, Gallicani milites uisi principi, ingressiq; consistorium post audita gratanter quæ pertulerāt, munerati redire iubētur ad signa. & cum introisset Ancyram imperator paratis ad pompam pro tempore necessarijs, consulatum inijt adhibito in societatē trabeæ Varroniano filio suo admodum paruulo: cuius uagitus, pertinaciter reluctans ne in curuli sella ueheretur ex more, id quod mox accidit portendebat. Hinc quoq; Iouianum celeri gradu

præscriptus uitæ finiendæ dies exegit. cum enim uenisset Dadastanam, qui locus Bithyniam distinguit & Galatas, exanimatus inuentus est nocte: super cuius obitu dubitationes emersere complures. fertur enim recenti calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequiuisse, uel extuberato capite perisse succensione prunarum immensa, aut certe ex colluuione ciborum auida cruditate distentus. Decessit autem anno tricesimo ætatis & tertio. Cumq; huic & Aemiliano Scipioni uitæ exitus similis euenisset, super neutrius morte quæstionem comperimus agitatam. Incedebat autem motu corporis graui, uultu lætissimo, oculis cæsijs, uasta proceritate & ardua, adeo ut diu nullum indumentum regium ad mensuram eius aptum inueniretur: & æmulari malebat Constantium, agens seria quædam aliquoties post meridiem: iocari'que palàm cum proximis adsuetus. Christianæ legis idem studiosus, & nonnunquam honorificus, mediocriter eruditus, magisq; beneuolus, & perpensius, ut apparebat ex paucis quos promouerat, iudices electurus: edax tamen & uino Venerïq; indulgens, quæ uitia imperiali uerecundia forsitan correxisset. Dicebatur autem Varronianus pater eius monitu cuiusdam somnij dudum præscisse quod euenit. idq; duobus amicis commisisse fidißimis, illo adiecto

quod

quod ipsi quoq; defertur trabea consularis. sed impetrato uno, adipisci non potuit aliud. audita enim filij celsiore fortuna, antequam eum uideret, fatali præuentus est morte. Et quia huic nomini amplißimum magistratum portendi, per quietem prædictum est seni, Varronianus nepos eius infans etiam tum cum Iouiano patre declaratus est, ut suprà retulimus, consul.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXVI.

DICTIS impensiore cura rerum ordinibus adusque memoriæ confinia propioris, conuenerat iam referre à notioribus pedem, ut & pericula declinentur ueritatis sæpe contigua, & examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempestiuos, strepentes ut læsos, si præteritum sit quod locutus est imperator in cœna, uel omissum quā ob causam gregarij milites coërciti sunt apud signa, & quòd non decuerat in descriptione multiplici regionū super exiguis silere castellis: quodq; cunctorum nomina qui ad Vrbani prætoris officium conuenere non sunt expressa: & similia

milia plurima præceptis historiæ dissonantia, discurrere per negotiorum celsitudines adsuetæ, non humilium minutias indagare causarum: quas si scitari uoluerit quispiam, indiuidua illa corpuscula uolitantia per inane, atomos, ut nos appellamus, numerari posse sperabit. hæc quidam ueterum formidantes, cognitiones actuum] uariorum stylis uberibus explicatas non edidere superstites, ut in quadam ad Cornelium Nepotem epistola Tullius quoque testis reuerendus adfirmat. Proinde inscitia uulgari contempta, ad residua narranda pergamus. Hac uolubilium casuum diritate exitu luctuoso finita obituq́;, interuallato breui tempore, principis corpore curato defuncti, missoq́; Constantinopolim ut inter Augustorum reliquias conderetur, progresso Niceam uersus exercitu, quæ in Bithynia mater est urbium, potestatum ciuilium militiæq́; rectores magnitudine curarum adstricti communium, interq́; eos quidam spe uana sufflati, moderatorem quæritabant diu exploratum & grauem: & rumore tenus obscuris paucorum susurris nomen perstringebatur Equitij, scholæ primæ scutariorum etiam tum tribuni. qui cum potiorum autoritate displicuisset, ut asper & subagrestis, translata est suffragatio leuis in Ianuarium Iouiani adfinem, curantem summitatem necessitatum castrensium per

per Illyricum. quo itidem spreto, quia procul iacebat, ut aptus ad id quod quærebatur atq; conueniens, Valentinianus nulla discordante sententia numinis aspiratione cælestis electus est, agens scholam scutariorum secundam, relictusq; apud Ancyram, postea sequuturus ut ordinatum est. Et quia nullo renitente hoc è rep. uidebatur, missis qui eũ uenire ocyus admonerent, diebus decem nullus imperij tenuit gubernacula: quod tunc euenisse, extis Romæ inspectis aruspex dixerat Marcus. Inter hæc tamẽ, ne quid nouaretur contrarium placitis, néue armatorum mobilitas sæpe uersabilis ad præsentium quorundam inclinaret arbitrium, attente prouidebat Equitius et cum eo Leo, adhuc sub Dagalaipho magistro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis postea magister officiorum, exercitus uniuersi iudicium quantum facere nitiq; poterant, ut Pannonij fautoresq; principis designati formantes. qui cum uenisset accitus, implendiq; negotij præsagus, ut subodorari dabatur uel somniorum adsiduitate, uel uideri die secundo, nec prodire in mediũ uoluit, bissextum uitans Februarij mensis tunc illucescens, quod aliquoties rei Romanæ fuisse cognorat infaustum: cuius notitiam certam designabo. Spatium anni uertentis id esse periti mundani motus & siderum definiunt ueteres, inter quos

Menon & Euctemon & Hipparchus & Archimedes excellunt, cũ sol perenni rerum sublimiũ lege polo percurso signifero quẽ Zodiacum sermo Græcus appellat, trecentis & sexaginta quinq; diebus emensis & noctibus ad eundem redierit cardinem: ut uerbo tenus, si à secunda elatus arietis, ad eam dimensione redierit terminata. Sed anni interuallum uerißimũ memoratis diebus & horis sex adusq; meridiem concluditur plenã: anniq; sequentis erit post horã sextam initium, porrectũ ad uesperam. Tertius à prima uigilia sumens exordium, ad horam noctis extẽditur sextã. Quartus à media noctis usq; ad claram trahitur lucem. Ne igitur hæc computatio uariantibus annorum principijs, & quodam post horam sextam diei, alio post sextam excurso nocturnam, scientiam omnem squalida diuisione confundat, & autumnalis mensis inueniatur quãdoque uernalis, placuit senas illas horas, quæ quadriennio uiginti colliguntur atq; quatuor, in unius diei noctisq; adiectæ transire mensuram. Hocq; alte considerato, eruditis concinentibus multis effectum est, ut ad unum distinctumq; exitum cõuersio cursus anni reuoluta, nec uaga sit, nec incerta, nulloq; errore deinceps obumbrata ratio cœlestis appareat, & menses tempora retineant præstituta. Hæc nondum extentis fusius regnis diu ignorauere Romani,

Romani, perq; secula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, cum in sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi: qui libenter gratificantes publicanorum uel litigãtium cõmodis, ad arbitrium suum detrahebant tempora uel augebant. hocq; excepto emerserunt alia plurima quæ fallebant, quorum meminisse nunc superuacuũ puto, Quibus abolitis, Octauianus Augustus Græcos sequutus, hanc inconstantiam correcta turbatione composuit, spatijs duodecim mensium & sex horarũ magna deliberatione collectis: perq; duodecim siderum domicilia sol discurrens motibus sempiternis, anni totius interualla concludit. quam rationem bissexti probatã, etiam uictura cum seculis Roma adiumẽto numinis diuini fundauit. Proinde pergamus ad reliqua. Elapso die parum apto ad inchoandam rerum magnitudinem, ut quidam existimant, propinquante iam uespera monitu præfecti Sallustij sub exitij denunciatione statutum est prompta cõsensione cunctorum, ne potioris quisquam autoritatis, uel suspectus altiora conari, procederet postridie mane, cumq; multorum tædio, quos uotorum inanitas cruciabat, tandem finita nocte lux aduenisset, in unum quæsito milite omni, progressus Valentinianus in campum, permissusq; tribunal ascendere celsius

ſus ſtructum, comitiorum ſpecie & uoluntate præſentium ſecundiſsima, ut uir ſerius rector pronuntiatur imperij. mox principali habitu circūdatus & corona, Auguſtusq; nuncupatus cum laudibus amplis, quas nouitatis potuit excogitare dulcedo, præmeditata dicere iam parabat. Eoq; ut expeditius loqueretur brachium exertante, obmurmuratio grauis exoritur, concrepantibus centurijs & manipulis, cohortiumq; omnium plebe, urgentium deſtinate confeſtim imperatorem alterum declarari. Quod licet nonnulli exiſtimarunt paucis corruptis ad gratiam fieri deſpectorum, ex eo tamen id fruſtra creditum uidebatur, quòd non emercati, ſed conſoni totius multitudinis paria uolentis, clamores audiebantur, documento recenti fragilitatē pertimeſcentis ſublimium fortunarum. Deinde ex ſuſurris immaniter ſtrepentis exercitus cieri tumultus uiolentior apparebat, & cōfidentia militis erumpentis interdū ad pernicioſa facinora timebatur. Quod Valentinianus magis præ cunctis ne fieret extimeſcens, elata proſpere dextera ut princeps fiducia plenus, auſus increpare quoſdam ut ſeditioſos & pertinaces, cogitata nullis interpellātibus abſoluebat. Exulto prouinciarū fortiſsimi defenſores, & præ me fero, ſemperq; laturus ſum, nec ſperāti, nec adpetenti moderamina orbis Roma. mihi, ut potiſsimo

omn

omnium, uestras detulisse uirtutes. Quod erat igitur in manu positum uestra, nondum electo imperij formatore, utiliter & gloriose complestis, adscito in honorum uerticem eo, quem ab ineunte adolescentia ad hanc usq; ætatis maturitatem splendide integreq́; uixisse experiũdo cognostis, Proinde pacatis auribus accipite quæso simplicioribus uerbis, quod conducere arbitror in commune. Adhiberi oportere in omnes casus socia potestate collegam, contemplatione poscente multiplici, nec ambigo, nec repugno, curarum aceruos & mutationes uarias accidentium ipse quoq; ut homo formidans, sed studendum est concordiæ uiribus totis, per quam res quoq; minimæ conualescunt. quod impetrabitur facile, si patientia uestra cum æquitate consentiens, id mihi quod mearum est partium concesserit libens. Dabit enim (ut spero) fortuna consiliorum adiutrix bonorum quantum efficere & consequi possum diligenter scrutanti temperamentum. Vt enim sapientes definiunt, non modo in imperio, ubi pericula maxima sunt & creberrima, uerum etiam in priuatis quotidianisq; rationibus, alienum ad amicitiam cum iudicauerit quisquam prudens, adiungere sibi debebit, non cum adiunxerit, iudicare. Hæc cum lætiorum spe polliceor: uos firmitatem factorum retinentes & fidem, dum hyberna patitur quies animorum

morum reparate uigorem atq; membrorum, ob nuncupationem augustam debita protinus accepturi. Finita oratione, quam autoritas erexerat inopina, flexit imperator in suam sententiam uniuersos: cõsiliiq; eius uiam sequuti, qui paulò antè flagrantißimis uocibus aliud postulabant, circumseptum aquilis & uexillis; agminibusq; diuersorum ordinum ambitiosè stipatum, iamq; terribilem duxerunt in regiã. Dum hæc in Oriente uolubiles fatorum explicant sortes, Apronianus regens Vrbem æternam iudex integer & seuerus, inter curarum præcipua quibus hæc præfectura sæpe solicitatur, id primum opera curabat enixa, ut ueneficos, qui tunc rarescebant, captos, postq; agitatas quæstiones nocuisse quibusdam aperte confutatos, indicatis conscijs morte mulctaret; atq; ita paucorum discrimine reliquos, si qui laterent, formidine parium exturbaret. Hæc egisse ideo efficaciter fertur, quòd Iuliani promotus arbitrio agentis etiam tum per Syrias, in itinere unum amiserat oculum: suspicatusq; artibus se nefarijs adpetitum, iusto quidem sed inusitato dolore hæc & alia magna quæritabat industria. unde quibusdam atrox uisus est, in amphitheatrali curriculo undatim coëunte aliquoties plebe causas dispiciens criminum maximorum. Deniq; post huiusmodi uindicata complura, Hilarium aurigam conuictum

atq;

atque confessum, uix dum pubescentem filium suum uenefico tradidisse docendum secretiora quædam legibus interdicta, ut nullo cōscio adminiculis iuuaretur internis, capitali animaduersione damnauit: qui laxius retinente carnifice, subito lapsus confugit ad ritus Christiani sacrariū, extractusq; exinde ilico abscisa ceruice consumptus est. Verùm hæc similiaq; tum etiam ut coërcenda mox cauebantur, & nulli, uel admodum pauci in his uersati flagitijs uigori publico insultarunt: sed tempore sequuto, longæua impunitas nutriuit immania, usq; eò grassante licentia, ut imitatus Hilarium quidam senator, seruumq; suum modo nō per syngrapham arcanis piacularibus inducendum, commisisse doctori malarum artium confutatus, supplicium redimeret opima mercede, ut crebrior fama uulgarat. Isq; ipse hoc genere quo iactatū est absolutus, cū uitæ pudere deberet & culpæ, non abolendæ incubuit maculæ, sed tanquam inter multos probrosos solus uacuus ab omni delicto, equo phalerato insidens discurrēsq; per silices, multa post se unicus trahit agmina seruulorum, per nouū quoddam insigne curiositas spectari adfectans: ut Duillium accepimus ueterem post gloriosa illa naualis rei certamina id sibi sumpsisse, ut tibicine lenius præcinente rediret ad sua post cœnam. Sub hoc tamen Aproniano ita

iugit

iugiter copia necessariorũ exuberauit, ut nulla saltem leuia murmura super inopia uictui cõgruentium orirentur, quod aßidue Romæ contingit. At in Bithynia Valentinianus princeps (ut prædiximus) declaratus, dato in perẽdinum diem signo profiscendi, conuocatis primoribus, quasi tota consilia tanquam sibi placentia sequuturus, percunctabatur quemnam ad imperij consortium oporteret adsumi: silentibusq; cunctis, Dagalaiphus tunc equestris militiæ rector respondit fidentius: Si tuos, inquit, amas imperator optime, habes fratrem: si rempublicam, quære quem uestigas. Quo dicto asperatus ille, sed tacitus & occultans quæ cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingressus Cal. Martijs, Valentem fratrem stabulo suo cum tribunatus dignitate præfecit. Indeq; cum uenisset Constantinopolim, multa secum ipse diuoluens, & magnitudini urgenti negotiorum iam sese parare considerans, nihil morandum ratus Cal. Aprilis productum eundem Valentem in suburbanum uniuersorum sententijs concinentibus (nec enim audebat quisquam refragari) Augustum pronunciauit: decoreq; imperatorij cultus ornatum, & tempora diademate redimitum, in eodem uehiculo secum reduxit, participem quidem legitimum potestatis, sed in modum apparitoris morigerum, ut progrediens aperiet textus. quibus

bus ita nullo interturbante perfectis, constricti rapidis febribus imperatores ambo diu, spe uiuendi firmata, ut erant inquirendis rebus gnauiores quàm componendis, suspectas morborum causas inuestigandas acerrime Vrsatio officiorum magistro Dalmatæ Crudo & Iuuentio Sisciano quæstori tunc commiserunt: ut loquebatur pertinax rumor, inuidiam cientes Iuliani memoriæ principis, amicisq; eius, tanquam clandestinis præstigijs læsi. sed hoc euanuit facile, ne uerbo quidem tenus insidiarum indicio ullo reperto. Hoc tēpore, uelut per uniuersum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitæ gentes sæuissimæ limites sibi proximos persultabant. Gallias Retiasq; simul Alemanni populabantur, Sarmatæ Pannonias & Quadi, Picti, Saxones & Scoti & Attacotti Britannos ærumnis uexauere continuis: Anstoriani Mauricæq; aliæ gentes Africam solito acrius incursabant, Thracias diripiebant prædatorij globi Gotthorum: Persarum rex manus Armenijs iniectabat, eos ad suam ditionem ex integro uocare ui nimia properans, sed iniuste, causando quod pòst Iouiani excessum, cum quo fœdus firmauerat & pacem, nihil obstare debebat quo minus ea recuperaret, quæ ante ad maiores suos pertinuisse monstrabat. Acta igitur tranquillius hyeme, concordissimi prin-

cipes unus nuncupatione prælatus, alter honore specie tenus adiunctus, percursis Thraciis Næssum aduenerũt: ubi in suburbano, quod appellatũ Mediana à ciuitate tertio lapide disparatur, quasi mox separandi partiti sunt comites & Valentiniano quidem, cuius arbitrio res gerebatur, Iouinus euenit, dudum promotus à Iuliano per Gallias magister armorum, & Dagalaiphus, quem militiæ rectorem prouexerat Iouianus: in Orientem uerò secuturus Valentẽ, ordinatus est Victor, ipse quoq; iudicio principis antedicti prouectus, cui iunctus est Arintheus. Lupicinus enim pridem à Iouiano pari modo promotus magister equitum, partes tuebatur eoas. tunc & Equitius Illyriciano præponitur exercitui, nondum magister, sed comes: & Serenianus olim sacramento digressus recinctus est ut Pannonius, sociatusq; Valenti domesticorum præfuit scholæ. Quibus ita digestis, & militares partiti numeri: & post hæc cum ambo fratres Sirmium introissent diuiso palatio, ut potiori placuerat, Valentinianus Mediolanum, Constantinopolim Valens discessit, & Orientem quidem regebat potestate præfecti Sallustius: Italiam uerò cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias prouincias Germanus. agentes igitur in memoratis urbibus principes, sumpserunt primitus trabeas consulares, omnisq; hic

an

annus dispendijs grauibus rem Romanam afflixit. Alemanni enim perrupere Germaniæ limites, hac ex causa solito infestius moti. cum legatis eorum missis ad comitatum, certa & præstituta ex more munera præberi deberent, minora & uiliora sunt attributa: quæ illi suscepta furenter agentes, ut indignissima proiecere: tractatiq; asperius ab Vrsatio tunc magistro officiorum iracundo quodam & sæuo, regressi, factumq́; exaggerantes, ut cõtumeliose despectas gentes immanissimas concitarũt. Et circa id tempus, aut non multo posterius in Oriente Procopius in res surrexerat nouas. quæ prope Calend. Nouembris uenturo Valentiniano Parisios, eodemq́; nuntiata sunt die. & Alemannis quidem occursurum Dagalaiphum pergere mature præcepit: qui uastatis propinquioribus locis longius discesserant incruenti. super appetitu uerò Procopij antequàm adolesceret reprimendo, curis diducebatur ambiguis, ea potissimum ratione solicitus, quod ignorabat utrum Valente superstite an extincto memoratum imperium adfectarat. Equitius enim relatione Antonij tribuni accepta, regentis in Dacia mediterranea militem, qui nihil præter negotium ipsum auditum obscure significabat, ipse quoq; nondum liquida fide comperta, simplicibus uerbis principem gestorum conscium fecit. His cogni-

tis Valentinianus eodem Equitio aucto magisterij dignitate, repedare ad Illyricum destinabat, ne persultatis Thracijs perduellis iam formidatus inuaderet hostili excursu Pannonias: Documento enim recenti impendio terrebatur, reputans paulo antea Iulianum contempto imperatore bellorum ciuilium ubique uictore, nec speratum antè nec expectatum ab urbe in urbem incredibili uelocitate transisse. Verùm ardens ad redeundum eius impetus molliebatur consilijs proximorum, suadentium & orantium ne interneciua minantibus barbaris exponeret Gallias, ne'ue hac causatione prouincias desereret egẽtes adminiculis eius: ijsq́; legationes urbium accessere nobiliũ, precantes ne in rebus duris & dubijs impropugnatas eas relinqueret, quas præsens eripere poterit discriminibus maximis metu ambitiosi nominis sui Germanis incusso. tandem denique utilitate rei perpensius cogitata, in multorum sententias flexus, replicabat aliquoties hostẽ suũ, fratrisq́; solius esse Procopiũ, Alemãnos uerò totius orbis Romani: statuitq́; nusquàm interim extra confinia moueri Gallorum, adusq; Remos progressus. soliciti usq́; super Africa, ne repente perrũperetur, Valterium postea COS. tunc notariũ, ad eandem tuẽdam ire disposuit, & Masaucionẽ domesticũ protectorem ea consideratione, quòd ibi sub patre

Cretio

cretione comite quondam educatus suspecta nouerat loca, hisq; scutarium adiunxit Gaudentium olim sibi cognitum & fidelem. Quia igitur uno eodemq; tempore utrobiq; turbines exarsere mœstissimi, competẽti loco singula digeremus, nunc partem in Oriente gestorum, deinde bella barbarica narraturi: quoniam pleraq; & occidentali, & in Eoo orbe ijsdem mensibus sunt actitata, ne dum ex loco subinde saltuatim redire festinamus in locum, omnia confundentes, squaliditate maxima rerũ ordinem implicemus. Insigni genere Procopius in Cilicia natus & educatus, ea consideratione, qua propinquitate Iulianum postea principem contingebat, à primo gradu eluxit: & ut uita moribusq; castigatior, licet occultus erat & taciturnus, notarius diu perspicaciter militans & tribunus, iamq; summatibus proximus, post Constantij obitum in rerum conuersione uelut imperatoris cognatus altius anhelabat, admixtus consortio comitum: & apparebat eum, si unquam potuisset, fore quietis publicæ turbatorem. Hunc Iulianus Persidem ingrediens, consociato pari potestatis iure Sebastiano, in Mesopotamia cum manu militum reliquerat ualida: mandaratq; ut susurrauit obscurior fama (Nemo enim dicti autor extitit uerus) pro cognitorum ageret textu, & si subsidia rei Romanæ languisse sensisset, impera

imperatorem ipse se prouideret ocius nuncupari. Qui iniuncta ciuiliter agens & caute, Iuliani letaliter uulnerati funus, & ad regenda communia comperit Iouianum euectum: falsoq; rumore disperso, inter obeuntis anhelitus animæ eundem Iulianum mandasse, placere sibi Procopio claues summæ rei gerendæ committi. ueritus ne hac ex causa indemnatus occideretur, è medio se conspectu differuit, maxime post Iouiani territus necem notariorum omnium primi: quem Iuliano perempto ueluti dignum imperio paucis militibus nominatū, nouaq; exinde cœptare suspectū, cruciabiliter didicerat interfectum. & quia se quæri industria didicerat magna, uitans grauioris inuidiæ pondus ad abdita longiusq; remota discessit. cumq; à Iouiano exploratius indagari latibula sua sentiret, & formæ uitæ iam fuisset pertæsum: quippe à celsiore statu deiectus ad inferiora, etiam edendi penuria in locis squalentibus stringebatur, hominūq; egebat colloquijs. postremæ necessitatis impulsu, deuijs itineribus ad Chalcedonium agrum peruenit. ubi quoniam illud firmius uisum est receptaculū, apud fidissimum amicorum delitescebat, Strategium quendam ex palatino milite senatorē, Constantinopolim, quantum fieri poterat, clanculo sæpe intermeans: ut indicio eiusdem Strategij patuit, postquàm sepius in factionis conscios

scios est inquisitum. Ritu itaque solertissimi cuiusdam speculatoris, ignotus uultu ob squalorem & maciem rumusculos colligebat tunc crebrescentes, ut sunt acerba semper instantia, incusantium multorum Valentem, quasi cupiditate aliena rapiendi succensum. cuius diritati adiectum erat incentiuum exitiale socer Petronius, ex præposito Martensium militum promotus repentino saltu patricius, animo deformis & habitu. qui ad nudandos sine discretione cunctos immaniter flagrans, innocentes pariter & sontes post exquisita tormenta quadruplicibus nexibus uinciebat, debita iam inde à temporibus principis Aureliani perscrutans, & impendio mœrens, si quenquam absoluisset indemnem. cuius morum intolerantiæ hæc quoq; pernicies accedebat, quòd cum ditaretur luctibus alienis, erat inexorabilis & crudelis, & in rabido corde rudissimus, nec reddendæ, nec accipiendæ rationis unquàm capax: inuisior Cleandro, quem agentem sub imperatore Commodo præfecturam sublata uecordia diuersas legimus uexasse fortunas: & onerosior Plautiano, qui præfectus iidem sub Seuero ultra mortale tumens cuncta confuderat, ni gladio periisset ultore. Hæc lacrymosa quæ incitante Petronio sub Valente clausere multas paupertinas & nobiles domos, impendentiumq; spes atrocior, prouincialium

& militum paria gementium sensibus imis hærebant: & notis licet obscuris & tacitis, permutatio status præsentis ope numinis summi concordi gemitu poscebatur. Quæ Procopius latenter accipiens, arbitratusq; ubi felicius acciderit fatum, negotio leui ad apicem summæ potestatis assumi, subsidebat ut prædatrix bestia, uiso quod capi poterat protinus eruptura. cui hæc quæ maturabat ardenti fors hanc materiam dedit impendio tempestiuam, consumpta hieme, festinans ad Syriam Valēs iam fines Bithynorum ingressus, docetur relationibus ducum, gentem Gotthorum ea tempestate intactam, eandemq; sæuissime conspirantem in unum ad peruadenda parari collimitia Thraciarum, Hocq; cognito, ut impræpedito ipse pergeret quò tendebat, sufficiens equitum adiumentum & peditum mitti iussit ad loca, in quibus barbarici timebantur excursus. Dimoto itaque longius principe, Procopius ærumnis diuturnis attritus, uel atrocem mortem clementiorem ratus malis quibus afflictabatur, aleam periculorum omnium iecit abrupte: extremaq; iam perpeti nequaquàm timens, præeunte perdita ratione, facinus adoritur audacissimum. Diuitenses Tungritanosq; iuniores ad procinctum urgentem per Thracias inter alios celerare dispositos, & Constantinopoli moraturos solenniter biduū,

per quosdam ex ijsdem numeris notos solicitare properans, quia cum omnibus loqui periculosum erat & arduum, fidem paucorum inlegit: qui pellecti per spem præmiorum ingentium, sub consecratione iurisiurandi, promisere se quæ uellet cuncta facturos, fauorem quoque polliciti conturmalium, inter quos ipsi potiorem locum obtinebant in suadendo, stipendijs excellentes & meritis. utq; condictũ, & ubi excanduit radijs dies, idem Procopius diductus in cogitationes uarias. Anastasianas balneas petit, à sorore Constantini cognominatas, ubi locata nouerat signa: doctusq; per arcanorum conscios, omnes in eius studium consensisse societate coita nocturna, fide salutis data libenter admissus, constipatione uendibilium militum cum honore quidem, sed in modum tenebatur obsessi: qui ut prætoriani quondam post Pertinacis necem licitantem imperij præmia Iulianum susceperant, ipsi quoque Procopium infausti dominatus exordia molientem, attenti ad omne compendium defenderunt. Stetit itaque subtabidus, excitum putares ab inferis, nusquam reperto paludamento, tunica auro distincta ut regius minister, indutus, à calce ad pubem in pædagogiani pueri speciem purpureis opertus tegminibus pedum: hastatusq; purpureum itidem pannulũ læua manu gestabat, ut in thea-

trali scena simulacrum quoddam insigne per aulæum uel mimicam cauillationem subito putares emersum. Ad hoc igitur dehonestamentum honorum omnium ludibriose sublatis, & ancillari adulatione beneficij alloquutus autores, opesq; pollicitus amplas, & dignitates ob principatus primitias, processit in publicũ multitudine stipatus armorum: signisq; sublatis erectius ire pergebat, circumclausus horrendo fragore scutorum lugubre concrepantium, quæ metuentes ne à celsioribus tectis saxis uel tegularum fragmentis conflictarentur, densius ipsis galearum cristis aptabant. Huic timidius incedenti, nec resistebat populus, nec fauebat: accendebatur tamen insita plerisque uulgarium nouitatis repentina iucunditate, ea re potius incitante, quod Petroniũ, ut prædiximus, diuitias uiolenter augentem, omnes eadem mente detestabantur, qui sepulta iamdudum negocia & rediuiuas tabulas debitorum in diuersos ordines excitabat. Cum itaq; tribunal idem ascendisset Procopius, & cunctis stupore defixis timeretur silentium triste, procliuiorem uiam ad mortem (ut sperabat) existimans aduenisse, per artus tremore diffuso implicacior ad loquendũ, diu tacitus stetit: pauca tamen interrupta & moribunda uoce dicere iam exorsus, quibus stirpis propinquitatem imperatoriæ prætendebat, leni paucorũ

susurro pretio illectorum, deinde tumultuarijs succlamationibus plebis imperator appellatus, incondite petit curiam raptim. ubi nullo clarissimorum, sed ignobili paucitate inuenta, palatium pessimo pede festinatis passibus introijt. Mirantur quidam profecto irrisione digna principia, incaute cœpta & temere, ad ingemiscendas erupisse reip. clades, ignari forsitam exemplorum id accidisse primitus arbitrantes sic Adramytenus Andriscus degener quidã infimæ sortis, adusq; Pseudophilippi nomen euectus, bellis Macedonicis tertium addidit graue. sic Antiochiæ Macrino imperatore agente ab Emesa Heliogabalus exiuit Antoninus. ita inopino impetu Maximini Alexander cum Mammea matre confossus est. in Africa superior Gordianus in imperium raptus, aduentantium periculorum angoribus implicatus, uitã laqueo spiritu intercluso profudit. igitur cupediarum uilium mercatores, & qui intra regiã apparebant aut parere desierãt, quiq; cætu militariũ nexi ad pacatiora iam uitæ discesserant, ad insoliti casus ambigua partim inuiti alij uolentes adsciscebantur: nõnulli omnia tutiora præsentibus rati, à ciuitate occulte dilapsi imperatoris castra petiuere itineribus festinatis. Hos omnes Sophronius uiuacissimo cursu prægressus, tunc notarius, præfectus postea Cõstantinopoleos, Valentem

lentem à Cæsarea Cappadocum iam profectu-
rum, ut uaporatis æstibus Ciliciæ iam lenitis
ad Antiochiæ percurreret sedes, textu nar-
rato gestorũ, spe dubia ut in talibus percitum
& stupentẽ auertit Galatiã, res adhuc trepi-
das arrepturum. Qui dum itineribus properat
magnis, attentissima cura Procopius in dies
agitabat noctes, subditiuos quosdã ostentans,
qui astutia confidenti, partim ab oriente alij
è Gallijs se uenisse, & Valentinianum obisse
fingentes, cuncta patere nouo & fauorabili
principi memorabant. Et quia res nouæ petu-
lanter arreptæ celeritate muniri solẽt interdũ,
ne quid formidandum omitteretur, confestim
Nebridius in locũ Sallustij præfectus præto-
rio factione Petronij recens promotus, & Cæ-
sarius Constantinopolitanæ urbis præfectus, in
uincula cõpingũtur: & iubetur ciuitatem cu-
rare solita potestate Phronemius, esseq; magi-
ster officiorũ Euphrasius, ambo Galli institu-
tis bonarũ artiũ spectatissimi: & administra-
tio negotiorũ castrensiũ Gomoario & Agi-
loni reuocatis in sacramentũ cõmittitur inco
sulte, ut docuit rerũ exitus proditor. Quia igi-
tur Iulius comes per Thracias copijs militari-
bus præsidens oppressurus rebelles si cõperis-
set conata ex propinquis stationibus timeba-
tur, cõmentũ excogitatum est ualidũ: & quasi
iussu Valentis seria super Barbaricis motibus

tractatur⁹, Nebridij literis adhuc clausi uiolẽter expreßis accit⁹ Cõstãtinopolim strictius tenebatur. hacq; callida fraude bellatrices Thraciæ gẽtes sine cruore acquisitæ, adminicula ausis tumultuarijs maxima cõpararũt. Post quæ ita euẽtu lætiore cõpleta, Araxi⁹ exãbita regia prætorio præfectus acceßit, uelut Agilone genero suffragante: alijq; plures ad aulenarios actus & administrãdas prouincias sunt admißi, quidã inuiti, alij ultro semet offerẽtes cũ præmijs. utq; in certaminib⁹ intestinis usu uenire contingit, emergebant ex uulgari fece nonnulli desperatione cõsilijsq; ductãtibus cæcis: contraq; quidã orti splẽdide à culminibus summis adusq; mortes & exilia corruebant. Vbi per hæc & similia factio firmiter uidebatur esse cõposita, restabat ut abundans cogeretur militũ manus: & impetratũ est facile, id quod in publicis turbamentis aliquoties ausa ingentia uel iustis exorsa primordijs impediuit. Transeũtes ad expeditionẽ per Thracias concitatæ equitũ peditũq; turmæ, blandeq; acceptæ & liberaliter cũ essent, omnesq; in unũ sitæ, iamq; exercitus species appareret, promissis uberrimis inhiantes sub execrationibus diris in uerba iurauere Procopij, hanc polliciti pertinaciam, quod eum suis armis defensabũt. Inuenta est enim occasio ad alliciendos eos perquã opportuna: quòd Cõstantij filiam par-

nulam, cuius recordatio colebatur, sinu ipse circumferens, necessitudinem prætendebat & Iuliani. Adeptusq; est aliud tẽpori congruũ: quòd Faustina matre puellæ casu præsente quodam, acceperat habitus insignia principalis. Adiungit his aliud ueloci diligentia maturandum, & electi quidam stoliditate præcipites ad capessendum Illyricũ missi sunt, nullo præter petulantiam adiumento confisi, aureos scilicet nummos effigiatos in uultum noui principis, aliaq; ad illecebras aptãtes: quos correptos Equitius per eas regiones militum rector, extinxit genere diuerso pœnarum. pariaq; deinde metuens, obstruxit tres aditus angustissimos, per quos prouinciæ tentantur arctoæ, unum per ripensem Daciam, alterum per Succos notissimum, tertium per Macedonas, quem appellant Acontisma. Hacq; cautela uana persuasione rapiendi Illyrici destitutus, usurpator indebitæ potestatis magna perdidit instrumenta bellorum. Dum hæc ita aguntur, atrocitate nuntij Valens perculsus, iamq; reuertens per Gallogræciam, auditis apud Constantinopolim gestis diffidenter incedebat & trepide: ac repentino pauore uias prouidendi turbante eousq; desponderat animum, ut augustos amictus abijcere tanquam grauem sarcinam cogitaret. fecissetq; profecto, ni uetantibus proximis detractus à defor-

mi

mi proposito, firmatusq́; meliorum sententijs agnina duo praeire iußisset, quibus nomina sunt Iouij atque Victores, castra perduellium irruptura. His iam propinquantibus ipse Procopius à Nicea regressus, quò nuper aduenerat, cum Diuitensibus desertorumq́; plebe promiscua quam dierum ferè sex spatio congregarat, Mygdum accelerauit: qui locus Sangario adluitur flumine. ubi cum legiones iam pugnaturæ congrederentur, inter reciprocantes missilia, quasi procursatione hostem lacessens, solus prorupit in medium. & secundioris ductu fortunæ, ex contraria acie uelut agnitum quendam Vitalianum, quem si norat ambigitur, Latine salute data blande produxit. eumq́; porrecta dextra suauiatus, omnibus hincinde attonitis: En, inquit, cana Romanorum exercituum fides, & regionibus firmis iuramenta constricta. Placet fortißimi uiri pro ignotis tot suorum consurrexisse mucrones: utq́; Pannonius degener, labefactans cuncta & proterens. imperio quod ne uotis quidem concipere ausus est unquàm potiatur, ingemiscere nos uestris nostrisq́; uulneribus. quin potius sequimini culminis summi prosapiam, non ut rapiat aliena, sed in integrum maiestatis auitæ restituatur, arma iustißima commouentem. Hac sermonis placiditate molliti omnes, qui acriter uenerant

rant

rant pugnaturi, signorum apicibus aquilisq; summißis, desciuere libentes ad eum: & pro terrifico fremitu, quem barbari dicunt barriturn, nuncupatum imperatorem stipatumq; de more consentientes in unum reduxerunt ad castra, testati more militiæ Iouem, inuictum Procopium fore. Huic perduellium prosperitati lætior accesßit. Rumitalca enim tribunus in societatem Procopianorum adscitus, & suscepta cura palatij, digesto maturè consilio permixtoq; cum militibus, mari ad Drepanum antea nunc Helenopolim uenit, exindeq; Niceam spe celerius occupauit. ad quam obsidendam cum huiusmodi pugnarum peritis Vadomario misso ex duce & rege Alemanorum, Valens Nicomediam pergit. Exinde profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis uiribus insistebat: cuius è muris probra in eum iaciebantur, & iniuriose compellabatur ut Sabaiarius. Est autem Sabaia ex ordeo uel frumento in liquorem conuersus paupertinus in Illyrico potus. Fessus denique inopia commeatuum, & obstinatione nimia defensorum, discedere iam parabat: cum inter hæc clausi apud Niceam, patefactis subito portis egreßi, munitorum magna parte prostrata, ductore fidentißimo Rumitalca properabant ardentes, circumuenturi Valentem à tergo nondum à Chalcedonos

subur

suburbano digressum, & patrassent conata, ni rumore quodam præucrso, imminens exitium ille perdoctus, instantem uestigijs hostem per Sunonensem lacum & fluminis Galli sinuosos anfractus propere discedendo frustra sequentem lusisset: & hoc casu Bithynia quoq; in Procopij ditionem redacta est. unde cum Ancyram Valens citis itineribus reuertisset, comperissetq; Lupicinum ad orientem cum cateruis aduentare non contemnēdis, spe prosperorum electior, Arintheum lectißimum ducem occursurum hostibus misit. qui ubi Dadastanam tetigit, in qua statione perisse diximus Iouianum, Hyperechium sibi oppositum repente uidit cum copijs, antehac recte gastrēsis apparitorem, id est uentris ministrum & gutturis: cui ut amico Procopius auxilia ductanda commisit. Et dedignatus hominem superare certamine despicabilem, autoritatis et celsi fiducia corporis, ipsis hostibus iußit suum uincire rectorem. atq; ita turmarū antesignanus umbratilis comprensus suorum manibus. quæ dum hoc modo procedunt. Venustus quidam largitionum apparitor sub Valente, multo ante Nicomediam missus, ut aurum susceptum stipendij nomine militibus per orientem diffusis uiritim tribueret. hac tristitia cognita, alienum peruidēs tempus Cyzicum cum his quæ susceperat se citius contulit: ubi forte

Serenianus repertus domesticorum tunc comes missus ad thesauros tuendos, urbem inexuperabili mœnium ambitu monumentis quoq; ueteribus cognitam, fretus tumultuario præsidio custodiebat: ad quam expugnandam Procopius, ut possessa Bithynia sibi etiã Hellespontum iungeret, ualidam destinauerat manum. Morabantur autem effectũ sagittis & glandibus cæterisq; iaculis obsidentium sæpe globi confusi, & propugnatorum solertia claustrum per catenam ferreã ualde robustam ori portus insertam, quæ ne rostratæ irruerent naues hostiles, erat altrinsecus colligata. hanc post uarios militum labores & ducum, fatigatorum acerrimis prælijs, Aliso quidam tribunus abscidit, exercitijs bellorum prudens, hoc modo. Coniunctis tribus nauigijs, testudinem hac specie superstruxit. densatis cohærentes supra capita scutis, primi transtris instabant armati, alij post hos semet curuantes humilius, tertijs gradatim inclinatis summisse, ita ut nouissimi suffraginibus insidentes formam ædificij fornicati monstrarent. quod machinæ genus contra murales pugnas ideo figuratur hac specie, ut missilium ictus atque saxorum per decursus cadentes labiles instar imbrium euanescant. itaque coniectu telorum Aliso paulisper defensus, ingenti corporis robore,

ſuppoſito ſtipite eandem catenam fortius bipenni confindes ita confregit, ut diſiecta patefaceret aditū latum: hocq́; exitu ciuitas hoſtili impetu patuit improtecta. qua cauſa extincto poſtea proteruiæ totius autore cū in factionis participes ſæuiretur, hic idē tribunus contemplatione facinoris clari uitam cū militia retinens, diu poſt in Iſauria oppetijt uaſtatoria manu confoſſus. Hoc marte Cyzico reſerata Procopius ad eam propere feſtinauit: ueniaq́; uniuerſis qui repugnauere donatis, Serenianum ſolum iniectis uinculis iuſsit duci Niceam ſeruandum artiſsime. Statimq́; Hormiſdæ maturo iuueni Hormiſdæ regalis illius filio poteſtatem proconſulis detulit, & ciuilia more ueterum & bella recturo. qui agens pro moribus lenius, à militibus quos per deuia Phrygiæ miſerat Valens, ſubito corripiendus incurſu, tanto uigore euaſit, ut aſcenſa naui nuſquam ad caſus pateret ancipites: ſequentemq́; ac penè captam uxorem ſagittarū nube diffuſa defenſam auerteret ſecum, matronam opulentam & nobilem, cuius uerecundia & deſtinatio glorioſa abruptis poſtea diſcriminibus maritū exemit. Ea uictoria ultra homines Procopius ſeſe efferēs, & ignorās quod quiuis beatus uerſa rota fortunæ ante ueſperum poteſt eſſe miſerrimus, Arbetiōis domū, cui antea tanquā eadem ſibi ſentiētis parcebat

bat ut propria, iußit exinaniri ob illos casus inæstimabiles plenam, ideo indignatus, quòd uenire ad eum accitus aliquoties distulit, causatus incõmoda senectutis & morbi. Et licet hac ex causa præsumptor momentum pertimesceret graue, tamen cum obsistente nullo se in orientales prouincias effundere libenti cunctorũ assensione iam licētius posset, auidus nouitatem quandã uisere, tædio asperioris imperij, quo tunc tenebãtur: erga alliciendas quasdam ciuitates Asiæ, legendosq; eruendi peritos auri, ut sibi profuturos prælijs, quæ magna expectabat & crebra, segnius commoratus in modum acuti mucronis obtusus est: ut quondam Pescennius Niger ad subueniẽdum spei rerũ extremæ à populo Romano sæpe accitus, dum diu contatur in Syrias irruere, superatus in sinu Ißico, qui est in Cilicia ubi Darium Alexander fudit, fugatusq; in suburbano quodam Antiochiæ gregarij manu militis interijt. Hæc adulta hyeme Valentiniano & Valente COSS. agebantur. Translato uerò in Gratianum adhuc priuatum & Dagalaiphum amplißimo magistratu, aperto iam uere suscitatis uiribus, Valens iuncto sibi Lupicino cum robustis auxilijs Peßinunta signa propere tulit, Phrygiæ quondam, nunc Galatiæ oppidum. quo præsidijs ocius communito, ne quid inopinum per eos emergeret tractus,

præter radices Olympi montis excelsi tramitesq; fragosos ire tendebat ad Lyciam, oscitantem Gomoarium adgressurus, cui pertinaci conspiratione multorum hac maxima conside ratione resistebatur, quòd hostis eius, ut antè relatum est, Constantij filiam paruulam cum matre Faustina & in agminibus & cũ propinquæ acies starent, lectica circumferens secum, ut pro imperiali germine, cui se quoq; iunctum addebat, pugnarent audentius, iras militum accendebat: Sicut aliquando dimicaturi Macedones cũ Illyrijs, regem adhuc infantem in cunis locauere post aciem, cuius metu ne traheretur captiuus, aduersos fortius oppresserunt. Contra has calliditatis argutias sagaci opitulatione nutanti negotio consuluit imperator: & Arbetionem ex consule agentem iam dudum in otio ad se uenire hortatus est, ut Constantiani ducis uerecundia truces animi lenirentur. neq; secus euenit. nam cum omnibus prouectior natu & dignitate sublimior caniciem reuerendam ostenderet, multis ad perfidiam inclinatis, publicum grassatorem Procopium, milites uerò sequutos eius errorem, filios & laborum participes pristinorum appellans orabat, ut se ac si parentem magis sequerentur felicißimis ductibus cognitum, quàm profligato morem gererent nebuloni destituendo iam & casuro. Quibus cognitis Go-

moarius cum olusis hostibus unde uenerat, redire posset innoxius, ad castra imperatoris opportunitate interualli proximi captiui colore transiuit, uelut accursu multitudinis uisæ subito circumseptus. Qua successus alacritate Valens castra promouit ad Phrygiam: & prope Nacoliam collatis manibus, partium dux in ancipiti Agilo rem excursu prodidit repentino: eumq; scuti complures iam pila quatientes & gladios, ad imperatorem transeũt cum uexillis scuta peruersa gestantes, quod defectionis signum est apertißimum. Hoc præter spem omnium uiso, Procopius salutis intercluso suffugio uersus in pedes circumiectorũ nemorum secreta & montium petebat, Florẽtio sequente & Barchalba tribuno, quem per sæuißima bella iam inde à Constantij temporibus notum, neceßitas in crimen traxerat non uoluntas. maiore itaq; noctis parte cõsumpta, cum à uespertino ortu luna prælucẽs in diem metũ augeret, undiq; facultate euadẽdi exempta, consiliorum inops Procopius, ut in arduis neceßitatibus solet, cum fortuna expostulabat luctuosa & graui: mersusq; multiformibus curis subito à comitibus suis arctius uinctus, relato iam die ductus ad castra, imperatori offertur reticens atq; defixus: statimq; abscisa ceruice discordiarum ciuilium gliscẽtes turbines sepeliuit, ad ueteris Perpennæ exemplum: qui
post

post Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione paulisper potitus, è frutetis sub quibus latebat extractus, oblatusq; Pompeio, eius iussu est interfectus. pariq; indignationis impetu Florentius & Barchalba qui eum duxerunt, confestim non pensata ratione sunt interfecti. nam si principem legitimum prodidissent, uel ipsa iustitia iure cæsos pronunciaret: si rebellem, & oppugnatorē internæ quietis, ut ferebatur, amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Excessit autem uita Procopius anno quadragesimo amplius mēsibus decē, corpore non indecoro, nec mediocris staturæ, subcuruus, humumq; intuendo semper incedens, perq; morum tristium latebras illius similis Crassi, quem in uita semel risisse Lucillius affirmat & Tullius: & quod est mirandum: quoad uixerat incruentus. Iisdem ferè diebus protector Marcellus eiusdem cognatus agens apud Niceam præsidium, proditione militum & interitu Procopij cognito, Serenianum intra palatium clausum medio noctis horrore incautum adortus occidit. Cuius mors saluti plurimis fuit: nam si uictoriæ superfuisset incultis moribus homo & nocendi acerbitate conflagrans, Valentiq; ob similitudinem morum & genitalis patriæ uicinitatem acceptus, occultas uolūtates principis introspiciēs ad crudelitatem propensioris multas

innocentium edidiſſet ſtrages. Quo interfecto idem Marcellus occupata celeri curſu Chalcedone, cōcrepantibus paucis quos uilitas & deſperatio trudebat in ſcelus, umbram principatus funeſti capeßit gemina ratione fallente: quòd et Gotthorum tria milia regibus iam lenitis ad auxilium erant miſſa Procopio Conſtantianam prætendenti neceßitudinem, quæ ad ſocietatem ſuam parua mercede traduci poſſe exiſtimabat: quodq́; geſta in Illyrico etiam tum latebant. Inter quæ tam trepida ſpeculationibus fidis Equitius doctus conuerſam molem belli totius in Aſiam, digreſſus per Succos Philippopolim clauſam præſidijs hoſtium Eumolpiadam ueterem reſerare magna ui conabatur, urbem admodum opportunam, & impedituram eius aduentus, ſi ponè relicta adiumenta Valenti laturus (nondum enim apud Nacoliam geſta compererat) feſtinare ad Aemimontū cogeretur. Verùm paulo poſtea cognita leui præſumptione Marcelli, milites mißi ſunt audaces & prompti, qui eum raptum ut deditum noxæ mancipium in cuſtodiam compegerunt. Vnde poſtridie productus, lateribus ſulcatis acerrime, paria'que perpeßis conſortibus interijt hoc fauorabilis ſolum quòd abſtulit Serenianum è medio, crudelem ut Phalarim illi, & illi fidū ad doctrinarum diritatem quā, cauſis inanibus prætexebat.

xebat. Extirpatis occasu ducis funeribus belli, sæuitum est in multos acrius quàm errata flagitauerant uel delicta: maximeq; in Philippopoleos defensores, qui urbem seq; ipsos nõ nisi capite uiso Procopij, quod ad Gallias portabatur, egerrime dediderunt. Ad gratiã tamen precãtium coërciti sunt aliqui lenius: inter quos eminebat Araxius, in ipso rerum exustarum ardore adeptus ambitu præfecturam, & Agilone intercedente genero supplicio insulari mulctatus, breue post tempus euasit. Euphrasius uerò itemq; Phronemius missi ad occiduas partes arbitrio obiecti sunt Valentiniani: & absoluto Euphrasio Phronemius Cheronesum deportatur, inclementius in eodem punitus negotio ea re, quòd diuo Iuliano fuit acceptus: cuius memorandis uirtutibus ambo fratres principes obtrectabant, nec simi les eius, nec suppares. His accedebãt alia grauiora, & multo magis quàm in prælijs formidanda. Carnifex enim & unci & cruentæ quæstiones sine discrimine ullo ætatum & dignitatũ per fortunas omnes & ordines grassabantur, & pacis obtentu uitium detestandum agitabatur, infaustam uictoriã execrantibus uniuersis, interneciuo bello quouis grauiorem. nam inter arma & lituos conditionis æquatio leuiora facit pericula: & Martiæ uirtutis potestas aut id quod ausum occupat, aut inopi-

nata mors si acciderit nullum ignominiæ contingit sensum, finemq; secum uiuendi simul & dolendi perducit. ubi uerò consilijs impijs iura quidem prætenduntur & leges, & Catonianæ uel Caßianæ sententiæ fuco perliti resident iudices, agitur autem quod agitur ad uolūtatem prætumidæ potestatis, & ex eius libidine uitæ incidentium necisq; momenta pensantur, ibi capitalis uertitur pernicies & abrupta. nam ut quisq; ea tempestate ob quamlibet ualuerat causam, regiæ prope accedēs & aliena rapiendi auiditate exustus, licet aperte insontem arcessens, ut familiaris suscipiebatur & fidus, ditādus casibus alienis. Imperator enim promptior ad nocendū, criminantibus patens, & funereas delationes adsciscens, per suppliciorum diuersitates effrenatius exultauit, sententiæ illius Tullianæ ignarus, docentis, infelices esse eos, qui omnia sibi licere existimarūt. Hæc implacabilitas causæ quidē pijßimæ, sed uictoriam fœdantis, innocentes tortoribus exposuit multos, uel sub eculeo caput incuruos aut ictu carnificis torui substrauit: quibus si pateretur natura, uel denas animas profundere præstabat in pugna, quàm lateribus fodicatis omni culpa immunes fortunis gementibus uniuersis, quasi læsæ maiestatis luere pœnas, dilaniatis ante corporibus, quod omni est tristius morte. Exin cum superata luctibus ferocia

tia deflagrasset, proscriptiones & exilia, & quæ leuiora quibusdam uidentur, quanquam sint aspera, uiri pertulere summates: & ut di- taretur alius, genere nobilis & forte meritis locupletior, actus patrimonio præceps trususq́; in exilium consumebatur angore aut stipe pre caria uictitabat: nec modus ullus exitialibus malis impositus, quandiu principem & proxi mos opum satietas cepit & cædis. Hoc noua- tore adhuc superstite, cuius actus multiplices docuimus & interitum, diem duodecimũ Ca- lend. Augustas COS. Valentiniano primum cum fratre, horrendi tremores per omnem or- bis ambitum grassati sunt subito, quales nec fa bulæ, nec ueridicæ nobis antiquitates expo- nunt. Paulo enim post lucis exortum densita- te præuia fulgurum acrius uibratorum treme- facta concutitur omnis terreni stabilitas pon- deris, mareq́; dispulsum retro fluctibus euolu- tis abscessit, ut retecta uoragine profundorum species natantium multiformes limo cerneren tur hærentes, ualliumq́; uastitates & mõtium tunc, ut opinari dabatur, suspicerent radios so lis, quos primigenia rerum sub immensis gur- gitibus amandauit. Multis igitur nauibus ue lut arida humo connexis, & licenter per exi- guas undarum reliquias palantibus plurimis, ut pisces manibus colligerent & similia, ma- rini fluctus uelut grauati repulsam uersa ui-

ce con

ce consurgerent: perq; uada feruentia insulis & continentis terræ porrectis spatijs uiolẽter illisi innumera quædam in ciuitatibus, & ubi reperta sunt ædificia complanarunt. Proinde ut elementorum furente discordia inuoluta facies mundi miraculorum species ostendebat. Relapsa enim æquorum magnitudo cum minime speraretur, milia multa necauit hominũ & submersit: recurrẽtiumq; æstuum incitata uertigine, quædã naues postquã humẽtis substantiæ cõsenuit tumor pessundatæ uisæ sunt, exanimataq; naufragijs corpora supina iacebãt aut prona. Ingẽtes aliæ naues extrusæ rapidis flatibus, culminibus insidêre tectorũ, ut Alexãdriæ contigit: & ad secundum lapidem ferè procul à littore contortæ sunt aliquæ, ut Laconicam propè Methonen oppidum nos trãseundo prospeximus diuturna carie fathiscẽtẽ.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXVII.

DVM per eoum orbem hæc quæ narrauimus, diuersi rerum expediunt casus, Alemanni post ærumnosas iacturas & uulnera, quæ congressi sæpe Iuliano Cæsari pertulerant, uiribus tandem resumptis, licet imparibus pristinis,

nis, ob causam expositam supra Gallicanos limites formidati iam persultabant. Statimq; post Cal. Ianuarij cũ per glaciales tractus hyemis rigidũ inhorresceret sydus, cuneatim egressa multitudo licẽtius uagabatur. Horum portioni primæ, Carietto tunc per utranq; Germaniam comes occursurus cum milite egreditur ad bella ineunda promptissimo, adscito in societatem laboris Seueriano itidem comite inualido & longæuo, qui apud Calidona Diuitensibus præsidebat & Tungritanis. proinde confertius agmine in unum coacto, ponteq; breuioris aquæ firma celeritate transmisso, uisos eminus barbaros Romani sagittis alijsq; leuibus iaculis incessebant, quæ illi reciprocis iactibus ualide contorquebant. Vbi uerò turmæ congressæ strictis conflixere mucronibus, nostrorum acies impetu hostium acriore concussa, nec resistendi nec faciendi fortiter copiã reperit, cunctis metu compulsis in fugam cum Seuerianum uidissent equo deturbatum, missilíq; telo per os fixũ. Ipse deniq; Carietto, dum cedentes obiectu corporis, & uocis iurgatorio sono audentius retinet, pudẽdumq; diluere dedecus fiducia diu stanti conatur, oppetijt telo letali confixus. Post cuius interitum, Erulorum Batauorumq; uexillum direptum, quod insultãdo tripudiantes barbari crebro sublatũ altius ostendebãt, post certamina receptum est

magn

magna. Quã clade cum ultimo mærore cõperta, correcturus huiusmodi gesta Dagalaiphus à Parisijs mittitur. Eoq; diu cunctante, causanteq; diffusos per uaria barbaros semet adoriri non posse, accitoq; paulò pòst ut cum Gratiano etiã tum priuato susciperet insignia cõsulatus, Iouinus equitum magister accingitur: & instructus paratusq;, cautißime obseruans utrunq; sui agminis latus, uenit prope locum Scarpona: ubi inopinus maiorem barbarorum plebem antequam armaretur temporis breui puncto præuentam ad internicionem extinxit. Exultãtes innoxij prælij gloria milites ad alterius globi perniciẽ ducens, sensimq; incedẽs rector eximius, speculatione didicit fida direptis propius uillis uastatoriam manũ quiescere prope flumẽ: iamq; aduentans, abditusq; in ualle densitate arbustorum obscura, uidebat lauãtes alios, quosdã comas rutilantes ex more, potantesq; nõnullos. Et nactus horam impẽdio tempestiuã, signo repẽte per lituos dato, latrocinalia castra perrupit: cõtraq; Germani nihil præter inefficaces minas iactanter sonãtes & fremitũ, nec expedire arma dispersa, nec cõponere aciẽ, nec resurgere in uires permittebantur urgente instãter uictore. Quo circa forati pilis & gladijs cecidere complures, absq; his quos uersos in pedes texere flexuosi tramites & angusti. Hoc prospero rerũ effectu quẽ
uirtus

uirtus peregerat & fortuna, aucta fiducia Iouinus militem ducens, diligenti speculatione præmissa in tertium cuneum qui restabat, propere castra commouit. & maturato itinere omnem prope Catelaunos inuenit ad congrediendum promptißimum: & uallo opportune metato, suisq; pro temporis copia cibo recreatis & somno, primo auroræ exortu in aperta planicie composuit aciem dilatatam arte solerti, ut spatijs amplioribus, occupatis æquiparare Romani hostium multitudinem apparerent, inferiores numero licet uiribus pares. Signo igitur per buccinas dato, cum pede collato res agi cœpisset insueta uexillorum splendentium facie territi stetere Germani: Quibus hebetatis parūper reparatisq; confestim, adusq; diei extremum concertatione protenta, ualidius imminens miles fructum rei bene gestæ sine dispendio quæsisset, ni Balcobaudes Armaturarū tribunus magniloquētia socordi coalitus propinquante iam uespera ceßisset incōdite. Quē si secutæ residuæ cohortes abijssent, ad tristes exitus eousq; negotium uenerat, ut nec acta nūtiaturus quisquā posset superesse nostrorum. sed resistēs animorū acri robore miles ita lacertis eminuit, ut hostium quatuor milibus saucijs, sex altera interficeret milia: ipse uerò non amplius ducentis amitteret, ducentis tantummodo uulneratis. Noctis itaque aduentu

prælio

prælio iam dirempto, refectisq; uiribus fessis, prope confinia lucis ductor egregius, in agminis quadrati figuram producto exercitu, cum comperisset occultantibus tenebris barbaros lapsos, securus insidiarum, per aperta camporũ sequebatur & mollia, calcando semineces cõstratos, quos uulneribus frigorum asperitate contractis dolorum absumpserat magnitudo. Exin progressus ulterius, reuertẽs ubi nullum repererat, didicit regem hostilium agminum cum paucis captum ab hastarijs, quos ipse per iter aliud miserat ad diripiẽda tẽtoria Alemannica, suffixum patibulo. Ideoq; iratus in tribunum animaduertere statuit, ausum hoc inconsulta potestate superiore fecisse: eumq; damnasset, ni militari impetu commissum facinus atrox documentis euidentibus constitisset. Et post hæc redeunti Parisios post claritudinem recte gestorum Imperator lætus occurrit: eumq; postea consulem designauit, illo uidelicet ad gaudij cumulum accedente, quòd ijsdem diebus Procopij susceperat caput à Valente transmissum. Præter hæc, alia multa narratu minus digna conserta sunt prælia, per tractus uarios Galliarum: quæ superfluum est explicare, quoniam neque operæpretium aliquod eorum habuere prouentus, nec historiam producere per minutias ignobiles decet. Hoc tempore uel pauloante noua portenti species

per

per annonariam apparuit Thusciam: Idq; quorsum euaderet prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. In oppido enim Pistoriensi propè horam diei tertiam spectantibus multis asinus tribunali ascenso audiebatur destinatius rugiẽs: & stupefactis omnibus qui aderant, quiq; didicerant referentibus alijs, nulloq; coniectante uentura, postea quod portendebatur euenit. Terentius enim humili genere in urbe natus & pistor, ad uicem præmij quia peculatus reum detulerat officiũ ex præfecto, hanc eandem prouinciam correctoris administrauerat potestate, Eaq; confidentia deinceps inquietius agitans, multa in nauiculariorum negocio falsò admisisse confictus ut ferebatur perijt carnificis manu, regente Claudio Romam. multo tamen antequàm hoc cõtingeret Symmachus Aproniano successit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum atq; modestiæ, quo instante Vrbs sacratißima otio copijsq; abundantius solito fruebatur: & ambitioso põte exultabat atq; firmißimo, quẽ cõdidit ipse, & magna ciuium lætitia dedicauit, ingratorum ut res docuit apertißima: qui consumptis aliquot annis domum eius in transtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti quòd uilis quidam plebeius finxerat illum dixisse sine indice ullo uel teste, libentius se uino pro-

L prio

prio calcarias extincturum, quàm iduendi-turum precijs quibus sperabatur. Aduenit post hunc urbis moderator Lãpadius ex præfecto prætorio, homo indignãter admodum sustinens, si etiam cum spueret non laudaretur, ut id quoq; prudenter præter alios faciens, sed nonnunquam seuerus & frugi. Hic cum magnificos prætor ederet ludos, & uberrime largiretur, plebis nequiës tolerare tumultum, indignis multa donari sæpe urgentis, ut liberalem se & multitudinis ostenderet contemptorem, accitos à Vaticano quosdam egentes opibus ditauerat magnis. Vanitatis autem eius exemplum, ne latius cuagemur, hoc unum sufficiet poni: leue quidem sed cauendum iudicibus. Per omnia enim ciuitatis membra, quæ diuersorum principum exornarunt impensæ, nomen proprium inscribebat: non ut ueterum instaurator, sed conditor. Quo uitio laborasse Traianus dicitur princeps: unde eum herbam parientinã iocando cognominarunt. Hic præfectus exagitatus est motibus crebris: uno omnium maximo, cum collecta plebs infima, domum eius prope Constantinianum lauacrũ iniectis facibus incenderat & malleolis: ni seruitiorum & familiarium ueloci concursu à summis tectorum culminibus petita saxis & tegulis absceßisset. Eaq; ui territus ipse, fremituq; crebrescẽtis seditionis in maius, seceßit ad

Mulu

Muluium pōtem: quem struxisse superior dicitur Scaurus, ad lenimenta ibidē tumultus operiens, quem causa concitauerat grauis. ædificia erigere exoriens noua, uel uetusta quædam instaurans, non ex titulis solitis parari iubebat impensas: & si ferrum quærebatur aut plumbum aut æs aut quicquam simile, apparitores immittebātur: qui uelut ementes diuersas raperēt species, nulla prætia persoluēdo: unde accensorū iracundiā pauperū deflentium crebra dāna ægrè potuit celeri uitare digressu. Aduenit successor eius ex quæsitore palatij Viuētius, integer & prudēs, Pannonius cuius administratio quieta fuit et placida, copia rerū omniū fluens. Et hunc quoq; discordātis populi seditiones terruere cruentæ: quæ tale negotium excitauere. Damasus & Vrsicinus supra humanum modum ad rapiendam episcopalem sedem ardentes, scißis studijs asperrime conflictabantur, adusq; mortis uulnerūq; discrimina adiumentis utriusq; progreßis: quæ nec corrigere sufficiens Viuentius nec mollire, ui magna coactus secesßit in suburbanum: & in concertatione superauerat Damasus, parte quæ ei fauebat instante. Constatq; in basilica Sicinini ubi ritus Christiani est conuenticulum, uno die centum triginta septem reperta cadauera peremptorum: efferatamq; diu plebem ægre postea delinitam. Neq; ego abnuo, osten-

tationem rerum considerans urbanarũ, huius rei cupidos ob impetrandum quod appetunt omni contentione laterum iurgari debere: cum id adepti, futuri sint ita securi, ut ditẽtur oblationibus matronarum: procedantq; uehiculis insidentes circumspecte uestiti, epulas curantes profusas, adeo ut eorum conuiuia regales superent mensas: qui esse poterant beati reuera, si magnitudine urbis despecta quam uitijs opponunt, ad imitationem Antistitum quorundam prouincialium uiuerent: quos tenuitas edendi potandiq; parcißime, uilitas etiam indumentorum & supercilia humum spectantia perpetuo numini uerisq; eius cultoribus ut puros commendant & uerecundos. Hactenus deuiasse sufficiet, nunc ad rerum ordines reuertamur. Dum aguntur antedicta per Gallias & Italiam, noui per Thracias exciti sunt procinctus. Valens enim ut consulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma cõcußit in Gotthos ratione iusta permotus: quòd auxilia misere Procopio ciuilia bella cœptanti. Ergo conuenit pauca super horum origine & regionum situ transcurrere per breuem excessum. Erat Thraciarum descriptio facilis, si ueteres concinerent styli: quorum obscura uarietas quoniam opus ueritatem professum non iuuat, sufficiet ea quæ uidisse meminimus expedire. Has terras immensa quondam campo-

porum

porum placiditate aggerumq; altitudine fuisse porrectas Homeri perennis autoritas docet, Aquilonẽ & Zephirum uentos exinde flare fingentis. Quod aut fabulosum est: aut tractus ante hac d ffusi latißime destinatiq; nationibus feris cuncti Thraciarum uocabulo censebantur. & partem earum habitauere Scordisci, longe nunc ab ijsdem prouincijs disparati: saeui quondam & truces, ut antiquitas docet: hostijs captiuorum Bellonæ litãtes & Marti: humanumq; sanguinem in oßibus capitum humanis bibentes auidius. Quorum asperitate post multiplices pugnarum ærumnas sæpe res Romana uexata, postremo omnẽ amisit exercitum cum rectore. Sed ut nunc cernimus, eadem loca formata in cornuti syderis modum, effingunt theatri faciem speciosam. Cuius in summitate occidentali montibus præruptis densatæ Succorum patescunt angustiæ, Thracias dirimentes & Daciam. Partem uerò sinistram arctois obnoxiam stellis. Hemimontanæ celsitudines claudunt, & Hister quà Romanum cespitem lambit urbibus multis & castris contiguus & castellis. per dextrum quod australe est latus scopuli tenduntur Rhodopes: unde eorum iubar exurgit, finitur in fretum: cui undosius ab Euxino ponto labenti pergentiq; fluctibus reciprocis ad Aegeum, dißidium panditur terrarum angustum

gustum. ex angulo tamen orientali Macedonicis iungitur collimitijs per arctas præcipitesq; uias, qua cognominatur Acontisma: cui proxima Arethusa conuallis & statio, in qua uisitur Euripidis sepulcrũ tragœdiarum sublimitate conspicui: & Stagira, ubi Aristotelem, ut Tullius ait fundentem aureum flumen natum accepimus. Hæc quoque priscis temporibus loca barbari tenuere: morum sermonumq; uarietate dissimiles. è quibus præter alios ut immaniter efferati memorãtur Odrysæ, ita humanum fundere sanguine assueti, ut cum hostium copia non daretur, ipsi inter epulas post cibi satietatem & potus, suis uelut alienis corporibus imprimerent ferrum. Verùm aucta republica dum cõsulare uigeret imperium: has gentes antehac semper indomitas uagantesq; sine cultu uel legibus Marcus Didius ingenti destinatione pressit, Drusus intra fines continuit proprios, Minutius prope amnem Hebrum, à celsis Odrysarum montibus fluentem superatos prælio strauit: post quos residui ab Appio Claudio proconsule sunt infesta concertatione deleti. Oppida enim in Bosphoro sita & Propontide, classes obtinuere Romanæ. Aduenit post hos imperator Lucullus, qui cum audacissima gente Bessorum conflixit omnium primus: eodem'que impetu hemimontanos acri-

ter resistentes oppressit. Quo imminente, Thraciæ omnes in ditionem ueterũ transiuere nostrorum. hocq; modo post procinctus ancipites reipub. sex prouinciæ sunt quæsitæ. Inter quas prima, quæ ex fronte Illyrijs est confinis, Thracia speciali nomine appellatur: quã Philippopolis Eumolpias uetus & Berœa amplæ ciuitates exornant. Post hanc Hemimontus Hadrianopolim habet quæ dicebatur Vscuda ma, & Anchialon, ciuitates magnas. dein Mysia, ubi Martianopolis est à sorore Traiani principis ita cognominata, & Dorostorus & Nicopolis & Odyssus. iuxtaq; Scythia, in qua celebriora sunt oppida Dionysopolis & Tomi & Calatis in Europa omnium ultima. præter municipia urbibus nitet duabus. Apris & Perintho, quam Heracleã posteritas dixit. Rhodopa huic annexa Maximianopolim habet & Maroneam & Aenum, post quam conditam & relictam Aeneas Italiam auspiciorum prosperitate perpetua post diuturnos occupauit errores. Constat autẽ ut uulgauere rumores adsidui, omnes penè agrestes, qui per regiones prædictas montium circuncolunt altitudines, salubritate uirium & prærogatiua quadam uitæ longius propagandæ nos anteire: idq; inde contingere arbitrantur, quòd colluuione ciborum abstinent calidis, & perenni uiriditate roris aspergini-

bus gelidis corpora constringente auræ purioris dulcedine potiuntur, radiosq; solis suapte natura uitales primi omnium sentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarum infectos. His ita digestis pedem referamus ad cœpta. Procopio superato in Phrygia, internarumq; dissensionum materia consopita, Victor magister equitum ad Gotthos est missus, cogniturus aperte quam ob causam gens amica Romanis, fœderibusq; ingenuæ pacis obstricta, armorũ dederat adminicula bellum principibus legitimis inferenti. Qui ut factum prima defensione purgarent, literas eiusdem obtulere Procopij: ut generis Constantiani propinquo imperium sibi debitum sumpsisse commemorantis, ueniaq; dignum asserentes errorem. Quibus eodem referente Victore compertis: Valens paru pendens excusationem uanissimam, in eos signa commouit, motus aduentantis iam præscios: & pubescente uere, quæsito in unum exercitu, prope Daphnem nomine munimentum est castrametatus: ponteq; contabulato supra nauium foros flumen transgressus est Histrum, resistentibus nullis. Iamq; sublatus fiducia cum ultro citroq; discurrens nullum inueniret quem superare posset uel terrere: omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioso propinquantis, montes petiuere Serrorum arduos & inaccessos nisi

nisi perquam gnaris: ne æstate omni consumpta sine ullo remearet effectu, Arintheo magistro peditum misso cum prædatorijs globis familiarum rapuit partem, quæ antequam ad dirupta uenirent & flexuosa capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hocq; tantum, quod sors dederat impetrato, rediјt cum suis innoxius, nec illato graui uulnere nec accepto. Anno secuto ingredi terras hostiles pari alacritate conatus, fusius Danubij gurgitibus uagatis impeditus mansit immobilis, prope Carporum uicum statiuis castris usque ad autumnum locatis emensum. Vnde, quia nihil agi potuit, dirimente magnitudine fluentorum, Martianopolim ad hyberna discesit. Simili pertinacia tertio quoq; anno per Nouidunum nauibus ad transmittendum amnem cõnexis perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Grutungos bellicosam gentem adgressus est: post'que leuiora certamina Athanaricum ea tempestate iudicem potentissimum, ausum resistere cum manu quam sibi crediderit abundare, extremorum metu coëgit in fugam, ipseq; cum omnibus suis Martianopolim rediuit ad hyemem agẽdam, ut in illis tractibus habilem. Aderant post diuersos triennij casus finiendi belli materiæ tempestiuæ. Prima, quòd ex principis diuturna permansione, metus augebatur hostilis.

Dein quòd commercijs uetitis ultima necessariorum inopia barbari stringebantur: adeo ut legatos supplices sæpe mittẽtes, uenialem poscerent pacem. Quibus imperator rudis quidem, uerum spectator adhuc æquissimus rerũ, antequàm adulationum perniciosis illecebris captus remp. funeribus perpetuo deflendis affligeret, in commune consultans, pacem dare oportere decreuit: emisitq́; uicissim Victorem & Arintheum, qui tunc equestrem militiã agerent. qui cum propositis conditionibus assentiri Gotthos docuissent literis ueris, præstituitur componendæ paci conueniens locus. Et quoniam asserebat Athanaricus sub timenda execratione iurisiurandi, se esse obstrictũ mandatisq́; prohibitum patris, ne solum aliquando calcaret Romanorum, & adigi non poterat: indecorumq́; erat & uile ad eum Imperatorem transire: recte noscentibus placuit, nauibus remigio directis in medium flumen, quæ uehebant cum armigeris principem gentisq́; iudicem, inde cum suis fœderari, ut statutum est, pacem. Hocq́; composito & acceptis obsidibus, Valens Constantinopolim redijt, ubi postea Athanaricus proximorum factione genitalibus terris expulsus fatali sorte decessit, & ambitiosis exequijs ritu sepultus est nostro. Inter hæc Valentiniano magnitudine quassato morborum, agitanteq́; ex-

trema, conuiuio occultiore Gallorum, qui aderant in commilitio Principis, ad imperium Rusticus Iulianus tunc Magister memoriæ poscebatur, quasi afflatu quodam furoris, bestiarum more humani sanguinis auidus, ut ostenderat cum proconsulari potestate regeret Africam. In præfectura enim urbana, quam adhuc administrans extinctus est, tempus anceps metuens tyrannidis, cuius arbitrio tanquàm inter dignorum inopiam ad id ascẽderat culmen, lenis uideri cogebatur & mollior. Contra hos nitebãtur aliqui studijs altioribus in fauorem Seueri magistri tunc peditum, ut apti ad hoc impetrandũ: qui licet asper esset & formidatus, tolerabilior tamen fuit, & modis omnibus præferendus antedicto. Sed cum hæc cogitantur incassum, imperator remedijs multiplicibus recreatus, uixq; se mortis periculo contemplans extractum, Gratianum filium suum adulto iam proximum insignibus principatus ornare meditabatur: & paratis omnibus, militeq; firmato ut animis id acciperet promptis, cum Gratianus uenisset, progressus in campum, tribunal ascendit: splendoreq; nobilium circundatus potestatũ, dextera puerum adprehensum productumq; in medium, oratione concionaria destinatum imperatorem exercitui commendabat. Auctum erga me uestri fauoris indicium, hunc
loci

loci principalis circumferens habitum, quo potior alijs iudicatus sum multis & claris, consiliorum socijs uotorumq; auspicibus uobis, pietatis officijs adgrediar tempestiuus, prospera deo spondente: cuius sempiternis auxilijs stabit Romana res inconcussa. Accipite igitur quæso placidis mentibus uiri fortissimi desiderium nostrũ, id reputantes, quòd hæc quæ fieri charitatis sanciunt iura, non tantum transire uoluimus per conscientiam uestram: uerùm & probata firmari, ut congrua nobis & profutura. Gratianum hũc meum adultum, quem diu uersatum inter liberos uestros commune diligitis pignus, undiq; muniendæ tranquillitatis publicæ causa, in Augustum sumere commilitiũ paro, si propitia cælestis numinis uestræq; maiestatis uoluntas parentis amorem iuuerit præeuntem, non rigido cultu ab incunabulis ipsis ut nos educatum, nec tolerantia rerum coalitum asperarum, nec capacem adhuc Martij puluceris, ut uidetis: sed familiæ suæ laudibus maiorumq; factis præstantibus concinentem, paucioribus inuidiæ metu, ut dicitur, protinus surrepturum. Vt enim mihi uideri solet, mores eius & appetitus licet nondum maturos sæpe pensanti ineunte adolescentia, quoniam humanitate & studijs disciplinarum solertiũ expolitus librabit suffragijs puris merita rectè secusúe factorum, faciet ut sciant se boni

intel

intelligi, in pulchra facinora procursabit signis militaribus & aquilis adhæsurus, solem niuesq; & pruinas & sitim perferet & uigilias, castris si necessitas adegerit, aliquotiens propugnabit, salutem pro periculorum socijs obiectabit: & quod pietatis summū primūq; munus est, remp. ut domum paternam diligere poterit & auitam. Nondum finita oratione dictis cum assensu læto auditis, pro suo quisq; loco animo læto milites alius alium anteire festinans, tā quàm utilitatis & gaudiorū participes Gratianū declararunt Augustū, classicorum amplissimo sono blandum fragorem miscentes armorum. Quo uiso maiore fiducia Valentinianus exultans, corona indumentisq; supremæ fortunæ ornatum filium osculatus, iamq; fulgore conspicuū, alloquitur aduertentē quæ dicebat. Et inquit habes mi Gratiane amictus, ut sperauimus omnes, Augustos, meo cōmilitonumq; nostrorū arbitrio delatos omnibus faustis. accingere igitur pro rerum urgentium pondere, ut patris & patrui collega: & assuesce impauidus penetrare cum agminibus peditum gelu peruios Histrum & Rhenum: armatis tuis proximus stare: sanguinem spiritumq; considerate pro his impendere, quos regis: nihil alienum putare quod ad Romani imperij pertinet latus. Hæc pro tempore præcepisse sufficiat, cætera monere non desinam.

nunc

nunc reliqui uos estis rerum maximi defensores: quos rogo & obtestor, ut adcrescentem Imperatorem fidei uestræ commissum seruetis affectione fundata. His dictis solennitate omni firmatis, Eupraxius Cæsariensis Maurus magister ea tempestate memoriæ, primus omniũ exclamauit: familia Gratiani hoc meretur. statimq; promotus quæstor multa & prudentibus æmulanda bonæ fiduciæ reliquit exempla, nusquam à statu naturæ discedens intrepidæ, sed constans semper legumq; similis, quas omnibus una eademq; uoce loqui in multiplicibus aduertimus causis: qui tunc magis in suscepta parte iustitiæ permanebat, cum eum recta monentem exagitaret minax imperator & nimius. Consurrectum est post hæc in laudes maioris Principis & nouelli: maximeq; pueri: quem oculorum flagrantior lux commendabat, uultusq; & reliqui corporis iucundissimus nitor & egregia pectoris indoles: quæ Imperatorem implesset, cum ueterum lectissimis comparandum, si per fata proximosq; licuisset, & qui uirtutem eius etiam tum instabilem adnubilabãt actibus prauis. In hoc tamen negotio Valentinianus morem institutum antiquitus supergressus, non Cæsares sed Augustos germanum nuncupauit & filium, beniuole satis. Nec enim quisquam antehac adsciuit sibi pari potesta

iestate collegam, præter Principem Marcum, qui Verum adoptiuum fratrem absque diminutione aliqua maiestatis imperatoriæ socium fecit. His ex sententia Rectorum & militum ordinatis uix dies intercessere pauci, cum Mamertinum præfectum prætorio ab urbe regressum, quò quædam perrexerat correcturus, Auitianus ex uicario peculatus detulerat reum. Cui ideo Vulcatius succeßit Rufinus omni ex parte perfectus, & uelut apicem senectutis honoratæ prætendens, sed lucrandi opportunas occasiones occultationis spe nunquam prætermittens. Qui nactus copiam Principis, Orfitum ex præfecto urbis solutum exilio, patrimonij redintegrata iactura remitti fecit in lares. Et quanquam Valentinianus homo propalam ferus inter imperitandi exordia ut asperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnunquam in potestate animi nitebatur: serpens tamen uitium & dilatum aliquandiu licentius erupit ad perniciem plurimorum, quod auxit ira acerbius efferuescens. Hanc enim esse ulcus animi diuturnum, interdumq; perpetuum prudentes definiunt, nasci ex mentis mollicie consuetum, id asserentes argumento probabili, quòd iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi. Eminuit

tamen

tamen per id tempus inter alias humiliũ neces mors Dioclis ex comite largitionum Illyrici, quem ob delicta leuia flammis iußit exuri: & Diodori ex agente in rebus, triumq; apparitorum potestatis uicariæ per Italiam, ob id uexatorum atrociter, quòd apud eum quæstus est Comes: Diodorum quidem aduersus se ciuiliter implorasse iuris auxilium, officiales uerò iussu iudicis ausos monere proficiscentem ut responderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc usque Christiani, locum ubi sepulti sunt, Ad innocentes appellant, Dein cum in negotio Maxentij cuiusdam Pannonij ab executione à iudice recte maturari præcepta, trium oppidorũ ordines mactari iußisset, interpellauit Eupraxius tunc quæstor: & parcius inquit agito pijßime Principum: hos enim quos interfici tanquàm noxios iubes, ut Martyras id est diuinitati acceptos colit religio Christiana, Cuius salutarem fiduciam præfectus imitatus Florentius, cum in re quadam uenia digna audisset eum percitum ira iußisse ternos per ordines urbium interfici plurimarum, Et quid agetur ait, si oppidum aliquod Curiales non haberet tantos? Inter reliqua id quoque suspendi debet, ut cum habuerint occidantur. Ad hanc inclementiam illud quoq; accedebat, dictu dirũ & factu: quòd si quis eũ adisset

ſet iudiciū potentis inimici declinans aliumq́; ſibi poſtulans dari, hoc non impetrato, ad eundem quem metuebat, licet multa prætenderet iuſta remittebatur. Itemq́; aliud audiebatur horrendum: quòd ubi debitorum aliquem egeſtate obſtrictum nihil reddere poſſe dicebatur, interfici debere pronunciabat. Hæc autem & ſimilia licenter ideo altiore faſtu quidā Principes agunt, quòd amicis emendandi ſecus cogitata uel geſta copiam negant: inimicos loqui terrent amplitudine poteſtatis. Nulla uacat quæſtio prauitatum apud eos, qui quod uolunt maximas putant eſſe uirtutes. Profectus itaq́; ab Ambianis Treuerosq́; feſtinans, nuntio percellitur graui: qui Britannias indicabat barbarica conſpiratione ad ultimam uexatas inopiam: Nectaridiumq́; Comitem maritimi tractus occiſum, & Bulchobaudem ducē hoſtilibus inſidijs circumuentum. Quibus magno cum horrore compertis Seuerum etiam tum domeſticorum Comitem miſit, ſi ſors caſum dediſſet optatum, correcturum ſocius geſta: quo paulo poſtea reuocato, Iouinus eadē loca profectus, prouentuſidem celeri gradu præmiſit, adminicula petiturus exercitus ualidi. Id enim inſtantes neceßitates flagitare firmabant. Poſtremo ob multa & metuenda, quæ ſuper eadem inſula rumores aßidui perferebāt, electus Theodoſius illuc properare diſponitur.

nitur,

nitur, officijs martijs felicißime cognitus, asci-taq; animosa legionum & cohortium pube, tendebat præeunte fiducia speciosa.

Et quoniam cũ Constantis Principis actus componerem, motus adolescentis & senescentis oceani tractumq; Britanniæ pro captu uirium explanaui, ad ea quæ digesta sunt semel, reuolui superfluum duxi: ut Vlixes Homericus apud Phæacas ob difficultatem nimiam replicare formidat. Illud tamen sufficiet dici, quòd eo tempore Picti in duas gentes diuisi Dicalidonas & Vecturiones, itidemq; Attacotti bellicosa hominum natio & Scotti, per diuersa uagantes multa populabantur. Gallicanos uerò tractus Franci & Saxones ijsdem confines, quò quisque erumpere potuit terra uel mari, prædis acerbis incendijsq; & captiuorum funeribus hominum uiolabant. Ad hæc prohibenda si copiam dedisset fortuna prosperior orbis extrema dux efficacißimus petens. cum uenisset ad Bononiæ littus, quod à spatio controuerso terrarum angustijs reciproci distinguitur maris, attoli horrendis æstibus adsueti, rursus'que sine ulla nauigantium noxa in speciem complanari camporum, exinde transmeato lentius freto defertur Rutupias stationem ex aduerso tranquillã. Vnde cum consecuti Batavi uenissent & Heruli, Iouijq; & Victores fi- dentes

dentes uiribus numeri, egressus tendens'que ad Lundonium uetus oppidum quod Augustam posteritas appellauit, diuisis plurifariam globis, adortus est uagantes hostium uastatorias manus, graues onere sarcinarum. & propere fusis qui uinctos homines agebant & pecora, prædam excußit, quam tributarij perdidere miserrimi. Deniq; restituta omni, præter partem exiguam impensam militibus feßis, mersam difficultatibus suis antehac ciuitatem sed subito quà salus sperari potuit recreatam, in ouantis speciem lætißimus introijt. Vbi ad audenda maiora prospero successu elatus, tutaq; scrutando consilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam uariarum gentium plebem & ferocientem immaniter non nisi per dolos occultiores & improuisos excursus superari posse, captiuorum confeßionibus & transfugarum indicijs doctus. Denique edictis propositis impunitate'que promissa, desertores ad procinctum uocabat, & multos per diuersa libero commeatu dispersos. Quo monitu ut rediere plerique, incentiuo percitus, retentus'que anxijs curis, Ciuilem nomine recturum Britannias pro præfectis ad se poposcerat mitti, uirum acrioris ingenij sed iusti tenacem & recti: itidemq; Dulcitium, ducem scientia rei militaris insignem. Hæc in Britannijs agebantur.

Africam uerò iam inde ab exordio Valentiniani imperij exurebat barbarica rabies, per procursus audentiores & crebris cædibus & rapinis intenta. Quam rem militaris augebat socordia, & aliena inuadendi cupiditas, maximeq́; Romani nomine comitis. Qui uenturi prouidus, transferendæq́; in alios inuidiæ artifex, sæuitia morum multis erat exosus, hac præcipue causa, quod superare hostes in uastandis prouincijs festinabat affinitate Remigij tunc Magistri officiorum: quo praua & contraria referente, Princeps ut præ se ferebat ipse cautißimus, lacrymosa dispendia diutius ignorauit Afrorum Gestorum autem per eas regiones seriem plenam & Ruricij præsidis legatorumq́; mortem & cætera luctuosa, cum adegerit ratio, diligentius explicabo. Et quoniam adest liber locus dicendi, quæ sentimus aperte loquamur: Hunc imperatorē omnium primum in maius militares fastus ad damna rerum auxisse communium, dignitates opesq́; eorum sublimius erigentem: & quod erat publice priuatimq́; dolendum, indeflexa sæuitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus, qui tanquam peccatis indulta licentia, ad labes delictorum immanium consurgebant. qui ex eo anhelantes, ex nutu suo indistanter putant omnium pendere fortunas. horum flatus & pondera inuentores iuris antiqui

antiqui mollientes, etiam insontes quosdam aliquotiens supplicijs aboleri censuere lethalibus. Quod sæpe contingit, cum ob multitudinis crimina, nonnulli sortis iniquitate plectuntur innoxij. id enim nonnunquam ad priuatorum pertinuit causas. At in Isauria globatim per uicina digreßi prædones oppida uillasq; uberes libera populatione uexantes, magnitudine iacturarum Pamphyliam affligebant & Cilicas. Quos cum nullis arcentibus internecive cuncta disperdere Asiæ uicarius ea tempestate Musonius aduertisset, Athenis atticis antehac magister rhetoric⁹, deploratis nouißimis rebus luxuq; adiumento militari marcente, adhibitis semiermibus paucis quos Diocmitas appellāt, unum grassatorum cuneum si patuisset facultas, adoriri conatus, per angustum quendam transiens deuexitatis anfractum, ad ineuitabiles uenit insidias: & ibi cum his confossus est quos ducebat. Tali successu latrones prætumidos, palantesq; per uaria confidentius, interfectis aliquibus ad latebrosa montium saxa quæ incolunt excitæ tandem copiæ contruserunt: ubi cum eis nec quiescendi nec inueniendi ad uictum utilia, copia laxaretur, præter inducias pacem sibi tribui poposcerunt, Germanicopolitanis auctoribus: quorum apud eos ut signiferæ manus semper ualuere sententiæ:

obsidibusq; datis, ut imperatum est, immobiles diu mansere, nihil audentes hostile. Haec inter Praetextatus praefecturam urbis sublimius curãs, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adolescentiae rudimentis inclaruit, adeptus est id quod raro contingit, ut cum timeretur amorem non perderet ciuium, minis firmari solitum erga iudices formidatos. cuius autoritate iustisq; ueritatis suffragijs tumultu lenito, quem Christianorum iurgia concitarunt: pulsoq; Vrsicino, alta quies pari iam proposito ciuium Romanorum aptißima adolescebat, gloria clari rectoris plura & utilia disponentis. Nam & meniana sustulit omnia, fabricari Romae priscis quoque uetita legibus, & discreuit priuatorum parietes ab aedibus sacris, ijsdem inuerecunde connexos: ponderaq; per regiones instituit uniuersas, cum auiditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinandis uerò litibus ante alios id impetrauit, quod laudando Brutum Tullius refert: ut cum nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata uiderentur quae faciebat. Sub idem fere tempus Valentiniano ad expeditionem caute ut rebatur profecto, Alemannus regalis Rando nomine diu praestruens quod cogitabat, Magontia cum praesidijs uacuam cum expeditis ad latrocinandum latenter

tenter irrepsit. & quoniam casu Christiani ritus inuenit celebrari solennitatem, impræpedite cuiusquemodi fortunæ uirilem & muliebrem sexũ cũ supellectile non parua indefensum abduxit. Paruo inde post interuallo inopina rei Romanæ spes lætiorum affulsit. Cum enim Vithicabius rex Vadomarij filius, specie quidem molliculus & morbosus, sed audax & fortis, ardores in nos sæpe succenderet bellicos, opera nauatur impensior, ut qualibet concideret strage. & quia attentatus aliquotiens: nullo genere potuit superari uel prodi, fraude citerioris uitæ ministri, studio sollicitante nostrorum, occubuit. cuius post necem, aliquatenus hostiles torpuere discursus. Interfector tamen præ metu pœnarum, quas uerebatur si patuisset negotium, ad Romanum solum se celeri transtulit gradu. Parabatur post hæc lentioribus curis & per copias multiformes in Alemannos expeditio, solitis grauior, destinatius id publica tutela poscente: quia reparabilis gentis motus timebantur infidi, milite nihilominus accenso: cui ob suspectos eorum mores, nunc infirmorum & suppliciũ, paulopost ultima minitantium, nullæ quiescendi dabantur induciæ. Contracta igitur undiq; mole maxima cateruarũ armis et subsidijs rei cibariæ diligẽter instructa, accitoq; Sebastiano Comite cum Illyricis &

Italicis numeris quos regebat, anni tempore iam recente Valentinianus cum Gratiano Rhenũ transgressus, indiuisis agminibus quadratis ipse medius incedebat, Iouino & Seuero magistris rei castrensis altrinsecus ordinum latera seruantibus, ne repentino inuaderentur assultu. Protinusq; inde ductantibus itinerum callidis, exploratis accessibus per regiones longo itu porrectas, sensim gradiens miles irritatior ad pugnandum, uelut repertis Barbaris minaciter infrendebat. & quoniam aliquot diebus emensis nullus potuit qui resisteret inueniri, cuncta satorum & tectorum quæ uisebantur iniecta cohortium manu uorax flamma uastabat, præter alimenta quæ colligi dubius rerum euentus adigebat & custodiri. Post hæc leniore gressu princeps ulterius tendens cum prope locum uenisset cui Solicinio nomen est, uelut quodam obice stetit, doctus procursantiũ relatione uerissima Barbaros longe conspectos: qui nullam ad salutem tuendam uiam superesse cernentes, nisi se celeri defendissent occursu, locorum gnaritate confisi unum spirantibus animis montem occupauere præcelsum, per confragosos colles undiq; præruptum & inuium absque septentrionali latere, unde facilem habet deuexitatem & mollem. signis ilico fixis ex more cum undiq; ad arma cõclamaretur, Imperio Principis

fessi, pandebãt sequẽtibus poplites & suras & dorsa. stratis deniq; multis lapsorum partẽ Sebastianus, cum subsidiali manu locatus post montium terga, trucidauit, ex incauto latere circũuentam: dispersi cæteri syluarum se latebris amandarunt. In hac dimicatione nostri quoq; oppetiere non contemnendi. Inter quos Valerianus fuit domesticorum omniũ primus, & natus spado quidã scutarius, exercitus ita bellator, ut Sicinio ueteri comparetur & Sergio. Hisq; tali casuum diuersitate peractis milites ad hiberna, Imperatores Treueros reuerterũt. Per hæc tempora Vulcatio Ruffino absoluto uita dum administrat, ad regendã præfecturam prætorianam ab urbe Probus accitus, claritudine generis & potentia & opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem uniuersum penè patrimonia sparsa possedit, iuste an secus non iudicioli est nostri. Hunc quasi gemina quædam, ut poëtæ fingunt, fortuna præpetibus pennis uehẽs, nunc beneficũ ostendebat & amicos altius erigentem, aliquotiens insidiatorem dirum & per cruentas noxium simultates, & licet potuit quoad uixit ingentia largiendo & interpellando potestates assiduas, erat tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celsior: ut uideretur cum sibi fideret de cothurno strepere Tragico, & ubi paueret omni humilior socco. atque ut natans

lisq; distinctam cum ipso tegmine penitus interiret, nec postea uiuus reperiretur aut interfectus. Proinde quiete reficiendis corporibus data, signoq; erecto, quod solet ad pugnã hortari, turbarum minaciũ accendente clangore, fidentißimo impetu acies motas prompte ante alios præiere duo iuuenes lecti in principijs adeundi discriminis Saluius & Lupicinus, Scutarius unus, alter è schola Gentiliũ, fragore terribili cõcitantes: hastasq; crispando cum ad rupiũ obiecta uenissent, trudẽtibusq; Alemannis euadere ad celsiora conarentur, aduenit huc omne pondus armorum: ijs deniq; antesignanis per hirta dumis & aspera magno uiriũ nisu in editas sublimitates erepsit. Acri igitur partiũ spiritu conflictus cuspidibus tentatur infestis: & hinc arte belli doctior miles, inde licet feroces, sed incauti barbari dexteris coiere collatis: quos latius sese pandẽs exercitus infusis utrinq; cornibus adflictabat, per fremitus territos & equorum hinnitus & tubas. nihilominus tamen ipsi assumpta fiducia restiterunt. æquataq; parumper præliorum sorte haud parua mole certatum est, dum turmarum funeribus mutuis res gerebatur. disiecti deniq; Romanorum ardore metuq; turbati miscentur ultimis primi: dumq; in pedes uersi discedunt uerutis hostilibus forabantur & pilis. Postremo dum anheli currunt & fessi,

cipiis & ductorum stetit regibilis miles uexillum operiens extollendum, quod erat oportune subeundæ indicium pugnæ. Ergo quia spatium deliberandi aut exiguũ dabatur aut nullum, hinc impatientia militis præterrente, inde horrenda circũsonãtibus Alemãnis, id cõsilium ratio celeritatis admisit: ut arctoam mõtium partem, quã clemẽter diximus esse procliuem, Sebastianus cũ suis occuparet fugientes Germanos, si fors ita tulisset, leui negotio confossurus. quod haud placuit maturato. Gratianoq; apud signa Iouianorum retro detento, cuius ætas erat etiã tum præliorum impatiens & laborum, Valentinianus ut dux cũctator et tutus cẽturias & manipulos capite intecto cõsalutans (nullo potentium in conscientiã arcani adhibito, remota multitudine stipatorum) speculatum radices aggerum auolauit cũ paucis, quorum industriam norat & fidem: prædicãs (ut erat sui arrogans æstimator) inueniri posse aliam uiam ducentem ad arduos cliuos, præter eam quã inspexere procursatores. Per ignota itaq; & palustres uligines deuius tendens, insidiatricis manus locatæ per abrupta subito oppetiisset adcursu, ni neceßitatis adiumento postremo per labilem limum incitato iumento digressus legionum se gremiis immersisset, post abruptum periculum: cui adeo proximus fuit, ut galeam eius cubicularius ferens auro lapil-

tantium genus elemento suo expulsum, haud ita diu spirat in terris: ita ille marcebat absq; præfecturis, quas ob iurgia familiarum ingentium capessere cogebatur, nunquam innocentium per cupiditates immensas, utq; multa perpetrarent impune dominum suum mergentiũ in rempub. Nanq; fatendum est, nũquã illa magnanimitate coalitus clienti uel seruo agere quicquam iußit illicitum. Sed si eorum quenquam crimen ullum compererat admisisse, uel ipsa repugnante iustitia non explorato negotio sine respectu boni honestiq; defendebat. Quod uitium reprehendens pronuntiat Cicero. Quid enim interest inter suasorem facti & probatorem? Aut quid refert utrum uoluerim fieri: an gaudeam factum? Suspitiosus tamen & minutus suopte ingenio fuit: & subamarũ arridens blandiẽsq; interdum ut noceat: id autem perspicuum est in eiusmodi moribus malum, tum maxime, cum celari posse existimatur: ita implacabilis & diruptus, ut si lædere quenquam instituisset, nec exorari posset, nec ad ignoscendum erroribus inclinari: ideoq; aures eius non erant sed pluribus uidebantur obstructæ: in summis diuitiarum & dignitatum culminibus anxius & sollicitus, ideoq; semper leuibus morbis afflictus. Hæ per occidentales plagas rerum series fuere gestarum. Rex uerò Persidis longæuus ille Sapor, & ab

ipsis

ipſis imperitandi exordijs dulcedini rapinarum addictus, poſt imperatoris Iuliani exceſſum, & pudendæ pacis icta fœdera, cum ſuis pauliſper nobis uiſus amicus, calcata fide ſub Iouiano pactorum, iniectabat Armeniæ manum, ut eam uelut placitorum abolita firmitate ditioni iungeret ſuæ. & primo per artes fallendo diuerſas, nationem omnem renitentē diſpendijs leuibus afflictabat, ſollicitans quoſdam optimatum & Satrapas, alios excurſibus occupans improuiſis. Dein per exquiſitas periurijsq́; mixtas illecebras captum regem ipſum Arſacem, adhibitumq́; in conuiuium iuſsit ad latentem trahi poſticam: cumq́; effoſſis oculis uinctum cathenis argenteis, quod apud eos honoratis uanum ſuppliciorum æſtimatur eſſe ſolatiū, exterminauit ad caſtellum Agabana nomine: ubi diſcruciatus cecidit ferro penali. Deinde nequid intemeratum perfidia præteriret, Sauromace pulſo quem autoritas Romana præfecit Hiberiæ, Aſpacuræ cuidam poteſtatem huiuſmodi detulit, gentis diademate addito, ut arbitrio ſe mōſtraret inſultare noſtrorum. Quibus ita ſtudio nefando perfectis, Cylaci ſpadoni & Artabanni quos olim ſuſceperat perfugas commiſit Armeniam. horū alter ante gentis præfectus magiſter fuiſſe dicebatur armorū: ijſdemq́; mandarat, ut Artogeraſſam intēſiore cura excinderent,

rent, oppidũ muris & uiribus ualidũ, quod thesauros & uxorẽ cum filio Arsacis tuebatur. Iniere ut statutũ est obsidiũ duces: & quoniã munimentum positum in asperitate montana, rigente tunc cœlo niuibus & pruinis, adiri non poterat, eunuchus Cylaces aptusq; ad muliebria palpamenta, Artabanne adscito prope mœnia ipsa fide non amittendæ salutis accepta propere uenit: & cum socio ad interiora susceptus ut postulauit, suadebat minacem defensoribus & Reginæ motum Saporis inclementissimũ omnium lenire deditione ueloci. Multis post hæc ultro citroq; dictitatis, eiulanteq; muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi compulsores in misericordiam flexi mutauere consilium: & spe potiorum erecti secretis colloquijs ordinarunt, hora præstituta nocturna reclusis subito portis ualidam manum erumpere, uallumq; hostile cædibus aggredi repentinis: ut lateant id tentãtes polliciti se proditurus. Quibus religione firmatis egressi, biduumq; ad deliberandum quid capessere debeant sibi concedi clausos petijsse asseuerantes, in desidiam obsessores traduxerunt: & uigilijs quibus ob securitatem altiore stertitur somno, ciuitatis aditu reserato iuuentus exiluit uelox: passibusq; insonis expeditis mucronibus repentes, cum castra nihil metuentium inuasissent, iacentes multos nullis resi

resistentibus trucidarunt. Hæc inopina defe-ctio necesq; insperatæ Persarum inter nos & Saporem discordiarum excitauere causas immanes: illo etiam accedente, quod Arsacis filium Param suadēte matre, cum paucis è munimento digressum susceptumq; Imperator Valens apud Neocæsaream morari præcepit, urbem Polemoniaci ponti notissimam, liberali uictu curandum & cultu. qua humanitate Cylaces & Artabannes illecti, missis oratoribus à Valente auxilium, eundemq; Param regem sibi tribui proposcerunt. Sed pro tempore adiumentis negatis, per Terentium ducem Para reducitur in Armeniā, recturus interim sine ullis insignibus gentem. quod ratione iusta est obseruatum, ne fracti fœderis nos argueremur & pacis. Hoc comperto textu gestorum Sapor ultra hominem efferatus, concitus maioribus curis Armenias aperta prædatione uastabat. Cuius aduentu territus Para itidemq; Cylaces & Artabānes nulla circūspectantes auxilia celsorū montiū petiuere secessus, limites nostros disterminātes & Lazicā: ubi per syluarū profunda & flexuosos colles mēsibus quinq; delitescētes, Regis multiformes lusere conatus. qui operam teri frustra cōtemplans sydere flagrante brumali, pomiferis exustis arboribus, castellisq; munitis & castris quæ ceperat superata uel prodita, cum

omni

omni pōdere multitudinis Artogerassam circunseptam & post uarios certaminum casus lassatis defensoribus patefactam incēdit: Arsacis uxorem erutā inde cum thesauris abduxit. Quas ob causas ad eas regiones Arintheus cum exercitu mittitur comes, suppetias laturus Armenijs, si eos exagitare procinctu gemino tentauerint Persæ. Inter quæ Sapor immensum quantum astutus, & cum sibi conduceret humilis aut elatus, societatis futuræ specie Param ut incuriosum sui per latentes nuntios increpabat, quòd maiestatis regiæ uelamento Cylaci seruiret & Artabanni. quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit, capitaq́; cæsorum ad Saporem ut ei morigerus misit. Hac clade late diffusa Armenia omnis perisset, ni propugnatoris Arinthei aduentu territi Persæ eam incursare denuo distulissent, hoc solo contenti quod ad Imperatorem misere legatos, petentes nationem eandem ut sibi & Ioniano placuerat non defendi. Quibus repudiatis Sauromaces pulsus ut ante diximus Hiberiæ regno, cum duodecim legionibus & Terentio remittitur: & eum amni Cyro iam proximum Asspacuras orauit, ut socia potestate cōsobrini regnarēt, causatus ideo se nec cedere nec ad partes posse trāsire Romanas, quòd Vltus eius filius obsidis lege tenebatur adhuc apud Persas. quæ Imperator doctus, ut conci-

tandus

tandas ex hoc quoq; negotio turbas consilio prudentiaq́; molliret, diuisioni adquieuit Hiberiæ: ut eam medius dirimeret Cyrus, & Sauromaces Armenijs finitima retineret & Lazis, Aspacuras Albaniæ Persisq́; contigua. His percitus Sapor, pactis exclamans indigna quod contra fœderum textum iuuarētur Armeniæ, & euanuerit legatio quam super hoc miserat corrigendo, quodq́; se non assentiente nec conscio diuidi placuit Hiberiæ regnum, uelut obseratis amicitiæ foribus uicinarum gentium auxilia conquirebat, suumq́; parabat exercitum, ut serenata cœli temperie subuerteret omnia quæ ex re sua struxere Romani.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXVIII.

DVM apud Persas ut supra narrauimus, perfidia regis motus agitat insperatos, & in eois tractibus bella rediuiua consurgunt, anno sextodecimo & eo diutius post Nepotiani exitium sæuiens per urbem æternam urebat cuncta Bellona ex primordijs minimis ad clades excita luctuosas: quas obliterasset utinam iuge silentium: ne forte paria quandoq; tētentur

plus exemplis generalibus nocitura quàm delictis. Ac licet ab hoc textu cruento gestorum exquisite narrando, iustus me retraheret metus multa reputantem & uaria, tamen præsentis temporis modestia fretus carptim ut quæq; memoria digna sunt explanabo. nec pigebit quid ex his quæ apud ueteres acciderint timuerim docere succincte. Bello Medico primo cum diripuissent Asiam Persæ, obsidentes militum molibus magnis minantesq; defensoribus cruciabiles neces, inicere clausis necessitatem, ut omnes magnitudine malorum adflicti peremptis caritatibus proprijs, proiectoq; in ignem mobili censu arsuros se certatim congererent in communem pereuntis patriæ rogum. Hoc argumentum paulo postea digestum tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: paulisperq; iucunde auditus, cũ cothurnarius stylus procederet lacrymosus, indignatione dãnatus est populi, arbitrati non consolandi gratia sed probrose monendi quæ pertulerat amabilis ciuitas nullis autorum adminiculis fulta, hos quoque dolores scenicis adnumerasse fabulis insolenter: Miletumq; relegatus est. Erat enim Atheniensium colonia Miletus deducta inter Ionas alios per Nileum filium Codri: qui fertur pro patria bello se dorico deuouisse. Sed ad proposita ueniamus.

Max

Maximinus regens quondam Romæ uicariam præfecturam, apud Sopianas Valeriæ oppidum obscurißime natus est: patre tubulario præsidialis officij, orto à posteritate Carporum, quos antiquis excites sedibus Diocletianus transtulit in Pannoniam. Is post mediocre studium liberalium disciplinarum, defensionemq; causarum ignobilem & administratas Corsicam itidemq; Sardiniam, rexit deinde Thusciam. unde morato in itinere diutius successore progressus ad curandam urbis annonam, etiam prouinciæ moderamina retinebat, egitq; consideratione triplici inter exordia cautius: primo quòd recalebant in auribus eius parentis effata, quid augurales alites uel cantus monerent oscinum ad prime callentis adusque sublimia regimenta, sed periturum ferro pœnali. dein quòd nactus hominem Sardum, quem ipse postea per dolosas fallacias interemit, ut circuntulit rumor eliciendi animulas noxias & præsagia sollicitare laruarum perquàm gnarum: dum superesset ille timens ne proderetur tractabilis erat & mollior: postremo quòd tanquam subterraneus serpens per humiliora reptando nondum maiores funerum excitare poterat causas. Principium autem unde latius se funditabat emersit ex negocio tali. Chilo ex uicario & coniunx eius Maxima

nomine questi apud Olybrium ea tempestate urbi præfectum, uitamq; suam uenenis petitam asseuerantes, impetrarunt ut hi quos suspectati sunt ilico rapti compingerentur in uincula: organarius Sericus & Asbolius palestrita & aruspex Campensis. uerùm negocio tepescente propter diuturnam morborum asperitatẽ qua tenebatur Olybrius: moræ impatientes hi qui rem detulerunt, libello petiuerunt oblato ut examinandum iurgium præfecto mandaretur annonæ: idq; studio celeritatis concessum est. Accepta igitur nocendi materia Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo adfixam: ut sæpe faciunt amphitheatrales feræ, diffractis tandem solutæ posticis. Cumq; multiformiter quasi in proludijs negotiũ spectaretur, & quidam sulcatis lateribus nominassent nobiles aliquos tanquam usos artificibus lædendi per clientes aliosq; humiles, nominans reos & indices supra plantam (ut dicitur) euagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit principem, non nisi supplicijs acrioribus perniciosa facinora scrutari posse uel uindicari quæ Romæ perpetrauere complures. His ille cognitis efferatus, ut erat acer uitiorum inimicus magis quàm seuerus, uno proloquio in huiusmodi causas, quas arroganti proposito maiestatis imminutæ miscebat, omnes quos iuris prisci iustitia diuorumque

arbie

arbitria quæstionibus exemere cruentis, si postulasset negotium statuit tormentis affligi. utq́; cõgeminata potestas erectaq́; sublatius, altiores consarcinaret ærumnas, Maximino Romæ agere disposito pro præfectis, sociauit ad hæc cognoscenda quæ in multorum pericula struebantur, Leonem Notarium postea officiorum magistrum, bustuarium quendam latronem Pannonium, efflantem ferino rictu crudelitatem, etiam ipsum nihilominus humani sanguinis auidissimum. Auxit obstinatum maximini ingenium ad lædendum, aduentus collegæ similis, & literarum cum ampla dignitate dulcedo. Ideo'que pedes huc & illuc exultando contorquens saltare non incedere uidebatur, dum studebat inter altaria celsius gradientes ut quidam memorant imitari Bracmanas. Iamq́; lituis cladiũ concrepantibus internarũ rerum atrocitate torpentibus cunctis, præter multa cruda & immitia, quorum nec diuersitas comprehendi nec numerus potest, mors Marini causarũ defensoris eminuit: quẽ ut ausum Hispanillæ cuiusdam artibus prauis adfectasse coniugiũ, trãseunter indiciorũ fide discussa, supplicio letali damnauit. Et quoniã existimo forsitã aliquos hæc lecturos exquisite scrutando notare, strepentes id actũ esse prius non illud, aut ea quæ uiderint prætermissa: hactenus faciendum est

ſatis, quòd non omnia narratu ſunt digna, quæ per ſqualidas trāſiere perſonas: nec ſi fieri fuiſſet neceſſe inſtructiones uel ex ipſis tabularijs ſuppeterent: publicis tot calentibus malis, & nouo furore ſine retinaculis imis ſumma miſcente: cum iuſtitium eſſe quod timebatur non iudicium aperte conſtaret. Tunc Cethegus ſenator adulterij reus delatus ceruice perijt abſciſa: & Alypius nobilis adoleſcens ob leuem relegatus errorem aliiq; humiles publica morte oppetiuerunt: in quorū miſerijs uelut ſui quiſq; diſcriminis imaginem cernēs, tortorem & uincula ſomniabat & diuerſoria tenebrarū. Eodem tempore etiā Hymetij præclaræ indolis uiri negociū eſt actitatū: cuius hunc nouimus eſſe textū. Cum Africā pro conſule regeret, Carthaginiēſibus uictus inopia iam laſſatis ex horreis Romano populo deſtinatis frumentū dedit: pauloq; poſtea cū proueniſſet ſegetū copia integre ſine ulla reſtituit mora. uerùm quoniā denis modijs ſingulis ſolidis indigētibus uenundatis, emerat ipſe tricenos, integrū cōpēdiū ad Principis ærariū miſit. Ideoq; Valentinianus per nundinationem ſuſpicatus parum quàm oportuerat miſſum, eum bonorū parte mulctauit. Ad cuius cladem exaggerandam, id quoq; iiſdem diebus acciderat non minus exitiale. Amantius aruſpex ea tempeſtate præ cæteris notus, occultiore indicio prodi

proditus, quòd ob praua quædam implēda, ad sacrificādum ab eodem esset adscitus Hymetio, inductusq; in iudicium, quanquam incuruus sub eculeo staret, pertinaci negabat instantia. quo inficiante, secretioribus chartis ab eius domo prolatis, commonitorium repertum est manu scriptum Hymetij, petentis ut obsecrata ritu sacrorum solennium numina erga se imperatoris delineret: cuius extima parte quædam inuectiua legebatur in principem, ut auarum & truculentum. Hæc Valentinianus relatione indicum doctus, asperius interpretantium facta, rigore nimio in negotium iussit inquiri. Et quia Frontinus consutarius antedicti minister fuisse conceptæ precationis arguebatur: concisus uirgis atq; cōfessus, ablegatus est in exilium ad Britannos. Amātius uerò damnatus postea rerū capitaliū interijt. Post hanc gestorum seriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculū, audiendus ab Ampelio urbi præfecto & Maximino uicario confestimq; perdendus ut apparebat, data sibi copia rectius Imperatoris præsidium appellauit, nominisq; eius perfugio tectus seruabatur incolumis. super hoc princeps consultus, senatui negotium dedit. qui cum rem librata iustitia comperisset: eumq; ad Boas Dalmatiæ locum exterminasset, ægrè imperatoris iracundiam tulit, perciti uehementer

quòd hominem addictum ut ipſe propoſuerat morti, clementiori ſententia didicerat plexũ. Ob hæc & huiuſmodi multa, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri ſunt cœpta. & ne tot malis diſsimulatis paulatimq́; ſerpentibus acerui creſcerent ærumnarum, nobilitatis decreto legati mittuntur: Prætextatus ex urbi præfecto, & ex uicario Venuſtus, & ex conſulari Mineruius: oraturi ne delictis ſupplicia ſint grandiora, neúe ſenator quiſquam inuſitate & illicito more tormentis exponeretur. qui cum intromiſsi in cõſiſtorium hæc referrent: negantem Valentinianum ſe id ſtatuiſſe, & calumnias perpeti clamitantem, moderate redarguit quæſtor Eupraxius: hac libertate emendatum eſt crudele cœptum, ſupergreſſum omnia diritatis exempla. Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adoleſcẽs Lampadij filius ex præfecto, exploratius cauſam Maximino ſpectante, conuictus codicem noxiarum artium nondum per ætatem firmato conſilio deſcripſiſſe, exulq́; mittendus ut ſperabatur, patris impulſu prouocauit ad principem. & iuſſus ad eius comitatum duci, de fumo (ut aiunt) in flammam, traditus Phalangio Beticæ conſulari cecidit funeſta carnificis manu. Super his etiam Taratius Baſſus poſtea urbi præfectus & frater eius Camenius & Marcianus quidã & Euſaphius omnes cla-

riſ

rißimi arceßiti in crimen, quod eiusdem conscij ueneficij aurigam fouere dicebantur Auchenium: documentis etiam tum ambiguis, suffragante absoluti sunt Victorino: ut dispersus prodidit rumor: qui erat amicus Maximino iunctißimus. Nec minus fœminæ quoq; calamitatum participes fuere similium. Nam ex hoc quoq; sexu peremptæ sunt originis altæ complures, adulteriorum flagitijs obnoxiæ uel stuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas & Flauiana: quarum altera cum duceretur ad mortem indumento quo uestita erat abrepto, ne uelamen quidem secreto membrorum sufficiens retinere permissa est. Ideoq; carnifex nefas admisisse conuictus immane, uiuus exustus est. Pasius quin etiam & Cornelius senatores ambo uenenorum artibus se polluisse conuicti: eodem pronũtiante Maximino sunt interfecti. Pari sorte etiam procurator monetæ extinctus est. Sericum enim & Asbolium supradictos, quoniam cum hortaretur paßim nominare quos uellent, adiecta religione firmarat, nullum igni uel ferro se puniri iussurum, plumbi ualidis ictibus interemit. Et post hæc flammis Campensem aruspicem dedit, in negotio eius nullo sacramento constrictus. Oportunum est ut arbitror, explanare nunc causam, quæ ad exitium præcipitem Aginatiũ impulit, iam inde à priscis maioribus no-

bilem ut locuta est pertinacior fama. nec enim super hoc ulla documentorum rata est fides. Anhelans flatu superbo Maximinus etiam tum præfectus annonæ, nactusq; audaciæ incitamenta non leuia, tendebat adusque Probi contemptum uiri summatum omnium maximi: iureq; præfecturæ prætorianæ regētis prouincias. Quod Aginatius indignißime ferēs: dolensq; in examinandis causis Maximinum ab Olybrio sibi prælatum, cum esset ipse uicarius Romæ familiari sermone docuit Probum occulte, facile uanum hominem recalcitrantē sublimibus meritis posse opprimi: si ille id fieri censuisset. Has literas ut quidam adseuerabant Probus ad maximinum, eruditiorē iam in sceleribus, commendatumq; Principi pertimescens, nullo conscio præter baiulum misit. Hisq; recitatis ita homo ferus exarsit, ut machinas omnes in Agnatium deinde commoueret: uelut serpens uulnere noti cuiusdam adtritus. Accessit his alia potior insidiarū materia quæ eundem Aginatium obruit. Victorinum enim defunctum insimulabat: ut Maximini actus dum superer at, uenditantem: cuius ex testamento legata ipse sumpserat nō aspernanda. Pariq; petulantia Anepsiæ quoque eius uxori lites minabatur & iurgia. Quæ hæc metuens ut Maximini etiam muniretur auxilio, finxit maritum in uoluntate quam condid

diderat nuper, argenti tria milia pondo eidem reliquisse. Qui auiditate nimia flagrans, nec enim hoc quoq; uitio caruit, petit hæreditatis medietatem. Verùm & hoc ut parū sufficiēti nequaquam contentus, aliud commētus est ut arbitrabatur honestum & tutum: & ne amitteret ansam sibi oblatam lucrandi uberis patrimonij, Victorini priuignam Anepsiæ filiā petit filio coniugem: idq́; assentiente muliere prompte firmatum est. Per hæc & alia simili mœrore deflenda, quæ decolorabant speciē urbis æternæ, grassabatur per strages multiplices fortunarum homo cum gemitu nominandus, ultra forenses terminos semet extentās. Nāq; & resticulam de fenestra prætorij quadam remota dicitur semper habuisse suspensam, cuius summitas quādam uelut tamusam colligaret, nullis quidem indicijs fulta sed nocitura insontibus multis: & Mutianum Barbarumq́; apparitores aliquotiens discretim trudi iubebat adfallendum aptissimos. Hi tanquam eiulando casus, quibus se simulabant oppressos, iudicis exaggerando crudelitatem, rem-dum nullum aliud reis ad obtinendam uitam superesse eadem replicando sæpe adseuerabant: ni criminibus magnis petissent nobiles uiros: quibus ad sui societatem adnexis, facile eos absolui posse firmabant. ob quæ impia uilitate ultra adposita iam pergente manus uinculis

sunt

sunt arctatæ complurium: ortuq; nobiles inculti uidebantur & anxij. nec eorum culpari quisquam debuit, cum salutantes humum pene curuatis contingentibus membris, persæpe clamantem audirent spiritus ferini latronem, nullum se inuito reperiri posse insontem. Quæ uerba effectui propere iuncta terruissent profecto Numæ Pompilij similes & Catonē. Prorsus enim sic agebatur, ut nec in alienis malis quorundam exarescerent lacrymæ: quod in uarijs & confragosis actibus uitæ plerumq; contingit, à iure tamen iustitiaq; crebro discedēs ferreus cognitor, erat uno quasi præcipuo tolerabilis. Interdum enim exoratus parcebat aliquibus, quod prope uitium esse in hoc loco legitur apud Tullium, Nam si implacabiles iracundiæ sunt, summa est acerbitas. sin autem exorabiles, summa leuitas: quæ tamen ut in malis acerbitati anteponenda est. Post hæc prægresso Leone, acceptoq; successore ad principis Comitatū Maximinus accitus, auctusq; præfectura prætoriana, nihilo lenior fuit, etiā longius nocens ut basilisci serpentes. In id tēpus aut non multo prius, scopæ florere sunt uisæ quibus nobilitatis curia mundabatur. Idq; portendebat extollendos quosdam despicatissimæ sortis ad gradus potestatum excelsos. Et quamlibet tempestiuum est ad ordinem redire ceptorum, tamen nihil impedituri temporum

porum cursus immorabimur paucis, quæ per iniquitatem curantium uicariam præfecturã in urbe contra quàm oportuerat gesta sunt, quæ ad nutum Maximini & uoluntatem ijsdem ministris uelut apparitoribus gerebantur. Post hunc uenit Vrsicinus ad mitiora propensior: qui quoniam cautus esse uoluit & ciuilis, retulerat Esaiam cum alijs ob commissum adulterium in Ruffinam detentis, Marcellum maritum eius ex agente in rebus reũ imminutæ Maiestatis deferre conatis: ideoq; ut cunctator contemptus, & ad hæc fortiter exequenda parum conueniens, è uicariæ potestate discesit. Huic succesit Hemonensis Simplicius, Maximini consiliarius ex grammatico, post administratam, nec erectus nec tumidus, sed obliquo aspectu terribilis: qui cõpositis ad modestiam uerbis acerba meditabatur in multos. Et primo Ruffinam cum uniuersis autoribus adulterij commisi uel conscijs interfecit, super quibus Vrsicinum retulisse prediximus: alias deinde complures nullo noxiorum discrimine uel insontium. in cruento enim certamine cum Maximino uelut antepilano suo contendens, superare eum in succidendis familiarum nobilium neruis studebat, Busirim ueterem & Anteum imitatus & Phalarim, ut taurus solus deesse uideretur Agrigentinus. His in hunc modum ac tali-

bus

bus exactis, Hesychia quædam matrona ob intentatum crimen in domo apparitoris, cui custodienda est tradita, multa pertimescens & sæua fulcro plumeo uultu contracto incubuit, & animam occluso narium spiramento effudit. Adiunctum est his aliud haud mitius malum. Eumenius enim & Abienus ambo ex coetu amplissimo, infamati sub Maximino in Fausianam fœminam nō obscuram, post Victorini obitum quo iuuante uixere securius, Simplicij aduentu perterrefacti, non secus uolentis magna cum minis, ad secreta receptacula se contulerunt. Sed Fausiana damnata inter reos recepti uocatiq; edictis semet abstrusius amandarunt. quorum Abienus apud Anepsiam diu delitescebat. Sed ut solent insperati casus adgrauare miserabiles clades, Apaudulus nomine seruus Anepsiæ, uerberatæ coniugis dolore perculsus, negotium ad Simplicium detulit nocte progressus, mißisq; apparitores indicatos è latebris abstraxerunt. & Abienus quidem exaggerato crimine stupri, quod intulisse dicebatur Anepsiæ, morte mulctatus est. Mulier uerò ut continendæ uitæ spem firmam dilato posset habere supplicio, adpetitam se nepharijs artibus uim in domo Aginatij perpessam asseuerauit. Hæc ut gesta sunt mugitus ad principem Simplicius reddidit: agi̅sq; ibi Maximinus infestus ob causam

ſam quam ſupra docuimus Aginatio, ſimultate unà cum poteſtate in maius accenſa, orauit impenſe ut reſcriberetur eum occidi: & impetrauit facile male ſanus incitator & potens: metuensq; grauioris inuidiæ pondus, ne pronuntiante Simplicio & conſiliario ſuo & amico periret homo patriciæ ſtirpis, retinuit apud ſe pauliſper Imperiale præceptum, hærens & ambigens quemnam potiſsimum exſecutorem atrocis rei fidum inueniret & efficacẽ. Tandemq;, ut ſolent pares facile congregari cum paribus, Doryphorianus quidam repertus eſt Gallus, audax aduſq; inſaniam: cui hanc operam implere breui pollicito, deferri prouidit uicariam, & commonitoriũ cũ Auguſti literis tradidit: inſtruens hominem ſæuũ quidem ſed rudem, qua celeritate Aginatiũ ſine ullo deleret obſtaculo, dilatione qualibet inuenta forſitan euaſurũ. Feſtinauit ut mandatum eſt Doryphorianus magnis itineribus Romam: & inter ſalutãdi initia magna quæritabat induſtria qua ui ſenatorem perſpicui generis interficeret, iuuantibus nonnullis. Cognitoq; eum iam pridem repertum in uilla propria, uultu diro ipſe tanquam caput ſontium Anepſiam per horrorem tenebrarũ audire diſpoſuit: quo tempore hebetari ſolẽt obſtrictæ terroribus mentes: ut inter innumera multa Aiax quoque Homericus docet, optãs

perira-

perire potius luce quàm pati formidinis augmenta nocturnæ. Et quoniã iudex, quinimmo prædo nefandus, ad id solum quod promisit intentus cuncta extollebat in maius, iusso Aginatio statui agmina fecit introire carnificum: catenisq; sonantibus triste, mancipia squalore diuturno marcentia in domini caput adusque ultimum lacerabat exitium: quod in stupri quæstione fieri uetuere clementissimæ leges. Denique cum iam contingua morti tormenta ancillæ uoces expressissent obliquas. indicij fide per eam plene discussa, Aginatiũ ad supplicium duci pronunciatum abrupte, nec auditus, cũ magnis clamoribus appellaret nomina principum, sublimis raptus occiditur, pari sententia Anepsia interfecta. Hæc agitante cum adesset, perq; emissarios cum procul ageret Maximino, funera deplorauit urbs æterna. Sed accelerarunt ultrices diræ cæsorum. nanque ut postea tempestiue dicetur, & idem Maximinus sub Gratiano intoleranter se efferens, damnatorio iugulatus est ferro, & Simplicius in Illyrico trucidatus: & Doryphorianum pronuntiatum capitis reum trusumq; in carcere Tulliano, matris consilio princeps exinde rapuit: reuersumq; ad lares in Gallijs per cruciatus oppressit immensos. Sed iam unde huc fleximus reuertamur: Is urbanarum rerum status ut ita dixerim fuit.

At Valentinianus magna animo concipiens & Vtilia, Rhenum omnem à Retiarum exordio adusq; fretalem Oceanum magnis molibus communiebat, castra extollens altius & castella turresq́; adsiduas per habiles locos & oportunos, quà Galliarum extenditur longitudo: nonnunquam etiam ultra flumen ædificijs positis subtradens barbaros fines. denique cum reputaret munimentum celsum & tutum, quod ipse à primis fundarat auspicijs, præterlabente Nicro nomine fluuio paulatim subuerti posse undarum pulsu immani, meatum ipsum aliorsum uertere cogitauit: et quæsitis artificibus peritis aquariæ rei, copiosaq́; militis manu arduum est opus adgressus. per multos enim dies compaginatæ formæ è roboribus coniectæq́; in alueum, fixis refixisq́; aliquotiens prope ingentibus stilis, fluctibus erectis confundebantur, auulsæq; ui gurgitis interrumpebantur. Vicit tamen Imperatoris uehementior cura, & morigeri militis labor, mento tenus dum operaretur sæpe demersi, tandemq́; non sine quorundam discrimine, castra præsidiaria inquietudine errantis ingentis amnis exempta, nunc ualida sunt. ac talibus lætus exultansq́;, pro anni & temporis statu dilapsos conducens, reipublicæ curam habuit, ut officio principis congruebat. ratusq́; aptißimum ad id quod deliberabat implen-

O dum

dum, trans rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus est, munimentum exstruere disposuit raptim. utq; celeritas effectum negotij faceret tutum, per Syagrium tunc notarium, postea præfectum & consulem, Aratorem monuit ducem: ut dum undiq; actum esset silentium, id arripere conaretur. Transijt cum notario dux ut iussum est statim: ponereq; per militem quem duxit fundaméta exorsus, Hermogenem susceperat successoré. eodemq; puncto quidam optimates Alemanni uenere obsides imperatoris, quos lege fœderis mãsuræq; diutius pacis haud aspernanda pignora tenebamus. qui flexis poplitibus supplicabant, ne Romani securitatis inprouidi, quorum fortunam sempiterna fides cœlo contiguam fecit, prauo deciperentur errore, pactisq; calcatis rem adorirentur indignam. Verùm hæc & similia loquentes incassum, cum nec audirentur nec aliquid mite referri sentirent, filiorum flentes exitium discesserunt. Iisdémq; digressis, ex abdito collis propinqui barbaricus prosiluit globus, optimatibus danda responsa ut intelligi dabatur operiens: aggreßiq; milites seminudos, humum etiam tum gestantes, expediti agiliter gladijs obtruncabant. inter quos etiam duces ambo sunt cæsi. nec indicaturus gesta superfuit quisquam præter Syagrium: qui deletis omnibus ad comitatum reuersus

uersus, irati sententia principis sacramento exutus abijt ad lares, commeruisse sæuo iudicatus arbitrio, quòd euaserit solus. Hæc inter per Gallias latrociniorum rabies sæua scatebat in perniciem multorum, obseruans celebres uias fundensq́; indubitãter quicquid inciderat fructus. Deniq; præter cõplures alios, quos absumpserunt insidiæ tales, Constantianus tribunus stabuli impetu est clandestino exceptus, moxq́; interfectus, Valẽtiniani adfinis, Cerealis & Iustinæ germanus. At procul tanquam horum simules, agitantibus furijs per omne latus Maratocupreni grassatores acerrimi uagabantur, uici huius nominis incolæ in Syria prope Apamiam positi, nimium quantum numero & exquisitis fallacijs abundantes: ideoq́; formidati, quòd mercatorũ militumq́; honoratorum specie sine ullo discrimine domos & uillas & oppida peruadebant: nec quisquam aduentum eorum cauere poterat inopinum, non destinata sed uaria petentium & longinqua, & quoquo uentus duxerat irrumpentium. quam ob causam præ cæteris hostibus Saxones timentur ut repentini. Et quamlibet coniuratis multorum opes attribuerentur, tamen œstro concepti furoris exagitati cædes dedere luctificas, sanguinis nihilominus auidi quàm prædarum. Sed ne per minutias gesta narrando, operis impediã cur-

 sum,

sum, id unum sufficiet eorũ exitiale poni commercium. Quæsitus in unum impiorum hominũ globus, imitatus Rationalis officiũ ipsumq́; iudicem, uespertinis tenebris lugubre clamãte præcone ciuitatẽ ingreßi, ambitiosam domum cuiusdam primatis ut proscripti iußiq́; interfici cum gladijs obsederunt: raptaq́; suppellectili pretiosa, quia subito perculsi familiares hebetatis sensibus non defenderant dominum, cæsis pluribus ante reuolutam lucem gressu discessere ueloci. Verùm cum exuuijs repleti multorum, parandi dulcidine nihil prætermitterent, intercepti imperiali motu oppreßi interiere omnes ad unum: eorumq́; soboles partua etiam tum, ne ad parentum exempla subcresceret, pari sorte deleta est, laresq́; euersi, quos ambitiose luctuosis aliorũ dispendijs exstruxerant. Et hæc quidẽ textu processere narrato. Theodosius uerò dux nominis inclyti, animo uigore collecto ab Augusta profectus, quam ueteres appellauere Lundiniũ, cum militе industria comparato solerti, uersis turbatisq́; Britannorũ fortunis opem maximã tulit: oportuna ubiq; ad insidiãdũ barbaris præueniens loca, nihilq́; gregarijs imperans cuius non ipse primitias alacri capesseret mente. Hocq́; genere cum strenui militis munia & præclari ducis curas expleret, fusis uarijs gentibus & fugatis, quas insolentia nutriente securitate

curitate adgredi Romanas res inflammabat, in integrum restituit ciuitates & castra, multiplicibus quidem damnis affectas, quiete temporis longi fundata. Euenerat autem eodē hæc agente facinus dirum, erupturum in periculum graue, ni inter ipsa conatus principia fuisset extinctum. Valentinus quidam in Valeria Pannonia, superbi spiritus homo, Maximini illius exitialis uicarij postea præfecti coniugis frater, ob graue crimen actus in Britannias exul, quietis impatiens malefica bestia ad res perniciosas consurgebat & nouas in Theodosium tumore quodam, quem solum resistere posse nefandis cogitationibus aduertebat. Multa tamen clam palamq; circumspiciens, crescente flatu cupiditatis immensæ exules sollicitabat & milites, pro tēporis captu ausorum illecebras pollicendo mercedes. Iamq; propinquante tentatorum effectu, doctus hæc unde conuenerat dux alacrior ad audendum, & corde celso ad uindictam comperto rum erectus, Valentinum quidem cum paucis arcta societate iūctißimis letali pœna plectendos Dulcitio dediderat duci: militari uerò scientia qua superabat præsentes futura coniiciens, de coniuratis quæstiones agitari prohibuit, ne formidine sparsa per multos, reuiuiscerent prouinciarum turbines compositi. Hinc ad corrigenda plura conuersus & necessari

cessaria, periculo penitus dempto, cum aperte constaret nulla eius cœpta propitiam deseruisse fortunam, instaurabat urbes & præsidiaria ut diximus castra, limitesq; uigilijs tuebatur & prætenturis: recuperatamq; prouinciam quæ in ditionem concesserat hostium, ita reddiderat statui pristino: ut eodem referente & rectorem haberet legitimum, & Valentia deinde uocaretur arbitrio principis. Areanos genus hominum à ueteribus institutum, super quibus aliqua in actibus Constantis retulimus, paulatim prolapsos in uitia à stationibus suis remouit: aperte conuictos, acceptorum promissorumq; magnitudine præmiorum allectos, quæ apud nos agebantur aliquoties barbaris prodidisse. Id enim illis erat officium, ut ultro citroq; per longa spatia discurrentes uicinarum gentium strepitus nostris ducibus intimarent. Ita spectatißime antedictis rebus alijsq; administratis similibus, ad comitatum accitus tripudiantesq; relinquens prouincias, ut Furius Camillus uel Cursor Papyrius uictorijs crebris & salutaribus erat insignis. Et fauore omnium adusq; fretum deductus, leni uento transgressus uenit ad commilitium principis. cumq; gaudio susceptus et laudibus, in locum Valentis Iouini succeßit, qui equorum copias tuebatur. Diu multumq; à negotijs digressus urbanis, adigente cumulo

foris

foris gestorum, ad ea strictim exsequenda regrediar, exorsus ab Olybrij praefectura tranquilla nimis & leni. qui nunquam ab humanitatis statu deiectus sollicitus erat & anxius, ne quod usquam factum eius asperũ inueniretur aut dictum: calumniarũ acerrimus insectator, fisci lucra unde poterat circumcidens, iustorumq; distinctor & arbiter plenus, in subiectis admodum temperatus. sed obnubilabat haec omnia uitium parum quidem nocens, sed in alto iudice maculosum, quod citeriorem uitam pene omnem uergentem in luxum per argumenta scenica amoresq; peregerat nec uetitos nec incestos. Post hunc urbem rexit Ampelius, cupidus ipse quoq; uoluptatũ, Antiochiae genitus, ex magistro officiorum ad proconsulatum geminum, indeque multo postea ad praefecturae culmen euectus, laetus aliàs & ad populi fauorem adipiscendum aptissimus: nonnunquam tamen rigidus, atq; utinam in proposito perseuerans. Correxisset enim ex parte licet exigua irritamenta gulae & ganeas tetras, ni flexus in molliora amisisset gloriã diu uicturã. nanq; statuerat ne taberna uinaria ante horã quartã aperiretur, néue aquam uulgariũ calefaceret quisquã, uel usq; ad praestitutum diei spatium lixae coctam proponerent carnẽ, uel honestus quidam mandens uideretur in publico. Quae probra

 aliaq;

*aliaq́; his maiora dißimulatione iugi negle-
cta ita effrenatius exarſerunt, ut nec Epime-
nides ille Cretenſis ſi fabularum ritu ab infe-
ris excitatus rediſſet ad noſtra, ſolus purgare
ſufficeret Romam. tanta pleroſq; labes inſana
bilium flagitiorum oppreßit. Et primum nobi
litatis, ut aliquoties pro locorū copia fecimus,
dein plebis digeremus errata, incidentia uelo-
ci conſtringentes exceſſu. Prænominum clari
tudine conſpicui quidam ut putant in immen-
ſum ſemet extollunt, cum Reburri & Flabu-
nij & Pagonij Gerionesq́; appellētur, ac Da-
lij cum Tarracijs & Perraſijs, alijsq́; ita de-
cens ſonantibus originum inſignibus multis.
Nonnullos fulgentes ſericis indumentis, ut du
cendos ad mortem, uel ut ſine diritate ominis
loquamur, prægreſſo exercitu arma cogentes,
manipulatim concitato fragore ſequitur mul-
titudo ſeruorum. tales ubi comitantibus ſingu
los quinquaginta miniſtris, tholos introierint
balnearum, ubiubi ſunt minaciter clamātes, ſi
apparuiſſe ſubito ignotam compererint mere-
tricem, aut oppidanæ quondam proſtibulū ple
bis, uel meritorij corporis ueterem lupam, cer-
tatim concurrunt: palpantesq́; aduenam defor
mitate magna blanditiarum ita extollunt ut
Semiramin Parthi, uel Cleopatras Aegy-
ptus, aut Artemiſiam Cares, uel Zenobiam
Palmyreni. Et hæc admittunt hi, quorum
apud*

apud maiores censoria nota adflictus est senator, ausus dum adhuc non deceret, præsente communi filia coniugem osculari. Ex his quidam cum salutari pectoribus oppositis cœperunt, osculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua suauianda uel manus, id illis sufficere ad beate uiuendum existimantes: & abundare omni humanitatis cultu peregrinum, cuius forte etiam gratia sunt obligati, interrogatum quibus thermis utatur aut aquis, aut ad quam successerit domum. Et cum ita graues sint & cultores uirtutum ut putant, si uenturos undelibet equos aut aurigas quendam didicerint nunciasse, ita imminent & percunctantur, ut Tyndaridas fratres eorum suspexere maiores, cum priscis illis uictorijs indicatis gaudio cuncta complessent. Horum domus ociosi quidam garruli frequentant, uarijs adsentandi figmentis ad singula altioris fortunæ uerba laudantes, parasitorũ in comœdijs etas affectando, ut enim illi sufflant milites gloriosos, obsidiones urbium & pugnas & milia hostium ijsdem ut heroicis æmulis aßignantes: ita hi quoq; columnarum constructiones alta fronte suspensas mirando, atq; parietes lapidum circũspectis coloribus nitidos, ultra mortalitatem nobiles uiros extollunt. Poscuntur etiam in conuiuijs aliquoties trutinæ, ut ad-

O 5 *positi*

positi pisces & uolucres ponderẽtur et glires: quorum magnitudo sæpius delicata non sine tædio præsentium, ut antehac inusitata laudatur adsiduè. maxime cum hæc eadẽ numerãtes notarij propè triginta adsistãt cum thecis & pugillaribus tabulis, ut deesse solus magister ludi literarij uideretur. Quidam detestantes ut uenena doctrinas, Iuuenalem & Marium Maximum curatiore studio legunt, nulla uolumina præter hæc in profundo ocio cõtrectantes: quam ob causam nõ iudicioli est nostri, cũ multa & uaria pro amplitudine gloriarũ & generum lectitare deberent, audientes destinatum pœnæ Socratem cõiectumq; in carcerẽ, rogasse quendã scite lyrici carmen Stesichori modulantẽ, ut doceretur id agere dum liceret: Interrogante'q; musico, quid ei poterit hoc prodesse morituro postridie, respondisse ut aliquid sciens amplius è uita discedat. Ita autẽ pauci sunt inter eos seueri uindices delictorum, ut si aquam calidã tardius attulerit seruus, trecentis adfligi uerberibus iubeatur: Si hominem sponte occiderit propria, instantibus plurimis ut damnetur, unus dominus hactenus exclamat, quid faciat maniosus & nequam? ciuilitatis autem hoc apud eos est nunc, quod expedit peregrinos iure interficere, quibus libet, quanquam rogatis ad cõuiuium, excusare. defectũ enim patrimonij se perpeti senator existimat,

ſtimat, ſi is defuerit, quem aliquoties libratis ſententijs inuitauerit ſemel. Pars eorũ ſi agros uiſuri processerunt longius, aut alienis laboribus uenaturi, Alexandri magni itinera ſe pu-tant æquiparaſſe uel Cæſaris: aut ſi à lacu Auerni lembis inuecti ſunt pictis Puteolos uel Caietam, maxime cum id uaporato audeãt tempore: ubi ſi inter aurata flabella lacinijs ſericis inſiderint muſcæ, uel per foramen umbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis, querũtur quod non ſunt apud Cimmerios nati. dein cum à Siluani lauacro uel Mameæ aquis uentitant ſoſpitalibus, ut quiſquam eorum egreſſus tenuiſsimis ſe terſerit linteis, ſolitis preſſorijs ueſtes luce nitentes arbitra diligenter explorat, quæ unà portantur ſufficientes ad induendos homines undecim: tãdemq; electis aliquot inuolutus, receptis anulis, quos ne uiolentur humoribus famulo tradiderat, digitis ut metatis abit. Quidã ex his, licet rari, aleatoriũ uocabulũ declinantes, ideoq; ſe cupientes appellari teſſerarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures & latrones. Hoc tamen fatendum eſt, quod cum omnes amicitiæ Romæ tepeſcãt, aleariæ ſolæ quaſi glorioſis quæſitæ ſudoribus, ſociales ſunt, & adfectu nimio firmitate plena cõnexæ. unde quidã ex his gregibus inueniuntur ita concordes, ut quis illos eſſe exiſtimet fratres. ideoq; uidere licet ignobilem,

bilem, artis tesserariæ callentem arcana, ut Catonē Porcium ob repulsam præturæ nec suspectam antea nec speratam, incedere grauitate composita mœstiorem, quòd ei in maiore conuiuio uel consessu procōsularis quidam est antelatus. Subsident aliqui curiosos homines, senes aut iuuenes, orbos uel cælibes, aut etiam uxores habentes & liberos (nec enim in hoc titulo discrimen aliquod obseruatur) ad uoluntates condendas allicientes eos technis miris: qui cum supremis iudicijs ordinatis, quæ habebant reliquerint his quibus morem gerendo testati sunt, ilico pereunt. Alius cum dignitate licet, ceruice tumida gradiens, notos antea obliquato contuetur aspectu: ut post captas Syracusas existimes reuerti M. Marcellum. Multi apud eos negāt esse superas potestates in cœlo: nec in publico prodeūt, nec prandent, nec lauari arbitrantur se cautius posse, antequā ephemeride scrupulose scifcitata didicerint, ubi sit uerbi gratia signū Mercurij, uel quotam cancri sideris partē polum discurrens obtineat luna. Alius si creditorem suum flagitare molestius aduerterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eumq; ut ueneficum curat urgeri. unde nō nisi reddita cautione, dispēdioq; adflictus graui discedit. & additur huic, debitorē uoluntarium includit ut proprium, nec ante eius pro-

fection

ectionem absoluit. Parte alia uxor, ut prouerbium loquitur uetus, eandem incudem diu nostuq; tundendo maritum testari compellit: hocq; idem ut faciat uxor urget maritus instãter: & periti iuris altrinsecus adsciscuntur, unus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnantia tractaturi: iisdemq; subseruntur genitalium extorum interpretes controuersi: hinc præfecturas profusius largientes & sepulturas diuitum matronarum: inde ad exequias uirorum fœminas inuitantes: necessaria parari oportere innuentes. Nec in rebus humanis quicquam bonum norunt, nisi quod fructuosum. Sic amicos tanquam pecudes eos potißimum diligunt, ex quibus se sperant maximum fructum esse capturos. cumq; mutuum illi quid petunt, soccos & Miciones uidebis & Lachetas: cum adiguntur ut reddant, ita cothurnatos & turgidos, ut Heraclidas illos Cresphontem & Temenum putes. Hactenus de senatu: nunc ad ociosam plebem ueniamus & desidem: in qua nitent & nominibus cultis quidam calceorum expertes, Cimessores Statarij Semicupæ & Serapini, & Cicimbricus cum Gluturino & Trulla, & Lucanicus cum Pordaca & Salsula, similesq; innumeri. hi omne quod uiuunt uino & tesseris impendunt & lustris & uoluptatibus & spectaculis: eisq; templum & habitaculũ &

contio

contio & spes omnis circus est maximus. & uidere licet per fora & cõpita & plateas & conuenticula circulos multos collectos in se cõtrouersis iurgijs ferri, alijs aliud ut fit defendẽtibus. Inter quos hi qui ad satietatem uixerũt, potiores autoritate lõgæua, per Ianos & fora clamitant sæpe: rempublicam stare non posse, si futura concertatione quem quisq; uindicat, carceribus non exiluerit princeps, & circumflexerit metam. Exoptato die equestrium ludorum, inlucescente, nondum solis puro iubare, fusius omnes festinant præcipites, ut uelocitate currus ipsos anteeant certaturos. super quorum euentu discißis uotorum studijs, anxij plurimi agũt peruigiles noctes. unde si ad theatralem uentum fuerit uilitatem, artifices scenarij per sibilos exploduntur, si qui sibi ære humiliorem non cõciliauerit plebem. cui si defuerit strepitus, ad imitationem Tauricæ gentis peregrinos uociferantur pelli debere, quorum subsidijs semper nisi sunt ac steterunt, & tetris uocibus & absurdis: quæ longe abhorrent à studijs & uoluntate ueteris illius plebis, cuius multa facete dicta memoria loquitur & uenusta. Id enim nunc repertum est pro sonitu laudum impensiore, per applicatos homines ad loquendum, ut in omni spectaculo, exodiario. uenatori, aurigæ & histrionum generi omni, & iudicibus celsis itidemq; minoribus,

ribus, necnon etiam matronis clametur adsi-due, per te ille discat: quid autem debeat disci nemo sufficit explanare. In his pleriq; disten-tioribus saginis addicti, praeeunte nidoris in-dagine acutisq; uocibus foeminarum, à galli-cinijs ipsis, in modum pauorum inanitate clan-gentium, humum summis pedum unguibus cō-tingentes aulis adsistunt, digitos praerodentes dum patinae deferuescunt: alij nauseam horri-dae carnis dum excoquitur intētius despectan-tes, ut discissarum pecudum exta rimari cum anatomicis Democritum putes, docentē qui-bus modis posteritas mederi doloribus pos-sit internis. Sit satis interim haec digessisse su-per rebus urbanis: nunc redeamus ad caetera, quae per prouincias agitauere multiplices ca-sus. Erupit Augustis ter COSS. Saxonum multitudo: & Oceani difficultatibus permea-tis, Romanum limitem gradu petebat inten-to, saepe nostrorum funeribus pasta. cuius eru-ptionis primae procellam Nannenus susti-nuit comes regionibus ijsdem adpositus, diu-turno bellorum labore compertus. Sed tunc ad mortem destinatae plebi congressus, cum milites quosdam raisse & se uulneratum imparem fore certaminibus aduerteret cre-bris, docto imperatore quid agi deberet, id est adeptus, ut peditum magister Se-uerus opitulatum rebus dubijs aduenirct.

Qui

cateruas misere lectißimas: quæ antequã miles congregaretur in unum, adusq; ripas Rheni progressæ, imperatore ad extruenda munimenta districto, terrori nostris fuere uel maximo. Igitur paulisper morati, cum neq; Valentinianus ut spoponderat die prædicto uenisset, nec promissorum aliquid aduerterent factum, ad comitatum misere legatos, poscentes adminicula sibi dari redituris ad sua, ne nuda hostibus exponerẽt terga. Quod ubi negari per ambages sentirent, & moras necti, exinde discesserunt indignati. Hocq; comperto reges, ut ludibrio habiti, sæuiẽtes captiuis omnibus interfectis genitales repetũt terras. Apud hos generali nomine rex appellatur Hendinos: & ritu ueteri potestate deposita remouetur, si sub eo fortuna titubauerit belli, uel segetũ copiam negauerit terra: quemadmodum solent Aegyptij casus eiusmodi adsignare rectoribus. Nam sacerdos apud Burgundios omnium maximus uocatur Sinistus: & est perpetuus, obnoxius discriminibus nullis ut reges. Per hãc occasionem impendio tempestiuam, Alemannos gentis antedictæ metu dispersos aggressus per Retias, Theodosius ea tẽpestate magister equitũ, pluribus cæsis quoscũq; cepit ad Italiã iussu principis misit: ubi fertilibus agris acceptis iam tributarij circũcolunt Pãdum. Hinc tanquam in orbem migrantes alium, ad Tripoleos Africanæ prouinciæ ueniamus ærumnas, quas

genitales reuisere potuit lares, ne uno quidem cædibus concorporaliũ superesse permisso. Ac licet iustus quidam arbiter rerũ factum incusabit perfidum & deforme: pensato tamen negotio non feret indigne, manum latronũ exitialem tandem copia data comptam. Post hæc ita prospere consummata, Valentinianus uersando sententias multiformes, anxia sollicitudine stringebatur: reputans multa & circumspiciens, quibus commentis Alemannorũ & Macriani regis frangeret fastus, sine fine uel modo rem Romanam irrequietis motibus confundentes. Immanis enim natio iam inde ab incunabulis primis uarietate casuum imminuta, ita sæpius adolescit, ut fuisse longis sæculis æstimetur intacta. Seditq; consilia alia post alia imperatori probanti, Burgũdios in eorum excitari perniciem, bellicosos & turbæ immẽsæ uiribus affluentes, ideoq; metuendos finitimis uniuersis. Scribebatq; freqũter ad eorum reges per taciturnos quosdam & fidos, ut iisdem tẽpore præstituto superuenirẽt, pollicitus ipse quoq; transito cum agminibus Romanis Rheno occurrere pauidis, pondus armorum uitantibus insperatum. Grataner ratione gemina principis acceptæ sunt literæ: prima, quòd iam inde temporibus priscis, sobolẽ se esse Romanã Burgundii sciunt: dein, quòd salinarum finiumq; causa Alemannis sæpe iurgabant,

Qui ducens militem rei sufficientem cum uenisset ad loca, discriminatis ordinibus barbaros ante colluctationem adeo terruit & turbauit, ut nec controuersas opponerent manus, sed signorum aquilarumq́; fulgore præstricti uenialem poscerent pacem. diuq́; uariatis cōsilijs, cū id reipub. cōducere uideretur, pactis inducijs, & datis ex conditione proposita iuuenibus multis habilibus ad militiam, discedere permissi sunt Saxones sine impedimento unde uenerant reuersuri. quibus omni iam formidine uacuis reditumq́; parantibus occulte pedites missi insidias in abdita quadam ualle struxerunt, unde prætereuntes adgredi negotio poterant leui. Sed longe secus accidit quàm sperabatur. Sonitu enim aduentantium perciti exilucre quidā intēpestiue uisiq́; subito dum se firmare festinār ululantibus lugubre barbaris uertūtur in pedes. Stetére tamē mox cōglobati, extremaq́; sorte uires licet non integras suggerente confligere cogebantur: multaq́; cæde perculsi concidissent nullo relicto, ni cataphractorū equitum cuneus, ad inferendum periculum transeuntibus barbaris ex alio latere prope diuortiū itineris pari modo locatus, clamore percitus tristi agiliter subuenisset. Exin cōcursum infestius: firmatisq́; pectoribus hinc inde incumbentes Romani clausos hostes eductis gladijs obtrūcabant: nec quisquam eorum genita

ut arbitror Iustitia quoq; ipsa defleuit: quæ unde instar exarsere flammarũ textus aperiet absolutus. Austuriani his contermini partibus barbari, in discursus semper expediti uelo-ces, uiuereq; adsueti rapinis & cædibus, paulisper pacati in genuinos turbines reuoluti sunt, hãc causam prætẽdentes ut seriã. Stachao quidã nomine popularis eorũ, nostra peragrãdo licẽtius, agebat quædã uetita legibus: inter quæ illud potius eminebat, quòd prouinciam omni fallaciarum uia prodere conabatur, ut indicia docuere uerißima: quocirca supplicio flãmarũ absumptus est. Huius necẽ ulcisci, ut propinqui dãnatiq; iniuste causantes ferarũ similes rabie cõcitarũ exsiluere sedibus suis, Ioniano etiam tũ imperante: ueritiq; prope Leptim accedere, ciuitatẽ muris & populo ualidam, suburbano eius uberrimo insidere per triduũ. mactatisq; agrestibus, quos inopinus hebetauerat pauor, uel confugere coëgerat ad speluncas, incensa supellectili multa quæ uehi non poterat, aucti rapinis reuerterunt ingentibus, trahentes captiuum Siluam quoq; casa in agro inuentum, ordinis sui primatem. Hac subita clade Leptitani perterriti, ante incrementa malorum quæ intentabat barbaricus tumor, præsidiũ implorauêre Romani comitis per Africam recens prouecti. Qui cum uenisset militares copias ducens ferreq; opem rebus rogaretur adflictis,

ctis, non nisi abũdanti commeatu adgesto, & camelorum quatuor milibus apparatis, castra firmabat esse moturũ. Hoc responso miserandis ciuibus stupefactis, atq; negantibus sufficere se posse post uastationes & incẽdia enorminibus instrumentis remedia quærere damnorum immanium, dißimulanter diebus ibi quadraginta consumptis, nullo tentato idem discesserat comes. Qua spe Tripolitani frustrati, formidãtesq́; extrema, adlapso legitimo die concilij, quod apud eos est annuum, Seuerũ & Flaccianũ creauere legatos, Victoriarum aurea simulacra Valentiniano ob imperij primitias oblaturos: utq́; lacrymosas prouinciæ ruinas docerent intrepide. Quibus compertis Romanus, misso equite uelocißimo magistrum officiorũ petit Remigiũ, affinẽ suum uel rapinarum participem, ut prouideret imperatoris arbitrio cognitionem huius negotij uicario sibi deferri. Venerunt in comitatum legati: aditoq; principe, uerbis quæ perpeßi sunt ostenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. quibus lectis, cum neq; relationi officiorum magistri fauentis Romani flagitijs, nec contraria referentibus crederetur, promissa disceptatio plena dilata est eo more, quo solent inter potiorum occupationes ludi potestatis excelsæ. Cum remedia quædam à commilitio principis expectantur, suspensis Tripolitanis diuq;

diuq́; anxijs, rursus globi superuenere barbarici, fiducia sublati præteritorum: Leptitanoq; agro & Eensi internecina populatione transcursis, expleti prædarum aceruis ingentibus abscesserunt, occisis decurionibus multis: inter quos Rusticanus sacerdotalis & Nicasius enitebat ædilis. Hæc autem eruptio ideo arceri non potuit quòd ad legatorum preces negotiorum quoq; militarium cura præsidi delata Ruricio, mox translata est ad Romanum. Et iam recens inflictæ cladis nuntius, missus ad Gallias, excitauit acrius principem. ideoq; tribunus & notarius Palladius mittitur: ut & militi disperso per Africam præberet stipendium debitum, & gesta per Tripolim fide congrua scrutaretur, Inter tales tamen consulendi moras expectandiq; responsa, Austuriani successu gemino insolẽtes, ut rapaces alites aduolarunt, irritamento sanguinis atrocius efferatæ: cũctisq; nisi quos fuga discriminibus eximeret interemptis, prædas quas antehac reliquerant auexerunt, arboribus exectis & uitibus. Tunc Mychon quidã nobilis oppidanus & potens, captus in suburbano, lapsusq; antequã uinciretur, quia pedibus æger euadere penitus uetabatur in puteũ aquis uacuum sese coniecit. unde costa diffracta leuatus à barbaris, ductusq; prope portas, coniugis miseratione redemptus est: & ad pinnas muri fune sublatus,

latus, post biduum interijt. unde elati in pertinaciam sæuißimi grassatores ipsa pulsauêre mœnia Leptitana, funestis plangoribus resonantia fœminarum: quas nunquàm antea hostiliter clausas pauor exanimabat insolitus. obsessaq; urbe per octo continuos dies, cum quidam oppugnatores sine ullo uulnerarentur effectu, redierunt ad propria tristiores. Ob quæ super salute dubij ciues, ultimaq; tentantes, profectis ante legatis nondum reuersis Iouinum mittunt atque Pancratium, quæ uiderint, quæq; ipsi perpeßi sint imperatorem fida relatione docturos. qui Seuerum apud Carthaginem inuentum & Flaccianum, superiores illos legatos, percontando quid egerint, cognouerunt eos audiri à uicario iussos & comite. è quibus Seuerus illico perijt uexatus acerbitate morborum. nihilo minus tamen properarunt ad comitatum magnis itineribus antedicti. Ingresso post hæc Palladio Africam, Romanus quas ob res uenerat ante præstructurus, ut securitatem suam in tuto locaret, numerorum principijs per quosdam secretorum mandauerat conscios, ut ei tanquàm potenti & palatij summatibus proximo, stipendij quod pertulerat præstarent maximam partem. & ita est factum. confestimq; ille ditatus perrexit ad Leptim: utq; ad ueritatis perueniret

niret indaginem Erecthium & Aristomenem facundos municipes & insignes, libere suas ciuiumq; & finitimorum retexentes ærumnas, ad loca uastata secū eduxit. Quibus aperte cuncta monstrantibus, luctuosis prouinciæ cineribus uisis reuertit: Romanūq; ut desidem increpans, relaturum se cuncta uerissime quæ uiderat minabatur ad principē. Atq; ille ira percitus & dolore, se quoq; mox referre firmauit, quòd missus ut notarius incorruptus donatiuum militis omne in quæstus auerterit proprios: qua gratia, flagitiorum arbitra conscientia, cum Romano deinde Palladius concordabat reuersusq; ad comitatum arte mendaciorum impia Valentinianum fefellerat, Tripolitanos frustra queri cōmemorans. Ideoq; rursus ad Africam cum Ionino postremo omniū legatorū remittitur (Pācratius enim decesserat apud Treueros) ut cū uicario ipse merita legationis quoq; secundæ spectaret. præter hæc linguas Erecthbthij & Aristomenis præcidi iusserat imperator, quos inuidiosa quædam locutos idem Palladius intimarat. Secutus ut statutū est uicarium notarius uenit ad Tripolim. Hocq; cōperto Romanus, domesticum suū illuc uelociter misit, & Cæciliam conciliarium in ea prouincia genitum: per quos incertū pretio an fallacijs circumuenti, municipes omnes grauabant Ioninum, destinatius adserentes

 nih

nihil eorũ mandasse quæ docuerat principem: eo usq; iniquitate grassante, ui ipse quoq; Iouinus ad salutis suæ discrimen confiteretur se imperatori mentitum. Quibus per Palladium regressum cognitis Valentinianus ad acerbitatẽ procliuior, Iouinum quidem ut auctorem, Cælestium uerò Concordiumq́; & Lucium ut falsi conscios & participes, puniri supplicio capitali præcepit, Ruricium autem præsidẽ ut mendacem morte multari: hoc quoque accidente, quod in relatione eius uerba quædam ut uisum est immodica legebantur. ac Ruricius quidem apud Sitifim cæsus: reliqui apud Vticã sententia uicarij Crescentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorũ interitum. cũ à uicario audiretur & comite, constanter saluti suæ propugnans, adclamationibus iratorum militum impetuq́; cũ conuicijs penè cõfossus est, obiciẽtiũ ideo Tripolitanos nõ potuisse defendi, quòd ipsi ad expeditionales usus præbere necessaria detractarũt: & ob hæc trusus in carcerẽ, dum consultus super eo quid cõueniret agi decerneret imperator, sollicitatis ut dabatur opinari custodibus, in urbem Romã abierat profugus: ibiq́; delitescẽs fatali lege decessit. Hoc memorando fine externis domesticisq́; cladibus uexata cõticuit Tripolis non indefensa. quia uigilauit Iustitiæ oculus sempiternus, ultricesq́; legatorum & præsidis diræ. Diu enim postea

huius

huiusmodi casus emersit. Solutus sacramento Palladius, destitutusq́; fastu quo tumebat, discessit ad otiũ. & cũ Theodosius ductor exercituũ ille magnificus, oppressurus Firmũ perniciosa cœptantẽ uenisset in Africã, & præscripti Romani rem mobilẽ ut iussum est scrutaretur, inter chartas eius inuenta est & Meterij cuiusdam epistola, id continens: Domino patrono Romano Meterius. & in fine post multa nihil ad rem pertinẽtia: Salutat te Palladius proiectitius: qui nõ aliã ob causam dicit se esse proiectũ, nisi quòd in causa Tripolitanorũ apud aures sacras mentitus est. His literis ad comitatũ missis & lectis, Valẽtiniani iussu Meterius raptus suam esse confitetur epistolã. ideoq́; Palladius exhiberi præceptus, cogitãs quas criminũ coxerit moles, in statione primis tenebris obseruata custodũ absentia, qui festo die Christiani ritus in ecclesia pernoctabãt, innodato gutture laquei nexibus interijt. Hoc fortunæ secũdioris indicio plene cõperto, deletoq́; tristiũ cõcitore turbarũ, exiluerũt Erechthius & Aristomenes è latebris, qui cũ sibi iussas abscidi linguas didicissent, ut prodigas, ad lõge remota declinarunt & abdita, Doctoq́; super nefanda fraude Gratiano imperatore fidẽtius (Valẽtinianus enim obierat) ad Hesperiũ proconsulẽ & Flauianũ uicariũ audiẽdi sunt missi: quorũ æquitas au-

Ctoritate nixa iustissima, torto Cæcilio aperta cõfessione cognouit ipsum suasisse ciuibus, grauarent mĕtiendo legatos. Hæc acta secuta est relatio gestorũ pandens plenissimã fidem, ad quam nihil respõsum est. Et ne quid cothurni terribilis fabulæ relinquerent intentatum, hoc quoq; post depositum accessit auleũ. Romanus ad comitatũ profectus secũ Cæcilium duxit, cognitores accusaturũ ut inclinatos in prouinciæ partĕ. Isq́; Merobaudis fauore susceptus, necessarios sibi plures petierat exhiberi. Qui cum Mediolanum uenissent, frustraq́; se tractos obsimulatis documentis probabilibus ostĕdissent, absoluti redierũt ad lares. Valentiniano tamen superstite, post superiora quæ narrauimus Remigius quoq; digressus ad otium laqueo uitam elisit, ut congruo docebimus loco.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXIX.

XACTA *hieme rex Persarum gentis Sapor, pugnarũ fiducia pristinarum immaniter adrogans, suppleto numero suorum abũdeq́; firmato, erupturos in nostra catafractos & sagittarios & conductam misit plebem. Contra*

his

has copias Traianus comes & Vadomarius ex Rege Alemannorum cum agminibus perrexere perualidis, hoc obseruare principis iussu adpositi, ut arcerent potius quàm lacesserent Persas. Qui cum uenissent Vagabanta legionibus nobilem locum, rapidos turmarum procursus hostilium in se ruentium acriter excepe runt inuiti: operaq; consulta retrocedentes, ne ferro uiolarent aduersorum quenquàm primi, & indicarentur disciβi fœderis rei, ultima trudente neceβitate congreβi sunt: confoβis'que multis discessere uictores. Inter moras tamen utrinque secus tentatis aliquotiens leuibus prælijs, uario'que finitis euentu, pactis inducijs ex consensu, æstate'que consumpta, partium discessere ductores etiam tum discordes. Et rex quidem Parthus hiemem Ctesiphonte acturus redijt ad sedes, & Anthiochiam Imperator Romanus ingressus. Qui dum ibi moratur securus interim hostium externorum, intestinis penè perierat fraudibus, ut aperiet series dilata gestorum. Procopius quidam inquies homo, turbarum cupiditati semper addictus, Anatolium detulerat & Spudasium palatinos, exigi quæ de ærario interceperant iussos insidiari comiti Fortunatiano, molesto illi flagitatori. qui à nimia asperitate confestim ad insanum percitus modum,

pro

pro potestatis autoritate quam regebat, Palladium quendam obscurißime natum ut ueneficum à memoratis conductum, & Heliodorum fatorum per genituras interpretem, adigendos prodere quæ scirent prætorianæ iudicio tradidit præfecturæ. cumq; ad facti uel tẽtati quæstionem acrius ueniretur, exclamat Palladius confidenter, leuia hæc esse de quibus agitur & prætereunda: alia se, si licuerit dicere, monstraturum metuenda & potiora: quæ ingenti molimine iam præstructa, nisi prospectum fuerit, uniuersa confundent. Iussusq; docere fidenter quæ norat, rudentem explicuit immensum: adfirmans Fidustium præsidalem & cum Irenæo Pergamium nomen imperaturi post Valentem detestandis præsagiis didicisse secretim. Et correptus Fidustius ilico (nãq; aderat forte) occulteq; inductus, uiso indice nulla inficiatione obumbrare iam publicata conatus, rei totius calamitosum aperit textum: absolute confessus se cum Hilario patricio uaticinandi peritos, quorum Hilarius militauerat in palatio, de imperio consuluisse futuro: motasq; secretis artibus sortes, & nuncupationem principis optimi, & ipsis consultoribus luctuosos exitus prædixisse. atque cunctantibus quisnam ea tempestate omnibus uigore animi antestaret, uisus est aliis excellere Theodorus, se-

cundum inter notarios adeptus iam gradum. Et erat reuera ita ut opinati sunt. Nanq; antiquitus claro genere in Galliјs natus, & liberaliter educatus à primis pueritiæ rudimentis, modeſtia, prudentia, humanitate, gratia, literis ornatiſsimus, ſemper officio locoq; quẽ retinebat ſuperior uidebatur, altis humilibusq́; iuxta acceptus. Solusq́; penè omnium erat, cuius linguam non infrenem ſed diſpicientem quæ loqueretur, nullius claudebat periculi metus. His addebat idem Fiduſtius, excarnificatus iam ad interitum, omnia quæ prædixit ſe indicante Theodorum per Euſerium didiciſſe, uirum præſtabili ſcientia literarum abũdeq́; honoratum. Aſiam quippe paulò antè rexerat pro præfectis. Quo in cuſtodia condito, geſtorumq́; uolumine imperatori recitato de more, prodigioſa feritas in modum ardentiſsimæ facis fuſius uagabatur, elata turpi adulatione multorum, maximeq́; omnium præfecti prætorio tunc Modeſti. Qui dum formidine ſucceſſoris agitaretur, indies obumbratis blanditiarum concinnitatibus cauillando Valentem ſubruſticum hominem ſibi uarie commulcebat, horridula eius uerba & rudia floſculos Tullianos appellans, & ad extollendã eius uanitiem ſidera quoque ſi iuſsiſſet exhiberi poſſe promittens. Igitur & Theodorus à Conſtantinopoli, quam ex negotio familiari

petierat, rapi celeri iubetur effectu. & dũ ille reducitur, ex præiudicijs uarijs, quæ diebus exercebantur & noctibus, plures à disiũctissimis regionibus trahebantur, dignitatibus & nobilitate conspicui. Cũq; nec carceres publici iam distenti, inclusorum iam cateruas, nec priuata domicilia sustinerent, constipatione uaporata confertas, quoniam uinculis maxima pars eorũ attinebatur, & suã & proximi cuiusq; uicẽ omnes horrebant. Aduenit aliquãdo tamen ipse quoq; Theodorus, præmortuus & atratus: quo in deuia parte territorij abscondito, paratis omnibus quæ indagines futuræ poscebant, internarũ cladũ litui iam sonabant. Et quia fallere nõ minus uidetur qui gesta præterit sciens, quàm ille qui nunquã facta fingit: non abnuimus (neq; enim ambigitur) salutem Valentis & antea sæpius per occultas coitiões, & tũc in extrema dimersam: ferrũq; ad iugulum eius propè ad actum à militaribus, fato reluctante depulsum: quem lacrymosis in Thraciæ discriminibus destinarat. Nãq; & in nemoroso quodam inter Antiochiam & Seleuciam loco leni quiete post meridiem consopitus, à Sallustio tunc Scutario. & sæpe aliàs appetitus insidiantibus multis, uitæ terminis à primigenio ortu adscriptis ausa immania frenantibus, euadebat: ut sub principibus Commodo & Seuero nonnunquam accidebat

debat

debat. Quorum summa ui salus crebro oppugnabatur: adeo ut post intestina pericula multa & uaria, alter in amphitheatrali cauea, cum adfuturus spectaculis introiret, à Quintiano senatore inlicitæ cupidinis homine ad debilitatem penè pugione uulneraretur: alter inopinabili impetu tempore ætatis extremo à Saturnino centurione consilio Plautiani præfecti in cubiculo iacens confoderetur, ni tulisset suppetias filius adolescens. Quocirca etiam Valens erat uenia dignus, uitam quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile illud erat, quòd regaliter turgidus, pari eodemq; iure, nihil inter se distantibus meritis, nocentes innocentesq; maligna insectatione uolucriter perurgebat: ut dum adhuc dubitaretur de crimine, imperatore non dubitāte de pœna, damnatos se quidam prius discerent quàm suspectos. Adolescebat autem obstinatum eius propositum, admouente stimulos auaricia & sua & eorum qui tunc in regia uersabantur, nouos hiatus aperientium. & si qua humanitatis fuisset mentio, rara, hanc appellantium tarditatem: qui cruentis adulationibus institutum hominis mortem in acie linguæ portantis ad partem pessimam deprauantes, omnia turbine intempestiuo perflabant, euersum ire funditus domus opulentissimas festinantes. Erat enim

enim expositus accessui insidiantium & reclusus, uitio gemino perniciose implicitus: quòd intoleranter irascebatur tunc magis cum cum puderet irasci: & quæ facilitate priuati opertis susurris audierat, an uera essent excutere timore principis supersidens, pro ueris accipiebat & certis. Inde factum est ut clementiæ specie penatibus multi protruderentur, insontes præceps in exilium acti: quorum in ærario bona coacta & ipse ad quæstus proprios redigebat: ut damnati cibo precario uictitarent, angustijs formidandæ paupertatis adtriti: cuius metu uel in mare nos ire præcipites, suadet Theognis poëta uetus & prudēs. Quæ etiamsi recta fuisse concesserit quisquam, erat tamen ipsa nimietas odiosa. Vnde animaduersum est recte hoc definitum: nullam esse crudeliorem sententiam ea, quæ est cum parcere uidetur asperior. Igitur cum præfecto prætorio summatibus quæsitis in unum, quibus cognitiones commissæ sunt, intenduntur eculei, expediuntur pondera plumbea cum fidiculis & uerberibus. resultabant omnia truculentæ: uocis horroribus, inter catenarum sonitus, tene, claude, comple, abde, ministris officiorum tristium clamitantibus. Et quoniam addici post cruciabiles pœnas uidimus multos, ut in tenebrosis rebus confusione cuncta miscente, summatim quia nos penitißima

gest

gestorum memoria fugit, quæ recolere possumus expeditius absoluimus. Primo intro uocatu post interrogatiunculas leues Pergamius, à Palladio ut dictum est proditus quædam imprecationibus præscisse nefarijs, sicut erat impendio eloquẽtior & in uerba periculosa proiectus, īter ambigẽtes iudices quid prius quæri debeat quid'ue posterius, dicere audacter exorsus, multa hominum milia quasi consciorum sine fine strependo fundebat, modo non ab extremo Atlante magnorum criminum arguendos poscens aliquos exhiberi. Quo, ut consarcinante nimis ardua, morte multato, alijsq; gregatim post illũ occisis, ad ipsius Theodori causam, quasi ad olympici certaminis pulucrem peruenitur. Eodem die inter cõplura alia hoc quoq; euenerat triste: quod Salia thesaurorum paulo ante per Thracias comes, cum de uinculis educitur audiendus, & calceo inserit pedem, quasi ruina incidentis immẽsi terroris repente perculsus, animam inter retinentiũ manus efflauit. Constituto itaq; iudicio, & cognitoribus præscripta ostentantibus legum, sed ex uoluntate dominantis moderantibus momenta causarum, horror peruaserat uniuersos. Totus enim deuius ab æquitate dilapsus, iamq; eruditior ad lædendum, in modum harenariæ feræ, si admotus quisquam fabricæ diffugisset, ad ultimam rabiem sæuiebat. Inducti

Q itaq;

itaq; Patricius & Hilarius, ordinemq́; replicare iußi gestorum, cum inter exordia uariarent, fodicatis lateribus illato tripode quo utebantur, adacti ad summas angustias aperiunt negotij finem, ab ipsis exordijs replicatam. Et prior Hilarius: Construximus, inquit, magnifici iudices ad cortinæ similitudinem delphicæ diris auspicijs de laureis uirgulis infaustam hanc mensulam, quam uidetis: & imprecationibus carminum secretorum choragijsq́; multis ac diuturnis ritualiter consecratam mouimus tandem: mouendi autem, quoties super rebus arcanis consulebatur, erat institutio talis. Conlocabatur in medio domus emaculata odoribus arabicis, undiq; lance rotunda pure superposita, ex diuersis metallicis materijs fabrefacta: cuius in ambitu rotunditatis extremo elementorum uigintiquatuor scriptiles formæ incisæ perite, dijungebantur spatijs examinate dimensis. Has linteis quidam indumentis amictus, calceatusq́; itidem linteis soccis, torulo capite circumflexo, uerbenas felicis arboris gestans, litato conceptis carminibus numine præscitionum auctore, cærimoniali scientia supersistit cortinulas, pensilem anulum librans arctum ex carpathio filo per quam leui mysticis disciplinis initiatum: qui per interualla distincta retinentibus singulis literis incidens saltuatim, heroos efficit uersus interrogatio

rogationibus consonos, ad numeros & modos plene conclusos: quales leguntur pythici, uel ex oraculis editi Brãchidarum. Ibi tum quærentibus nobis, qui præsenti succedet imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur: adsiliens anulus duas perstrinxerat syllabas: & cum adiectione litteræ postrema, exclamauit præsentium quidam, Theodorum præscribente fatali necessitate portendi. nec ultra super negotio est exploratum. satis enim apud nos constabat, hunc esse qui poscebatur. Cumq; totius rei noticiam ita signate sub oculis iudicũ subiecisset, adiecit beneuole, id Theodorum penitus ignorare. Post hæc interrogati, an ex fide sortium quas agitabant, ea præscierint quæ sustinerent: uersus illos notißimos ediderunt, clare pronũtiantes capitalem eis hanc operam scrutãdi sublimiora cito futuram: nihilominus tamen ipsi quoq; cum cognitoribus principi cædes incendiaq; flagitantes furias imminere: quorũ tres ponere sufficiet ultimos.

Οὐ μὴν ἀτίμητόν γε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
Τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοτάσει καλιὸν οἶτον
Ἐν πεδίοισι μίμαντος αιλα ηχιομένοις κάρ.

Quibus lectis, unguibus male multati separantur exanimes. Postea ut cogitati sceleris officina pateret aperte, honoratorũ inducitur globus, uertices ipsos continens rerum. cumq;

nihil præter se quisq; cernens, ruinam suam impelleret super alium, permisso quæsitorũ cœptans dicere Theodorus, primo in pacem uenialem prostratus, dein coactius respõdere cõpulsus, ostendit se cognita per Eusériũ, ne ad imperatorem referret ut conatus est: aliquoties ab eo prohibitum, adserente non appetitu regni occupandi in licito, sed ratione quadam indeclinabilis fati, id quod sperabatur ultro uenturum. deinde hæc eadẽ Euserio sub cruenta quæstione confesso, confutabãt Theodorum literæ suæ, per ambages obliquas ad Hilarium scriptæ: quibus spe iam firma concepta ex uatibus, de re non cunctabatur, sed tempus patrandæ cupidinis quæritabat. Quibus post hæc cognita sequestratis, Eutropius Asiam proconsulari tunc obtinens potestate, ut factionis conscius arcessitus in crimen, abscessit innocuus, Pasiphilo eximente philosopho: qui ut eum mendacio iniusto peruerteret crudeliter tortus, de statu robustæ mentis non potuit deturbari. His accessit philosophus Simonides, adolescens ille quidem, uerùm nostra memoria seuerissimus. Qui cum audisse negotium per Fidustium deferretur, & causam non ex ueritate sed ex unius nutu pensari sensisset, didicisse se dixit prædicta, & cõmissa pro firmitate animi tacuisse. Quîs omnibus perspicaciter inquisitis, imperator cognitorum consultationi

tioni respondens, sub uno proloquio cunctos iubet occidi: & uix sine animorum horrore funestum spectaculum multitudine innumera contuente, & onerante questibus cælum (nãq; singulorum mala omnium esse cõmunia credebantur) ducti uniuersi flebiliter iugulãtur præter Simonidem: quem solum sæuus ille sentẽtiæ lator, efferatus ob constantiam grauem, iusserat flammis exuri: qui uitam ut dominam fugitans rabidam, ridens subitas momẽtorũ ruinas, immobilis conflagrauit, Peregrinũ illum imitatus Protea cognomine philosophum clarum: qui cum mundo digredi statuisset, Olympiæ quinquennali certamine sub Græciæ conspectu totius, ascenso rogo quem ipse construxit, flammis absumptus est. Et post hunc diebus secutis omnium ferè ordinum multitudo, quam nominatim recensere est arduum, in plagas calumniarum coniecta percussorum dexteras fatigauit, tormentis & plumbo & uerberibus ante debilitata: sumptumq; est de quibusdam sine spiramento uel mora supplicium, dum quæritur an sumi deberet: et ut pecudum ubiq; trucidatio cernebatur. Deinde congesti innumeri codices, & acerui uoluminum multi, sub conspectu iudicum concremati sunt, ex domibus eruti uarijs ut inliciti, ad leniendam cæsorum inuidiam, cum essent pleriq; liberalium disciplinarum indices uariarum & iuris.

neque ita multo post Maximus ille philosophus, uir ingenti nomine doctrinarum, cuius ex uberrimis sermonibus ad scientiam copiosus Iulianus exstitit imperator, oraculi supra dicti uersus audisse insimulatus: seq; compererisse adsensus, sed reticenda professionis consideratione non effudisse, uerum ultro prædixisse consultores ipsos supplicijs pœnalibus perituros: Ephesum ad genuinam patriam ductus ibiq; truncatus, sensit docente periculo postremo, quæsitoris iniquitatem omnibus esse criminibus grauiorem. Cōstrictus etiam Diogenes laqueis impiæ falsitatis, uir nobili prosapia editus, ingenio, facundia forensi, suauitateq; præstans, dudum Bithyniæ rector, ut opimum patrimonium eius diriperetur, capitali est pœna adfictus. Ecce antē Alypius quoq; ex uicario Britanniarum, placiditatis homo iucundæ post otiosam & repositam uitam, quoniam hucusq; iniustitia tetenderat manus, in squalore maximo uolutatus ut uenefici reus citatus est cum Hierocle filio adolescente indolis bonæ, urgente Diogene quodam & uili & solo: omniq; laniena excruciato, ut uerba placentia principi uel potius arcessitori loqueretur: quo cum pœnis non sufficerent membra uiuo exusto, ipse quoque Alypius post multationem bonorum exulare præceptus, filium miserabiliter ductum ad mortem

casu quodam prospero reuocatum recepit. Per id omne tempus Palladius ille coagulum omnium ærumnarum, quem captum à Fortunatiano docuimus primū, ipsa sortis infimitate ad omnia præceps, clades alias super alias cumulando, lacrymis uniuersa perfuderat luctuosis. nactus enim copiam nominandi sine fortunarum distantia quos uoluisset ut artibus interdictis imbutos, ita ut ferarum occulta uestigia doctus obseruare uenator, multos intra casses lugubres includebat, quosdam ueneficiorum notitia pollutos, alios ut appetitoribus imminuendæ conscios maiestatis. Et ne uel coniugibus maritorum uacaret miserias flere. immittebantur confestim qui signatis domibus īter scrutinia supellectilis pœnis addicti, incantamenta quædam anilia uel ludibriosa subderent amatoria, ad insontium perniciem concinnata: quibus in iudicio recitatis, ubi non lex, non religio, non æquitas ueritatem à mendacijs dirimebat, indefensi, bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiscue iuuenes alijq; membris omnibus capti ad supplicium sellis gestatorijs ducebantur. Inde factum est per Orientales prouincias, ut omnes metu similium exurerent libraria omnia: tantus uniuersos inuaserat terror. Nanq; ut expreßius loquar, omnes ea tempestate uelut in cimmerijs tenebris reptabamus, paria cōuiuis

Siculi Dionyſij pauitantes: qui cum epulis omni triſtioribus fame ſaginarentur, ex ſummis domorum laquearijs in quibus diſcumbebant, fetis nexos equinis & occipitijs incumbentes gladios perhorrebant. Tunc et Baßianus, procerum genere natus, notarius militans inter primos, quaſi prænoſcere altiora conatus, licet ipſe de qualitate partus uxoris conſuluiſſe firmaret, ambitioſo neceßitudinum ſtudio quibus tegebatur morte ereptus, patrimonio opimo exutus eſt. Inter fragores tot ruinarum Heliodorus tartareus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus, ut memorat uulgus, colloquijs ex aula regia præpignoratus abſtruſis iam funebres aculeos excitabat, omni humanitatis inuitamento ad prodenda quæ ſciret uel fingeret laceßitus. nam & ſollicitius cibo mundißimo fouebatur, & ad largiendum pellicibus merebat æs conlaticium graue, & incedebat paßim elate os circumferens uultuoſum omnibus formidatus, ea fiducia ſublatior: quòd ad lupanar, quod ſicut ipſe uoluit liberius ſeruabatur, cubicularijs officijs præpoſitus aßidue propalam uentitabat, elogia parentis publici præferens futura pluribus luctuoſa: Perq; eum ut forenſium cauſarum patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, ut proficere poſſit facilius Valens, quibus'ue figurarum commentis

mentis splendida loca adtentare debeat, præmonebatur. Et quoniam longum est quæ cruciarius ille conflauit, hoc unū edisseram, quanquam præcipiti confidentia patriciatus columina ipsa pulsauit. Qui ex clandestinis ut dictum est regiorum confabulationibus immaniter adrogans, & ipsa uilitate ad facinus omne uenalis egregium, illud par consulū Eusebium & Hypatium germanos fratres, Constantij principis quondam adfines, ad cupidinem altioris fortunæ erectos, & consuluisse & agitasse quædam super imperio detulit: addens itineri ad mendacium ficte constructo, quod Eusebio etiam principalia indumenta parata sint. Quibus haustis auenter, fremebundus & minax cui nihil licere debuerat, quia omnia sibi licere etiam iniusta existimabat, inremisse ab extremis regionum interuallis exibitis omnibus, quos solutus legibus accusator perduci debere profunda securitate mandarat, suscipi quæstionem criminose præcipit. Cumq; nodosis coartationibus, æquitate diu iactata nixis, adseueratione perditi nebulonis durante, nullam confeßionem exprimere tormenta grauia potuissent, ablegatosq; ab omni huiusmodi conscientia ueritas ipsa uiros ostenderet claros, calumniator quidem ita ut antea honorabiliter colebatur: illi uerò exilio & pecuniarijs adflicti dispendijs, paulo

postea reddita sibi mulcta sunt reuocati, dignitatibus integris & splendore. Nec tamen post hæc tam pœnitenda repræßius actum est uel pudenter, non reputante alta nimium potestate, quòd recte institutis ne cum inimicorum quidem incommodis in delicta conuenit ruere uoluntaria: nihilq; sit tam iniquũ, quàm ad ardua imperij supercilia, etiam acerbitatem naturæ adiungi. Sed Heliodoro incertum morbo an aliqua excogitata ui mortuo (nolim dicere, utinam nec ipsa res loqueretur) funus eius per uespillones elatum pullati præcedere honorati complures, inter quos & fratres uisi sunt consulares. Ibi tunc rectoris imperij caries tota stoliditatis apertius est profanata: qui cum abstinere inconsolabili malo rogaretur, obnixe inflexibilis mansit: ut uideretur aures occlusisse ceris, quasi scopulos sireneos transgressurus. Superatus tamen precibus destinatis, tandem nudatis capitibus infaustam bustuarij libitinam adusq; sepulcrum incedentes pedibus, quosdam etiam complicatis articulis, præire mandauit. Horret animus reminisci, quo iustitio humiliati tot rerum apices uisebantur, & præcipue consulares, post scipiones & trabeas & fastorũ monimenta mundana. Inter quos omnes adolescentia & uirtutum pulcritudine cõmenbabilis noster Hypatius præminebat, uir quieti placidiq; cõsilij, honesta

honeſtatem lenium morum uelut ad perpendiculum librans: qui & maiorum claritudini gloriæ fuit, & ipſe poſteritatem mirandis actibus præfecturæ geminæ decorauit. Acceſſerat hoc quoq; eodem tempore ad Valentis cæteras laudes: quòd cum in alijs ita ſæuiret infeſte, ut pœnarum moras ægrè ferret finiri cum morte, Pollentianum tribunum malitia quendam exſuperantem, ijſdem diebus conuictum confeſſum'que, quòd ex ſecto uiuæ mulieris uentre atq; intempeſtiuo partu extracto, infernis manibus excitis de permutatione imperij conſulere auſus eſt: familiaritatis eius intuitu ordine omni muſſante abire iußit inlæſum ſalutē et inuidendas opes & militiæ ſtatū integrū retēturū. O præclara informatio doctrinarū, munere cæleſti indulta felicibus, quæ uel uitioſas naturas ſæpe excoluiſti: quanta in illa caligine temporum correxiſſes, ſi Valenti ſcire per te licuiſſet: nihil aliud eſſe imperium, ut ſapientes definiunt, niſi curam ſalutis alienæ: boniq; eſſe moderatoris, reſtringere poteſtatem, reſiſtere cupiditati omnium rerum & implacabilibus iracundijs: noſſeq;, ut Cæſar dictator aiebat, miſerum eſſe inſtrumentū ſenectuti recordationē crudelitatis: ideoq; de uita & ſpiritu hominis, qui pars mundi eſt & animantium numerū cōplet, laturū ſententiā diu multumq; cunctari oportere, nec

re, nec præcipiti studio ubi irreuocabile factum est agitari: ut exemplum est illud antiquitati admodum notum. Apud proconsulem Asiæ Dolabellam Smyrnæa materfamilias filium proprium & maritum uenenis necasse confessa, quòd filium ex priore uiro ab eis occisum comperisset, & comperendinata, cum consilium ad quod ex more dilata est, anceps quid inter ultionem & scelus statui debeat hæsitaret, ad Areopagitas missa est, Athenienses iudices tristiores: quorum æquitas deorũ quoq; iurgia dicitur distinxisse. Hi causa cognita, centesimo post anno cum accusatore mulierem adesse iusserunt: ne aut absoluerent ueneficam, aut ultrix necessitudinum puniretur. ita nunquam tardum existimatur, quod est omnium ultimum. Post commissa iniquitatibus uarijs antedicta, & impressas fœde corporibus liberis quæ superuixerant notas, inconniuens Iustitiæ oculus arbiter & uindex perpetuus rerum uigilauit adtente. nanq; cæsorum ultrices diræ, perpetium numeratione querelarum iustißima commouente, Bellonæ accenderãt faces: ut fides oraculi firmaretur, quod nihil impune prædixerat perpetrari. Dum hæc quæ supra digesta sunt, Antiochiæ Parthico fragore cessante per intestinas dilatantur ærumnas, cœtus furiarum horrificus post inconuolutos multiplices casus ab eadẽ urbe digressus, ceruici

uicibus Asiæ totius insedit hoc modo. Festinus quidam Tridentinus ultimi sanguinis & innoti, in nexum germanitatis à Maximino dilectus ut sodalis & contogatus, decernentibus fatis ad orientem transgressus est: ibiq; administrata Syria magisterioq; memoriæ peracto, bona lenitudinis & reuerentiæ reliquit exempla. unde regere Asiam proconsulari potestate exorsus, uel ficatione tranquilla (ut aiunt) ferebatur ad gloriam. audiens autẽ Maximinum optimo cuiq; exitialem, obtrectabat subinde actibus eius, ut perniciosis & fœdis. Sed cum impie peremptorum exsequijs suffragantibus ad præfecturam uenisse hominem comperisset immeritum. exarsit ad agenda sperandaq; similia: & histrionis ritu mutata repente persona, studio nocendi concepto. incedebat oculis intentis ac rigidis, præfecturam autumans adfore propediẽ, si ipse quoque se contaminasset insontiũ pœnis. Et quanquã sint multa & uaria, quæ ut leuius interpretemur egit asperrime. pauca tamẽ dici sufficiet, quæ sunt nota ac peruulgata, ad æmulationem eorũ cõmissa quæ facta sunt Romæ. ratio enim eadem est ibi recte secusúe gestorum, etiamsi magnitudo desit dissimilis rerum. Philosophũ quendam Cœranium, haud exilis meriti uirũ, ea causa tormentorum immanitate inultum occidit: quòd ad coniugem suam familiariter

scrib

scribēs, id sermone addiderat Græco: σὺ δ' εὖ νόει, καὶ στέφε τὴν τύλην: quod dici prouerbialiter solet, ut audiens altius aliquid agendum agnoscat. Anum quandam simplicem, interuallatis febribus mederi leni carmine consuetam, occidit ut noxiam, postquam filiam suam ipso conscio curauit accita. In chartis cuiusdam municipis clari, scrutari ex negotio iußis, genitura Valentis cuiusdam inuenta est: repellensq; calumnias is cuius intererat, cum obiectaretur ei quamobrem constellationem principis collegisset: fratrem suum fuisse Valentem dudumq; obiisse documentorū plena fide monstrare pollicitus, inexpectato ueritatis indicio laniatus, lacer trucidatus est. Visus adolescens in balneis admouere marmori manus utriusq; digitos alternatim & pectori, septemq; uocales literas numerasse, ad stomachi remedium prodesse id arbitratus, in iudicium tractus percussus est gladio post tormenta. His & mihi uertenti stylum in Gallias confunditur ordo seriesq; gestorū, inter multa & sæua Maximinum reperiens iam præfectum: qui potestate late diffusa sæuum imperatori accesserat incentiuum, maiestati fortunæ miscenti licentiam grauem. Quisquis igitur dicta considerat, perpendat etiam cætera quæ tacentur, ueniam daturus ut prudens, si non cuncta complectimur, quæ consiliorum prauitas crimina

in

in maius exaggerando commisit. Adolescente enim acerbitate rationum inimica recta-rum, trux suopte ingenio Valentinianus, post eiusdem Maximini aduentũ nec meliora monente ullo nec retentante, per asperos actus uelut æstu quodam fluctuum ferebatur & procellarum: adeo ut irascentis sæpe uox & uultus & incessus mutaretur & color. Quam rem indicia uaria testantur & certa, è quibus pauca sufficiet poni. Adultus quidam ex his quos prædagogianos appellant, ad obseruandam uenaticiam prædam Spartanum canem retinere dispositus, ante prædictum tempus absoluit, adsultu eius euadere conãtis adpetitus & morsu: ideoq; necatus ad exitium fustibus, eadem humatus est die. Præpositum fabricæ oblato thorace polito faberrime, præmiumq; ideo exspectantem, ea re præcepit occidi, quòd pondus paulò minus habuit species ferrea quam ille formarat. Constantianus strator, paucos militares equos ex his ausus mutare, ad quos probandos missus erat in Sardiniam, eodem iubente lapidum ictibus oppetijt crebris. Athanasius fauorabilis tunc auriga, suspectus ei uulgari leuitate, ut uiuus incendi iuberetur si quid tentasset huiusmodi, cuius non multo postea beneficijs usum ferebatur, nulla delata uoluptatum artifici uenia, ignibus aboleri preceptus est. Africanus causa-rum

rum in urbe defenſor adſiduus, poſt adminiſtratam prouinciam ad regendam aliam adſpirauit: cuius ſuffragatori magiſtro equitum Theodoſio id petenti, ſubagreſti uerbo reſponderat: Abi, inquit, comes: & muta ei caput, qui ſibi mutari prouinciam cupit. & hoc elogio periit homo diſertus, ad potiora feſtinans ut multi. Claudium & Salluſtium ex Iouianorum numero, aduſq; tribunatus dignitates progreſſos, accuſabat quidam uilitate ipſa deſpectus: quòd cum imperium Procopius affectaſſet, aliqua pro eo locuti ſunt bona. Cumq; nihil quæſtiones reperirent, adſidue mandare magiſtris equitum auditoribus princeps, ut agerent Claudium in exilium, & Salluſtium pronuntiarent capitis reum, pollicitus quod eum reuocabit ad ſupplicium raptum. hocq; ita ut ſtatutum eſt obſeruato, nec Salluſtius morte exemptus eſt, nec Claudius niſi poſt eiuſdem Valentiniani obitum deportationis mœſtitia liberatus. cum illi ſæpiſſime torquerentur. Replicatis igitur quæſtionibus denſe, & quibuſdam ui nimia tormentorum abſumptis, ne ueſtigia quidem ulla delatorum reperta ſunt criminum. In hoc negotio protectores ad exhibendas miſſi perſonas, dicuntur fuſtibus præter ſolitum uſi. Horreſcit animus omnia recenſere, ſimulq; reformidat, ne ex profeſſo quæſiſſe uideatur in uitia princi-

pis

pis aliâs commodißimi. Illud tamen nec præteriri est æquum nec sileri: quòd cum duas haberet ursas sæuas hominum ambestrices Micam auream & Innocentiam, cura agebat enixa ut earum caueas prope cubiculum suum locaret, custodesq; adderet fidos uisuros sollicite ne quo ea superarum debetur luctificus calor. Innocentiam denique, post multas quas eius laniatu cadauerum uiderat sepulturas, ut benemeritā in syluas abire dimisit innoxiam. Et hæc quidem morum eius & propositi cruenti sunt documenta uerißima: solertis uerò circa rempublicam nusquam digredientis è speculis si quis hostium se commouisset desuper uisus obruebatur. Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum & potißimum, ut Macrianū regem auctum inter mutationes crebras successionum, iamq; in nostros adultis uiribus exsurgentem ui superstitem raperet uel insidijs, ut multo ante Vadomarium Iulianus. & præuisum negotium poscebat & tempus. cognitoq; transfugarum indicijs, ubi comprehendi nihil operiens poterit antedictus, tacite quantum conceßit facultas, ne qui conscrendo offceret ponti, iunxit nauibus Rhenum. Et antegressus contra Mattiacas aquas primus Seuerus, qui pedestrem curabat exercitum, perpensa militum paucitate territus stetit, timens

ne resisterе nequiens inruenti opprimeretur hostilium agminum mole. & quia suspicabatur uenalia ducentes mancipia scurras, casu illic repertos, id quod uiderent excursu celeri nunciare, cunctos mercibus direptis occidit. Aduentu itaque plurium copiarum animati iudices, castrisq; ad tempus breuissimum fixis, quia nec sarcinale iumentum quisquã nec tabernaculum habuit præter principẽ, cui tapetes suffecerant pro tentorio, parumper ob tenebras morati nocturnas, exiliente luna procincti pergebant ulterius itinerum gnari tempore iaceat, extento strepitu suorum est impeditus: quibus assidue mandans ut incendijs & rapinis abstinerent, impetrare non potuit. Ignium enim crepitu dissonisq; clamoribus satellites exciti, idq; quòd acciderat suspicati, carpento ueloci impositum regem angusto aditu circunfractis collibus abdiderunt. Hac Valentinianus gloria defraudatus, nec sua culpa nec ducum, sed intemperantia militis, quæ dispendijs grauibus sæpe rem Romanam adflixit, adusq; quinquagesimum lapidem terris hostilibus inflãmatis, redijt Treueros mœstus. Vbi tanquam leo, ob ceruum amissum uel capream morsus uacuos concrepans, dum hostium disiecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus quæ contra Mogontiacum, gens est Alemanna regem Fraomariũ ordinauit:

quem

quem paulo postea, quoniam recens excursus eundem penitus uastauerat pagum, in Britanniam translatum potestate tribuni Alemannorum præfecerat numero multitudine uiribusq; ea tempestate florenti. Bitheridum uerò & Hortarium nationis eiusdem primates itē regere milites iussit. è quibus Hortarius proditus opera Florentij Mogonciaci ducis, contra remp. quædam ad Macrianum scripsisse barbarosq; optimates, ueritate tormentis expressa conflagrauit flamma pœnali. Abhinc inter proxima hæc narratione differi cōtinua placuit, ne dum negotijs longe discretis & locis alia subseruntur, cognitio multiplex necessario confundatur. Nubel uelut regulus per nationes Mauricas potentissimus uita digrediens & legitimos & natos è concubinis reliquit filios: è quibus Zamma comiti nomine Romano acceptus, latenter à fratre Firmo peremptus, discordias excitauit & bella. eius enim necem ulcisci impensiore studio properans comes, ad insidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. utq; rumores distulerunt adsidui, nauabatur opera diligens in palatio: Romani quidem relationes, multa & aspera congerentes in Firmum, libenter suscipi recitarique principi, in earum fauorem concinentibus multis: ea uerò, quæ contrà Firmus salutis tuendæ gratia docebat

cebat crebro per suos, accepta diutius occultari: Remigio tunc officiorum magistro, adfine amicoq; Romani, inter potiores imperatoris necessitates hæc uelut minima & superflua non nisi opportune legi posse adseuerante. quæ cum ad obruendam defensionem suam agitari aduerteret Maurus, ultimorum metu iam trepidans, ne amandatis quæ prætendebat, ut perniciosus & contumax condemnatus occideretur, ab imperij ditione desciuit, & adiumenta tium ad uastandum hostis implacabilis incrementis uirium adolesceret, ad abolendum cum comitatensi auxilio militis pauci Theodosius magister equitum mittitur: cuius uirtutes ut impetrabiles ea tempestate præ cæteris nitebant. Domitij Corbulonis & Lusij ueterum simillimi: quorum prior sub Nerone, alter Traiano rem regente Romanā, pluribus inclaruere fortibus factis. Proinde ab Arelate secundis egressus auspicijs, emeatoq; mari cum classe quam ductabat, nullo de se rumore prægresso defertur ad Sitifensis Mauritaniæ littus, quod appellant accolæ Igilgitanum. Ibiq; inuentum casu Romanum leniter adlocutus, misit ad uigilias ordinandas & prætenturas, parum super his quæ uerebatur increpitum. Quo ad Cæsariensem digresso, Gildonem Firmi fratrem & Maximum misit correcturos Vincentium: qui

curans

curans Romani uicem, inciuilitatis eius erat particeps & furtorum. Recepto itaque tardius milite, quem amplitudo morabatur, maris, Sitifim properans Romanum cum domesticis custodiendum protutoribus committi mandauit: agensq; in oppido sollicitudine diducebatur ancipiti, multa cum animo uersans, qua uia quibus'ue commentis per exustas caloribus terras pruinis adsuetum duceret militem: uel hostem caperet discursatorem & repentinum, insidijsq; potius clandestinis quàm prælorum stabilitate confisum. Quod ubi Firmo leui rumore, dein apertis est indicijs cognitum, spectatissimi ducis adueitu præstrictus, ueniam confessionis præteritorum missis oratoribus poscebat & scriptis, docentibus eum non sponte sua ad id erupisse quod norat scelestum, sed iniquitate grassante licentius, ut monstrare pollicebatur. Quibus lectis paceq; obsidibus acceptis promissa, dux ad recensendas legiones qui Africam tuebantur ire pergebat ad Pancharianam stationem, quò conuenire præceptæ sunt. Ibi magnificis uerbis atque prudentibus spe cunctorum erecta, reuersus Sitifim conciliato indigena milite cum eo quem ipse perduxerat, ægrè perpetiens moras ad procinctus ire ocius festinabat. Inter residua autem multa & clara id amorem eius auxerat in immensum, quòd à

prouincialibus commeatum exercitui prohibuit dari, messes & condita hostium uirtutis nostrorum horrea esse fiducia memorans speciosa. His ita cum lætitia possessorum dispositis ad Tubusuptum progressus, oppidum Ferrato contiguum monti, legationem secundam Firmi repudiauit: quæ obsides, ut ante statutũ est non duxerat secum unde omnibus pro loco & tempore cautius exploratis, concito gradu Tyndensium gentem & Masinissensium petit, leuibus armis instructas, quas Mascizel & dius fratres Firmi, ductabant. cumq; essent hostes iam in contuitu membris omnibus celeres, post mißilia hincinde crebrius iacta, committitur certamen asperrimum: interq; gemitus, mortes & uulnera audiebatur barbarorum ululabilis fletus captorum & cæsorum: pugnaq; dirempta plures agri populati sunt & incensi. inter quos clades eminuere fundi Petrensis, excisi radicitus: quem Salmaces dominus, Firmi frater, in modum urbis exstruxit. Hoc successu uictor elatus, mira uelocitate Lamfoctense oppidum occupauit, inter gentes positum antedictas. ubi abunde rei cibariæ copiam cundi effecit: ut si pergens interius alimentorum offendisset penuriam, iuberet è propinquo conuectari. Quæ dum ita procedunt, Mascizel reparatis uiribus nationum confinium adminicula ductans, conferta

ferta manu cum nostris, fusis è parte suorum
pluribus, ipse equi pernicitate ægrè discrimine
mortis exemptus est. Fessus ærumnis gemini
prælij Firmus, imoq; æstuans corde, ne quid ul-
timæ rationis omitteret, Christiani ritus an-
tistites oraturos pacem cum obsidibus misit.
Qui quoniam suscepti lenius, pollicitiq; uictui
congrua militibus, ut præceptum est, læta retu-
lere responsa, præmissis muneribus Maurus
ipse fidentius ad Romanum perrexerat ducē,
equo incidens apto ad ancipites casus, cumq;
prope uenisset, fulgore signorum & terribili
uultu Theodosij præstrictus, iumento desilijt:
curuataq; ceruice humi penè adfixus, teme-
ritatem suam flebiliter incusabat, pacem ob-
secrando cum uenia: susceptusq; cum osculo,
quoniam id reipublicæ conducebat, bonæ spei
iam plenus, sufficientia præbuit alimenta: &
quibusdam propinquis suis ad obsidum uicem
relictis, abscessit, captiuos ut spoponderat red-
diturus, quos primis turbarum exordijs ra-
puit: biduoq; post Icosium oppidum, cuius su-
prà docuimus conditores, militaria signa &
coronam sacerdotalem cum cæteris quæ in-
terceperat, nihil cunctatus restituit, ut præ-
ceptum est. Exinde cum discursis itineribus
magnis Tipasam noster dux introiret, lega-
tis Mazicum, qui se consociauerant Firmo,
suppliciter obsecrantibus ueniam, animo ela-

to respondit: se in eos, ut perfidos, arma protinus commoturum. Quibus imminentis periculi metu defixis, reuertiq; iussis ad sua, Caesaream ire tendebat, urbem opulentam quondam & nobilem, cuius itidem originem in Africae situ digessimus plenè, eamq; ingressus, cum omnem pene incendijs late dispersis uidisset exustam, horridasq; canicie silices, primam & secundam legionem ad tempus ibi locari disposuit: ut fauillarum egerentes aceruos, agitarent ibi praesidium, ne repetito barbarorum impetu uastaretur. Quae cum rumores ueri distulissent, prouinciae rectores tribunusq; Vicentius è latibulis quibus se commiserant egreßi, tandem intrepidi ad ducem ocius peruenerunt. Quibus ille gratanter uisis atque susceptis, agensq; etiam apud Caesaream, fide rerum diligentius explorata, comperit Firmum per speciem fauentis & supplicis tectiore consilio id moliri, ut nihil hostile metuentem exercitum in modum tempestatis subitae conturbaret. Quãobrem conuersus hinc uenit ad municipium Sugabarritanum, Transcellensi monti adcline: ubi inuentos equites quartae sagittariorum cohortis, quae ad rebellem defecerat, ut contentum se supplicio leniori monstraret, omnes contrusit ad infimum militiae gradum: eosq;, & Constantianorum peditum partem,

Tig

Tigauias uenire iusserat cum tribunis: è quibus unus torquem pro diademate capiti imposuit Firmi. Dumq; hæc aguntur, reuertetunt Gildo & Maximus, Bellen è principibus Mazicum & Fericium gentis præfectũ ducentes, qui factionem iuuerant quietis publicæ turbatoris. producerent uinctos. Quo ita ut statutum est facto, lucis primo exortu ipse egressus, cum inuenisset eos in exercitu circumseptos: Quid de istis nefarijs, inquit, proditoribus fieri oportere contubernales deuoti censetis? Secutusq; adclamationẽ rogantium sanguine uindicari, eos qui inter Constantianos merebant, prisco more militibus dedit occidendos: sagittariorum uerò primoribus manus incidit, residuos supplicio capitali multauit, ad æmulationẽ Curionis acerrimi illius ducis, qui Dardanorum ferociam in modum Lerneæ serpentis aliquotiens renascentem hoc genere pœnarum extinxit. Sed obtrectatores maliuoli uetus factum laudantes hoc ut dirum uituperant & asperrimum, Dardanos hostes memorantes internecinos, & iuste quæ sustinuere perpessos: hos uerò subsignanos milites debuisse lenius corrigi, ad unum prolapsos errorem: quos scientes forsitã admonemus, hanc cohortem & facto & exẽplo aduersam. antedictos Bellen & Fericiũ, quos duxerat Gildo, tribunũq; sagittariorum

Curandium ea re iußit occidi, quod nec ipse unquã cum hostibus congredi uoluit, nec suos ut pugnarent hortari. Agebat autem hæc Tullianum illud aduertens, quòd salutaris rigor uincit inanem speciem dementiæ. Exin profectus fundum nomine Gaionatis, muro circũdatum ualido, receptaculum Maurorum tutißimum arietibus admotis euertit: & cæsis omnibus incolis mœnibusq; complanatis, ad Tingitanum castellum progressus, per Ancorarium mõtem Mazices in unum collectos inuasit, iam tela reciprocantes uolitantia grãdinis ritu. Et cum esset utrinq; discursum, agmina uiris armisq; incitata nostrorum non perferentes Mazices, licet bellicosum genus & durum, diuersis stragibus implicati fœdo diffluxere terrore: ruentesq; in fugã cæsi sunt, absq; his qui reperta copia discedendi, supplici prece ueniam quam dari tempus flagitauerat, impetrarunt. Suggena eorum ductore. Romano successerat, in Sitifensem Mauritaniam ire disposito ad agitanda præsidia ne prouincia peruaderetur, ipse præteritis elatior casibus gentem petit Musonum: quam conscientia rapinarum & cædum actibus congregauerat Firmi, ut sperabatur maiora mox adepturi. Progressusq; aliquantũ, iuxta Addense municipium comperit, dissonas cultu & sermonum uarietate nationes plurimas unum

spir

spirantibus animis immanium exordia concitare bellorū, adigente hortanteq; maxima spe premiorum sorore Firmi nomine Cyria: quæ abundans diuitijs, & destinatione fœminea, nisibus magnis instituit iuuare germanum. Quocirca Theodosius ueritus ne Marti sese committeret impari, congressusq; multitudini immensæ cum paucis (tria enim armatorum milia ductabat atque quingentos) amitteret uniuersos, inter pudorem cedendi pugnandiq; ardorem gradiens retro paulatim trudente pondere plebis abscessit, Hocq; euentu barbari nimium quantum & ad internicionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concussio, procul Mazicum uisis auxilijs, quos anteibant quidam Romani, arbitrata in se impetum agminum ferri complurium, uersa in pedes aperuisset nostris exitus antehac interceptos. Exinde cum milites ducens incolumes Theodosius ad fundum uenisset nomine Mazucanum, exustis desertoribus paucis, alijsq; ad sagittariorum exēplum, quibus manus ademptæ sunt, contruncatis, Tipatam mēse Februario uenit. ubi diutius agens, ut antiquus ille cunctator pro negotio consultabat: commentis potius & prudentia quàm periculosis congressibus, hostem pugnacem & impenetrabilem iactu telorum, si fors copiam dederit oppressurus. Mittebat tamen adsidue

suad

ſuadendi quoſdam peritos ad gentes circumſitas, Baiuras, Cautorianos, Auaſtomates, Caſaues, Dauareſq;, & finitimos alios, nunc timore nunc promiſsis eos ad ſocietatem alliciens, ueniamq; petulantiæ interdum promittendo: per ambages & moras hoſtem frangentem ſuos impetus oppreſſurus, ut quondam Pompeius Mithridatem. Qua cauſa declinãs perniciem proximam Firmus licet præſidiorũ magnitudine communitus, relicta plebe quam coëgerat magna mercede, quoniam latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienſes montes longe remotos penetrauit, & diruptis rupibus inacceſſos. cuius abitu clandeſtino multitudo diſperſa, ſine rectore particulatim diffluens, inuadendi eius caſtra noſtris copiam dedit. Hisq; direptis, & interfectis qui reſiſtebant uel in deditionem acceptis, regionum maxima parte uaſtata, gentibus per quas tranſibat dux conſultiſsimus adpoſuit fidei cõpertæ præfectos. Hac inopina ſequendi confidentia territus perduellis, ſeruis comitantibus paucis, digreſſu celeri conſulturus ſaluti, nequo præpediretur obſtaculo, abiecit preciosarum ſarcinas ſpecierum. quas auxerat ſecum. Vxorem namq; feſſam labore continuo & perancipiti Theodoſius nulliq; parcens, mundiore uictu ſtipendioq; milite recreato, Caprarienſibus Abannisq; eorum uicinis

cinis prælio leui sublatis, ad municipium properauit ense:uerisq; nuncijs doctus, barbaros occupasse iam tumulos per anfracta undique spatia in sublime porrectos, nulliq; peruios nisi indigenis locorum perquam gnaris, repedando dedit hostibus facultatem per inducias licet breues Aethiopum iuxta agentium adminiculis augeri uel maximis. Qui cateruatis copijs fremituq; minaci sine sui respectu ruentes in pugnam, auerterunt eum inæstimabilium turmarum specie dira perterrefactum, statimq; redintegratis animis commeatus uehens abunde reuertit: & conglobatis suis scutaq; in formidabilem mouentibus gestum, controuersas ijsdem opposuit manus. Quanquam igitur immite quiddam barbaricis concrepantibus armis manipuli furentium imminebant, ipsi quoq; parmas genibus illidentes: tamen ut pugnator ille cautus & prudens miles, paucitate diffisus, audacter agmine quadrato incedens, ad ciuitatem nomine Contensem flexit iter intrepidum, ubi timens nostros Firmus ut in munimento abstruso locarat suos & celso: cunctisq; receptis, in proditores, satellitesq; memorati animaduertit acriter, ut solebat. Hoc ei magni nominis adiumento gerenti prosperrime, uerus indicat explorator, confugisse ad Isaflensiũ populũ Firmũ. ad quẽ reposcendũ una cũ fratre Mazuca

cæter

cæterisq; necessitudinibus illuc ingressus, cum adipisci non posset, genti bellũ indixit: & prælio atroci commisso, ferocientibus barbaris ultra modum aciem in rotunda habitu figuratã opponit. adeoq; Isaflenses pondere cateruarũ ingentium inclinati sunt, ut plurimi caderent: & ipse Firmus ferox & sæpe in suam perniciem præceps, equo auferretur in fugam, per saxa & rupes discurrere citius adsueto: Mazuca uerò frater eius caperetur letaliter saucius. Qui Cæsaream mitti dispositus, ubi sæua inusserat monumenta facinorum pessimorum, dilatato uulneris hiatu decessit. Caput tamen eius auulsum residuo corpore, cum magno uisentium gaudio urbi inlatum est antedictæ. Post hæc Isaflentium gentem, quæ obstitit, superatam dux nobilis incommodis multis, ut æquitas poscebat, adflixit. Ibi Euasium potentem municipem, Florumq; eius filium & quosdam alios, per secretiora consilia temeratorem quietis iuuisse confutatos aperte, flãmis absumpsit. Exindeq; pergens interius, nationem Iubalenam spiritu adgressus ingenti, ubi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulsus altitudine montium & flexuosis angustijs stetit. & quamlibet facto in hostem impetu, pluribusq; peremptis, aperuerit uiam: formidans tamen sublimia collium ad insidiandum aptissima, ducens suos incolumes reuer

uertit ad Audiense castellum. ubi Iesalensium gens fera semet dedit, uoluntaria auxilia praestare spondens & commeatus. His & eiusmodi gloriosis actibus exultans amplissimus ductor, ipsum otij turbatorē petebat ualido uirium nisu: ideoq; prope munimentum nomine Medianum diu consistens, per multas prudentesq; sententiarum uias eundem sibi prodi posse sperabat. Haecq; cogitationibus anxijs altioreq; prospiciens cura, rursus ad Isaflenses hostem comperit reuertisse: quos nihil moratus, ut antea, agminibus adoritur concitatis. cui rex Igmazen nomine, spectatus per eos tractus opibusq; insignis, progressus obuiam confidenter, Cuius loci es tu, inquit: uel quid acturus huc uenisti, responde. Quem Theodosius fundata mente intuens toruum: comes, ait, Valentiniani sum orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereum missus: quem nisi statim reddideris, ut inuictus statuit imperator, peribis funditus cum gente quam regis. Quo audito Igmazen, post conuicia multa quae congessit in ducem, ira doloreq; perculsus abscessit. Et secutae principio lucis, utrinque occursurae sibi ad confligendum processerunt acies minacissimae: & barbarorum uiginti penè milia in ipsis locata sunt frontibus, occultatis ponè terga subsidialibus globis, ut adsurgentes paulatim nostros

mult

multitudine clauderent insperata. hisq; Iesaleni auxiliares accessere quàm plures, quos adiumenta & commeatus nostris docuimus promisisse. contrà Romani quamuis admodum pauci, tamen fortibus animis uictorijs antegressis elati, densatis lateribus, scutisq; in testudinis formam cohærenter adaptatis, restiterunt gradibus fixis. & à sole orto usq; diei extimum pugna protenta, paulò antè uesperam uisus est Firmus equo celsiori insidens, sago puniceo porrectius panso, milites clamoribus magnis hortari, ut dedant Theodosium opportune, truculentum eum appellās & dirum & suppliciorum sæuum repertorem, si discriminibus eximi uellent quæ perferebant. Hæ insperatæ uoces ad dimicandum quosdam acrius incitarunt, alios deserere prælium inlexerunt. Proinde ubi noctis aduenit quies prima, partibus tenebrarum obuolutis errore, dux reuersus ad Duodiense castellum: militesq; recognoscens, eos quos à pugnandi proposito pauor & uerba detorserant Firmi, diuerso genere pœnarū extinxit, alios ademptis dexteris, quosdam uiuos combustos. excubiasq; agens cura peruigili, barbarorum aliquos, ausos cum apparere non possent post occasum lunæ castra sua tentare, fudit, uel irruentes audacius cepit. Digressus exinde passibus citis, Iessalenses ut ambiguæ fidei

per

per tramites adortus obliquos, unde parum spe rari potuit, ad penuriam uastauit extremam: perq; Cæsariensis Mauritaniæ oppida reuersus Sitifim, Castorem & Martinianum, rapinarum flagitiorumq; Romani participes, ad interitum tortos incendit. Redintegratur post hæc cum Isaflensibus bellum: primoq; conflictu barbarorum pluribus pulsis & interfectis, rex eorum Igmazen uincere antehac adsuetus, terrore fluctuans mali præsentis, nihilq; commercijs uetitis ad uitam spei sibi restare si obstinatius egerit arbitratus, quātum caute fieri potuit & occulte prorupit ex acie solus: uisumq; Theodosium suppliciter petijt, ut Maßillam Mazicum optimatem ad se uenire iuberet. per quem ut rogauerat missum, clandestinis colloquijs monuit ducem suopte ingenio pertinacem, ut ad præbendam sibi copiam agendi quæ uellet, popularibus suis acriter immuneret, eosq; adsiduitate pugnandi mutaret in metum, promptos quidem ad perduellis fauorem sed iacturis multiplicibus fessos. Paruit Theodosius dictis: & crebritate certaminum Isaflenses ita protriuit, ut ijsdem labentibus more pecudum, Firmus latenter euaderet, & auijs & diuturnis latebris amandatus, inibi dum de fuga consultat tentus ab Igmazene custodiretur. Et quoniam obscurius gesta didicerat per Masillā, in extremis

rebus unum remedium superesse contemplans, calcare uiuendi cupiditatem uoluntaria statuit morte: uinoq; consulto distentus, & crapulentis silenti nocte oppressis altiore somno custodibus, peruigil ipse impendentis ærumnæ terrore, insomnis gradibus relicto cubili manibus repens & pedibus longius sese discreuit: repertumq; funiculum, quem finiendæ uitæ parauere casus, de clauo parieti adfixo suspendit: ubi collo inserto, animã nõ absq; miris cruciabilibus exhalauit. Quod dolenter ferens Igmazen, interceptamq; sibi gloriam gemens, quia non contigerat ad castra Romana uinctum ducere perduellem, interposita fide publica per Masillam, ipse camelo necati cadauer impositum ferens, cum tentoria exercitus aduētaret ad Subicarense castellum locata, in iumētum transtulit sarcinale, & Theodosio obtulit exultanti. Qui conuocatis armatis simul atq; plebeijs, interrogatisq; an cognoscerent uultum, cum eiusdē esse sine ulla didicisset ambage, ibi paulisper moratus Sitifim triumphanti similis rediit, statuum ordinumq; omnium celebrabili fauore susceptus. Dum hoc puluere per Mauritaniã dux antedictus anhelat & Africã, Quadorũ natio mota est, insultu repentino parum nunc formidanda, sed immēsum quãtum antehac bellatrix & potens, ut indicant properata: quoniam raptim obsessa ab ijsdem ac

Marco

Marcomannis Aquileia diu, Opitergiumq; excisum, & cruenta complura per celeres actus procinctus: uix resistente perruptis Alpibus Iulijs primicerio, quē ante docuimus, Marico. Et erat ut barbaris ratio iusta querelarū. Valentinianus enim studio muniendorū limitum glorioso quidem sed nimio ab ipso principatus initio flagrans, trans flumen Histrum in ipsis Quadorum terris, quasi Romano iuri iam uindicatis, ædificari præsidiaria castra mādauit: quod accolæ ferentes indigne, suiq; cautiores, legatione tenus interim & susurris arcebant. Sed Maximinus in omne auidus nefas, & genuinos mitigare nequiens flatus, quibus præfecturæ accesserat tumor, increpabat Equitium per Illyricum eo tēpore magistrum armorū, ut peruicacem & desidem, nec dum opere quod maturari dispositū est consummato: addebatq; ut cōsulens in cōmune, quòd si paruo suo Marcelliano deferretur potestas per Valeriam ducis, munimentum absque ulla causatione consurgeret. Vtrunque mox est impetratum. Qui promotus profectusq; cum uenisset ad loca, intempestiue turgens ut filius, nullis adfatibus delinitis his, quos nunquam tentatæ cupiditatis figmenta regionum suarum faciebant extorres, opus pauloante inchoatum adgreditur, admissa copia rogandi suspensum. Denique Gabinium regem nequid nouare-

 tur

tur modeste poscentem, ut adsensurus huma-nitate simulata cum alijs ad conuiuium con-rogauit: quem digredientem post epulas hospi-tales, officij sanctitate nefarie uiolata, truci-dari securū effecit. Cuius rei tam attrocis dis-seminatus rumor ilico per diuersa, & Quados & gentes circumsitas efferauit: regisq; flen-tes interitum in unum coactæ misere uasta-torias manus: quæ Danubium transgressæ cum nihil exspectaretur hostile, occupatam circa messes agrestē adortæ sunt plebem: maioreq; parte truncata, quicquid superfuit domū cum multitudine uarij pecoris abduxerunt. Eue-nisset profecto tunc inexpiabile scelus, nume-randum inter probrosas rei Romanæ iacturas: paulo enim abfuit quin filia caperetur Con-stantij cibum sumēs in publica uilla quam ap-pellant Pistrensem, cum duceretur Gratiano nuptura: ni fauore propitij numinis præsens Messala prouinciæ rector eam iudiciali car-pento impositam ad Sirmium uicesimo sexto lapide disparatum cursu reduxisset effuso. Hoc casu prospero regia uirgine periculo miseræ seruitutis exempta, cuius nisi potuisset impe-trari redemptio captæ, magnas inussisset rei-publicæ clades, latius se cum Sarmatis. Quadi pandētes, ad raptus et latrocinia gentes aptis-simæ, prædas hominum uirilis & muliebris sextus agebant & pecorum, uillarū cineribus

exusta

exustarum cæsorumq́; incolentium exultantes ærumnis, quos nec opinantes sine ulla parsimonia deleuerũt. Per omnia itaq; propinqua malorum similium dispersa formidine præfectus prætorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus adsuetus, rerũ nouarum lugubri uisu præstrictus, oculosq́; uix attollens, hærebat diu quid capesseret ambigens: & cum paratis uelocibus equis noctem proximam destinasset in fugam, monitus tutiore cõsilio mãsit immobilis. Didicerat enim omnes secuturos confestim qui mœnibus claudebantur, tegendos latebris oportunis: quod si contigisset, impropugnata ciuitas uenisset in manus hostiles. Proinde parumper lenito pauore ad arripienda quæ urgebant acri animo adsurgens, retersit obrutas ruderibus fossas, murorumq́; maximam partem pacis diuturnitate contemptam & subuersam adusque celsarum turrium minas expediјt, studio ædificandi coalitus: hac ratione opere uelociter absoluto, quòd impensas ædificandi theatri causa dudum congestas, sufficientes ad id quod efficere maturabat inuenit. atq; huic spectato consilio salutare addidit aliud: & sagittariorum cohortem ex statione proxima, adfuturam obsidio si uenisset, acciuit. his uelut obijcibus barbari ab oppugnanda urbe depulsi, parũ ad has calliditates dimicandi solertes, sarcinisq; im-

pediti prædarum, ad Equitŷ uertuntur indaginem. Et cũ ad Valeriæ ſpatia longe remota ſeceßiſſe captorum didiciſſent indicŷs, illuc properato pergebant gradu frendentes, hacq; ex cauſa iugulo eius intenti, quòd per ipſum circumuentum regem exiſtimabant inſontem. Quibus concito curſu ruentibus infeſtius, obuiam legiones motæ ſunt duæ, Pannonica & Mœſiaca, ualida prælŷs manus: quæ ſi conſpiraſſet abierat procul dubio uictrix. Sed dum diſcretim graſſatores adoriri feſtinant, ortis inter ſe diſcordŷs impediti de honore certabãt & dignitate. Quo intellecto Sarmatæ ſagaciſsimi, non expectato certãdi ſigno ſolẽni, Mœſiacam primam inceſſunt. dumq; milites arma tardius per tumultum expediunt, interfectis plurimis aucti fiducia aciem perrupere Pannonicam: diſiectamq; agminis mole geminatis ictibus omnem penè deleſſent, ni periculo mortis aliquos citum extraxiſſet effugium. Inter hæc fortunæ diſpẽdia triſtioris, dux Mœſiæ Theodoſius iunior, prima tũ etiã lanugine iuuenis, princeps poſtea pſpectiſsimus, Sarmatas liberos ad diſcretionem ſeruorũ rebellium appellatos, conlimitia noſtra ex alio latere inuadentes aliquotiens expulit & adflixit, congreßibus denſis adtritos: adeoq; obſiſtentes fortiſsime turbas confluentes oppreßit, ut cæſorum plurimum alites iuſte ſanguineas ſatiare

tiare

tiaret & feras unde residui tumore iam deflagrante metuentes, ne idem dux uirtutis ut apparuit expeditæ in primo finium aditu incursantes cuneos sterneret aut fugaret, uel insidias per syluarum locaret occulta, post multos perrumpendi conatus subinde tentatos incassum abiecta pugnandi fiducia concessionem petiuere præteritorum & ueniam: uictiq; ad tempus, indultæ fœderibus pacis nihil egere contrarium, eo maxime timore perculsi, quòd ad tutelam Illyrici Gallicani militis ualidum accesserat robur. Dum hæc tot ac talia per turbines agitantur assiduos, Claudio regente urbem æternam, Tiberis qui media interfecans mœnia cloacis & fluuijs abundantibus multis Tyrreno mari miscetur, effusione imbrium exuberans nimia, & supra amnis speciem pansus, omnia penè contexit. & stagnantibus ciuitatis residuis membris quæ tenduntur in planiciem molliorem, montes soli & quicquid insularum celsius eminebat, à præsenti metu defendebatur. & multi inedia contabescerent, undarum magnitudine nusquam progredi permittente, lembis & scaphis copia suggerebatur abunde ciborum. At uerò ubi tempestas molliuit, & flumen retinaculis ruptis rediјt ad solitum cursum, absterso metu nihil postea molestum expectabatur.

tur. *Hic ipse præfectus egit admodum quiete, nullam seditionem super querela iusta perpessus: & instaurauit uetera plurima. Inter quæ porticum excitauit ingentē, lauacro Agrippæ contiguam, Euentus boni cognominatā, ea re quòd huius nominis prope uisitur templum.*

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXX.

NTER *has turbarum difficultates, quas Percha dux rege Quadorum excitauit occiso per scelus, dirum in oriente committitur facinus, Para Armeniorum rege clandestinis insidijs obtruncato: cuius materiæ impio conceptæ consilio hanc primordialem fuisse nouimus causam. Consarcinabant in hunc etiā tum adultum crimina quædam apud Valentē exaggerantes male solertes homines, dispendijs sæpe communibus pasti. Inter quos erat Terentius dux demisse ambulans semperq́; submæstus, sed quoad uixerat acer dissensionum instinctor. Qui adscitis in societatem gentibus paucis, ob flagitia sua suspensis in metum, scribendo ad comitatum adsidue Cylacis necem replicabat & Artabannis: addens eundem*

dem iuuenem ad superbos actus elatum, nimis esse in subiectos immanem. Vnde quasi futurus particeps suscipiendi tunc pro instantium rerum ratione tractatus, idem Para regaliter uocatus, & apud Tarsum Ciliciæ obsequiorum specie custoditus, cum neq; ad imperatoris castra accipi, nec urgẽtis adcessus causam scire cunctis reticentibus posset, tandem secretiore indicio comperit, per literas Romano rectori suadere Terentium, mittere propediem alterum Armeniæ regem: ne odio Paræ speq́; quòd reuertetur, natio nobis oportuna deficeret ad iura Persarum, eam rapere ui uel metu uel adulatione flagrantium. Quod reputans ille, impendere sibi præsagiebat exitium graue. Et doli iam prudens, nec aliam nisi cito discessu salutis reperiens uiam, suadentibus his quibus fidebat, conglobatis trecentis comitibus secutis eum è patria, cum equis uelocissimis, ut in magnis solet dubijsq́; terroribus audacter magis quàm considerate, pleraq; diei parte emensa egressus cuneatim properabat intrepidus. Cumq́; eum prouinciæ moderatoris apparitor qui portam tuebatur, percitus festinato studio reperisset in suburbanis, ut remaneret enixius obsecrabat: & parum hoc impetrato, mortis auersus est metu. nec minus paulo postea legionem secutam iamq́; aduentantem, ipse cum promptissimis retrorsus excurrens

currens fundensq; in modum scintillarum sagittas, sed uoluntate errans, in fugam compulit: ut cum tribuno milites uniuersi perterrefacti, uiuidius quàm uenerant remearent ad muros. Exin solutus omni formidine biduo & binoctio exantlatis itinerum laboribus magnis cum ad flumen uenisset Euphraten, & inopia nauiū uoraginosum amnem uado trāsire non posset, nandi imprudentia pauentibus multis ipse omnium maxime cunctabatur. & remansisset, ni cūctis uersantibus uaria id reperire potuisset effugium, in necessitatis abrupto tutissimum. Lectulos in uillis repertos binis utribus suffulserunt, quorum erat abundans prope in agris uinariis copia: quibus singulis proceres insidentes & regulus ipse, iumenta trahentes præruptos undarum occursantium fluctus obliquatis meatibus declinabant: hocq; commento tandem ad ulteriorem ripam post extrema discrimina peruenerūt. Residui omnes equis inuecti natātibus, & circumluente flumine sæpe demersi iactatiq;, infirmati periculoso madore expelluntur ad contrarias margines: ubi paulisper refecti expeditius quàm diebus præteritis incedebāt. Hoc nūciato princeps antedicti fuga perculsus, quē elaqueatū fidem rupturū existimabat, cū sagittariis mille succinctis et leuibus Danielū mittit & Barzimerē reuocaturos eum,

comitem unum, alterum Scutariorum tribunum. Hi locorum gnaritate confisi, quòd ille properans ut peregrinus & insuetus mæandros faciebat & gyros, compendiosis uallibus eius itinera præuenerunt: & diuisis inter se copijs, clausere uias proximas duas, trium milium interuallo distinctas: ut transiturus per utramuis, caperetur improuidus. sed euanuit cogitatus hoc casu: Viator quidam ad citeriora festinans, cum cliuum armato milite uidisset oppletum, per posterulam tramitem medium squalentem frutectis & sentibus uitabundus excedens, in Armenios incidit fessos: & ductus ad regem arcano sermone solum quæ uiderat docet, ac retinetur intactus. Moxq; metu dißimulato eques mittitur clandestinus ad dextrum itineris latus, diuersoria paraturus & cibum: quo paulum progresso, in læuum tractum item alius talia facturus ire iubetur ocyßime, alterum aliorsum nesciens missum. Quibus ita utiliter ordinatis, rex ipse cum suis dumeta per quæ uiator uenerat relegens, eo ipso monstrante, per hispidam & iumento onusto exiguam callem post terga relictis militibus euolauit: qui captis eius ministris, mißis ad mentes obseruantium præstringendas, quasi uenaticiam prædam modo non porrectis manibus expectabant. Dumq; hi uenturum operiuntur, ille

regno

regno incolumis restitutus, & cum gaudio popularium summo susceptus, in eadem fidei certitudine mansit immobilis, iniurijs quas pertulerat omnibus demussatis. Danielus post hæc & Barzimeres cum lusi iam reuertissent, probrosis lacerati conuicijs ut inertes & desides, ut hebetatæ primo adpetitu uenenatæ serpentes, ora exacuere letalia, cum primum potuissent lapso pro uirium copia nocituri: & leniendi causa flagitij sui, uel fraudis quam meliore consilio pertulerunt, apud Imperatoris aures rumorum omnium tenacissimas incessebant falsis criminibus Param, incentiones Circeas in uertendis debilitandisq; corporibus miris modis eum callere fingentes: addentesq; quod huiusmodi artibus offusa sibi caligine mutatus, uasorumq; forma transgressus, tristes solicitudines, si huic irrisioni superfuerit excitabit. hinc in illũ inexplicabile auctũ principis odiũ: & doli struebantur in dies, ut per uim ei uel clam uita adimeretur. agentiq; tunc in Armenia Traiano & rem militarem curanti id secretis committitur scriptis. Qui inlecebrosis regem insidijs ambiens, & modo serenæ mentis Valentis indices literas tradens, modo ipse sese eius conuiuijs ingerens, ad ultimum composita fraude ad prandium uerecundius inuitauit. Qui nihil aduersum metuens uenit, concessoq; honoratiore

discubuit loco. cumq́; adponerentur exquisitæ cupediæ, & ædes pulsu neruorum & articulato flatiliq́; sonitu resultarent, iam uino incalescente, ipso conuiuij domino per simulationem naturalis cuiusdam urgentis egresso, gladium districtum intentans toruo lumine ferociens quidam immittitur barbarus asper, ex his quos Supras appellant, confossurus iuuenem ne exilire posset etiam tum præpeditum. Quo uiso regulus forte prominens ultra torum, expedito dolo adsurgens ut uitam omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit uictima, ictibus multiplicatis fœde concisa. hocq́; figmento nefarie decepta credulitate, inter epulas quæ reuerendæ sunt uel in Euxino ponto, hospitali numine contuente, peregrinus cruor in ambitiosa toralia sparsus & spumans satietati superfuit conuiuarum horrore maximo dispersorum. Ingemiscat, si quis uita digreßis est dolor, huius adrogantiam facti Fabricius ille Luscinus: sciens qua animi magnitudine Democharen, uel ut quidam scribunt Niciam ministrum repulerit regiũ, colloquio occultiore pollicitum, quòd Pyrrhum Italiam tunc bellis sæuißimis exurentem ueneno poculis necabit infectis: scripseritq́; ad regem, ut ab interiore caueret obsequio. tantum reuerentiæ locum apud priscam illam iustitiam, uel hostilis mensæ ge

sæ ge

ſæ genialitas obtinebat. Verùm excuſabatur recens inuſitatum facinus & pudendum necis exemplo Sertorianæ, adulatoribus forſitan ignorantibus, quòd ut Demoſthenes perpetuum Græciæ decus adfirmat, nunquam ſimilitudine aut impunitate alterius criminis diluitur id, quod contra ac liceat arguitur factum. Hæc per Armeniam notabiliter geſta ſunt. Sapor uerò poſt ſuorum priſtinam cladem comperto interitu Paræ, quem ſociare ſibi impendio conabatur, mœrore graui perculſus, augenteq; noſtri exercitus alacritate formidinem maiora ſibi præſeminans, Arſace legato ad principem miſſo, perpetuā ærumnarum cauſam deleri penitus ſuadebat Armeniam: ſi id diſplicuiſſet aliud poſcens, ut Hiberiæ diuiſione ceſſante, remotisq; inde partis Romanæ præſidijs, Aſpacures ſolus regnare permitteretur, quem ipſe præfecerat genti. Ad quæ Valens in hanc reſpondit ſententiam. Nihil derogare ſe poſſe placitis ex conſenſu firmatis, ſed ea ſtudio curatiore defendere. Glorioſo propoſito contrariæ regis litteræ hieme iā extrema perlatæ ſunt, uana cauſantis & tumida. Adſeuerabat enim non poſſe ſemina radicitus amputari diſcordiarum, niſi interueniſſent conſcij pacis fœderatæ cum Ioviano, quorum aliquos uita didicerat abſceſſiſſe. Ingraueſcente poſthæc altius cura impera

perator eligere consilia quàm inuenire sufficiens, id conducere rebus existimans, Victorem magistrum equitum & Vrbicium Mesopotamiæ ducem ire propere iußit in Persas, responsum absolutum & uniusmodi perferentes: quòd rex iustus & suo contentus ut iactitabat, sceleste concupiscat Armeniam, ad arbitrium suum uiuere cultoribus eius ex pacto permißis: & ni Sauromaci præsidia militum impertita principio sequentis anni ut dispositum est in præpedita reuerterint, inuitus ea complebit, quæ sponte sua facere supersedit. Quæ legatio recta quidem & libera, ni deuiasset in eo, quòd absq; mandatis oblatas sibi regiones in eadem Armenia suscepit exiguas. Qua regressa aduenit Surena potestatis secundæ post regem, has easdem imperatori offerens partes, quas audacter nostri sumpsere legati. Quo suscepto liberaliter & magnifice, sed parū impetrato quod poscebat remisso, parabantur magna instrumenta bellorum, ut mollita hieme imperatore trinis agminibus perrupturo Persidem, ideoq; Scytharum auxilia festina celeritate mercante. Proinde parum adeptus ea quæ spe uana conceperat Sapor, ultraq; solitum asperatus, quòd ad expedionem accingi rectorem conceperat nostrum, iram eius conculcans Surenæ dedit negotium, ut ea quæ Victor comes susce-

perat

perat & Vrbicius armis repeteret: & si quisquam repugnaret, & milites Sauromacis præsidio destinati, malis adfligerentur extremis. Hæcq; ut statuerat maturata confestim, nec emendari potuerunt nec uindicari, quia rem Romanam alius circunsteterat metus totius Gothiæ Thracias licentius perrumpentis: quæ funera tunc explicari poterunt carptim, si ad ea quoq; uenerimus. Hæc per eos agitata sunt tractus: quorum inter seriem Africanas clades & legatorum Tripoleos manes inultos etiam tum & errantes sempiternus uindicauit iustitiæ uigor, aliquoties serus sed scrupolosus quæsitor gestorum recte uel secius, hoc modo. Remigius, quem populanti prouincias retulimus comiti fauisse Romano, postquam Leo in eius locum magister esse cœpit officiorum, à muneribus reipublicæ iam quiescens negocijs se ruralibus dedit prope Mogontiacum in genitalibus locis. Quē ibi morantē securius præfecit prætorio Maximinus reuersum ad ociū spernens, ut solebat diræ luis ritu grassari per omnia, lædere modis quibus poterat affectabat: utq; rimaretur plura quæ latebant, Cæsarium antehac eius domesticum, postea notarium principis, raptum quæ Remigius egerit, uel quantum acceperit ut Romani iuuaret actus infandos, per quæstionem cruentam interrogabat. Quibus ille cognitis, cum esset

ut

ut dictum est in secessu, conscientia malorum urgente, uel rationem formidine superante calumniarum, innodato gutture laquei nexibus interijt. Secuto post hæc anno Gratiano adscito in trabeæ societatem Equitio consule, Valentiniano post uastatos aliquos Alemanniæ pagos munimentum ædificanti prope Basileam quod appellant accolæ Robur, offertur præfecti relatio Probi docentis Illyrici clades. Quibus ille ut cunctatorem decuerat ducem examinatius lectis, attonitus cogitationibus anxijs, Paterniano notario misso negocium scrupulosa quæsiuit indagine. moxq́; ueris per eum nuncijs gestorum acceptis, euolare protinus festinabat, ausos temerare limitem barbaros primo fragore ut mente conceperat oppressurus armorum. Quia igitur abeunte autumno multa impediebant & aspera, adnitebantur omnes per regiam optimates, ut adusque principium ueris eum pertinerent exoratum: primum durata pruinis itinera, ubi nec adultæ in pastum herbæ reperirentur, nec cætera usui congrua, penetrari non posse firmãtes: dein uicinorum Gallijs regum immanitatem, maximeq́; omnium Macriani ut formidati tunc prætendentes: quem constabat impacatum relictum etiam ipsa urbium mœnia tentaturum. Hæc memorantes addentesq́; utilia reduxere eum in meliorem

liorem sententiam: statimq; ut conducebat rei communi, prope Moguntiacum blandius rex antedictus accitur, proclinis ipse quoquo ad excipiendum fœdus ut apparebat. Et uenit immane quo quantoq; flatu distentus, ut futurus arbiter superior pacis: dieq; prædicto conloquij ad ipsam marginem Rheni caput altius erigens stetit, hincinde sonitu scutorum intonante gentilium: contrà Augustus ascensis amnicis lembis, septus ipse quoq; multitudine castrensium ordinum tutius prope ripas accessit, signorum fulgentium nitore conspicuus, & immodestis gestibus murmureq; barbarico tandem sedato, post dicta & audita ultro citroq; uersus amicitia media sacramenti fide firmatur. Hisq; perfectis discessit turbarum rex artifex delinitus, futurus nobis deinceps socius: & dedit postea adusque uitæ tempus extremum, constantis in concordiam animi facinorum documentum pulchrorum. Perijt autem in Francia postea: quam dum internecine uastando perrumpit auidius, oppetijt Mellobaudis bellicosi regis insidijs circumuentus. Post fœdus tamen solenni ritu impletum, Treueros Valentinianus ad hiberna discessit. Hæc per Gallias & latus agebantur arctoum. At in eois partibus alto externorum silentio, intestina pernicies augebatur, per Valentis amicos

cos & proximos, apud quos honestate utilitas erat antiquior. Nauabatur enim opera diligens, ut homo rigidus audire cupiens lites à studio iudicandi reuocaretur, metu ne, ita ut Iuliani temporibus defensione innocentia respirante, frangeretur potentium tumor adsumpta licentia latius solitus euagari. Ob hæc & similia concordi consensu dehortantibus multis, maximeq; Modesto præfecto prætorio regiorum arbitrio spadonum exposito, & subagreste ingenium nullis uetustatis lectionibus expolitum coacto uultu fallente, & adserente quòd infra imperiale culmen causarum essent minutiæ priuatarum, ille ad humiliandum celsitudinem potestatis negotiorum examina spectanda instituta esse arbitratus, ut monebat abstinuit penitus, laxauitq; rapinarum fores: quæ roborabantur in dies iudicum aduocatorumq; prauitate sentientium paria, qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus uel intra palatium ualidis uenditantes, aut opes aut honores quæsiuere præclaros. Hanc professionem oratorum forensium πολιτικῆς μορίȣ εἴδωλον, id est, ciuilitatis particulæ umbram, uel adulationis partem quartam esse definit amplitudo Platonis: Epicurus autem κακοτεχνίαν nominans inter artes numerat malas: Ctesias suasionis opificem esse memorat, adsentiente Leontino Gorgia.

quam à ueteribus ita determinatam orientalium quorundam uersutia adusq; bonorum extulit odium: unde etiam retinaculis temporis præstituti frenatur. Ergo absolutis super eius indignitate paucis, quam in illis partibus agẽs expertus sum, ad cœptorum cursum regrediar institutum. Florebant elegantiæ priscæ patrocinijs tribunalia, cum oratores concitæ facundiæ attenti studijs doctrinarum, ingenio, fide, copijs ornamentisq́; dicendi pluribus eminebant: ut Demosthenes, quo dicturo concursus audiendi causa ex tota Græcia fieri solitos monumentis Atticis continetur: & Callistratus, quem nobilem illam super Oropo causam, qui locus in Eubœa est, perorantem idem Demosthenes academia cum Platone relicta sectatus est: ut Hyperides & Aeschines & Andocides & Dinarchus & Antiphon ille Rhamnusius, quem ob defensum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepisse mercedem. Nec minus apud Romanos Rutilij & Galbæ & Scauri, uita, moribus, frugalitateq́; spectati, & postea per uarias æui sequentis ætates censorij & consulares multi & triumphales, Craßi & Antonij & cum Philippis Scæuolæ alijq́; numerosi, post exercitus prosperrime ductos, post uictorias & trophea, ciuilibus stipendiorum officijs floruerunt: laureasq́; fori speciosis certamini-

bus

bus occupantes, summis gloriæ honoribus fruebantur. Post quos excellentissimus omnium Cicero, orationis imperiosæ fulminibus sæpe depressos aliquos iudiciorum eripiẽs flammis, non defendi homines sine uituperatione fortasse posse, negligenter defendi sine scelere non posse, firmabat. At nunc uidere est per eos omnes tractus uiolenta & rapacissima genera hominum, per fora omnia uolitãtium, & subsidentium diuites domos, ut Spartanos canes aut Cretas uestigia sagacius colligendo ad ipsa cubilia peruenire causarum. In his primus est cœtus eorum, qui seminando diuersa iurgia, per uadimonia mille iactantur, uiduarum postes & orborum limina deterentes, & auidi inter discordantes amicos aut propinquos uel affines simultatum, ob leuia scrinij receptacula odia struentes infesta: in quibus ætatis progressu non ut aliorum uicia intepescunt, sed magis magisq; roborantur. inter rapinas insatiabiles inopes, ad capiendam uersutis orationibus iudicum fidem, quorum nomen ex iustitia natum est, sicam ingenij distringentes. Horum obstinatione libertatem temeritas, constantiam audacia præceps, eloquẽtiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi: quarũ artiũ sæuitate, ut Tullius adsceuerat, nefas est religionem decipi iudicantis. Ait enim: Cũq; nihil tam incorruptũ esse debeat in

republica quàm suffragium, quàm sententia, non intelligo cur qui ea pecunia corruperit pœna dignus sit: qui eloquentia, laudem etiam, ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere uidetur qui oratione quàm qui pretio iudicem corrumpit, quòd pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo potest. Secundum est genus eorum, qui iuris professi scientiam, quam repugnantium sibi legum aboleuere dissidia, uelut uinculis ori impositis reticente iugi silentio umbrarum sunt similes propriarum. hi uelut fata natalitia præmonstrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, uultus grauitate ad habitum composita tristiorem, ipsum quoq; uenditant quod oscitantur. hi ut altius uideantur iura callere, Trebatium loquuntur & Cæsellium & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumq; iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc sæculis obrutas multis: & si uoluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragantes absolutionem lectiones reconditas pollicentur, si te nummatum senserint. Tertius eorum est ordo, qui ut in professione turbulenta clarescant, ad expugnandam ueritatem ora mercenaria procudentes, per prostitutas frontes uilesq; latratus quò uelint aditus sibi patefaciũt crebros: qui inter sollicitudines iudicum per multa dictantas inresolubili nexu uincientes

tes negotia laborant ut omnis quies litibus impl cetur, & nodosis quæstionibus de industria iudicia circumscribunt: quæ cum recte procedunt delubra sunt æquitatis, cum deprauantur, foueæ fallaces & cæcæ: in quas si captus ceciderit quisquam, non nisi per multa exiliet lustra adusque ipsas medulas exuctus. Quartum atq; postremum est genus, impudẽs peruicax, & indoctum, eorũ qui cũ immature à literarijs eruperint ludis, per angulos ciuitatũ discurrunt, mimiambos non causarũ remedijs congrua commentantes, fores diuitũ detendo cœnarum ciborumq́; aucupantes delicias exquisitas: qui cum semel umbraticis lucris & inhiandæ undique pecuniæ sese dediderint, litigare frustra quoslibet innocentes hortantur: & ad defendendam causam admissi, quod raro contingit, suscepti nomen & uim negocij sub ore disceptatoris inter ipsos conflictuum articulos instruuntur, circumlocutionibus indigestis ita scatentes, ut conluuionis teterrimæ audire existimes ululabili clamore Thersiten. cum autem ad inopiam nuniendarum uenerint allegationum, ad effrenatam deflectunt conuiciandi licentiam: quo nomine, ob adsidua in personas honorabiles probra, dictis dictis aliquoties sunt damnati: è quibus ita sunt rudes nonnulli, ut nunquam se codices habuisse meminerint. & si in cir-

culo doctorum autoris ueteris inciderit nomē, piscis aut edulij peregrinum esse uocabulum arbitrantur: si uerò aduena quisquam inusitatum sibi antea Marcianum uerbotenus quæsierit oratorem, omnes confestim Marcianos appellari se fingunt. nec iam fas ullū præ oculis habent: sed tanquam auaritiæ uenundati & usucapti, nihil præter inseminatam petendi licentiam norunt. & si quem semel intra retia ceperint, casibus mille impedicant, per morborum simulationem uicißim consulto cessantes: utq; peruulgati iuris proferatur lectio una, septem uendibiles introitus præparant, dilationum examina longißima cōtexentes. & cum nudatis litigatoribus dies cesserint & menses & anni, tandem obtrita uetustate controuersia, intromissa ipsa capita splēdoris, ingressa alia secum aduocatorum simulacra inducunt. cumq; intra cancellorum uenerint septa, & agi cœperint alicuius fortunæ uel salus, atque laborari debeat ut ab insonte gladius, uel calamitoso detrimenta pellātur, cōrugatis hincinde frontibus, brachijsq; histrionico gestu formatis, ut cōcionaria Grac chi fistula post occipitium desit, consistitur altrinsecus diu, tandemq; ex præmeditato condio per eum qui est in uerba fidentior suaue quoddam principium dicendi exeritur, pro Cluentio uel pro Ctesiphōte orationum æmula

orn

ornamenta promittens: & in eam conclusionem cunctis finem cupientibus desinit, ut nõdum se patroni post speciem litis trienniũ edita causentur instructos: spatioq́; prorogati temporis impetrato, quasi cum Antæo uetere colluctati, perseueranter flagitant pulueris periculosi mercedes. Veruntamen hæc cum ita sint, non desunt aduocatis incommoda plurima, parum sustinenda recte uicturo. nanque sellularijs quæstibus inescati, inter se hostiliter dißident: & rupta maledicendi ferocia, ut dictum est, multos offendunt: quã tunc effutiũt, cum commissarum sibi causarum infirmitatẽ orationibus ualidis conuelare non possunt. & iudices patiuntur interdum, doctos ex Philistionis aut Aesopi cauillationibus, quàm ex Aristidis illius iusti uel Catonis disciplina productos: qui ære graui mercati publicas potestates, ut creditores molesti opes cuiusquemodi fortunæ rimantes, alienis gremijs excutiunt prædas. Ad ultimum id habet causidicina cum cæteris metuendum & graue. quod hoc ingenitum est penè litigantibus cunctis, ut cum iurgia mille casibus cadant, accidentia secus in potestate esse existiment patronorum, & omnem certaminum exitum ijsdem soleant adsignare, & non uitijs rerum aut iniquitati aliquoties disceptantium, sed solis defensantibus irascantur. Verùm unde huc decli

clinauimus reuertamur. Pubescente iam uere Valentinianus à Treueris motus per nota itinera gradu celeri contendebat: eiq; regiones aduentanti quas petebat, legatio Sarmatarũ offertur: pedibusq; eius prostrata orabat pacifica prece, ut propicius ueniret & lenis, nullius diri facinoris participes populares suos inuenturus aut conscios. Quibus sæpe eadem iterantibus hactenus perpensa deliberatione respondit: hæc in locis ubi dicuntur admissa, quærenda uerißimis documentis & uindicanda. Cumq; exinde Carnuntum Illiriorũ oppidum introisset, desertum quidem nunc & squalens, sed ductori exercitus perquam opportunum, ubi fors copiam dedisset aut ratio, è statione proxima reprimebat barbaricos adpetitus. & quanquam terrori cunctis erat, dum sperabatur ut acer & uehemens mox iudices damnari iussurus, quorum perfidia uel seceßione Pannoniarum nudatum est latus, cum illuc uenisset ita intepuit: ut neque in Gabinij regis inquireret necem, neque inusta reipublicæ uulnera, quo cauete uel agente segnius euenissent, accuratius uestigaret: eo uidelicet more, quo erat seuerus in gregarijs corrigendis, remißior erga maiores fortunas uel uerbis asperioribus incessendas. Solum tamen incitato petebat odio Probum, nunquam ex quo eum uiderat minari desinens

uel

uel mitescens: cuius rei causæ nec obscuræ fuerunt nec leues. Hic præfecturam prætorio tūc primitus nactus, eamq́; multis atque utinam probabilibus modis in longum proferre gestiens. non ut prosapiæ suæ claritudo monebat plus adulationi quàm uerecundiæ dedit. Cōtemplatus enim propositum principis, quærendæ undique pecuniæ uias absque iustorum iniustorumq́; discretione scrutantis, errantem non reducebat ad æquitatis tramitem, ut sæpe moderatores fecere tranquilli: sed ipse quoque flexibilem sequebatur atque transuersum. unde graues obedientium casus: exitialia prouisorum nomina titulorum iuxta opulentas & tenues eneruatas succidere fortunas, argumentis post alijs ualidioribus alijs, usu lædendi reperiente longæuo. Denique tributorum onera uectigaliumq́; augmenta multiplicata optimatum quosdam, ultimorum metu exagitatos, mutare compulerunt sedes: & flagitantium ministrorum amaritudine quidam oppreßi, cum non suppeteret quod daretur, erant pepetui carcerum inquilini: è quibus aliquos cum uitæ iam tederet & lucis, suspendiorum exoptata remedia consumpserunt. Hæc ita inlecebrosius atq; inhumanius agi loquebatur quidem pertinax rumor: Valentinianus uerò tanquam auribus cera inlitis ignorabat, indifferenter quidem lucrādi

uel

uel ex rebus minimis auidus, idq; tantum cogitans quod offerebatur, parsurus tamen forsitan tasse Pannonijs, si hæc antè ingemiscenda compendia comperisset, quæ nimium sero tali didicit casu. Ad prouincialium residuorum exemplum etiam Epirotæ acturos sibi gratias à præfecto mittere compulsi legatos, Iphiclem quendam philosophum, spectatum robore pectoris hominem, adegere non sponte propria pergere ad id munus implendum. qui cum imperatorem uidisset, agnitus aduentusq; sui causam interrogatus Græce respondit: atque ut philosophus ueritatis professor, quærente curatius principe, si hi qui misere ex animo bene sentiunt de præfecto, gementes inquit & inuiti. Quo ille uerbo tanquam telo perculsus, actus eius ut sagax bestia rimabatur, genuino percunctando sermone quod non scitabat: ubi nam ille esset uerbi gratia honore inter suos antecellens & nomine, uel ille diues, aut alius ordinis primus. cumq; disceret perisse aliquem laqueo, abisse alium trans mare, consciuisse sibi alium mortem aut plumbo uita erepta extinctum, in immensum excanduit, urente irarum nutrimenta tunc officiorum magistro Leone, pro nefas! ipso quoque præfecturam si celsior è scopulo caderet adfectãte: quam si adeptus rexisset, præ his quæ erat ausurus administratio Probi fe-

reb

rebatur in cœlum. Agens itaque apud Carnutum imperator per continuos tres menses æstiuos arma parabat & alimenta, si qua fors secundasset peruasurus oportune Quados tumultus atrocis auctores. in quo oppido Faustinus filius sororis Viuentij præfecti prætorio, notarius militans, Probo spectante negotium carnificis manu peremptus est post tormenta, uocatus in crimen, quòd asinum occidisse dicebatur ad usum artium secretarum, ut adserebant quidam urgentes: ut autem aiebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium capillorum: alio quoque in eum perniciose cõposito, quòd petenti per iocum cuidam Nigrino ut eum notarium faceret, exclamauit ille hominem ridens, fac me imperatorem si id uolueris impetrare. hocq; ludibrio inique interpretato, & Faustinus ipse & nigrinus & alij sunt interfecti. Præmisso igitur Merobaude cum militari peditum manu quam regebat ad uastandos cremandosq; barbaricos pagos, comite adiuncto Sebastiano, Valentinianus Acincum prope castra commouit: nauigijsq; ad repentinum casum coniunctis, & contabulato celeri studio põte, per partem aliã transijt in Quados, speculantes quidẽ ex diruptis montibus eius aduentum, quò pleriq; ancipites incertiq; accidentium cum suis caritatibus secesserũt, sed stupore defixos cum in regionibus

suis

suis contra quàm opinabantur augusta cernerent signa. Progressus ergo coacto gradu inquantum res tulit, iugulat atq; ætate promiscua, quam etiam tum palantem subitus occupauit excursus, & tectis combustis, rediit cum incolumibus cunctis quos duxerat secum: itidéq; apud Acincum moratus autumno præcipiti per tractus conglaciari frigoribus adsuetos cõmoda quærebat hiberna: nullaq; sede idonea potiri præter Sabariã poterat, quamuis eo inualidam tempore aßiduisq; malis adflictam. unde hoc etiãsi magni intererat paulisper sequestrato, impigre motus peragrata fluminis ripa, castrisq; præsidio cõpetenti munitis atq; castellis, Bregitionem peruenit: ibiq; diu compositum ad quietem principis fatum sortẽ denunciabat ei supremam prodigijs ingerentibus multis. Namq; diebus ante paucißimis ruinas fortunarum indicantia celsarum arsere crinita sidera cometarum, quorum originem supra docuimus: & apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excussum palatij & curiæ partem incendit & fori: & apud Sabariam eodem adhuc constituto, bubo culminibus regij lauacri concidens, occentansq; funebria, nulla iacientium sagittas & lapides cõtemplabili dextera cadere potuit, certatim licet ardenti studio petebatur. Item cum ab urbe prædicta tenderet ad procinctum, per portam

uol

uoluit unde introiјt exire, ut omen colligeret quòd cito remeabit ad Gallias. cumq; locus adgestis ruderibus neglectus purgaretur, lapsam forem ferratam, quæ exitum obserauit, multitudo remouere nō potuit uiribus magnis enisa: & dum frustra tereret diem, coactus per aliam egressus est portam. Nocteq; quam lux ereptura eum uita secuta est, ut per quietem solet, uidebat coniugem suam absentem sidere paßis capillis amictu squalenti contectam: quam æstimari dabatur fortunam eius esse cum tetro habitu iam discessuram. Progressus deinde matutinus contractiore uultu subtristis, cum cū oblatus non susciperet equus anteriores pedes præter morē erigens in sublime, innata feritate concitus ut erat immanis dexteram stratoris militi iußit abscidi, qua eum insilientem iumento pulserat consueto: periissetq; cruciabiliter innocens iuuenis, ni tribunus stabuli Cerealis dirum nefas cum sui periculo distulisset. Post hæc Quadorum uenere legati, pacem cum præteritorum obliteratione suppliciter obsecrantes: quam ut adipisci sine obstaculo possent, & tirocinium & quædam utilia rei Romanæ pollicebantur. Quos quoniā suscipi placuit, & redire inducijs quæ poscebantur indultis, quippe eos uexari diutius nec ciborum inopia nec alienum tempus anni patiebantur, in consistorium Equitio introdu-

cente

cente sunt intromißi. Cumq; membris curuatis starent metu debiles & præstricti, docere iuß quæ ferebant, usitatas illas causationum species iurandi fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente procerum gentis delictum adseucrantes in nostros, sed per extimos quosdam latrones amniq; cõfines euenisse quæ inciuiliter gesta sunt: etiam id quoque addendo ut sufficiens ad facta purganda firmantes, quòd munimentum extrui cœptum nec iuste nec oportune, ad ferociam animos agrestes accendit. Ad hæc imperator ira uehemẽti perculsus, & inter exordia respõdendi tumidior, increpabat uerborum obiurgatorio sono nationem omnem ut beneficiorum immemorum & ingratam: paulatimq; lenitus & ad molliora propensior, tanquam ictus telo uitalia, uoceq; simul obstricta, suffectus igneo lumine cernebatur: & repente cohibito sanguine letali sudore perfusus, ne laberetur spectantibus, & uilibus concursu ministrorum uitæ secretioris ad conclaue ductus est intimum. ubi locatus in lecto exiguas spiritus reliquias trahens, nondum intelligendi minuto uigore cunctos agnoscebat adstantes, quos cubicularij ne quis eum necatum suspicaretur celeritate maxima conrogarant. Et quoniam uiscerum flagrante compage laxanda erat necessario uena, nullus inueniri potuit medicus, hanc ob

caus

causam, quod eos per uaria sparserat curaturos militem pestilentiæ morbo tentatum. unus tamen repertus uenam eius iterum sæpiusq́; pungendo ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum ambustis: uel ut quidam existimabant, arefactis ideo membris, quòd meatus aliqui quos hæmorrhoidas nunc appellamus, obserati sunt gelidis frigoribus concrustati. Sensit immensa ui quadam, urgente morborum, ultimæ necessitatis adesse præscripta: dicereq́; conatus aliqua uel mandare, ut singultus ilia crebrius pulsans stridorq; dentium & brachiorum motus uelut cæstibus dimicantium indicabat, iam superatus liuentibusq́; maculis interfusus, animum diu colluctatum efflauit, ætatis quinquagesimo anno & quinto, imperij minus centum dies secundo & decimo. Replicare nunc est opportunū, ut aliquoties fecimus, & ab ortu primigenio patris huiusce principis adusque ipsius obitum actus eius discurrere per epilogos breues, nec uitiorum prætermisso discrimine uel bonorum, quæ potestatis amplitudo monstrauit, nudare solita semper animorum interna. Natus apud Cibalas Pannoniæ oppidum Gratianus maior ignobili stirpe, cognominatus est à pueritia prima Funarius ea re, quòd nondum adultus uenalem circumferens funē, quinq; militibus eum rapere studio ma-

gno conatus nequaquam ceßit, æmulatus Crotoniaten Milonem, cui mala sæpe cohærenter læua manu retinenti uel dextra, nulla unquam uirium fortitudo abstraxit. ob ergo ualidi corporis robur & peritiam militum more luctandi notior multis, post dignitatem protectoris atq; tribuni comes præfuit rei castrensi per Africam: unde furtorum suspicione cōtactus digressusq;, multo postea pari potestate Britannum rexit exercitū: tandemq; honeste sacramento solutus reuertit ad larem: & agens procul à strepitu mulctatione bonorum adflictus est à Constantio hoc nomine, quod ciuili flagrante discordia hospitio dicebatur suscepisse Magnentium, per agrum suum ad proposita festinantem. cuius meritis Valentinianus ab ineunte adulescentia cōmēdabilis cōtextu suarum quoq; suffragante uirtutum, indutibus imperatoriæ maiestatis apud Niceam ornatus, in Augustum collegium fratrem Valentem adsciuit, germanitate concordi sibi iunctißimum, inter probra medium & præcipua, quæ loco docebimus competenti. Igitur Valentinianus post periculorum modestias plures dum esset priuatus emensas imperitare exorsus, arces prope flumina sitas & turbines, & Gallias petijt Alemanicis patentes excursibus, reuiuiscentibus erectius cognito principis Iuliani interitu, quem post Constantē solum

omnium

omnium formidabant. Ideo autem etiã Valentinianus merito timebatur, quòd & exercitus auxit ualido supplemẽto, & utrobiq; Rhenum celsioribus castris muniuit atq; castellis, ne latere usquam hostis ad nostra se proripiẽs possit. utq; multa prætereamus quæ egit moderatoris auctoritate fundati, quæq; per se uel duces correxit industrios, post Gratianum filium in societatem suæ potestatis adsumptũ, Vithigabium regem Alemannorũ Vadomario genitum adulescentem in flore primo genarum, nationes ad tumultus cientem & bella, clam quia non potuit aperte confodit: & Alemãnis congressus prope Solicinium locum, ubi insidijs penè perierat circumuentus, ad exitium ultimum delere potuit uniuersos, ni paucos uelox effugium tenebris amandasset. Inter hæc tamen caute gesta, iam conuersos ad metuendam rabiem Saxonas, semper quolibet inexplorato ruentes, delatosq; tunc ad maritimos tractus, quorum spolijs penè redierant onusti, malefido quidem sed utili commento peremit, præda raptoribus ui fractis excussa. Itidemq; Britannos, cateruas superfusorum hostium non ferentes, spe meliorum adsumpta in libertatem & quietem restituit placidam, nullo penè redire permisso grassatorum ad sua. Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium exulem, ut per has prouincias

molientem otium turbare cōmune, ante quàm negotium efferuesceret oppreßit. Africam deinde, malo repentino perturbatam, discriminibus magnis exemit: cum uoraces militarium fastus ferre nequiens Firmus, ad omnes dissensionum motus perflabiles gentes Mauricas concitasset. Similiq; fortitudine clades ingemiscendas Illyrici uindicasset, ni morte præuentus reliquisset rem seriam imperfectam. Ac licet opera præstabilium ducum hæc quæ retulimus consummata sunt: tamen ipsum quoq; satis constat, ut erat expeditæ mentis usuq; castrensis negotij diuturno firmatus, egisse complura: inter quæ illud elucere clarius potuit, si Macrianum regem ea tempestate terribilem uiuum capere potuisset, ut industria magna tentarat, postquam eum euasisse Burgundos, quos ipse admouerat Alemannis, mœrens didicisset & tristis. Hæc super actibus principis breui sunt textu percursa: nunc confisi, quòd nec metu nec adulandi fœditate constricta posteritas incorrupta præteritorum solet esse spectatrix, summatim eius numerabimus uitia, pòst & bene merita narraturi. Adsimulauit nonnunquam clementiæ speciem, cum esset in acerbitatem naturæ calore propensior, oblitus profecto quòd regenti imperium omnia nimia, uelut prærupti scopuli sunt deuitanda. nec enim usquam re-

peritur miti cohercitione contentus, sed aliquoties quæstiones multiplicari iussisse cruentas, post interrogationes funestas nonnullis adusq; discrimina uitæ uexatis. & ita erat effusior ad nocendum, ut nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte subscriptionis elogio leni, cum id etiam principes interdum fecerint sæuissimi, atqui potuit exempla multa contueri maiorum & imitari peregrina atq; interna humanitatis & pietatis, quas sapiẽtes consanguineas uirtutes esse definiũt: è quibus hæc sufficiet poni. Artaxerxes Persarum ille rex potentissimus, quem Macrochira membri unius longitudo commemorauit, suppliciorum uarietates quas natio semper exercuit cruda, lenitate genuina castigãs, tiaras ad uicem capitum quibusdam noxijs amputabat: et ne secaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia præcidebat: quæ temperantia morum ita tolerabilem eum fecit & uerecundum, ut adnitentibus cunctis multos & mirabiles actus impleret Græcis scriptoribus celebratos. Prænestino prætore, qui bello quodam Samnitico properare iussus ad præsidium uenerat segnius, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Cursor ea tempestate dictator securem per lictorem expediri, homineq; abiecta purgandi se fiducia stupefacto, uisum propè fruticẽ iussit abscidi: hocq;

 ioci

ioci genere castigatum eum absoluit, non ideo contemptus, ut ad resistendũ aptus Alexandro magno, si calcasset Italiã, æstimatus. Hæc forsitan Valentianus ignorans, minimeq; reputans adflicti solatia status semper esse lenitudinem principum, pœnas per ignes augebat & gladios: quod ultimũ in aduersis rebus remedium pietas reperit maiorum, ut Isocratis memorat pulchritudo: cuius uox est perpetua docentis, ignosci debere interdum armis superato rectori, quàm iustum quid sit ignoranti. Vnde motum existimo Tullium præclare pronuntiasse cum defenderet Oppium: & enim multum posse ad salutem alterius, honori multis: parum potuisse ad exitium, probro nemini, fuit. Auiditas plus habendi sine honesti prauiq; differentia, & indagandi quæstus uarios per alienæ uitæ naufragia, exundauit in hoc principe flagrantius adolescens: quam quidem prætendentes imperatorem Aurelianũ purgare tentabãt, id adfirmando, quod ut ille post Gallienum & lamentabiles reipub. casus exinanito ærario, torrentis ritu ferebatur in diuites: ita hic quoq; post procinctus Parthici clades magnitudine indigens impensarum, ut militi supplementa suppeterent & impendiũ, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miscebat: dißimulãs scire, quòd sunt aliqua quæ fieri nõ oportet, etiamsi licet: Themistoclis illius

illius dißimilis: qui cum post pugnã agminaq́; deleta Persarũ licenter obambulans armillas aureas uidisset humi proiectas & torquem, Tolle inquit hæc ad comitum quendam prope adstantem, tu qui Themistocles non es: non quodlibet probans in duce magnanimo lucrum. Huius exempla continẽtiæ similia plurima in Romanis exuberant ducibus: quibus omißis, quoniam non sunt perfectæ uirtutis indicia (nec enim aliena nõ rapere laudis est) unum ex multis constans innocentiæ uulgi ueteris specimen ponam. Cum proscriptorum locupletes domus diripiendas Romanæ plebi Marius dedisset & Cinna, uulgi rudes animi & humana soliti respectare, alienis laboribus pepercerunt: ut nullus egens reperiretur aut infimus, qui de ciuili luctu fructum contrectare pateretur sibi concessum. Inuidia præter hæc antedictus medullitus urebatur: & sciens pleraque uitiorum imitari solere uirtutes, memorabat adsidue: liuorem uirtutum, rectæ potestatis inuidiam esse sociam. Vtq́; sunt dignitatum apices maximi licere sibi cuncta existimantes, & ad sugillandum contrarios exturbandosq́; meliores pronius inclinati, bene uestitos oderat, & eruditos, & opulentos, & nobiles, & fortibus detrahebat, ut solus uideretur bonis artibus eminere: quo uitio exarsisse principẽ legimus Adrianum.

num. Arguebat hic idem princeps timidos sæpius, maculosos tales appellans & sordidos, & infra sortem humilem amandandos, ad pauores irritos aliquoties abiectius pallens, & quod nusquam erat inattente formidans, quo intellecto magister officiorum Remigius, cum eum ex incidentibus ira feruere sentiret, fieri motus quosdã barbaricos inter alia subserebat: hoc'que ille audito, quia timore mox frangebatur, ut Antoninus Pius erat serenus & clemens. Iudices nunquam consulto malignos elegit: sed si semel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos inuenisse se prædicabat & Caßios, columina iustitiæ prisca: scribensq; hortabatur adsidue, ut noxas uel leues acerbius uindicarẽt, nec adflictis erat ullũ in principis benignitate perfugium: quod semper ut agitato mari iactatis portus patuit exoptatus. Finis enim iusti imperij, ut sapientes docent, utilitas obedientium æstimatur & salus. Consentaneum est uenire posthæc ad eius actus sequendos recte sentientibus & probandos: cum quibus si reliqua temperasset, uixerat ut Traianus & Marcus, In prouinciales admodum parcus, tributorum ubiq; molliens sarcinas, oppidorum & limitum conditor tempestiuus, militaris disciplinæ censor eximius, in hoc tantum deerrans, quòd cum gregariorum etiam leuia puniret errata, po-

tiorum

tiorum ducum flagitia progredi sinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquoties obsurdescens: unde Britannici strepitus, & Africanæ clades, et uastitas emersit Illyrici. Omni pudicitiæ cultu domi castus et foris, nullo contagio conscientiæ uiolatus obscœnæ, nihil incestum: hancq; ob causam tanquam retinaculis petulantiam frenarat aulæ regalis, quod custodire facile potuit. Necessitudinibus suis nihil indulgens: quas aut in ocio reprimebat, aut mediocriter honorauit, absq; fratre: quem temporis compulsus angustijs in amplitudinis suæ societatem adsumpsit. Scrupulosus in deferendis potestatibus celsis: nec imperante eo prouinciam nummularius rexit, aut administratio uenundata, nisi inter initia, ut solent occupationis spe uel impunite quędã scelesta committi. Ad inferenda propulsandaq; bella solentissimus, cautus, æstu Martij pulueris induratus, boni prauiq; suasor & desuasor admodum prudens, militaris rei ordinum scrutantissimus, scribens decore uenusteq; pingẽs, & fingens, & nouorum inuentor armorum: memoria sermoneq; incitato quidem sed raro facundiæ proximo uigens, amator munditiarum, lætusq;, non profusis epulis sed excultis. Postremo hoc moderamine principatus inclaruit, quòd inter religionũ diuersitates medius stetit, nec quenquam inquietauit, neq; ut hoc

coleretur imperauit aut illud: nec interdictis minacibus subiectorum ceruicem ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes ut reperit. Corpus eius lacertosum & ualidum, capilli fulgor colorisq; nitor, cum oculis cæsÿs semper obliquū intuētus & toruum. atq; pulchritudo staturæ, liniamentorumq; recta compago, maiestatis regiæ decus implebat. Post conclamata Imperatoris suprema, corpusq; conditum ad sepulturam, ut missum Constantinopolim inter diuorum reliquias humaretur, suspenso instante procinctu, anceps rei timebatur euentus cohortibus Gallicanis, quæ non semper dicatæ legitimorum principum fidei, uelut imperiorum arbitræ ausuræ nouum quoddam in tempore sperabātur: hoc tentatores nouitatis adiuuāte, quod gestorum ignarus etiam tum Gratianus agebat cum apud Treueros, ubi profecturus eum morari disposuerat pater. Cum negotium in his esset angustÿs, & tanquam in eadem naui futuri periculorum si accidisset participes, omnes eadem formidarent, sedit summatum consilio auulso ponte, quem compaginarat ante necessitas inuadens terras hostiles, ut superstitis Valentiani mandato Merobaudes protinus accirentur. Hocq; ille, ut erat solertis ingenÿ, quod euenerat ratus, aut forte doctus ab eo per quem uocabatur, rupturum concordiæ

ìura Gallicanum militē ſuſpicatus, miſſam ad ſe teſſeram finxit redeundi cum eo ad obſeruādas Rheni ripas, quaſi furore barbarico crudeſcente. utq; erat ſecrete mandatum, Sebaſtianum principis adhuc ignorantem exceſſum, lòngius amandauit quietum quidem uirum & placidum, ſed militari fauore ſublatum, & eò maxime tunc cauendum. Reuerſo itaq; Merobaude, altiore cura proſpectum, expedito cōſilio Valētinianus puer defuncti filius tum quadrimus uocaretur, in Imperiū cooptādus, centeſimo lapide diſparatus, degensq; cum Iuſtina matre in uilla quam Murocinctam appellant. Hocq; continenti omnium ſententia confirmato, Cerealis auunculus eius ocyus miſſus, eundem puerum lectica impoſitum duxit in caſtra, ſextoq; die poſt parentis obitum Imperator legitime declaratus, Auguſtus nuncupatur more ſolenni. Et licet cum hæc agerentur, Gratianum indigne laturum exiſtimarēt, abſq; ſui permiſſu Principē alium inſtitutum, poſtea metu ſollicitudine diſcuſſa uixere ſecurius, quòd ille ut erat beneuolus & peritus, conſanguineum pietate nimia dilexit & educauit.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXXI.

NTEREA & Fortunæ uolucris rota, aduersa prosperis semper alternans, Bellonam furijs in ætatē ascitis armabat, mœstosq; transtulit ad Orientem euentus, quos aduētare præsagiorum fides clara monebat & portentorū. Post multa enim quæ uates auguresq; prædixere ueridice, resultabant canes ululantibus lupis, & querulū quiddā nocturnæ uolucres gemebāt & flebile, et squalidi Solis exortus hebetabant matutinos diei candores, & Antiochiæ per rixas tumultusq; uulgares id in cōsuetudinem uenerat, ut quisq; uim se pati existimaret, uiuus ardeat Valens, licētius clamitaret, uocesq; præconū audiebātur aßidue, mandantiū congeri ligna ad Valentini lauacri succensionem studio ipsius principis conditi. Quæ hunc illi impendere exitum uitæ modo non aperte loquendo monstrabant. Super his laruale simulacrum Armeniæ regis, & miserabiles umbræ paulò antè in negotio Theodori cæsorum, per quietem stridendo carmina quædā nimirū horrēda multos diris terroribus agitabāt. tragula gurgulione cōfecto exanimis

uisa

uisa est iacens. cuius mors publicorū funerum cerūnas indicabat amplas & peruulgatas. Deniq; cum Chalcedonos subuerterētur ueteres muri, ut apud Cōstantinopolim ædificaretur lauacrum, ordine resoluto saxorū, in quadrato lapide, qui structura latebat in media, hi græci uersus incisi reperti sunt, futura plene pādētes.

Ἀλλ᾽ ὁπόταν νύμφαι δροσεραὶ κατὰ ἄστυ χορείαις
Τερπόμεναι στρωφῶνται ἐϋστεφέας κατ᾽ ἀγυιάς,
Καὶ τεῖχος λύγοιο πολύστονον ἔσσεται ἄρ
Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ σκυθικὴν ὀλέσει χώραν καὶ μυσίδα γαῖαν.
Παίονα θ᾽ ἱπποβάτην σὺν κέλταις μαινομένοισιν
Ταυτὸ καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆρις ἐφέξει.

Totius autem sementem exitij & cladium originem diuersarū, quas Martius furor incēdio solito miscendo cuncta conciuit, hanc cōperimus causam. Hunnorum gens, monumentis ueteribus leuiter nota, ultra paludes Mæoticas glacialem oceanum accolens, omnē modum feritatis excedit. Vbi quoniam ab ipsis nascendi primitijs infantum ferro sulcantur altius genæ, ut pilorū uigor tempestiuus emergēs corrugatis cicatricibus hebetetur, senescūt imberbes absq; ulla uenustate, spadonibus similes. cōpactis omnes firmisq; mēbris, & opimis ceruicibus prodigiose deformes & pandi, ut

ut bipedes existimes bestias, uel quales in cõmarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incompte in hominũ figuras. sic & in sua uita uisi sunt asperi, ut neq; igni, neq; saporatis indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestium & semicruda cuiusuis pecoris carne uescãtur, quam inter femora sua & equorũ terga subsertam, fotu calefaciunt breui. Aedificijs nullis unquam tecti, sed hæc uelut ab usu communi discreta sepulcra declinãt. Nec enim apud eos uel arũdine fastigiatum reperiri tuguriũ potest. Sed uagi montes peragrantes & syluas, pruinas famem sitimq; perferre ab incunabulis assuescũt. Peregre tecta, nisi adigẽte maxima necessitate, non subeunt, nec enim apud eos securos existimãt esse sub tectis. Indumentis operiũtur linteis, uel ex pellibus syluestrium muriũ cõsarcinatis. nec alia illis domestica uestis est, alia forensis. sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta non ante deponitur aut mutatur, quàm diuturna carie in pãnulos defluxit defrustrata. Galeris incuruis capita tegunt, hirsuta crura corijs munientes hædinis. eorumq; calcei formulis nullis aptati, uetant incedere gressibus liberis. qua causa ad pedestres parum accõmodati sunt pugnas, uerùm equis prope affixi duris quidẽ sed deformibus, & muliebriter ijsdem nonunquam insidentes, funguntur muneribus consuetis. In

ipsis

ipſis quiuis in hac natione pernox & perdius emit & uendit, cibumq; ſumit & potum, & inclinatus ceruici anguſtæ iumenti, in altum ſoporem adusq; uarietatem effunditur ſomniorum. Et deliberatione ſuper rebus propoſita ſerijs, hoc habitu omnes in commune conſultant. Aguntur autem nulla ſeueritate regali, ſed tumultuario primatum ductu cõtenti, perrumpunt quicquid inciderit. Et pugnant nonnunquam laceſſiti, ſed ineuntes prælia cuneatim uarijs uocibus ſonantibus toruum. utq; ad pernicitatem ſunt leues & repentini, ita ſubito de induſtria diſperſi lugeſcunt, & impoſita acie cum cæde uaſta diſcurrunt, nec inuadentes uallum, nec caſtra inimica pilantes præ nimia parte decernuntur. Eoq; omnium acerrimos facile dixeris bellatores, quòd procul miſſilibus telis, acutis oſſibus pro ſpiculorum acumine arte mira coagmẽtatis, ſed diſtinctis cominus ferro ſine ui reſpectu con   hoſteſq; dum mucronum noxias obſeruant, contortis lacinijs illigãt, ut laqueatis reſiſtentium membris equitandi uel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat nec ſtiuam aliquando contingit. Omnes enim ſine ſedibus fixis abſq; lare uel lege aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles cum carpentis in quibus habitant. ubi coniuges ex uillis ueſtimenta contexunt, & coëunt cum maritis, &

pariu

pariunt & adusq; pubertatem nutriunt pueros. Nullusq; apud eos interrogatus, respondere unde oritur potest, alibi conceptus, natusq; procul, & longius educatus. Per inducias infidi, inconstantes, ad omnem auram incidentes, spei nouæ perquam mobiles, totum furori incitatißimo tribuētes. inconsultorum animalium ritu, quod honestum inhonestum'ue sit, penitus ignorantes. flexiloqui & obscuri. nullius religionis uel superstitionis reuerentia aliquando districti. auri cupidine immensa flagrantes. adeo permutabiles, & irasci faciles, ut eodem aliquoties die à socijs nullo irritante sæpe desciscant, itidemq; propitientur nemine leniente. Hoc expeditum indomitumq; hominum genus, externa prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorum grassatum & cædes, adusque Achaiam peruenit. Restant Massagetæ. qui unde sint, uel quas incolant terras (quoniam huc res prolapsa est) consentaneum est demonstrare. geographica perplexitate monstrata, quæ diu multa luda & uaria, tandem repperit ueritatis interna ad Ister aduenarum magnitudine fluenti Sauromatas prætermeat adusq; amnem Tanaim pertinentes, qui Asiam terminat ab Europa. Hoc transito in immensum extentas Scythiæ solitudines Alani inhabitant, ex montium appellatione cognominati,

nati, paulatimq́; nationes conterminas crebritate uictoriarum attritas ad gentilitatem sui uocabuli traxerunt ut Persæ. Inter hos Neuri mediterranea incolunt loca, uicini uerticibus celsis, quos præruptos geluq́; torpentes aquilones adstringũt. Post quos Vidini sunt & Geloni perquàm feri. qui detractis peremptorum hostium cutibus indumenta sibi, equisq́; tegmina conficiunt, bellatrix gens. Gelonis Agathyrsi collimitant, interstincti colore cæruleo corpora simul & crines. & humiles quidem minutis atq; raris, nobiles uerò latis fucatis & densioribus notis. Post hos Melanchlænas & Anthropophagos palari accepimus per diuersa, humanis corporibus uictitantes quibus ob hæc alimenta nefanda desertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoq́; plaga omnis Orienti æstiuo obiecta usq; dum uenitur ad Seras inhabitabilis transit. Parte alia prope Amazonum sedes Alani sunt Orienti accliues, diffusi per populos ac gentes amplas, Asiaticos uergentes in tractus, quas dilatari adusque Gangen accepi, fluuium intersecantem terras Indorum, mareq́; inundantem australe, ibi partiti per utranq; mundi plagam Alani (quorum gentes uarias nũc recensere nõ refert) licet dirempti spatijs longis per pagos, ut Nomades, uagantur immensos. aui tamen progressu ad unum concessere

uocabulum, & summatim omnes Alani cognominantur. mores & media & efferatam uiuendi sed iam immaturam. Nec enim ulla sunt illis tuguria, aut uersandi uomeris curæ, sed carne & copia uictitant lactis, plaustris supersidentes, quæ operimentis curuatis corticum per solitudines conferunt sine fine distẽtas. Cumq; ad graminea uenerint in orbiculatam figuram locatis sarracis ferino ritu uescũtur: absumptisq; pabulis uelut carpentis ciuitates impositas uehunt: maresq; suprà cum fœminis coeunt. & nascuntur in his & educuntur infantes: & habitacula sunt hæc illis perpetua: & quocunq; ierint, illic genuinum existimant larem. armenta præ se agentes cum gregibus pascunt: maximeq; equini pecoris est eis solicitior cura. ibi campi semper herbescũt, intersitis pomiferis locis. atq; ideo transeuntes quolibet, nec alimentis nec pabulis indigent. quod efficit humectum solum & crebri fluminum prætermeantium cursus. Omnis igitur ætas & sexus imbellis circa uehicula ipsa uersatur, munijsq; distringitur mollibus. iuuentus uerò equitandi usu à prima pueritia coalescens, incedere pedibus existimat uile, & omnes militari disciplina prudentes sunt bellatores. Vnde etiam Persæ, qui sunt originitus Scythæ, pugnandi sunt peritißimi. Proceri autem Alani penè sunt omnes & pulchri,

chri, crinibus mediocriter flauis, oculorū temperata toruitate terribiles, & armorū leuitate ueloces, Hunnisq; per omnia suppares, uerum uictu mitiores & cultu, la ando & uenãdo, adusq; Mæotica stagna & Cimmerium Bosphoron, itidemq; Armenias discurrentes & Mediam. Vtq; hominibus quietis & placidis ocium est uoluptabile, ita illos pericula iuuant & bella. Iudicatur ibi beatus, qui in prælio profuderit animam. senescentes enim & fortuitis mortibus mundo digressos, ut degeneres & ignauos, conuitijs atrocibus insectantur, nec quicquam est, quod elatius iactet, quàm homine quolibet occiso. proq; exuuijs gloriosis, interfectorum auulsis capitibus detractas pelles, pro phaleris iumentis accommodant bellatorijs. Nec templum apud eos uisitur, aut delubrum, ne tugurium quidem culmo tectū cerni usquam potest sed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, cūq; ut Martem, regionum quas circumeunt præsulem, uerecundius colūt. Futura miro præsagiunt modo. nam rectiores uirgas fœminæ colligentes, easq; cum incantamentis quibusdam secretis præstituto tempore discernentes, aperte quid portetur, norunt. Seruitus quid sit ignorabant omnes generoso semine procreati. Iudicesq; etiam nunc eligunt, diuturno bellandi usu spectatos. Sed ad reliqua textus propositi reuertamur.

tamur. Igitur Hunni peruasis Alanorum regionibus: quos Geuthungis confines Tanaitas consuetudo nominauit, interfectisq́; multis & spoliatis, reliquos sibi concordandi fide pacta iunxerunt, eisq́; adiunctis confidentius Ermenrichi late patentes & uberes pagos repentino impetu perruperunt bellicosissimi Regis, & per multa uariaq́; fortiter facta uicinis nationibus formidati. Qui ui subitæ procellæ perculsus, quamuis manere fundatus & habilis diu cunctatus est, impendentium tamen diritatem augente uulgatius fama, magnorum discriminum metum uoluntaria morte sedauit. Cuius post obitum Rex Vithimiris creatus restitit aliquantisper Alanis, Hunnis alijs fretus, quos mercede sociauerat partibus suis. Verùm post multas, quas pertulit clades, animam effudit in prælio, ui superatus armorum. Cuius parui filij, Viderichi nomine, curam susceptam Alatheus tuebatur & Saphrax, Duces exerciti & firmitate pectorum noti. qui cum tempore arcto præuenti abiecissent fiduciam repugnandi, cautius discedentes ad amnem Donastum peruenerunt, inter Istrum & Boristhenem per camporum ampla spatia diffluentem. Hæc ita præter spem accidisse doctus Athanaricus Theruingorum Iudex (in quem, ut antè relatum est, ob auxilia missa Procopio dudum Valens commoue-

rat

rat signa) stare gradu fixo tentabat, surrecturus in uires, si ipse quoq; lacesseretur, ut cæteri. Castris deniq; prope Danasti margines agere ut ungorij uallem longius opportune metatis, Munderichum ducem postea limitis per Arabiam, cum Lagarimano & optimatibus alijs, adusq; uicesimum lapidem misit, hostium speculaturos aduentum, ipse aciem nullo turbante interim struens. Verùm longe aliter quàm rebatur, euenit. Hunni enim (ut sunt in coniectura sagaces) multitudinem esse longius aliquam suspicati, prætermissis quos uiderant, in quietem tanquam nullo obstante compositis, rumpente noctis tenebris luna uado fluminis penetrato, id quod erat potissimum elegerunt. & ueriti, ne præcursorius index procul agentes absterreat, Athanaricum ipsum ictu petiuere ueloci. Eumq; stupentem ad impetum primum, amicis quibusdam suorum coëgerunt ad effugia properare montium præruptorum. Qua rei nouitate maioreq; uenturi pauore constrictus à supercilijs Gerazi fluminis adusq; Danubium Taifalorum terras præstringens, muros altius erigebat: ac lorica diligentia celeri consummata, in tuto locandam securitatam suam existimans & salutem. Dumq; efficax opera suscitatur, Hunni paßibus eum citis urgebãt. & iam oppressserant aduentantes, ni grauati prædarum

onere destitissent. Fama tamen late serpente per Gotthorum reliquas gentes, quòd inusitatum antehac hominum genus modo ruens ut turbo montibus celsis, ex abdito sinu coortum opposita quæque conuellit, corrumpit, populi pars maior, quæ Athanaricum attenuata necessariorum penuria deseruerat, quæritabat domiciliũ remotũ ab omni notitia Barbarorũ diuq; deliberans quas eligeret sedes, cogitauit. Thraciæ receptaculũ gemina ratione sibi cõueniens, quòd & cespitis est feracissimi, & amplitudine fluentorum Istri distinguitur ab aruis patentibus iam peregrini fulminibus martis. hoc quoque idem residui uelut mente cogitauere communi. itaque duce Alauiuo ripas occupauere Danubij. missisq; oratoribus ad Valentem, suscipi se humili prece poscebant, & quiete uicturos se pollicentes & daturos, si flagitasset, auxilia. Dum aguntur hæc in externis, nouos maioresq; solitis casus uersare gentes Arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne quicquid ad pontum à Marcomannis prætenditur & Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum ui subita sedibus pulsam, circa flumen Istrum uagari cum caritatibus suis, disseminantes. Quæ res aspernanter à nostris inter initia ipsa accepta est, hanc ob causam, quòd illis tractibus non nisi peracta aut sopita audiri procul

à gen

à gentibus consueuerunt bella. Verùm pubescente iam fide gestorum, cui rumor aduentus gentilium addiderat Legatorum, precibus & obtestatione petentium circa flumen suscipi plebem extorrem, negotium lætitiæ fuit, potius quàm timori, eruditis adulatoribus in maius fortunam Principis extollentibus, quòd ex ultimis terris tot tyrocinia Thracenses nec opinanti offerrent, ut collatis in unum suis & alienigenis uiribus inuictum haberet exercitum, & pro militari supplemento quod prouinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet auri cumulus magnus. Hacq; persuasione mittuntur diuersi, qui cum uehiculis plebem transferant truculentam. & nauabatur opera diligens, ne qui Romanam Rem euersurus derelinqueretur uel quassatus morbo letali. Proinde permissu Imperatoris transeundi Danubium copiam colendiq; adepti Thraciæ partes, transfretabantur in dies & noctes, nauibus ratibusq; & cauatis arborum alueis agminatim impositi. atque per amnem longe omnium difficilimum imbriumq; crebritate tunc auctum ob densitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam, & natare conati, hausti sunt plures. Ita turbido instantium studio orbis Romani pernicies ducebatur. Illud sanè neque obscurum est neque incertum, infaustos transuehendi barbaram

plebem ministros, numerum eius comprehendere calculo sæpe tentantes, conquieuisse frustratos. quem qui scire uelit (ut eminentissimus memorat uates) Libyci uelit æquoris idem discere, quàm multæ zephyro turbentur harenæ. Resipiscant tandem memoriæ ueteres, Medicas acies ductantes ad Græciam: quæ dudum Hellespontum occupantes, & discidio quodam fabrili maris, ubi montonis pede quæsitum exponuntur, & turmatim apud Doriscum exercitus recensetur, concordante omni posteritate, ut fabulosæ sunt lectæ. Nam postquam innumeræ gentium multitudines per prouincias circumfusæ, pandentesq; se in spatia ampla camporum, regiones omnes & cuncta oppleuere montium iuga, fides quoque uetustatis recenti documento firmata est. Et primus cum Alauiuo suscipitur Fritigernus, quibus & alimenta pro tempore & subigendos agros tribui statuerat Imperator. Per id tempus nostri limites reseratis obicibus, atq; ut ætnæas fauillas armatorum agmina diffundente Barbaria, cum difficilibus necessitatum articulis Correctores rei militaris poscerent aliquos claritudine gestarum rerum notissimos, quasi læuo quodam numine deligente, in unum quæsiti potestatibus præfuere castrensibus homines maculosi. quibus Lupicinus antestabat & Maximus, alter per Thracias

cias Comes, dux alter exitiosus, ambo æmuli temeritatis. Quorum insidiatrix auiditas materia malorum omnium fuit. Nam (ut alia omittamus, quæ memorari, uel certe sinentibus iisdem alij, perditis rationibus in cõmeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur (quod nec apud sui periculi Iudices absoluere ulla poterat uenia) triste & inauditum. cum traducti Barbari uictus inopia uexarentur, turpe commercium duces inuisissimi cogitarunt. & quantos undique insatiabilitas colligere potuit canes pro singulis dederunt mancipijs, inter quæ ducti sunt optimatum. Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorum rex, cum Alatheo & Aphrace, quorum arbitrio regebatur, itemq; Farnabio, propinquans Istri marginibus, ut simili susciperetur humanitate obsecrauit Imperatorem, Legatis propere missis. quibus ut communi rei conducere uidebatur repudiatis, & quid capesserent anxijs, Athanaricus parũper timescens abscessit, memor Valentem dudum cum fœderaretur concordia despexisse, affirmantẽ se religione deuinctum, ne calcaret solũ aliquando Romanũ. hacq; occasione principem firmare pacẽ in medio flumine coëgisse, quam simul tamen ueritus ut adhuc durantẽ ad Caucalandensem locũ altitudine syluarum inaccessum & mõtium, cum

suis omnibus declinauit, Sarmatis inde extrusis. At uerò Theruingi iamdudũ transire permißi, prope ripas etiã tum uagabantur, duplici impedimento astricti, quòd Ducum dißimulatione perniciosa ne uictui cõgruis sunt adiuti, & tenebantur consulto nefandis nundinandi cõmercijs. Quo intellecto ad perfidiam instantiũ malorum subsidium uertere dißimulabãt, & Lupicinus ne iam deficerent pertimescẽs, eos admotis militibus adigebat ocyus proficisci. Id tempus opportunũ nacti Greuthũgi, cũ alibi militibus occupatis, nauigia ultro citroq; discurrere solita, transgressum corũ prohibentia quiescere perspexissent, ratibus transiere male cõtextis, castraq; à Fritigerno locauere longißime. At ille genuina præuidendi solertia uẽturos muniens casus, ut & imperijs obediret & Regibus ualidis iungeretur, incedens segnius, Martianopolim tarde peruenit itineribus lentis. Vbi aliud acceßit atrocius, quod arsuras in commune exitium faces furiales accendit. Alauino & Fritigerno ad conuiuiũ corrogatis, Lupicinus latenti nuncio doctus ab oppidi mœnibus Barbaram plebem opposito milite procul arcebat, introire ad comparanda uictui necessaria, ut ditioni nostræ obnoxiam & concordem, per preces aßidue postulantem. ortisq; maioribus iurgijs inter habitatores & uetitos, adusque neceßitatem pugnan

gnādi eſt uentum. Efferatiq; acrius Barbari, cum neceſsitudines hoſtiliter rapi ſentirent, ſpoliarunt interfectam militum manum. Quæ accidiſſe idem Lupicinus latenti nuncio doctus, dum in nepotali menſa ludicris concrepantibus diu diſcumbens, uino marcebat & ſomno, futuri conijciens exitum ſatellites omnes, qui pro prætorio honoris & tutelæ cauſa duces præſtolabātur, occidit. Hocq; populus qui muros obſidebat dolenter accepto, ad uindictam detentorum Regum ut opinabatur paulatim augeſcens, multa minabatur & ſæua. Vtq; erat Fritigernus expediti conſilij, ueritus ne teneretur obſidis uice cū cæteris, exclamauit grauiore pugnandum exitio, ni ipſe ad leniendum uulgus ſineretur exire cum ſocijs; quod arbitratum humanitatis ſpecie ductores ſuos occiſos in tumultū exarſit. Hocq; impetrato, egreſsi omnes, exceptiq; cum plauſu & gaudijs, aſcenſis equis uolarunt, moturi incitamenta diuerſa bellorum. Hæc ubi Fama rumorum nutrix maligna diſperſit, urebatur dimicandi ſtudio Theruingorum natio omnis, & inter metuenda multa, periculorumq; præuia maximorum, uexillis de more ſublatis, auditisq; triſte ſonantibus claſsicis, iam turmæ prædatoriæ cōcurſabant, pilando uillas & incendendo, uaſtisq; cladibus quicquid inueniri poterat permiſcentes. Aduerſus quos Lupicinus

cinus properatione tumultuaria coactis mili-tibus temere magis quàm consulte progressus, in nono ab urbe miliario stetit paratus ad decernendum. Barbariq; hoc cõtemplato, globos irrupere nostrorum incautos, & parmas suppositis corporibus illidendo obuios hastis perforabant & gladijs. furoreq; urgente cruẽto, & tribuni & pleraque pars armatorum periere signis ereptis: præter ducem infaustũ, qui ad id solum inuentus ut cõfligentibus alijs proriperet ipse semet in fugam, urbem cursu cõcito petijt. Post quæ hostes armis induti Romanis, nullo uetante per uaria grassabantur. Et quoniã ad has partes post multiplices uentum est actus, id lecturos (si qui erunt unquã) obtestamur, ne quis à nobis scrupulose gesta uel numerum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, ueritate nullo uelata mendacio, ipsas rerum digerere summitates, cum explicandæ rerum memoriæ ubique debeatur integritas fida. Negant antiquitatum ignari tantis malorum tenebris obfusam aliquando fuisse Remp. sed falluntur malorum recentium stupore confixi. Nanque si superiores uel recens præteritæ reuoluantur ætates, tales tamq; tristes rerum motus sæpe contigisse monstrabunt. Inundarunt Italiam ex abditis Oceani partibus Teutones repente cum Cimbris. sed post inflictas

Rei

Rei Rom.clades immensas, ultimis prælijs per duces amplißimos superati, quid potestas martia de habitu prudétiæ ualeat, radicitus extirpati discriminibus didicere supremis. Marco itidẽ moderante Imperiũ, in unũ spirando uesania gentiũ dissonarũ, post bellorum fragores immensos, post urbiũ captarũ & direptarum & pessum cõcitas proratoris interitus partes eorũ exiguas reliquisset intactas. Verùm mox post calamitosa dispendia res in integrũ sunt restitutæ: hac gratia, quòd nondũ solutiore mollicie sobria uetustas infecta, nec ambitiosis mensis, nec flagitiosis quæstibus inhiabat: sed unanimanti ardore summi & infimi inter se congruentes, ad speciosam pro Repub. mortem tanquã ad portũ aliquẽ tranquillũ properabãt & placidũ. Duobus nauium milibus perrupto Bosphoro & litoribus Proponditis Scythicarũ gentiũ cateruæ transgressæ, ediderunt quidẽ acerbas terra mariq; strages, sed amissa suorũ parte maxima reuerterũt. Ceciderũt dimicando cũ Barbaris Imperatores Decij pater & filius. Obsessæ Pamphiliæ ciuitates, insulæ populatæ cõplures, inflãmata Macedonia, omnis diu multitudo Thessalonicã circũsedit, itidẽq; Cyzicũ. Anchialos capta, & tẽpore eodẽ Nicopolis, quã indiciũ uictoriæ contra Dacos Traianus cõdidit Imperator. Post clades acceptas illatasq; multas & sæuas,

exc

excisa est Philippopolis, centũ hominum millibus (nisi fingũt annales) intra mœnia iugulatis. Vagatiq́; per Epirum Thessaliamq́; & omnem Græciam licentius hostes externi, Sed assumpto in Imperiũ Claudio glorioso ductore, & eodẽ honesta morte prærẽpto, per Aurelianum acrem uirum & seuerißimũ noxarum ultorem pulsi per longa sæcula siluerunt immobiles. nisi quòd postea latrocinales globi uicina cũ sui exitio acrius incursabant. Verũ ea persequar unde diuerti. Hoc gestorũ textu circũlato nuntijs densis, Sueridus & Colias, Gotthorum optimates, cum populis suis longe ante suscepti, & curare apud Hadrianopolim hyberna dispositi, salutem suam ducentes antiquißimam omniũ, ociosis animis accidentia cuncta contuebantur. Verùm Imperatoris literis repente perlatis, quibus transire iußi sunt in Hellespontum, uiaticum cibos biduiq́; dilationem tribui sibi sine tumore poscebant. Quod ciuitatis magistratus ferẽs indigne (succensebat enim ijsdem ob rem suam in suburbano uastatam) plebem omnem cum fabricensibus, quorum illic ampla est multitudo, productam, in eorũ armauit exitium, iußisq́; bellicum canere buccinis, ni abirent ocyus, ut statutum est, pericula omnibus minabatur extrema. Quo malo præter spem Gotthi perculsi, & concito quàm considerato ciuium assultu

pers

perterriti, steterunt immobiles. laceratiq; ad ultimum detestatione atq; conuitijs, & tentati mißilium iactibus raris, ad defectionem erupere confessam. & cæsis plurimis, quos impetus deceperat petulãtior, aduersisq; residuis & telorum uarietate confixis, habitu iam Romano cadaueribus spoliatis armati, uiso propius Fritigerno iunxerunt semet, ut morigeri socij: urbemq; clausam obsidionalibus ærũnis urgebant. In qua difficultate diutius positi paßim & promiscue ruebant: eminensq; aliquorum audacia peribat inulta, multiq; sagittis & rotatis per fundas lapidibus interibãt. Tunc Fritigernus frustra cum tot cladibus colluctari homines ignaros obsidendi contẽplans, relicta ibi manu sufficiente abire negocio imperfecto suasit, pacem sibi esse cum parietibus memorans, suadensq; ut populandas opimas regiones & uberes absque discrimine ullo, uacuas præsidijs etiam tum adorirentur. laudato Regis consilio, quem cogitatorum norant fore socium efficacem, per Thraciarum latus omne dispersi caute gradiebãtur, dedititijs uel captiuis uicos uberes ostendentibus, eos præcipue ubi alimentorum reperiri satias dicebatur: eo maxime adiumento, præter genuinam erecti fiduciam, quòd confluebat ad eos indies ex eadem gente multitudo, dudum à mercatoribus uenundati, adiectis plu-

rimis

rimis quos primo transgressu necati inedia, uino exili uel panis frustis mutauere uilissimis. Quibus accessere sequendarum auri uenarum periti non pauci, uectigalium perferre non sufficientes sarcinas graues. susceptiq́; libenti consensione cunctorum, magno usui iidem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta & latebras hominum & receptacula secretiora monstrando: nec quicquam, nisi inaccessum & deuium, præeuntibus iisdem mansit intactum. sine distantia enim ætatis uel sexus, cædibus incendiorumq́; magnitudine cuncta flagrabant: abstratisq́; ab ipso uberum suctu paruulis & necatis, raptæ sunt matres, & uiduatæ maritis coniuges ante oculos cæsis: & puberes adultiq́; pueri per parentū cadauera tracti sunt. Senes denique multi, ad satietatem uixisse clamantes, post amissas opes cum speciosis fœminis, manibus post terga contortis, deflectisq́; gentilium fauillis ædium, ducebantur extorres. Hæc ex Thraciis magno mœrore accepta Valentem principem in solicitudines uarias distraxerunt, & confestim Victore magistro Equitum misso ad Persas, ut super Armeniæ statu pro captu rerum componeret impendentium, ipse Antiochia protinus egressurus, ut Cōstantinopolim interim peteret, Profuturum præmisit & Thraianū am-

bo

bo Rectores, anhelantes quidem altius, sed imbelles. Qui cum ad loca uenissent, ubi particulatim perq; furta magis & latrocinia multitudo minui deberet hostilis, ad id quod erat perniciosum intempestiue conuersi, legiones ab Armenia ductas opposuere uesanum adhuc spirantibus Barbaris, opere quidem martio sæpe recte compertas, sed impares plebi immensæ, quæ celsorum iuga montium occuparat & campos. Hi numeri nondum experti, quid cum desperatione rabies ualeret indomita, truso hoste ultra Hemi montis abscisos scopulos faucibus insidere præruptis, ut Barbaros locis inclusos nunquam reperiens exitum diuturna consumeret fames, & operirentur ipsi Frigeridum ducem cum Pannonicis & transalpinis auxilijs aduentantem, quem petitu Valentis Gratianus ire disposuit in procinctum, laturum suppetias his, qui ad ultimum uexabantur exitium. Post quem Richomeres domesticorum tunc Comes, imperatu eiusdem Gratiani motus è Gallijs properauit ad Thracias, ductans cohortes aliquas nomine tenus. quarum pars pleraq; deseruerat (ut iactauere quidam) Merobaudis suasu, ueriti ne destitutæ adminiculis Galliæ uastarentur, licenter Rheno perrupto. Verùm articulorum dolore Frigerido præpedito, uel certè (ut obtrectatores finxere maleuoli) mor-

bum causante ne feruētibus prælijs interesset, uniuersos regens ex communi sententia Richomeres Profuturo sociatur & Traiano, tendentibus prope oppidum Salices. unde haud longo spatio separatum uulgus inæstimabile Barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digesta plaustrorum, tanquam intramuranis cohibita spatijs, ocio fruebatur & ubertate prædarum. Præuia igitur spe meliorum Romani Duces, si sors copiam attulisset ausuri aliquid gloriosum, Gotthos quicquid molirentur sagaciter obseruabant: id scilicet præstruentes, ut si aliò castra mouissent, quod fecere creberrime, terga ultimorum adorti plures profoderent confisi, magnamq; spoliorum auerterent partem. Hoc intellecto hostes, uel transfugarum indicijs docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manserunt. sed oppositi exercitus metu præstricti, aliorumq; militum, quos affluere iam sperabant, tessera data gentili, per diuersa prope diffusas acciuere uastatorias manus, cuique optimatum acceptas: statimq; incēsis malleolis ad carraginem, quam ita ipsi appellāt, aliti uelocitate regressæ, incentiuum audendi maiora popularibus addiderunt. Nihil post hæc inter partes, præter inducias, laxatum est breues. Reuersis enim his, quos necessitas euocarat, plebs omnis intra septorum ambitum etiā tum

contrusa

contrusa immaniter fremens, animisq; concita truculentis, experiri postrema discrimina, nec principibus gentis qui aderant renuentibus, cruditate festinabat. Et quoniã hæc sole agebantur extremo, noxq; aduentans ad quietem inuitos retinebat & mœstos, capto per ocium cibo somni mansérũt expertes. Contrà Romani his cognitis, ipsi quoq; exsomnes uerebãtur hostes, & male sanos eorũ ductores, ut rabidas feras, euentũ (licet ancipitem) ut numero satis inferiores, prosperũ tamen ob iustiorẽ sui causam mẽtibus expectantes impauidis. Cadente itaq; protinus die, signo ad arma capienda ex utraq; parte per lituos dato, Barbari postquã inter eos ex more iuratũ est, tumulosos locos appetere tẽtauerũt: quo exinde per procliue rotarũ modo obuios impetu cõuoluerẽt acriore. Hocq; uiso ad suos quisq; manipulos properãs miles, stabili gradu cõsistẽs, nec uagabatur, nec relictis ordinibus pcursabat. Ergo ubi utrinq; acies cautius incedẽtes gressu steterũt immobili, toruitate mutua bellatores luminibus se cõtuebãtur obliquis. & Romani quidẽ uoce undiq; martia cõcinentes, à minore solita ad maiorem protolli, quã gentilitate appellant barritum, uires ualidas erigebãt. Barbari uerò maiorũ laudes clamoribus stridebãt incõditis: interq; uarios sermones dissoni strepitus leuiora proœmia tentabãtur. Iamq; uerutis et simili-

bus aliȷs utrinq; semet eminus lacessentes, ad conferendas coiere minaciter manus: & scutis in testudinum formam coagmentatis, pes cum pede collatus est: Barbariq; ut reparabiles semper & celeres, ingentes clauas in nostros coniȷciētes ambustas, mucronesq́; acrius resistentium pectoribus illidentes, sinistrum cornu perrumpunt. quod inclinatum subsidialis robustißimus globus, propinquo latere fortiter excitus, hærente iam cohorte ceruicibus sustentauit. Feruente igitur densis cædibus prælio, in confertos quisque promptior ruens, ritu grandinis undiq; uolitantibus telis oppetebat, & gladiȷs. & sequebātur equites hinc inde, fugientium occipitia lacertis ingentibus præcidentes & terga: itidemq́; altrinsecus pedites lapsorum, timore impeditorum, secantes suffragines. Et cum omnia cæsorum corporibus opplerentur, iacebant inter eos quidam semianimes spem uitæ inaniter usurpando. aliȷ glande fundis excussa, uel harundinibus armatis ferro, confixi, quorundam capita, per medium frontis & uerticis mucrone distincta, in utrunq; humerum magno cum horrore pendebant. & pertinaci concertatione nondum lassatæ æquo marte partes semet altrinsecus afflictabant. nec de rigore genuino quisquam remittebat, dum uires animorū alacritas excitaret. Diremit tamen internecina certa-

mina

mina cedens uespero dies, et cũctis qua quisq; potuit incomposite discedentibus, residui omnes repetunt tentoria tristiores. Humatis denique pro locorum & temporis ratione honoratis quibusdam inter defunctos, reliqua peremptorum corpora diræ uolucres consumpserunt, assuetæ illo tempore cadaueribus pasci, ut indicant nunc usque albentes oßibus campi. Constat tamen in numero longe minore Romanos, cum ea copiosa multitudine colluctatos, funerea multa perpessos, non tamen sine deflendis ærumnis exagitasse barbaram plebem. His casibus præliorum ita luctuose finitis, nostri proximos Martianopoleos petiuere secessus. Gotthi intra uehiculorũ anfractus sponte sua contrusi, nunquam exinde per dies septem egredi uel uideri sunt ausi, ideoq; opportunitatem milites nacti immensas alias Barbarorum cateruas inter Hemimontanas angustias clauserunt, aggerum obiectu excelsorum: hac spe nimirum, ut inter Istrum & solitudines perniciosa hostium multitudo compacta, nullosq; reperiens exitus, periret inedia, cunctis utilibus ad uiuendum in ciuitates ualidas cõportatis: quarum nullam etiam tum circumsedere conati sunt, hæc & similia machinari penitus ignorãtes. Post quæ repetiuit Gallias Richomeres, ob maiorem præliorum fremitum, qui sperabatur, inde ad-

minicula perducturus. Hæc Gratiano quater & Merobaude Consulibus agebātur, anno in autumnum uergente. Inter quæ Valens audito lugubri bellorum direptionumq; euentu, Saturnino equestris exercitus ad tempus cura commissa, suppetias Traianum offerētem misit & Profuturum. Forteq́; iisdem diebus per Scythiæ regiones & Mœsiæ omnibus quæ poterant mandi consumptis, feritate urgente pariter & inopia, Barbariq́; molibus magnis ardebant. hocq́; sæpe tentato cum obruerentur uigore nostrorum, per asperitates scruposas ualide resistentium. adacti necessitate postrema Chunorum & Alanorum aliquos ad societatem spe prædarum ingentium asciuerunt. Quo cognito Saturninus (iam enim aderat et prætenturas stationesq́; disponebat agrarias) paulatim colligens suos, digredi parabat consilio non absurdo: ne subita multitudo, ut immanis pulsus undarū obicibus ruptis emissus, conuelleret leni negotio cunctos, suspecta loca accuratius obseruantes. Deinde post reseratas angustias, abitumq́; militis tempestiuum, incōposite qua quisq; clausorum potuit, nullo uetante turbandis incubuit rebus: & uastabūdi omnes per latitudines Thraciæ pandebantur impune, ab ipsis tractibus quos prætermeat Ister exorsi, adusq; Rhodopē & tractum, qui immensa disterminat maria, rapi-
nis

nis & cædibus ſanguineq; & incendijs & liberorum corporum corruptelis omnia fœdiſſime permiſcentes. Tunc erat ſpectare cum gemitu facta dictu uiſuq; prædira, attonitas metu fœminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus grauidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem impia tollerantibus multa. implicatos alios matribus paruulos, & puberum audire lamenta puellarumq; nobilium, quarum ſtringebat fera captiuitas manus. Poſtq; adulta uirginitas, caſtitasq; nuptarum ore affecto flens ultima ducebatur, mox profanandum pudorem optans morte (licet cruciabili) præuenire. Inter quæ cum beluæ ritu traheretur ingenuus paulò antè diues & liber, de te Fortuna, ut inclementi querebatur & cæca, quæ cum puncto temporis breuioris extortū & dulcedine charitatū domoq; extorrem, quam conceſsiſſe uidit in cinerem & ruinas, aut lacerandū membratim, aut ſeruiturum ſub uerberibus & tormentis crudo denouiſti uictori. Barbari tamen, uelut diffractis caueis beſtiæ, per ſpatiorū amplitudines fuſius incitati, oppidum petiuere nomine Dibaltum, ubi Tribunū Scutariorū Barzymerē inuentū cum ſuis cornutisq; & alijs peditum numeris caſtra ponentē aſsiliunt, eruditū puluere militari Rectorem. Qui confeſtim (ut adigebat neceſsitas inſtantis exitij) iuſſa canere

bellicum tuba lateribus firmatis, prærupit cum promptis accinctis ad prælium. fortiterq; resistendo pari pugnandi sorte discessisset, ni eum equitum accursus quamplurimum anhelum circumuenisset & fessum. & ita cecidit interfectis Barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat. Re in hunc modum peracta, Gotthi quid postea molirentur incerti, quæritabant Frigeridum tanquam obicem ualidum ubi reperirent excisuri: & cultiore uictu somnoq; parumper assumpto, eum sequebantur ut feræ, docti quòd Gratiani monitu reuersus in Thracias, & prope Berœam uallo metato, euentus rerum speculabatur ancipites. Et hi quidem ad patrandum propositum discursione rapida maturabant. ille uerò regendi conseruandi'que militis non ignarus, id quod cogitatum est suspicatus, uel exploratorum relatione quos miserat aperte instructus, per montium celsa siluarumq; densitates ad Illyricum redit, erectus prosperitate nimia, quam ei Fors obtulit insperata. Repedando enim, congregatosq; in cuneos sensim progrediẽs, Gotthorum optimatem Farnobium cum uastatorijs globis uagantem licentius occupauit, ducentemq; Taifalos nuper in societatem adhibitos: qui si dignum est dici, nostris ignotarum gentium terrore dispersis, transiere flumen directuri uacua defensoribus

bus loca. eorum cateruis ſubito uiſis certare cominus dux cautiſsimus parans, adortus'que nationes, oppreſsit graſſatores minantes etiam tum acerba: trucidaſſetq́; omnes ad unum, ut ne nuntius quidem cladis poſt appareret, ni cum alijs multis perempto Farnobio, metuendo antehac incenſore turbarum. obteſtatus prece impẽſa ſuperſtitibus pepercißet: uiuosq́; omnes circa Mutinam Regiumq́; & Parmam, Italica oppida, rura culturos exterminauit. Hanc Taifalorum gentem turpem ac obſcœnæ uitæ flagitijs ita accepimus merſam, ut apud eos nefandi concubitus fœdere copulentur maribus puberes, ætatis uiriditatem in eorũ pollutis uſibus conſumpturi. porrò ſi qui iam adultus aprum exceperit ſolus, uel interemerit urſum immanem, colluuione liberatur inceſti. Hæc autumno uergente in hyemem funeſti per Thracias turbines conuerrebãt: quæ temporum rabies, uelut cuncta cientibus Furijs, ad regiones quoque longinquas progrediens late ſerpebat. & iam Lentienſis Alemannicus populus, tractibus Retiarum confinis, per fallaces diſcurſus, uiolato fœdere dudum concepto, collimitia noſtra tentabat. Quæ clades hinc exitiale primordium ſumpſit. Ex hac natione quidam inter Principis armigeros militans, poſcente negotio reuerſus in larem, ut erat in loquendo effuſior,

interrogantes multos quid ageretur in palatio, docet accersitu Valentis patrui Gratianum Orientem uersus mox signa moturum: ut duplicatis uiribus repellantur plagarum terminalium accolæ, ad Romanorum excidium coniurati. Quibus auide Lentienses acceptis, ipsi quoq; hæc quasi uicini cernentes, ut sunt ueloces & rapidi, conferti in prædiatorios globos, Rhenum gelu peruium pruinis Februario mense tendentes, prope cum Petulantibus Celtæ, non sine sui iactura afflictos, grauiter adultis uiribus auerterunt. Verùm retrocedere coacti, Germaniq; noscentes exercitus pleranq; partem in Illyricum, ut Imperatorem mox affuturum prægressam, exarsere flagrantius. maioraq; conceptantes, pagorum omnium incolis in unum collectis, cum quadraginta armatorum millibus uel septuaginta, ut quidam laudes extollendo principis iactitarunt, sublati in superbiam nostra confidentius irruperunt. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, reuocatis cohortibus quas præmiserat in Pannonias, conuocatisq; alijs quas in Gallijs retinuerat dispositio prudens, Nannieno negotium dedit uirtutis sobriæ Duci. ei'que Mallobaudem iunxit pari potestate collegam Domesticorum Comitem, Regemq; Francorum uirum bellicosum & fortem. Nannieno igitur pensante for

te fortunarum uersabiles casus, ideo'que cunctandum esse censente, Mallobaudes autem pugnandi cupiditate raptatus, ut consueuerat ire in hostem, differendi impatiens, angebatur. Proinde horrifico aduersum fragore torrente, primum apud Argentariam signo per cornicines dato, concurri est cœptum. sagittarum ucrutorumq; mißilium pulsibus crebriores hincinde'que sternebantur. Sed in ipso preliorum ardore infinita hostium multitudine milites uisa, uitantes'que aperta discrimina, per calles consitas arboribus & angustas ut quisque potuit dispersi. paulo postea stetere fidentius, & splendore consimili, proculq; nitore fulgentes armorum, Imperatorij aduentus iniecere Barbaris metum. Qui repente uersi in terga, resistentesq; interdum, ne quid ultimæ rationis omitterent, ita sunt cæsi, ut ex prædicto numero non plusquam quinque milia, ut æstimabatur, euaderent, densitate nemorum tecti: inter com plures alios audaces & fortes Rege quoque Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum. Hac læti successus fiducia Gratianus erectus, iamq; ad partes tendens Eoas, leuorsus flexo itinere latenter Rheno transito, spe incitatior bona, uniuersam (si id tentanti Fors affuisset) delere statuit malefidam & turbarum auidam gentem. Hocq; urgentib

gentibus alijs ſuper alios nuntijs cognito, Lentienſes ærumnis populi ſui ad internitionem penè deleti, & repentino principis aduentu defixi, quid capeſſerent ambigentes, cum neq; repugnandi neq; agendi aliquid aut moliendi laxamentum poſſent inuenire uel breue, impetu celeri obſeſſos petiuerũt inuijs cautibus colles. abruptisq; per ambitum rupibus inſiſtentes, rebus charitatibusq; ſuis quas ſecum duxerant omni uirium robore propugnabant. Qua difficultate perpẽſa, uelut murorum obicibus opponendi per legiones ſingulas quingẽti milites leguntur armati, uſu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum aucta fiducia, quòd uerſari inter anteſignanos uiſebatur acriter princeps, montes ſcandere nitebantur, tanquam uenaticas prædas ſi calcaſſent editiora confeſtim ſine certamine ullo rapturi. Exorſumq; prælium uergente in meridiem die tenebræ quoq; occupauere nocturnæ. Quippe magno utriuſq; partis pugnabatur exitio. cædebant, cadebantq; noſtrorum non pauci, ſimul arma Imperatorij comitatus auro colorumq; micantia claritudine, iaculatione ponderum denſa confringebantur. Et inde diu reputante Gratiano cum optimatibus, perniciosum apparebat & irritum, contra aſperitates aggerum prominentium intempeſtiua contendere pertinacia: multisq; (ut in tali

nego

negocio) uariatis sententijs, ocioso milite circumuallari placuit Barbaros inedia fatigatos, quia locorum iniquitate defendebantur. Verùm cum obstinatione simili renitentes Germani peritiq; regionum petissent alios montes, his quos ante insiderant altiores, conuersus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua antea fortitudine semitas ducentes ad ardua quæritabat. Quem Lentienses intentum iugulis suis omni perseuerandi studio contemplantes, post deditionem, quam impetrauere supplici prece, oblata (ut præceptum est) iuuentute ualida nostris tyrocinijs permiscenda, ad genitales terras innoxij ire permißi sunt. Hác uictoriam opportunam & fructuosam, quæ gentes hebetauit Occiduas, sempiterni numinis nutu Gratianus, incredibile dictu est, quanto cum uigore exerta celeritate aliorsum properans expediuit. Præclaræ indolis adolescens, facundus & moderatus & bellicosus & clemens, ad æmulationem lectorum progrediens principum dum etiam tum lanugo genis inserperet speciosa, ni uergens in ludibriosos actus natura, laxantibus proximis, semet ad uana studia Cæsaris Commodi conuertisset: licet hic incruentus. Vt enim ille quia perimere iaculis plurimas feras spectante consueuerat populo, & centum leones in amphitheatrali circulo simul emissos telorum uario

genere

genere nullo geminato uulnere contruncauit, ultra hominem exultauit: ita hic quoq; intra septa, quæ appellant uiuaria, sagittarum pulsibus crebris dentatas conficiens bestias, incidentia multa parui ducebat & seria: eo tempore quo etiam si Imperium Marcus regeret Antoninus, ægrè sine collegis similibus & magna sobrietate consiliorum lenire luctuosos Reipub. poterat casus. Dispositis igitur quæ pro temporum captu per Gallias res nationesq; poscebant, & punito scutario proditore, qui festinare Principem ad Illyricum, Barbaris indicarat: Gratianus exinde digressus per castra, quibus Felicis Arboris nomen est, per inaureatum ad opitulandum oppressæ parti porrectis itineribus ire tēdebat. Iisdēq; diebus Frigerido multa atq; utilia pro securitate communi solertißime cogitanti, muniréq; properanti Succorum angustias: ne discursatores hostes & leues, tanquam exæstuantes ui torrentes per Septentrionales prouincias fusius uagarentur, successor Maurus nomine mittitur Comes, uenalis ferociæ specie & ad cuncta mobilis & incertus. is quem præteritorum textu retulimus, ambigenti super corona capiti imponenda Iuliano Cæsari, dum inter eius armigeros militaret, ac regiam custodiret, torquem obtulisse collo abstractam: remotusq; in ipsa uertigine pereuntium rerum dux

cautus

cautus & diligens, cum etiam si dudum discessisset in otium, ad procinctum reduci, negociorum magnitudine poscente deberet. His forte diebus Valens tandem excitus Antiochia, longitudine uiarum emensa uenit Constantinopolim, ubi moratus paucissimos dies, seditioneq; popularium leui pulsatus, Sebastiano paulò antè ab Italia ut petierat misso, uigilantiæ notæ ductori, pedestris exercitus cura commissa, quem regebat antea Traianus, ipse ad Melanthiada uillam Cæsarianam profectus, militem stipendio fouebat & alimentis & blanda crebritate sermonum. Vnde cum itinere edicto per tesseram Nicen uenisset, quæ statio ita cognominatur, relatione speculatorum didicit, refertos opima Barbaros præda à Rhodopeis tractibus prope Adrianopolim reuertisse. Qui motu Imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus iungere festinant, circa Beroiam & Nicopolim gentibus præsidijs fixis: atq; ilico ut oblatæ occasionis maturitas postulabat, cum trecentenis militibus per singulos numeros lectis, Sebastianus properare dispositus est, conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat) acturus. Qui itineribus celeratis conspectus prope Adrianopolim, obseratis inde portis iuxta adire prohibebatur: ueritis defensoribus, ne captus ab hoste ueniret & subornatus, atq; continge

tinge

tingeret aliquid in ciuitatis perniciem, quale per alium acciderat Comitem: quo per fraudem Magnentiacis militibus capto, claustra patefacta sunt alpium Iuliarum. Agnitus tandem (licet sero) Sebastianus, & urbem introire permissus, cibo & quiete curatis pro copia quos ductabat, secuta luce impetu clandestino erupit, uesperaq́; intendente, Gotthorum uastatorijs cuneis prope flumen Hebrum subito uisis, paulisper opertus aggeribus & frutetis obscura nocte suspensis paßibus incompositos aggressus est: id quoq; præstans, ut præter paucos quos morte uelocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes: prædamq́; retraxit innumeram, quam nec ciuitas cœpit, nec planicies lata camporum. Qua causa percitus Fritigernus extimescens, ne dux ut sæpe audierat impetrabilis dispersos licenter suorum globos, raptuiq́; intentos consumeret, improuisos adoriens, reuocatis omnibus prope Cabylē oppidū, cito disceßit, ut agētes in regionibus patulis, nec inedia, nec occultis uexarentur insidijs. Dum hæc aguntur in Thracijs, Gratianus docto literis patruo, qua industria superauerit Alemannos, pedestri itinere præmißis impedimentis & sarcinis, ipse cum expeditiore militum manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introijt. & quatriduum ibi moratus, per idē flu-

men

men ad Martis castra descendit, febribus interuallatis afflictus: in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus amisit sequentium paucos. Iisdémq; diebus exagitatus ratione gemina Valens, quòd Lentienses compererat superatos, quodq; Sebastianus subinde scribens facta dictis exaggerabat, è Melanthiade signa commouit, æquiperare facinore quodam egregio adolescentem properans filium fratris, cuius uirtutibus urebatur. ducebatq; multiplices copias nec contemnendas, nec segnes. quippe etiã ueteranos ijsdẽ iunxerat plurimos. Inter quos & honoratiores alij, & Traianus procinctus est, pauloante magister Armorũ. Et quoniam exploratione solicita cognitum est, cogitare hostes fortibus præsidijs itinera claudere, per quæ commeatus necessarij portabantur, occursum est huic conatui competenter ad retinẽdas opportunitates angustiarum, quæ prope erant, peditibus sagittarijs & equitum turma citius missa, triduoq; proximo cum Barbari gradu incederent leni, & metuentes eruptionem per deuia quindecim millibus passuum à ciuitate discreti stationem peterent Nicen, incertum quo errore procursatoribus omnem illam multitudinis partem quam uiderant in numero decem millium esse firmantibus, Imperator procaci quodam calore perculsus ijsdẽ occurrere festinabat. Proin-

z de

de agmine quadrato incedens prope suburbanum Adrianopoleos uenit. ubi uallo sudibus fossaq; firmato, Gratianum impatienter operiens, Richomerem Comitem Domesticorum suscepit, ab eodē Imperatore præmissum cum literis, ipsum quoq; uenturum mox indicantibus. Quarum textu oratus ut præstolaretur paulisper periculorum participem, ne'ue abruptis discriminibus temere semet committeret solum, adhibitis in consilium potestatibus uarijs, quid facto opus esset, deliberabat. & cum Sebastiano auctore, quidam protinus eundum ad certamen urgerent, Victor nomine magister Equitum armatus, sed cunctator & cautus, eadem sentiētibus multis, Imperij socium expectari censebat: ut incrementis exercitus Gallicani ascitis, opprimeretur leuius tumor barbaricus flammans. Vicit tamen funesta Principis destinatio, & adulabilis quorundam sententia regiorum: qui ne penè iam partæ uictoriæ (ut opinabantur) consors fieret Gratianus, properari cursu celeri suadebant. Et dum necessaria parabantur ad decernendum, Christiani ritus presbyter (ut ipsi appellant) missus à Fritigerno Legatus cum alijs humilibus uenit ad Principis castra. susceptusq; leniter, eius denique ductoris obtulit scripta, petentis propolam ut sibi suisq;, quos extorres patrijs laribus rapidi ferarum

gent

gentium exegere discursus; habitanda Thracia sola cum pecore omni concederetur & frugibus: hoc impetrato, spondentis perpetuam pacem. Præter hæc idem Christianus, ut conscius arcanorum & fidus, secretas alias eiusdem Regis obtulit literas, qui astu & ludificandi uarietate nimium solers docebat Valentem, quasi mox amicus futurus & socius, aliter se popularium sæuitiam mollire non posse, uel ad cōditiones rei Romanæ profuturas allicere, nisi subinde armatum iisdem iuxta monstraret exercitum, & timore imperatorij nominis intentato, eos à pernicioso pugnandi reuocaret ardore. Et Legati quidē ambigui frustra habiti discesserunt. Exoriente uerò aurora diei, quem quintū Iduum Augustarū numerus ostendit annalis, signo præpropere commouentur, impedimentis & sarcinis prope Adrianopoleos muros cum legionum tutela congrua collocatis. Thesauri enim & principalis fortunæ insignia cætera, cum Præfecto & Consistorianis ambitu mœniū tenebātur. Decursis itaq; uiarū spatijs confragosis, cū in medium torridus procederet dies, octauo tandem hostiū carpenta cernuntur, quæ ad speciem rotunditatis detornata digestaq;, exploratorum relatione affirmabātur. Atq;, ut mos est, ululante barbara plebe ferū & triste, Romani duces aciē struxere, & anteposito dextero cornu

equitum, itinera primo peditatus pars maxima subsidebat. Cornu autē equitum læuum dispiectis adhuc perplurimis, summa difficultate conductum properabat paßibus citis. Dūq; idem cornu, nullo etiamnum interturbāte extenditur, horrendo fragore simulātibus armis, pulsuq; minaci scutorum territi Barbari, quoniā pars eorū cum Alatheo & Safrage procul agens, & accita, nō dum fœderaturos pacē misere Legatos. Eorū dum utilitatē despicit Imperator, ut firma fierēt paciscenda, optimates poscens idoneos mitti, illi de industria cūctabantur, ut inter fallaces inducias equites sui redirent, quos affore iam sperabāt: & miles feruore calefactus æstiuo, siccis faucibus cō marceret, relucente amplitudine camporū incēdijs, quos lignis, nutrimētisq; aridis subditis ut hoc fieret, ijdē hostes urebāt. Cui malo aliud quoq; accedebat exitiale, quòd homines & iumenta cruciabat inedia grauis. Inter quæ Fritigernus, callidus futuri coniector, martēq; pertimescens ancipitem, uelut caduceatorem unū è plebe, suo misit arbitrio, petens nobiles quosdam & electos ad se propediem obsides mitti, impauidus ipse uim militarē laturus & necessaria. Laudato probatoq; formidari Ducis proposito, tribunus Equitius, cui tunc erat cura Palatij credita, Valentis propinquus, assentientibus cunctis ire pignoris loco matur

dis∫

disponitur. Quo renitẽte, quia semel captus ab hostibus, lapsusq; à Dibalto, uerebatur eorum irrationabiles motus, Richomeres se spõte obtulit propria ire: qui promiserat libens, pulchrum hoc quoq; facinus & uiro conuenire existimans forti. iamq; pergebat indicia dignitatis & natalium daturus. Eo ad uallũ hostile tendente sagittarij & scutarij, quos Baturius Iberus quidã tunc regebat & Caßio, auidius impetu calẽti progreßi, iamq; aduersis connexi, ut immature proruperant, ita inerti discessu primordia belli fœdarũt. Hocq; impedimento conatus intempestiui & Richomeris alacritas fracta est nusquam ire permißi, & equitatus Gotthorum cum Alatheo reuersus & Safrage Alemãnorũ manu permixta, ut fulmẽ prope montes celsos excussus, quoscunq; accursu ueloci inuenire cominus potuit, incitata cæde turbauit. Cũq; arma ex latere omni concuterentur & tela, lituosq; Bellona luctuosos inflaret, in clades Romanas solito immanius furens, cedentes nostri, multis interclamantibus restiterunt. & prælium, flammarum ritu acres absterrebat militum animos, confixos quibusdam rotatis ictibus iaculorũ & sagittarum. Deinde collisæ in modum rostratarum nauium acies, trudentesq; se uicißim, undarum specie motibus sunt reciprocis agitatæ. Et quia sinistrum cornu adusq; plaustra ipsa

accessit, ultra (si qui tulissent suppetias) processurum, à reliquo equitatu desertum multitudine hostili urgente, sicut ruina aggeris magni, oppressum atq; deiectum est. steterunt improtecti pedites, ita concateruatis manipulis, ut fixi nec mucronē exerere, aut manus reducere quisquam posset. Nec iam obiectu pulueris cœlum patere potuit ad prospectum, clamoribus resultās horrificis. Qua causa tela undiq; mortē uibrātia destinata cadebāt & noxia, quòd nec prouideri poterāt, nec caueri. Verùm ubi effusi immensis agminibus Barbari iumēta conterebant & uiros, & neq; ad receptum confertis ordinibus laxari usquam poterat locus, & euadēdi copiā cōstipatio densior adimebat: nostri quoq; ultimo cadendi cōtemptu occursantes receptis gladijs obtrūcabant, & mutuis securiū ictibus galeæ perfringebantur atq; loricæ. uidereq; licebat, celsum ferocia Barbarum, genis stridore constrictis, succiso poplite aut abscissa ferro dextera, uel confosso latere, inter ipsa quoq; mortis cōfinia minaciter circunferentem oculos truces. ruinaq; confligentium mutua ad humum corporibus stratis, campi peremptis impleti sunt, & morientiū gemitus profundisq; uulneribus transfixorū cum timore audiebantur ingenti. In hoc tanto tamq; confusæ rei tumultu exhausti labore & periculis pedites, cum deinceps neq; uires

res illis, neq; mentes suppeterent ad cōsilium, diffractis hastarum plerisq; collisione aßidua, gladijs contenti districtis in confertas hostiū turmas mergebantur, salutis immemores, circūspectantes ademptū esse omne euadendi suffugiū. Et quia humus riuis operta sanguinis gressus labiles euertebat, conabantur modis omnibus uitā impendere non inultam. adeo magno animorū robore oppositi incūbentibus, ut etiā telis quidā proprijs interirent. Atra deniq; cruoris facie omnia conturbante, & quocūq; se inflexerant oculi aceruis cesorū aggestis, exanimata cadauera sine parsimonia calcabantur. Solq; sublimior decurso Leone ad domiciliū cœlestis Virginis transiens Romanos magis attenuatos inedia situq; confectos, etiā armorū grauantibus sarcinis exuperabat. Ad ultimum incūbente Barbarorum pondere, acies inclinatæ nostrorū, quod solū postremis malis habuere subsidium, incondite (qua quisq; poterat) uertūtur in pedes. Dūq; omnes dispersi per ignotos tramites cedunt, Imperator diris pauoribus circumceptus, paulatimq; insiliens funerum moles ad Lancearios confugit & Mattiarios: qui dū multitudo tolerabatur hostilis, fixis corporibus steterant inconcußi. Eoq; uiso Traianus exclamat, spem omnem absumptam, ni desertus ab Armigeris princeps saltem aductitio tegeretur auxi-

lio. Hocq; audito Victor nomine Comes, Batauos in subsidijs locatos haud procul, ad Imperatoris præsidium raptim cogere properans, cum inuenire neminem posset, gradiens retro discessit. Pariq; modo Richomeres periculo semet exemit & Saturninus. Sequebãtur itaque furore ex oculis lucente Barbari nostros iam linquente uenarum calore torpentes. quorum aliqui percussoribus cadebant incertis, nõ nulli põderibus solis urgentium obruti, ictuq; suorum aliqui trucidati. nec enim sæpe renitentibus cedebatur, aut parcebat cædentibus quisquam. Super his obstruebant itinera iacentes multi semineces cruciatus uulnerũ non ferentes: cũ quibus aggeres quoq; equorũ constrati cadaueribus campos implerũt. Diremit hæc nunquã pensabilia damna (quæ magno rebus stetere Romanis) nullo splendore lunari nox fulgens. Primaq; caligine tenebrarũ, inter gregarios Imperator, ut opinari dabatur (neq; enim se quisquã uidisse, uel præsto fuisse asseuerauit) sagitta perniciose saucius ruit: spirituq; mox consumpto decessit, nec postea repertus est usquã. Hostium enim paucis, spoliandi gratia mortuos per ea loca diuersatis, nullus fugatorum uel accolarum illuc adire est ausus. Simili clade Cæsarem accepimus Decium, dimicantẽ cũ Barbaris acriter, equi lapsu prostratum, quem feruentem retinere non ualuit, abiect

abiectūq; in paludem nec emergere potuisse, nec inueniri. Alij dicunt, Valentem animam non exhalasse confestim, sed cū Caditatis & spadonibus paucis prope ad agrestem casam relatum, secunda contignatione fabre munitā, dū fouetur manibus imperitis circūsessum ab hostibus qui esset ignorantibus, dedecore captiuitatis exemptum. Cū enim oppessulatas ianuas perrūpere conati, qui secuti sunt, aperte pensilis domus sagittis incesserentur, ne per moras inexpedibiles populādi amitterent copiam, congestis stipulæ fascibus & lignorum, flammaq; supposita, ædificium cum omnibus torruerunt. Vnde quidam de Canditatis per fenestrā lapsus, captusq; à Barbaris prodidit factū, & eos mœrore afflixit, magna gloria defraudatis, quòd Romanæ rei Rectorē non cepere superstitē. Is ipse iuuenis occulte postea reuersus ad nostros, hæc ita accidisse narrauit. Pari clade, recuperatis Hispanijs, Scipionum alterū cremata turri, in quā cōfugerat, absumptū incendio hostili, cōperimus. Illud tamen certum est, nec Scipioni, nec Valenti sepulturam (qui supremitatis honor est) cōtigisse. In hac multiplici uirorum illustriū clade, Traiani mos eminuit & Sebastiani: cū quibus triginta quinq; oppetiuere tribuni Vacantes, & numerorum Rectores, & Valerianus atque Equitius. quorū alter stabulum, alter curabat

Palatiū. Inter hos etiā Promotorū tribunus Potentius cecidit in primæuo ætatis flore, bono cuiq; spectatis meritis Vrsicini patris magistri quondā Armorū suisq; cōmendabilis. Cōstatq; uix tertiā euasisse exercitus partem, Nec ulla annalibus, præter Cānensem pugnā, ita ad internitionem res legitur gesta, quāquā Romani aliquoties reflectente Fortuna fallacijs lusi bellorū iniquitati cesserunt ad tēpus: & certamina multa fabulosæ neniæ fleuere Græcorum cōmendabiles, cōstatq; Perijt autem hoc exitu Valens, quinquagesimo anno cōtiguus, cū per annos quatuor imperasset & decē paruo minus. Cuius bona, multis cognita, dicemus & uitia. Amicus fidelis & firmus. ultor acer ambitionū. seuerus militaris & ciuilis disciplinæ corrector. peruigil semper & anxius, ne propinquitatē eius prætendens, altius semet ferret. erga deferendas potestates uel adimendas nimium tardus. prouinciarum æquissimus tutor. quarum singulas, ut domum propriam, custodiebat indemnes. tributorum onera studio quodam molliens singulari. nulla uectigalium admittens augmenta. in requirendis reliquorum debitis non molestus. furibus & in peculatu deprensis Iudicibus inimicus asper & uehemens. Nec sub alio principe in huiusmodi negocijs melius secum actum esse meminit Oriens. Super his omnibus liberali

rali

uili erat animi moderatione. Cuius rei licet abundent exempla; unum tamen sufficiet poni. Vt sunt in palatijs nonnulli alienarum rerum auidi, si qui caducum uel aliud petisset ex usu, cum magna iustorum distinctione contraditoris copia seruata, donabat ei qui petierat tres uel quatuor: alios absentes aliquoties impetratorum participes iungens, ut castigatius agerent inquieti lucra quibus inhiabant hoc minus commento cernentes. Super ædificijs autem, quæ per diuersas urbes & oppida uel instaurauit, uel à primis instruxit auspicijs (ne sim longior) taceo, potioribus ipsis id apertius monstrare cōcedens. Hæc bonis omnibus æmulanda sunt, ut existimo. Nūc eius uitia percurramus. Magnarū opum intemperans appetitor, laborū impatiens, duritiaq́; magis affectās immanem, in crudelitatem proclinior, subagrestis ingenij, nec bellicis, nec liberalibus studijs eruditus, alienis gemitibus libenter emolumēta fructusq́; conquirens, tuncq́; magis intolerabilis, cum incidentia crimina ad contemptā uel læsam Principis amplitudinem trahens, in sanguinem sæuiebat & dispendia locupletum. Illud quoque ferri non poterat, quòd cum legibus lites omnes quæstiones cōmittere uideres uellet, destinatisq́; uelut lectis Iudicibus negocia spectanda mandabat, nihil agi contra libidinem suam patiebatur. iniuriosus aliâs & ir

& iracundus, & criminantibus sine differentia ueri uel falsi facillime patens, quæ uitiorū labes etiam in his priuatis quotidianisq; rationibus impēdio est formidāda. cessator & piger. nigri coloris pupula oculi unius obstructa, sed ita ut nō eminus appareret: figura bene cōpacta mēbrorū, staturæ, nec proceræ, nec humilis. incuruis cruribus, extāteq; mediocriter uētre, Hæc super Valente dixisse sufficiet. quæ uera esse, æqualis nobis memoria plene testatur. Illud autem præteriri non conuenit, quòd cū oraculo Tripodis, quem mouisse Patricium docuimus & Hilariū, tres uersus illos fatidicos cōperisset, quorum ultimus est, ἐνπεδίοισι μίμαντος αὐλα καιομένοις κάρ. hoc (ut erat incōsumatus & rudis) inter initia contemnebat, processu uerò luctuū maximorum, obiecta etiā timidus eiusdē sortis recordatione Asiæ nomen horrebat: ubi Erythræo oppido superpositū montē Mimanta & Homerū scripsisse & Tullium, doctis referētibus audiebat. Deniq; post interitum eius discessumq; hostilem, prope locum in quo cecidisse existimatus est, inuentus dicitur saxeus monumenti suggestus, cui lapis affixus incisis literis græcis, sepultū ibi nobilem quendam Mimanta ueterem indicabat. Post exitialem pugnam, cum iam tenebris nox terras implesset, his qui superfuere, dextra pars, aliị læua, uel quò metus traxerat,

fereb

ferebatur quiſque proximos quærens : cum præter ſe nihil ſinguli licere poterant , occipitijs proprijs ferrum arbitrantes hærere. Audiebantur tamen , licet longius, eiulatus miſerabiles relictorum, ſingultusq; morientiũ , & uulneratorum cruciabiles fletus. Luce uerò cœptante uictores, ut beſtiæ ſanguinis irritamento atrocius efferatæ, ſpei inanis illecebris agitati Adrianopolim agminibus petiuere denſatis, eã uel cum diſcriminibus exciſuri poſtremis, docti per proditores & transfugas , poteſtatum culmina maximarũ & fortunæ principalis inſignia theſaurosq; Valentis illic ut arduo in munimento conditos. Et ne interuallatis ardor intepeſceret moris, hora diei quarta, ambitu cincto murorũ infeſtiſsime certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad præceps exitium feſtinantibus, contraq; defenſorũ uigore ualidis uiribus incitato. Et quia militũ calonumq; numerus magnus ciuitatem cũ iumentis introire prohibitis affixus parietibus mœniũ edibusq; continuis pro loci humilitate fortiter decernebat, ſuperaratq; rabies imminentiũ aduſq; horam diei nonã, ſubito pedites noſtri trecenti ex his, qui prope ipſas ſtetere loricas conferte in cuneũ deſciuerunt ad Barbaros. eosq; illi auide raptos, confeſtim (incertũ quo conſilio) trucidarũt. Et ex eo deinceps obſeruatum eſt , neminem huiuſmodi aliquid

uel

uel in desperatione rerũ ultima cogitasse. Feruente itaq; tot malorũ congerie, repente cum fragore cœlesti himbres nubibus atris effusi dispersere circumfrementium globos. reuersiq; ad uallũ dimensum tereti figura plaustrorum immanes spiritus latius porrigentes, iubebant nostris per minaces literas & Legatũ ætatẽ, fide retinendæ salutis accepta. Verũ introire non auso qui missus est, per Christianũ quendã portatis scriptis & recitatis, utq; dicebat contẽplatis, parãdis operibus reliquũ diei, & nox omnis assumpta. Nã intrinsecus silicibus magnis obstrusæ sunt portæ, & mœniũ intuta firmata, & ad emittenda undiq; tela uel saxa tormenta per locos aptata sunt habiles, aggestaq; prope sufficiens aqua. Pridie enim dimicantiũ quidã siti adusq; ipsa uitæ discrimina uexati sunt. Contra Gotthi reputantes difficiles Martis euentus, anxijq; cũ sterni & sauciari cernerẽt fortiores, & particulatim uires suas cõuelli, astutũ iniere cõsiliũ: quod ipsa indicãte iustitia publicatũ est. partis enim nostræ Candidatos aliquos, qui die præterito ad eos defecerant, pellexere, ut simulata fuga ueluti ad propria remeantes, intra muros suscipi se curarẽt, ingreßiq; latẽter quãdã incẽderent partẽ. ut tanquã signo erecto occultius, dũ circa extinguẽdũ incẽdiũ distringitur multitudo clausorũ, ciuitas prorũperetur impropugnata.

Per

perrexere ut statutũ est Cãdidati: cũq; prope fossas uenissent, manus tendentes orantesq; ut Romanos semet admitti poscebant. & recepti (quia nulla erat suspicio quæ uetaret) interrogatiq; super cõsilijs hostiũ, uariarunt. unde factũ est, ut cruēta quæstione uexati ceruicibus perirẽt abscisis, quid acturi uenerãt aperte cõfessi. Omni itaq; bellãdi apparatu præstructo, aduētante uigilia tertia, Barbari abolito præteritorũ uulnerũ metu, in urbis obseratos aditus multiplicatis ordinibus inũdarũt, & obstinatione magnatiũ maiore. At cum armatis prouinciales & palatini ad obruẽdos eos excitatius exurgebant, & huiuscemodi tela, in multitudine tãta uel temere missa, cadere sine noxa non poterãt. animaduersum est à nostris ijsdem telis Barbaros uti quibus petebantur. Ideoq; mãdatũ est, ut neruus ferrũ lignũq; cõnectẽtibus ante iactũ incisis, emitterẽtur arcu sagittæ, quæ uolitãtes, uires integras seruabãt. infixæ uerò corporibus, nihil uigoris perdebãt, aut certe si cecidissent in uanum ilico frangebantur. Dedit autem rebus ita flagrantibus graue momentũ casus admodũ inopinus. Scorpio, genus tormenti, quẽ Onagrũ sermo uulgaris appellat, è regione contra hostium aciem densam locatus, lapidem contorsit ingentem. qui licet humo frustra illisus est, uisus tamen ita eos metu exanimauit, ut stupore specta-

culi noui cedentes è medio, abire tentarent. sed buccinis optimatum monitu occinentibus, instauratum est prœliũ, & pari modo res Romana superior stetit, nullo ferme alio telo uel fundæ amento incassum excusso. Agmina enim præeuntium Ductorũ, quos rapiendi Valentis malis lucubrationibus quæsiti cupiditas incẽdebat, secuti cæteri præ se ferebant æquiperasse discrimina potiorũ. nãq; semineces aliqui, aut magnis obtriti ponderibus, uel confixi iaculis pectora, uoluebãtur. nõnulli scalas uehẽdo, ascensusq́; innumeros ex latere omni parãtes, sub oneribus ipsis obruebãtur, cõtrusis per pronũ saxis & colũnarũ fragmentis & cylindris. Nec quenquã furentiũ cruoris horrenda species ad serum usq; diem ab alacritate faciendi fortiter auertebat. hoc incitante, quòd etiam defensorum plurimos cadere diuersis ictibus uidentes eminus, lætabantur. Ita sine requie ulla uel modo, pro mœnibus & contra mœnia ingentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine iam sed per procursus pugnabatur & globos, quod desperationis erat signũ extremæ, flexo in uesperam die digressi omnes rediere ad tẽtoria tristes, inconsideratæ dementiæ alter alterũ arguentes, quòd non ut suaserat antea Fritigernus, obsidionales ærũnas ubiq; declinarũt. Conuersi post hæc per omne tempus noctis (ut æstiuæ, non longum)

ad uul

ad uulnerum curas artesq; medendi gentiles, reddita luce in uarias consiliorum uias deducebantur, quorsum tenderent ambigētes, multisq; dictatis & cōtrouersijs occupare statuūt Perinthum: exinde quæq; diuitiarum referta, docentibus omnia perfugis: etiā domorum, nedum urbium interna noscentes. Hanc secuti sententiam, quam utilem existimarunt, itineribus lentis, miscentes cūcta populationibus & incendijs, nullo renitente pergebant. Obsessi uerò apud Adrianopolim, post eorum abitū, cum uacare hoste loca proxima compertæ fidei nuntiassent exploratores, egressi media nocte uitatis aggeribus publicis, per nemorosa & deuia trās Philippopolim, exindeq; Serdicam aliam Macedoniæ urbem, cum intemeratis opibus quas habebant, omni studio ad properandum excogitato, currebant uelut in regionibus illis reperiendo Valente: quem inter medios certaminū turbines oppetijsse, uel certe ad tugurium cōfugisse (ubi existimatus est ui perijsse flammarū) penitus ignorabant. At Gothi Hunnis Alanisq; permixti nimiū bellicosis & fortibus, rerūq; asperarū difficultatibus induratis, quos miris præmiorū illecebris sibi sociarat solertia Fritigerni, fixis iuxta Perinthū castris, ipsam quidem urbē (cladiū memores pristinarum) nec adire, nec tentare sunt ausi. agros uerò fertiles, late distentos & lon-

ge, ad extremum uastauere penuriæ, cultoribus cæsis aut captis. Vnde Cōstantinopolim, copiarū cumulis inhiantes amplißimis, formas quadratorum agminum insidiarū metu seruantes, ire ocyus festinabant, multa in exitium urbis inclytæ molituri. Quos inferentes sese immodice, obicesq; portarum penè pulsantes, hoc casu cœleste reppulit numen. Saracenorum cuneus (super quorum origine moribusq;, diuersis in locis retulimus plura) ad sortem magis expeditionalium rerum, quàm ad concursatorias habilis pugnas, recens illuc accersitus, cōgressurus Barbarorū globo repēte cōspecto à ciuitate fidēter erupit, diuq; extēto certamine pertinaci, æquis partes discessere momentis. Sed Orientalis turma nouo neq; ante uiso superauit euentu. Ex ea enim crinitus quidā, nudus omnia præter pubem, subraucum & lugubre strepēs. educto pugione agmini se medio Gothorum inseruit, & interfecti hostis iugulo labra admouit, effusumq; cruorem exuxit. Quo monstruoso miraculo Barbari territi, postea non ferocientes more cum agendum appeterent aliquid, sed ambiguis greßibus incedebāt. Processu dein audaciæ fracto, cum murorū ambitum, insularum spatijs immensis oblongum, & inaccessas pulchritudines urbis, & incolētium plebē considerarēt immensam, iuxtaq; fretum, quod Pontū disterminat & Aegeum: disiectis

ictis bellorum officinis, quas parabant, post accepta maiora funera quàm illata exinde digressi sunt effusorie per Arctoas prouincias, quas peragrauere licenter, adusq; radices alpium Iuliarum, quas Venetas appellabat antiquitas. His diebus efficacia Iulij magistri militiæ trans Taurum enituit salutaris & uelox. Comperta enim Fatorum sorte per Thracias, Gotthos antea susceptos, dispersosq; per uarias ciuitates & castra, datis tectioribus literis ad eorum Rectores Romanos omnes, quod his temporibus raro contingit, uniuersos tanquam uexillo erecto, uno eodemq; die mandauit occidi, expectatione promissi stipendij securos ad suburbana productos, Quo consilio prudenti sine strepitu uel mora cõpleto, Orientales prouinciæ discriminibus ereptæ sunt magnis. Hæc ut miles quondam et Græcus à principatu Cæsaris Neruæ exorsus, adusq; Valentis interitum, pro uirium explicaui mensura: opus ueritatem professum nunquam (ut arbitror) sciens silentio ausus corrũpere uel mendacio. Scribant reliqua potiores ætate, doctrinis florentes. Quos id (si libuerit) ag[illegible]ros, procudere linguas ad maior[illegible]oneo stylos

FINIS.

